NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI ÎN LIMBA ROMÂNĂ:

Cu acest volum începe publicarea operei complete a marelui psiholog elvețian, întreprindere cu riscuri, deja asumate, și primejdii, unele încă nebănuite. Despre toate, riscuri și primejdii, avertizați de meandrele receptării occidentale a operei sale, preferăm să tăcem. Opera însăși, care vede, într-un sfârșit, lumina tiparului și în veșmântul limbii române, ne este suficientă răsplată pentru străduințele noastre.

Prezenta ediție, prima în limba română, reproduce cu fidelitate textul original, autorizat de autor, apărut la editura Walter. După cum se poate vedea și din lista completă a operelor de la sfârșitul volumului, ediția românească urmează și numerotarea originală, cel de față fiind al doisprezecelea. Următoarele în ordinea apariției vor fi 13 și 14 (I și II). Atât cât ne va sta în putere, vom căuta să împlinim și traducerea restului de volume.

București, la 8 ianuarie 1998

GELU DIACONU

C.G. Jung

Opere Complete

Volumul 12

Psihologie și alchimie

Simboluri onirice ale procesului de individuație
Reprezentări ale mântuirii în alchimie

Traducere de Carmen Oniți
și Maria Magdalena Anghelescu

UNIVERSITAS

Titlu original: Psychologie und Alchemie
Copyright © 1972 Walter-Verlag AG, Zürich/Schweiz
Copyright © 1998 **Teora**.
Toate drepturile asupra ediției în limba română aparțin Editurii **Teora**. Reproducerea integrală sau parțială a textului din această carte este posibilă numai cu acordul prealabil scris al Editurii **Teora**.
UNIVERSITAS este un imprint al Editurii Teora.

Teora
CP 79-30, cod 72450 București, România
Fax: 210.38.28

Distribuție:
București: B-dul Al. I. Cuza nr. 39; tel./fax: 222.45.33
Sibiu: Șos. Alba Iulia nr. 40; tel. 069/21.04.72; fax 069/23.51.27
Bacău: Calea Mărășești nr. 5; tel./fax: 034/18.18.26

Teora – Cartea prin poștă
CP 79-30, cod 72450 București, România
Tel./fax: 252.14.31

Șef de redacție: Gelu Diaconu
Coperta: Gheorghe Popescu

NOT: 1953 UMA Psihologie și alchimie,12
ISBN: 973-601-579-3
Printed in Romania

CUPRINS

Prefața editorilor 7
Cuvânt înainte 9
Prefață la ediția a doua 10

I. INTRODUCERE ÎN PROBLEMATICA PSIHOLOGICO-RELIGIOASĂ A ALCHIMIEI 15

II. SIMBOLURI ONORICE ALE PROCESULUI DE INDIVIDUAȚIE

1. *Introducere* 43
A. Materialul 43
B. Metoda 44
2. *Visele inițiale* 48
3. *Simbolistica mandalei* 90
A. Despre mandale 90
B. Mandala în vise 98
C. Viziunea ceasului cosmic 182
D. Despre simbolurile Sinelui 193

III. REPREZENTĂRI ALE MÂNTUIRII ÎN ALCHIMIE

1. *Conceptele fundamentale alchimice* 205
A. Introducere 205
B. Fazele procesului alchimic 207
C. Reprezentările scopului și simbolurile lui 210
2. *Natura psihică a operei alchimice* 219
A. Proiecția conținuturilor psihice 219
B. Raportarea spirituală la operă 229
C. Meditație și imaginație 245
D. Suflet și corp 251
3. *Opera* 257
A. Metoda 257
B. Spiritul în materie 262
C. Opera de mântuire 274

4. *Materia prima* 283
A. Denumiri ale materiei 283
B. Increatul 286
C. Ubicuitatea și perfecțiunea 288
D. Regele și fiul regelui 292
E. Mitul eroului 297
F. Comoara ascunsă 304
5. *Paralela lapis – Christos* 309
A. Reînnoirea vieții 309
B. Mărturii pentru interpretarea religioasă 319
a) Raymundus Lullius 319
b) «*Tractatus aureus*» 321
c) Zosimos și doctrina lui Anthropos 322
d) Petrus Bonus 334
e) «*Aurora consurgens*» și doctrina înțelepciunii («*sapientia*») 336
f) Melchior Cibinensis și parafraza alchimică a liturghiei 355
g) Georgius Riplaeus 364
h) Epigonii 379
6. *Simbolistica alchimică în istoria religiilor* 387
A. Inconștientul ca matrice a simbolurilor 387
B. Motivul licornei ca paradigmă 389
a) Motivul licornei în alchimie 389
b) Licorna în alegorica ecleziastică 393
c) Licorna în gnosticism 401
d) Scarabeul unicorn 405
e) Licorna în Vede 406
f) Licorna în Persia 408
g) Licorna în tradiția iudaică 412
h) Licorna în China 416
i) Cupa de licornă 419
Epilog 425
Anexe 435
Index de imagini 437
Bibliografie 445
Index de persoane 458
Index de titluri 463
Index 467

PREFAȚA EDITORILOR

C. G. JUNG însuși a considerat «*Die Beziehungen zwischen dem Ich und dem Unbewußten*» și «*Über die Psychologie des Unbewußten*» (amândouă au apărut în vol. VII), alături de «*Psychologische Typen*» (vol. VI al Operelor Complete), ca fundamentul esențial pentru înțelegerea întregii sale opere. Pentru această, «*Psihologie și alchimie*», o scriere care este prezentată acum – într-o a treia ediție – ca volumul XII, ocupă un loc central.

Din considerente tehnice, volumul dublu «*Mysterium coniunctionis*» (XIV/1 și 2) a trebuit, după cum se știe, să apară mai repede (1968), deși a luat ființă câțiva ani mai târziu și este de neconceput fără munca de cercetare pentru acest prim rezultat. Volumul XIII va cuprinde sub titlul «*Studii alchimice*» restul scrierilor lui Jung care aparțin cercului de teme preocupant și fascinant pentru autor vreme de decenii.

Ce a vrut autorul să exprime în primul rând cu acest titlu, «*Psihologie și alchimie*», reiese din capitolul introductiv, în timp ce Cuvântul înainte la ediția întâi (1944, Volumul V al seriei de Studii psihologice editate de acesta) înfățișează pe scurt o istorie a genezei acestei cărți. Având în vedere aparenta izolare a obiectului și abundența miilor de trimiteri în felul său de a trata acest obiect, autorul a fost uimit, așa cum reiese din Prefața la a doua ediție (1952), de succesul cărții. Experiența traducerilor, mai cu seamă faptul că ediția angloamericană în cadrul Operelor Complete (Collected Works 1970) trebuie deja reeditată demonstrează din nou că acest studiu influențează nu numai în adâncime ci, din fericire, și în întindere. O nouă legătură, spiritualizată și însuflețită, cu realitatea materială, legătură care ar fi în stare să vindece sciziunea veche de secole și contrară naturii a psihicului apusean și să depășească în același timp din interior prin aceasta materialismul, trebuie să influențeze în chip deosebit pe tinerii noștri contemporani.

De altfel, cititorul își poate aminti de însemnările lui C.G. JUNG din «*Erinnerungen, Träume, Gedanken*» (1961), în care acesta, în capitolul «Despre geneza operei», zugrăvește într-o manieră deosebit de personală întâlnirea și confruntarea cu lumea imagistică și spirituală a alchimiei. A lua în serios «Realitatea sufletului» – nu în cele din urmă a celui propriu – înseamnă pentru autor, în chip evident, a fi mereu în legătură cu puterile care de dincolo de destinul individual fac cu putință perceperea intuitivă a unei noi epoci și participarea la modelarea creatoare a acesteia.

În ce ne privește, amintim cu recunoștință pe toți acei colaboratori ai lui C.G. JUNG care ne-au ușurat simțitor, prin erudiția și scrupulozitatea lor, munca de editare la acest volum. Spre pildă, indexul exista în forma sa inițială. După ce statornicii noștri colaboratori vreme de mai mulți ani, Marie-Louise Attenhofer și Jost Hoerni au trebuit, din păcate, să se despartă pentru a se dedica încheierii studiilor lor, domnul Dr. Rudolf ten Haaf a preluat parțial redactarea acestui index neobișnuit de pretențios. Într-o manieră demnă de recunoștință, doamna Elisabeth Imboden-Stahel a dus ca proaspătă colaboratoare această sarcină plină de osteneală la capăt.

În conformitate cu o dorință exprimată din mai multe părți și în măsura în care sensul acestora nu a fost redat limpede în context, toate textele în limbi străine încă netraduse în ediția originală au fost tălmăcite în germană de noi. Ele au fost introduse nemijlocit la locul și în pasajul respectiv sau cu ajutorul unei note de subsol în paranteze pătrate [ ] (așa cum acest semn se găsește în general în uzul editorului pentru a-și marca observațiile).

toamna 1971 Editorii

CUVÂNT ÎNAINTE

În prezentul volum V al Scrierilor psihologice sunt publicate două lucrări cuprinzătoare, provenite din prelegeri la Conferințele Eranos (Eranos-Tagungen). Prelegerile au apărut pentru prima oară în «Anuarul Eranos» («*Eranos-Jahrbuch*») din anii 1935 și 1936. Ediția de față este aproape de două ori mai bogată prin dezvoltări ulterioare și printr-un material documentar mai complet. De asemenea, textul a fost îmbunătățit în diverse privințe și parțial restructurat. Nouă este și îmbogățirea cu material ilustrativ complementar. Numărul mare de imagini care însoțește textul se justifică prin faptul că imaginile simbolice aparțin, așa-zicând, esenței structurii spirituale a alchimiei. Ceea ce cuvântul scris nu putea să exprime decât imperfect sau chiar deloc, alchimistul a realizat prin imaginile sale care vorbesc o limbă, ce-i drept, ciudată, dar deseori mai clară decât stângăcia conceptelor sale filosofice. Între aceste imagini și cele elaborate spontan de pacienți în timpul tratamentului psihic există o legătură formală și de conținut, evidentă pentru un cunoscător, asupra căreia însă nu insist expressis verbis pe parcursul expunerii mele.

Îi sunt deosebit de recunoscător domnișoarei dr. phil. M.-L. von Franz pentru sprijinul filologic acordat în traducerea textelor din ZOSIMOS, pe alocuri deteriorate, pe alocuri greu de interpretat și controversate. Domnișoarei cand. phil. R. Schärf îi mulțumesc pentru dovezile aduse în sprijinul existenței legendei lui Og și a celei a licornei în literatura talmudică. Doamnei dr. phil. L. Frey îi mulțumesc pentru elaborarea indexului și doamnei O. Fröbe-Kapteyn pentru fotocopiile unui mare număr de imagini alchimice, strânse pentru lucrarea mea. De asemenea doresc să îmi exprim cele mai calde mulțumiri doamnei dr. phil. J. Jacobi pentru alegerea și organizarea materialului ilustrativ, cât și pentru îngrijirea tipăririi cărții.

Küsnacht, ianuarie 1943

C. G. JUNG

PREFAȚĂ LA EDIȚIA A DOUA

Este un fapt îmbucurător că o carte, care nu are nici cea mai mică pretenție de la cititor, poate fi deja, după doar câțiva ani, editată într-o a doua ediție. De aceea, spre mulțumirea mea, pot concluziona că această scriere a găsit un public numeros și receptiv.

A doua ediție apare fără modificări, însă cu câteva îmbunătățiri și completări. Îi sunt în chip deosebit îndatorat doamnei L. Hurwitz-Eisner pentru revizia scrupuloasă a textului și a indexului.

Iulie 1951

C.G. JUNG

Imag. 1 Creatorul, conducător al universului împărțit în trei și patru (patru elemente!). Apa și focul reprezintă pandantul cerului.
Liber patris sapientiae în: *Theatrum chemicum Britannicum* (1652)

I

INTRODUCERE ÎN PROBLEMATICA PSIHOLOGICO-RELIGIOASĂ A ALCHIMIEI

Calamum quassatum non conteret
et linum fumigans non extinquet.
ISAIA 42, 3

Trestia frântă nu o va zdrobi
și mucul care fumegă nu-l va stinge.

Imag. 2 Cuplu de alchimiști îngenuncheați în fața cuptorului, rugându-se pentru binecuvântarea lui Dumnezeu.
Mutus liber (1702)

[1] Pentru un cunoscător al psihologiei complexe, observațiile introductive referitoare la conținutul următoarelor studii ar fi inutile. Însă, pentru un cititor neinițiat și care se află nepregătit în fața acestei cărți sunt necesare unele explicații introductive. Conceptul *«proces de individuație»*, pe de o parte, și alchimia, pe de altă parte, sunt lucruri care par să se afle la o mare distanță unul față de celălalt, astfel încât fanteziei i se pare aproape imposibil să-și imagineze o punte de legătură între ele. Acestui cititor îi sunt dator o explicație, mai ales deoarece, cu ocazia apariției prelegerilor mele, am avut unele experiențe din care am dedus nedumerirea criticilor mei.

[2] Ceea ce doresc să prezint în legătură cu esența sufletului uman sunt, în primul rând, *observații realizate pe om*. Acestor observații li s-a reproșat că ar fi vorba de experiențe necunoscute, respectiv greu accesibile. Este interesant de observat, și de această realitate ne lovim mereu, că absolut oricine crede că se pricepe la psihologie, chiar și cei mai incompetenți profani, ca și cum psihicul ar fi tocmai acel domeniu care se bucură de o cunoaștere generală. Orice cunoscător real al sufletului uman mă va aproba dacă spun că psihicul aparține celui mai obscur și mai misterios tărâm întâlnit în experiențele noastre. În acest domeniu mai avem întotdeauna ceva de învățat. Nu trece aproape nici o zi în activitatea mea practică în care să nu întâlnesc ceva nou și neașteptat. Desigur, experiențele mele nu sunt platitudini superficiale. Ele se află însă la îndemâna oricărui specialist în psihoterapie care se ocupă de acest domeniu special. De aceea, mi s-ar părea cel puțin absurd dacă mi s-ar imputa

într-o oarecare măsură necunoașterea experiențelor relatate. Nu mă simt răspunzător pentru faptul că, în ceea ce privește psihologia, cunoștințele nespecialiștilor sunt insuficiente.

[3] În cadrul procesului analitic, adică în controversa dialectică dintre conștiință și inconștient, există o evoluție, o înaintare către un scop sau sfârșit, al cărui caracter greu descifrabil m-a preocupat timp de mai mulți ani. Tratamentele psihice ajung, în toate stadiile posibile ale evoluției, la un *sfârșit*, fără a avea întotdeauna sentimentul că astfel a fost atins și un *scop*. Aceste finaluri caracteristice și temporare, au loc: 1. în urma unui sfat bun; 2. după o spovedanie mai mult sau mai puțin completă, dar suficientă; 3. după recunoașterea unui conținut până atunci inconștient, dar esențial, a cărui conștientizare are ca urmare un nou imbold de viață și activitate; 4. după o desprindere de psihicul copilăriei realizată printr-un travaliu îndelungat; 5. după realizarea unei noi acomodări raționale la condițiile grele sau neobișnuite ale mediului înconjurător; 6. după dispariția unor simptome chinuitoare; 7. după apariția unei întorsături pozitive a destinului, precum examen, logodnă, căsătorie, divorț, schimbarea meseriei, etc.; 8. după redescoperirea apartenenței la o profesiune de credință sau după o convertire; 9. după începerea construcției unei filosofii practice de viață («filosofie» în sensul antic!).

[4] Chiar dacă la această enumerare s-ar putea aduce și alte modificări și adăugiri, ea caracterizează în mare principalele situații în care procesul analitic, respectiv psihoterapeutic, ajunge la un final provizoriu sau, câteodată, chiar definitiv. Așa cum arată experiența, există un număr relativ mare de pacienți pentru care încheierea aparentă a travaliului cu medicul nu înseamnă nicidecum sfârșitul procesului analitic. Mai mult chiar, confruntarea cu inconștientul continuă în același sens ca și la cei care nu au renunțat la travaliul cu medicul. Uneori întâlnești astfel de pacienți după câțiva ani și afli deseori povestea remarcabilă a metamorfozelor ulterioare. Asemenea experiențe mi-au întărit cele dintâi convingerea că ar exista în interiorul sufletului un așa-zis proces independent de factori externi care-și caută un scop și m-au eliberat de teama că eu însumi aș fi singura cauză a unui fenomen psihic neautentic (și de aceea, poate, nefiresc). Această îngrijorare nu a fost într-atât de inoportună, deoarece anumiți pacienți nu au putut fi determinați de nici unul din cele nouă argumente pomenite să încheie procesul analitic – nici măcar printr-o convertire religioasă, și cu atât mai puțin printr-o înlăturare fulgerătoare a simptomelor nevrotice. Tocmai aceste ultime cazuri m-au lămurit că prin tratarea nevrozei se atinge o problemă care depășește cu mult cadrul strict medical și care nu poate fi rezolvată doar cu ajutorul cunoștințelor medicale.

[5] Amintind de vremurile de început ale analizei din urmă cu aproape o jumătate de secol, cu concepțiile lor pseudo-analitice și cu deprecierea procesului de dezvoltare a sufletului, persistența în travaliul analitic este denumită deseori «fugă de viață», «transfer nerezolvat», «autoerotism» și alte asemenea aprecieri deloc amabile. În măsura în care toate lucrurile trebuiesc privite din două unghiuri, o apreciere negativă prin raportare la sensul vieții este admisibilă numai atunci când este dovedit faptul că nu se află nimic pozitiv în «cramponare». În sine, nerăbdarea medicului, care este de înțeles, nu poate dovedi nimic. Numai datorită deosebitei răbdări

a cercetătorilor a reușit noua știință să ajungă la o cunoaștere profundă a esenței sufletului, iar anumite rezultate terapeutice neașteptate se datorează stăruinței pline de sacrificii a medicului. Concepțiile negative nefondate sunt facile și uneori dăunătoare și trezesc bănuiala că ascund neștiința, dacă nu chiar că încearcă să se sustragă răspunderii și dezbaterii obligatorii. Deoarece travaliul analitic se transformă inevitabil, mai devreme sau mai târziu, în conflictul uman între eu și tu și între tu și eu, dincolo de toate pretextele mult prea umane, nu numai că se întâmplă, dar e absolut necesar ca nu numai pacientul, dar și medicul să se implice. Nimeni nu se atinge de foc sau de otravă fără ca acestea să nu lase în unele locuri urme; căci adevăratul medic nu stă niciodată lângă, ci se implică mereu.

[6] «Cramponarea» («Hängenbleiben»)* poate fi pentru ambele părți nedorită, incomprehensibilă, chiar insuportabilă, fără a fi negativă prin raportare la sensul vieții. Dimpotrivă, poate fi un «hanging on» conotat pozitiv, care înseamnă, pe de o parte, o dificultate aparent de netrecut, și care, pe de altă parte, tocmai de aceea, înfățișează acea situație singulară care cere maximum de efort și care, în consecință, implică întreaga ființă. Se poate spune că, pe de o parte, pacientul, inconștient și nestingherit, caută probleme de nerezolvat și că, pe de altă parte, arta sau tehnica medicului face totul pentru a-l aduce aici. «Ars totum requirit hominem!» (Arta solicită întreaga ființă) exclamă un bătrân alchimist. Și căutat este tocmai acest «homo totus». Atât strădania medicului, cât și căutarea pacientului vizează acea ascunsă, încă nemanifestată «întreagă» ființă, care este mai vastă și în același timp situată undeva în viitor. Adevăratul drum spre totalitate presupune, din păcate, ocolișurile și căile greșite pe care le oferă destinul. Este o «longissima via», o linie șerpuită care unește contrariile amintind de caduceul care indică drumul, o cărare din ale cărei întortocheli labirintice nu lipsește groaza. Pe acest drum iau naștere acele experiențe care sunt denumite «greu accesibile». Inaccesibilitatea lor se bazează pe faptul că sunt costisitoare: ele cer acel ceva de care ne temem cel mai mult, și anume *totalitatea,* despre care se vorbește cu ușurință și pe baza căreia se elaborează teorii la infinit, dar pe care în realitatea vieții o ocolim făcând cel mai mare înconjur[1]. Mult mai agreat este obiceiul «psihologiei compartimentelor», în care un sertar nu știe ce se află în celălalt.

[7] Mă tem că pentru această stare de lucruri nu trebuie făcută responsabilă doar inconștiența și neputința unui singur om, ci și educația sufletească generală a europeanului. Această educație nu constă doar în competența, ci și în esența religiilor dominante; pentru că doar acestea, înaintea tuturor sistemelor raționaliste, se referă *în egală măsură la ființa exterioară și interioară a omului.* Se poate reproșa creștinismului o slabă dezvoltare, dacă dorim să scuzăm propria insuficiență. Nu vreau să comit greșeala de a imputa acestui lucru ceva, de care este răspunzătoare, în primul rând, neîndemânarea omului. De aceea, nu vorbesc de înțelegerea cea mai

* Cramponarea (=Hängenbleiben) desemnează perseverența în această situație de conflict, în confruntarea cu inconștientul. [n. trad.]

[1] Este remarcabil faptul că un teolog protestant are curajul, într-o lucrare despre omiletică, să ceară preotului totalitatea din punct de vedere etic – referindu-se la psihologia mea. (OTTO HÄNDLER, *Die Predigt,* Berlin 1949).

profundă și cea mai bună a creștinismului, ci de superficialitatea și neînțelegerea fatală care sunt evidente. Cerința de «imitare a lui Christos», și anume de a urma modelul și a deveni asemeni lui, ar trebui să urmărească dezvoltarea și înălțarea propriei ființe interioare, dar datorită credinciosului superficial, înclinat spre un formalism mecanic, devine un obiect de cult exterior care tocmai datorită venerației este împiedicat să pătrundă în adâncurile sufletului și să-l transforme în totalitatea corespunzătoare modelului. Prin aceasta, mijlocitorul divin se află în exterior, în afară, ca o imagine; omul însă rămâne un fragment și e neatins în adâncurile sale. Desigur, Christos poate fi imitat până la stigmatizare, fără ca cel care imită să fi urmat chiar și cu aproximație modelul și sensul său. Pentru că nu este vorba de o simplă imitare care îl lasă pe om neschimbat și care prin aceasta ar fi doar un artefact. Este vorba mai curând de o realizare prin mijloace proprii a modelului – Deo concedente – în sfera trăirii individuale. Nu este de neglijat faptul că și o imitare înțeleasă greșit presupune un efort moral deosebit, care, chiar dacă scopul propriu-zis nu este atins, are meritul de a se dedica în totalitate celei mai înalte valori, chiar dacă e reprezentată ca exterioară. Nu este exclus ca cineva, prin și ca urmare a efortului total, să trăiască ideea totalității sale, împreună cu sentimentul harului, caracteristic acestei trăiri.

[8] Concepției exterioare, greșit înțelese, despre imitarea lui Christos îi vine în întâmpinare o prejudecată europeană, care distinge între o atitudine răsăriteană și una apuseană. Apuseanul este vrăjit de cele «zece mii de lucruri», el vede particularul, este ancorat în eul său și în lumea obiectivă și inconștient de rădăcinile profunde ale existenței. Răsăriteanul, în schimb, trăiește lumea lucrurilor izolate, chiar și eul său, ca pe un vis și este ancorat realmente în cauza primordială, care îl atrage atât de puternic, încât raportarea sa la lume este relativizată, devenind greu de înțeles pentru noi. Atitudinea vestică, obiectivă, înclină să mențină «modelul» lui Christos în aspectul său obiectiv și să-l deposedeze astfel de relația lui misterioasă cu ființa interioară a omului. Această judecată îl face pe exegetul protestant să interpreteze acel ἐντὸς ὑμῶν care se referă la împărăția lui Dumnezeu ca «între voi», și nu ca «în voi». Nu vreau să spun prin aceasta nimic despre valabilitatea atitudinii apusene. Pentru că suntem destul de convinși de ea. Dacă însă ne îndreptăm atenția spre omul estic – ceea ce ar trebui să facă psihologul – atunci cu greu ne putem debarasa de anumite îndoieli. Cel căruia conștiința îi permite, acela poate hotărî cu forța și se poate ridica, neintenționat desigur, la rangul de «arbiter mundi» [judecător al lumii]. În ce mă privește, eu prefer darul minunat al îndoielii, deoarece acesta lasă intactă puritatea fenomenului în toată imensitatea sa.

[9] Christos, înțeles ca model, a luat asupra sa păcatul lumii. Dacă însă acest model se află în exterior, atunci și păcatul fiecăruia este exterior și astfel fiecare devine mai mult ca oricând un fragment, deoarece neînțelegerea superficială îi deschide o cale comodă de a-și arunca păcatele «asupra lui» și de a se sustrage astfel răspunderii, ceea ce este însă în contradicție cu spiritul creștinismului. Acest caracter formal și această laxitate nu au fost doar o cauză a Reformei, ci ele apar și în cadrul protestantismului. Dacă suprema valoare (Christos) și suprema nonvaloare (păcatul) sunt eliminate, atunci sufletul este gol: îi lipsește profunzimea și înălțimea. Atitudinea

celor din Răsărit (în special cea indiană) acționează în sens invers: înălțimea și profunzimea se află în subiectul (transcendental). Prin aceasta, semnificația lui «âtman», a Sinelui, este ridicată dincolo de orice limită. La occidentali valoarea Sinelui scade la zero. De aici provine în Apus subaprecierea generală a sufletului. Celui care vorbește de realitatea sufletului i se reproșează «psihologismul». Despre psihologie se vorbește pe tonul de «numai». Concepția conform căreia ar exista factori psihici care corespund figurilor divine este considerată ca o depreciere a acestora din urmă. Faptul de a gândi că o trăire religioasă este un fenomen psihic este considerat aproape o blasfemie, deoarece, așa se argumentează, acest eveniment nu este «numai psihologic». Psihismul este numai natură și de aceea nu poate decurge nimic religios din el. Dar acești critici nu ezită nici un moment să considere toate religiile – cu excepția celei proprii – ca provenind din natura sufletului. Este relevant faptul că două recenzii la cartea mea «*Psihologie și religie*» – una catolică, cealaltă protestantă – au neglijat intenționat argumentele mele referitoare la originea psihică a fenomenelor religioase.

[10] Trebuie totuși să ne punem întrebarea: De unde se știu atâtea despre suflet, încât să se poată spune «numai» sufletesc? Astfel vorbește și gândește occidentalul, al cărui suflet este evident «nemernic». Dacă acesta ar avea o însemnătate deosebită, s-ar vorbi cu respect despre suflet. Deoarece acest lucru nu se întâmplă, trebuie să tragem concluzia că nici nu are vreo importanță. Acest lucru nu este întotdeauna și pretutindeni la fel, ci doar acolo unde nu pui nimic în suflet și unde «Dumnezeu rămâne afară». (Ceva mai mult Meister ECKHART ar face câteodată bine!)

[11] O proiecție exclusiv religioasă îi poate răpi sufletului valorile sale, astfel încât în urma inaniției [golirii] să nu se mai poată dezvolta și să rămână într-o stare de inconștiență. În același timp va rămâne cu iluzia că motivul tuturor necazurilor se află în exterior. Nici nu se mai pune problema în ce fel și unde se află contribuția noastră. Sufletul ni se pare atât de neînsemnat, încât nu-l considerăm capabil de rău, cu atât mai puțin de bine. Însă dacă sufletul obosește, atunci viața religioasă încremenește în superficialitate și formalism. Indiferent cum ne imaginăm relația dintre Dumnezeu și suflet, un lucru este sigur: sufletul nu poate fi un «numai», ci are funcția unei ființe, căreia îi este dat să fie conștientă de relația ei cu divinitatea. Chiar de-ar fi doar relația unei picături cu marea; nici marea însăși nu ar exista fără multitudinea de picături. Nemurirea sufletului, stabilită dogmatic, îl înalță pe acesta deasupra vremelniciei omului corporal și îl face părtaș la o însușire supranaturală. Sufletul îl depășește în însemnătate pe omul muritor și dotat cu conștiință, astfel încât unui creștin i-ar fi interzis să privească sufletul ca pe un «numai».[2] Așa cum ochiul corespunde Soarelui, tot astfel sufletul îi corespunde lui Dumnezeu. Conștiința noastră nu include sufletul și este ridicol să vorbim pe un ton superior sau minimalizator despre suflet. Nici creștinul credincios nu cunoaște căile ascunse ale Domnului și trebuie să lase în voia lui dacă vrea să acționeze din afară sau din interior asupra omului prin intermediul sufletului. Astfel, credinciosul nu poate să nege

[2] Dogma asemănării cu chipul lui Dumnezeu cântărește greu în aprecierea factorului uman – ca să nu mai vorbim de încarnarea lui Dumnezeu.

că există «somnia a Deo missa» (vise trimise de Dumnezeu) și revelații ale sufletului care nu pot fi reduse la cauze exterioare. Ar fi o blasfemie să afirmi că Dumnezeu se poate arăta oriunde, numai în sufletul omului nu. Desigur, profunzimea relației dintre Dumnezeu și suflet exclude de la bun început orice depreciere a sufletului[3]. Poate am mers prea departe vorbind de o relație de înrudire, dar, în orice caz, sufletul trebuie să conțină o posibilitate de a stabili o relație, deci o corespondență, cu esența divină, pentru că altfel nu s-ar naște niciodată o legătură între ele[4]. Această corespondență este, într-o formulare psihologică, *arhetipul imaginii divine*.

[12] Orice arhetip este capabil de o dezvoltare și de o diferențiere infinite. De aceea este posibil să fie mai mult sau mai puțin dezvoltat. Într-o formă exterioară de religie, unde accentul cade pe o imagine exterioară (unde e vorba de o proiecție mai mult sau mai puțin completă), arhetipul este identic cu reprezentările exterioare, dar rămâne inconștient ca factor sufletesc. Când un conținut inconștient este astfel înlocuit de o imagine proiectată, atunci el este exclus de la viața conștientă și din influența asupra acesteia. Prin aceasta își pierde viața, pentru că este împiedicat de la formarea naturală a conștientului; mai mult chiar: rămâne neschimbat în forma sa inițială, deoarece în inconștient nu se modifică nimic. Începând cu un anumit punct, își dezvoltă chiar o înclinație spre regresiune către trepte inferioare și arhaice. Poate apărea astfel următorul caz: un creștin care crede în toate imaginile sfinte poate să rămână în interiorul sufletului nedezvoltat și neschimbat, pentru că îl are pe Dumnezeu «afară» și nu în suflet. Motivele sale decisive și interesele și impulsurile hotărâtoare decurg dintr-un suflet inconștient și nedezvoltat, care este tot atât de păgân și arhaic ca odinioară, și nicidecum din sfera creștinismului. Acest lucru nu îl confirmă numai viața unui om, ci însumarea vieților individuale ale unui popor. Marile evenimente ale lumii noastre, intenționate și realizate de om, nu respiră spiritul creștinismului, ci pe cel al unui păgânism natural. Aceste lucruri provin dintr-o concepție sufletească arhaică fără nici un contact cu creștinismul. Așa cum presupune, nu fără dreptate, biserica, «semel credidisse» (a fi crezut o dată) a lăsat anumite urme. Însă din aceste urme nu se mai recunoaște nimic în realitățile fundamentale. Cultura creștină s-a dovedit în proporție îngrijorătoare ca fiind goală: este un luciu exterior; interiorul omului, însă, a rămas neatins și deci neschimbat. Starea sufletului nu corespunde cu credința exterioară. Creștinul nu a ținut pasul, în interiorul sufletului său, cu evoluția exterioară. Desigur, aparent, totul se găsește în imagine și cuvânt, în biserică și în Biblie, dar nu există în interior. În interior domnesc zeii arhaici, ca și odinioară; asta înseamnă că, din cauza lipsei unei culturi sufletești, corespondentul interior al imaginii exterioare a lui Dumnezeu a rămas nedezvoltat și s-a împotmolit, prin urmare, în păgânism. Educația creștină a făcut tot ce e omenesc posibil, dar asta

[3] Faptul că și diavolul poate să intre în posesia sufletului nu diminuează cu nimic însemnătatea acestuia.

[4] Din punct de vedere psihologic este absolut de neimaginat ca Dumnezeu să fie cel «cu totul altfel»; pentru că ceva «cu totul altfel» nu este niciodată acel lucru care îi este sufletului cel mai cunoscut, ceea ce Dumnezeu de fapt și este. Din punct de vedere psihologic sunt corecte doar afirmațiile paradoxale, respectiv antinomice în ce privește imaginea lui Dumnezeu.

nu a fost suficient. Prea puțini au aflat că ființa divină este proprietatea interioară a propriului suflet. Au întâlnit un Christos doar din exterior, dar niciodată din interiorul sufletului. De aceea, acolo, domnește încă un păgânism întunecat, care a inundat așa-zisa lume culturală creștină, pe de o parte, cu o evidență de netăgăduit, pe de altă parte, ascunzându-se într-un înveliș transparent.

[13] Cu mijloacele folosite până în prezent nu s-a reușit creștinarea sufletului până într-acolo încât chiar și numai cele mai elementare cerințe ale eticii creștine să aibă o influență asupra principalelor interese ale europeanului creștin. Misiunea creștină propăvăduiește ce-i drept păgânilor sărmani și goi Evanghelia, dar cei care sunt păgâni în interiorul lor și de care e plină Europa nu au aflat încă nimic despre creștinism. Creștinismul trebuie în mod obligatoriu să o ia de la început, dacă vrea să se achite de înalta sarcină de a educa. Atât timp cât religia se rezumă doar la credință și la o formă exterioară și atât timp cât funcția religioasă nu este o experiență a propriului suflet, nu s-a realizat nimic esențial. Trebuie să înțelegem că «mysterium magnum» nu există numai în sine, ci este întemeiat mai ales în sufletul omului. Cel care nu cunoaște acest lucru din experiență, chiar dacă este un erudit în teologie, habar nu are de religie și cu atât mai puțin de educația omului.

[14] Dacă însă demonstrez că sufletul are în mod normal o funcție religioasă[5] și dacă pretind că cea mai nobilă sarcină a educației (adulților) este de a conștientiza acel arhetip al imaginii divine, respectiv radiația și efectele ei, atunci sunt iritați teologii și mă acuză de «psihologism». Dacă în suflet nu s-ar afla, conform experienței, valori înalte (nestingherite de existența spiritului antimimetic, ἀντιμιμον πνεῦμα), psihologia nu m-ar interesa deloc, pentru că atunci sufletul ar fi ceva inutil. Dar dintr-o experiență însutită știm că nu e așa, ci că sufletul cuprinde corespondențele tuturor lucrurilor formulate de dogmă și, chiar mai mult decât atât, acel lucru care îndreptățește sufletul să fie ochiul căruia îi este hărăzit să vadă lumina. Pentru aceasta e nevoie de o întindere nemăsurată și de o profunzime de nepătruns. Mi s-a reproșat «divinizarea sufletului». *Dar nu eu – Dumnezeu însuși l-a divinizat!* Nu eu i-am atribuit sufletului o funcție religioasă, eu doar am expus faptele care confirmă că sufletul este «naturaliter religiosa», adică are o funcție religioasă: o funcție pe care nu eu i-am atribuit-o sau introdus-o, ci care s-a produs de la sine, fără a fi impusă prin opinii sau sugestii, oricare ar fi ele. În tragica lor orbire, acești teologi nu recunosc că nu este vorba de a demonstra existența luminii, ci de faptul că există orbi care nu știu că și ochii lor ar putea să vadă ceva. Ar trebui observat că nu folosește la nimic să prețuiești și să propovăduiești lumina, dacă nu o poate vedea nimeni: mai mult chiar, ar fi necesar să-l învățăm pe om arta de a vedea. Este evident că mulți nu sunt în stare să realizeze o legătură între imaginile divine și propriul lor suflet; ceea ce înseamnă că nu pot vedea în ce măsură imaginile respective se află în propriul lor inconștient. Pentru a face posibilă această privire interioară, trebuie eliberat drumul spre putința de a vedea. Nu-mi dau seama cum s-ar putea realiza acest lucru fără psihologie, adică fără un contact cu sufletul.[6]

[5] TERTULLIAN: «Anima naturaliter christiana» (*Apologeticus*, XVII).

[6] Fiind vorba de problema efortului uman, las deoparte actele de mântuire, aflate dincolo de raza de acțiune a omului.

[15] O altă neînțelegere cu urmări la fel de grave constă în faptul că psihologiei i se atribuie intenția unei noi învățături, pe cât posibil eretică. Dacă unui orb i se redă treptat vederea nu este de așteptat ca acesta să descopere cu ochi de vultur noi realități. Trebuie să fim mulțumiți dacă vede ceva și dacă poate înțelege în oarecare măsură ceea ce vede. Psihologia se ocupă cu actul vederii și nu cu construirea unor noi realități religioase, mai ales că nici doctrinele existente nu sunt încă cunoscute și înțelese. În privința problemelor religioase nu poate fi înțeles ceea ce nu a fost trăit în interior. Doar prin experiența interioară se manifestă relația sufletului cu ceea ce s-a arătat și propovăduit din afară ca fiind o înrudire sau o corespondență, cum ar fi cea dintre «sponsus» [mire] și «sponsa» [mireasă]. Dacă eu ca psiholog susțin că Dumnezeu este un arhetip, atunci mă refer la tipul din interiorul sufletului, ceea ce după cum se știe vine de la τύπος=lovitură, întipărire. Deja cuvântul arhetip presupune un agent al acestei trăiri. Psihologia, ca știință despre suflet, trebuie să se rezume la obiectul ei și să se ferească de a-și depăși granițele prin afirmații metafizice sau alte profesiuni de credință. Dacă l-ar considera pe Dumnezeu fie și numai ca o cauză ipotetică, atunci ea ar presupune implicit posibilitatea demonstrării existenței divinității, ceea ce ar însemna că-și depășește atribuțiile într-un mod nepermis. Știința poate fi numai știință; nu există profesiuni de credință «științifice» sau alte asemenea «contradictiones in adiecto». Pur și simplu nu știm de unde provine arhetipul, așa cum nu cunoaștem nici originea sufletului. Competența psihologiei ca știință experimentală merge numai până la a constata dacă modelul descoperit în suflet poate fi sau nu, pe baza științei comparative, numit pe bună dreptate «o imagine a divinității». Despre posibila existență a lui Dumnezeu nu se spune prin aceasta nimic pozitiv sau negativ, așa cum nici arhetipul «eroului» nu presupune existența acestuia.

[16] Dacă cercetarea mea psihologică demonstrează existența unor anumite tipuri psihice și a analogiilor lor cu imagini religioase cunoscute, acest lucru oferă posibilitatea accesului la acele conținuturi *experimentabile* care formează evident și incontestabil fundamentul sesizabil empiric al experienței religioase. Omul credincios este liber să accepte orice explicații metafizice despre originea acestor imagini, intelectul însă nu, pentru că acesta trebuie să se raporteze la principiile stricte ale explicației științifice și trebuie să evite orice depășire a posibilităților de cunoaștere. Nimeni nu poate împiedica credința de a vedea ca primă cauză pe Dumnezeu, pe Purusha, pe Âtman sau pe Tao și să elimine astfel în totalitate ultima nemulțumire a omului. Știința, însă, lucrează sârguincios; ea nu dă năvală. Dar dacă se lasă atrasă de astfel de extravaganțe, atunci și-a tăiat craca de sub picioare.

[17] Fapt este că experiența și cunoașterea existenței acestor imagini interioare deschid atât pentru rațiune, cât și pentru sentiment un acces către acele imagini pe care învățătura religioasă i le pune în față omului. Prin aceasta psihologia face contrariul a ceea ce i se reproșează: ea oferă posibilități de a înțelege mai bine existentul, deschide ochii pentru percepția prin simțuri a dogmelor; ea nu distruge, ci, dimpotrivă, oferă unei case pustii noi locatari. Pot să confirm acest lucru din vasta mea experiență; necredincioșii sau cei care și-au renegat diferitele profesiuni de credință au găsit un nou acces spre vechile lor adevăruri. Chiar și un parsi a găsit drumul spre

templul de foc al lui Zoroastru, de unde reiese obiectivitatea punctului meu de vedere.

[18] Dar tocmai această obiectivitate i se reproșează psihologiei mele: că nu s-ar decide pentru o dogmă religioasă anume. Fără a anticipa în vreun fel convingerea mea subiectivă, doresc să ridic următoarea problemă: Nu este de imaginat ca chiar și acest lucru să fie o hotărâre, atunci când nu ne erijăm într-un «arbiter mundi», ci, dimpotrivă, renunțăm la această subiectivitate și, spre exemplu, respectăm credința că Dumnezeu s-ar fi exprimat în multe limbi și prin multiple moduri de apariție și că toate aceste afirmații sunt *adevărate*? Obiecției din partea creștină, cum că afirmațiile cele mai contrare nu pot fi adevărate, trebuie să-i vină în întâmpinare întrebarea: Este unu=trei? Cum poate trei să fie unu? Poate o mamă să fie fecioară? ș.a.m.d. Nu s-a observat încă faptul că toate afirmațiile religioase conțin contradicții logice și declarații imposibile în principiu, că tocmai acest lucru constituie esența afirmațiilor religioase? Pentru aceasta ne vine în sprijin mărturia lui TERTULLIAN: «Et mortuus est Dei filibus, prorsus credibile est, quia ineptum est. Et sepultus resurrexit; certum est, quia impossibile est.» (Și a murit Fiul lui Dumnezeu, ceea ce e demn de crezare, pentru că nu are sens. Și înmormântat fiind, a înviat; acest lucru este sigur, pentru că e imposibil.)[7] Dacă creștinismul îndeamnă la credința în astfel de contrarii, atunci nu o poate nega pe aceea care mai acceptă și alte câteva paradoxuri. Paradoxul aparține în mod surprinzător celui mai înalt bun spiritual; claritatea deplină, însă, este un semn de slăbiciune. De aceea, o religie sărăcește în interior dacă își pierde sau își diminuează paradoxurile; înmulțirea lor însă o îmbogățește, pentru că numai paradoxul poate cuprinde întreaga viață. Claritatea deplină și lipsa contrariilor sunt unilaterale și de aceea incapabile să exprime necuprinsul.

[19] Nu oricine are forța intelectuală a unui TERTULLIAN, care nu numai că a suportat paradoxul, ci acesta a însemnat pentru el suprema certitudine religioasă. Numărul exagerat de persoane slabe de înger face ca paradoxul să devină un pericol. Atât timp cât paradoxul este considerat și ignorat ca un lucru de la sine înțeles și atât timp cât este un aspect normal al vieții, nu reprezintă un pericol. Dacă însă îi trece prin minte unui intelect insuficient dezvoltat (care, după cum se știe, se supraapreciază) să facă din paradoxul unei mărturisiri de credință obiectul meditației sale pe cât de sobră, pe atât de neputincioasă, atunci nu ar dura mult până când el ar izbucni într-un râs disprețuitor iconoclast și ar arăta cu degetul toată «ineptia» (incapacitatea) misterului. De la iluminismul francez încoace situația s-a înrăutățit; pentru că, atunci când se trezește acest intelect limitat, care nu suportă nici un paradox, nu-l mai poate stăvili nici o predică. Se naște atunci o nouă sarcină: și anume aceea de a aduce, încetul cu încetul, acest intelect nedezvoltat pe o treaptă mai înaltă și de a crește numărul celor care au cel puțin o idee despre amploarea unui adevăr paradoxal. Dacă acest lucru nu e posibil, atunci accesul spiritual la creștinism poate fi considerat blocat. Nu se mai poate înțelege ce-ar putea însemna paradoxurile dogmei și cu cât concepția despre ele devine mai exterioară, cu atât ne lovim mai mult de forma lor irațională și, în final, devin, ca niște relicve ciudate ale

[7] [*De carne Christi*, V.]

trecutului, banale. În ce măsură această evoluție înseamnă o pierdere spirituală, greu de apreciat în totalitatea sa, este pentru cel afectat de neînțeles, deoarece el nu a perceput niciodată imaginile divine ca pe o proprietate interioară și nu și-a dat niciodată seama de înrudirea acestora cu propria sa structură sufletească. Dar tocmai această cunoaștere esențială o poate oferi psihologia inconștientului, de mare preț fiind tocmai obiectivitatea științifică a acesteia. Dacă psihologia ar fi legată de o confesiune, atunci nu ar putea și nu ar avea voie să-i ofere inconștientului individului acel joc liber care este o premisă indispensabilă în producerea de arhetipuri. Tocmai spontaneitatea conținuturilor arhetipurilor este cea care convinge. Dimpotrivă, intervenția prejudiciată împiedică experiența obiectivă. Dacă teologul crede într-adevăr în atotputernicia lui Dumnezeu, pe de o parte, și în valabilitatea dogmelor, pe de altă parte, de ce nu crede și că sufletul este o expresie a lui Dumnezeu? De unde această teamă de psihologie? Sau trebuie ca sufletul (într-un mod cu totul nedogmatic) să fie considerat chiar un infern, din care vorbesc doar demonii? Dacă ar fi într-adevăr așa, atunci acest lucru nu ar fi mai puțin convingător, pentru că, după cum se știe, realitatea răului percepută cu groază a convertit tot atâția oameni ca și experiența binelui.

[20] Arhetipurile inconștientului sunt corespondențe, care pot fi dovedite în mod empiric, ale dogmelor religioase. În limbajul hermeneutic al Părinților, biserica deține un tezaur bogat de analogii cu produsele spontane care stau la baza psihologiei. Ceea ce exprimă inconștientul nu este un capriciu sau o părere, ci o suită de întâmplări sau un fel de a fi ca al oricărei ființe naturale. Este de la sine înțeles că expresiile inconștientului sunt formulate natural și nu dogmatic precum alegoria patristică, care atrage întreg spectrul naturii în domeniul amplificației sale. Dacă există aici uimitoare «allegoriae» ale lui Christos, atunci întâlnim ceva asemănător și în psihologia inconștientului. Diferența este însă aceea că alegoria patristică «ad Christum spectat» (se referă la Christos), în timp ce arhetipul psihic există prin sine însuși și, de aceea, poate fi interpretat în funcție de timp, loc și mediu. În Apus, el este completat prin imaginea dogmatică a lui Christos, în Răsărit prin Purusha, Âtman, Hiranyagarbha, Buddha ș.a.m.d. Punctul de vedere religios pune desigur accentul pe pecetea întipărită, pe când psihologia, ca știință, pe singurul lucru accesibil pentru ea, pe întipărire τύπος. Punctul de vedere religios privește forma ca pe un rezultat al pecetei; cel științific, dimpotrivă, îl percepe ca simbol al unui conținut pentru el necunoscut și imperceptibil. Deoarece forma este mai vagă și mai multilaterală decât orice premisă religioasă, psihologia este constrânsă, prin materialul său empiric, să exprime tipul printr-un termen care nu e legat de timp, loc sau mediu. Dacă, spre exemplu, tipul s-ar suprapune întru totul cu imaginea dogmatică a lui Christos și nu ar conține nici o determinare care să depășească această imagine, atunci tipul ar trebui privit ca o copie fidelă a ființei dogmatice și denumit ca atare. Tipul ar coincide atunci cu Christos. Dar nu este cazul, din punct de vedere empiric, pentru că inconștientul, ca și alegoria Părinților bisericii, elaborează multe alte determinări care nu sunt conținute explicit în formula dogmatică și care, spre exemplu, includ în tip figuri necreștine, precum cele amintite mai sus. Însă nici aceste figuri nu completează caracterul nedeterminat al arhetipului. Este de neimaginat că ar

putea exista o figură *determinată*, care să exprime *nedeterminarea* arhetipală. În consecință, m-am văzut silit să numesc arhetipul corespunzător *Sine*. Acest concept este, pe de o parte, destul de determinat pentru a mijloci esența totalității umane, pe de altă parte, destul de nedeterminat pentru a exprima caracterul indescriptibil și indeterminabil al totalității. Aceste caracteristici paradoxale ale conceptului corespund faptului că totalitatea se compune, pe de o parte, din omul conștient, pe de alta, din cel inconștient. Nu pot fi însă indicate limite și determinări ale celui din urmă. De aceea, în uzul științific, «Sinele» nu trimite nici către Christos și nici către Buddha, ci către totalitatea reprezentărilor corespunzătoare, și fiecare din aceste reprezentări este un *simbol al Sinelui*. Acest mod de exprimare este o necesitate logică a psihologiei științifice și nu înseamnă în nici un fel o prejudecată transcendentală. Dimpotrivă, acest punct de vedere obiectiv permite, după cum am arătat mai sus, unuia hotărârea pentru determinarea acestuia ca Christos, altuia ca Buddha ș.a.m.d. Acela pentru care această obiectivitate este supărătoare ar trebui să se gândească la faptul că, fără aceasta, o știință este imposibilă. Dacă cineva contestă, deci, dreptul psihologiei la această obiectivitate, nu face altceva decât încercarea anacronică de a stinge lumina vieții unei științe. Chiar dacă o asemenea încercare absurdă ar avea sorți de izbândă, nu ar însemna decât o creștere a înstrăinării catastrofale dintre rațiunea lumească, pe de o parte, și biserică și religie, pe de altă parte.

[21] Pentru o știință nu este doar de înțeles, ci este chiar rațiunea ei de a fi să se concentreze asupra obiectului său cu o anumită exclusivitate. Deoarece conceptul de «Sine» este pentru psihologie de un interes central, în chip firesc ea gândește în sens opus teologiei. Figurile religioase, din punctul de vedere al psihologiei, trimit către «Sine», din punctul de vedere al religiei, dimpotrivă, Sinele trimite către propria reprezentare centrală; acest lucru înseamnă că Sinele psihologic ar putea fi înțeles de către teologie ca o alegorie («allegoria») a lui Christos. Această opoziție este desigur iritantă, dar din păcate indispensabilă, dacă nu vrem să negăm psihologiei chiar și dreptul de a exista. De aceea pledez pentru tolerarea acesteia, ceea ce nu îi e greu psihologiei, deoarece, ca știință, nu are pretenții totalitare.

[22] «Simbolul lui Christos» este pentru psihologie de mare importanță, în măsura în care, pe lângă imaginea lui Buddha, este poate simbolul Sinelui dezvoltat în cel mai înalt grad și cel mai diferențiat. Acest lucru îl judecăm după volumul și conținutul mărturiilor referitoare la Christos, care corespund fenomenologiei psihologice a Sinelui într-o foarte mare măsură, chiar dacă aceasta nu cuprinde toate aspectele acestui arhetip. Cuprinderea întinsă, nelimitată a acestuia poate fi socotită ca un dezavantaj față de precizia unei figuri religioase. A exprima judecăți de valoare nu este însă nicidecum sarcina științei. Sinele nu numai că este nedeterminat, dar conține, în mod paradoxal, caracterul determinării, chiar al unicității. Acesta este probabil unul din motivele pentru care tocmai acele religii care au avut drept întemeietori personalități istorice au devenit religii mondiale, cum ar fi creștinismul, buddhismul și Islamul. Includerea personalității umane unice (și aceasta mai ales în relație cu natura divină indeterminabilă) corespunde tocmai individualității absolute a Sinelui care unește unicitatea cu veșnicia și particularul cu generalul. Sinele este o contopire a contrariilor κατ' ἐξοχήν. Acest simbol se diferențiază datorită acestui fapt

în chip esențial de cel creștin. Androginia lui Christos reprezintă concesia extremă a bisericii față de problematica contrariilor. Opoziția dintre lumină și bine, pe de o parte, și întuneric și rău, pe de altă parte, a fost lăsată deoparte în conflictul său deschis, Christos reprezentând binele pur și simplu, adversarul său, diavolul, răul. Această opoziție este de fapt problema universală care deocamdată este nerezolvată. Sinele este însă un paradox absolut, reprezentând din orice punct de vedere teza și antiteza și, în același timp, sinteza. (Dovezi psihologice în acest sens există din plin. Îmi este însă imposibil să le amintesc aici in extenso. Îl îndrept pe cunoscătorul acestei materii spre simbolistica mandalei.)

[23] Arhetipul apropiat de conștiință prin explorarea inconștientului confruntă individul cu opoziția profundă a naturii umane, făcând posibilă o experiență cu totul nemijlocită a luminii și întunericului, a lui Christos și a diavolului. Este vorba, bineînțeles, în cel mai bun sau în cel mai rău caz numai de o înlesnire și nu de o garantare a acesteia; căci experiențe de acest gen nu pot fi prezentate în mod obligatoriu prin mijloacele noastre umane. Trebuie avuți în vedere factori pe care noi nu-i putem controla. Trăirea contrariilor nu are legătură nici cu înțelegerea intelectuală, nici cu simțurile. Ar putea fi numită mai degrabă un destin. O astfel de trăire poate să-i demonstreze unuia existența lui Dumnezeu, altuia pe cea a lui Buddha, și aceasta până la evidența cea mai extremă.

[24] Fără trăirea contrariilor nu există experiența totalității și, prin aceasta, nici acces interior la formele divine. Din acest motiv, creștinismul insistă, pe bună dreptate, asupra păcătoșeniei și asupra păcatului originar, cu intenția evidentă de a deschide pentru fiecare, cel puțin din afară, acel abis al contrariilor universale. În fața rațiunii într-o oarecare măsură trează, această metodă eșuează, pentru că doctrina nu mai are credibilitate și pe deasupra este considerată absurdă. O astfel de rațiune este limpede și se oprește la «ineptia mysterii» (neputința misterului). Aceasta este enorm de departe de antinomia lui TERTULLIAN; desigur, ea nu poate să suporte suferința produsă de asemenea contrarii. Se cunoaște faptul că, prin exerciții riguroase și prin anumite predici misionare din partea catolică și printr-o anume educație protestantă, care adulmecă păcatul, sunt pricinuite pagube sufletești care duc nu în împărăția lui Dumnezeu, ci la medic. Chiar dacă înțelegerea contrariilor este necesară, totuși, practic, ea nu poate fi suportată decât de puțini – o situație care nu a scăpat experienței confesiunii. O reacție paliativă la acest aspect o constituie «probabilismul moral», atât de des și din atâtea părți imputat, care trebuie să împiedice nimicirea prin păcat.[8] Oricum am gândi acest aspect, un lucru e sigur, și

[8] OTTO ZÖCKLER (*Probabilismus*, Realencyklopädie XVI, p. 67) dă următoarea definiție: «Probabilismul este, în linii mari, acel mod de gândire care se mulțumește în răspunsul la întrebări științifice cu un grad mai mare sau mai mic de probabilitate. Probabilismul moral care intră aici în discuție constă în principiul conform căruia, în cadrul actelor de autodeterminare morală, nu ne orientăm după conștiință, ci după ceea ce este probabil corect, și anume după ceea ce ne este recomandat de o autoritate oarecare, exemplară sau moralizatoare.» Probabilistul iezuit ESCOBAR (†1669) este de părere că, dacă persoana care se spovedește se bazează pe o părere probabilă ca temei al acțiunii sale, atunci duhovnicul este dator să-l ierte, chiar dacă nu împărtășește această convingere. La întrebarea, de câte ori în

anume faptul că în el se află, pe lângă altele, o mare cantitate de omenie și o înțelegere pentru slăbiciunile umane, care compensează caracterul insuportabil al antinomiilor. Paradoxul groaznic al insistenței asupra păcatului originar, pe de o parte, și al concesiei probabilismului, pe de altă parte, sunt înțelese de psiholog ca o consecință necesară a problematicii creștine a contrariilor schițată mai sus; în interiorul Sinelui, binele și răul sunt totuși mai apropiați decât frații siamezi! Existența răului și incompatibilitatea acestuia cu binele desparte contrariile și duce inexorabil la răstignirea și suspendarea a tot ce este viu. Deoarece «anima» este «naturaliter christiana» (sufletul este prin natura sa creștin), această consecință ar trebui să survină tot atât de necondiționat cum a apărut ea în viața lui Isus: noi toți ar trebui să fim «răstigniți odată cu Christos», adică suspendați într-o suferință morală care să corespundă adevăratei răstigniri. Practic, acest lucru este posibil numai cu aproximație și în plus este atât de insuportabil și de contrar vieții, încât un om obișnuit își poate permite o astfel de stare doar temporar și pe cât posibil foarte rar. Căci cum ar mai putea el să mai fie un om obișnuit cu o asemenea suferință! O atitudine mai mult sau mai puțin probabilistică față de problema răului este de aceea inevitabilă. Astfel apare în concreto acea realitate a Sinelui, și anume unitatea inimaginabilă bine-rău în cadrul paradoxului, care spune cum că păcatul este cel mai problematic și mai greu lucru, dar totuși nu cântărește atât de mult încât să nu se poată scăpa de el pe baza unor motive «probabile». Și aceasta nu este neapărat o slăbiciune sau o nechibzuință, ci o necesitate utilă, practică a vieții. Practica spovedaniei acționează precum viața însăși care se opune cu succes pericolului de a sfârși într-o opoziție ireconciliabilă. Față de aceasta – nota bene – conflictul se menține expressis verbis, ceea ce corespunde iarăși antinomiei Sinelui care el însuși este conflict și unitate.

[25] Creștinismul a făcut din antinomia dintre bine și rău o problemă universală și prin formularea contrariilor a ridicat-o la rangul de principiu absolut. În acest conflict nerezolvat până în prezent, creștinul este privit ca un protagonist al binelui și un participant la drama universală. Această moștenire a lui Christos înseamnă, în cel mai profund sens, o suferință care, pentru majoritatea oamenilor, este insuportabilă. Imitarea lui Christos are loc în realitate numai condiționat, respectiv deloc, și funcția duhovnicească bisericii se vede obligată să «ușureze povara lui Christos». Aceasta înseamnă o diminuare considerabilă a duritații și asprimii conflictului și astfel o relativizare practică a binelui și răului. Binele reprezintă imitarea obligatorie a lui Christos, iar răul împiedicarea acesteia. Slăbiciunea morală și indolența omului sunt cele care împiedică cel mai tare imitarea și tocmai pentru acestea probabilismul are o înțelegere practică ce poate să corespundă cu toleranța creștină, cu bunătatea

viață suntem datori iubirii lui Dumnezeu, ESCOBAR citează o serie de autorități iezuite. Conform unei opinii, ar fi de ajuns o singură manifestare a iubirii față de Dumnezeu, cu puțin înainte de moarte, după o alta: o dată pe an sau o dată la trei – patru ani. El însuși ajunge la concluzia că este suficient să-l iubim pe Dumnezeu o dată la prima trezire a rațiunii, apoi o dată la cinci ani și, în sfârșit, în pragul morții. După părerea sa, numărul mare de opinii morale constituie o dovadă de bază pentru providența binevoitoare a lui Dumnezeu, deoarece, prin aceasta, jugul lui Christos este mult mai ușor. (l.c., p. 68). Cf. și ADOLF V. HARNACK, *Lehrbuch der Dogmengeschichte* III, Tübingen 1931, p. 748 sq.

și iubirea aproapelui, poate chiar mai mult decât convingerile acelora care văd în asta doar slăbiciune. Chiar dacă strădaniei probabilistice i se poate atribui o serie de virtuți cardinale creștine, nu este de neglijat faptul că ea împiedică suferința imitării lui Christos și astfel îi răpește luptei binelui împotriva răului asprimea și o ușurează până la a o face suportabilă. Prin aceasta intervine o apropiere de arhetipul psihic al Sinelui, în care și această opoziție pare reunită, fără a se asemăna, după cum am amintit, cu simbolistica creștină care lasă conflictul deschis. Pentru cea din urmă o «sciziune» străbate lumea: lumina luptă împotriva întunericului și superiorul împotriva inferiorului. Acestea două nu constituie o unitate ca în arhetipul psihic. Chiar dacă dogma respinge ideea că două realități sunt una, practica religioasă dă posibilitatea, după cum am văzut, de a realiza cu aproximație simbolul psihologic natural, Sinele unit în sine. Dimpotrivă, dogma insistă pe faptul că trei ar fi una, însă se ferește să afirme că patru ar fi una. Cifrele impare sunt, după cum se știe din vechime, nu numai la noi, în Occident, ci și în China, masculine, cele pare, însă, feminine. Datorită acestui fapt, trinitatea este o divinitate prin excelență masculină, pentru care androginia lui Christos și poziția deosebită și slăvirea Maicii Domnului nu reprezintă un echivalent deplin.

[26] Cu această constatare care pentru cititor pare puțin stranie ajungem la o axiomă centrală a alchimiei, și anume la enunțul MARIEI PROPHETISSA: «Unu devine doi, doi devine trei și din trei apare unul ca al patrulea». Cum s-a putut vedea din titlul acestui volum, el se ocupă de semnificația psihologică a alchimiei, deci de o problemă care, cu mici excepții, a scăpat până acum cercetării științifice. Știința s-a preocupat până de curând doar de aspectul istorico-chimic al alchimiei și numai în mică măsură de latura filosofică și istorico-religioasă a acesteia. Însemnătatea alchimiei pentru istoria dezvoltării chimiei e de la sine înțeleasă. Însă semnificația ei istorico-spirituală este încă atât de necunoscută, încât pare aproape imposibil a descrie în puține cuvinte în ce constă ea. De aceea am încercat în această introducere să prezint acea problematică istorico-religioasă și psihologică în care se încadrează tematica alchimistă. Alchimia se formează ca un subcurent față de creștinismul care domină la suprafață. Ea se află într-un astfel de raport cu acesta precum un vis față de conștiință și, așa cum acesta compensează conflictele conștiinței, tot astfel alchimia încearcă să umple golurile lăsate de încordarea contrariilor din creștinism. Acest lucru este exprimat cel mai pregnant în acea axiomă care străbate ca un laitmotiv aproape întreaga viață a alchimiei ce se întinde peste 1700 de ani, și anume acel enunț din MARIA PROPHETISSA citat mai sus. Printre numerele impare ale dogmaticii creștine se infiltrează aici numerele pare care semnifică femininul, pământul, subteranul, chiar răul însuși. Personificarea lor este «serpens mercurii», balaurul care se autocreează și se autodistruge și care reprezintă «prima materia» (materia fundamentală). Această idee de bază a alchimiei trimite înapoi în timp la Tehom[9], la Tiâmat, cu atributele sale de balaur, și astfel la lumea originară matriarhală care, în

[9] Cf. *Gen.* 1, 2. Cititorul găsește o clasificare a motivelor mitologice în: J.B. LANG, *Hat ein Gott die Welt erschaffen?*, Bern 1942. Din păcate, critică filologică va avea multe de reproșat acestei scrieri. Este însă remarcabilă datorită tendinței sale gnostice.

cadrul theomachiei mitului lui Marduk, a fost înfrântă de lumea patriarhală masculină. Convertirea istorică, universală, a conștiinței înspre partea «masculină» este compensată mai întâi prin aspectul feminin și chtonic al inconștientului. Deja în anumite religii precreștine apare o diferențiere a masculinului sub forma specificării tată-fiu, transformare care va dobândi apoi în creștinism o semnificație majoră. Dacă inconștientul ar fi fost doar complementar, atunci ar fi însoțit această transformare a conștiinței prin scoaterea în evidență a mamei și a fiicei, pentru care există materialul necesar în cadrul mitului Demeter-Persefona. El a preferat însă, așa cum arată alchimia, tipul Kybele-Attis în forma «prima materia» și «filius macrocosmi» și astfel s-a dovedit nu complementar, ci compensator. Astfel se arată cum că inconștientul nu se comportă pur și simplu ca fiind opus conștiinței, ci este un adversar și un partener care o modifică mai mult sau mai puțin. Tipul fiului nu trezește ca imagine complementară din inconștientul «chtonic» imaginea fiicei, ci de asemenea pe cea a fiului. Acest fapt remarcabil are legătură cu încarnarea Dumnezeului pur spiritual în natura umană terestră, posibilă prin procrearea Sfântului Duh în uterul Beatei Virgo. Astfel, superiorul, spiritualul, masculinul se înclină spre inferior, terestru, feminin și astfel mama, care precede lumea patriarhală, ieșindu-i în întâmpinare masculinului, creează cu ajutorul instrumentului spiritului uman (al «filosofiei») un fiu, nu contrariul lui Christos, ci corespondentul chtonic al acestuia, nu un om-Dumnezeu, ci o ființă fabuloasă, conformă cu esența mamei originare. Și așa cum fiului superior îi revine sarcina de a mântui omul (microcosmosul), tot astfel fiul inferior are semnificația unui «salvator macrocosmi» (mântuitor al macrocosmosului).

[27] Aceasta este, foarte pe scurt, desfășurarea dramatică ce se petrece în subsolurile alchimiei. Este de prisos să amintim că cei doi fii nu s-au unit niciodată, decât poate doar în mintea și în trăirea interioară a câtorva alchimiști deosebit de înzestrați. Ce s-a «urmărit» prin acest eveniment nu este greu de înțeles: devenirea umană a lui Dumnezeu părea o apropiere a principiului masculin al lumii patriarhale de principiul feminin al lumii matriarhale, aceasta din urmă simțindu-se îndemnată de a egala lumea masculină. Acest lucru a însemnat evident o încercare de a construi o punte în vederea compensării conflictului deschis care le separă.

[28] Cititorul nu trebuie să fie scandalizat de faptul că prezentarea mea sună ca un mit gnostic. Ne aflăm aici tocmai pe acele tărâmuri psihologice în care își are rădăcinile gnoza. Dovada simbolului creștin este gnoza, iar compensarea inconștientului, pe bună dreptate, tot ea. Mitologemul este limbajul originar al acestor procese psihice și nici o altă formulare intelectuală nu ar putea să atingă deplinătatea și puterea de expresie a imaginii mitice. Este vorba de imagini originare existente din vremuri străvechi, care pot fi redate cel mai bine și mai potrivit printr-un limbaj plastic.

[29] Procesul înfățișat aici are toate trăsăturile caracteristice unei compensări psihologice. Masca inconștientului nu este rigidă, ci oglindește acel chip care îi este arătat. Dușmănia îi conferă o statură amenințătoare, amabilitatea îi îmblânzește trăsăturile. Nu este vorba doar de o oglindire optică, ci de un răspuns autonom, care lasă să se recunoască ființa independentă a celui care răspunde. Astfel, «filius philosophorum» (fiul filosofilor) nu este nicidecum doar un reflex al Fiului lui Dumnezeu

într-o materie improprie, ci, dimpotrivă, fiul lui Tiâmat are trăsături ale ființei materne originare. Este un hermafrodit, dar are nume masculin și dezvăluie astfel înclinația spre compromis a lumii subterane, respinsă de spirit și care se identifică cu răul: el este o concesie făcută spiritului și masculinului, chiar dacă poartă în sine greutatea pământului și fabulozitatea ființelor primordiale animalice.

[30] Acest răspuns al lumii matriarhale arată că prăpastia ce o desparte de lumea patriarhală nu este de netrecut, pentru că inconștientul conține în sine un sâmbure al unității celor două lumi. Esența conștiinței este distincția; trebuie, de dragul conștiinței, să despartă contrariile, și anume *contra naturam*. În natură, contrariile se caută reciproc – «les extrêmes se touchent» – și așa se petrece și în inconștient, mai ales în arhetipul unității, în Sine. În interiorul acestuia, ca și în divinitate, contrariile sunt anulate. Dar, odată cu manifestarea inconștientului, începe și sciziunea acestuia, ca și în creație; pentru că fiecare act al conștientizării este un act de creație și din această experiență psihologică provin multiplele simboluri cosmogonice.

[31] În alchimie este vorba cu precădere de germenele unității care stă ascuns în haosul lui Tiâmat și care constituie corespondentul pentru unitatea divinității. Ca și aceasta, el are o caracteristică trinitară în alchimia influențată de creștinism și una triadică în cea păgână. Conform altor mărturii, el corespunde unității celor patru elemente și formează astfel o cuaternitate. Multitudinea covârșitoare de situații psihologice moderne vorbește în favoarea ultimului caz. Puținele cazuri observate de mine care au produs cifra trei au fost caracterizate printr-o pierdere sistematică a conștiinței, și anume printr-o inconștiență a «funcției inferioare». Cifra trei nu este o expresie naturală a totalității, deoarece cifra patru reprezintă minimum de determinări ale unei judecăți a totalității. Trebuie subliniat faptul că, pe lângă înclinația evidentă a alchimiei (cât și a inconștientului) spre cuaternitate, există totuși o nesiguranță accentuată între trei și patru. Chiar în axioma MARIEI PROPHETISSA, cuaternitatea este formulată într-un stil încâlcit și neclar. În alchimie există atât patru cât și trei «regimina» (metode), patru și trei culori. Există, într-adevăr, întotdeauna patru elemente; dar, de obicei, trei sunt cuprinse împreună, iar unul ocupă un loc aparte: acesta este când pământul, când focul. «Mercurius»[10] este într-adevăr «quadratus», dar este și un șarpe tricefal sau o trinitate pur și simplu. Nesiguranța trimite către un «atât cât și»; ceea ce înseamnă că reprezentările centrale sunt atât cuaternare, cât și ternare. Psihologul nu poate să nu arate faptul că și psihologia inconștientului cunoaște o astfel de perplexitate: funcția «inferioară», cea mai puțin diferențiată, este contaminată de inconștientul colectiv în așa măsură, încât în procesul conștientizării aduce cu sine și arhetipul Sinelui, τὸ ἓν τέταρτον cum spune MARIA. Patru are semnificația femininului, maternului, fizicului, trei cea a masculinului,

[10] [Pentru ediția în limba engleză (1953), autorul a elaborat următoare notă: «În scrierile alchimice, cuvântul Mercurius apare în cele mai diverse variante semantice, nu numai pentru a denumi elementul chimic Mercurius (Hg) sau argint viu, Mercurius (Hermes), zeul, sau Mercur, planeta, ci și, mai ales, pentru a denumi ‹substanța transformată›, tainică și care totodată reprezintă ‹spiritul› care există în toate ființele. Aceste semnificații secundare vor ieși la iveală pe parcursul cărții».]

paternului, spiritualului. Nesiguranța între patru și trei semnifică o oscilare între spiritual și fizic; un exemplu grăitor pentru faptul că fiecare adevăr uman este penultimul.

[32] Am pornit la început de la totalitatea omului ca acel scop către care conduce în final evoluția sufletească în procesul terapeutic. Această problemă este legată indisolubil de premise privind concepția despre lume, respectiv premise religioase. Chiar dacă pacientul se crede lipsit de prejudecăți, așa cum este cazul deseori, totuși premisele gândirii, acelea ale modului său de viață, ale moralei și ale limbii sale sunt condiționate istoric până în cele mai mici amănunte, ceea ce pentru el este inconștient fie din cauza lipsei de educație, fie din cauza lipsei autocriticii. Analiza situației sale duce mai devreme sau mai târziu la o luminare deplină a premiselor sale spirituale generale cu mult peste determinantele personale și odată cu aceasta apare și problematica pe care am încercat să o schițez în paginile anterioare. În faza aceasta a procesului scade producția de simboluri unitare, de «mandale», care apar fie în vise, fie sub forma unor impresii vizuale în imagini în stare de veghe, de obicei ca o compensare evidentă față de caracterul contradictoriu și starea de conflict care apar în starea conștientă. Ar fi incorect să spunem că faptul că această «sciziune» (PRZYWARA)[11] a rămas deschisă în ordinea creștină a lumii este răspunzător de acest lucru, dar este ușor de demonstrat cum simbolistica creștină vindecă sau încearcă să vindece tocmai această rană. Ar fi mai corect să percepem rămânerea în suspensie a conflictului ca un simptom al situației psihice a occidentalului și să regretăm incapacitatea acestuia de a-și interioriza întregul cuprins al simbolului creștin. Ca medic, nu pot să impun cerințe în acest sens pacientului, îmi lipsesc și mijloacele de grație ale bisericii. Mă confrunt deci cu problema de a păși pe singurul drum posibil, și anume conștientizarea imaginilor arhetipale, care corespund într-un anume sens reprezentărilor dogmatice. Îi las pacientului libertatea de a se decide, în funcție de premisele sale, de maturitatea sa spirituală, de educație, de originea și temperamentul său, în măsura în care acest lucru este posibil fără conflicte serioase. Sarcina mea ca medic este de a-l ajuta pe pacient să devină apt pentru viață. De aceea nu pot să-mi permit un verdict asupra ultimelor sale decizii, pentru că știu din experiență că orice constrângere, fie ea o sugestie subtilă sau un îndemn sau alte metode de alterare, nu face altceva în final decât să împiedice cele mai puternice și mai hotărâtoare trăiri, și anume faptul de a se afla singur cu sine sau, oricum am numi-o, obiectivitatea sufletului. Trebuie să fie singur pentru a afla ce îl poartă, atunci când nu se poate controla singur. Doar această experiență îi conferă o bază indestructibilă.

[33] Această sarcină, într-adevăr deloc ușoară, aș lăsa-o oricând bucuros în seama teologilor, dacă mulți din pacienții mei nu ar veni tocmai de la un teolog. Ar fi trebuit să rămână ancorați în comunitatea religioasă, dar au căzut din marele copac precum o frunză veștejită și rămân astfel ancorați în tratamentul medical. Ceva în interiorul lor rămâne agățat, deseori cu exasperare, ca și când ei sau Sinele lor s-ar prăbuși în neant dacă nu ar putea rămâne atârnați. Caută o bază solidă pe care să poată sta. Deoarece nu le folosește o susținere exterioară, trebuie să caute

[11] ERICH PRZYWARA, *Deus semper maior* I, Freiburg i. Br., 1938, p. 71 sq.

aceasta în ei înșiși, ceea ce, să recunoaștem, este cel mai puțin probabil din punctul de vedere al rațiunii, dar foarte probabil din punctul de vedere al inconștientului. Acest fapt îl deducem din arhetipul «originii inferioare a Mântuitorului».

[34] Drumul către țel este la început haotic și imprevizibil și abia apoi, încetul cu încetul, se înmulțesc semnele care indică un scop precis. Drumul nu este linear, ci aparent ciclic. O cunoaștere mai temeinică îl percepe ca pe o *spirală*: motivele onirice se întorc mereu la intervale determinate la anumite forme care în felul lor desemnează un centru. Și anume e vorba de un punct central sau de o ordonare centrată care, în funcție de împrejurări, apare deja din primele vise. Visele, ca manifestări ale unor procese inconștiente, se rotesc sau se învârt în cerc în jurul centrului și se apropie de acesta cu amplificări tot mai clare și mai cuprinzătoare. Din cauza multitudinii materialului simbolistic este greu la început să recunoști o oarecare ordine. În nici un caz nu se poate presupune că seriile de vise ar fi supuse unui oarecare principiu de ordine. La o examinare mai atentă, mersul dezvoltării se arată a fi ciclic, respectiv în formă de spirală. Asemenea desfășurări în spirală ar putea fi comparate cu creșterea la plante, tot astfel cum și motivul plantei (copac, floare ș.a.m.d.) revine mereu în vise și fantezii și este spontan reprezentat prin desene[12]. În alchimie, copacul este simbolul filosofiei hermetice.

[35] Prima din următoarele cercetări se referă la o serie de vise care conțin o multitudine de simboluri ale centrului, respectiv ale scopului. Dezvoltarea acestor simboluri are, ca să spunem așa, aceeași semnificație ca și un proces de vindecare. Centrul, respectiv scopul, are, deci, în înțelesul propriu al cuvântului, semnificația unei *vindecări*. Folosirea unei asemenea terminologii este îndreptățită de visele înseși; pentru că acestea conțin atâtea legături cu tema fenomenelor religioase, încât unele dintre ele au putut deveni subiectul scrierii mele *«Psihologie și religie»*. Nu încape îndoială că în cadrul acestor fenomene este vorba despre arhetipurile care formează religia. Orice altceva ar mai putea fi religia, partea ei psihică perceptibilă empiric se află fără îndoială în asemenea manifestări ale inconștientului. S-a zăbovit prea mult asupra întrebării, în fond zadarnice, dacă afirmațiile credinței sunt adevărate sau nu. Lăsând la o parte faptul că un adevăr al unei afirmații metafizice nu poate fi niciodată demonstrat sau contestat, simpla existență a unei afirmații este în sine un fapt evident care nu are nevoie de altă demonstrație și, dacă la aceasta se adaugă un «consensus gentium» (consens universal), atunci valabilitatea afirmației este dovedită în chiar această măsură. Sesizabil este doar fenomenul psihic față de care categoria corectitudinii obiective sau a adevărului este incomensurabilă. Printr-o apreciere rațională nu este niciodată lichidat un fenomen, iar în viața religioasă este vorba de fenomene și fapte și nicidecum de ipoteze discutabile.

[36] Dezbaterea dialectică în cadrul procesului tratamentului psihic duce în mod consecvent la confruntarea pacientului cu umbra sa, cu acea jumătate întunecată a sufletului său de care ne-am debarasat prin proiecție: fie prin aceea că am încărcat pe vecinii noștri în sens restrâns sau larg cu toate viciile pe care le avem noi

[12] Vezi ilustrațiile în: R. WILHELM și C.G. JUNG, *Das Geheimnis der Goldenen Blüte*, Olten 1971.

înșine, fie că am lăsat păcatele noastre, cu ajutorul unei «contritio» (căințe desăvârșite) sau – mai blând – al unei «attritio» (căințe nedesăvârșite)[13], în seama unui mijlocitor divin. Se știe că fără păcat nu există căință și că fără căință nu există îndurare mântuitoare, că fără «peccatum originale» (păcatul originar) nu ar fi putut exista niciodată actul mântuirii lumii. Dar intenționat nu se cercetează dacă nu cumva tocmai în puterea răului s-ar afla voința lui Dumnezeu pe care am avea toate motivele să o sesizăm. Dacă, așa cum e cazul medicului psihiatru, ai de-a face cu oameni care sunt confruntați cu umbra lor cea mai neagră, atunci te simți constrâns la un asemenea punct de vedere[14]. În orice caz, medicul nu-și poate permite să indice cu un gest pe cât de gratuit, pe atât de superior din punct de vedere moral spre tabla de legi spunând: «tu trebuie să nu». Medicul trebuie să verifice obiectiv și să cântărească posibilitățile; pentru că el știe, mai puțin din educația și formația religioasă cât din natură și experiență, că există ceva ca o «felix culpa» (vină fericită). El știe că poți să ratezi nu numai norocul, ci și o vină hotărâtoare, fără de care un om nu poate atinge totalitatea. Aceasta din urmă este o carismă care nu poate fi realizată prin artă sau viclenie, în care te poți integra și a cărei dezvoltare și devenire se poate doar suporta. Este un motiv de deznădejde faptul că omenirea nu este unitară, ci se compune din indivizi a căror structură spirituală se întinde pe un spațiu de cel puțin zece mii de ani. Astfel nu există adevăr care să nu însemne pentru unii mântuire, pentru alții însă ispită și otravă. Fiecare universalism se află în această groaznică dilemă. Am amintit mai sus probabilismul iezuit: acesta descrie, ca nicăieri altundeva, sarcina colosală a catolicismului bisericesc. Și cei mai convinși s-ar îngrozi; dar în confruntarea nemijlocită cu realitatea vieții le-a trecut multora indignarea sau râsul. Și medicul trebuie să cântărească și să aprecieze, însă nu în favoarea sau defavoarea bisericii, ci în favoarea sau defavoarea vieții și a sănătății. Pe hârtie, codul moral este clar și curat; dar același document, scris pe «tabla de carne a inimii», este deseori o zdreanță tristă tocmai în sufletul celor care vorbesc cel mai tare. Dacă peste tot ni se proclamă: «Răul este rău, nu poate exista nici o tergiversare a verdictului», atunci, în cazul fiecăruia, tocmai răul este cel mai problematic lucru care cere o cântărire temeinică. Mai ales întrebarea «*Cine* acționează?» merită o mai mare atenție. Pentru că răspunsul la această întrebare hotărăște până la urmă asupra valorii acțiunii. Pentru

[13] Contritio înseamnă «regret complet». Attritio înseamnă «regret imperfect» («contritio imperfecta» de care aparține și «contritio naturalis»). Prima consideră păcatul ca opoziție la cel mai înalt bun; ultima îl respinge din cauza răutății și a urâțeniei sale și din teama de pedeapsă.

[14] Este de la sine înțeles că folosim o terminologie religioasă, fiind singura adecvată în acest caz, având în vedere destinul tragic care constituie adaosul inevitabil al totalității. «Destinul meu inevitabil» înseamnă pentru acest destin tot atât cât o voință demonică, o voință care nu coincide în mod obligatoriu cu a mea (voința eului). Dacă voința este opusă eului, nu putem să nu simțim în ea o «forță», deci ceva divin sau infernal. Resemnarea în fața destinului îl va desemna pe acesta ca o voință a lui Dumnezeu; lupta lipsită de perspectivă și mistuitoare împotriva menirii va vedea aici diavolul. În orice caz, această terminologie este inteligibilă și, de altfel, utilă.

societate însă este de o mai mare importanță *ce*-ul acțiunii, pentru că acesta este evident. În perspectivă însă, chiar și modul corect de a proceda, ajuns pe mâna omului nepotrivit, îi va aduce nenorociri. Cine poate să prevadă, nu se va lăsa amăgit nici de acțiunea dreaptă a omului nepotrivit, nici de cea nedreaptă a celui potrivit. De aceea medicul psihiatru nu s-a concentrat asupra ce-ului, ci asupra *cum*-ului unei acțiuni, pentru că în acesta este cuprinsă întrega esență a celui care acționează. Răul vrea să fie la fel cântărit ca și binele; pentru că binele și răul nu sunt altceva decât prelungiri și abstracții ideale ale acțiunii care aparțin fenomenului luminos-întunecat al vieții. La urma urmei nu există bine din care să nu răsară un rău și nu există rău din care să nu se ivească ceva bun.

[37] Confruntarea cu jumătatea întunecată a personalității, cu «umbra», se produce de la sine într-un tratament temeinic. Această problemă este la fel de importantă ca și cea a păcatului în biserică. Conflictul deschis este inevitabil și penibil. Am fost întrebat de multe ori: «Și ce faceți cu asta?» Nu fac nimic; nu pot să fac nimic, decât să aștept cu oarecare încredere în Dumnezeu până când dintr-un conflict suportat cu răbdare și curaj reiese soluția, neprevăzută de mine, care îi corespunde persoanei respective. În acest timp, eu nu sunt pasiv sau inactiv, ci îl ajut pe pacient să înțeleagă toate acele lucruri pe care le produce inconștientul în timpul conflictului. Trebuie să mă credeți că acestea nu sunt lucruri obișnuite. Mai mult chiar, ele fac parte din cele mai semnificative lucruri pe care le-am putut observa vreodată. Nici pacientul nu este inactiv; pentru că el trebuie să facă ceea ce este bine, după puteri, pentru a nu lăsa răul să pună stăpânire pe el. Pacientul are nevoie de o «justificare prin fapte»; pentru că «justificarea prin credință» a rămas pentru el o vorbă goală ca la atâția alții. *«Credința» poate înlocui experiența insuficientă.* În aceste cazuri este nevoie de o acțiune reală. Christos s-a interesat de păcătos și nu l-a condamnat. Adevăratul discipol al lui Christos va face același lucru și, pentru că nu ar trebui să-i facem altuia ceea ce nu ne-am face nouă înșine, ne vom ocupa astfel de păcătosul care suntem noi înșine. Și așa cum nu-l condamnăm pe Christos că ar fraterniza cu răul, tot așa de puțin ar trebui să ne reproșăm că dragostea față de păcătosul care suntem noi înșine ar fi un pact de prietenie cu răul. Prin iubire devenim mai buni, prin ură mai răi, chiar și noi înșine. Primejdia acestei concepții coincide cu primejdia pe care o presupune imitarea lui Christos; cel drept însă nu se va lăsa prins într-o discuție cu vameși și prostituate. Trebuie să subliniez faptul că psihologia nu a inventat nici creștinismul, nici «imitatio Christi». Le doresc tuturor ca biserica să-i absolve de povara păcatelor. Cine însă nu beneficiază de acest serviciu, acela trebuie să se încline foarte tare în imitarea lui Christos, pentru a-și putea duce crucea. Antichitatea s-a putut ajuta cu învățătura străveche a grecilor: Μηδὲν ἄγαν, τῷ καιρῷ πάντα πρόσεστι καλά. (Nimic prea mult; în măsura cea dreaptă se află tot binele). Dar ce abis ne mai desparte de rațiune!

[38] În afară de dificultatea morală există un pericol care nu este deloc neînsemnat și care poate duce la complicații mai ales la indivizii dispuși spre patologie: Este vorba de faptul că toate conținuturile inconștientului personal (ale umbrei) depind, fără a le putea distinge, de conținuturile arhetipale ale inconștientului colectiv, iar atunci când umbra se conștientizează, le ia cu sine și pe acestea din urmă.

Astfel ea poate avea o acțiune înspăimântătoare asupra conștiinței; pentru că o înviere a arhetipurilor este, chiar și pentru cel mai convins rationalist (mai ales pentru el), incomodă. El se teme de forma inferioară a convingerii, de superstiție, care, după cum consideră el, i se impune. La asemenea oameni, superstiția se manifestă în forma ei reală numai dacă aceștia sunt cazuri patologice, nu și dacă pot să-și mențină poziția. În ultimul caz, superstiția apare spre exemplu sub forma fricii de a «înnebuni». Pentru că tot ceea ce o conștiință modernă nu poate defini este văzut ca o boală psihică. Trebuie să recunoască însă că toate conținuturile inconștientului colectiv apar în vise sau în fantezii de obicei sub o formă grotească, înfiorătoare. Dar împotriva unor vise înspăimântătoare resimțite profund sau a unor închipuiri înspăimântătoare obsesive nu este invulnerabilă nici conștiința rațională. Explicația psihologică a acestor fapte care nu pot fi trecute cu vederea prin ignoranță, neștiință sau tăcere, conduce în mod logic către adâncurile fenomenologiei istorico-religioase. Pentru că istoria religiilor, în sensul larg al acestui concept (deci inclusiv mitologie, folclor și psihologie primitivă), reprezintă tezaurul reprezentărilor arhetipale, din care medicul poate deduce paralele ajutătoare și comparații explicative, destinate calmării și luminării conștiinței greu dereglată în orientarea sa. Este absolut necesar să dăm imaginilor fanteziei care apar și care sunt străine, chiar amenințătoare pentru conștiință, un context, pentru a le putea înțelege mai bine. Acest lucru este cel mai simplu, după cum arată experiența, prin materialul comparativ mitologic.

[39] Partea a doua a acestui volum (Simboluri onirice ale procesului de individuație) aduce multiple exemple în acest sens. Cititorul va observa în special faptul că există bogate relații între simbolistica individuală a viselor și alchimia medievală. Aceasta nu este o prerogativă a cazului studiat, ci un fapt general pe care l-am constatat abia acum zece ani, pentru că abia atunci am început să mă obișnuiesc în chip serios cu gândirea și simbolistica alchimiei.

[40] Partea a treia conține o introducere în simbolistica alchimiei, în relația acesteia cu creștinismul și gnosticismul. Ca o simplă introducere, este departe de a fi o prezentare completă a acestui complicat și întunecat domeniu, dar, în principal, se ocupă doar de paralela Christos-lapis. Această paralelă, însă, dă ocazia unei comparații a reprezentărilor scopului unui «opus alchymicum» (opere alchimice) cu reprezentările centrale creștine; pentru că amândouă au o însemnătate majoră în înțelegerea și interpretarea imaginilor ce se arată în vise și pentru efectul psihologic al acestora. Acesta din urmă este de mare importanță pentru practicarea psihoterapiei, pentru că nu de puține ori pacienți inteligenți și pentru care întoarcerea la biserică este imposibilă vin în contact cu materiale arhetipale și astfel oferă medicului probleme care nu pot fi rezolvate printr-o psihologie orientată individual. Nu ajunge nici cunoașterea structurii psihice a nevrozelor; pentru că, în momentul în care procesul atinge sfera inconștientului colectiv, este vorba de un material *sănătos*, și anume de fundamentele universale ale unui psihic, fundamente care variază de la individ la individ. Pentru a înțelege aceste stratificări ale psihicului ne este de ajutor, pe de o parte, cunoașterea psihologiei primitive și a mitologiei, pe de altă parte, însă, și aceasta în mare măsură, cunoașterea treptelor istorice care au precedat nemijlocit conștiința modernă. Pe de o parte, spiritul bisericii este cel care a scos la iveală

conștiința actuală, pe de altă parte, însă, știința este cea în ale cărei începuturi s-au ascuns multe lucruri pe care biserica nu le-a acceptat. Este vorba de vestigii ale spiritului antic și ale sentimentului natural antic care nu au putut fi stârpite și care au găsit azil în cadrul filosofiei naturii din Evul Mediu. Ca «spiritus metallorum» și ca și componente astrologice ale destinului, vechii zei ai planetelor supraviețuiesc de-a lungul mai multor secole creștine[15]. În timp ce în biserică diferențierea tot mai accentuată dintre rit și dogmă a îndepărtat conștiința de rădăcinile sale naturale în inconștient, alchimia și astrologia s-au străduit să nu lase în paragină legătura cu natura, deci cu sufletul inconștient. Astrologia a întors mereu conștiința spre recunoașterea «heimarmene»-ei, adică dependența caracterului și a destinului de anumite momente temporale, iar alchimia a oferit ocazia proiectării acelor arhetipuri care nu s-au putut integra fără fricțiuni în procesul creștin. Alchimia s-a situat mereu la granița ereziei și a fost interzisă de biserică; pe de altă parte, însă, s-a bucurat de protecția benefică a neclarității simbolisticii ei, care oricând putea fi explicată ca o alegorie inofensivă. Aspectul alegoric s-a aflat, fără îndoială, pentru mulți alchimiști în prim-plan, astfel încât aceștia erau ferm convinși că au de-a face numai cu corpuri chimice. Dar au existat mereu și unii care în cadrul muncii lor de laborator se ocupau de *simbol* și de efectul psihic al acestuia. După cum arată textele, ei erau conștienți de acest efect, astfel încât îi dezavuau pe făcătorii de aur naivi ca fiind mincinoși, impostori, nebuni. Punctul lor de vedere îl exprimau prin dictoane precum: «aurum nostrum non est aurum vulgi» (aurul nostru nu este aurul vulgului). Faptul că se ocupau cu materia presupunea de fapt o trudă serioasă de pătrundere în esența transformărilor chimice; în același timp însă, acest lucru constituia, în mare măsură, imaginea unui proces *psihic* care se desfășura în paralel, care putea fi cu atât mai ușor proiectat în chimia necunoscută a materiei, cu cât acel proces era un fenomen inconștient, ca și modificarea misterioasă a materiei. Problematica procesului devenirii personalității, a *procesului de individuație* descris mai sus este cea care se exprimă prin simbolistica alchimiei.

[41] În timp ce marea preocupare a bisericii este «imitatio Christi», alchimistul cade pradă fără să vrea sau să știe, în singurătatea și în problematica neclară a operei sale, premiselor inconștiente, date de natură, ale spiritului și ființei sale, pentru că el nu se poate baza nicăieri pe exemple atât de clare și fără echivoc, cum o poate face creștinul. Autorii studiați de alchimist îi oferă simboluri pe care el presupune că le înțelege în felul său, dar care în realitate îi ating inconștientul și îl stimulează. Alchimiștii, ironizându-se pe ei înșiși, au folosit cuvântul «obscurum per obscurius» (obscur prin și mai obscur). Prin această metodă ei s-au expus tocmai acelui proces de care a încercat să-i salveze biserica, oferindu-le în reprezentările ei dogmatice analogii ale chiar acestui proces, care, însă, în strictă opoziție cu alchimia, erau despărțite de legătura cu natura prin relația lor cu imaginea istorică a Mântuitorului. Acea unitate a cifrei patru, acel aur filosofic, acel «lapis angularis» (piatră

[15] Și PARACELSUS vorbește de zei în «mysterium magnum» (*Philosophia ad Athenienses*, SUDHOFF XIII, p. 387 sq.); de asemenea scrierea lui ABRAHAM ELEAZAR [*Uraltes chymisches Werk*] care a fost influențată de PARACELSUS (sec. al XVIII-lea).

unghiulară), acea «aqua divina» (apă divină) constituiau pentru biserică crucea cu patru brațe pe care unigenitus s-a sacrificat o dată în istorie și în același timp în vecii vecilor. Într-un mod nebisericesc, alchimiștii au preferat căutarea prin cunoaștere descoperirii prin credință, chiar dacă nu se consideră, ca oameni medievali, altceva decât buni creștini. PARACELSUS este în acest sens un bun exemplu. În realitate însă li s-a întâmplat precum omului modern care în locul experienței individuale primordiale preferă sau trebuie să prefere credința în modul de reprezentare moștenit. Dogma nu este doar o invenție arbitrară, așa cum este prezentată în scopul clar de a o detașa de legătura ei cu natura. Reprezentările creștine centrale își au rădăcinile în acea filosofie gnostică care a trebuit, conform regulilor psihologice, să se dezvolte în acel timp în care religiile clasice deveniseră învechite. Această filosofie se bazează pe perceperea de simboluri ale procesului inconștient de individuație care apare atunci când reprezentările superioare colective care domină viața umană ajung în declin. Într-un asemenea timp există în mod necesar o serie de indivizi care sunt cuprinși în cea mai mare măsură de arhetipurile numinoase care vor să iasă la suprafață pentru a forma noi dominante. Posesiunea se arată așa-zicând fără excepție în faptul că cei implicați se identifică cu conținuturile lor și, fără a înțelege rolul impus ca un efect al noilor conținuturi care trebuie încă recunoscute și pe care ei le reprezintă exemplar prin viața lor, devin profeți sau reformatori. În măsura în care conținutul arhetipal al dramei creștine dorea să exprime inconștientul neliniștit și insistent al celor mulți, «consensus omnium» (consensul general) a ridicat această dramă la rangul unui adevăr general-obligatoriu, dar nu printr-o sentință, ci prin posesiunea irațională, cu mult mai eficientă. Prin aceasta, Isus a devenit o imagine protectoare împotriva acelor puteri arhetipale care amenințau să-i cuprindă pe toți. Vestea cea bună anunța: S-a întâmplat, vouă nu vi se va mai întâmpla, atâta timp cât credeți în Isus, Fiul lui Dumnezeu! Se putea, se poate și se va putea întâmpla oricui, atunci când dominanta creștină se va nărui. De aceea au existat întotdeauna oameni care, pe furiș sau pe drumuri laterale, spre pieirea sau vindecarea lor, nu s-au mulțumit cu dominanta vieții conștiente, ci au căutat acea experiență originară a rădăcinii veșnice și au pornit spre deșert, urmând fascinația inconștientului neliniștit, unde, precum Isus, s-au întâlnit cu fiul întunericului, cu ἀντίμιμον πνεῦμα (spiritul antimimetic). Așa se roagă un alchimist (care e un cleric!): «Horridas nostrae mentis purga tenebras, accende lumen sensibus!» (Curăță bezna îngrozitoare a spiritului nostru, aprinde simțurilor noastre o lumină!) De aici vorbește experiența lui «nigredo» (negrelii), a primei trepte a operei, care este simțită ca o «melancholia» și care din punct de vedere psihologic corespunde întâlnirii cu umbra.

[42] Dacă psihoterapia modernă se lovește din nou de arhetipurile vii ale inconștientului colectiv, atunci prin aceasta se repetă acel fenomen care a putut fi observat deseori la începutul marilor schimbări religioase, dar care apare și la un individ pentru care reprezentările superioare nu mai înseamnă nimic. Un exemplu este acel «descensus ad inferos» (coborârea în infern) descris în «*Faust*» care, conștient sau inconștient, înseamnă un «opus alchymicum» (operă alchimică).

[43] Problematica contrariilor iscată de umbră joacă în alchimie un rol important și hotărâtor, pentru că ea duce în final la unirea contrariilor în forma arhetipală

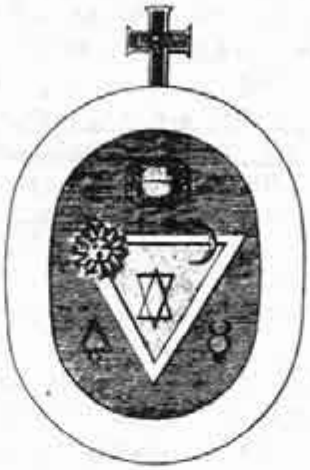

Imag. 3 Simbol al operei alchimice.
Hermaphroditisches Sonn- und Mondskind (1752)

a lui hierosgamos (nunta sfântă), și anume a «nunții chimice». În aceasta, contrariile supreme, sub forma masculinului și femininului, se contopesc într-o unitate (ca în chinezescul Yang si Yin) care nu mai conține contrarii și, de aceea, este incoruptibilă. Premisa este însă ca «artifex»-ul (meșterul) să nu se identifice cu figurile «opus»-ului (operei), ci acestea să își mențină forma obiectivă, impersonală. Atât timp cât alchimia s-a ocupat de opera ei în laborator, ea s-a aflat într-o stare sufletească favorabilă. Căci, cât timp lucrurile se petreceau astfel, alchimistul nu avea nici o ocazie să se identifice cu arhetipurile care apăreau, deoarece acestea erau proiectate în substanța chimică. Dezavantajul acestei situații era acela că alchimistul era obligat să reprezinte substanța incoruptibilă ca un corp chimic, ceea ce constituie o îndrăzneală imposibilă, din cauza căreia alchimia de laborator a dispărut și a fost înlocuită de chimie. Partea sufletească a operei însă nu a dispărut, ci a căutat mereu noi interpreți, cum se poate vedea din exemplul lui «*Faust*» și din relația importantă dintre psihologia modernă a inconștientului și simbolistica alchimică.

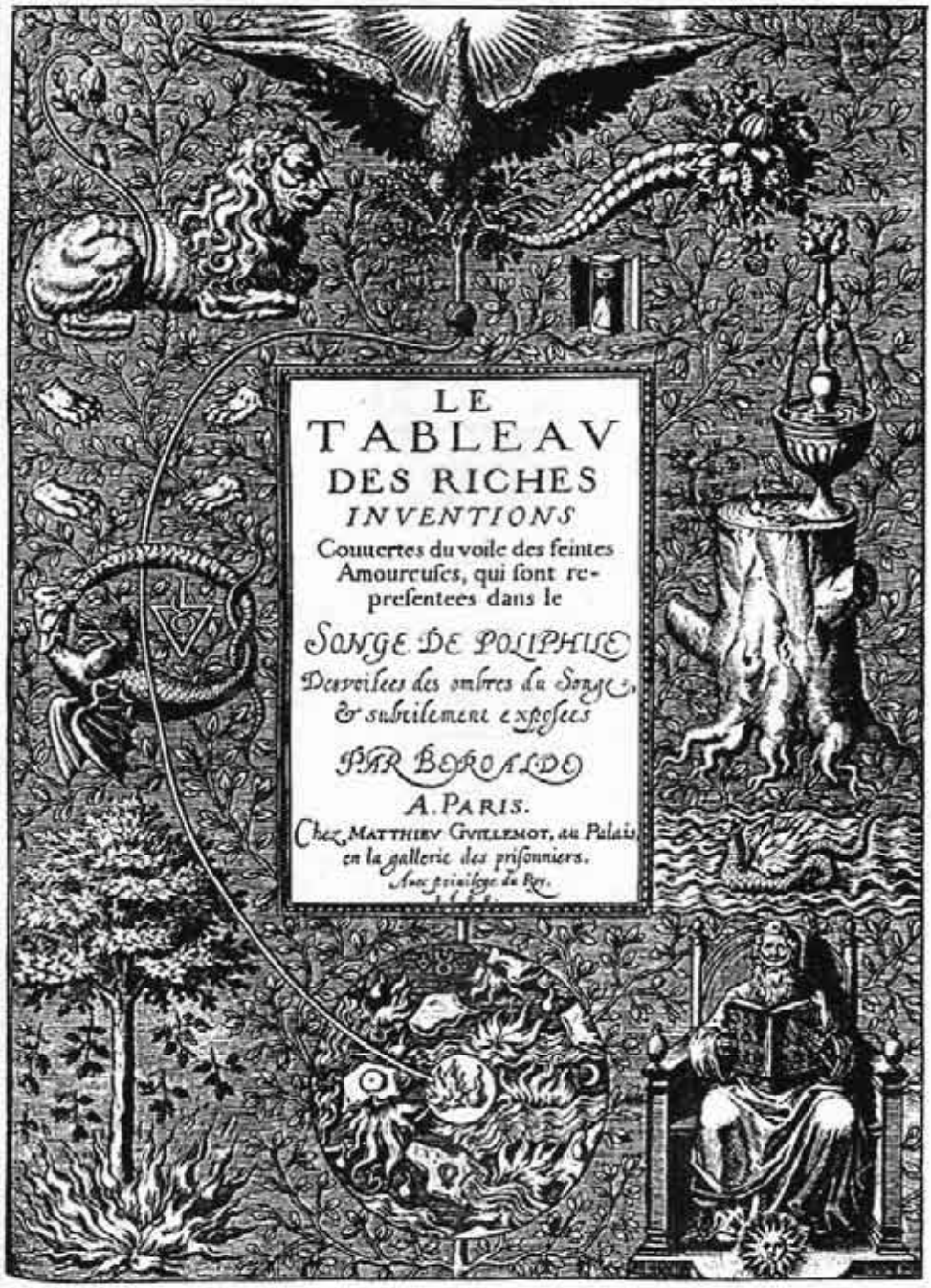

Imag. 4 Reprezentarea procesului simbolic care începe în haos și se termină cu nașterea păsării phönix (lumina).
Foaie de titlu la *Songe de Poliphile* editată de BÉROALDE DE VERVILLE (1600)

II

SIMBOLURI ONIRICE ALE PROCESULUI DE INDIVIDUAȚIE

O CONTRIBUȚIE LA CUNOAȘTEREA FENOMENELOR INCONȘTIENTULUI CARE SE MANIFESTĂ ÎN VISE.

...facilis descensus Arverni;
noctes atque dies patet atri ianua Ditis –:
sed revocare gradum superasque evadere ad auras,
hoc opus, hic labor est.
VERGILIUS, *Aeneis*, VI, 126-129

Ușor este să cobori în adâncurile Infernului,
Poarta lui Hades cel întunecat stă deschisă zile și nopți
Dar întoarcerea în sus, către văzduhul luminos al cerului,
Duce pe un drum plin de suferințe.

1. INTRODUCERE

A. MATERIALUL

Simbolurile onirice ale procesului de individuație sunt imagini de natură arhetipală care apar în vis, descriind fenomenul centrării, respectiv realizarea unui nou centru al personalității. Generalitățile despre acest fenomen sunt prezentate în lucrarea mea «*Relațiile dintre eu și inconștient*». Din anumite motive, menționate în această lucrare, desemnez acest centru ca fiind Sinele, prin care trebuie înțeleasă totalitatea psihicului. Sinele nu este doar centrul, ci și acea sferă care cuprinde conștiința și inconștientul; este centrul acestei totalități, așa cum eul este centrul conștiinței.

Imag. 5 Cele șapte fecioare care se metamorfozează.
Le Songe de Poliphile (1600)

[45] Simbolurile de care mă ocup aici nu se referă la multiplele trepte și transformări ale procesului de individuație, ci la acele imagini care se raportează exclusiv și direct la conștientizarea noului centru. Aceste imagini aparțin unei anumite categorii, pe care eu o numesc *simbolistica mandalei*. În «*Secretul Florii de Aur*» am descris împreună cu RICHARD WILHELM, mai amănunțit, această simbolistică. În studiul de față doresc să expun în ordine cronologică o serie de astfel de simboluri. Materialul prezentat constă în peste o sută de vise și impresii vizuale ale unui tânăr de

formație științifică.[1] În scopul expunerii mele am prelucrat primele 400 de vise, care se răsfiră pe parcursul a aproximativ zece luni. Pentru a evita orice influență, observarea acestui proces a fost preluată, din însărcinarea mea, de o elevă, medic, care pe atunci era începătoare. Aceasta s-a petrecut pe parcursul a cinci luni. Apoi, timp de trei luni, cel care a avut visele și-a continuat singur observațiile. În afara unei scurte discuții înainte de începerea observației, nu l-am văzut în primele opt luni. Astfel, 355 din cele 400 de vise au fost visate în afara oricărui contact personal cu mine. Doar ultimele 45 de vise s-au petrecut sub observația mea. Nu s-au realizat interpretări demne de a fi menționate, deoarece cel care a avut visele nu a avut nevoie de nici un fel de sprijin, ca urmare a excelentei educații științifice și a aptitudinilor sale. Condițiile pentru o observare și o înregistrare obiective erau deci ideale.

[46] În primul rând doresc să prezint acum în rezumat *visele inițiale*, în total 22, pentru a arăta în ce fel se inserează simbolistica mandalei, care apare timpuriu, în restul materialului oniric. Apoi voi selecta, în ordine cronologică, acele vise care se referă în mod special la mandale.[2]

[47] Toate visele, cu puține excepții, sunt scurtate, fie fiind extrasă acea parte care exprimă ideea principală, fie fiind concentrat întregul text la esențial. Această operație de simplificare nu a scurtat doar din lungime, ci a înlăturat și aluziile personale și complicațiile. Acest din urmă lucru a fost necesar pentru a păstra discreția. Am evitat în această intervenție, nu fără risc, însă cu bună știință, orice aspect arbitrar care să denatureze sensul. De același lucru am ținut seama și la interpretarea viselor. De aceea, anumite părți din vise au fost aparent neglijate. Dacă nu aș fi sacrificat caracterul complet, nu aș fi fost în măsură să public această serie care, după părerea mea, este greu de depășit în ce privește inteligența, claritatea și consecvența logică. Îmi face o deosebită plăcere să exprim în acest punct sincera mea recunoștință față de «autor» pentru serviciul făcut științei.

B. METODA

[48] În lucrările și prelegerile mele am subliniat deja faptul că în analiza și interpretarea conținuturilor obiectiv-psihice[3] («inconștiente») trebuie să se renunțe la păreri preconcepute. Nu există până în prezent o teorie generală a viselor care să ne permită a proceda deductiv, tot așa cum nu ne bucurăm de o teorie generală a conștiinței care să ne permită concluzii deductive. Manifestările psihismului subiectiv,

[1] Trebuie să fac precizarea expresă că nu este vorba de o formație istorică, filologică, arheologică și etnologică. Referirile la materialele din aceste domenii sunt, pentru cel care visează, inconștiente.

[2] Mandala (sanscrită) înseamnă cerc sau cerc magic. Simbolistica sa cuprinde toate figurile dispuse concentric, rotiri în jurul unui centru, în cerc sau pătrat, și toate dispunerile radiare sau sferice – pentru a aminti numai cele mai importante moduri de apariție.

[3] Cf. pentru acest concept lucrarea mea *Das Grundproblem der gegenwärtigen Psychologie* și Toni Wolff, *Einführung in die Grundlagen der komplexen Psychologie* în: *Die kulturelle Bedeutung der komplexen Psychologie. Festschrift zum 60. Geburtstag von C.G. Jung*, Berlin 1935, p. 36 sq.

deci cele ale conștiinței, sunt previzibile doar în foarte mică măsură și nu există nici un fel de demonstrație teoretică prin care s-ar dovedi necesitatea unei presupuse relații cauzale. Dimpotrivă, trebuie să ne așteptăm la un caracter arbitrar și «întâmplător» în procent de 100% din reacțiile și acțiunile complexe ale conștiinței. De asemenea, nu există un motiv empiric, cu atât mai puțin unul teoretic, pentru a presupune că nu e valabil același lucru și pentru manifestările inconștientului. Acestea sunt tot atât de variate, de imprevizibile și de arbitrare ca și primele și, deci, trebuie supuse tot atâtor moduri de interpretare ca și acelea. Avantajul manifestărilor conștiente constă în faptul că au adresabilitate și oferă un conținut intenționat recognoscibil; în schimb, în cadrul manifestărilor «inconștiente», nu există un limbaj adecvat în sensul dorit de noi, ci numai un fenomen psihic care se pare că are numai slabe relații cu conținuturile conștiente. Dacă exprimarea conștiinței ar deveni de neînțeles, întotdeauna se poate pune întrebarea ce semnifică. Psihismul obiectiv este însă străin și de conștiința prin care el se exprimă. Trebuie deci aplicată acea metodă care este cerută la citirea unui fragment de text în care apar cuvinte necunoscute: se studiază contextul. Prin compararea unei serii de pasaje din text în care apare cuvântul necunoscut poate reieși semnificația acestuia. Contextul psihologic al conținuturilor onirice se compune din acea țesătură de asocieri în care este inserată în mod natural expresia onirică. Teoretic, acest lucru nu se poate ști dinainte, practic ar fi posibil, după o experiență îndelungată și mult exercițiu. Însă o analiză atentă nu se va baza niciodată prea mult pe reguli meșteșugite; pentru că pericolul iluziei și al sugestiei este prea mare. Mai cu seamă în cadrul analizei viselor izolate această pre-cunoaștere și această premisă, construite pe baza așteptărilor practice și a unei probabilități generale, sunt de-a dreptul inacceptabile. Trebuie respectată regula ca fiecare vis și fiecare parte a visului să pornească de la premisa că este necunoscut și abia apoi, după cunoașterea contextului, să se încerce o interpretare, introducând sensul găsit prin stabilirea contextului în textul visului și încercând astfel posibilitatea unei lecturi fluente, respectiv a unui sens mulțumitor. În nici un caz însă nu trebuie să ne așteptăm ca acest sens să corespundă așteptărilor subiective; pentru că, probabil, ba chiar foarte des, visul spune cu totul altceva decât ne-am fi așteptat. Dacă sensul visului corespunde așteptărilor, acesta este un motiv de neîncredere; pentru că, de regulă, punctul de vedere al inconștientului este complementar sau compensator față de conștiință[4] și de aceea neașteptat de «altfel». Nu contest nicidecum posibilitatea unor vise «paralele», adică a acelor vise al căror sens se suprapune cu punctul de vedere al conștiinței, respectiv vise care o susțin pe aceasta. Dar aceste vise sunt, cel puțin conform experienței mele, relativ rare.

[49] Această poziție de principiu față de vise pare să se opună radical metodei pe care o aplic în acest studiu. Aparent, aceste vise sunt «interpretate» fără a ține seama câtuși de puțin de context. În fapt, nicăieri nu am preluat contextul; pentru că seria de vise (așa cum am amintit mai sus), nu a avut loc sub supravegherea mea. Eu

[4] În mod voit am renunțat aici la o dezbatere mai complexă a conceptelor *complementar* și *compensator*.

Imag. 6 O figură maternă supraordonată zeițelor destinului.
THENAUD, *Traité de la cabale* (sec. al XVI-lea)

procedez, în oarecare măsură, ca și cum eu aș fi avut visele și deci aș fi în stare să ofer contextul.

[50] Acest mod de a proceda, aplicat la visele *izolate* ale unei persoane pe care eu personal nu o cunosc, ar fi o eroare gravă. Aici însă nu e vorba de vise izolate, ci de *serii* înlănțuite, în timpul desfășurării cărora sensul reiese de la sine. Seria consti-

tuie de fapt contextul, pe care îl dă chiar cel ce are visele. Este ca și cum ne-am afla nu în fața *unui* text, ci a mai multor texte, care luminează termenii necunoscuți din toate părțile, astfel încât lectura tuturor textelor este suficientă pentru a clarifica dificultățile de sens ale fiecăruia în parte. În capitolul al treilea al acestui studiu este vorba de un anume arhetip care ne este cunoscut deja de multă vreme din alte izvoare și astfel interpretarea ne este cu mult ușurată. Bineînțeles că interpretarea fiecărei părți este conjecturală; dar desfășurarea întregii serii ne stă la îndemână pentru a corecta posibilele erori ale părților anterioare.

[51] Este de la sine înțeles că cel care a avut visele, în timpul cât s-a aflat sub observația elevei mele, nu a aflat nimic de aceste interpretări și de aceea nu a fost prejudiciat de nici un fel de aprecieri. De fapt, pe baza bogatei mele experiențe, sunt de părere că posibilitatea și pericolul unui prejudiciu sunt supraapreciate. Psihismul obiectiv este în cel mai înalt grad independent. Dacă nu ar fi așa, atunci nu ar putea nici măcar să-și exercite funcția lui specifică, și anume compensarea conștiinței. Conștiința se lasă dresată precum un papagal, nu însă și inconștientul. De aceea, AUGUSTIN i-a mulțumit lui Dumnezeu că nu l-a făcut răspunzător pentru visele sale. Inconștientul este un psihic care poate fi domesticit numai aparent și, întotdeauna, în defavoarea conștiinței. El se sustrage oricărei arbitrarități subiective, este un domeniu al naturii care nu poate fi corectată sau distrusă și al secretului acesteia, pe care-l putem iscodi, dar care nu poate fi pipăit.

Imag. 7 Ouroboros ca simbol al Aion-ului.
HORAPOLLO, *Selecta hieroglyphica* (1597)

2. VISELE INIȚIALE

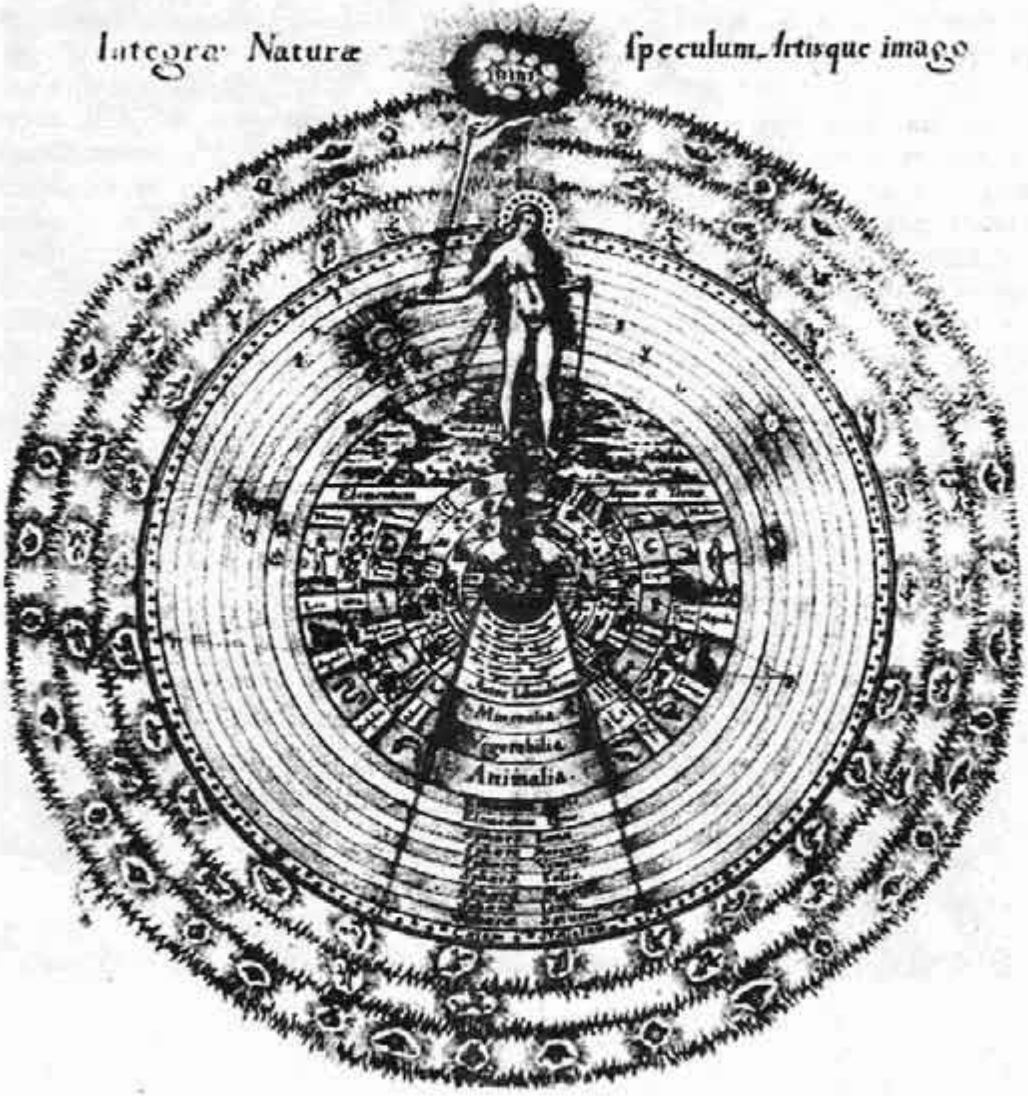

Imag. 8 Figura feminină este acea «anima mundi» (lunară) îndrumată de Dumnezeu, care, la rândul ei, îl îndrumă pe om.
FLUDD, *Utriusque cosmi* (1617)

[52] 1. VIS:

Cel care are visul se află într-o societate, unde, la despărțire, în locul propriei pălării, își pune pe cap o pălărie străină.

[53] Pălăria, ca obiect care acoperă capul, are, în general, semnificația obiectului care *cuprinde* capul. Așa cum în cadrul unei subordonări «toate conceptele sunt aduse sub o pălărie», tot astfel și pălăria acoperă, ca o reprezentare superioară, întreaga personalitate și îi conferă acesteia însemnătatea. Încoronarea îi conferă stăpânului natura solară divină, pălăria de doctor demnitatea savantului, o pălărie *străină* o natură străină. MEYRINK folosește acest motiv în «*Golem*», unde eroul își pune pe cap pălăria lui Athanasius Pernath și este astfel transpus într-o trăire neobișnuită. În «*Golem*» reiese foarte clar că inconștientul este cel care îl implică pe erou în evenimente fantastice. Deja aici putem să subliniem, ca ipoteză, semnificația paralelei cu Golemul: este vorba de pălăria unui Athanasius, a unui nemuritor, a unui personaj etern, drept care trebuie considerat un om în general, care există dintotdeauna, care se deosebește de individul singular, așa-zis întâmplător. Pălăria care cuprinde capul este rotundă ca și cercul solar al coroanei și de aceea este prima aluzie la mandala. Visul 9 cuprinzând o mandala [paragr. 134] va confirma atributul duratei veșnice, iar visul 35 [paragr. 254] proveniența din mandală a pălăriei. Ca o consecință generală a schimbării pălăriei ar trebui să ne așteptăm la o desfășurare asemănătoare cu cea din «*Golem*», adică la apariția inconștientului. Inconștientul stă deja ca o umbră cu figurile sale în spatele lui și se inserează în conștiință.

[54] 2. VIS:

Călătorește cu trenul și, așezându-se în fața geamului, le ia celorlalți călători privelișteа. Trebuie să se dea la o parte pentru a o elibera.

[55] Procesul a început și cel care visează descoperă că le ia lumina *celorlalți care se află în spatele său,* deci componentelor inconștiente ale personalității sale. În spate nu avem ochi; în consecință, «în spate» se află regiunea invizibilului, a inconștientului. Dacă cel care visează eliberează calea spre fereastră, spre conștiință, atunci conținutul inconștient se conștientizează.

[56] 3. IMPRESIE VIZUALĂ, HYPNAGOGICĂ:

Pe malul mării. Marea invadează țărmul, inundând totul. El se află pe o insulă pustie.

[57] Marea este simbolul inconștientului colectiv, pentru că, sub o suprafață ca oglinda, ascunde adâncimi nebănuite.[1] Cei care se află în spatele său, personificarea ca o umbră a inconștientului, au pătruns precum un flux în acea terra firma a conștiinței. Astfel de pătrunderi sunt înspăimântătoare, fiind iraționale și inexplicabile

[1] Marea este un loc predilect pentru apariția viziunilor (adică pentru pătrunderea conținuturilor inconștiente); de exemplu, marea viziune a vulturului din cartea a IV-a *Esra* 11,1 se ridică din mare, iar viziunea «omului» (ἀνθρωπος) 13, 3, 25 și 51 «din inima mării». Despre mare se spune (13, 51): «Așa cum nimeni nu poate să cerceteze sau să afle ce se ascunde în adâncurile mării, tot astfel nu poate nimeni din locuitorii pământului să-l vadă pe fiul meu» ș.a.m.d.

pentru persoana respectivă. Ele semnifică o puternică alterare a personalității, constituind imediat un secret personal dureros, care îl înstrăinează pe omul respectiv de societate și îl izolează de aceasta. Este ceva «ce nu poate fi spus nimănui». Ne temem să nu fim suspectați de anormalitate spirituală; pe bună dreptate, căci același lucru li se întâmplă și bolnavilor psihici. Totuși este o mare diferență între o pătrundere percepută intuitiv și copleșirea patologică; dar un nespecialist nu știe acest lucru. Consecința unei izolări psihice printr-un secret este, de regulă, o însuflețire compensatorie a atmosferei psihice, ca substitut al contactului pierdut cu cei din jur. Este un prilej pentru activarea inconștientului, din care răsare ceva asemănător cu iluziile și halucinațiile cauzate de singurătate ale călătorilor în deșert, marinarilor și sfinților. Mecanismul acestor fenomene are o explicație energetică. Relațiile normale cu obiectele din mediul înconjurător sunt menținute prin risipă de energie. Dacă relația cu obiectul este ruptă, se naște o «retenție» a energiei, care, la rândul ei, produce un aspect compensator echivalent. Așa cum, spre exemplu, dintr-o relație eșuată se naște ideea de persecuție, tot astfel ia naștere, ca un substitut pentru însuflețirea mediului înconjurător, o realitate iluzorie, în cadrul căreia, în locul oamenilor, apar umbre ciudate, fantomatice. De aceea, locurile singuratice, pustii sunt însuflețite pentru omul primitiv de «demoni» și de alte asemenea năluci.

[58] 4. VIS:

Este înconjurat de multe persoane feminine nedeterminate (imag. 33). *O voce din interiorul său îi spune: «Trebuie mai întâi să plec de lângă tata.»*

[59] Aici a intervenit o însuflețire a atmosferei psihice prin ceea ce s-ar numi în termenii Evului Mediu «succubi». Ne amintim de viziunile lui Antonius Egipteanul, pe care le-a descris FLAUBERT.[2] Elementul halucinant se relevă prin *exprimarea cu glas tare a gândului.* Acel «mai întâi» cere o continuare care începe prin «ca apoi...» Probabil ar suna astfel: «pentru ca apoi să pot urma inconștientul, adică ispita femeilor» (imag. 9). Tatăl, ca reprezentant al spiritului tradiționalist, așa cum acesta se exprimă în cadrul religiei și al concepției generale despre lume, îi stă în cale. El îl leagă pe cel care visează de conștiință și de valorile acesteia. Lumea tradiționalistă masculină, cu intelectualismul și raționalismul său, apare ca un obstacol, de unde deducem că inconștientul care se apropie de el se află în opoziție cu tendințele conștiinței și că visătorul are o considerabilă înclinație spre partea inconștientă, în ciuda acestei opoziții. Inconștientul nu trebuie subordonat judecății raționale al conștiinței, ci trebuie să fie o trăire sui generis. Intelectul nu poate accepta acest lucru cu ușurință; pentru că, prin aceasta, se cere un «sacrificium intellectus» (sacrificiu al intelectului), dacă nu total, cel puțin parțial. Problema lansată aici este greu de înțeles pentru omul modern; pentru că acesta nu poate înțelege inconștientul decât ca pe o anexă nesemnificativă și ireală a conștiinței, nu însă ca pe o sferă de trăiri proprie, autonomă. Pe parcursul următoarelor vise va apărea de mai multe ori acest conflict, până se va găsi formula corectă pentru corelația conștient-inconștient și până i se va indica personalității poziția corectă, de mijloc. Un astfel de conflict nu se

[2] *La Tentation de Saint Antoine*, Paris 1874.

Imag. 9 Probabil trezirea regelui care doarme, sub forma judecății lui Paris; totodată Hermes apare ca psihopomp.
Tractatus qui dicitur Thomae Aquinatis de alchimia (1520)

rezolvă prin înțelegerea, ci numai prin trăirea acestuia. Fiecare treaptă a procesului trebuie trăită. Nu există interpretare sau truc care să poată scăpa pe cineva de această dificultate. Pentru că unirea dintre conștiință și inconștient se poate realiza numai treptat.

[60] Rezistența pe care conștiința o opune inconștientului ca și subaprecierea acestuia este o necesitate istorică a evoluției, pentru că altfel conștiința nu s-ar fi putut niciodată diferenția de inconștient. Conștiința omului modern, însă, s-a îndepărtat cam mult de inconștient. S-a uitat chiar și faptul că psihicul nu este identic cu intenția noastră, ci, în mare parte, este autonom și inconștient. De aceea omului de cultură îi este teamă de o apropiere de inconștient din cauza analogiei amenințătoare cu dereglarea psihică. A «analiza» inconștientul ca pe un obiect pasiv nu constituie pentru intelect ceva îngrijorător; dimpotrivă, o asemenea acțiune corespunde așteptării raționale. A lăsa ca inconștientul să se întâmple și să fie trăit ca o realitate, acest lucru depășește curajul și posibilitățile unui european de rând. El preferă să nu înțeleagă pur și simplu această problemă. Pentru cei slabi de înger este mai bine așa; pentru că acest lucru nu este fără primejdie.

Imag. 10
Melusină

Imag. 11
Melusină cu două capete

Imag. 12
Fecioară sub formă de pește cu mască

ELEAZAR, *Uraltes chymisches Werk* (1760)

[61] Trăirea inconștientului este un secret personal, care poate fi dezvăluit cu greu și numai unui număr foarte mic de persoane; de aceea, acest lucru izolează, așa cum am arătat mai sus. Izolarea însă determină o însuflețire compensatoare și acest lucru este înspăimântător. Figurile care apar aici sunt feminine. Prin aceasta se face

referire la natura feminină a inconștientului. Zânele sau sirenele ademenitoare și lamiile (imag. 10, 11, 12 și imag. 157) sunt cele care îl seduc pe călător și îl duc în eroare. Într-un mod asemănător apar la începutul nekyiei[3] lui Poliphile fecioarele seducătoare[4] (imag. 33). O figură asemănătoare este Melusina lui PARACELSUS.[5]

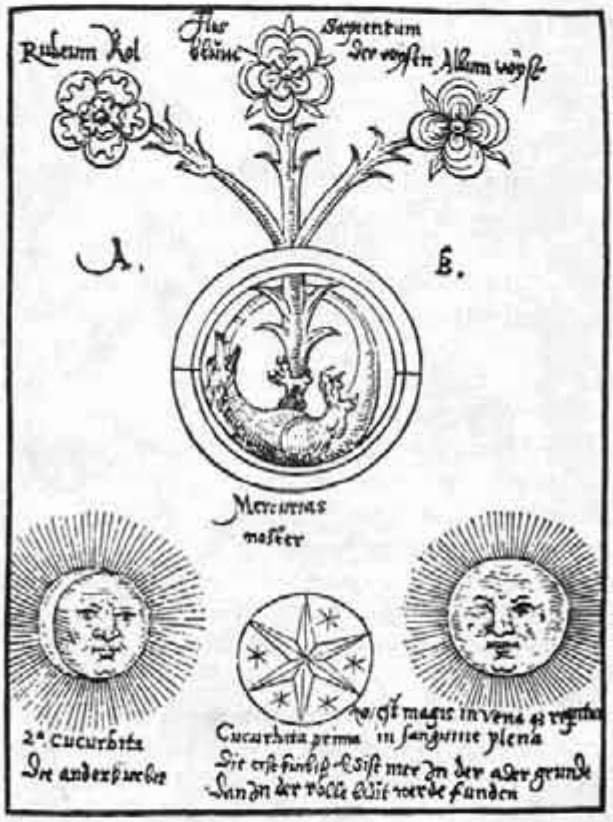

Imag. 13 «Cel care-și devoră coada» (Ouroboros) ca materie originară a procesului alchimic cu trandafirul roșu-alb, cu «flos sapientum»; jos: «coniunctio solis et lunae»; în mijloc: «lapis philosophorum» ca fiul.
Pandora (1588)

[3] Nekyia νεκυῖα și νεκύς (cadavru), titlul celui de-al XI-lea cânt din «*Odiseea*», este jertfa mortuară pentru evocarea răposaților din Hades. Nekyia este o denumire potrivită pentru «călătoria în Hades», coborârea în țara morții, folosită în acest sens și de DIETERICH în comentariul său la Codexul din Akhmim care conține un fragment apocaliptic din Evanghelia lui Petru (*Nekyia: Beiträge zur Erklärung der neuentdeckten Petrusapokalypse*, Leipzig 1913). Tipice sunt *Divina Commedia*, clasica «noapte valpurgică» din «*Faust*» partea a II-a, coborârile apocrife în Infern ale lui Christos ș.a.m.d.

[4] Cf. ediția franceză: COLONNA, *Le Songe de Poliphile* (ed. BÉROALDE DE VERVILLE; imag. 4 în acest volum).

[5] Detalii vezi în scrierea mea *Paracelsus als geistige Erscheinung* (O.C. 13, paragr. 179 sq. și 214 sq.).

[62] 5. IMPRESIE VIZUALĂ:

Un șarpe trasează un cerc în jurul celui care visează. Acesta stă, precum un copac, înrădăcinat în pământ.

[63] Descrierea unui cerc care te ține captiv (imag. 13) este acel mijloc magic, străvechi, de care se folosește oricine are de gând o faptă deosebită și misterioasă. Prin aceasta, el se apără de «perils of the soul» (primejdiile sufletului), de care se simt atacați din afară toți cei care sunt izolați printr-o taină. Pe de altă parte, acest mijloc se folosește din vechime pentru a despărți un teritoriu de celelalte ca fiind sacru și de neatins, trasând în jurul său «sulcus primigenius», ca spre exemplu la întemeierea orașelor[6] (imag. 31). Faptul că cel care visează stă în mijloc, înrădăcinat, este o compensație a pornirii sale nestăpânite de a fugi de inconștient. În urma acestei viziuni se simte ușurat; pe drept cuvânt, deoarece a reușit să-și creeze un τέμενος[7], o zonă tabu, în cadrul căreia are posibilitatea să trăiască inconștientul. Prin aceasta, izolarea, altfel înspăimântătoare, este ridicată la rangul de intenție, dotată cu un sens care are un scop, și astfel se debarasează de caracterul ei terifiant.

[64] 6. IMPRESIE VIZUALĂ (legată nemijlocit de 5):

Un personaj feminin învăluit stă pe o scară.

[65] Motivul femeii necunoscute, pe care o numim în termeni tehnici anima[8], apare aici pentru prima dată, și anume ca personificare a atmosferei psihice însuflețite, așa cum au apărut și acele figuri feminine neidentificate (visul 4). De acum încolo, figura femeii necunoscute va apărea în mai multe vise. Personificarea înseamnă întotdeauna o activitate autonomă a inconștientului. Dacă apare o figură personală, înseamnă că inconștientul începe să acționeze. Acțiunea unor astfel de figuri are deseori un caracter *anticipativ*; ceea ce înseamnă că o activitate, pe care o va realiza mai târziu chiar cel care visează, este anticipată. În cazul acesta, este menționată scara care semnifică urcarea sau coborârea (imag. 14).

[66] Deoarece procesul care se desfășoară în astfel de vise are analogii istorice cu *riturile de inițiere*, nu este de prisos să amintim că acolo scara planetară cu șapte trepte joacă un rol important, cum știm spre exemplu din APULEIUS. Inițierile sincretismului din Antichitatea târzie, care sunt deja impregnate de alchimie (astfel, spre exemplu, viziunile lui Zosimos)[9], se ocupă mai ales de «urcare», și în special de *sublimare*. Urcarea este reprezentată adeseori printr-o *scară* (imag. 15); din acest motiv, la egipteni, scara apare ca obiect pus în mormânt pentru Ka-urile morților.[10] Ideea urcării prin cele șapte cercuri planetare semnifică întoarcerea sufletului la zeul Soare, unde își are originea, așa cum știm, spre exemplu, din FIRMICUS

[6] E.F. KNUCHEL, *Die Umwandlung in Kult, Magie und Rechtsgebrauch*, Basel 1919.

[7] O bucată izolată de pământ, închinată lui Dumnezeu, deseori o dumbravă.

[8] Pentru conceptul «anima» cf. JUNG, *Die Beziehungen zwischen dem Ich und dem Unbewußten* [paragr. 296 sq.].

[9] ZOSIMOS a trăit în jurul anului 300 d.Chr. Cf. R. REITZENSTEIN, *Poimandres*, Gießen 1923, p. 8 sq. și M. BERTHELOT, *Collection des anciens alchimistes grecs*, III, 1, 2.

[10] Amintirea motivului scării se va confirma în visele 12 și 13. Cf. scara lui Iacob (imag. 14).

Imag. 14 Visul lui Iacob.
Acuarelă de BLAKE.

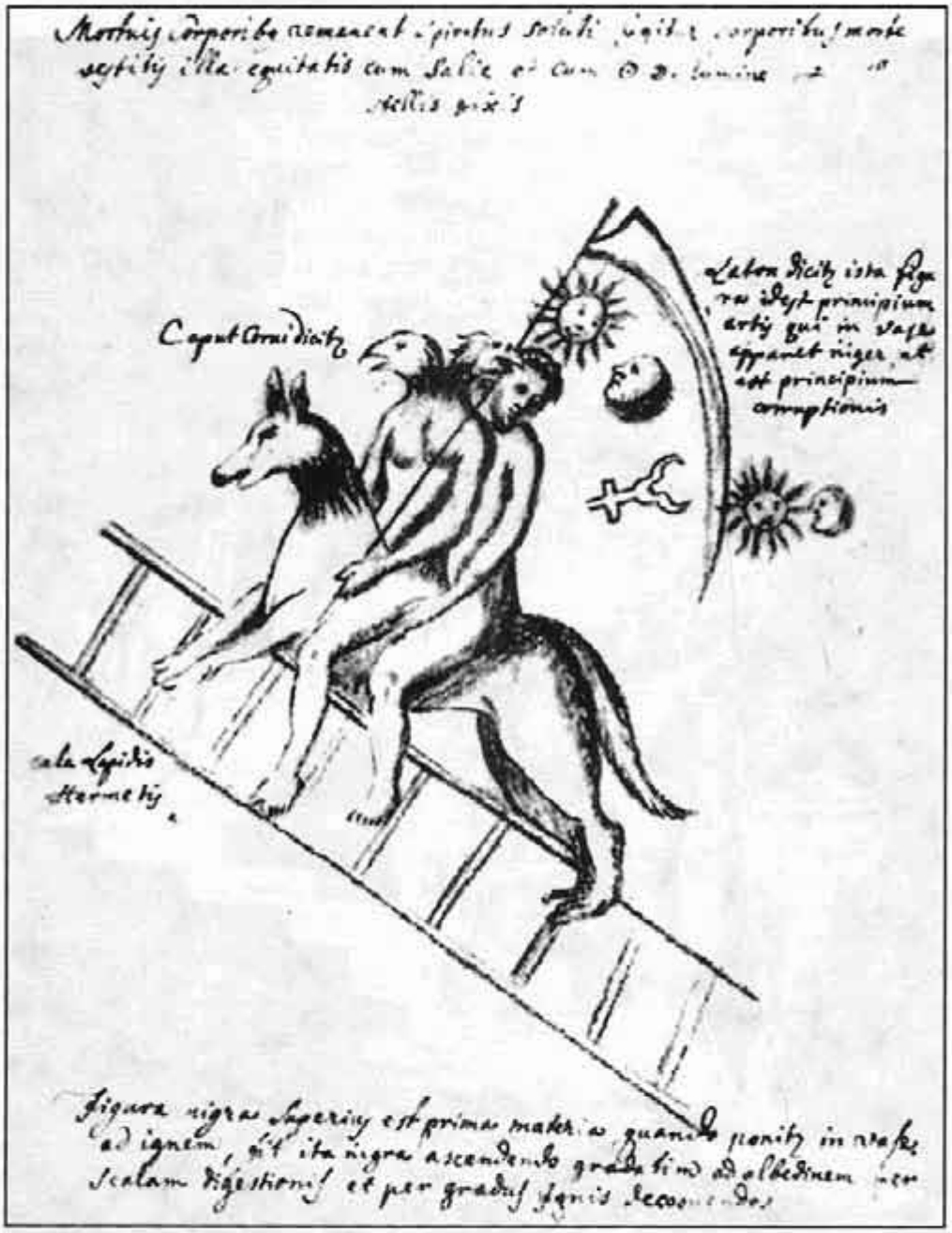

Imag. 15 «Scala lapidis», reprezentând treptele procesului alchimic.
Emblematical Figures of the Philosophers' Stone (sec. al XVII-lea)

MATERNUS.[11] Misterul lui Isis, pe care ni-l descrie APULEIUS[12], culminează cu ceea ce alchimia Evului Mediu timpuriu (care, prin filieră arabă, se bazează pe moștenirea spirituală alexandrină[13]) numește «solificatio» (metamorfoză solară): cel inițiat este încoronat ca Helios.

[67] 7. IMPRESIE VIZUALĂ:

Femeia învăluită își descoperă fața. Aceasta luminează precum soarele.

[68] În anima are loc «solificatio». Acest fenomen îi corespunde lui «illuminatio», iluminării. Această așa-zisă imagine mistică se află într-o severă contradicție cu atitudinea rațională a conștiinței, care cunoaște ca supremă formă a înțelegerii și a judecății numai transluminarea intelectuală. Bineînțeles că această atitudine nu ia în considerare faptul că o cunoaștere științifică satisface doar culmea atinsă până în prezent de personalitate, nu și psihicul colectiv[14] care-și are rădăcinile în negura timpurilor și care are nevoie de un ritual deosebit pentru a fi anexat conștiinței actuale. Se pregătește în mod evident o *luminare a inconștientului*, care are mai curând caracterul de «illuminatio» decât pe cel al «explicației» raționale. «Solificatio» se află foarte departe de conștiință, căreia îi apare ca o himeră.

[69] 8. IMPRESIE VIZUALĂ:

Un curcubeu ar trebui folosit ca punte. Dar nu trebuie să se treacă peste el, ci pe sub el. Cine trece pe deasupra, cade și moare.

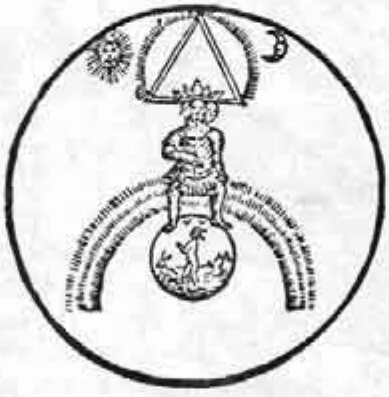

Imag. 16 «Mercurius tricephalus» ca anthropos; jos: omul cu ochii legați condus de animal.
KELLEY, *Tractatus duo de Lapide philosophorum* (1676)

[11] «Animo descensus per orbem solis tribuitur.» [Se spune că spiritul coboară pe calea Soarelui] (*De errore profanarum religionum*).

[12] *Măgarul de aur*.

[13] Cf. J. RUSKA, *Die Turba Philosophorum*, Berlin 1931.

[14] Cf. conceptul de inconștient colectiv în: [JUNG] *Psychologische Typen*, Definiții [«Unbewußte, Das»].

[70] Doar zeii păsesc cu succes pe puntea curcubeului; muritorii sunt sortiți să moară, deoarece curcubeul este doar o iluzie frumoasă, care se întinde peste bolta cerească; el nu este, însă, un drum pentru ființele umane legate de un trup. Acestea trebuie să treacă «pe dedesubt» (imag. 16). Sub poduri însă curge *apa*, care-și urmează cursul. Acest indiciu va fi confirmat ulterior.

[71] 9. VIS:

Un ținut verde, unde pasc multe oi. Este «țara oilor».

[72] Acest fragment ciudat, la început impenetrabil, poate proveni din impresii din copilărie, în special din reprezentări religioase (care în acest context nu sunt foarte îndepărtate), spre exemplu: «Domnul mă paște pe o pajiște verde» sau alegoria

Imag. 17 Artifex (respectiv Hermes) ca păstor al lui «Aries» și «Taurus», care reprezintă instinctele primăvăratice, începutul «opus»-ului.
Tractatus qui dicitur Thomae Aquinatis de alchimia (1520)

Imag. 18 Christos ca păstor.
Mozaic din mausoleul Galla Placidia, Ravenna (între 424 și 451).

oilor și a păstorului[15] (imag. 18) de la începuturile creștinismului. Următorul fragment indică această interpretare.

[73] 10. IMPRESIE VIZUALĂ:
Femeia necunoscută se află în țara oilor și indică drumul.

[74] Anima, care a anticipat deja «solificatio», apare aici ca psihopompă (însoțitoare a sufletului), ca una care arată drumul[16] (imag. 19). Drumul începe în lumea copilăriei, adică în acel timp în care conștiința rațională actuală nu s-a desprins încă de sufletul istoric, de inconștientul colectiv. Separarea este inevitabilă, dar duce la o îndepărtare atât de mare de acel psihic preistoric vag, încât intervine o pierdere a instinctului. Urmarea acestui fapt este lipsa de instincte și, prin aceasta, dezorientarea în situații general-umane. Separarea, însă, are ca urmare și faptul că «țara copilăriei» rămâne definitiv infantilă și astfel devine un permanent izvor de înclinații și impulsuri infantile. Bineînțeles că acești intruși nu sunt bineveniți absolut deloc pentru conștiință și, de aceea, aceasta îi respinge în mod consecvent. Consecvența logică a refulării servește doar la stabilirea unei distanțe și mai mari față de origine și mărește lipsa de instinct până la pierderea sufletului. Ca urmare a acestui fapt, conștiința este fie invadată de naivitate, fie se opune fără rezultat acesteia cu o sensibilitate cinică sau cu o resemnare amară. Trebuie deci să recunoaștem că atitudinea

[15] Originea nemijlocită a simbolisticii creștine a oii se găsește în viziunile din cartea lui *Henoch* 89, 10 sq. (Apocalipsa lui Henoch provine de la începutul ultimului secol dinainte de nașterea lui Christos.) (*Die Apokryphen und Pseudoepigraphen des Alten Testaments*, Tübingen 1921, p. 291 sq.).

[16] La Henoch apare și conducătorul și suveranul ca oaie, respectiv berbec (l.c., 89, 48).

Imag. 19 «Sufletul» ca ghid călăuzitor.
Acuarelă de BLAKE la «*Purgatoriul*» lui DANTE, canto IV

rezonabilă a conștiinței actuale a devenit, în ciuda succeselor sale de netăgăduit în multe privințe, neadaptată copilăriei și, de aceea, potrivnică vieții. Viața este uscată și înfrântă și tânjește după descoperirea izvorului. Izvorul însă nu poate fi găsit dacă nu se hotărăște conștiința să se întoarcă în lumea copilăriei, pentru a primi acolo, ca înainte, indicații din partea inconștientului. Infantil nu este doar acela care rămâne prea mult timp copil, ci și cel care se desparte de copilărie și crede că ceea ce nu vede nu există. Cine însă se întoarce în «lumea copilăriei» cade pradă fricii de a deveni infantil, pentru că nu știe că tot ce era inițial sufletesc are o dublă înfățișare. O parte privește înainte, cealaltă înapoi. Are două sensuri, și de aceea este simbolică, precum orice realitate vie.

[75] În conștiință ne aflăm pe o creastă și credem, în mod infantil, că drumul în continuare spre și mai mari înălțimi duce peste acea creastă. Aceasta este puntea himerică a curcubeului. Pentru a atinge următorul pisc trebuie mai întâi să coborâm în acel ținut, unde drumurile abia încep să se despartă.

[76] 11. VIS:

O voce spune: «Ești încă un copil.»

[77] Acest vis ne obligă să recunoaștem că nici o stare de conștiință diferențiată nu a încheiat legătura cu copilăria și, deci, că este necesară o întoarcere în lumea copilăriei.

[78] 12. VIS:

O călătorie periculoasă cu tata și mama de-a lungul mai multor scări, în sus și în jos.

[79] Conștiința infantilă este mereu legată de figura tatălui și a mamei și nu este niciodată singură. Întoarcerea la copilărie înseamnă o revenire acasă la părinți, la toată încărcătura non-ego-ului psihic reprezentat de părinți și la istoria îndelungată, esențială a acestuia. Regresie înseamnă dizolvarea în determinantele istorice, ereditare, de a căror înlănțuire se poate scăpa doar cu greu. Preistoria psihică este de fapt spiritul dificultății care are nevoie de trepte și scări, pentru că nu poate zbura precum intelectul lipsit de corp și greutate. Dizolvarea în multitudinea de determinanți istorici se aseamănă cu o rătăcire, cu o lipsă de direcție, în care chiar și ceea ce este corect apare ca o eroare îngrijorătoare.

[80] După cum am amintit mai sus, motivul treptelor și al scărilor (imag. 14 și 15) indică un *proces de transformare* și peripețiile acestuia. Un exemplu clasic în acest sens ni-l oferă ZOSIMOS cu urcarea și coborârea celor cincisprezece trepte de lumină și întuneric.[17]

[81] Nu te poți însă debarasa de copilărie, dacă nu te ocupi în mod special de ea, după cum știm din cercetările freudiene. O cunoaștere intelectuală nu rezolvă nimic; de folos e doar o reamintire care în același timp înseamnă *retrăire*. Din cauza scurgerii rapide a timpului și a invaziei copleșitoare a lumii de curând descoperite

[17] BERTHELOT, l.c., III, I, 2. Cf. scrierea mea *Einige Bemerkungen zu den Visionen des Zosimos.*

multe rămân nerezolvate în urmă. De aceste lucruri nu ne-am *eliberat*, ci doar ne-am *îndepărtat*. Dacă ne întoarcem din nou, după mulți ani, la amintiri din copilărie, găsim acolo fragmentele vii ale propriei personalități, care ne copleșesc și ne invadează cu sentimentul anilor trecuți. Acele fragmente, însă, sunt încă în stadiul copilăriei și de aceea sunt puternice și nemediate. Numai dacă vor fi legate de conștiința matură, vor putea să-și piardă aspectul infantil și să-l corecteze. Acest «inconștient personal» trebuie mai întâi lichidat, deci conștientizat, pentru că altfel nu se poate deschide calea către inconștientul colectiv. Călătoria alături de tată și de mamă în sus și în jos pe mai multe scări corespunde acestei conștientizări a unor conținuturi infantile, încă neintegrate.

[82] 13. Vis:

Tatăl strigă îngrijorat: «Acesta este al șaptelea!»

[83] În timpul călătoriei de-a lungul scărilor a intervenit evident un eveniment care e numit «al șaptelea» (imag. 20). «Șaptele» corespunde celei mai înalte trepte și ar fi, în sensul inițierii, ceea ce dorim și așteptăm cel mai mult (imag. 28). În sensul spiritului tradițional, însă, «solificatio» este o imagine aventuroasă, mistică și de aceea la limita nebuniei, pentru că o asemenea absurditate nu putea fi crezută decât înainte, în vremuri întunecate de superstiție, în timp ce lumea spirituală clară, luminată a vremurilor actuale a depășit de mult asemenea nebulozități; și anume până acolo încât numai casa de nebuni mai adăpostește astfel de iluminați. Nu e de mirare că tatăl este îngrijorat precum găina care a clocit ouă de rață și astfel, datorită înclinațiilor acvatice ale urmașilor săi, ajunge la exasperare. Dacă această interpretare, conform căreia «al șaptelea» semnifică cea mai înaltă treaptă a iluminării, este valabilă, atunci procesul integrării inconștientului personal ar trebui să fie, în principiu, încheiat. Apoi ar urma deschiderea inconștientului colectiv, ceea ce ar explica suficient îngrijorarea tatălui ca reprezentant al spiritului tradițional.

[84] Întoarcerea la originile inconștientului nu înseamnă că trebuie să renunțăm total la realizările strămoșilor, deci la diferențierea intelectuală a conștiinței. Este vorba ca *omul* să ia locul intelectului, dar nu al celui pe care și-l imaginează visătorul, ci unul mai complet, mai desăvârșit. Asta înseamnă că în cadrul personalității trebuie cuprinse multe lucruri, fapt ce deocamdată este pentru el penibil sau chiar imposibil. Tatăl care strigă cu atâta teamă: «Acesta este al șaptelea» este o componentă psihică a celui care visează, iar neliniștea legată de această componentă este de fapt a lui însuși. Deci, interpretarea trebuie să aibă în vedere faptul că «al șaptelea» nu se referă la vreun pisc, ci la ceva nefavorabil. Acest motiv îl întâlnim în basmul despre Degețel și Căpcăunul. Degețel este al șaptelea după cei șase frați. Statura lui pitică și agerimea sa sunt inofensive; dar el este acela care își duce frații în coliba Căpcăunului, ceea ce demonstrează dubla sa natură primejdioasă, ca unul care aduce noroc și ghinion; cu alte cuvinte, el însuși este căpcăun. «Șapte» sunt dintotdeauna zeii planetelor (imag. 20); ei formează ceea ce textele piramidelor au numit «paut neteru», o comunitate a zeilor[18] (imag. 21 și 23). Chiar dacă o comunitate este

[18] Budge (*The Gods of the Egyptians* I, London 1904, p. 87) îi numește «company of the gods».

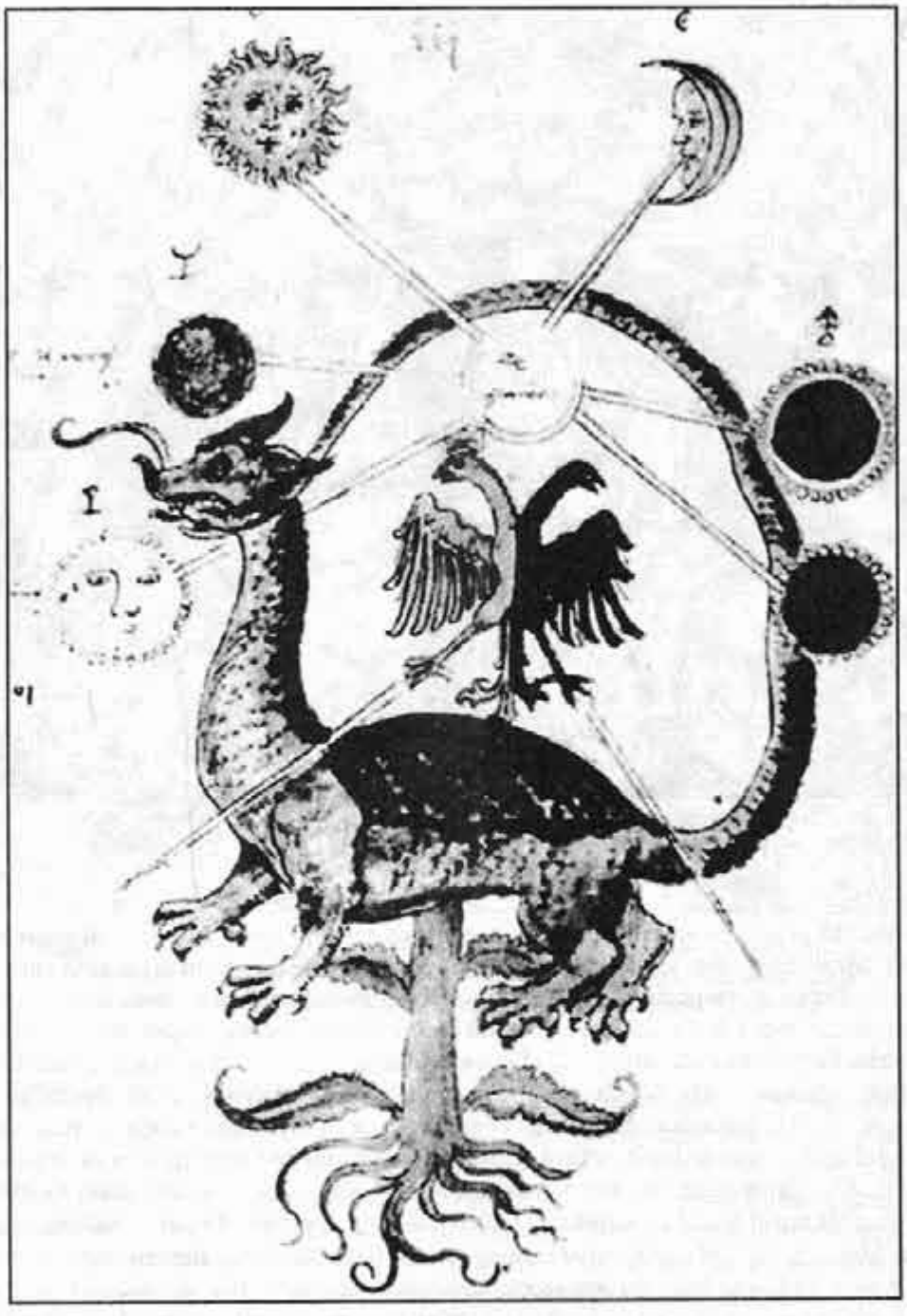

Imag. 20 Cele șase planete, unite în cea de-a șaptea, Mercur, reprezentat ca Ouroboros și ca vultur dublu roșu-alb (hermafrodit).
Tractatus qui dicitur Thomae Aquinatis de alchimia (1520)

Imag. 21 Cei șapte zei ai planetelor în Hades.
MYLIUS, *Philosophia reformata* (1622)

desemnată prin cifra «nouă», se arată deseori că nu sunt nouă, ci zece sau chiar mai mulți. MASPERO[19] este de părere că în special primul și ultimul din serie sunt capabili de a se dezvolta, respectiv de a se dubla, fără a prejudicia cifra nouă. Ceva asemănător se întâmpla și cu clasicul «paut» al zeilor greco-romani, respectiv babilonieni, în perioada post-clasică, atunci când o parte din zei s-au retras în constelațiile îndepărtate, cealaltă parte în metalele din interiorul pământului, fiind degradați în demoni. Astfel, s-a arătat că Hermes-Mercurius, ca zeu chtonic revelator și spirit al argintului viu, avea o dublă natură și din această cauză era conceput ca hermafrodit (imag. 27). Ca Mercur este cel mai aproape de Soare, și deci de aur. Însă, ca argint viu dizolvă aurul și stinge astfel strălucirea solară a acestuia. Pe parcursul întregului Evul Mediu a fost obiectul misterios al speculațiilor filosofiei naturii: când era un spirit serviabil, ajutător, un πάρεδρος (textual: camarad, tovarăș) sau «familiaris», când era «servus» sau «cervus fugitivus» (sclav sau cerb fugar), un spiriduș evaziv, în-

[19] *Etudes de mythologie* II, p. 245.

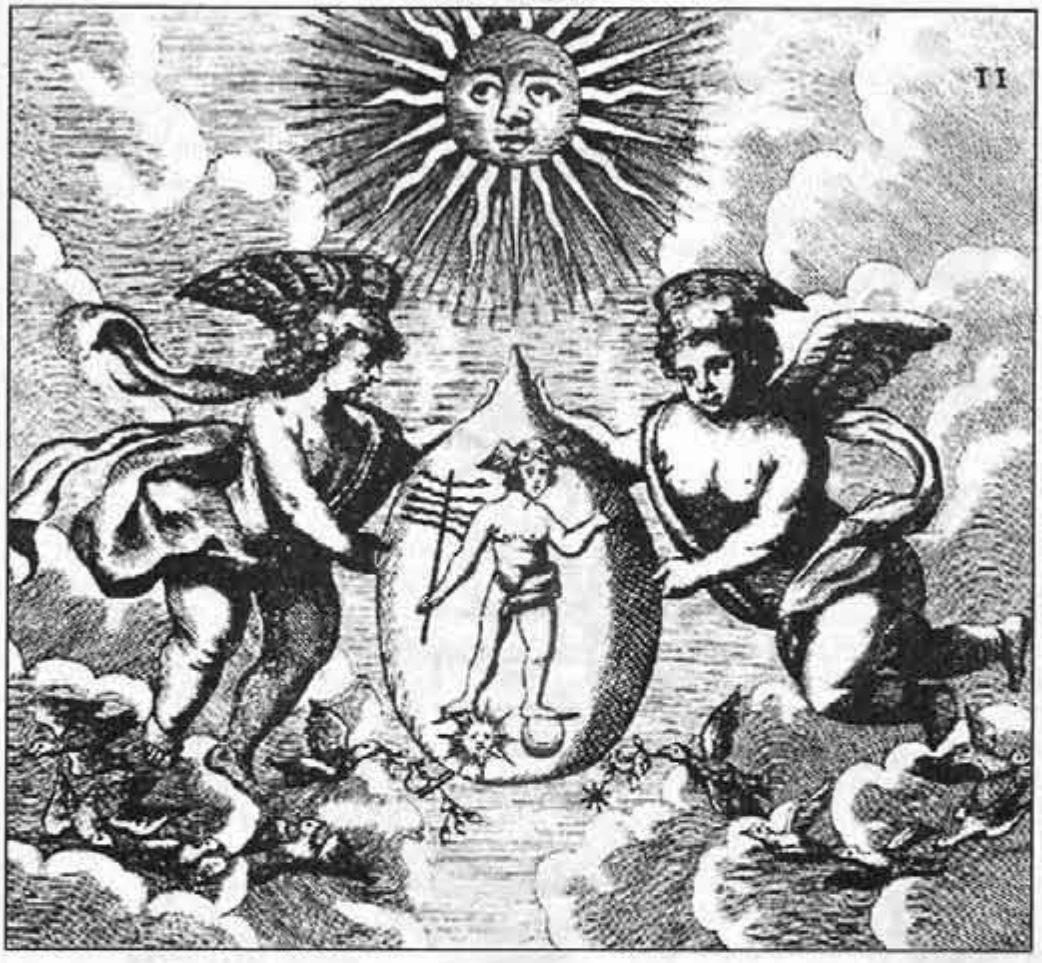

Imag. 22 Mercur în «oul filosofilor» (vasul alchimic) stă ca «filius» pe Soare și Lună, indicându-se astfel dubla sa natură. Păsările indică spiritualizarea; razele pârjolitoare ale Soarelui determină maturizarea «homuncus»-ului în vas.
Mutus liber (1702)

șelător, care îi tachinează și îi aduce la exasperare pe alchimiști[20] și ale cărui multiple atribute le are în comun cu Necuratul: spre exemplu balaur, leu, vultur, cioară, pentru a le aminti doar pe cele mai importante. În seria de zei a alchimiștilor, el este, ca «prima materia» (materia de bază), cel mai de jos iar, ca «lapis philosophorum» (piatra înțelepților), cel mai de sus. «Spiritus mercurialis» (imag. 23) este conducătorul (Hermes psychopompos; imag. 146) și seducătorul alchimistului; este fericirea și nenorocirea acestuia. Dubla sa natură îi dă posibilitatea să fie nu numai al șaptelea,

[20] Cf. dialogul încântător între alchimist și Mercur în *Dialogus* (*Theatrum chemicum*, 1613, IV, p. 509 sq.).

Imag. 23 Vasul mistic în care se reunesc cele două naturi (Sol și Luna, Caduceus), din care iese «filius hermafroditus», Hermes psyhopompos; în lateral, cei șase zei ai planetelor.
Figurarum aegyptiorum secretarum... (sec. al XVIII-lea)

ci și al optulea, și anume acel al optulea în Olimp «la care nu s-a gândit încă nimeni» («*Faust*», partea a II-a).

[85] S-ar putea ca cititorului să i se pară bizar că amintim aici un domeniu atât de îndepărtat al alchimiei medievale. Însă «magia neagră» nu e chiar atât de îndepărtată cum ne închipuim; ca un om cultivat, cel ce visează a citit desigur «*Faust*». Aceasta însă este o dramă alchimică de la început până la sfârșit, chiar dacă omul cult de astăzi presupune doar vag acest lucru. Chiar dacă conștiința noastră nu înțelege nici pe departe totul, totuși inconștientul reține ciudățeniile «sfinte și străvechi», pentru a ni le aminti la momentul potrivit. Visătorul nostru a pățit cu «*Faust*» ceea ce a pățit GOETHE în perioada de la Leipzig, în timp ce îl studia pe THEOPHRASTUS PARACELSUS împreună cu d-ra von Klettenberg.[21] Acolo i s-a întipărit acel misterios quidproquo a lui șapte și opt, fără a i se fi dezvăluit conștiinței – cum putem lesne presupune. Faptul că menționarea lui «*Faust*» nu este eronată îl va demonstra visul următor.

[86] 14. VIS:

Cel care visează se află în America și își caută un angajat cu cioc. Se spune că toată lumea are un astfel de angajat.

[87] America este țara liniilor practice, drepte și nu poate fi bănuită de capricii europene. Acolo, în mod practic, am putea menține ca angajat intelectul. Acest lucru sună ca o crimă de lezmaiestate și ar putea da de gândit. Ne liniștim, însă, dacă știm că toată lumea (așa cum e cazul în America) face același lucru. Omul cu cioc este vestitul Mefisto, pe care l-a «angajat» Faust și căruia nu i s-a permis să triumfe definitiv asupra acestuia, chiar dacă Faust a îndrăznit să coboare în întunecatul haos al sufletului istoric și a luat asupra sa acea viață agitată și nu fără primejdie care a ieșit din plinătatea haosului.

[88] Cum a reieșit din întrebări ulterioare, cel ce a avut visul a recunoscut el însuși imediat în «omul cu cioc» ființa mefistofelică. Versatilitatea rațiunii, cât și spiritul inovator și înclinația științifică sunt atribute ale astrologicului Mercurius. Omul cu cioc reprezintă aici intelectul care este introdus ca «familiaris», ca un spirit serviabil, deși întrucâtva periculos. Prin aceasta, intelectul cade din poziția cea mai înaltă pe locul al doilea și este stigmatizat ca demonic. Nu că ar fi devenit abia prin asta demonic (era dinainte), însă cel ce visează nu a observat că era posedat de intelect ca de o instanță supremă, recunoscută tacit. Acum are posibilitatea de a analiza îndeaproape această funcție care îi apăruse înainte ca o dominantă hotărâtoare, de netăgăduit, în viața sa sufletească. Ar putea exclama odată cu Faust: «Iată și miezul lucrului»! Mefisto este aspectul diabolic al oricărei funcții psihice care se eliberează din ierarhia întregului până la independența și stăpânirea absolută (imag. 36). Dar acest aspect este perceput doar atunci când, așa cum s-a întâmplat în acest vis, are loc o desprindere și o obiectivare, respectiv o personificare a funcției.

[21] *Dichtung und Wahrheit.*

Imag. 24 Toate activitățile subordonate lui Mercur.
Manuscris din Tübingen (în jurul anului 1400)

[89] În chip amuzant, *omul cu cioc* apare și în literatura alchimică, și anume în «*Güldenen Tractat vom Philosophischen Stein*»[22] din 1625, mai precis într-o parabolă din această lucrare pe care HERBERT SILBERER[23] a prelucrat-o din punct de vedere psihologic: în societatea vechilor filosofi cu barbă albă se află unul tânăr cu cioc negru. SILBERER nu e sigur dacă poate vedea în această figură pe diavol.

[90] Mercurius, ca argint viu, e foarte potrivit pentru caracterizarea «lichid»-ului, deci a rațiunii mobile (imag. 24). Pentru alchimiști, Mercurius este când «spirit», un «spiritus», când «apă», «aqua permanens», care nu e altceva decât «argentum vivum» (argint viu).

[91] 15. VIS:

Mama toarnă apă dintr-un lighean în altul. (Abia în urma visului 28, cel ce visează își amintește că acest lighean era al surorii sale.) *Această acțiune se petrece cu mare solemnitate; pentru că are mare însemnătate pentru lumea înconjurătoare. Apoi, cel care visează este alungat de către tatăl său.*

[92] Întâlnim aici din nou motivul substituției (vezi visul 1). Un lucru este pus în locul altui lucru. «Tatăl» este extenuat; începe acțiunea «mamei». Așa cum tatăl reprezintă conștiința colectivă, spiritul tradițional, tot astfel mama reprezintă inconștientul colectiv, izvorul *apei vieții*[24] (imag. 25). (Cf. semnificația maternă a πηγή[25], a «fons signatus» (izvor pecetluit)[26], ca atribut al Mariei ș.a.m.d.: imag. 26). Inconștientul inversează localizarea puterilor vitale, ceea ce indică o schimbare a punctului de vedere. Amintirea ulterioară a celui ce visează ne permite să recunoaștem cine devine sursa izvorului vieții: este «sora». Mama este supraordonată fiului, sora, însă, îi este coordonată. Degradarea intelectului eliberează deci de supremația inconștientului și, prin aceasta, de infantilism. Sora este încă un relict al trecutului; dar din visele ulterioare știm în mod definitiv că ea era purtătoarea imaginii animei. Putem deci să presupunem că transferul apei vieții asupra surorii este în fond *înlocuirea mamei cu anima*[27].

[93] Astfel, anima devine un factor dătător de viață, o realitate sufletească care este incompatibilă cu lumea tatălui. Cine ar vrea să declare obligatorie pentru modul său de viață îndrumarea inconștientului, fără a-și periclita sănătatea spirituală, presupunând că există cineva care-și poate imagina ceva prin aceasta! Cine însă își poate face o imagine despre acest lucru, acela va înțelege ce insultă imensă i-ar aduce această schimbare de atitudine spiritului tradițional, și anume în primul rând acelui

[22] Tipărit în: *Geheime Figuren der Rosenkreuzer.*

[23] *Probleme der Mystik und ihrer Symbolik*, Wien/Leipzig 1914.

[24] Apa ca origine, vezi de exemplu cosmogonia egipteană.

[25] A. WIRTH, *Aus orientalischen Chroniken*, Frankfurt a. Main, 1894, p. 199.

[26] *Hohes Lied.* 4, 12.

[27] De fapt, acesta este un eveniment obișnuit în viață, care însă de regulă se petrece într-un mod total inconștient. Anima este un arhetip prezent mereu (cf. [JUNG] *Psychologische Typen*, Definții [«Seele», «Seelenbild»] și *Die Beziehungen zwischen dem Ich und dem Unbewußten*. Mama este primul purtător al acestei imagini care îi conferă și însemnătatea fascinantă pentru fiul ei. Via soră și alte figuri asemănătoare trece apoi spre femeia iubită.

Imag. 25 Izvorul vieții ca «fons mercurialis».
Rosarium philosophorum (1550)

spirit care a îmbrăcat prin biserică un trup pământesc. Această subtilă modificare psihică a punctului de vedere a fost cea care i-a determinat pe bătrânii alchimiști să recurgă inteționat la tot felul de taine și a stat la baza a tot felul de erezii. De aceea este logic ca tatăl să-l alunge pe cel ce visează, ceea ce nu înseamnă altceva decât *excomunicare*. (Cel ce visează este catolic). Însă cine acceptă psihicul în realitatea sa și îl consideră un factor etic, părtaș la decizii, acela ofensează spiritul care reglementează de secole, din exterior, ființa sufletească prin instituții și prin rațiune. Nu că s-ar revolta eo ipso instinctul lipsit de rațiune împotriva ordinii căreia trebuie să i se supună – el însuși este prin legitimitatea sa internă cea mai bine întocmită structură și în afară de asta este temeiul fundamental creator al oricărei ordini determinate. Dar tocmai pentru că acest temei este creator, toată ordinea care decurge din el, chiar și în formă ei «cea mai divină», este devenire și trecere. Stabilirea ordinii și destrămarea orânduirii sunt, în ciuda tuturor aparențelor exterioare, contrarii private de arbitrariul uman. Secretul este că numai *acel lucru* are viață care se poate anula pe sine. Este bine că aceste lucruri sunt greu de înțeles și din această cauză se bucură de o obscuritate binefăcătoare, pentru că spiritele slabe sunt seduse foarte ușor de aceste lucruri și cad pradă confuziei. Față de aceasta, dogma, fie ea de natură religioasă, filosofică sau științifică, oferă o protecție eficientă, iar excomunicarea este o consecință necesară și folositoare din punct de vedere social.

Imag. 26 Maria, înconjurată de atributele sale (Grădina patrulateră îngrădită, templul rotund, turnul, poarta, fântâna cu cumpănă și fântâna arteziană, cât și palmierul și chiparosul [copaci ai vieții] sunt toate simboluri ale feminității).
Imagini pioase din sec. al XVII-lea.

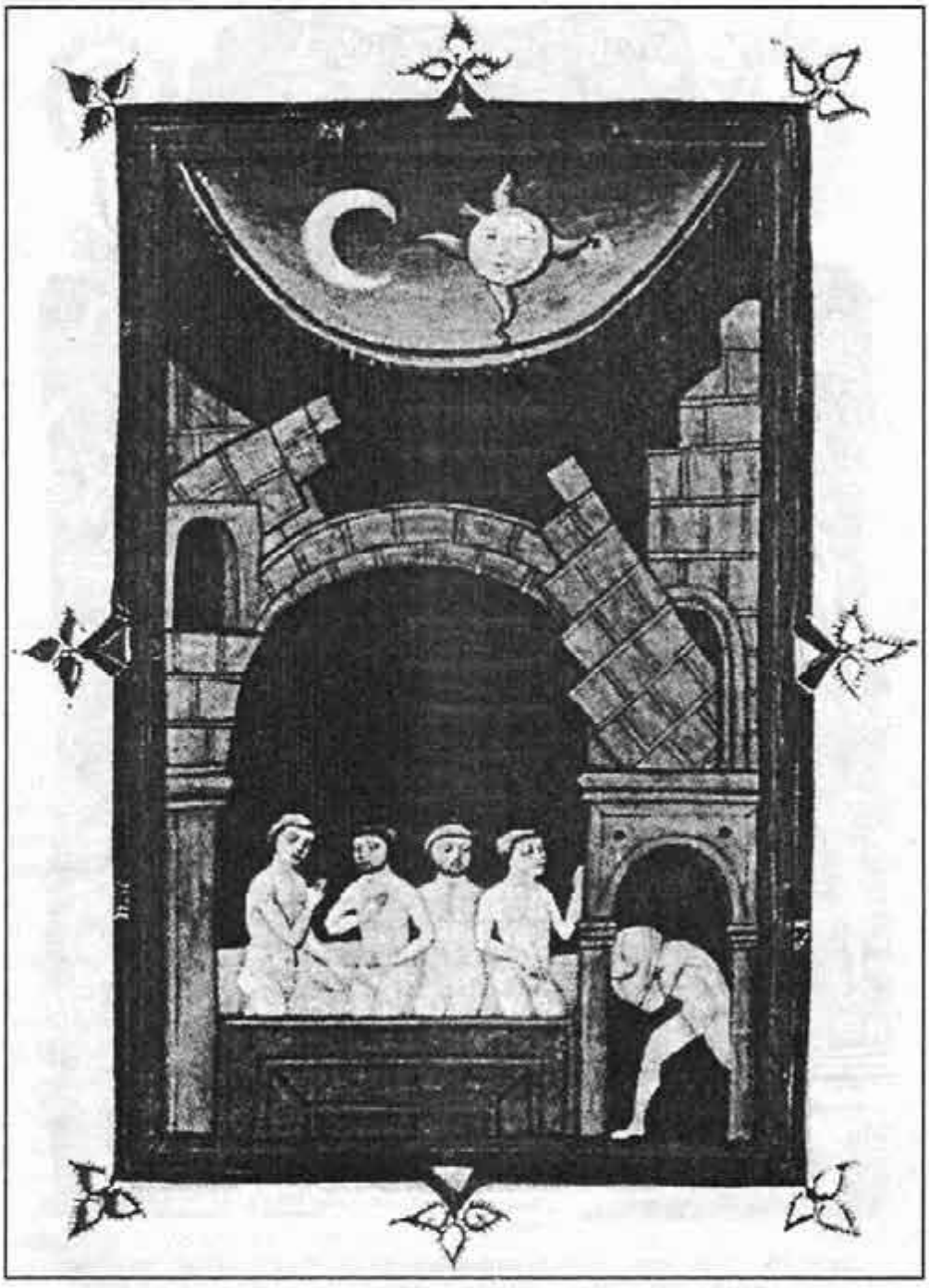

Imag. 27 Influența regenerantă a conjuncției între Soare și Lună deasupra băii.
Biblioteca Ambrosiana *Codex I*

[94] Apa pe care o toarnă mama, inconștientul, în ligheanul animei este un simbol potrivit pentru ceea ce este viu în ființa sufletească (vezi și imag. 152). Bătrânii alchimiști nu au obosit să-i găsească sinonime expresive. Ei au numit-o «aqua nostra» și «mercurius vivus», «argentum vivum», «vinum ardens», «aqua vitae», «succus lunariae» ș.a.m.d., prin care doreau să caracterizeze, în opoziție cu lipsa de trup obigatorie a spiritului abstract, o ființă vie, căreia substanța nu îi este străină. Expresia «succus lunariae» (suc al nopții cu Lună) indică destul de clar caracterul nocturn al originii, iar «aqua nostra» (apa noastră), ca și «mercurius vivus» (argintul viu), caracterul terestru al izvorului (imag. 27). «Acetum fontis» este o apă tare, puternică, care, pe de o parte, dizolvă toate lucrurile care au pierit și astfel duce, pe de altă parte, la cel mai durabil din toate produsele: și anume la misterioasa piatră «lapis».

[95] Aceste analogii par a fi aduse de departe. Dar mă refer, deja aici, la visele 13 și 14 din următoarea parte, unde această simbolistică este reluată.[28] Importanța acțiunii «pentru lumea înconjurătoare», percepută în vis de însuși cel care visează, face referire la raza de acțiune colectivă a visului, la fel și faptul că este dată o hotărâre care influențează în mare măsură poziția celui care visează.

[96] Afirmația că «extra ecclesiam nulla salus» (în afara bisericii nu există mântuire) se bazează pe faptul că o instituție reprezintă un drum sigur pe care se poate păși, cu un anume țel vizibil sau determinat, și că în afara ei nu se găsesc drumuri și nici țeluri. Nu trebuie subestimată importanța zguduitoare a acestei pierderi în haos, chiar dacă știm că ea reprezintă condiția sine qua non (condiția indispensabilă) a fiecărei înnoiri a spiritului și a personalității.

[97] 16. VIS:

Un As de treflă se găsește aici. Lângă el apare un șapte.

[98] As-ul este ca unu cea mai mică, iar ca valoare cea mai mare carte. As-ul de treflă indică, datorită formei crucii, simbolul creștin.[29] În germana elvețiană, trefla se mai numește «Chrüüz» (cruce). În același timp, trifoiul conține o trimitere spre treimea Dumnezeului *unic*. Cel mai de jos și cel mai de sus este început și sfârșit, A și Ω.

[99] Șaptele apare după și nu înaintea As-ului de treflă. Enunțul sună probabil astfel: conceptul creștin de Dumnezeu, apoi șapte (trepte). Cele șapte trepte simbolizează transformarea (imag. 28). Aceasta începe cu simbolul cruce-trinitate și ar culmina, conform aluziei arhaizante din visele 7 și 13, în «solificatio». Această soluție însă nu este amintită aici. Din Evul Mediu mai cunoaștem și altă trecere, decât regresia, către anticul Helios, care a fost încercată fără succes de IULIAN APOSTATUL.

---

[28] Paralelele pe care le citez aici provin în mare parte din literatura latină din secolele XII-XVII. Unul din cele mai interesante texte este *Rosarium philosophorum*. Autorul este anonim. Este un «filosof» desăvârșit și este pesemne conștient de faptul că nu este vorba de a produce aur pur și simplu, ci de o taină «filosofică». *Rosarium* a fost tipărit pentru prima dată cu titlul «*Rosarium philosophorum. Secunda pars alchimiae de lapide philosophorum vero modo praeparando, continens exactam eius scientiae progressionem.* Este tipărit în: *Bibliotheca chemica curiosa* (ed. MANGET[US]), II, p. 87 sq.; apoi în: *Artis auriferae* II, p. 204 sq. Citatele mele provin de regulă din această ultimă ediție.

[29] Cf. visul 23 [paragr. 212 și 220].

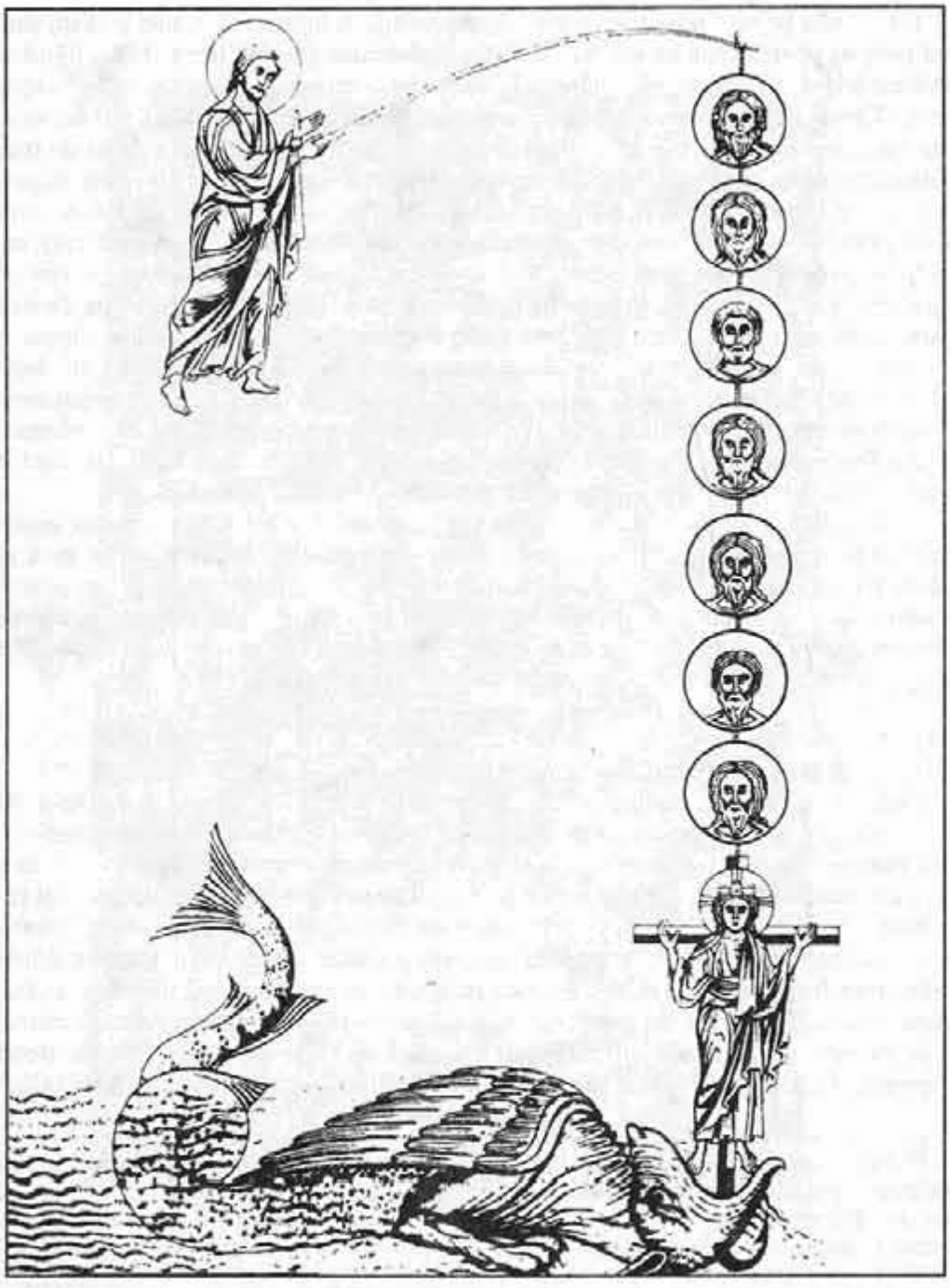

Imag. 28 Prinderea Leviathan-ului cu undița formată din cele șapte părți ale spiței lui Iesai cu crucifixul ca momeală.
HERRAD DIN LANDSBERG, *Hortus deliciarum* (cca. 1180)

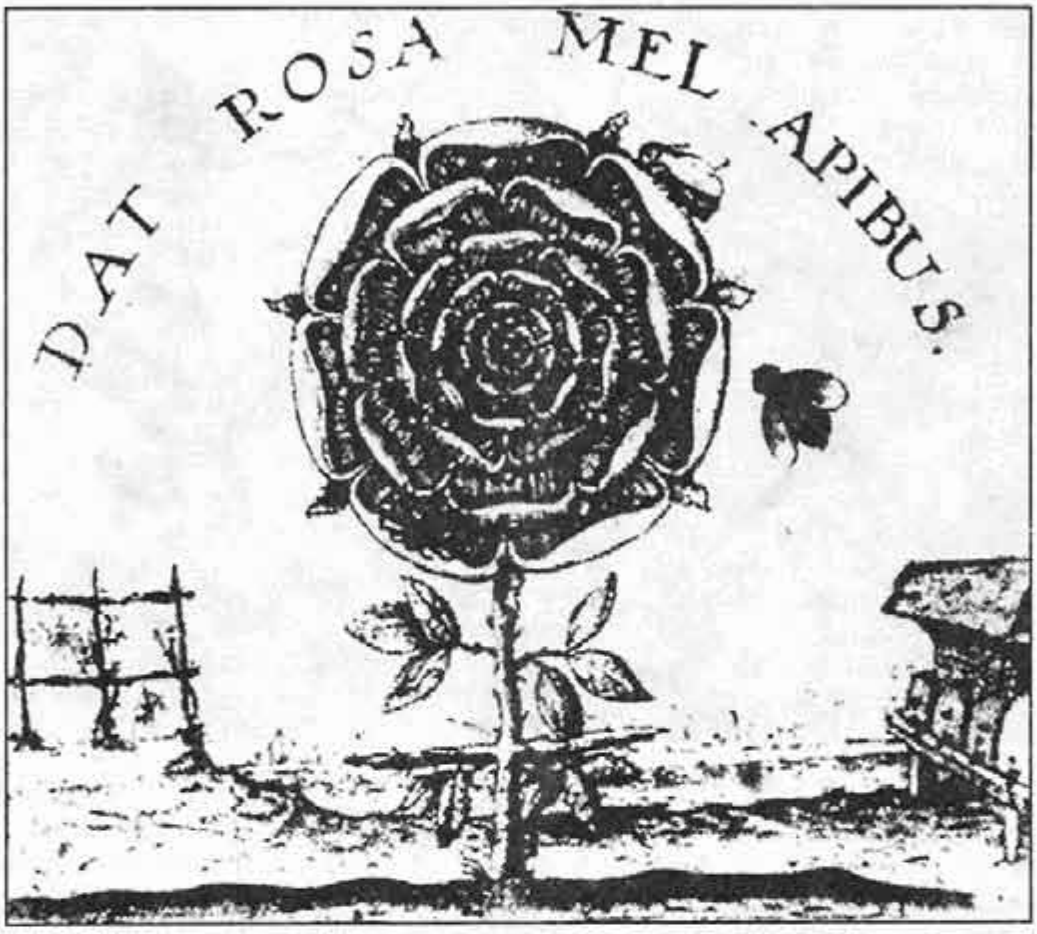

Imag. 29 Trandafirul cu șapte petale ca alegorie la cele șapte planete, cele șapte trepte ale transformării ș.a.m.d.
FLUDD, *Summum bonum* (1629)

Aceasta este trecerea către trandafir, exprimată de formula «per crucem ad rosam» (prin cruce spre trandafir) și care apare, sub o formă concentrată, la «rosicrucieni», caracterul solar descinzând din Soarele de pe cer în replica pământului la figura Soarelui, și anume în floare (imag. 29). (Calitatea solară există în simbolul «florii de aur» al alchimiei chinezești.[30]) Un ultim ecou sentimental al «trandafirului» ar fi

[30] La fel în «floarea de aur» a alchimiei (imag. 30). Cf. SENIOR ADOLPHUS, *Occulta philosophia*. Floarea de aur provine din grecescul χρυσάνθιον (BERTHELOT, l.c., III, XLIX, 19) și χρυσάνθεμον = floare de aur, o plantă magică, ca și μῶλυ, planta homerică amintită deseori de alchimiști. Floarea de aur este cea mai nobilă și mai curată parte a aurului. Cu acest nume este desemnat și pyrit-ul. (Cf. v. LIPPMANN, *Entstehung und Ausbreitung der Alchemie* I, Berlin 1919, p. 70). Puterea apei veșnice («aqua permanens») este numită «floare» (*Turba*, ed. RUSKA, p. 204, 20). Mai târziu s-a folosit «flos» ca expresie pentru substanța mistică ce se

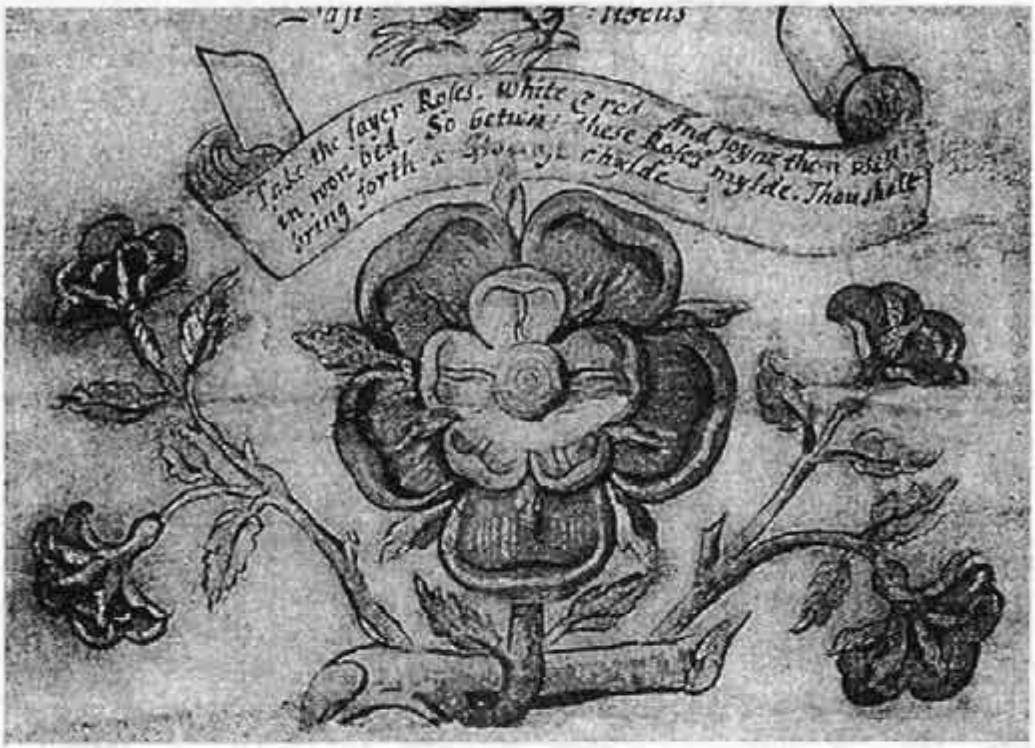

Imag. 30 Trandafirul roșu-alb, «floarea de aur» a alchimiei ca loc de naștere pentru «filius philosophorum».
Ripley Scrowle (1588)

«floarea albastră» a romanticilor, care reamintește, tipic romantic, de galeriile în ruină ale Evului Mediu, dar care, prin grațiosul ei caracter teluric, este totodată un novum modest. Dar și strălucirea aurie a soarelui a trebuit să se adapteze coborârii și a găsit o analogie în lumina aurului terestru, care s-a îndepărtat ca «aurum nostrum» (aurul nostru), cel puțin pentru spiritele fine, de materialitatea dură a metalului.[31] Pentru acestea el a fost fără îndoială de natură simbolică și, de aceea, dotat cu atribute precum «vitreum» (de sticlă) sau «philosophicum». Analogia sa evident solară a fost cea care i-a refuzat dobândirea celui mai înalt titlu filosofic, care astfel a revenit pietrei filosofale, «lapis philosophorum». Căci mai presus de cel transformat stă cel ce transformă, calitate care reprezintă una din calitățile magice ale minunatei

transformă. (Cf. «flos citrinus» [floarea galbenă] în: *Aurora consurgens*; «flos aeris aureus» [floarea de aur a aerului] în *Consilium coniugii* în: *Ars chemica*, p. 167; «flos est aqua nummosa» [floarea este apa bogată] <mercurius> în *Allegoria sapientium* în: *Theatr. chem.* V, p. 81; flos eius <operis> est lapidis [floarea operei este piatra] în: MYLIUS, *Philosophia reformata*, p. 30.

[31] «Aurum nostum nou est aurum vulgi» [Aurul nostru nu este aurul comun], se spune în *Rosarium* (*Art. aurif.* II, p. 200).

pietre. «*Rosarium*» spune: «Quia lapis noster scilicet argentum vivum occidentale quod praetulit se auro et vicit illud, est illud quod occidit et vivere facit.»[32] Referitor la semnificația «filosofică» a lui «lapis», următorul pasaj dintr-un tratat atribuit lui Hermes, este edificator: «Intelligite, filii sapientum, quod hic lapis preciosissimus clamat; ... et lumen meum omne lumen superat ac mea bona omnibus bonis sunt sublimiora ... Ego gigno lumen, tenebrae autem naturae meae sunt ...»[33].

[100] 17. Vis:

O călătorie lungă. Pe drum găsește o floare albastră.

[101] Călătoria înseamnă parcurgerea drumurilor fără țel, de aceea semnifică totodată o căutare și o transformare, iar lui îi înflorește în drum, fără nici o intenție, un copil întâmplător al naturii, o floare albastră, ce amintește de romantismul liric, care a înflorit odată în tinerețea sa, când concepția științifică asupra lumii nu s-a detașat dureros de trăirea reală a lumii sau, mai degrabă, când despărțirea tocmai începea și privirea orientată către înapoi vedea ceea ce era deja trecut. Ea este ca o chemare prietenească, un numen al inconștientului care îi indică, celui care a pierdut drumul drept și apartenența la ceea ce pentru oameni înseamnă mântuire, locul istoric unde poate întâlni prieteni și semeni întru spirit și acel germene care dorește să se dezvolte și în el. Cel ce visează însă nu bănuiește încă nimic în legătură cu aurul solar care leagă nevinovata floare, în trecut, de necuviința alchimiei și de păcatele păgâne ale lui «solificatio». «Floarea de aur a alchimiei» (imag. 30) este, uneori, și o floare *albastră*, «floarea de safir a hermafroditului».[34]

[102] 18. Vis:

Un bărbat îi oferă în palmă monezi de aur. Însă, cel ce visează le aruncă indignat pe podea și imediat după aceea regretă profund felul în care a reacționat. Apoi are loc o reprezentație de variété, într-un loc îngrădit.

[103] Floarea albastră a adus cu sine istoria ei. «Aurul» este oferit și este respins cu indignare. Interpretarea greșită pentru «aurum philosophicum» este de înțeles. Dar abia petrecut acest lucru, intervine și regretul că această taină valoroasă a fost respinsă și astfel s-a răspuns greșit la întrebarea Sfinxului. Eroului «*Golemului*» lui Meyrink i s-a întâmplat la fel, când stafia i-a oferit un pumn de grăunțe, iar el le-a aruncat. Materialitatea dură a metalului galben, cu gustul său aparte, odios, ca bază a monezilor și lipsa de importanță a grăunțelor fac să fie înțeleasă respingerea; de aceea este atât de greu de găsit piatra («lapis»), pentru că este «exilis», fără importanță, pentru că «in via eiectus iuvenitur», pentru că e cel mai ieftin lucru care apare

[32] [Pentru că piatra noastră, adică argintul viu apusean, care este supraordonat aurului și l-a întrecut pe acesta, este cea care ucide și dă viață.] (l.c., p. 223.)

[33] [Înțelegeți, fii ai înțelepților, ce spune această piatră atât de prețioasă; ... Și lumina mea întrece orice lumină, iar avantajele mele sunt superioare tuturor avantajelor... Eu produc lumina, dar și întunericul face parte din natura mea...](l.c., p. 239) Pentru natura aparte a citatelor lui Hermes din *Rosarium* vezi [în acest volum] *Die Mandalasymbolik* (Simbolistica mandalei), paragr. 140, nota 18.

[34] *Epistola ad Hermannum Archiepiscopum Coloniensem* în: *Theatr. chem.* V, p. 899.

pretutindeni «in planitie, in montibus et aquis».[35] Acest aspect «ordinar» îl are în comun cu comoara lui SPITTELER[36] în *«Prometheu și Epimetheus»*, care, din această cauză, nu este recunoscută de capetele luminate ale lumii. Dar «lapis in via eiectus» (piatra aruncată în drum) ar putea deveni «angularis» (piatră unghiulară) și ideea acestei posibilități îi creează celui ce visează un profund regret.

[104] Ține de banalitatea aspectului exterior ca aurul să fie monetizat, adică modelat, ștampilat și dotat cu valoare. Raportat la planul sufletesc, ar fi ceea ce respinge NIETZSCHE în *«Zarathustra»*: și anume faptul de a da nume virtuților. Prin modelare și numire, ființa sufletească se dizolvă în unități monetare, dotate cu valoare. Acest lucru este posibil numai pentru că și ea este o pluralitate înnăscută, o supraaglomerare de unități moștenite neintegrate. Omul natural nu este un Sine, ci o particulă într-o masă și chiar o masă, un colectiv, până-ntr-acolo încât nu mai este sigur de propriul eu. De aceea are nevoie, din timpuri străvechi, de misterele transformării care îl fac să devină «ceva» și prin asta îl detașează de psihicul colectiv cvasianimalic, care nu este decât o simplă pluralitate.

[105] Dacă însă pluralitatea neînsemnată a omului «dat» este respinsă, atunci integrarea sa, devenirea Sinelui, devine imposibilă.[37] Și acest lucru înseamnă moarte spirituală. Nu doar faptul că viața în sine se petrece pur și simplu, ci și faptul de a cunoaște acest lucru înseamnă viață adevărată. Numai personalitatea unită poate descoperi viața, nu și acel eveniment despicat în mai multe aspecte și care își spune tot om. Pluralitatea periculoasă, la care face aluzie și visul 4, este compensată în visul 5 unde șarpele trasează un cerc protector și astfel delimitează o zonă tabu (vezi și imag. 13), un temenos (imag. 31). În mod asemănător, într-o situație asemănătoare, apare aici simbolul temenos-ului care îi adună pe «cei mulți» într-o acțiune unitară: o adunare încântătoare la suprafață, dar care își va pierde caracterul de plăcere. Jocul țapului devine «tragedie». Piesa satirică este după toate analogiile o acțiune misterică, despre care se poate presupune că scopul ei ar fi, ca peste tot, relegarea omului de strămoșii naturali și astfel de izvorul vieții, așa cum se presupune că poveștile obscene, acele αισχρολογια ale doamnelor ateniene, din misterele eleusine ar fi benefice pentru fertilitatea pământului[38]. (Cf. și relatarea lui HERODOT[39] despre reprezentațiile cu ocazia serbărilor lui Isis la Bubastis).

[106] Referința la semnificația compensatoare a temenos-ului rămâne deocamdată pentru cel ce visează fantomatică. Pericolul morții spirituale, care este evocat prin respingerea legăturilor istorice, îl preocupă bineînțeles mult mai mult.

---

[35] [o găsim aruncată în drum] În *Tractatus aureus* al lui HERMES se spune chiar «in stereore eiectus ... vilis et vilissimus» [aruncat la gunoi...minor și demn de a fi disprețuit – la șes, la munte sau în ape].

[36] Cf. [JUNG] *Psychologische Typen* (O.C. 6, p. 189 sq.).

[37] Această formulare nu vrea să spună că Sinele se constituie într-o oarecare măsură de-a lungul vieții; el doar devine conștient. El există dinainte, de la bun început, dar latent, adică inconștient. Cf. explicațiile mele ulterioare.

[38] P.F. FOUCART, *Les Mystères d'Eleusis*, Paris, 1914.

[39] [*Neun Bücher der Geschichte*, II, 58]

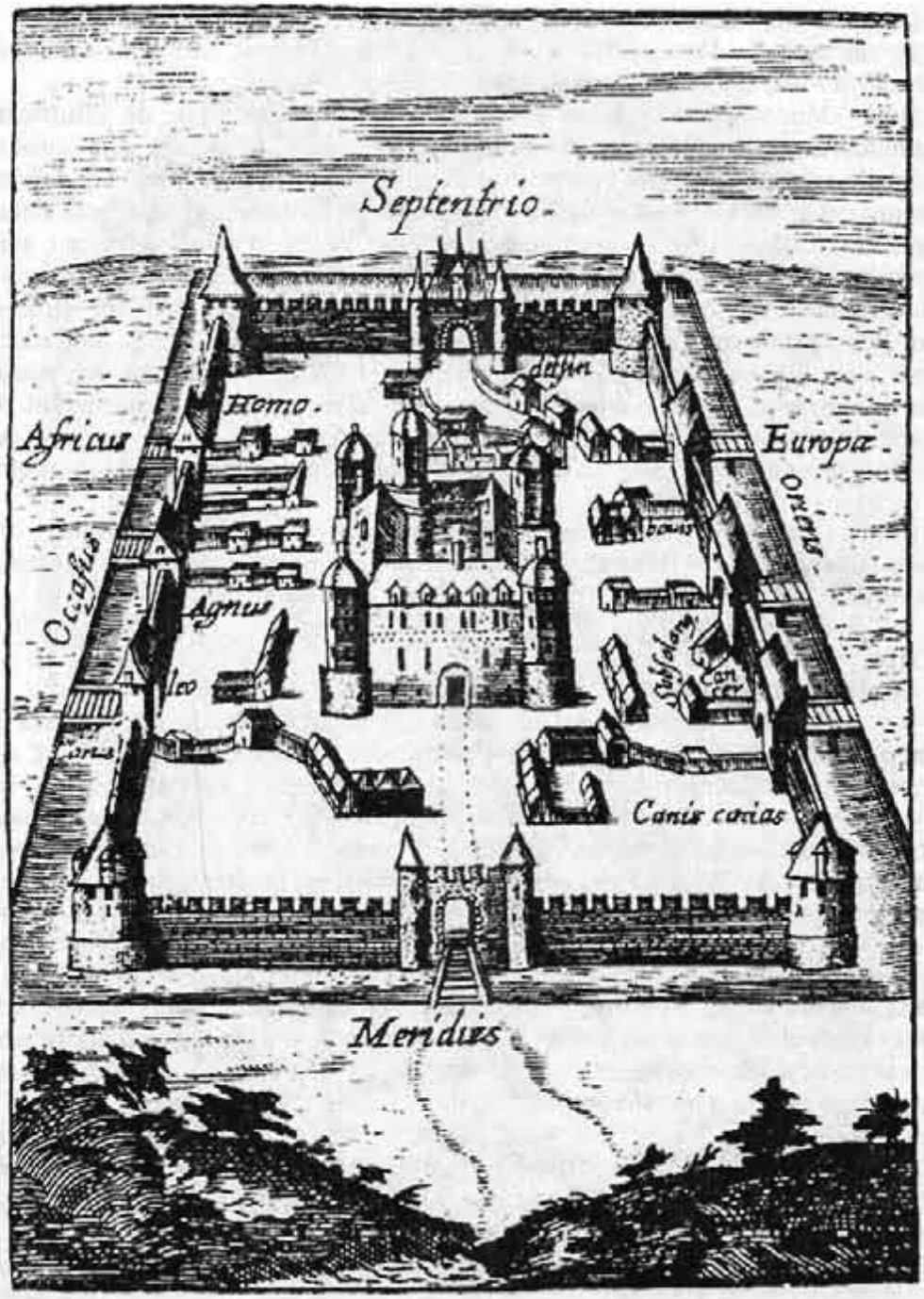

Imag. 31 Orașul simbolic ca centru al pământului reprezintă, împreună cu zidurile sale de protecție așezate în forma unui patrulater, un temenos.
MAIER, *Viatorium* (1651)

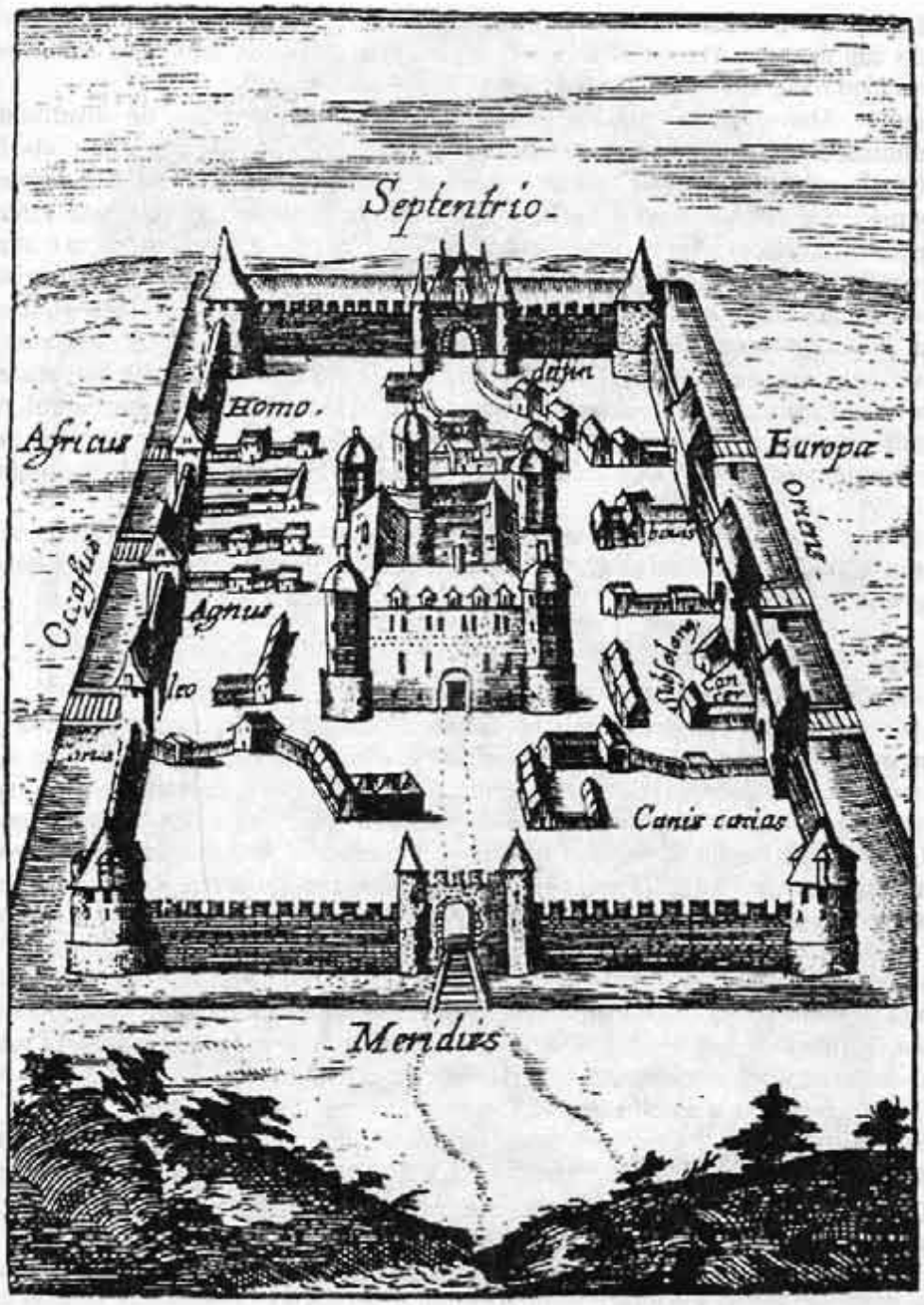

Imag. 31 Orașul simbolic ca centru al pământului reprezintă, împreună cu zidurile sale de protecție așezate în forma unui patrulater, un temenos.
MAIER, *Viatorium* (1651)

[107] 19. IMPRESIE VIZUALĂ:

Un cap de mort. Vrea să îl înlăture, dar nu poate. Treptat, craniul se transformă într-o sferă roșie, apoi într-un cap de femeie care emană lumină.

[108] Monologurile craniului ale lui Faust și Hamlet amintesc de absurditatea zguduitoare a existenței omenești, dacă se întinde peste ea «paloarea gândului». Părerile și verdictele moștenite au fost cele care l-au făcut pe cel ce visează să respingă propunerea greșit înțeleasă și lipsită de importanță. Încercând să se opună viziunii înspăimântătoare, craniul se preschimbă într-o sferă, pe care o putem vedea ca o aluzie la soarele care răsare, pentru că el se preschimbă imediat în capul de femeie strălucitor care amintește de viziunea 7. Evident, aici a avut loc o *enantiodromie* (trecerea unui lucru în opusul său)[40]: în urma respingerii, inconștientul iese și mai mult la iveală, mai întâi cu ajutorul simbolului antic al unității și divinității Sinelui, soarele, apoi se transformă în motivul femeii necunoscute, care personifică inconștientul. Aici se află nu numai arhetipul animei, ci și relația cu femeia reală, care este, pe de o parte, o personalitate umană, pe de alta, recipientul ființei sufletești. («Ligheanul surorii», vezi visul 15).

[109] Sufletul, în filosofia neoplatonică, este pus în relație cu figura sferei. Substanța sufletului se află în jurul sferelor concentrice ale celor patru elemente, deasupra cerului de foc.[41]

[110] 20. IMPRESIE VIZUALĂ:

Un glob; pe acesta stă femeia necunoscută și se roagă la Soare.

[111] Această impresie este o amplificare a viziunii 7. Respingerea însemnă evident o nimicire a întregii dezvoltări care ține până la visul 18. De aceea, acum, apar simbolurile de la început, dar într-o formă amplificată. Astfel de enantiodromii sunt în general caracteristice pentru seriile de vise. Fără intervenția conștiinței, inconștientul s-ar menține într-o mișcare ritmică fără consecințe, așa cum se spune despre comoara care timp de nouă ani, nouă luni și nouă nopți înflorește, iar, dacă nu este descoperită în ultima noapte, se scufundă din nou, pentru a relua jocul de la început.

[112] Globul provine probabil din ideea sferei roșii. În timp ce aceasta reprezintă soarele, globul este mai curând imaginea pământului pe care stă anima și se roagă la soare (imag. 32). Prin aceasta, anima și soarele sunt diferențiate, arătându-se faptul că soarele semnifică un principiu diferit de cel al animei. Aceasta este o personificare a inconștientului. Soarele însă este un simbol al izvorului vieții și al totalității definitive a omului (cum a fost arătat în «solificatio»). Soarele este însă un simbol antic, care ne este încă foarte apropiat. Este cunoscut faptul că creștinii primelor secole au întâmpinat dificultăți în a deosebi ἥλιος ἀνατολῆς (soarele care

[40] Vezi acest concept în [JUNG] *Psychologische Typen*, Definiții (O.C. 6: «Einstellung»).

[41] Cf. FLEISCHER, *Hermes Trismegistus an die menschliche Seele*, Leipzig 1870, p. 6. Urmează apoi imaginea rotundă a omului primitiv la PLATON și σφαῖρος a lui EMPEDOKLES. Pornind de la dialogul *Timaios* al lui PLATON, la alchimiști atât «anima mundi» cât și «sufletul corpurilor» sunt rotunde; la fel și aurul (imag. 209). Cf. MAIER, *De circulo physico quadrato*, p. 11 sq. Referitor la relația dintre «elementul rotund» și craniu, respectiv cap, cf. relatările mele din: *Das Wandlungssymbol in der Messe* [O.C. XI, p. 219 sqq.].

Imag. 32 «Coiunctio solis et lunae».
Fecioara albă stă pe Lună(?).
TRISMOSIN, *Splendor solis* (1582).

răsare) de Christos[42]. Anima visătorului pare să fie încă o adoratoare a soarelui, ceea ce înseamnă că în esență este antică, și anume deoarece conștiința care e rațională s-a ocupat puțin sau chiar deloc de ea și nu i-a dat posibilitatea modernizării (mai exact: a creștinării). Se pare chiar că diferențierea intelectului apărută în Evul Mediu creștin datorită experienței scolastice a determinat anima să regreseze în Antichitate. Dovezi în acest sens ne oferă Renașterea; cea mai clară este «hypnerotomachia» lui Poliphile[43], care își întâlnește anima, doamna Polia, la regina Venus, lipsită de orice element creștin, dar înzestrată cu toate virtuțile (virtutes) Antichității. (Pe drept cuvânt, acel secol a considerat «*Poliphile*» ca o carte a misterelor[44].) Odată cu această anima ne scufundăm în Antichitate. Nu aș privi ca pe o eroare faptul că cineva ar explica enantiodromia descrisă mai sus ex efectu ca pe o cale de scăpare de regresul îngrijorător și puțin probabil în Antichitate. Doctrinele fundamentale ale filosofiei alchimice se întorc în textele lor direct la sincretismul Antichității târzii, așa cum, de pildă, a demonstrat cu suficiente argumente RUSKA în cazul «*Turbei*»[45]. Aluzia alchimistă lasă să se întrevadă Antichitatea și, de aceea, să se presupună regresul pe treptele anterioare, ale păgânismului.

[113] Nu este de prisos să subliniem aici faptul că cel ce visează nu știe nimic despre aceste lucruri, în stare conștientă. În inconștientul său însă a pătruns în astfel de relații, care se exprimă și istoric, și se comportă în visele sale de parcă ar fi un cunoscător al acestor evenimente deosebite ale istoriei spirituale. În realitate, este, în mod inconștient, un exponent al dezvoltării sufletești autonome, precum alchimistul Evului Mediu sau neoplatonicianul din Antichitate. Astfel, istoria s-ar putea scrie «cum grano salis» la fel de bine din inconștientul său ca și din textele existente în mod obiectiv.

[114] 21. IMPRESIE VIZUALĂ:

Este înconjurat de nimfe. O voce spune: «Am fost mereu aici. Dar tu nu ne-ai observat» (imag. 33).

[115] Regresiunea se întoarce cu mult înapoi, către reprezentări neîndoielnic antice. În același timp, se reia situația din visul 4 și astfel și situația de respingere din visul 18 care a dus la enantiodromia preventivă în visul 19. Imaginea este însă amplificată prin recunoașterea halucinantă a unei stări de lucruri deja existente, dar neobservată până acum. Cu această constatare, psihicul inconștient se atașează, ca fiind coexistent, de conștiință. Fenomenul «vocii» are mereu pentru cel ce visează

[42] Cf. argumentul Sf. AUGUSTIN conform căruia Dumnezeu nu este acest soare, ci cel care l-a creat (*In Ioannis evanghelium*, XXXIV, 2) și mărturia lui EUSEBIUS care a apucat încă să vadă «slăvirea creștină a Soarelui» (*Constantini oratio ad sanctorum coelum*, VI).

[43] Cf. LINDA FIERZ-DAVID, *Der Liebestraum des Poliphile. Ein Beitrag zur Psychologie der Renaissance und der Moderne*, Zürich 1947.

[44] Introducerea la ediția în limba franceză a *Hypnerotomachiei* din 1660 de BÉROALDE DE VERVILLE subliniază această concepție. Cf. și relatările mele în: *Paracelsus als geistige Erscheinung* (O.C. 13).

[45] RUSKA, *Turba*.

Imag. 33 Poliphile, înconjurat de fecioare.
Le Songe de Poliphile (1600)

caracterul definitiv și indiscutabil al dictonului αὐτὸς ἔφα (el însuși a spus-o)[46]; ceea ce înseamnă că vocea a exprimat un adevăr sau o condiție care nu mai poate fi în mod serios pusă la îndoială. Faptul că a intervenit o legătură cu timpurile îndepărtate, deci cu straturile adânci ale psihicului, este acceptat de personalitatea inconștientă a celui ce visează și i se comunică și conștiinței ca o senzație de siguranță relativă.

[116] Viziunea din visul 20 o reprezintă pe anima ca adoratoare a soarelui. Ea a ieșit din sferă (sau din forma sferică) (imag. 32). Prima formă sferică însă este craniul. Conform vechii concepții, capul, respectiv creierul, este sediul pentru «anima intellectualis». De aceea, vasul alchimic trebuie să fie rotund precum capul, pentru ca ceea ce se naște din vas să fie de asemenea «rotund», adică simplu și desăvârșit, precum «anima mundi» (sufletul lumii)[47]. Încoronarea operei este realizarea

[46] Acesta se referea la autoritatea lui PYTHAGORAS.

[47] Cf. *Liber Platonis quartorum* în: *Theatr. chem.* V. p. 149 sq. și 174. Acest tratat este un text haranitic foarte important pentru istoria alchimiei și există în versiunile arabă și latină. Ultima este din păcate coruptă. Originalul a fost alcătuit probabil în sec. al X-lea. Cf. M. STEINSCHNEIDER, *Die europäischen Übersetzungen aus dem Arabischen*, Viena 1904/05, p. 44.

«rotundului» care se află la început (ca «materia globosa»: imag. 34 și imag. 115, 164, 165) și la sfârșit (ca aur). La acest lucru se referă probabil aluzia la ceea ce a existat dintotdeauna. Caracterul regresiv al viziunii reiese și din faptul că, precum în visul 4, apar multe figuri feminine. De această dată, însă, ele sunt caracterizate ca fiind antice, ceea ce indică un regres istoric (precum în cultul soarelui din visul 20). Descompunerea animei în multe părți înseamnă o dizolvare în neant, deci în inconștient, de unde putem presupune că în paralel cu regresul istoric se desfășoară o dizolvare relativă a conștiinței (un proces care poate fi observat în forma sa extremă la schizofrenici). Dizolvarea conștiinței, acel «abaissement du niveau mental» (diminuarea nivelului mental), cum spune PIERRE JANET, se apropie de o stare de spirit primitivă a sufletului. O paralelă la această scenă cu nimfe este «regio nymphidica» la Paracelsus, care este amintită în tratatul «*De vita longa*» ca un stadiu originar și de început al procesului de individuație.[48]

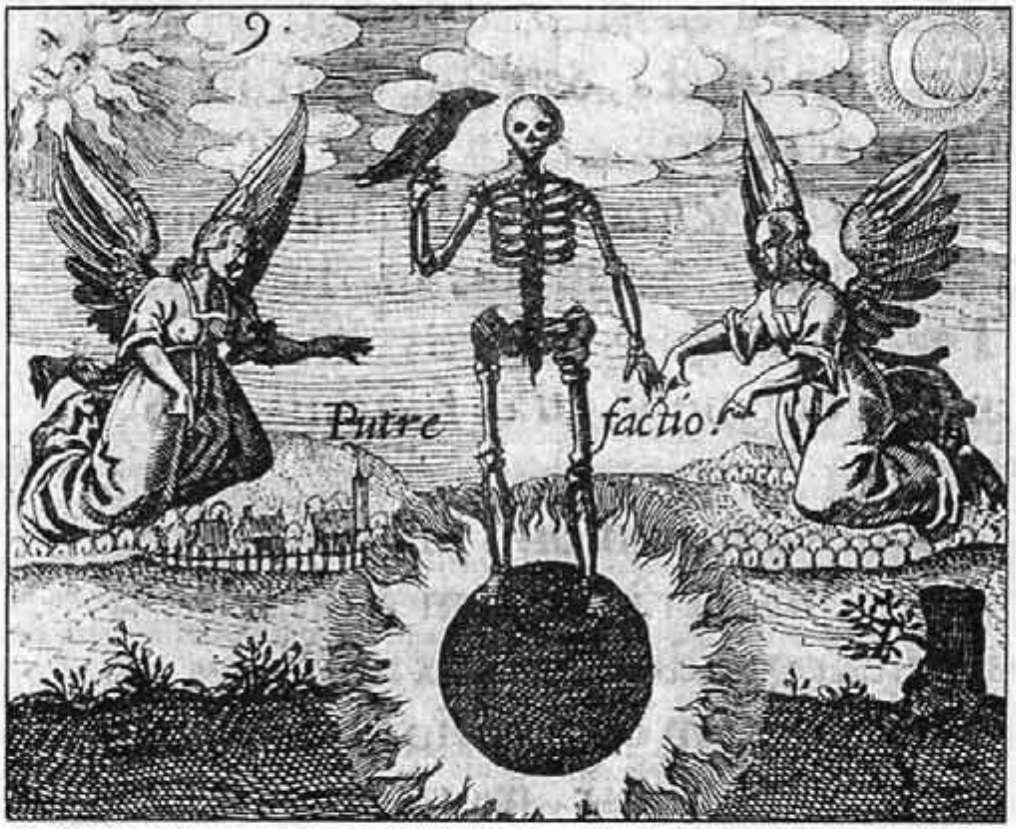

Imag. 34 «Negrul» (nigredo) stând pe «cel rotund» (sol niger).
MYLIUS, *Philosophia reformata* (1622)

[48] Fac trimitere la expunerile mele din: *Paracelsus als geistige Erscheinung* (O.C. 13, paragr. 214).

[117] 22. IMPRESIE VIZUALĂ:

În junglă. Un elefant este întrucîtva amenințător. Apoi o maimuță antropoidă uriașă sau un urs sau un om al cavernelor cu un ciomag, care amenință să-l atace pe cel ce visează (imag. 35). *Deodată apare «omul cu cioc» și îl privește pe atacator fix, astfel încât acesta este alungat. Însă celui ce visează îi este foarte frică. Vocea spune: «Totul trebuie guvernat de lumină».*

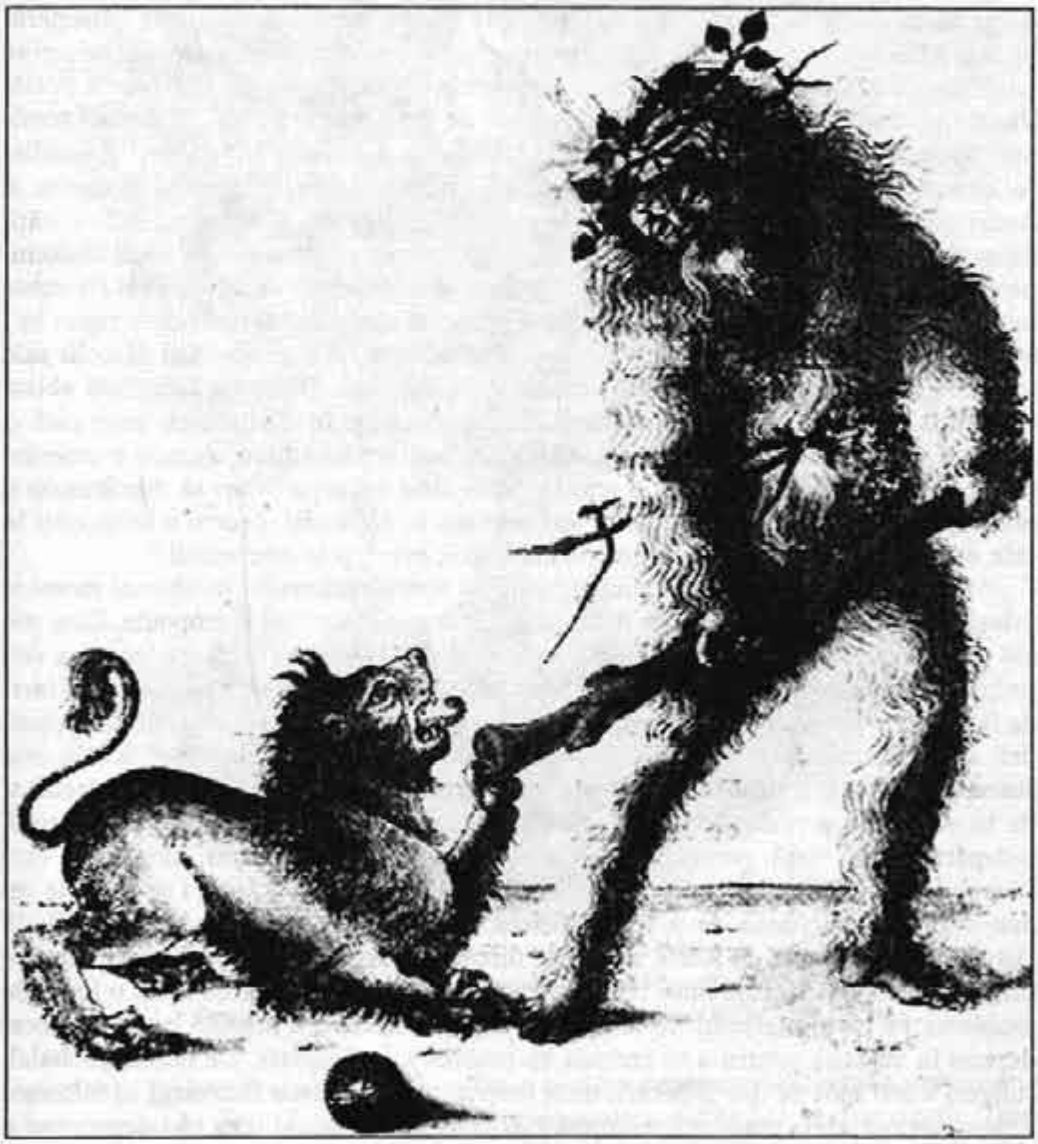

Imag. 35 «Bărbatul sălbatic» în concepție medievală.
Vatican (sec. al XV-lea)

[118] Multitudinea de nimfe s-a descompus în componente și mai primitive; deci însuflețirea atmosferei psihice a crescut considerabil, de unde se poate trage concluzia că izolarea individului față de semenii săi a crescut în mod proporțional. Izolarea sporită ne duce cu ușurință înapoi spre visul 21, unde legătura cu inconștientul a fost realmente stabilită și acceptată. Acest fapt irațional, privit din punctul de vedere al conștiinței, constituie o taină greu de păstrat, despre al cărei drept de a exista nu poți discuta cu nici un om așa zis rațional. Dacă ar fi împărtășit, ai fi considerat definitiv nebun. Scurgerea energiei spre lumea înconjurătoare este considerabil îngrădită și se formează un plus energetic în partea inconștientă: de aici creșterea neobișnuită a autonomiei figurilor inconștiente până la agresiune și teamă reală. Variété-ul încântător al figurilor inconștiente de mai înainte începe să devină terifiant. Nimfele antice pot fi încă ușor acceptate datorită construcțiilor estetice auxiliare, deoarece în spatele acestor figuri grațioase nu se bănuiește misterul dionisiac al Antichității, piesa satirică și implicațiile ei tragice, sfâșierea sângeroasă a divinității devenite animal – a fost nevoie de un NIETZSCHE pentru a demasca în toată slăbiciunea ei concepția europeană, școlărească, despre Antichitate! Și ce a însemnat Dionysos pentru el! Trebuie luat în serios ceea ce ne spune el însuși – mai mult chiar: ceea ce i s-a întâmplat lui însuși. Fără îndoială că a știut în stadiul prodromal al bolii sale fatale că îi este hărăzit destinul întunecat al lui Zagreus. Dionysos semnifică abisul dizolvării pasionale a tuturor particularităților umane în divinitatea animalică a sufletului primordial – o trăire binecuvântată și înspăimântătoare, de care o omenire culturală bine apărată crede că a scăpat, până când reușește iarăși să descătușeze o nouă beție de sânge de care se miră toți cei bine intenționați, pentru a învinovăți în cele din urmă marele capital, industria înarmării, evreii și francmasonii.[49]

[119] Ca un «deus ex machina» ajutător îi apare visătorului în ultimul moment prietenul cu cioc și alungă nimicirea amenințătoare a maimuței antropoide. Cine știe cât datorează curiozitatea calmă a lui Faust față de vrăjitoria antică din noaptea valpurgică prezenței ajutătoare a lui Mefisto, cu punctul său de vedere matter-of-fact! Ar fi de dorit pentru unii să își amintească la momentul oportun de reflecția științifică sau filosofică a intelectului mult discreditat. Cine îl jignește pe acesta este susceptibil a nu fi trăit niciodată ceva care să-i demonstreze la ce e bun intelectul și de ce omenirea a realizat cu atâta trudă această armă. E nevoie de o neobișnuită îndepărtare de viață pentru a nu observa acest lucru. Desigur, intelectul este Diavolul (imag. 36); dar acesta este «fiul straniu al haosului» căruia i se atribuie cel mai curând capacitatea de a trata eficient cu mama sa. Trăirea dionisiacă îi dă Diavolului, care caută de lucru, destul de furcă, deoarece disputa cu inconștientul ce urmează compensează cu mult muncile lui Herakles – după părerea mea: o lume de probleme pe care intelectul nu le rezolva nici în secole, din această cauză a plecat deseori în vacanță pentru a se recreea cu probleme mai ușoare. De aceea, probabil, sufletul a fost atât de des și pentru mult timp uitat și de aceea intelectul se folosește deseori de cuvintele magice, apotropaice, «ocult» și «mistic» și vrea să-i determine și pe oamenii inteligenți să creadă că ar fi spus ceva.

[49] Am scris acest pasaj în primăvara anului 1935.

Imag. 36 Diavolul ca spirit al aerului și intelect potrivnic lui Dumnezeu.
Ilustrație la *Faust*, Prima parte, aparținând lui DELACROIX (1789-1863)

[120] Vocea declară definitiv: «Totul trebuie guvernat de lumină», referindu-se la lumina conștiinței *inteligente*, a lui «illuminatio» dobândită real și cinstit. Temeiurile întunecate ale inconștientului nu trebuie să mai fie negate prin ignoranță și sofisme, din cauza fricii prost tăinuite, sau explicate prin raționamente pseudo-știin-

țifice, ci trebuie recunoscut faptul că în suflet există lucruri despre care știm puțin sau chiar nimic și care posedă cel puțin acel grad de realitate, ca toate celelalte lucruri ale lumii fizice, pe care nu le înțelegem până în cele mai mici amănunte și care totuși ne afectează corpul cu un efect de durată. Niciodată o cercetare care afirma despre obiectul său că ar fi impropriu sau «nimic altceva decât...» nu a dus la cunoaștere.

[121] O dată cu acțiunea activă a intelectului începe o nouă perioadă în procesul inconștient: și anume confruntarea conștiinței cu figurile femeii necunoscute (anima), ale bărbatului necunoscut («umbra»), ale bătrânului înțelept («personalitatea mana»)[50] și cu simbolurile Sinelui. De acestea din urmă se va ocupa următorul capitol.

Imag. 37 Floarea cu șapte petale.
Boschius, *Symbolographia* (1702)

[50] Pentru aceste concepte cf. [Jung] *Die Beziehungen zwischen dem Ich und dem Unbewußten.*

Imag. 38 Mercurius ca fecioară stând pe fântâna de aur (Sol) și de argint (Luna), cu balaurul ca fiu.
Tractatus qui dicitur Thomae Aquinatis de alchimia (1520).

3. SIMBOLISTICA MANDALEI

A. DESPRE MANDALE

[122] După cum deja am amintit, dintr-o serie compactă de patru sute de vise le-am ales pe acelea, pe care eu le denumesc vise ale mandalei. Termenul de mandala a fost ales pentru că acest cuvânt denumește cercul ritual sau magic care este întrebuințat, mai ales în lamaism și apoi în Yoga tantrică, ca Yantra, instrument al contemplației (imag. 39). Mandalele orientale sunt forme constituite prin tradiție, în întrebuințarea lor cultică, care nu sunt numai desenate sau pictate, ci, de asemenea, pot fi modelate plastic, mai ales la serbări deosebite.[1]

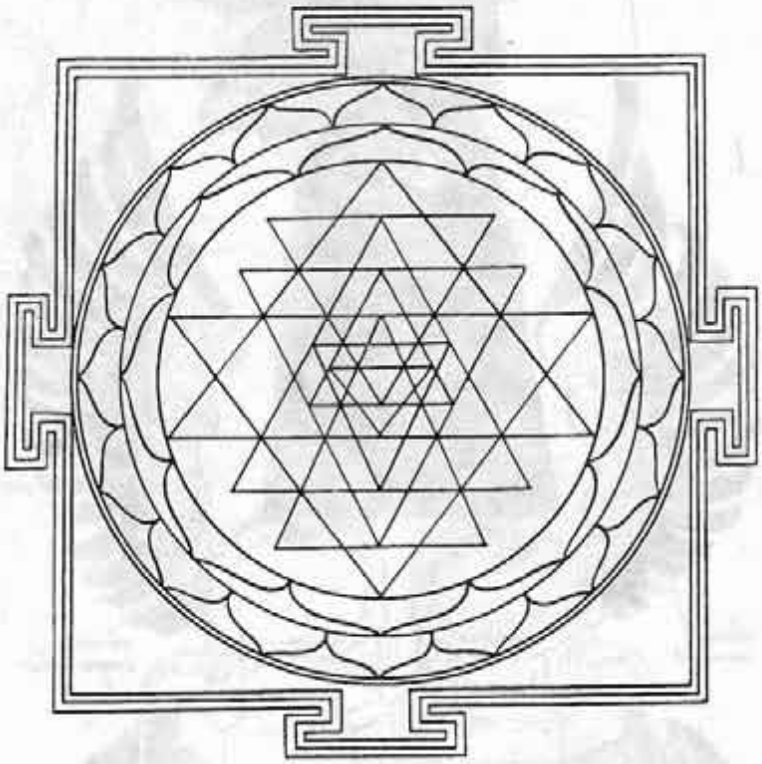

Imag. 39 Schri-Yantra.

[1] Fac trimitere la expunerea lui HEINRICH ZIMMER în: *Kunstform und Yoga im indischen Kultbild*, Berlin 1926, cât și la R. WILHELM și C.G. JUNG: *Das Geheimnis der Goldenen Blüte*, Zürich 1938, Olten 1971 (vezi O.C. 11).

Imag. 40 O «roată a lumii» tibetană (sidpe-korlo).

[123] În anul 1938 am avut ocazia, în mânăstirea din Bhutia Busty[2], să vorbesc despre mandale (Khilkor) cu un rimpotche lamaist pe nume LINGDAM GOMCHEN. El a explicat-o ca pe un «dmigs-pa» (pronunță: migpa), o imagine spirituală (imago mentalis), care poate fi construită cu ajutorul imaginației numai de un Lama învățat. Nici o mandală nu seamănă cu alta; ele se diferențiază, individualizându-se. Iar mandalele care se văd în mânăstiri și temple nu au o importanță deosebită, deoarece sunt doar reprezentări exterioare. Adevărata mandală ar fi întotdeauna o imagine interioară, care este construită treptat prin imaginația (activă), și anume atunci când există o dereglare a echilibrului sufletesc sau când un gând nu poate fi găsit și deci trebuie căutat, pentru că nu e conținut în doctrina sacră. Cât de exactă este această explicație, se va dovedi în continuare pe parcursul prezentării mele. Realizarea liberă și individuală este de înțeles cum grano salis, la toate mandalele lamaiste dominând nu numai un anumit stil fără echivoc, ci și o structură tradițională. Așa, de exemplu, este vorba întotdeauna de un sistem cuaternar, o «quadratura circuli» (cvadratură a cercului), iar conținuturile sale provin din dogmatica lamaistă. Există texte, precum Shri Chakra-Sambhara-Tantra[3], care conțin indicații pentru construcția «imaginii spirituale». De «khilkor» se deosebește radical «sidpe-korlo», roata lumii (imag. 40), care reprezintă, în concepția buddhistă, circuitul formelor umane de existență. Față de «khilkor», roata lumii se compune dintr-un sistem ternar, în centru aflându-se cele trei principii universale, și anume cocoșul=plăcere, șarpele=ură sau invidie și porcul=ignoranță, respectiv inconștiență (avidya). Ne lovim aici de *dilema lui trei și patru*, care și în buddhism joacă un rol important. Vom întâlni această problemă încă o dată pe parcursul seriei de vise.

[124] Nu mă îndoiesc că în Orient aceste simboluri au luat naștere inițial din vise și viziuni și că nu au fost descoperite de un părinte al bisericii-mahayana. Dimpotrivă, ele aparțin celor mai vechi simboluri religioase ale omenirii (imag. 41, 42, 43, 44) și probabil se întâlnesc deja în paleolitic (vezi desenele rhodesiene pe stâncă). În afară de asta, au o răspândire universală, asupra căreia nu doresc să mai insist aici. În acest capitol vreau să prezint pe baza unui material empiric în ce fel iau naștere mandalele.

[125] Mandalele, în uzul lor cultic, sunt de cea mai mare importanță, centrul lor conținând de regulă o figură de o foarte mare valoare religioasă: fie însuși Shiva, deseori în îmbrățișare cu Shakti, fie Buddha, Amitabha, Avalokiteshvara sau unul din marii învățători mahayana sau pur și simplu Dorje, simbolul tuturor puterilor divine reunite, fie ele de natură creatoare sau nimicitoare (imag. 43). Textul «*Florii de aur*», care provine din sincretismul taoist, indică și alte însușiri «alchimice» speciale ale acestui centru, în înțelesul de calități ale pietrei («lapis»), cât și ale acelui «elixir vitae», deci ale unui φάρμακον ἀθανασίας (leac pentru nemurire).[4]

[126] Nu este neesențial să-i cunoaștem această înaltă prețuire; pentru că ea coincide cu semnificația centrală a simbolurilor individuale ale mandalei, cărora le

[2] În apropiere de Darjeeling.

[3] [A. AVALON, *The Serpent Power*, London 1919, VII].

[4] Cf. RICHARD REITZENSTEIN, *Die hellenistischen Mysterienreligionen*, Leipzig/Berlin 1910.

Imag. 41 «Marea piatră calendaristică» mexicană.

aparțin aceleași calități de natură așa-zis «metafizică»[5] – ele însemnând, dacă nu mă înșel cu totul, un centru psihic al personalității, care nu este identic cu «Eu»-ul. Am observat aceste fenomene și imagini timp de douăzeci de ani, pe baza unui material empiric destul de vast. Timp de paisprezece ani nu am scris și nu am ținut prelegeri despre acest subiect, pentru a nu prejudicia observațiile mele. Când însă, în anul 1929, RICHARD WILHELM mi-a prezentat textul *«Florii de aur»*, m-am hotărât să public rezultatele observațiilor mele, măcar în mod aluziv. Cu aceste lucruri nu poți fi niciodată

[5] Ghilimelele arată că prin termenul «metafizic» nu «fixez» nimic, ci îl folosesc în sens impropriu, psihologic, și prin aceasta caracterizez mărturiile specifice ale viselor.

Imag. 42 Christos-copil purtând crucea, în mandala.
Pictură murală de ALBERTUS PICTOR, Biserica din Härkeberga, Suedia (cca. 1480)

destul de prudent; pentru că instinctul de imitație, pe de o parte, și, pe de altă parte, o dorință de-a dreptul bolnăvicioasă de a se folosi de ideile altora și a se împăuna astfel duce pe mulți la preluarea unor asemenea motive «magice» și la folosirea lor exterioară, ca o pomadă. Facem totul, chiar și cele mai absurde lucruri, pentru a scăpa de propriul suflet. Practicăm Yoga indiană după orice regulă, respectăm exigențe alimentare, învățăm teosofie pe de rost, ne rugăm conform textelor mistice ale întregii literaturi universale, toate acestea pentru că nu o scoatem la capăt cu noi înșine și pentru că ne lipsește orice credință în faptul că din propriul suflet ar putea ieși ceva

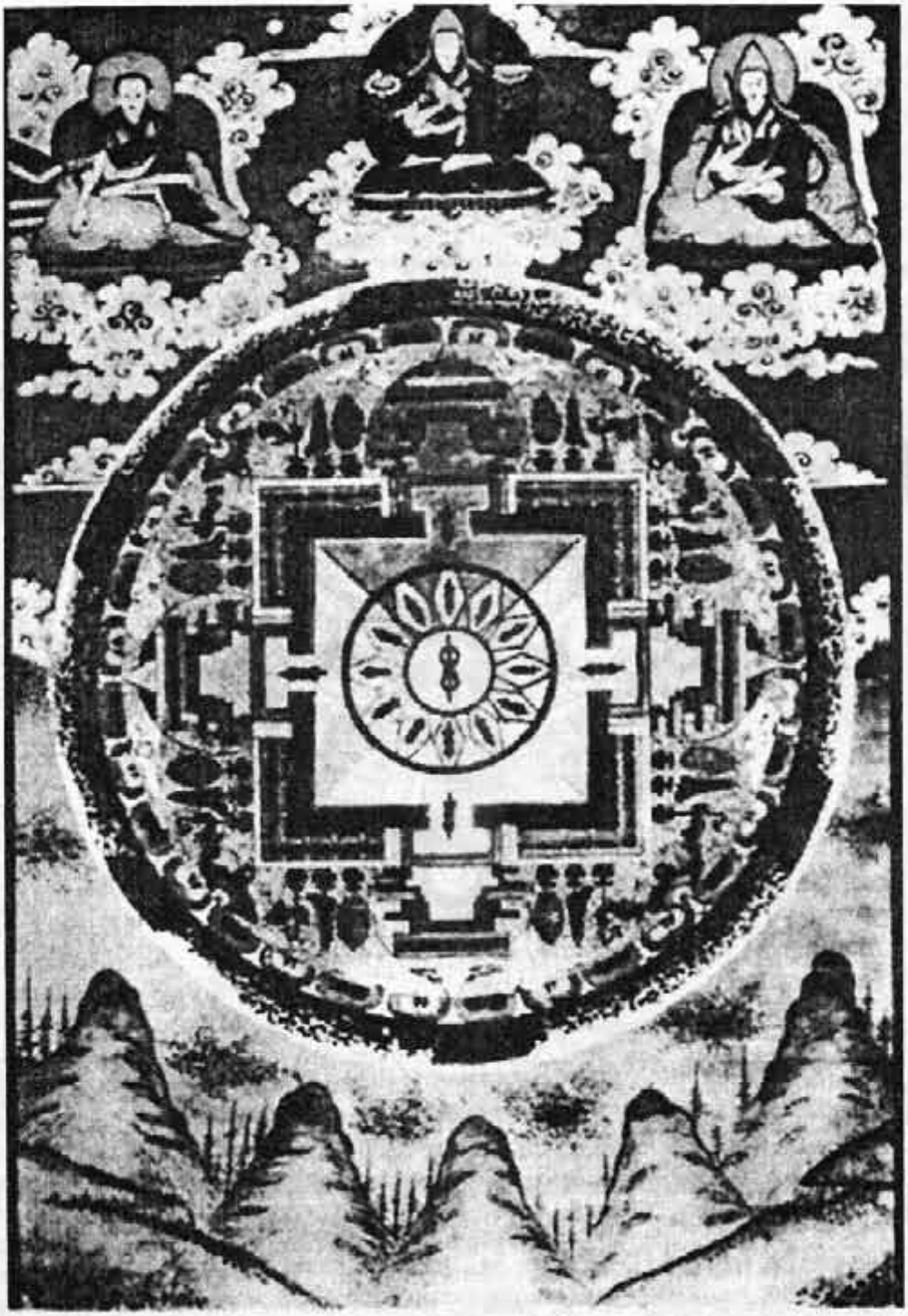

Imag. 43 Mandală Vajra lamaistă.

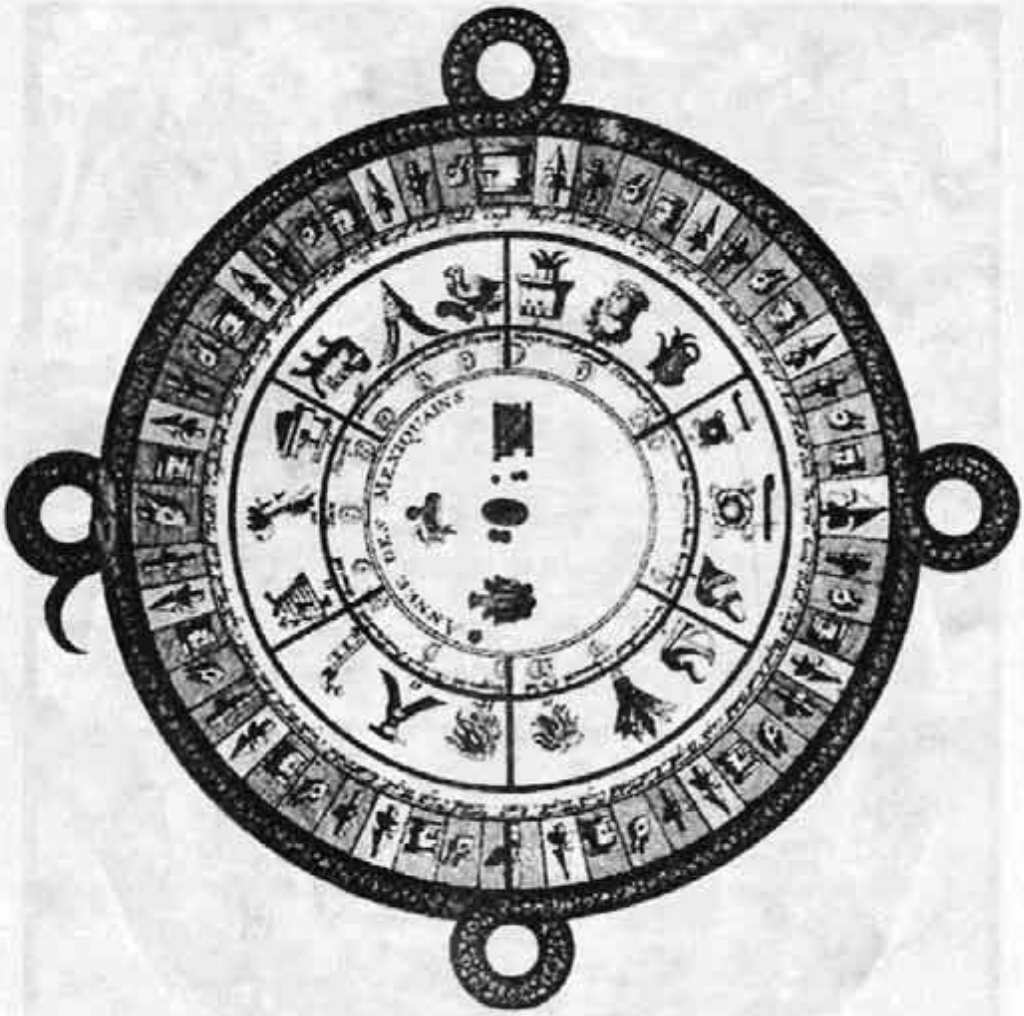

Imag. 44 Calendar mexican.

folositor. Astfel, treptat, sufletul a devenit acel Nazareth din care nu poate veni nimic bun și de aceea fiecare și-l caută în cele patru colțuri ale lumii: cu cât mai departe și într-un loc mai exotic, cu atât mai bine. Nu doresc să deranjez asemenea oameni în îndeletnicirile lor preferate; dar, dacă cineva care vrea să fie luat în serios este într-atât de orbit și crede că eu folosesc metode yoghine și învățături yoghine, poate chiar că, de câte ori am ocazia, desenez mandale pentru a duce pacienții spre «punctul corect», atunci trebuie să protestez și să le imput acestora faptul că citesc scrierile mele cu o neatenție de-a dreptul condamnabilă. Învățătura conform căreia toate gândurile rele vin din inimă și sufletul uman este lăcașul tuturor relelor trebuie să li se fi întipărit foarte adânc, până în măduva oaselor. Dacă ar fi așa, atunci Dumnezeu ar fi realizat o muncă de creație dezolantă și ar fi timpul să ne întoarcem

spre gnosticul MARKION și să-l concediem pe demiurgul incapabil. Din punct de vedere etic, este extrem de comod să lăsăm grija unei astfel de case de copii idioți, în care nimeni nu este în stare să-și ducă singur lingura la gură, în seama lui Dumnezeu. Omul merită să se ocupe de sine însuși și în propriul său suflet se află ceva care se poate dezvolta[6]. Merită să observăm răbdători ce se petrece în liniște în interiorul sufletului și cele mai multe și mai bune lucruri se petrec atunci când acestea nu sunt reglementate din afară și de sus. Recunosc cu plăcere: am o asemenea considerație pentru ceea ce se petrece în interiorul sufletului, încât mi-ar fi teamă să tulbur și să falsific activitatea liniștită a naturii prin intervenții stângace. De aceea, în cazul acesta, am renunțat la observația proprie și am încredințat această sarcină unui debutant neîmpovărat de știința mea, totul cu scopul de a nu tulbura. Rezultatele pe care le prezint sunt auto-observațiile pure, conștiincioase și exacte ale unui om cu un intelect netulburat, pe care nu l-a îndrumat nimeni și care nici nu s-ar fi lăsat îndrumat. Adevărații cunoscători ai materialelor psihice vor recunoaște de aceea fără greutate autenticitatea și nemijlocirea rezultatelor.

Imag. 45 Hermes ca ghid al sufletului.
Gemă romană în inel

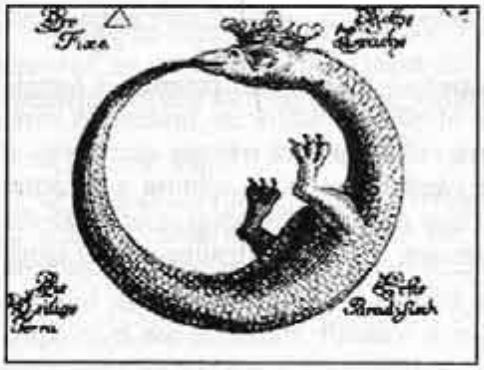

Imag. 46
Balaur autodevorându-și coada.

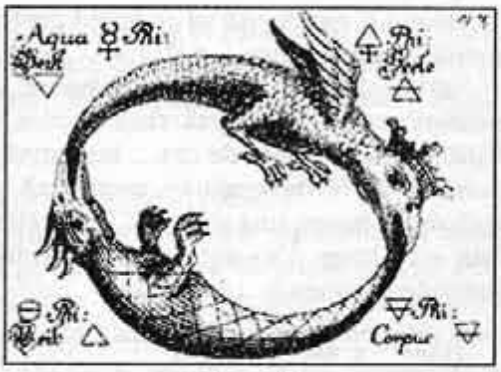

Imag. 47
Cerc format din doi balauri; în cele patru colțuri: simbolurile celor patru elemente.

ELEAZAR, *Uraltes chymisches Werk* (1760)

[6] Așa cum spune Meister ECKHART: «ez ist zemâle inne, nicht ûze, sunder alles inne.» (Este în interior, nu în afară, totul este în interior). (*Deutsche Mystiker des 14. Jahrhunderts* II, Leipzig 1845/57, p. 8, 37).

B. MANDALA ÎN VISE

[127] Pentru ca expunerea mea să fie completă, mai amintesc o dată simbolistica mandalei în visele inițiale discutate până acum:

1. Impresia vizuală 5: *Șarpele care descrie un cerc în jurul celui care are visul*
2. Visul 17: *Floarea albastră*
3. Visul 18: *Bărbatul cu monezile de aur în mână. Loc îngrădit pentru o reprezentație de variété.*
4. Impresia vizuală 19: *Sfera roșie*
5. Visul 20: *Globul*

[Următorul simbol al mandalei apare în primul vis al noii serii:]

[128] 6. VIS:

O femeie necunoscută îl urmărește. El aleargă mereu în cerc.

[129] Șarpele din primul vis cuprinzând o mandală a avut o funcție anticipativă, așa cum este deseori cazul când o figură pe care inconștientul o personifică sub un anumit aspect anticipează acea acțiune sau suferință de care are parte subiectul mai târziu. Șarpele indică o mișcare circulară, în care va fi implicat mai târziu însuși subiectul; înseamnă că în inconștient se petrece ceva ce este perceput ca o mișcare circulară, iar această întâmplare pătrunde în așa măsură în conștiință, încât subiectul este cuprins de ea. Femeia necunoscută, anima, reprezintă inconștientul care insistă atât timp asupra celui ce visează, încât acesta se pomenește într-o mișcare circulară. Prin aceasta se oferă un centru potențial care nu este identic cu eul. Acesta se rotește în jurul centrului.

[130] 7. VIS:

Anima îi reproșează că se ocupă prea puțin de ea. Există un ceas, care indică cinci minute înainte de ora.....(?).

[131] Situația este asemănătoare: inconștientul îl presează precum o femeie pretențioasă. Din această cauză apare ceasul al cărui arătător se învârte în cerc. Cinci minute înainte de ora... înseamnă, pentru orice om care trăiește după ceas, o anumită stare de tensiune, pentru că atunci când aceste cinci minute s-au scurs trebuie să facem una sau alta. Poate suntem chiar presați. (Simbolul mișcării circulare – cf. imag. 13 – este, cum reiese în continuare, legat întotdeauna de un sentiment de tensiune.)

[132] 8. VIS:

Pe un vapor. Se ocupă de o nouă metodă de stabilire a locului. Este când prea departe, când prea aproape: locul potrivit se află la mijloc. Există o hartă, pe care e desenat un cerc cu centrul său.

[133] Sarcina dată aici este evident aceea de a stabili centrul, locul potrivit. Acesta este centrul cercului: în timp ce transcrie visul, visătorul și-a amintit că doar cu puțin înainte a visat că trage la țintă (imag. 48); țintea când prea sus, când prea jos. Punctul care trebuia atins se afla în mijloc. Ambele vise i s-au părut semnificative.

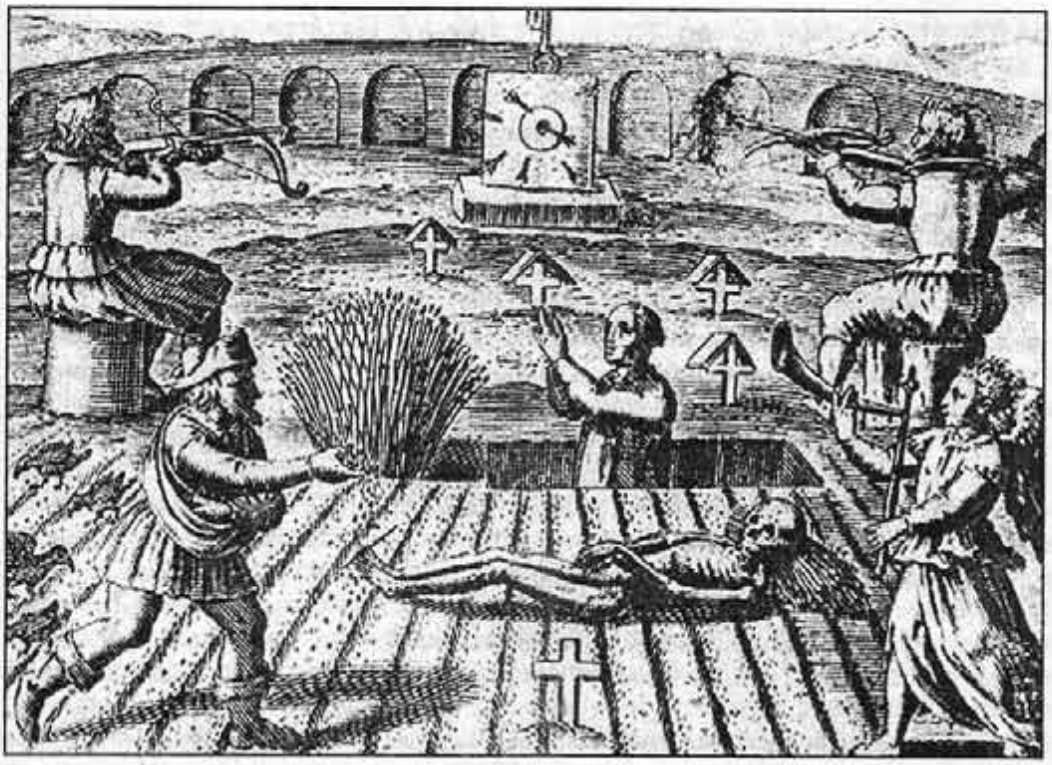

Imag. 48 «Putrefactio» fără de care «țelul» opus-ului nu poate fi atins (de aceea apare trasul la țintă).
STOLCIUS DE STOLCENBERG, *Viridarium chymicum* (1624)

Ținta este un cerc cu un centru. Locul pe mare se stabilește în funcție de astrele care, aparent, se rotesc în jurul pământului. Visul descrie deci o activitate care tinteşte să construiască sau să determine un centru obiectiv. Este un centru în afara subiectului.

[134] 9. VIS:

O pendulă care funcționează într-una, fără ca greutățile să coboare.

[135] Există un fel de ceas ale cărui arătătoare se mișcă necontenit și care, deoarece în mod evident nu se produce nici pierdere datorită fricțiunii, este un perpetuum mobile, o mișcare circulară veșnică. Aici întâlnim un atribut «metafizic». După cum am mai spus, folosesc acest cuvânt din punct de vedere psihologic, deci impropriu. Prin aceasta vreau să spun următorul lucru: calitatea de a fi veșnic este o expresie a inconștientului și nu o ipostază. Pentru puterea de judecată științifică a celui ce visează, mesajul visului este bineînțeles șocant, ceea ce însă înzestrează mandala cu o importanță deosebită. Lucruri de mare însemnătate sunt deseori respinse deoarece par a contrazice rațiunea și o supun pe aceasta la un test dificil. Mișcarea fără pierderi datorită fricțiunii caracterizează ceasul ca un ceas cosmic, chiar transcendent, o calitate care pune limpede sub semnul întrebării spațio-temporalita-

tea fenomenului psihic care se exprimă prin mandala. Prin aceasta este caracterizată o diferență greu de depășit de eul empiric; înseamnă că acel centru al personalității se află pe alt plan decât eul; pentru că, spre deosebire de acesta, are însușirea «veșniciei», respectiv a unei relative atemporalități.

[136] 10. VIS:

Cel ce visează se află în Zürich, în Peterhofstatt, împreună cu medicul, omul cu cioc și femeia-păpușă. Aceasta este o femeie necunoscută, care nu vorbește și cu care nu se vorbește. Apare întrebarea de care din cei trei aparține femeia.

[137] Turnul Sf. Petru din Zürich are un cadran cu dimensiuni neobișnuite. Peterhofstatt este un loc delimitat, un temenos în sensul propriu al cuvântului, un spațiu care aparține bisericii. În acest spațiu se află cei patru. Cadranul ceasului este împărțit în sferturi, ca și orizontul. Cel ce visează reprezintă eul, omul cu cioc intelectul «angajat» (Mefisto), «femeia-păpușă» anima. Păpușa este obiectul copilului; de aceea este o expresie potrivită pentru natura de non-ego a animei care, ca obiect, este caracterizată și prin faptul că «nu se vorbește cu ea». Negația indică (precum visele 6 și 7 [paragr. 128 și 130]) o relație deficitară între conștiință și inconștient; la fel și îndoiala, de care din cei trei aparține «necunoscuta». De non-ego [non eu] aparține și «medicul» care conține o ușoară aluzie la mine însumi, chiar dacă cel ce visează nu a avut nici un fel de legătură cu mine[7]. Omul cu cioc aparține însă de ego. Această situație amintește nemijlocit de relațiile din cadrul *schemei funcțiilor* (imag. 49). Dacă ne imaginăm funcțiile conștiinței[8] ca fiind ordonate într-un cerc, atunci, de regulă, funcția cea mai diferențiată este purtătoarea eului; acesteia i se alătură, dease-

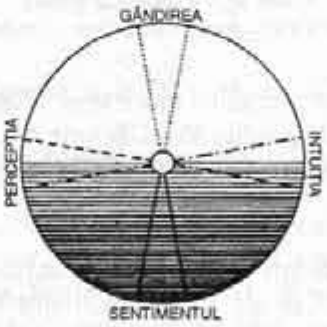

Imag. 49 Reprezentarea schematică a celor patru funcții ale conștiinței. Gândirea este văzută ca funcție principală și de aceea apare în centrul jumătății luminate, sentimentul însă ca funcție inferioară în partea întunecată a jumătății de cerc, în timp ce cele două funcții auxiliare se află parte în stânga, parte în dreapta.

[7] Deoarece visul nu m-a «numit», ci, cel mult, s-a referit la mine, inconștientul nu are în mod limpede intenția de a sublinia însemnătatea mea personală.

[8] Cf. [JUNG] *Psychologische Typen* (cap. X).

menea, în mod regulat, o funcție auxiliară. Funcția «lipsită de valoare» sau inferioară este, însă, inconștientă și de aceea e proiectată într-un non-ego. Și ei i se alătură o funcție auxiliară. Nu este imposibil ca cele patru persoane să reprezinte cele patru funcții, și anume ca și componente ale personalității totale (deci inclusiv inconștientul). Totalitatea înseamnă ego plus non-ego. Centrul cercului, ca expresie a totalității, s-ar suprapune nu cu eul, ci cu Sinele ca esență a personalității totale. (Centrul împreună cu cercul este o alegorie destul de cunoscută pentru esența lui Dumnezeu). În filosofia Upanishadelor, Sinele este mai întâi un âtman personal, care are însă în același timp calitatea cosmico-metafizică a unui âtman suprapersonal.[9]

[138] Asemenea imagini întâlnim și în gnoză. Amintesc ideea de Anthropos, de Pleroma, de monadă, de scânteie (spinther) care, toate, apar într-un tratat din «*Codex Brucianus*»: «This same is he <Monogenes> who dwelleth in the Monad (μοναϛ) which is the Setheus (σηθευϛ)», and which came from the Place of which none can say where it is .... From him it is the Monad (μοναϛ) came, in the manner of a *ship*, laden with all good things (αγαθον), and in the manner of a *field*, filled, or (η) planted with every kind (γενος) or tree, and in the manner of a city (πολιϛ), filled with all races (γενος) of mankind ... This is the fashion of the Monad (μοναϛ) – all these being in it: there are twelve monads (μοναϛ) as a crown upon its head .... And to its veil (Καταπετασμα) which surroundeth it in the manner of a defence (πυργοϛ) there are twelve Gates (πυλη) .... This same is the Mother-city (μητροπολιϛ) of the Only – begotten (μονογενηϛ)»[10].

[139] Ca o explicație adaug următoarele: Setheus este un nume de zeu care-l denumește pe creator. Monogenes este fiul zeului. Comparația monadei (monas) cu un câmp și un oraș corespunde ideii de temenos (imag. 50). Și monada (monas) este încoronată (cf. «pălăria» în visul 1 [paragr. 52] și visul 35 [paragr. 254]). Monada (monas) este, ca metropolă, feminină, asemeni lui Padma (lotus), forma de bază a mandalelor lamaiste (în chineză: floare de aur; în rest: trandafir și floare de aur). În ea sălășuiește Fiul lui Dumnezeu, la rândul lui Dumnezeu[11]. În Apocalipsă întâlnim mielul în mijlocul Ierusalimului ceresc. În textul nostru se spune de asemenea că Setheus ar locui în sfânta sfintelor Pleromei, un oraș cu patru porți (în mod asemănător și la indieni: orașul lui Brahman pe muntele lumii, Meru). La fiecare poartă

[9] PAUL DEUSSEN, *Allgemeine Geschichte der Philosophie* I, Leipzig 1906.

[10] [El <Monogenes> este același cu cel care locuiește în monadă, care se află în Setheus și vine din locul despre care nimeni nu știe unde se află.... De la el a venit monada, precum o *corabie* încărcată cu toate bunătățile și precum un *câmp* umplut sau plantat cu toate speciile de copaci și ca un *oraș* plin de toate rasele de oameni... Acesta este felul monadei, deoarece toate acestea există în ea: se află acolo douăsprezece monade ca o coroană pe capul ei... Iar în ce privește vălul care o acoperă pentru a o proteja, acesta are douăsprezece porți... Tot ea este orașul-mamă al unicului născut. – subliniat de JUNG]. (CHARLOTTE BAYNES, *A Coptic Gnostic Treatise contained in the Codex Brucianus*, Cambridge 1933, [p. 89].)

[11] Buddha, Shiva ș.a.m.d. în lotus (imag. 52); Christos în trandafir, în brațele Mariei (material bogat în acest sens în: A. SALZER, *Die Sinnbilder und Beiworte Mariens*, Linz 1893); locul de naștere al corpului diamantului în petala de aur. Cf. pentru aceasta circumambulatio în spațiul pătrat, visul 16, paragr. 164.

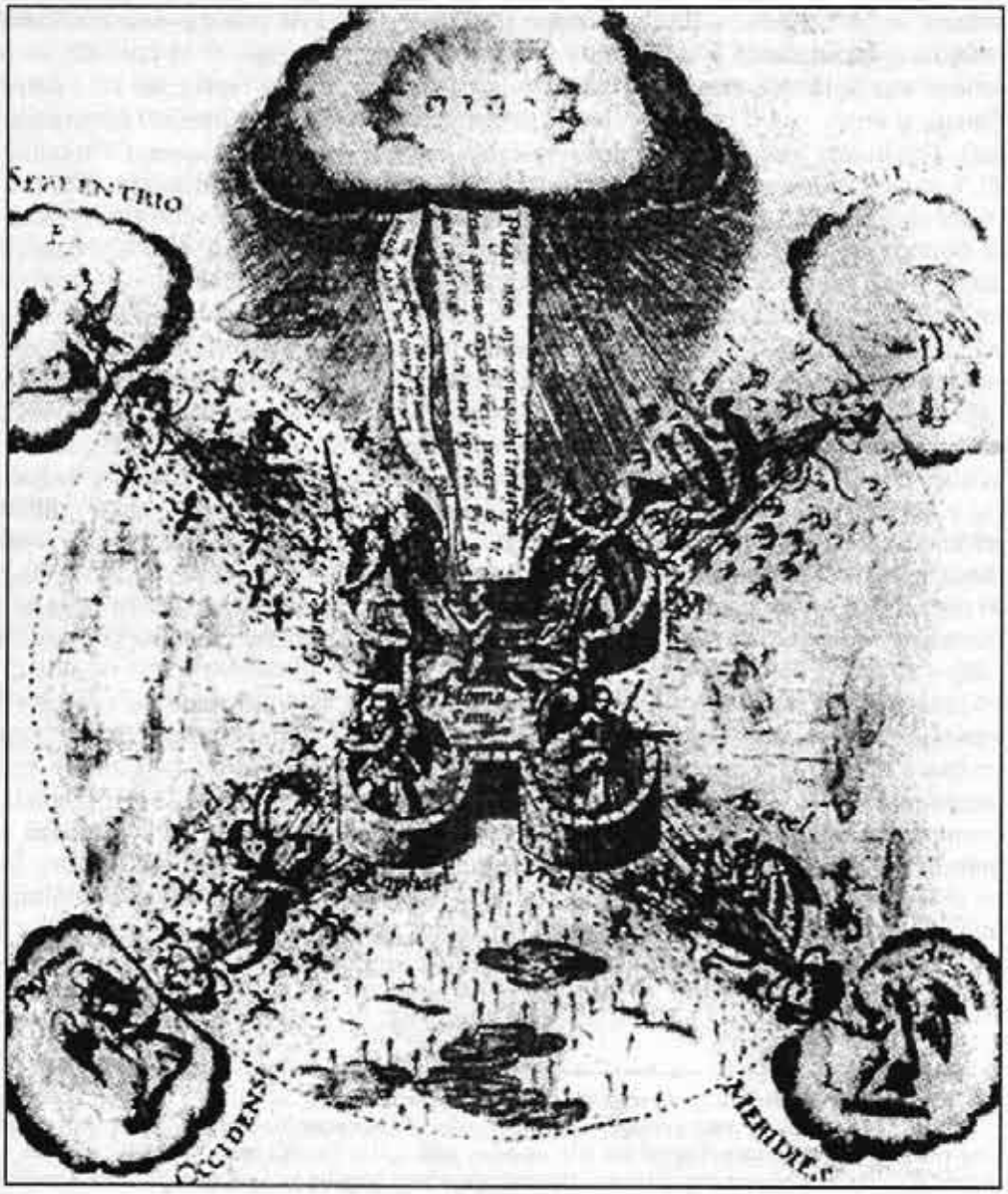

Imag. 50 Cetatea care protejează împotriva spiritelor bolii.
FLUDD, *Summum bonum* (1629)

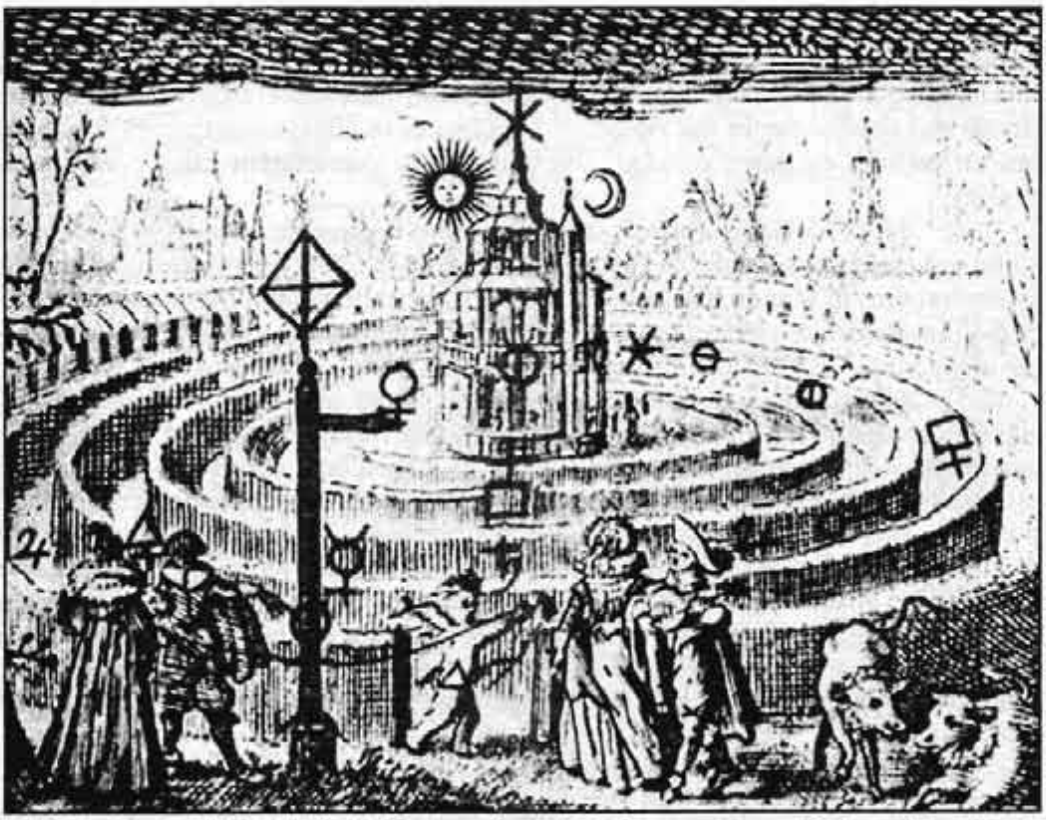

Imag. 51 Sanctuarul pietrei (lapis) înconjurat de cercurile planetare. Reprezintă totodată un labirint.
VAN VREESWYK, *De Groene Leeuw* (1672)

Imag. 52 Harpokrates șezând pe lotus.
Gemă gnostică.

se află o monadă[12]. Părțile anthropos-ului rezultat din Autogenes (Monogenes) corespund celor patru porți ale orașului: monada este o scânteie de lumină (spinther) și o imagine a tatălui identic cu Monogenes. O invocare sună astfel: «Thou art the House and the Dweler in the House.»[13] Monogenes se află pe o tetrapeza[14], o masă sau un podium cu patru coloane, corespunzătoare cvaternității celor patru evangheliști[15].

[140] Ideea de lapis (piatră) are nu puține legături cu aceste reprezentări. Astfel grăiește piatra (lapis) la HERMES: «Me igitur et filio meo coiuncto, nil melius ac venerabilius in Mundo fieri potest.»[16]. Monogenes este denumit și «lumina întunecată»[17]. În «*Rosarium*», HERMES spune: «Ego ‹lapis› gigno lumen, tenebrae autem naturae meae sunt»[18]. La fel, alchimia cunoaște soarele negru, «sol niger»[19] (cf. imag. 34).

[141] O paralelă interesantă cu Monogenes care locuiește în poala orașului-mamă și este identic cu monada (monas) încoronată, învăluită de voal, o constituie următorul pasaj din «*Tractatus aureus*», cap. IV: «Regele însă domnește, lucru pentru care frații săi depun mărturie, și grăiește: ‹Voi fi încoronat și împodobit cu diademă și voi fi investit cu imperiul vostru și aduc bucurie inimii, și eu, legat de brațele și de pieptul mamei mele și de substanța ei, fac în așa fel încât substanța mea să nu se dezbine și să aibă parte de liniște, și construiesc invizibilul din vizibil; apoi va apărea ceea ce e ascuns și tot ce au ascuns filosofii se va naște din noi. Înțelegeți, păziți și meditați la aceste cuvinte, o voi auditori, și nu cercetați nimic altceva. Omul a fost creat de la început din natură, ale cărei mărunțaie sunt din carne și din nici o altă substanță.»

[142] «Regele» se referă la piatră (lapis). Lapis este «Domnul» așa cum reiese din următorul fragment din *Rosarium*[20]: «Et sic Philosophus non est Magister lapidis, sed potius minister». La fel, realizarea definitivă a pietrei (lapis) sub forma hermafro-

[12] BAYNES, l.c., p. 58. Cf. pentru aceasta Vajra-mandala (imag. 43), unde în centru se află marea Dorje, înconjurată de douăsprezece Dorje mai mici, precum acea *unică* monadă, încoronată de alte douăsprezece monade. În plus, în fiecare din cele patru porți se află o Dorje.

[13] [Tu ești casa și locuitorul casei] l.c., p. 94.

[14] l.c., p. 70.

[15] Cf. IRENAEUS [*Adversus haereses*] III, XI și CLEMENS, *Stromata* V, VI. Asemeni tetramorfului ca animal de călărie al bisericii. (imag. 53)

[16] *Rosarium* (*Art. aurif.* II, p. 240). Citatele din HERMES provin din cap. IV din *Tractatus aureus* [*Ars chem.* p. 23 sq. și *Bibl. chem.* I, p. 427 sq.]: «Nu se poate întâmpla ceva mai bun și mai demn de a fi venerat în lume, decât unirea mea cu fiul meu.»

[17] BAYNES, l.c., p. 87.

[18] [Eu (piatra) nasc lumina, dar întunericul face parte din natura mea.] Citatele din HERMES ale anonimului care a scris *Rosarium* conțin modificări intenționate care înseamnă mult mai mult decât moduri de lectură greșite. De fapt sunt creații noi cărora, prin numele lui, Hermes le conferă o mai mare autoritate. Am comparat cele trei ediții tipărite din *Tractatus aureus* din 1566, 1610 și 1692 și am constatat că ele concordă. Citatele din *Rosarium* (p. 239) sună în *Tractatus aureus* (p. 23 sq.) astfel: «Iam Venus ait: Ego genero lumen, nec tenebrae meae naturae sunt ... me igitur et fratri iunctis nihil melius ac venerabilius.» [Apoi Venus spune: Eu aduc lumina la iveală, iar întunericul nu face parte din natura mea... De aceea nu există nimic mai bun și mai demn de a fi venerat decât unirea mea cu fratele meu].

[19] Cf. MYLIUS, *Philosophia reformata*, p. 19.

[20] *Art. aurif*, II, p. 356 [și astfel, filosoful nu este maestrul pietrei, ci mai degrabă supusul ei].

Imag. 53 Tetramorful ca animal de călărie al bisericii.
HERRAD DIN LANDSBERG, *Hortus deliciarum*, Răstignire (cca. 1180)

froditului încoronat este denumită «Aenigma Regis» [enigma regelui][21]. Un vers german, referitor la Aenigma, sună astfel[22]:

> Aici s-a născut împăratul care a avut parte de toate onorurile;
> nu se va naște altul mai presus de el.
> Din nici o ființă vie nu se va mai ivi altul
> prin artă sau datorită naturii.
> Filosofii îl numesc fiul lor,
> el are în puterea sa tot ceea ce ei fac (imag. 54).

[143] Ultimele două rânduri s-ar putea referi direct la citatul din HERMES amintit mai sus.

Ænigma Regis.
Hie iſt geboren der Keyſer aller ehren/
Kein höher mag vber jn geboren werden.

Imag. 54 Hermafroditul cu cei trei șerpi și cu șarpele unic; jos, balaurul Mercur tricefal.
Rosarium philosophorum în: *Artis auriferae* II (1593)

[21] l.c., p. 359.
[22] l.c., p. 359 sq.

[144] Este ca și cum alchimistului i-ar veni ideea că fiul, care e, în concepția antică (și creștină), cuprins veșnic în Tatăl și care s-a arătat omenirii ca dar de la Dumnezeu, ar fi ceea ce ar putea fi creat de însuși omul, desigur cu ajutorul lui Dumnezeu («Deo concedente»). Erezia acestei idei este evidentă.

[145] Natura feminină a funcției inferioare provine din contaminarea ei cu inconștientul. Deoarece inconștientul are semn feminin, este personificat prin anima (la bărbat; la femeie invers).[23]

[146] Dacă presupunem că prin acest vis și prin cele anterioare se face aluzie la ceea ce pe bună dreptate îi dă celui care visează sentimentul unui lucru de mare importanță și dacă presupunem în continuare că această importanță corespunde întrucâtva punctelor de vedere din comentariu, atunci am atins aici un punct culminant al intuiției introspective, care nu lasă nimic de dorit din punct de vedere al îndrăznelii. Pentru o conștiință care nu este pregătită, deja pendula este o bucată greu de digerat, care ar putea foarte ușor să anihileze prea înaltele idei înaripate.

[147] 11. VIS:

Cel care visează, medicul, un pilot și femeia necunoscută se află într-un avion în zbor. Deodată, o bilă de crocket sparge oglinda, un instrument de navigație necesar, și avionul se prăbușește. Din nou îndoiala, de cine aparține necunoscuta.

[148] Medicul, pilotul și necunoscuta sunt caracterizați ca aparținând de non-ego. Toți trei sunt străini. Cel care visează este doar în posesia funcției diferențiate, care poartă eul: ceea ce înseamnă că inconștientul a câștigat teren în mod considerabil. Bila de crocket aparține acelui joc în care bila trebuie să fie trecută pe sub o boltă. În visul 8 [paragr. 69] se spune că nu e voie să treci (zbori?) pe deasupra curcubeului, ci trebuie să treci *pe sub el*. Cine trece pe deasupra, cade. Se pare că zborul a mers prea sus. Jocul de crocket se joacă pe pământ și nu în aer. Nu trebuie să ne ridicăm prin intuiții «spirituale» deasupra «pământului», adică deasupra realității crude, și astfel să fugim de ea, așa cum se întâmplă deseori atunci când avem intuiții strălucite. Nu suntem niciodată la înălțimea intuițiilor noastre și de aceea nu trebuie să ne identificăm cu acestea. Numai zeii pășesc peste podul curcubeului; muritorii însă umblă pe pământ și sunt supuși legilor de aici (imag. 16). Sigur că ancorarea de pământ a omului este o imperfecțiune regretabilă, având în vedere posibilitățile acestuia de a avea intuiții. Dar tocmai această imperfecțiune face parte din esența sa înnăscută, din realitatea sa. Omul nu este compus numai din cele mai bune intuiții, din cele mai mărețe idei și idealuri, ci și din date odioase, cum ar fi ereditatea și acel șir de amintiri care nu poate fi șters și care îi spune: «Asta ai făcut și așa ești!» Omul a pierdut coada antică de saurian, dar, în schimb, îi atârnă de suflet un lanț care-l leagă de pământ: un lanț nu mai puțin decât homeric*, format

[23] Cf. [JUNG] *Die Beziehungen zwischen dem Ich und dem Unbewußten*. Cap.: *Anima und Animus* [paragr. 296 sq.].

* [Ediția anglo-americană aduce următoarea notă de subsol: «Lanțul homeric în alchimie este o serie de mari înțelepți, începând cu Hermes Trismegistos, care unesc cerul cu pământul. Totodată este un șir de substanțe și de stări chimice diverse, care ies la iveală pe parcursul procesului alchimic. Cf. *Aurea catena Homeri*.»]

din «date» care cântăresc atât de mult, încât e mai bine să fii legat de ele, cu riscul de a nu deveni nici erou și nici sfânt. (Istoria ne îndreptățește întrucâtva să nu atribuim acestor norme colective o importanță absolută). Legătura cu pământul nu înseamnă că nu putem crește; dimpotrivă: ea este în acest sens o condiție sine qua non. Nici un copac crescut mare, falnic, nu a renunțat vreodată la rădăcinile sale întunecate. El nu crește numai în sus, ci și în jos. Bineînțeles că este foarte important încotro ne îndreptăm; dar la fel de importantă mi se pare întrebarea: Cine se îndreaptă? Acest «cine» conduce însă mereu la «de unde». Pentru a putea menține înălțimea e nevoie de măreție. Oricine însă se poate supraaprecia. Dificil este să găsim centrul corect (vezi visul 8 [paragr. 132]). Indispensabilă pentru acest lucru este starea de conștiență a celor două părți ale personalității umane, a țelurilor și originii lor. Aceste două aspecte nu au voie să se despartă niciodată devenind arogante sau lașe.

[149] «Oglinda», ca «instrument de navigație necesar», s-ar putea referi la intelectul care poate gândi și ne poate convinge că ne putem identifica cu propriile judecăți («oglindiri»). «Oglinda» este la SCHOPENHAUER o metaforă predilectă pentru intelect. Ea este exact caracterizată prin expresia «instrument de navigație», pentru că este îndrumătorul indispensabil al omului pe mările neumblate. Dacă însă pierde pământul de sub picioare și începe să facă speculații, absorbit de intuiția care rătăcește fără limite, atunci totul devine primejdios (imag. 55).

[150] Și aici cel ce visează formează împreună cu cele trei persoane din vis o cvaternitate. Femeia necunoscută, anima, reprezintă funcția «inferioară», adică nediferențiată, deci, în cazul visătorului nostru, *sentimentul*. Bila de crocket ține de motivul «rotundului» și este deci un simbol al totalității, adică al Sinelui care aici se dovedește a fi *dușmănos* față de intelect (de oglindă). Cel ce visează navighează în chip vădit prea mult cu intelectul și prin aceasta prejudiciază procesul de individuație. În tratatul «*De vita longa*» a lui PARACELSUS, cei patru sunt denumiți «Scaiolae», Sinele însă este numit «Adech» (de la Adam=omul primordial). Așa cum subliniază PARACELSUS, amândouă creează dificultăți pentru operă, astfel încât putem vorbi de o dușmănie a lui Adech.[24]

[151] 12. VIS:

Cel ce visează se află împreună cu tatăl, mama și sora sa într-o situație primejdioasă, pe o platformă de tramvai.

[152] Și aici cel ce visează formează împreună cu celelalte persoane din vis un cvartet. Prăbușirea ajunge deci până în copilărie, unde omul nu este nici pe de parte în posesia totalității sale. Familia semnifică totalitatea, componentele acesteia fiind proiectate asupra membrilor familiei și personificate prin aceștia. Această stare este însă pentru omul matur periculoasă, fiind regresivă; pentru că ea înseamnă o dezintegrare a personalității sale, pe care omul primitiv o percepe ca pe o amenințătoare pierdere a sufletului. În timpul dezintegrării, părțile personalității, care au fost cu greu integrate, sunt din nou atrase spre exterior. Se pierde vinovăția și în schimbul acesteia se obține inocența infantilă; pentru aceasta este vinovat tatăl cel rău și

[24] Cf. *Paracelsus als geistige Erscheinung* (O.C. 13, paragr. 209 sq.)

Imag. 55 Faust în fața oglinzii fermecate.
Gravură de REMBRANDT (cca. 1652)

mama neiubitoare și rămânem agățați în această înlănțuire cauzală, de netăgăduit, precum o muscă în pânza de păianjen și nu observăm că ne-am pierdut libertatea morală.[25] Orice ar fi păcătuit părinții sau strămoșii față de copil, omul *matur* explică acest lucru ca pe *o situație dată*, de care trebuie să țină seama. Numai pe un om fără minte îl interesează vina celuilalt, care nu poate fi schimbată. Înțeleptul învață doar din propria vină. Acesta își va pune întrebarea: Cine sunt eu, cel căruia i se întâmplă toate astea? Va privi în propriile adâncuri pentru a găsi acolo răspunsul la această întrebare fatidică.

[153] Așa cum în visul anterior a apărut ca vehicul avionul, aici este tramvaiul. Felul vehiculului descrie în vis felul mișcării, respectiv modul în care ne mișcăm în timp, cu alte cuvinte: cum trăim din punct de vedere sufletesc, dacă individual sau colectiv, dacă prin mijloace proprii sau străine, împrumutate, dacă spontan sau mecanic. În avion este condus de către pilot, care îi este necunoscut, asta înseamnă că este purtat de intuiții de proveniență inconștientă. (Greșeala este că se conduce prea mult după «oglindă»). Aici se află într-un vehicul colectiv, tramvaiul, în care poate călători oricine; înseamnă că se mișcă sau se comportă ca oricine. În orice caz și aici este împărțit în patru, ceea ce înseamnă că, din pricina aspirației inconștiente spre totalitate, se află în ambele vehicule.

[154] 13. Vis:

În mare se află o comoară. Trebuie să te scufunzi printr-o deschizătură îngustă. Este periculos; dar jos vei întâlni un însoțitor. Cel ce visează îndrăznește saltul în întuneric și descoperă acolo o grădină frumoasă, ordonată, cu o fântână arteziană în mijloc (imag. 56).

[155] În marea inconștientului este ascunsă «comoara greu accesibilă» la care ajunge doar cel curajos. Emit și ipoteza că piatra prețioasă poate fi «însoțitorul», cel care merge alături de și cu noi prin viață, o analogie a eului însingurat, căruia în Sine i se alătură un tu; pentru că «Sinele» este la început un non-ego (non-eu) străin. Acesta este motivul tovarășului magic de drum. Amintesc trei exemple celebre: apostolii pe drumul spre Emaus, *Bhagavadgîta* (Krishna și Arjuna) și a 18-a surată din *Koran* (Moise și Chidher)[26]. Și mai fac următoarea presupunere: comoara din mare, însoțitorul și grădina cu fântâna arteziană sunt unul și același lucru: și anume Sinele. Căci grădina este la rândul său un temenos, iar fântâna arteziană este izvorul «apei vii», pe care-l cunoaștem din *Ioan* 7, 38 și pe care îl cauta și l-a găsit și Moise

[25] Meister Eckhart spune: « ... „Ich enbin niht kommen ûf ertrîche friden ze machende, sunder daz swert, umbe daz ich alliu dinc abe gesnîde und abescheide den bruoder, das kint, die muoter, den friunt, die gewêrliche <wahrlich> dîn vîande <Feinde> sint." Wan swaz dir heimelich ist, daz ist gewêrliche dîn vîant. Wil dîn ouge alliu dinc sehen unde dîn ôre alliu dinc hoeren unde dîn herze alliu dinc gedenken, in der wârheit, in allen disen dingen muoz dîn sêle zerstrôuwet werden.» (*Deutsche Mystiker* II, p. 14, 23 sq.). [Nu am venit pe pământ pentru a aduce pacea, ci sabia, pentru a tăia toate lucrurile, pentru a te separa de fratele tău, de copilul tău, de mama ta și de prietenul tău, care sunt în fapt dușmanii tăi. Căci, într-adevăr, ceea ce constituie plăcerea vieții tale este dușmanul tău. Pentru că ochiul tău vede toate lucrurile, urechea aude toate lucrurile și inima ta își amintește toate lucrurile, într-adevăr, în toate aceste lucruri sufletul tău este distrus.]

[26] Cf. lucrarea mea *Über Wiedergeburt* [O.C. 9/I, paragr. 135 sq.].

Imag. 56 Fântâna tinereții din *Codex de Sphaera*. (sec. al XV-lea)

din *Koran* și cu și prin acest Chidher[27], unul «din servitorii noștri pe care l-am înzestrat cu charisma și înțelepciunea noastră» (surata 18). Și, cum spune legenda, în jurul lui Chidher a înflorit pământul deșertului și s-a umplut cu flori de primăvară. Din imaginea temenos-ului cu izvor s-au dezvoltat, prin imitarea arhitecturii creștinismului timpuriu, curtea moscheei și baia rituală în mijloc (spre exemplu Achmed Ibn Tulun în Cairo). Ceva asemănător putem vedea în porticul bisericesc occidental cu fântâna în grădină. Aceasta este și «grădina de trandafiri a filosofilor», pe care o cunoaștem din tratatele de alchimie și care mai târziu a fost deseori frumos reprezentată în gravuri. «The Dweller in the House» (cf. comentariul la visul 10) este «însoțitorul». Centrul și cercul, aici reprezentate prin fântână și grădină, sunt analogii ale pietrei [lapis], care printre altele este și o ființă vie (imag. 25 și 26). HERMES o face să spună (în «*Rosarium*») următoarele: «Protege me, protegam te. Largire mihi ius eum, ut te adiuvem.»[28]. Lapis-ul este aici un bun prieten și un ajutor care ajută pe cineva când este ajutat, ceea ce indică o relație de compensare. (Amintesc aici cele spuse în comentariul de la visul 10 [paragr. 138 sq.], mai ales paralela Monogenes-lapis-Sine).

[156] Prăbușirea pe pământ merge deci până în adâncul mării, adică al inconștientului și, astfel, cel ce visează dobândește ocrotirea temenos-ului în fața dezintegrării personalității cauzată de regresul spre infantilism. Situația este de aceea oarecum asemănătoare cu cea din visele 4 și 5 [paragr. 58 și 62], unde cercul magic trebuia să protejeze împotriva atracției pluralității inconștientului. (Într-un mod foarte asemănător pericolele tentației îl amenință pe Poliphile la începutul nekyiei sale).

[157] Izvorul vieții este ca și Chidher un bun însoțitor, dar nu fără șovăieli, din care cauză, conform *Koranului*, bătrânul Moise a avut de înfruntat niște probe dificile. Acest izvor este însă simbolul puterii vitale care se înnoiește mereu (imag. 57; și 25, 26, 27 și 84), al ceasului care nu se oprește niciodată. Un cuvânt necanonic al Domnului spune: «Cine este aproape de mine, este aproape de foc»[29]. Așa cum acest Christos ezoteric este un izvor de foc (imag. 58), nu fără referire la πῦρ ἀεὶ ζῶον [focul veșnic viu] al lui HERAKLIT, tot astfel și în concepția filosofilor alchimiști «aqua nostra» [apa noastră] este «ignis» (foc)[30]. Izvorul nu este numai cursul vieții, ci și căldura ei, chiar arșița ei, este secretul pasiunii care are mereu sinonime cu focul[31].

---

[27] KARL VOLLERS, *Chidher* II, în: *Archiv für Religionswissenschaft* XII, Leipzig 1909, p. 235 sq.

[28] *Art. aurif.* II, p. 239. [Ocrotește-mă și te voi ocroti. Dăruiește-mi ce mi se cuvine, ca să te ajut]. Acest citat din *Tractatus aureus* sună conform ediției din 1566 (*Ars chemica*): «Largiri vis mihi meum ut adiuvem te» [Vrei să-mi dăruiești ce-i al meu ca să te ajut].

[29] Un citat din ARISTOTEL în *Rosarium* (*Art. aurif.* II, p. 317) spune: «Elige tibi pro lapide, per quem reges venerantur in Diadematibus suis ... *quia ille est propinquus igni.*» [alege-ți ca piatră acel lucru prin care regii sunt venerați în coroanele lor...*pentru că această <piatră> este aproape de foc.*]

[30] Cf. textul lui KOMARIOS în care Cleopatra explică semnificația apei. (BERTHELOT, *Alch. grecs*, IV, XX, 8 sq.).

[31] *Rosarium* (*Art. aurif.* II, p. 378): «Lapis noster hic est ignis ex igne creatus es in ignem vertitur, et anima eius in igne moratur.» [Această piatră a noastră este foc creat din foc și

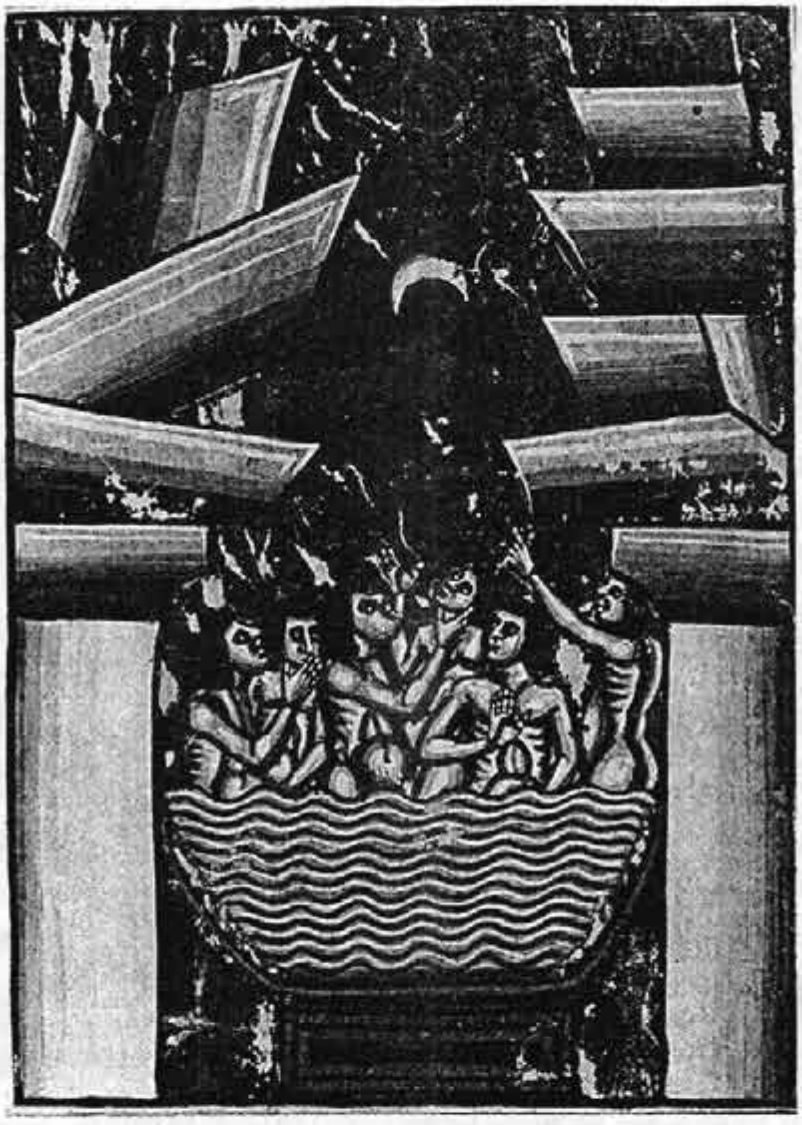

Imag. 57 Baie regală cu apa de izvor făcătoare de minuni sub influența Soarelui și a Lunii.
Biblioteca Angelica (sec. 14)

«Aqua nostra» care dizolvă totul este un ingredient necesar în producerea pietrei (lapis). Izvorul însă vine de jos și, de aceea, drumul duce în jos. Numai *jos* este de găsit izvorul de foc al vieții. Acest jos este istoria naturală a omului, legătura lui cau-

devine foc, iar sufletul ei sălășluiește în foc.] Modelul ar putea fi: «Item lapis noster, hoc est ignis ampulla, ex igne creatus est, et in eum vertitur.» [La fel și piatra noastră, sticla de foc, este creată din foc și se întoarce la acesta.] (*Allegoria sapientum* în: *Bibl. chem.* I, p. 468a).

Imag. 58 Christos ca izvor al focului, cu rănile «în flăcări».
Vitraliu din strana bisericii fostei mănăstiri Königsfelden, Elveția (sec. al XIV-lea)

zală cu lumea instinctelor (imag. 16). Fără această legătură nu poate exista nici piatra (lapis) și nici Sinele.

[158] 14. VIS:

Intră cu tatăl său într-o farmacie. Acolo se găsesc lucruri valoroase la un preț ieftin, mai ales o apă deosebită. Tatăl îi povestește despre țara de unde vine apa. Apoi călătorește cu trenul peste Rubicon.

[159] În «farmacia tradițională», cu borcanele și oalele ei, cu apele ei, cu «lapis divinus» și «infernalis» [«piatra divină» și «infernală»] și cu magisteriile ei, s-a mai păstrat un ultim rest evident al bucătăriei pestrițe a alchimiei, a acelora care în «donum spiritus sancti», în darul minunat al Duhului Sfânt, nu vedeau altceva decât himera producerii aurului. «Apa deosebită» este cuvânt cu cuvânt așa-zisa «aqua nostra», «non vulgi»[32]. Faptul că tatăl îl conduce spre izvorul vieții este lesne de înțeles, pentru că el (tatăl) este creatorul natural al vieții sale. Tatăl reprezintă așa zicând țara sau pământul din care a țâșnit izvorul vieții sale. La figurat, el este «spiritul care educă», cel care inițiază în sensul vieții și explică tainele acesteia în conformitate cu învățăturile strămoșilor. Este un transmițător al înțelepciunii tradiționale. Educatorul patern din timpul nostru îndeplinește desigur această sarcină doar în visul fiului prin figura arhetipală a tatălui, a «bătrânului înțelept».

[160] Apa vieții este ieftină; pentru că fiecare o posedă, fără a-i cunoaște însă valoarea. «Spernitur a stultis» este disprețuită de proști, deoarece aceștia presupun că tot ce e bun se află în exterior și altundeva, și că izvorul din propriul lor suflet nu e alceva decât... Este, ca și lapis, «pretio quoque vilis» de un preț neînsemnat, și de aceea ca și în «*Prometheu*» al lui SPITTELER este «aruncată» în drum, «in viam eiectus», de marele preot, de Academie și chiar de țărani, de unde Ahasver pune comoara în buzunar. Comoara s-a scufundat din nou în inconștient.

[161] Însă, cel ce visează a observat ceva și trece hotărât Rubiconul. A înțeles că acea curgere și acel foc al vieții nu sunt de subapreciat, ci sunt indispensabile în realizarea totalității sale. Trecând Rubiconul, nu mai există însă cale de întoarcere.

[162] 15. VIS:

Patru persoane călătoresc în josul unui râu: cel ce visează, tatăl, un anume prieten și femeia necunoscută.

[163] În măsura în care «prietenul» este o personalitate anume, bine cunoscută, el aparține lumii conștiente a eului său, ca și tatăl. Prin aceasta s-a petrecut ceva esențial: în visul 11 [paragr. 147], inconștientul era trei contra unu; acum, relația este inversă: cel ce visează e trei contra unu (femeia necunoscută). Inconștientul este deci depotențat. Cauza acestei depotențări se află în faptul că prin scufundare partea de jos a fost anexată părții de sus, ceea ce înseamnă că cel ce visează s-a hotărât să nu mai trăiască doar ca o ființă gânditoare fără corp, ci să accepte și corpul și lumea instinctelor, realitatea problemei iubirii și a vieții și să le transpună în realitate[33].

---

[32] «Aqua nostra» se numește și «permanens», corespunzând ὕδωρ Θεῖον a grecilor: «aqua permanens, ex qua quidem aqua lapis noster preciosissimus generatur» [Apa permanentă din care se naște piatra noastră cea mai valoroasă], se spune în *Turba philosophorum* (*Art. aurif.* I, p. 13). «Lapis enim est haec ipsa permanens aqua, et dum aqua est, lapis non est.» [Piatra este această apă permanentă și, atâta timp cât este apă, nu e piatră.] (l.c., p. 16). Ieftinătatea apei este deseori subliniată, astfel l.c. p. 28: «Quod qaerimus publice minimo precio venditur, et si nosceretur ne tantillum venderet mercatores.» [Ceea ce căutăm este vândut oficial la un preț foarte scăzut și dacă ar recunoaște-o (se referă la apă), atunci negustorii nu ar vinde-o atât de ieftin.]

[33] La alchimiști, de obicei cu semnificație sumbră, de exemplu citatul din ARISTOTEL în *Rosarium* (*Art. aurif.* II, p. 318): «Fili, accipere debes de pinguiori carne.» [Fiule, trebuie să iei

Rubiconul a fost trecut. Individuația, devenirea Sinelui, nu este doar o problemă spirituală, ci problema vieții în general.

[164] 16. VIS:

Sunt prezenți mulți oameni. Toți merg în jurul unui pătrat, mișcându-se de la dreapta la stânga. Cel ce visează nu se află în mijloc, ci lateral. Se spune că s-ar vrea reconstruit gibonul.

[165] Aici apare pentru prima dată pătratul. Se poate să fi rezultat din cerc prin intermediul celor patru persoane. (Acest lucru se va confirma mai târziu.) Problema cvadraturii cercului a preocupat spiritele medievale, ca și piatra (lapis), «tinctura rubea» și «aurum philosophicum». Cvadratura cercului este un simbol al lui «opus alchymicum» (imag. 59), dizolvând unitatea haotică de la început în patru elemente și reunindu-le apoi pe acestea într-o unitate superioară. Unitatea este reprezentată prin cerc, cele patru elemente prin pătrat. Producerea lui unu din patru s-a petrecut printr-un proces de distilare, respectiv sublimare, care s-a desfășurat sub formă «circulară»; ceea ce înseamnă că produsul distilat a fost supus diferitelor distilări[34], pentru ca «sufletul» sau «spiritul» să fie extrase în forma lor cea mai pură. De regulă, rezultatul este denumit quintesență, ceea ce nu înseamnă că aceasta este singura denumire a «unității» mereu sperate, dar niciodată atinse. Are, după cum spun alchimiștii, «o mie de nume», ca și «materia prima». Despre distilarea circulară, HEINRICH KHUNRATH spune în „Confesiunea"[35] sa: «Prin circumrotație sau rotație circulară filosofică a cvaternității a fost adusă la cea mai înaltă și mai pură simplitate... Monadis Catholicae plusquamperfectae. Unu impur, grosier devine unu subtil, de o puritate superioară» ș.a.m.d. Sufletul și spiritul trebuie despărțite de corp, ceea ce echivalează cu o moarte. «De aceea spune și Paulus Tarsensis: Cupio dissolvi et esse cum Christo[36]... de aceea, dragul meu filosof, tu trebuie să prinzi sufletul și spiritul Magneziei[37].» Spiritul (respectiv spiritul și sufletul) este acel ternarius (cifra trei) care mai întâi este despărțit de corpul său, iar după purificarea acestuia[38] este reintegrat acestuia. Corpul este desigur al patrulea. De aceea, KHUNRATH se referă la citatul din PSEUDO-ARISTOTEL[39], unde din triunghiul aflat în patrulater se formează din nou cercul[40]. Această figură circulară reprezintă, alături de Ouroboros, balaurul care se autodevoră mușcându-și coada, mandala alchimică fundamentală.

---

din carnea mai grasă.] În *Tractatus aureus* (cap. IV) se spune: «Homo a principio natura generatur, cuius viscera carnea sunt ...» [Omul este la originea sa creat de natură și mărunțaiele sale sunt din carne.]

[34] Cf. [JUNG] *Paracelsus als geistige Erscheinung* (O.C. 13, paragr. 185 sq.).

[35] *Von hylealischen Chaos*, p. 204 sq.

[36] «Doresc să mă dezleg și să fiu împreună cu Christos» (*Fil.* I, 23).

[37] «Magnesia» alchimiștilor nu are legătură cu oxidul de magneziu (MgO). La KHUNRATH (l.c., p. 161) ea este «materia caelestis atque divina» (materia celestă și divină), deci «materia lapidis Philosophorum» (materia pietrei filosofilor), substanța secretă sau cea care se transformă.

[38] KHUNRATH, l.c., p. 203 sq.

[39] l.c., p. 207.

[40] O prezentare figurată a acestui motiv, la MAIER, *Scrutinium chymicum*: Emblema XXI. MAIER percepe ternarius altfel (cf. imag. 60). El spune (p. 63): «Similiter volunt Philosophi

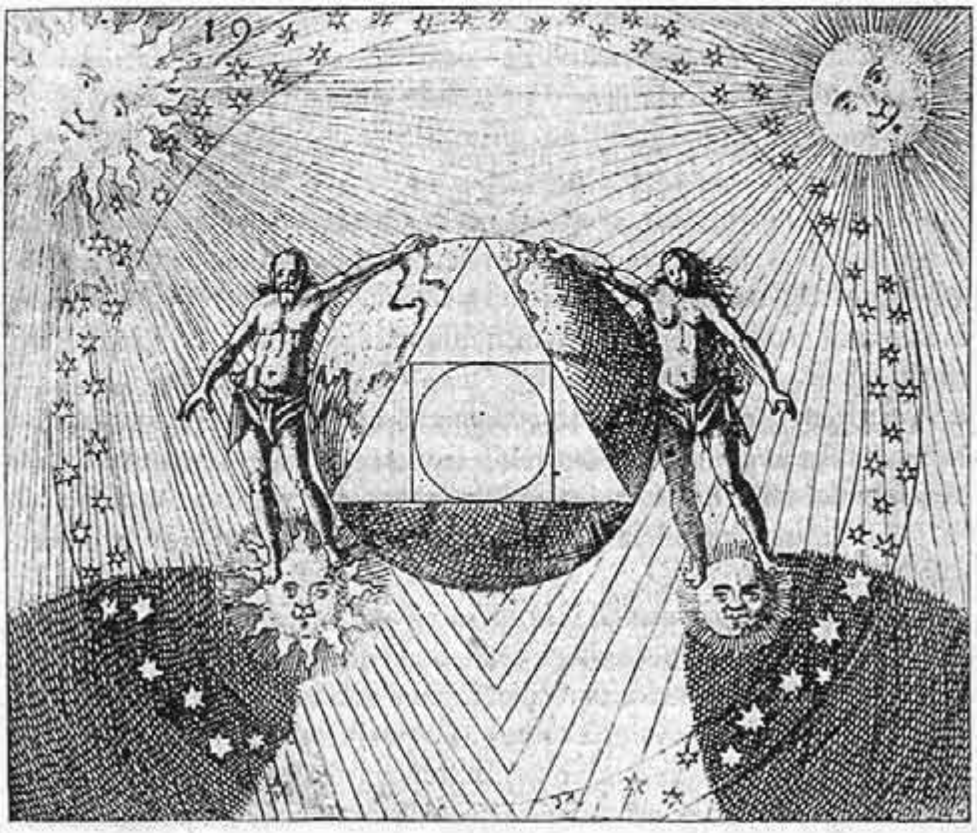

Imag. 59 «Toate lucrurile constau din trei elemente / și patru se bucură» (cvadratura cercului).
JAMSTHALER, *Viatorium spagyricum* (1625)

[166] Mandala orientală, în special cea lamaistă, conține de regulă un plan patrulater, Stupa (imag. 43). Că acesta semnifică într-adevăr o clădire, se vede după mandalele realizate în relief. O dată cu figura pătratului apare acolo și ideea de casă sau templu, respectiv ideea unui spațiu interior, înconjurat cu ziduri[41] (cf. mai jos).

quadrangulum in triangulum ducendum esse, hoc est, in corpus, spiritum & animam, quae tria in trinis coloribus ante rubedinem praeviis apparent, utpote corpus seu terra in Saturni nigredine, spiritus in lunari albedine, tanquam aqua, anima sive aër in solari citinitate. Tum Triangulus perfectus erit, sed hic vicissim in circulum mutari debet, hoc est, in rubedinem invariabilem.» [La fel, afirmă filosofii, patrulaterul trebuie să se facă triunghi, deci corp, spirit și suflet, care precedând roșeața să apară în trei culori, și anume corpul sau pământul într-un negru saturnal; spiritul în alb, asemeni Lunii, precum apa; sufletul sau aerul, galben precum Soarele. Atunci triunghiul va fi desăvârșit, dar, la rândul lui, se va transforma într-un cerc, adică în roșeața permanentă]. Al patrulea element este aici focul, și anume unul veșnic.

[41] Cf. «oraș» și «cetate» în comentariul la visul 10 în paragr. 137 sq. (Vezi și imag. 31, 50 și 51). Și alchimiștii înțeleg acel «rotundum» ieșit din patrulater ca «oppidum» (oraș). Vezi

Stupas trebuie să fie înconjurate, conform ritualului, într-o rotație înspre dreapta, deoarece rotirea spre stânga aduce necazuri. Stânga (sinister) semnifică partea inconștientă. Mișcarea spre stânga înseamnă prin urmare o mișcare în direcția inconștientului, pe când cea spre dreapta este «corectă» și tinteşte spre conștiință. În măsura în care, în Orient, aceste conținuturi inconștiente au căpătat treptat, prin exerciții îndelungate, anumite forme care exprimă inconștientul, ele trebuie să fie preluate de conștiință ca atare și reținute de aceasta. Într-un mod asemănător procedează și Yoga, în măsura în care aceasta ne este cunoscută ca practică fixată. Yoga imprimă conștiinței forme fixe. De aceea, cea mai însemnată paralelă apuseană a ei sunt «*Exercitia spiritualia*» ale lui IGNATIUS DE LOYOLA, care de asemenea imprimă psihicului imagini mântuitoare bine definite. Această practică este doar atâta timp «corectă» cât simbolul exprimă încă situația inconștientă în mod valabil. Corectitudinea psihologică a practicilor Yoga, atât în Orient, cât și în Occident, ia sfârșit abia atunci când procesul inconștient, care anticipează viitoarele modificări ale conștiinței, s-a dezvoltat într-atât, încât indică nuanțe care nu mai pot fi exprimate îndeajuns prin simbolul tradițional, respectiv nu mai sunt compatibile cu acesta. Atunci și numai atunci se poate spune că simbolul și-a pierdut «corectitudinea». Acest proces este o deplasare înceată, secularã, a imaginii inconștiente a lumii, și nu are nimic de a face cu critica intelectualistă meschină. Simbolurile religioase sunt fenomene ale vieții, fapte pur și simplu și nu păreri. Dacă biserica a considerat atâta timp că Soarele se rotește în jurul Pământului, dar a părăsit acest punct de vedere în sec. al XIX-lea, atunci ea poate să se bazeze pe adevărul psihologic conform căruia pentru multe milioane de oameni Soarele se rotea în jurul Pământului și abia în secolul al XIX-lea un număr mare de oameni a dobândit acea siguranță a funcției intelectuale, cu ajutorul căreia a putut recunoaște și dovezile naturii planetare a Pământului. Din păcate, nu există adevăr fără oamenii care să-l recunoască.

[167] «Circumambulatio» spre stânga în jurul pătratului ar putea indica faptul că cvadratura cercului este parcursă în drumul spre inconștient, că ea este un punct de trecere instrumental care mijlocește atingerea unui țel aflat dincolo și care încă nu este formulat. Este unul din acele drumuri spre centrul non-ego-ului pe care a păşit și știința Evului Mediu: și anume pentru realizarea lapis-ului; în «*Rosarium philosophorum*»[42] se spune: «Fă din femeie și bărbat un cerc rotund și extrage din acesta patrulaterul, iar din patrulater, triunghiul. Fă un cerc rotund și vei obține piatra filosofală[43]»(imag. 60; și imag. 59).

AEGIDIUS DE VADIS, *Dialogus inter naturam et filium philosophiae* în: *Theatr. chem.* (1602) II. p. 115.

[42] Un citat atribuit lui PSEUDO-ARISTOTEL; nu se poate însă verifica în *Tractatus Aristotelis alchemistae ad Alexandrum Magnum* (*Theatr. chem.* V. p. 880 sq.).

[43] În scoliile la *Tractatus aureus* (*Hermetis Trismegisti tractatus vere aureus de lapidis philosophici secreto cum scholiis Dominici Gnosii*) se spune (p. 43): «quadrangulum secretum sapientum» [patrulaterul secret al înțeleptilor]. În centrul pătratului se află un cerc cu radiații. Referiror la acesta, scolia explică: «Divide lapidem tuum in quatuor elementa ... et coniuge in unum et totum habebis magisterium.» [Împarte piatra ta în patru elemente ... și unește-le într-unul singur, și vei obține toată măiestria] (citat din PSEUDO-ARISTOTEL). Cercul din centru este numit «*mediator, pacem faciens inter inimicos sive elementa imo hic solus ‹mediator›*

[168] Astfel de lucruri sunt în mod natural pentru intelectul modern de o absurditate indiscutabilă. Această judecată de valoare nu înlătură însă deloc faptul că astfel de asociații de idei există și au jucat chiar un rol însemnat de-a lungul a mai multe secole. Psihologia se ocupă cu înțelegerea acestor lucruri și lasă în seama profanilor ocărârea absurdității și a obscurantismului. (Mulți dintre criticii mei care se pretind «științifici» reacționează precum acel episcop care a excomunicat cărăbușii pentru reproducere necuvincioasă).

[169] Așa cum Stupas conțin în interior relicve ale lui Buddha, tot astfel în interiorul pătratului lamaist, ca și în patrulaterul chinezesc al pământului, se găsește Sfânta Sfintelor sau un agent cu eficiență magică: și anume izvorul de energie cosmică, zeul Shiva, Buddha, un Bodhisattva sau un mare învățător; în chinezește este Kiän, cerul cu cele patru puteri cosmice, emanatoare (imag. 61). Și în mandalele apusene, creștino-medievale, tronează în mijloc divinitatea, deseori sub imaginea Mântuitorului triumfător, împreună cu cele patru figuri simbolice ale evangheliștilor (imag. 62). Simbolul visului contrastează puternic cu aceste reprezentări metafizice și pentru că în centru trebuie să fie reconstruit «gibonul» care neîndoielnic este o maimuță. Întâlnim aici din nou maimuța care a apărut prima oară în visul 22 [paragr. 117]. Acolo, ea dă ocazia de a se crea panică și oferă intelectului prilejul de a interveni în mod salvator. Acum trebuie să fie «reconstruit», ceea ce nu înseamnă altceva decât că antropoidul, «omul» ca fapt arhaic, trebuie creat din nou. Drumul către stânga nu duce cu siguranță în împărăția zeilor și a ideilor veșnice, ci în jos, în istoria naturală, în baza animalică a instinctelor ființei umane. Este vorba deci, exprimat în termeni antici, de un mister dionisiac.

[170] Pătratul corespunde temenos-ului (vezi imag. 31) unde se joacă teatru, în acest caz un joc de maimuțe în locul piesei satyrice. Interiorul «florii de aur» este un «loc embrionar» unde este produs «corpul de diamant». Sinonimul «țara strămoșilor»[44] indică probabil faptul că această creație rezultă dintr-o integrare a stadiilor ancestrale.

[171] În cadrul riturilor primitive de reînnoire, spiritele strămoșilor joacă un rol important. Indigenii din Australia centrală se identifică cu strămoșii lor mitici din

---

efficit quadraturam circuli» [mijlocitorul care realizează pacea între dușmani sau între (cele patru) elemente; el este cel care realizează cvadratura cercului.] (l.c. p. 44). Circumambulația își are paralela sa «circulatio spirituum sive distillatio circularis, hoc est exterius intro, interius foras: item inferius et superius, simul in uno circulo conveniant, neque amplius cognoscas, quid vel exterius, vel interius, inferius vel superius fuerit: sed omnia sint unum in unum in uno *circulo sive vase*. Hoc enim vas est Pelecanus verus Philosophicus, nec alius est in toto mundo quaerendus.» [... în rotirea spiritelor sau a distilației care se rotește, deci exteriorul spre interior, interiorul spre exterior: de asemenea, dacă inferiorul și superiorul s-ar suprapune în unul și același cerc, nu ai mai recunoaște ce a fost în exterior sau în interior, jos sau sus: ci totul ar fi un singur lucru într-un singur cerc sau vas. Acest vas este de fapt adevăratul pelican filosofic și în toată lumea nu se găsește un altul.] Acest proces este explicat prin desenul alăturat. Împărțirea în patru este «exterius»: patru râuri care curg înspre și dinspre «oceanul» interior. (l.c. p. 262 sq.)

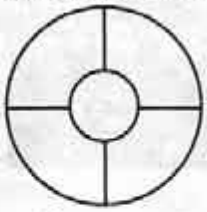

[44] WILHELM și JUNG, *Das Geheimnis der Goldenen Blüte* [ediția 1939] p. 112.

timpul erei alcheringe, un fel de epocă homerică. La fel se identifică și Taos-Pueblos, în pregătirea dansurilor rituale, cu soarele, ai cărui fii sunt. Identificarea cu strămoșii umani și animalici înseamnă, din punct de vedere psihologic, o integrare a inconștientului, de fapt o adevărată baie înnoitoare în izvorul vieții, unde suntem din nou pești, deci inconștienți ca în somn, la beție sau în moarte; de aici provin, în cadrul inițierii, somnul de incubație, orgia dionisiacă și moartea rituală. Aceste fenomene au loc mereu într-un loc sacru. Aceste imagini le putem transpune ușor în concretismul teoriei lui FREUD: temenos-ul ar fi poala mamei și ritul un regres spre incest. Acestea însă sunt confuziile nevrotice ale oamenilor care au rămas parțial infantili și nu știu că e vorba de lucruri care au constituit dintotdeauna practici ale oamenilor maturi, a căror activitate este imposibil să o explicăm ca regres spre infantilism. Căci, altminteri, cele mai importante și mai nobile cuceriri ale omenirii ar fi doar dorințele perverse ale copilului, iar cuvântul «infantil» și-ar pierde sa raison d'être.

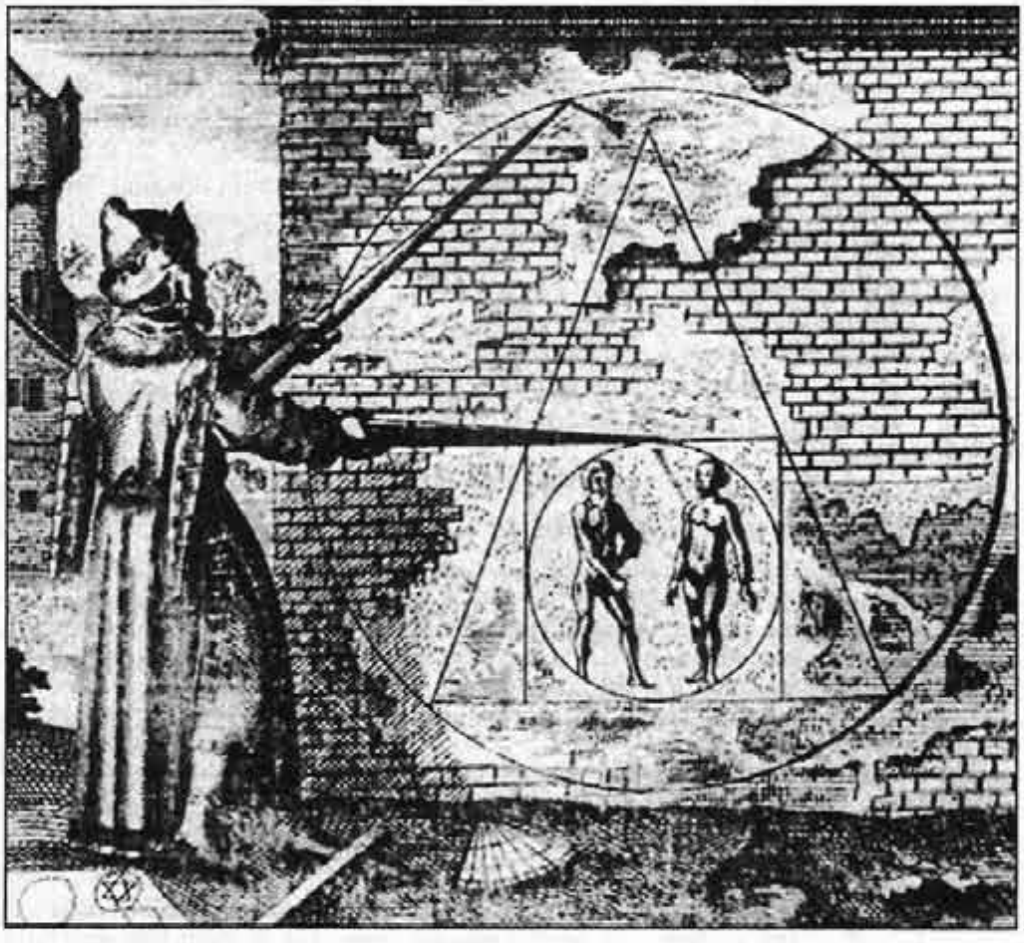

Imag. 60 Cvadratura cercului, unind cele două sexe într-o totalitate.
MAIER, *Scrutinium chymicum* (1687)

Imag. 61 Perla ca simbol al lui Kiän, înconjurată de patru puteri care emană (balauri).
Oglindă de bronz chinezească din perioada T'ang (sec. VII-IX)

[172] Deoarece alchimia, în accepția sa filosofică, se ocupă de probleme de foarte mare interes pentru cei interesați de psihologia noastră modernă, este, poate, important să mai insistăm asupra motivului oniric al maimuței care trebuie reconstruită în spațiul pătrat. În majoritatea cazurilor, alchimia identifică substanța sa care se transformă cu «argentum vivum», respectiv cu Mercurius. Din punct de vedere chimic, acest termen denumește mercurul, din punct de vedere filosofic, însă, «spiritus vitae» [spiritul vieții], ba chiar sufletul lumii (imag. 91) și prin aceasta Mercurius primește și semnificația zeului revelației, Hermes. Nu este aici locul pentru a

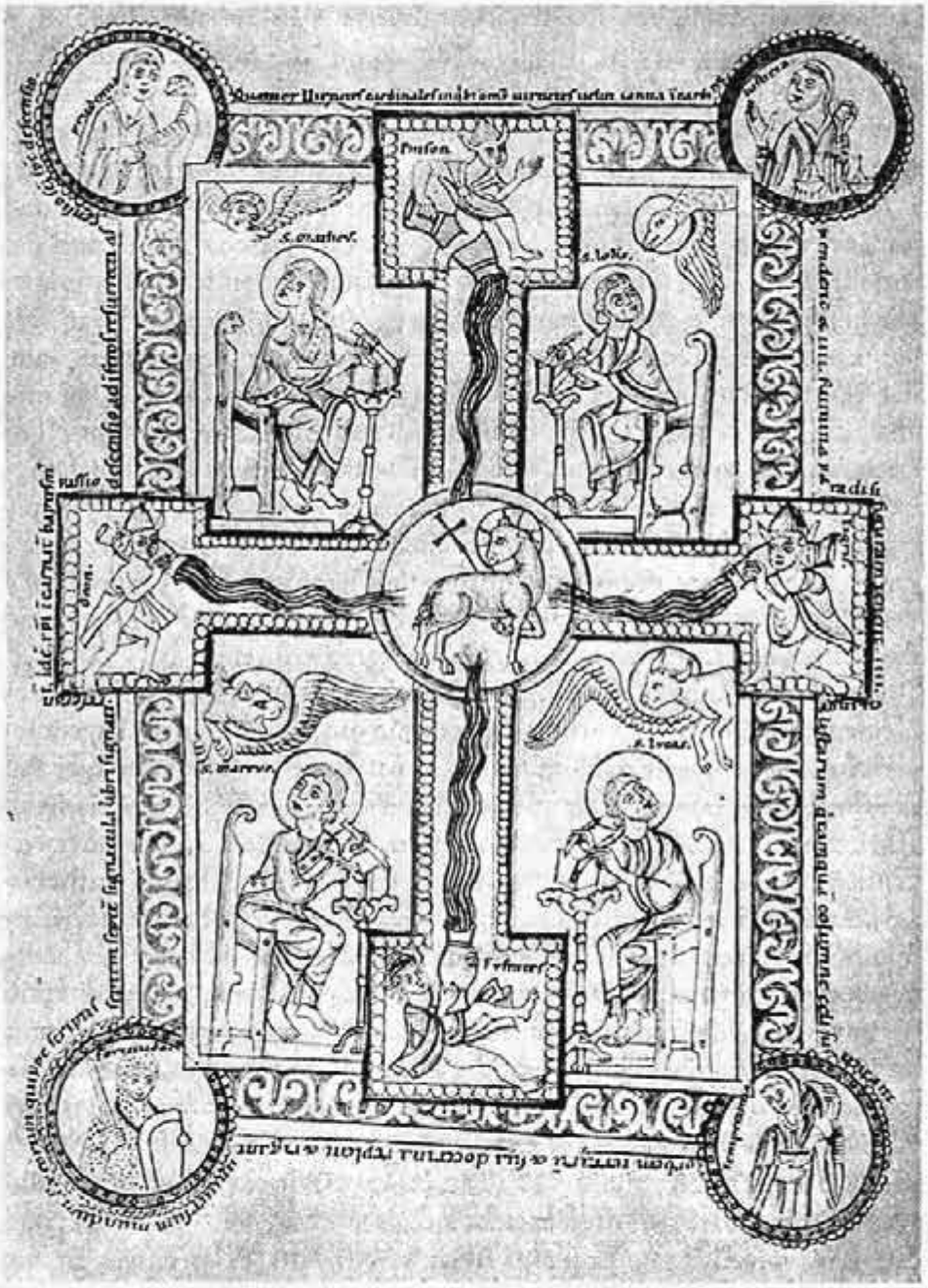

Imag. 62 Mandala dreptunghiulară cu cruce, în al cărei mijloc se află mielul lui Dumnezeu, înconjurat de cei patru evangheliști și cele patru fluvii ale Paradisului. În cele patru medalioane sunt reprezentate cele patru virtuți cardinale.

Mănăstirea Zwiefalten, Breviar (sec. al XII-lea)

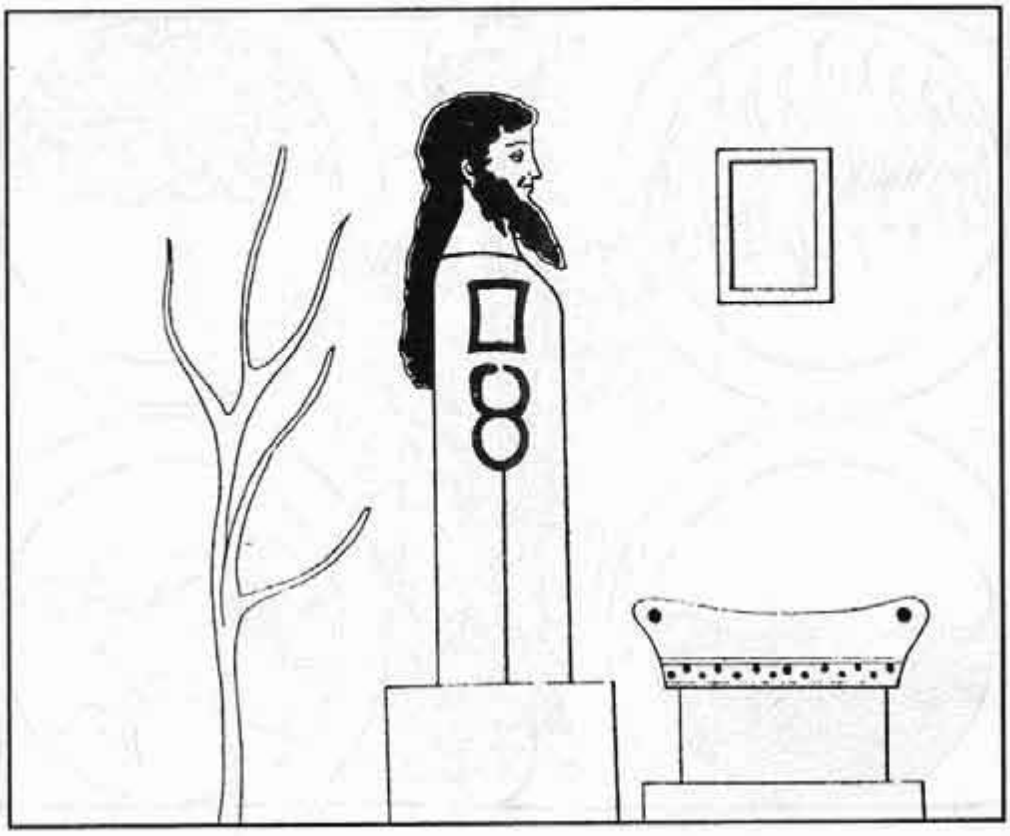

Imag. 63 Hermes. Pictură grecească pe un vas.

prezenta in extenso această legătură.[45] Vom face asta în alt loc. Hermes este legat de ideea de rotund, cât și de cea de patrulater, așa după cum arată mai ales Papyrusul V, rândul 401 din *«Papyri Graecae magicae»*.[46] Acolo se găsește denumirea στρογγύλος καὶ τετράγωνος (rotund și pătrat). Este numit și τετραγλώχιν (cu patru unghiuri). Are de-a face în general cu cifra patru; de aceea există și un Ἑρμῆς τετρακέφαλος (Hermes cu patru capete)[47]. Aceste atribute erau cunoscute și în Evul Mediu, cum arată spre exemplu opera lui CARTARI. Acolo se spune[48]:

«Davantage, les figures quarres de Mercure (imag. 63), qui n'avait seulement que la teste et le membre viril, signifoient que le soleil est le Chef du monde, et qui seme toutes choses, mesmes les quatre costez de la figure quarree, désignent ce que signifie la sistre à quatre chordes, qui fut aussi donnee à Mercure, c'est à dire, les quatre parties du monde, ou autrement, les quatre saison de l'annee ou bien que les deux equinocces, et les deux solstices, viennent à faire les quatre parties de tout le Zodiaque.»

[45] [JUNG, *Der Geist Mercurius*: O.C. 13].
[46] Ed. de PREISENDANZ p. 195.
[47] Cf. BRUCHMANN, *Epitheta Deorum, quae apud poetas Graecos leguntur*, Leipzig 1893, s.v.
[48] *Les Images des diuex anciens*, Lyon 1581, p. 403.

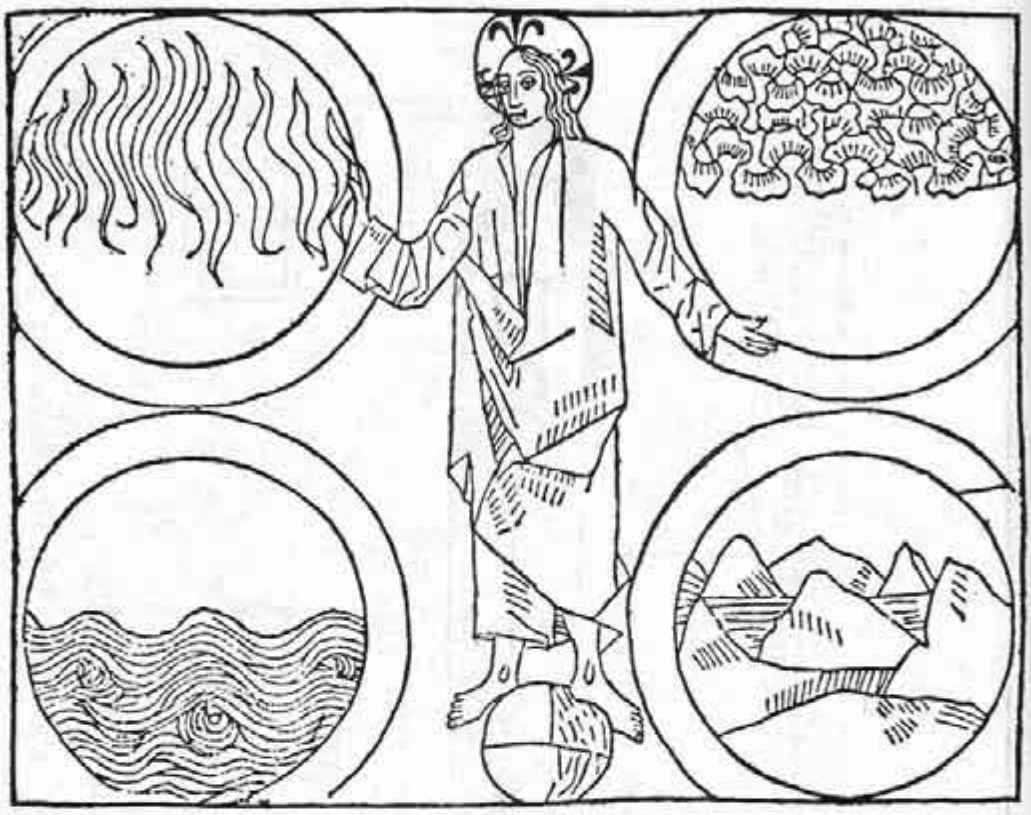

Imag. 64 Christos (ca Anthropos) stând pe globul pământesc, înconjurat de cele patru elemente (foc, apă, pământ, aer).
DE GLANVILLE, *Le Propriétaire des choses* (1487)

[173] Este ușor de înțeles că asemenea însușiri erau potrivite pentru Mercurius pentru a înfățișa acea substanță a alchimiei care se transfomă, deoarece aceasta este rotundă și pătrată, deci o totalitate compusă din patru părți (patru elemente). De aceea, omul preistoric gnostic[49], compus din patru părți (imag. 64), cât și Pantokrator Christus sunt o «imago lapidis» [imagine a pietrei][50] (imag. 65). În măsura în care alchimia apuseană este în mare parte de origine egipteană, ne îndreptăm atenția în primul rând spre elenisticul Hermes Trismegistos a cărui figură este, pe de o parte, nașul lui Mercurius medieval, pe de altă parte, provine din Thoth, zeul vechilor egipteni (imag. 66). Atributul lui Thoth era cinocefalul sau era reprezentat direct ca maimuță[51]. Prin multiplele ediții ale Cărții Morților această concepție s-a menținut până târziu în timpurile cele mai recente. În cadrul alchimiei, ale cărei texte aparțin, cu puține excepții, erei creștine, legătura străveche între Thoth-Hermes și maimuță a

[49] [JUNG] *Paracelsus als geistige Erscheinung* (O.C. 13, paragr. 168 și 206 sq.)
[50] Cf. [JUNG] *Erlösungsvorstellungen in der Alchemie.*
[51] E.A. WALLIS BUDGE, *The Gods of the Egyptians* I, Londra 1904, p. 21 și 404.

Imag. 65 Tetramorph (simbol al lui Anthropos), stând pe două roți (simboluri ale Vechiului și Noului Testament).
Din mănăstirea Athos – Vatopedi (1213)

dispărut, cu toate că în timpul Imperiului roman s-a menținut. Însă, deoarece Mercurius are de-a face cu diavolul (nu dorim să insistăm asupra acestui fapt), în «simia Dei» apare din nou maimuța (imag. 67) în vecinătatea lui Mercurius. Ține de natura substanței care se transformă ca ea să fie exprimată, pe de o parte, prin ceva cu totul comun, chiar respingător, printr-un șir de alegorii ale Necuratului, cum ar fi șarpele, balaurul, cioara, leul, basiliscul și vulturul, pe de altă parte, să semnifice ceva de preț, ba chiar divinul însuși. Transformarea duce de la inferior la superior, de la infantilismul animalic-arhaic la misticul «homo maximus» [omul superior].

[174] Simbolistica riturilor de reînnoire, dacă e luată în serios, trimite dincolo de ceea ce este infantil și arhaic și indică acea dispoziție psihică înnăscută care reprezintă rezultatul și depozitul tuturor vieților strămoșilor până la stadiul animalic; de aici provine simbolistica strămoșilor și a animalelor. Este vorba de încercările unora de a suprima despărțirea conștiinței de inconștient, care este de fapt izvorul vieții, și de a obține o reunificare a individului cu pământul fertil al dispoziției instinctuale moștenite. Dacă aceste rituri de reînnoire nu ar avea efecte evidente, atunci

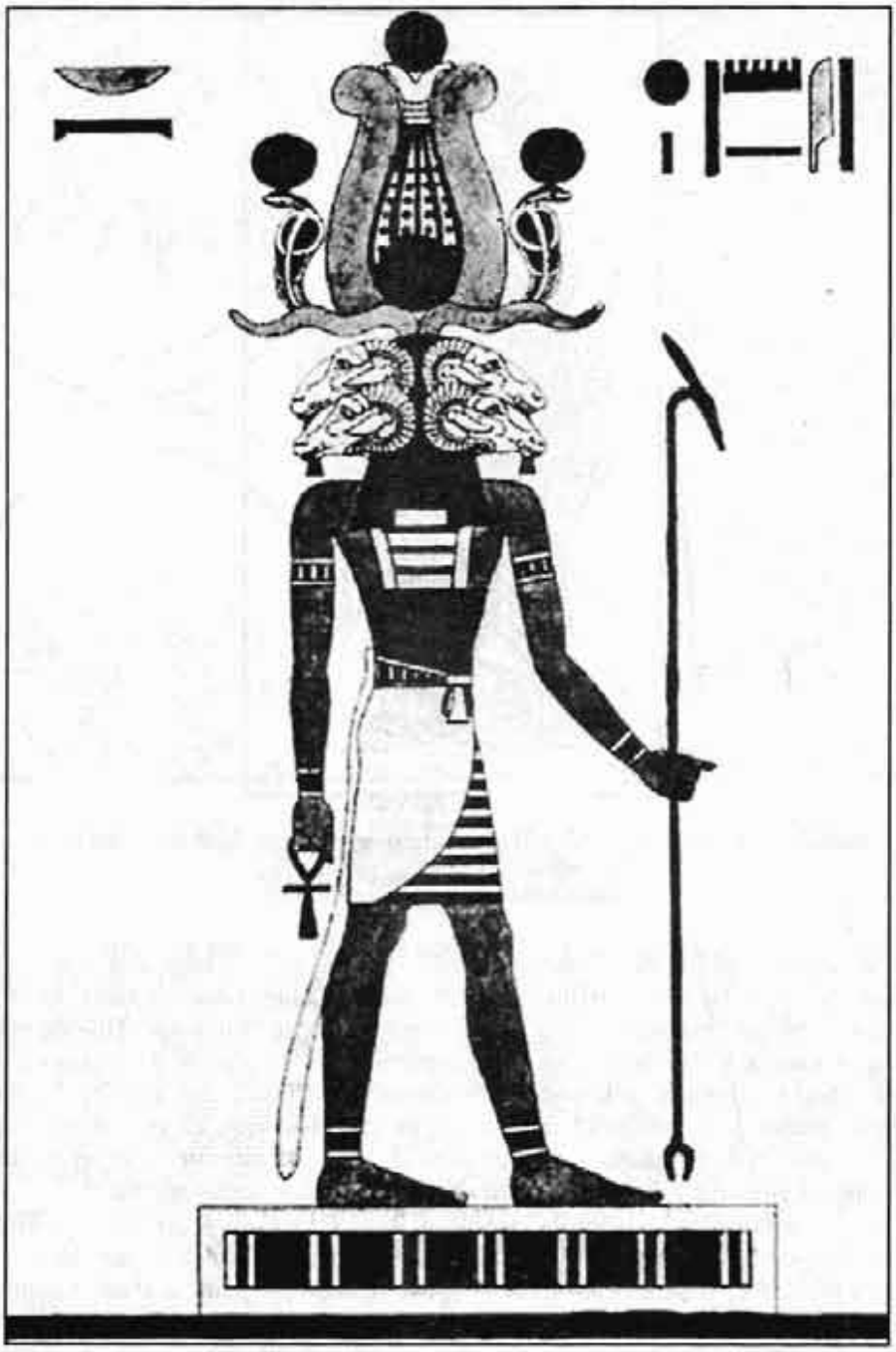

Imag. 66 Amon-Ra, spiritul celor patru elemente ale egiptenilor.
CHAMPOLLION, *Panthéon égyptien*

Imag. 67 Demon cu chip de maimuță.
Speculum humanae salvationis (sec. al XIV-lea)

nu numai că ar fi dispărut în preistorie, dar nu ar fi existat niciodată. Cazul nostru demonstrează faptul că, chiar dacă conștiința este foarte îndepărtată de imaginile arhaice ale ritului reînnoirii, totuși inconștientul încearcă în vis să le apropie pe acestea de conștiință. Autonomia și autarhia conștiinței sunt într-adevăr caracteristici fără de care aceasta nu ar exista; dar ele înseamnă și pericolul izolării și al pustiirii, producând prin scindarea inconștientului o *alienare a instinctelor* insuportabilă. Lipsa de instinct este însă sursa erorilor și confuziilor fără sfârșit.

[175] În sfârșit, faptul că cel ce visează nu se află în «mijloc», ci lateral, este un indiciu pentru ceea ce se va întâmpla cu eul său: nu va mai avea pretenția la un loc central, ci va trebui probabil să se mulțumească cu poziția unui satelit sau cel puțin a unei planete care se rotește în jurul Soarelui. Locul important din mijloc este evident destinat gibonului care trebuie reconstruit. Gibonul aparține antropoidelor și, datorită înrudirii cu omul, este un simbol potrivit pentru a exprima acea parte a psihicului care ajunge până la nivelul subuman. Din exemplul kynokephalos-ului (Pavian, imag. 68) care este asociat cu Thoth-Hermes și care pentru egipteni era maimuța cea mai cunoscută, situată pe cea mai înaltă treaptă de evoluție, am văzut cum acesta este potrivit, datorită înrudirii cu zeii, pentru a exprima acea parte a inconștientului care depășește nivelul conștiinței. Nu se va indigna nimeni dacă presupunem că psihicul uman are etaje situate mai jos de conștiință. Dar faptul că tot atât de bine ar putea exista etaje situate deasupra conștiinței este o presupunere vecină cu «crimen laesae maiestatis humanae» [insultă adusă majestății umane]. Conform experienței mele, conștiința nu poate avea pretenția decât la o situare intermediară și trebuie să suporte să fie într-o oarecare măsură depășită și înconjurată din toate părțile de psihicul inconștient. Prin conținuturile inconștiente este legată, în trecut, pe de o parte, de condițiile psihologice, iar, pe de altă parte, de premizele arhetipale. Dar este și anticipată prin intuițiile care la rândul lor sunt condiționate parțial de arhetipuri, parțial de percepții subliminale care sunt în legătură cu relativitatea spațio-temporală a inconștientului. Trebuie să las cititorul să decidă singur asupra posibilității unei astfel de ipoteze, după cumpănirea temeinică a acestei serii de vise și a problemelor pe care le pune.

[176] Următorul vis este redat fără a fi scurtat, în textul lui original.

17. Vis:

Toate casele au ceva scenic, teatral: culise și decorațiuni. Cineva rostește numele lui «Bernard Shaw». Piesa trebuie să se joace în viitorul îndepărtat. Deasupra unei culise stă scris în engleză și germană:

Aceasta este biserica catolică universală.

Este biserica Domnului.

Toți cei care se simt unelte ale lui Dumnezeu, să intre.

Dedesubt scrie, cu caractere mai mici: «Biserica este întemeiată de Isus și Pavel» – ca și cum s-ar face reclamă vârstei unei firme. Îi spun prietenului meu: «Vino să ne uităm puțin». El răspunde: «Nu văd de ce trebuie să fie mulți oameni împreună dacă au sentimente religioase». Eu răspund: «Ca protestant, n-o să înțelegi niciodată». O femeie mă aprobă cu înfocare. Apoi văd un fel de proclamație pe peretele bisericii. Sună așa:

Imag. 68 Thot ca kynokephalos.
(Din mormântul lui Amenherchopschef din Dêr el-Mêdina,
Dinastia a XX-a, 1198-1167)

«Soldați!

Dacă simțiți că vă aflați în puterea Domnului, evitați să vă adresați direct Lui: Domnul este de neatins prin cuvinte. Vă recomandăm stăruitor să nu porniți discuții între dumneavoastră despre atributele Domnului. Este de prisos, pentru că ceea ce e de preț și important nu poate fi exprimat în cuvinte».

(Semnătura:) *Papa . . . . .* (Numele ilizibil)

Apoi intrăm. Interiorul este asemănător unei moschei, în special Hagia Sophia: fără bănci, impresia frumoasă de spațialitate, fără tablouri; versuri înrămate ca ornamente pe perete (ca și versetele din Koran în moschee). Unul din versete sună astfel: «Nu îl ligușiți pe binefecătorul vostru». Femeia care mă aprobase înainte izbucnește în lacrimi și strigă: «Atunci nu mai rămâne nimic». Eu îi răspund: «Eu găsesc că totul este corect». Dar ea dispare. La început stau în așa fel încât în fața mea se află o coloană și nu văd nimic. Apoi îmi schimb poziția și văd o mare mulțime de oameni în fața mea. Eu nu îi aparțin și stau singur. Dar ei sunt deslușit în fața mea și le văd fețele. Spun cu toții unisono: «Recunoaștem că ne aflăm în puterea Lui. Împărăția cerului este în noi». Aceste cuvinte sunt rostite solemn: de trei ori. Apoi se cântă la orgă; se cântă o Fugă de Bach cu cor. Însă textul inițial este lăsat la o parte, câteodată doar un fel de coloratură, apoi se repetă cuvintele: «Tot restul e hârtie» (vrea să însemne: asupra mea nu face o impresie vie). După ce se sting sunetele corului, începe, ca să spunem așa, într-un mod studențesc, partea plăcută a ședinței: sunt prezenți mulți oameni veseli și echilibrați. Toți se plimbă, vorbesc unii cu alții, se salută și servesc vin (de la un seminar episcopal de preoți) și răcoritoare. Se urează bisericii prosperitate și, ca pentru a exprima bucuria pentru creșterea numărului de membri ai organizației, se cântă la microfon un șlagăr cu refrenul: «Și Karl este aici». Un preot îmi explică: «Aceste plăceri secundare sunt admise în mod oficial. Trebuie să ne adaptăm întrucâtva metodelor americane. În cadrul unei activități cu masele, cum este a noastră, acest lucru este inevitabil. Ne deosebim însă de bisericile americane printr-o direcție vădit antiascetică». Apoi mă trezesc. Un sentiment de mare ușurare.

[177] Din păcate trebuie să renunț la a comenta totalitatea visului[52] și să mă rezum doar la tema noastră. Temenos-ul devine o clădire sacră (conform interpretării anterioare). Acțiunea este caracterizată prin a fi «de cult». Comicul grotesc al misterului lui Dionysos apare în partea «plăcută» a acțiunii, unde se servește vin și se ciocnește pentru bunăstarea bisericii. O inscripție în podea dintr-un sanctuar, orfico-dionisiac exprimă clar acest lucru: μόνον μὴ ὕδωρ (numai nu apă!)[53]. Relicvele dionisiace din biserică, de exemplu simbolistica peștelui și a vinului, cupa din Damasc,

[52] Acest vis a găsit o deosebită apreciere în prelegerile mele intitulate *Psychologie und Religion.*

[53] Mozaicul orfic din Tramithia (R. EISLER, *Orpheus the Fischer*, London 1929, p. 271 sq.). Această inscripție ar putea fi ușor văzută ca o glumă, fără a fi în contradicție cu misterele antice. A se compara de exemplu cu frescele Villei dei Misteri de la Pompei (A. MAIURI, *La Villa dei misteri*, Roma 1931), unde beția și extazul nu numai că sunt foarte apropiate, ci sunt chiar unul și același lucru. Deoarece însă inițierile au dintotdeauna și o semnificație tămăduitoare, sfatul ar putea fi luat ca un avertisment de a nu bea apă, apa potabilă fiind în zonele din sud mama dezinteriei și a tifosului abdominal (Typhus abdominalis).

cilindrul pecetluit cu crucifixul și inscripția ΟΡΦΕΟΣ ΒΑΚΚΙΚΟΣ[54] (Orpheus cel bahic) și altele asemenea vor fi doar amintite aici.

[178] Tendința «antiascetică» marchează evident deosebirea de biserica creștină care aici este denumită «americană» (vezi comentariul la visul 14 [paragr. 86]). America este țara ideală a ideilor raționale ale intelectului practic, intelect care tinde să dea lumii imaginea corectă a unui «brain trust».[55] Această concepție corespunde formulei moderne intelect=spirit, uitându-se cu totul că «spiritul» nu a fost niciodată o «activitate» umană, cu atât mai puțin o «funcție». Mișcarea spre stânga confirmă distanțarea de lumea modernă a ideilor, mai întâi în direcția unui regres înspre dionysismul precreștin de care «asceza», în sens creștin, este străină. Evoluția nu iese din spațiul sacru, ci rămâne în incinta acestuia; cu alte cuvinte: nu își pierde caracterul sacral. Ea nu devine pur și simplu anarhică și haotică, ci pune biserica în relație nemijocită cu sanctuarul al lui Dionysos, așa cum a făcut-o procesul istoric, însă în sens invers. Se poate afirma, deci, că evoluția regresivă a urmat drumul istoric, pentru a ajunge pe o treaptă precreștină. Nu este deci o re-cădere, ci o coborâre sistematică «ad inferos» (imag. 69), o nekyia psihologică.[56]

Imag. 69 Dante și Vergilius în drum spre Infern.
DANTE, *Infernul* (sec. al XV-lea)

[54] [*Der bacchische Orpheus*] EISLER, l.c.
[55] Aproximativ astfel ar suna concepțiile celui ce visează.
[56] Cf. și imag. 170, 171, 172, 174, 176 și 177.

[179] Ceva asemănător am descoperit în visul unui preot care avea o atitudine problematică față de credința sa: «*Vine în biserică noaptea. Tot peretele corului s-a prăbușit. Altarul și dărâmăturile sunt acoperite de viță de vie, plină de struguri, iar, prin crăpătura creată, luna luminează*».

[180] Într-o relație asemănătoare cu cea a lui Dionysos față de biserica veche este și Mithras. Un vis al unei personalități care se preocupă de asemenea de probleme religioase sună astfel: *Un dom gotic imens aproape în întregime în întuneric. Se ține o liturghie solemnă. Deodată se prăbușește tot peretele navei laterale a bisericii. O lumină solară orbitoare și, odată cu ea, o ciurdă de tauri și vaci pătrund în incinta bisericii.* Această variantă este evident mai mithraică.

[181] Biserica din visul nostru este în mod interesant o clădire sincretică; pentru că Hagia Sophia este o biserică creștină străveche, care însă, până de curând, a fost moschee. Se potrivește foarte bine cu scopul visului să vedem aici o combinație de idei religioase creștine și dionysiace. Acest lucru trebuie să se întâmple astfel încât una să nu o excludă pe cealaltă, deci să nu se distrugă valori. Această tendință este foarte importantă pentru că în incinta lăcașului sfânt trebuie să aibă loc «reconstruirea» gibonului. Un asemenea sacrilegiu ar putea duce ușor la presupunerea amenințătoare că mișcarea spre stânga este o «diabolica fraus» [înșeletorie diabolică] și «gibonul» ar fi diavolul, Necuratul; pentru că diavolul este considerat «maimuța» lui Dumnezeu. Mișcarea spre stânga ar fi atunci o «inversare» a adevărului divin cu scopul de a înlocui pe Dumnezeu cu «Maiestatea sa neagră». Inconștientul nu are însă intenții atât de blasfemiatoare, ci încearcă pur și simplu să-l anexeze lumii religioase pe Dionysos, cel care a dispărut și care îi lipsește întrucâtva omului modern (să ne gândim la NIETZSCHE!). Sfârșitul visului 22 [paragr. 117], unde apare pentru prima oară maimuța, sună astfel: «Totul trebuie guvernat de lumină»; deci, putem adăuga, și stăpânul întunericului cu coarne și copite: de fapt un korybant dionysiac care a obținut pe neașteptate onoarea unui mare senior.

[187] Episodul dionysiac se referă la emotivitatea sau afectivitatea omului. Acestea nu au găsit în cultul și ethosul apolinic preferat de creștinism o formă religioasă acceptabilă. Serbările carnavaliere și balurile medievale în biserică au fost distruse relativ curând; ca urmare, carnavalul s-a secularizat și astfel a dispărut beția divină din spațiul sacru. Bisericii i-au rămas tristețea, sobrietatea, severitatea și bucuria religioasă cu măsură. Dar extazul bahic, această posesiune nemijlocită și periculoasă, s-a îndepărtat de zei și a cuprins lumea umană cu exuberanța și patosul său. Cu acest pericol s-au întâlnit religiile păgâne prin faptul că extazul bahic făcea parte din cultul lor. HERAKLIT a observat acest lucru, atunci când spunea: «Este Hades-ul, cel pentru care se dezlănțuie și sărbătoresc». Tocmai din acest motiv orgia a obținut licența cultică, pentru a opri primejdia dinspre Hades. Soluția noastră a vrut însă să deschidă larg porțile Hades-ului.

[183] 18. VIS:

Un spațiu patrulater. Au loc ceremonii complicate care au ca scop metamorfoza animalelor în oameni. Doi șerpi care aleargă în direcții opuse trebuie numaidecât înlăturați: se află aici animale, vulpi și câini. Se merge în jurul pătratului și în cele

patru colțuri trebuie să te lași mușcat de pulpă de aceste animale (imag. 118). *Dacă fugi, totul este pierdut. Se nasc animale mai nobile: tauri și capricorni. Patru șerpi merg în cele patru colțuri. Apoi adunarea iese. Doi preoți sacrificatori poartă o reptilă uriașă. Cu aceasta se atinge fruntea unei mase vii sau animalice informe. De aici se naște un cap uman transfigurat. O voce strigă: «Acestea sunt încercările devenirii».*

[184] Visul se ocupă în continuare, am putea aproape să afirmăm, de «explicația» a ceea ce se petrece în spațiul patrulater. Sunt metamorfozate animale în oameni, o «masă vie» încă fără formă este transformată, printr-o atingere magică cu o reptilă, într-un cap uman «transfigurat» (iluminat). Masa vie animalică reprezintă totalitatea inconștientului înnăscut care trebuie unit cu conștiința. Acest lucru are loc prin folosirea cultică a reptilei, probabil un șarpe. Imaginea metamorfozei și a înnoirii prin intermediul unui șarpe (imag. 70) este un arhetip bine atestat. Este șarpele sfânt care-l reprezintă pe Dumnezeu (imag. 203, 204). Despre misterele lui Sabazios se spune: «Coluber aureus in sinum demittitur consecratis et eximitur rursus ab inferioribus partibus atque imis.»[57] Pentru ofiți, Christos era șarpele. Forma cea mai importantă a simbolisticii șarpelui sub aspectul înnoirii personalității o întâlnim în Yoga-Kundalini[58]. Întâmplarea păstorului cu șarpele din *«Zarathustra»* lui NIETZSCHE ar fi prin urmare un omen fatal (de fapt nu singurul de acest fel, cf. profeția la moartea dansatorului pe sârmă).

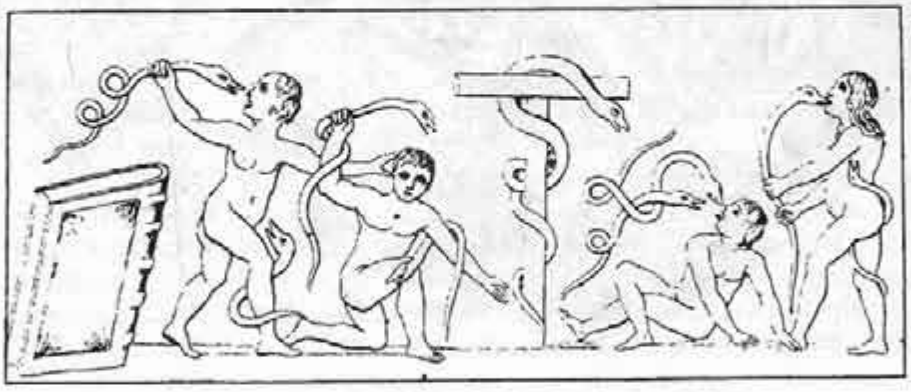

Imag. 70 Rituri medievale păgâne de metamorfozare cu șerpi.

[185] «Masa vie fără formă» amintește direct de imaginile «haosului» alchimic[59], de «massa» sau de «materia informis» sau «confusa», care conține, încă de la

[57] [Un șarpe auriu li se lasă în sân inițiaților și, de jos, este tras din nou sus] ARNOBIUS, *Adversus gentes*, V, 21. Referitor la obiceiuri asemănătoare în Evul Mediu, vezi HAMMER-PURGSTALL: *Mémoire sue deux coffrets gnostiques du moyen age*, Paris 1832 (imag. 70).

[58] A. AVALON, *The Serpent Power*, Londra 1919; J.G. WOODROFFE, *Shakti and Shakta*, Madras 1920.

[59] Alchimiștii se bazează pe LACTANTIUS, *Opera* I, p. 14, 20: «a chao quod est rudis inordinataeque materiae confusa congeries» [despre haos care este o grămadă confuză de materie brută și neordonată].

Imag. 71 Crearea lui Adam din lutul «materiei prime».
SCHEDEL, *Das Buch Chroniken und geschichten* (1493)

Geneză, sâmburii divini ai vieții. Într-un chip asemănător este creat Adam, în viziunea midrasch-ului: Dumnezeu adună în prima oră praful, în ora a doua modelează o masă fără formă, în a treia creează membrele ș.a.m.d. (imag. 71)[60].

[186] Pentru ca această transformare să aibă loc este indispensabilă acea «circumambulatio», adică o concentrare exclusivă asupra *centrului*, asupra locului transformării creatoare; în acest timp e «mușcat» de animale; ceea ce înseamnă că trebuie

[60] J. DREYFUS, *Adam und Eva nach Auffassung des Midrasch*, citat de REITZENSTEIN, *Poimandres*, Leipzig 1904, p. 258.

să ne confruntăm cu impulsurile animalice ale inconștientului fără a ne identifica cu ele și fără a «fugi» de ele; pentru că fuga de inconștient ar face scopul procedurii iluzoriu. Trebuie să rămânem pe loc; în cazul acesta înseamnă că fenomenul introdus prin autoobservare trebuie trăit cu toate peripețiile sale și integrat conștiinței printr-o înțelegere cât mai corectă. Asta înseamnă desigur o tensiune aproape insuportabilă din cauza incompatibilității absolute a vieții conștiente cu procesul inconștient. Acesta poate fi trăit doar în interior și nu are voie să atingă nicăieri suprafața vizibilă a vieții. Principiul vieții conștiente este: «Nihil est in intellectu, quod non antea fuerit în sensu» [Nimic nu există în rațiune ce nu a existat înainte în simțuri[61]]. Principiul inconștientului este însă însești autonomia psihicului, care în jocul imaginilor sale nu oglindește lumea, ci pe sine însuși, chiar dacă folosește posibilitățile de imaginație pe care i le oferă lumea simțurilor pentru claritatea imaginilor sale. Datele simțurilor nu sunt însă «causa efficiens» [cauza eficientă], ci sunt alese și preluate în mod autonom, rănind înțelepciunea cosmosului în cel mai penibil grad. Însă la fel de destructiv acționează și lumea simțurilor asupra fenomenelor psihice interne dacă pătrunde în acestea ca și «causa efficiens». Dacă, pe de o parte, nu dorim să supărăm rațiunea și, pe de altă parte, să nu reprimăm prin forță și neîndemânatic jocul creator al imaginilor, atunci e necesară o metodă atentă și precaută, o metodă sintetică care să realizeze paradoxul unificării a ceea ce nu se poate uni (imag. 72); de aici apare paralela alchimică în visele noastre.

[187] Atenția care în acest vis trebuie să se îndrepte spre centru și avertismentul de a «nu fugi» își găsesc paralela în «opus alchymicum»: necesitatea concentrării asupra operei și meditația asupra acesteia este mereu subliniată. Dimpotrivă, tendința de a fugi nu este bănuită a se afla la operator, ci în substanța care se transformă: Mercurius este evaziv și desemnat ca «servus» (sclav) sau «cervus fugitivus» (cerb fugar). Vasul trebuie bine închis pentru ca cel care se află înăuntru ca să nu scape. EIRENAEUS PHILALETHES[62] spune despre acest «servus»: «...trebuie să fiți foarte atenți cum îl conduceți, pentru că dacă prinde o ocazie va scăpa și va fugi și vă va lăsa cu multe necazuri»[63]. Dar acești filosofi nu și-au dat seama că vânează o proiecție și cu cât au avut mai multă încredere în materie, cu atât s-au îndepărtat mai mult de izvorul psihologic al așteptărilor lor. Din diversitatea acestei părți de vis față de etapele medievale precedente se poate distinge progresul psihologic: fuga apare acum ca o însușire a celui ce visează; deci nu mai este proiectată în materia necunoscută. Prin aceasta, fuga devine o problemă morală. Acest aspect a fost cunoscut de alchimiști în măsura în care au subliniat necesitatea unei devoțiuni religioase deosebite în cadrul operei; dar nu pot fi absolviți cu totul de suspiciunea că au folosit rugăciunile și exercițiile evlavioase în scopul de a obține minunea; există și unii care și l-ar fi dorit pe Sfântul Duh ca «falimiaris» [confident][64]. Un verdict drept nu trebuie să se conteste

[61] <Textual: în minte.>

[62] A trăit la începutul sec. al XVII-lea în Anglia [pseudonimul înseamnă «iubitor pașnic de adevăr»].

[63] *Erklärung der Hermetisch-Poetischen Werke Herrn Georgii Riplaei*, p. 133 sq.

[64] [Cf. JUNG, *Mysterium Coniunctionis* II, O.C. 14/II, p. 34, nota 121].

Imag. 72 «Unificarea neunificabilelor». Unirea apei cu focul. Cele două figuri au ca elemente caracteristice ale puterii lor câte patru mâini.
După o reprezentare indiană.

faptul că în literatură există nu puține dovezi care indică o recunoaștere a propriei transformări. Astfel, unul exclamă: „Transmutemini in vivos lapides philosophicos!" [Transformați-vă în pietre filosofice vii.]

[188] Abia unite, conștiința și inconștientul, și opoziția dintre ele le și desparte. De aceea trebuie înlăturați șerpii de la începutul visului care fug în direcții opuse, deci conflictul dintre conștiință și inconștient este eliminat imediat printr-o hotărâre, iar conștiința este constrânsă la «circumambulatio» și îndemnată prin aceasta să suporte tensiunea. Prin cercul magic astfel trasat inconștientul este împiedicat să

iasă în exterior; pentru că această ieșire ar însemna psihoză. «Nonnulli perirerunt in opere nostro» [Mulți au pierit în opera noastră] am putea spune odată cu filosoful «*Rosarium*»-ului. Visul demonstrează că dificila operație care este posibilă numai pentru un intelect superior, și anume de a gândi în paradoxuri, a reușit. Șerpii nu o mai iau la fugă, ci se ordonează în cele patru colțuri, iar procesul de transformare, respectiv de integrare, reușește. «Transfigurarea» și iluminarea, adică conștientizarea centrului, sunt atinse, cel puțin în anticipația visului. Realizarea potențială înseamnă – dacă poate fi menținută, deci dacă conștința nu-și pierde prin aceasta legătura cu centrul[65] – înnoirea personalității. Deoarece aceasta este o stare subiectivă, a cărei existență reală nu poate fi confirmată printr-un criteriu exterior, orice încercare de descriere și explicație este inutilă și numai cel care a trecut prin această experiență este în stare să înțeleagă și să confirme valoarea sa reală. «Fericirea», spre exemplu, este o realitate atât de remarcabilă, încât nu există nimeni care să nu aspire la ea și totuși nu există nici un singur criteriu obiectiv care să dovedească neîndoielnic existența necesară a acestei stări. Deseori trebuie, chiar și în cele mai importante lucruri, să ne orientăm către judecata subiectivă.

[189] Dispunerea șerpilor în cele patru colțuri indică o ordonare a inconștientului. Este ca și cum ar preexista un plan fundamental, un fel de tetraktys pitagoreic. Cifra patru în acest context am sesizat-o deseori. Probabil astfel se explică extinderea universală și semnificația magică a crucii sau a cercului împărțit în patru. În cazul de față pare a fi vorba de o cuprindere și ordonare a instinctelor animalice, invocându-se pericolul pierderii în inconștient. Poate să fie aceasta baza empirică pentru crucea care biruie puterile întunericului (imag. 73).

[190] Prin acest vis, inconștientul a realizat un mare pas înainte, ducând conținuturile sale amenințător de aproape de conștiință. Cel ce visează apare ca fiind puternic implicat în această ceremonie sintetică plină de mistere și nu va pierde ocazia de a lua o importantă amintire din acest vis în viața conștientă. Conform experienței, de aici rezultă un conflict serios în cadrul conștiinței, pentru că aceasta nu este întotdeauna înclinată sau în situația de a realiza acel efort intelectual și moral neobișnuit, pentru a suporta în mod serios paradoxul. Nimic nu este atât de gelos ca un adevăr.

[191] Dacă aruncăm o privire asupra istoriei spirituale medievale, vedem că toată spiritualitatea noastră modernă este preformată prin creștinism (acest lucru nu are nimic de-a face cu credința, existentă sau inexistentă, în adevărurile creștine). Reconstrucția maimuței în spațiul sacru, propusă în vis, deranjează într-atât, încât mare parte din public se refugiază sub protecția neînțelegerii. Cealaltă parte va trece, fără a băga în seamă, pe lângă profunzimile abisale ale misterului dionysiac și va saluta sâmburele darwinist rațional ca pe un salvator din exaltația mistică. Numai cei mai puțini vor resimți șocul întâlnirii celor două lumi și vor înțelege despre ce este

[65] Cf. comentariul la visul 10 în paragr. 141. În continuare: «et ego vinctus ulnis et pectori meae matris et substantiae eius, continere, et quiescere meam substantiam facio» [și, legat de brațele și pieptul mamei mele și de substanța ei, îmi strâng substanța mea și o liniștesc.] (*Tractatus aureus* IV [*Ars. chem.* p. 24]).

Imag. 73 Mântuirea omului din puterea balaurului.
(Vatican, sec. al XV-lea)

vorba de fapt. Visul arată totuși foarte clar că în acel loc unde, conform vechii tradiții, sălășluiește zeitatea, va lua ființă maimuța. Această inversare este la fel de gravă ca și o liturghie neagră.

[192] Spațiul patrulater are în simbolistica orientală, ca pământ (la chinezi) și ca Padma (lotus, în India), caracterul de «yoni», feminitate. Inconștientul bărbatului este de asemenea feminin, fiind personificat și prin anima[66]. Aceasta reprezintă și «funcția inferioară»[67] și de aceea are deseori un caracter moral îndoielnic; ba chiar, deseori, simbolizează răul. De regulă, este a patra persoană (cf. visele 10, 11, 15). Este poala întunecată a mamei de care ne temem (imag. 74) și care, ca atare, este ambivalentă. Divinitatea creștină este una în trei persoane. A patra persoană în cadrul dramei cerești este, fără îndoială, diavolul. El reprezintă în varianta inofensivă, psihologică, funcția inferioară. Ca valoare morală, el este păcatul bărbatului, deci o funcție atribuită acestuia: de aceea este masculin. Feminitatea este ascunsă în divinitate; pentru că interpretarea Sfântului Duh ca Sophia-Mater este considerată o erezie. Drama creștină metafizică, «Prologul în cer», cunoaște doar interpreți masculini, ceea ce are multe în comun cu misterele primitive. Undeva trebuie să fie și feminitatea; de aceea este de găsit probabil în întuneric. În orice caz, filosofia veche chineză a localizat-o acolo, și anume în «yin»[68]. Cu toate că bărbatul și femeia se unesc, ei prezintă totuși contrarii incompatibile care, dacă sunt activate, degenerează într-o dușmănie de moarte. Astfel, această opoziție primordială reprezintă simbolic toate opozițiile posibile care mai există: cum ar fi cald-rece, luminos-întunecat, sud-nord, uscat-umed, bun-rău ș.a.m.d.; tot astfel și conștient-inconștient. În psihologia funcțiilor există două funcții conștiente, deci masculine, cea diferențiată și funcția auxiliară acesteia, reprezentate în vis prin tată și fiu; funcțiile incoștiente, dimpotrivă, sunt reprezentate prin mamă și fiică. Deoarece contrastul dintre cele două funcții auxiliare nu este nici pe de parte atât de mare ca între funcția diferențiată și cea inferioară, cea de-a treia, funcția «auxiliară» inconștientă, poate fi și ea ridicată în conștiință și astfel să devină masculină. Dar ea va lua cu sine ceva din contaminarea ei cu funcția inferioară și astfel va constitui o punte de legătură cu întunericul inconștientului. Conform acestui fapt psihologic, și Sfântul Duh a fost supus interpretării eretice, ca Sophia, deoarece el a fost mijlocitorul nașterii în carne și în acest fel a făcut vizibilă divinitatea luminoasă în întunericul lumii. Datorită acestui fapt, Sfântul Duh a fost suspectat de feminitate; pentru că Maria era pământul arabil întunecat, «illa terra virgo nondum pluviis rigata», cum a numit-o TERTULLIAN[69].

[66] Ideea de «anima» în definiția mea nu este un novum, ci mai mult un arhetip pe care-l întâlnim în diverse alte locuri. Era cunoscut și alchimiei, după cum o dovedește și următoarea scolie: «Quemadmodum in Sole ambulantis corpus continuo sequitur umbra ... sic hermaphroditus noster Adamicus, quamvis in forma masculi appareat, semper tamen in corpore *occultam Evam sive foeminam suam secum circumfert.*» [Așa cum pe cineva care merge pe la soare îl urmărește umbra sa ..., așa poartă hermafroditul nostru adamic, chiar dacă după statură pare a fi bărbat, în corpul său *pe Eva ascunsă sau femeia.*] (*Tractatus aureus*, în: *Bibl. chem.* I, p. 417).

[67] Cf. [JUNG] *Psychologische Typen* (O.C. 6) Definiții [«minderwertige Funktion»].

[68] *Tractatus aureus* în *Ars chem.* (p. 17): «verum masculus est coelum foeminae, et foemina terra masculi.» [Bărbatul este cerul femeii, iar femeia este pământul bărbatului.].

[69] [acel pământ feciorelnic care nu a fost încă udat de ploaie] *Adversus Judaeos*, XIII.

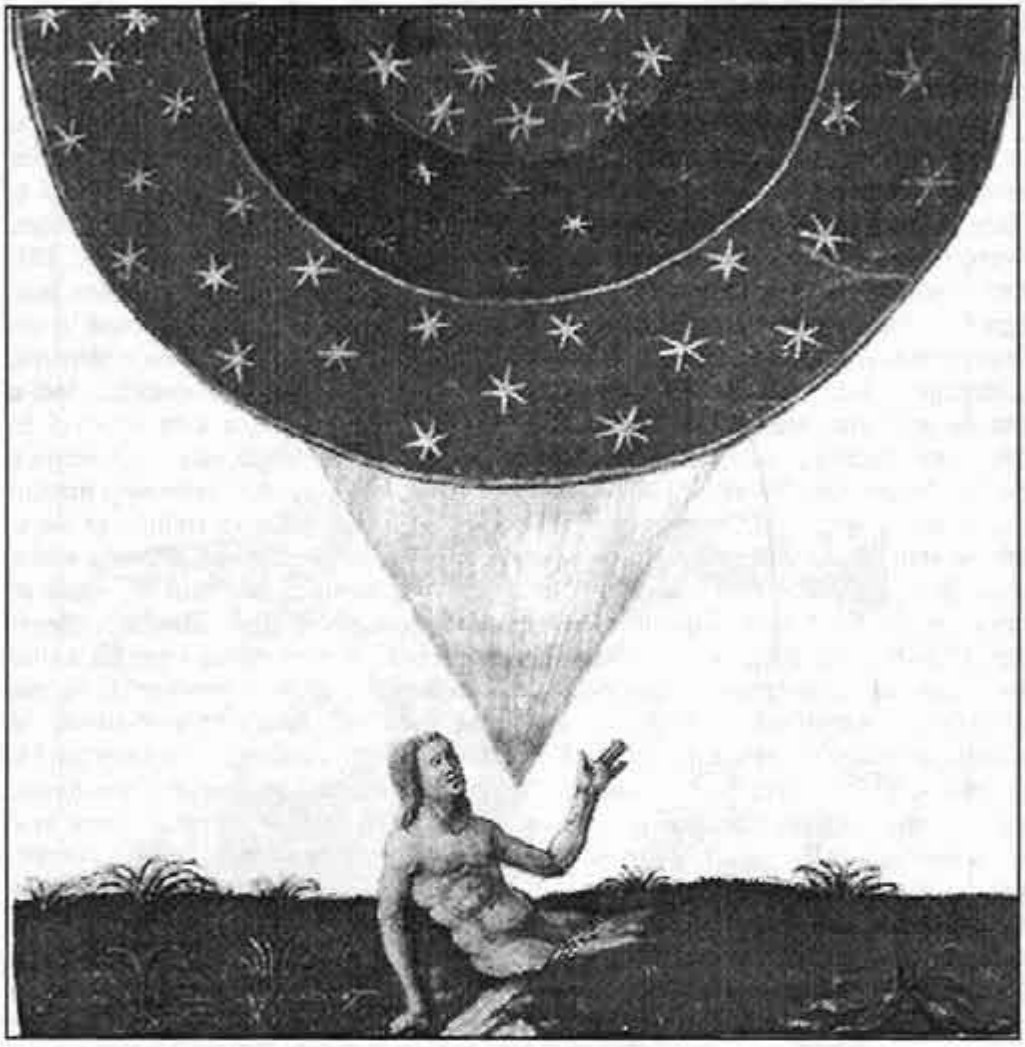

Imag. 74 Cerul (spiritualul) fecundează pământul și creează omul.
THENAUD, *Traité de la cabale* (sec. al XVI-lea)

[193] A patra funcție este contaminată cu inconștientul și, dacă este conștientizată, trage după sine tot inconștientul. Se ajunge la o confruntare cu inconștientul și la încercări de a obține o sinteză a contrariilor[70]. Mai întâi însă izbucnește acel

[70] Alchimia a văzut în această sinteză una din principalele ei sarcini: «Couiugite ergo masculinum servi rubei filium suae odoriferae uxori et iuncti artem gignent» [Uniți deci pe fiul masculin al sclavului roșu cu soția sa binemirositoare, și împreună vor da naștere artei.] (RUSKA, *Turba*, p. 62). Deseori, sinteza a fost prezentată ca incestul frate-soră, concepție ce se bazează pe *Visio Arislei* (*Art. aurif.* I). (Vezi și imag. 167, unde este reprezentată coabitarea dintre Tabricius și Beya, copiii «regelui mării»).

conflict în care ar intra oricine dacă ar fi evident pentru el că trebuie să înghită cea mai absurdă superstiție. Totul s-ar răzvrăti în sinea lui și s-ar apăra deznădăjduit împotriva a ceva care i se pare o inepție mortală. Pornind de la această situație se pot explica visele ce urmează.

[194] 19. VIS:

Război sălbatic între două popoare.

[195] Acest vis reprezintă conflictul. Conștiința își apără poziția și încearcă să înăbușe inconștientul. Prin aceasta se elimină în primul rând a patra funcție; dar, deoarece aceasta este contaminată cu a treia, există pericolul ca și aceasta din urmă să dispară; astfel s-ar ajunge la o stare anterioară, care a premers celei actuale; și anume la o stare în care sunt conștiente doar două funcții, în timp ce celelalte două cad în inconștient.

[196] 20. VIS:

Într-o peșteră se află doi băieți. Un al treilea cade înăuntru, ca printr-o țeavă.

[197] Peștera reprezintă întunericul și izolarea inconștientului. Cei doi băieți corespund celor două funcții aflate în inconștient. Teoretic, al treilea ar trebui să fie funcția auxiliară, ceea ce ar indica faptul că conștiința s-a retras spre funcția diferențiată. Partida e așadar unu contra trei, ceea ce conferă inconștientului o mare greutate. De aceea ne putem aștepta la o nouă pătrundere a inconștientului și la refacerea poziției sale. «Băieții» duc cu gândul la motivul piticilor (imag. 77). (De acest motiv ne vom ocupa mai târziu).

Imag. 75 Imaginea lui Trimurti. Triunghiul simbolizează înclinarea universului către vârful unificat, broasca țestoasă: Vishnu și lotusul, cel ce crește din craniu cu cele două flăcări: Shiva. În fundal: Soarele brahmanic strălucitor – totul este o corespondență la opera alchimică, unde broasca țestoasă simbolizează «massa confusa», craniul «vas»-ul metamorfozei, floarea Sinele, respectiv totalitatea.
După o reprezentare indiană

[198] 21. VIS:

O sferă mare, transparentă, care conține multe bile mici. Deasupra crește o plantă verde.

[199] Sfera este o totalitate care cuprinde toate conținuturile, de aceea viața care s-a liniștit în urma războiului fără sens este din nou posibilă. În Yoga-Kundalini, «poala verde» este o denumire pentru Ishvara (Shiva) care iese din latența sa.

[200] 22. VIS:

Într-un hotel american. Urcă cu liftul până la etajul trei sau patru. Acolo trebuie să aștepte alături de mulți oameni. Un prieten (o anume personalitate) este prezent și îi spune celui ce visează că nu ar fi trebuit s-o lase să aștepte atâta timp jos pe femeia întunecată, necunoscuta, că ar fi trebuit să o lase în grija lui. Îi dă un bilet deschis, adresat întunecatei. În el scrie: «Mântuirea nu vine dacă fugi sau dacă te retragi. Dar nu vine nici dacă te lași purtat fără voință. Mântuirea vine printr-o dăruire totală, privirea fiind ațintită spre o dorință.» Pe marginea biletului era un desen: o roată sau o coroană cu opt spițe. Vine liftierul și îi spune celui ce visează că odaia sa se află la etajul opt. Urcă mai departe cu liftul până la etajul șapte sau opt. Acolo se află un bărbat necunoscut, roșcat, care îl întâmpină prietenos. Urmează o schimbare a scenei. Se spune că în Elveția ar fi revoluție, un partid militarist ar face propagandă pentru nimicirea totală a stângii. La replica, stânga este oricum slabă, se răspunde că tocmai de aceea trebuie nimicită în totalitate. Apar soldații în uniforme de modă veche care seamănă toți cu bărbatul roșcat. Își încarcă pușțile cu bâte, se așază în cerc și încearcă să tragă spre centru. În final, însă, nu trag și par a se retrage. Se trezește cu o mare spaimă.

[201] Tendința de realizare a totalității amintite în visul anterior se lovește din nou în acest vis de conștiința orientată altfel. Visul are loc pe un fundal american, ceea ce e potrivit cu contextul. Liftul urcă, așa cum se și cade când din inconștient urcă ceva în «sus» înspre conștiință. Ce urcă aici este însă conținutul inconștient: și anume mandala caracterizată prin cuaternitate (imag. 61, 62 ș.a.). De aceea liftul trebuie să urce până la etajul patru. Însă, deoarece funcția a patra este tabu, el urcă numai aproximativ până la etajul trei sau patru. Lucrul acesta nu i se întâmplă numai celui ce visează, ci multor altor oameni care trebuie ca și el să aștepte până când cea de-a patra funcție poate fi acceptată. Un bun prieten îi atrage atenția că nu ar fi trebuit să o lase să aștepte pe femeia întunecată, adică «anima», care reprezintă funcția tabuizată, «jos», adică în inconștient. Acesta a fost motivul pentru care a trebuit să aștepte alături de ceilalți, sus. De fapt nu este doar o problemă individuală, ci una colectivă, stimularea inconștientului, remarcabilă în ziua de azi, făcând loc anumitor întrebări, așa cum bănuia deja FRIEDRICH SCHILLER, întrebări care în sec. al XIX-lea nici nu se puteau visa. NIETZSCHE s-a hotărât în «*Zarathustra*» să respingă șarpele și pe «omul cel mai hidos» și astfel s-a decis pentru o încordare eroică a conștiinței care în mod logic a dus la prăbușirea prezisă în «*Zarathustra*».

[202] Sfatul de pe bilet este pe cât de profund pe atât de nimerit, astfel încât nu i se poate adăuga nimic. După ce sfatul a fost emis și oarecum acceptat de cel ce visează, ascensiunea a putut continua. Trebuie să presupunem că problema celei de-a patra funcții a fost acceptată, cel puțin în general; pentru că cel ce visează ajunge

între etajele șapte și opt, a patra funcție nemaifiind reprezentată printr-o pătrime, ci printr-o optime, deci pare diminuată la jumătate.

[203] Această reținere în fața ultimului pas spre totalitate pare, în mod remarcabil, să aibă un rol și în «*Faust*», partea a II-a. Este vorba de scena Cabirilor: «sirene transfigurate» apar deasupra apei. Nereidele și tritonii cântă:

Ce-n mâini vă-aducem, fie
Spre-a voastră bucurie.
Pe un țest chelonic mare
Sclipesc figuri primare:
Sunt zeii, preaslăviții!
Cu cântec nalt primiți-i!

SIRENELE:
Mici la vedere,
Mari în putere,
Salvatori la-nec
Vechi zei ce-n cântec se-ntrec!

NEREIDE ȘI TRITONI:
Noi v-am adus Cabirii
Calmi paznici ai plutirii,
Cu ei mergând în cete-n
Neptun aveți prieten.*

De către «sirene», deci de către figuri feminine (imag. 10, 11, 12 și 157), care reprezintă în oarecare măsură inconștientul sub forma mării și a valurilor acesteia, sunt aduse «figuri primare». Termenul «primare» amintește de formele arhitectonice geometrice «primare», care ilustrează o anumită idee fără ornamente romantice (sentimentale). Ele «sclipesc» din carapacea unei broaște țestoase[71] (imag. 76) care, ca și șarpele, ca animal cu sânge rece, simbolizează ceea ce este instinctiv în cadrul inconștientului. «Figura» este oarecum identică cu a zeilor pitici invizibili și creatori, învăluiți în mantii (imag. 77), care sunt ținuți ascunși în întunecata kista, dar care stau și pe malul mării ca figurine, înalte de un picior, unde, fiind înrudite cu inconștientul, protejează navigația, adică îndrăzneala de a înfrunta întunericul și necunoscutul. De aceea, ca dactyli, ei sunt zei inventivi, mici și obscuri, precum pul-

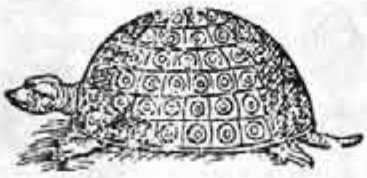

Imag. 76 Broasca țestoasă: un instrument alchimic.
Din PORTA, *De distilationibus* (1609)

* GOETHE, «*Faust*» (Partea I și Partea a II-a), trad. Ștefan Augustin Doinaș, Editura Univers, București, 1982.

[71] «Testudo» este un instrument alchimic, un vas cu care se acoperă în sobă vasul de fiert. Cf. RHENANUS, *Solis e puteo emergentis*, p. 40.

siunile inconștientului, dar tot atât de puternici ca acesta. El gabir este Cel mare și puternic:

NEREIDE ȘI TRITONI:
Trei dintre ei ne-au urmat,
Al patrulea nu ne-nsoțește;
Zicea că-i Cel-adevărat,
Ce pentru toți ceilalți gândește.

SIRENELE:
Un zeu de-un alt zeu
Își râde mereu.
Urmați-le jocul!
Feriți nenorocul!

[204] Pentru natura sensibilă a lui GOETHE este caracteristic faptul că al patrulea este gânditorul. Dacă «sentimentul este totul» funcționează ca cel mai înalt principiu, atunci gândirea trebuie să se mulțumească cu rolul său nefavorabil și să dispară fără urmă. Această evoluție o relatează prima parte din «*Faust*». Modelul l-a dat însuși GOETHE. În acest caz, gândirea devine cea de-a patra funcție (tabu). Prin contaminare cu inconștientul, ia forma grotescă a Cabirilor, deoarece Cabirii, ca pitici, sunt zei chtonici și, de aceea, de regulă, au un aspect diform corespunzător. («Pe cei-ne-nchegați îi văd/ Ca oluri de argilă rele»). Ei se află deci în contradicție grotescă cu cei cerești și-și bat joc de aceștia (vezi «maimuța lui Dumnezeu»).

NEREIDE ȘI TRITONI:
De fapt, sunt șapte ei.

SIRENELE:
Și unde-s ceilalți trei?

NEREIDE ȘI TRITONI:
Nu știm, poate-ntre timp
Sunt încă în Olimp;
Și-al optulea-i la fel-
Nu ne-am gândit la el.

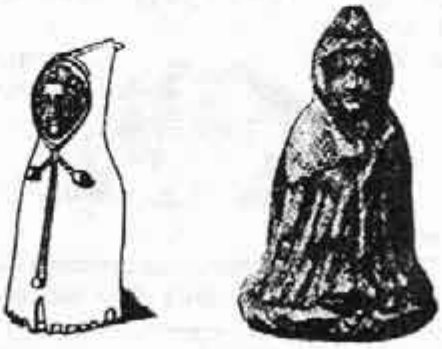

Imag. 77 a și b Telesphoros, cabirul sau «familiaris» al lui Asklepios.
77a Figură de bronz în St. Germain-en-Laye; 77b Statuetă de marmură în Viena

Grații ne-aduc, veniți!
Dar încă-s neîmpliniți.
Ah, ei, incomparabilii,
Tânjesc, irepresibil:
Mereu-insațiabilii
După inaccesibil.

[205] Aflăm că ei sunt «de fapt» șapte până la opt; apare din nou o dificultate cu al optulea, cum a fost înainte cu al patrulea. De asemenea, apare o contradicție față de originea subliniată înainte, de jos, din întuneric, și anume Cabirii sunt de fapt de găsit în Olimp; pentru că ei tânjesc veșnic de jos înspre sus și de aceea se pot întâlni mereu și jos și sus. «Figura primară» este evident un conținut inconștient care tinde spre lumină. Ea caută și este ea însăși ceea ce am numit deja «comoara greu accesibilă»[72]. Această presupunere se adevărește numaidecât:

Eroii-Antichității-și văd scăzând
Înalta faimă-oriunde-oricând,
Chiar de mai are încă străluciri:
Ei lâna de-aur ne-au adus din zări,
Voi însă-pe Cabiri.

[206] «Lâna de aur» este scopul râvnit de călătoria argonauților, acea «quest» plină de peripeții, care este unul din multele sinonime pentru atingerea inaccesibilului. THALES face, referitor la aceasta, următoarea observație înțeleaptă:

Să știi, aceasta are căutare:
Rugina dă monezilor valoare.

[207] Inconștientul este întotdeauna părul din supă: imperfecțiunea desăvârșirii ascunsă cu teamă, penibilul dementi al tuturor pretențiilor idealiste, restul de pământ care stă la baza naturii umane și care tulbură claritatea cristalină dorită. În concepția alchimică, rugina este, asemeni coclelii, boala metalului. Dar tocmai această lepră este «vera prima materia», baza pentru confecționarea aurului filosofic. «*Rosarium philosophorum*» spune: «Aurul nostru nu este aurul comun. Tu însă ai întrebat de cel verde (viriditas, probabil cocleala), presupunând că bronzul este un corp lepros (leprosum) din cauza culorii verzi pe care o are. De aceea îți spun că tot ce este desăvârșit la minereu este acea culoare verde, pentru că aceasta se va transforma prin metoda noastră (magisterium) în cel mai adevărat aur».[73]

[208] Observația paradoxală a lui THALES, cum că doar rugina dă monezii adevărata valoare, este un fel de parafrază alchimistă, care de fapt nu vrea să spună altceva decât că nu există lumină fără umbră și nu există totalitate sufletească fără imperfecțiune. Pentru desăvârșire, viața nu are nevoie de *perfecțiune* ci de *plenitudine*. Pentru acest lucru e necesar un «ghimpe în inimă», acea suferință a imperfecțiunii, fără de care nu există nici înainte, nici urcuș.

---

[72] [JUNG] *Symbole der Wandlung*, index s.v.

[73] *Art. aurif.* II. p. 220: un citat al lui SENIOR. «Viriditas» este denumit ocazional și «azoth», care este unul din multiplele sinonime pentru «piatră».

[209] Problema lui trei și patru, șapte și opt, pe care o pune aici GOETHE, este o perplexitate a alchimiei, care, istoric vorbind, provine din textele atribuite lui CHRISTIANOS[74]. În tratatul despre realizarea «apei mistice» se spune: «De aceea, profeta ebraică a strigat fără sfială: ‹Unu devine doi, doi devine trei și din trei apare unul ca al patrulea!›»[75]. Această profetesă a intrat în literatura alchimistă sub numele de MARIA PROPHETISSA[76] (imag. 78), numită și evreica, sora lui Moise sau copta și nu e improbabil să aibă legătură cu Maria din tradiția gnostică. EPIPHANIUS confirmă existența scrierilor acestei Marii: «*Interrogationes magnae*» și «*parvae*», unde este descrisă o viziune despre Christos, cum pe un munte acesta a scos la iveală din coasta sa femeia și s-a amestecat cu ea.[77] Nu este întâmplător faptul că mai jos amintitul tratat al Mariei are ca temă «matrimonium alchymicum» [nunta alchimică], discutată într-un dialog cu filosoful Aros[78]; de aici provine mult repetatul «Unește gumă cu gumă într-o adevărată căsnicie»[79]. «Gummi arabicum», inițial, este folosit aici ca nume secret pentru substanța care transformă datorită capacității adezive. Așa, de exemplu, explică KHUNRATH[80] guma «roșie», ca «rășină a înțeleptului», ceea ce este un sinonim pentru substanța care transformă. Această substanță, ca putere vitală (vis animans), este comparată cu «lutul lumii» (glutinum mundi) care formează starea de mijloc între spirit și trup și care este unirea dintre cele două.[81] Vechiul tratat «*Consilium coniugii*» explică faptul că omul filosofic a fost alcătuit din cele «patru naturi ale pietrei»; trei dintre ele ar fi pământești sau în pământ, «a patra natură este apa pietrei, și anume aurul vâscos, numit guma roșie, cu care sunt vopsite cele trei naturi pământești.»[82] Guma este, după cum aflăm aici, a patra natură critică; este dublă, adică masculină și feminină, și totuși doar acea «aqua mercurialis» unică. Unirea celor două este un fel de *autofecundare*, lucru exprimat întotdeauna de balaurul mercurial[83]. Din aceste precizări reiese clar cine este omul filosofic:

---

[74] Anonimul, numit CHRISTIANOS, este, după BERTHELOT (*Les Origines de l'alchimie*, p. 99 sq.) un contemporan al lui STEPHANUS DIN ALEXANDRIA și a trăit deci cu aproximație la începutul secolului al VII-lea.

[75] BERTHELOT, *Alch. grecs*. VI, V, 6, rând 16. ἐκραύγαζεν (țipătul) aproape animalic indică o stare extatică.

[76] Un tratat atribuit ei (de origine arabă?) cu titlul *Practica Mariae Prophetissae in artem alchemicam* în: *Art. aurif.* I, p. 319 sq.

[77] *Panarium*, XXVI. Pentru alte posibile relații cu Mariamne și cu Maria Magdalena din *Pistis Sophia* cf. HANS LEISEGANG, *Die Gnosis*, Leipzig 1924, p. 113 sq. și CARL SCHMIDT [ed.], *Gnostische Schriften in koptischer Sprache*, Leipzig 1892, VIII p. 596 sq.

[78] Aros = Horos. Un model pentru dialogul Mariei ar putea fi Ἶσις προφῆτις τῷ υἱῷ αὐτῆς (BERTHELOT, *Alch. grecs*, I, XIII). Isis și Maria erau ușor de confundat.

[79] «Matrimonifica gummi cum gummi vero matrimonio» în: *Art. aurif.* I, p. 320.

[80] *Hyleal. Chaos*, p. 239.

[81] *Aphorismi Basiliani* în: *Theatr. chem.* IV (1613), p. 368.

[82] *Ars chem.* pp. 247 și 255.

[83] ARNALDUS DE VILLANOVA (*Carmen* în: *Theatr. chem.* IV [1613] p. 614 sq.) a rezumat foarte exact quintesența tratatului în următoarele versuri: «Maria, mira sonat, breviter quae talia sonat:/ Gumi cum binis fugitivum figit in imis./ ...Filia Platonis consortia iungit amoris:/ Gaudet massata, quando tria sunt sociata.» [Maria enunță pe scurt ideile care frapează, căci altfel sunt adevărurile care fulgeră în gura sa. Cu cele două gume ea fixează în adâncuri

Imag. 78 Maria Prophetissa; în fundal: Unirea (coninuctio) superiorului cu inferiorul.
MAIER, *Symbola aureae mensae* (1617)

primordial androgin sau Anthropos-ul gnosticismului[84] (cf. imag. 64, 82, 117, 195 ș.a.), a cărui paralelă în India este âtman. Brhadâranyaka-Upanishad spune despre acesta: «Era mare cât o femeie și un bărbat care se țin îmbrățișați. Acest sine al lui (âtman) l-a împărțit în două părți; din acestea au luat ființă soțul și soția. Cu ea s-a căsătorit»[85] ș.a.m.d. Originea comună a acestor idei se află în reprezentările primitive despre ființa primordială bisexuată.

[210] A patra natură, pentru a ne întoarce la textul din «*Consilium coniugii* », ne duce de-a dreptul la ideea de Anthropos, care este o imagine a totalității omului: a unuia care a existat înainte de om și care în același timp constituie scopul acestuia. El se alătură ca al patrulea celor trei și realizează astfel sinteza celor patru într-o

elementul instabil. Această fiică a lui Platon armonizează componentele dragostei, îi place tot ce este semănat, copt, adunat în trei.]

[84] Cf. relatarea mea despre «Adech» la PARACELSUS în: *Paracelsus als geistige Erscheinung* [O.C. 13, paragr. 168 și 203 sq.].

[85] I, 4, 3 Cf. *The Upanishads* II, Oxford 1884, p. 85 sq.

unitate[86] (imag. 196). În cazul lui șapte și opt e vorba de ceva asemănător, dar acest motiv apare mult mai rar în literatură. Se găsește la PARACELSUS, unde a fost accesibil pentru GOETHE[87], în *«O altă explicație a întregii astronomii»*: «Unu este puternic/ șase sunt subiecți și opt este puternic»[88] și chiar mai tare decât primul. Unu este regele și șase sunt slujitorii și fiul: este regele Sol și cele șase planete, respectiv homunculii metalici, cum îi arată reprezentarea lui JANUS LACINIUS de la 1546 în *«Pretiosa margarita novella»*[89] (imag. 79). Al optulea nu apare aici. Se pare că PARACELSUS l-a inventat.

Imag. 79 Regele Sol cu cei șase fii ai planetelor.
LACINIUS, *Pretiosa margarita novella* (1546)

[86] O altă formulare se află în distincția XIV din *Allegoria sapientium* (*Theatr. chem.* V. p. 86): «Unum et est duo, et duo et sunt tria et tria, et sunt quattuor, et quattuor, et sunt tria, et tria, et sunt duo, et duo et sunt unum.» [Unu și acesta fac doi, iar doi și acesta sunt trei, și trei și acesta fac patru, patru și acesta sunt trei, și trei și cu acesta sunt doi, iar doi și cu acesta fac unu.] Prin aceasta este prezentată împărțirea în patru (tetrameria) unului și sinteza celor patru într-unul singur.

[87] Cf. *Dichtung und Wahrheit*.

[88] SUDHOFF/MATTHIESEN [ed.], *Opere alese*, XII.

[89] HUSER [ed.] II, p. 451. Aici «aqua mercurialis» este caracterizată ca «Bacchi candens et limpidus humor» (!) [umezeala sclipitoare și clară a lui Bacchus.] În timpul operației, regele și fiul sunt uniți, astfel încât în final rămâne doar noul rege și cei cinci servitori. «Senarius» (șasele) nu joacă un rol important în alchimia târzie.

Deoarece acesta este și «mai puternic» decât primul, ar trebui să-i revină coroana. Cel ce «este» al optulea în Olimp la GOETHE se referă direct la textul lui PARACELSUS, în măsura în care acesta formulează o «Astrologie Olympi» (adică structura lui «corpus astrale»).[90]

[211] Revenind la visul nostru, în locul critic, și anume între etajele șapte și opt, îl găsim pe roșcat, un sinonim al omului cu cioc, Mephisto cel rațional care transformă scena în chip magic, pentru că urmărește ceea ce Faust n-a văzut niciodată: și anume «figura primară», care semnifică cea mai de preț comoară, «nemurirea»[91]. Se transformă în soldați, reprezentanții uniformității, ai opiniei colective care este total împotriva admiterii inoportunității. Trei și șapte îi sunt acestei înalte autorități sfinte; dar patru și opt sunt aducătoare de nenorociri: «oluri de argilă rele», «nimic altceva» decât inferioritate, care în fața verdictului dur al preoților nu au nici o consistență. «Stânga» trebuie «total nimicită», deci partea inconștientă și tot ce e suspect, ce vine din stânga, deci dinspre inconștient. Această părere este de modă veche și se folosește de mijloace de modă veche; dar și flintele pot ținti bine. Din motive necunoscute, adică neamintite în vis, acest atentat distructiv împotriva «centrului», spre care trebuie (conform sfatului) să se «îndrepte privirea», se stinge. Acest centru (mijloc) este reprezentat în desenul de pe marginea biletului ca o roată cu opt spițe (imag. 80).

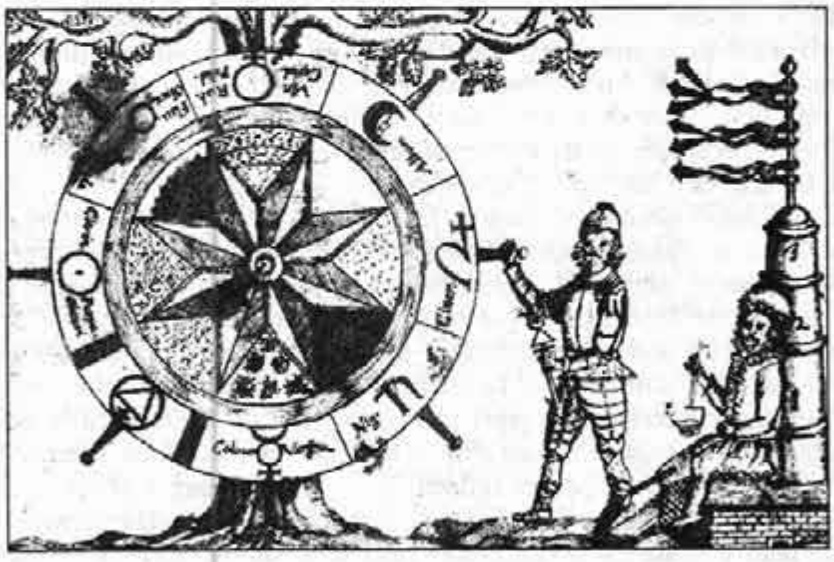

Imag. 80 Mercurius învârte roata cu opt spițe, care simbolizează procesul. El ține într-o mână «telum passionis».
Speculum veritatis (Vatican, sec. al XVII-lea)

[90] HUSER I, p. 530.

[91] Vezi și *«Faust»*, partea a II-a. Îngerii poartă «partea nemuritoare» a lui Faust spre cer, după ce l-au păcălit pe Diavol. Aceasta constituie, conform unei ediții mai vechi, «entelechia lui Faust».

[212] 23. VIS:

Într-un spațiu pătrat. În fața celui ce visează stă femeia necunoscută al cărei portret trebuie să-l deseneze. Ceea ce desenează însă nu este o figură, ci sunt trifoi cu trei frunze sau cruci deformate, în patru culori diferite: roșu, galben, verde și albastru.

[213] În legătură cu acest vis, cel ce visează desenează spontan un cerc, ale cărui sferturi sunt nuanțate în culorile mai sus amintite. Este o roată cu opt spițe. În mijloc se află o floare albastră cu patru petale. Urmează, la intervale scurte de timp, multe desene care se ocupă toate de structura particulară a «centrului» și care provin din dorința de a descoperi acea configurație care îi oferă esenței «centrului» o expresie adecvată. Fiecare desen în parte rezultă fie din impresii vizuale, fie dintr-o intuiție intropatică, fie din vise.

[214] Referitor la roată, trebuie semnalat faptul că aceasta este o expresie predilectă în alchimie pentru a desemna procesul circular, «circulatio». Acesta se referă, pe de o parte, la «ascensus» și «descensus», spre exemplu păsările care se ridică și coboară (vaporii care se precipită)[92], pe de altă parte, la revoluția cosmosului ca model pentru operă și astfel și la ciclul anului, în cadrul căruia ia ființă opera. Legătura între «rotatio» și desenele sale cu cercuri nu îi este inconștientă alchimistului. Alegoria morală a roții din acea vreme subliniază că «ascensus» și «descensus» sunt o coborâre a lui Dumnezeu către om și o urcare a acestuia către Dumnezeu (conform unei predici a SF. BERNHARD: «Suo nobis descensu suavem ac salubrem dedicavit ascensum»[93]). De altfel, roata mai exprimă și cele mai importante virtuți necesare operei: «constantia» [statornicia], «obedentia» [ascultarea], «moderatia» [măsura], «aequalitas» [calmul] și «humilitas» [umilința][94]. Semnificațiile mistice ale roții joacă un rol important la JAKOB BÖHME. Ca și alchimiștii, și el operează cu roțile lui Ezechiel; astfel, el spune: «...deci recunoaștem că viața spirituală stă închisă în sine, iar viața naturii este îndreptată din sine spre exterior și înaintea sa. O putem compara cu o roată sferică care merge pe toate părțile, așa cum o arată roara lui Ezechiel»[95]. În continuare, explică: «Roata naturae se învârte din afară spre interior; pentru că divinitatea locuiește în interiorul său și are o astfel de figură care nu poate fi desenată, ea este bineînțeles doar o metaforă naturală: tot astfel se oglindește Dumnezeu în figura acestei lumi; pentru că Dumnezeu este pretutindeni întreg și locuiește așadar în sine însuși. Ia aminte: Roata exterioară este zodiacul cu constelațiile: și după acesta, cele șapte planete[96]» ș.a.m.d. «Chiar dacă această figură nu este elaborată îndeajuns, totuși este o reflecție: și s-ar putea executa un plan minunat pe un cerc mare, pentru reflecția celor care înțeleg mai greu. Deci, ține minte, dorința merge înspre interior, spre lumina care este Dumnezeu» ș.a.m.d. Roata este pentru BÖHME și o «impresie» (alchimic: «informatio») a voinței eterne. Este mama natură, respectiv, «sufletul mamei/ din care ea creează mereu și caută:

[92] Cf. mișcările substanței care transformă în *Tabula smaragdina* (*De alchemia*, p. 363).

[93] [Prin coborârea sa, ne-a oferit o ascensiune plăcută și mântuitoare (*Sermo IV de ascensione Domini*, col. 312)].

[94] PICINELLUS, *Mundus symbolicus*, Index (s.v. «rota»).

[95] JAKOB BÖHME, *Vom irdischen und himmlischen Mysterium*, cap. V, 1 sq.

[96] *Vom dryfachen Leben*, cap. IX, 58 sq.

sunt stelele cu roata planetară/ după modelul constelației veșnice/ care este numai un spirit/ și sufletul veșnic este în înțelepciunea lui Dumnezeu/ ca natură veșnică/ din care spiritele veșnice au provenit și în care au pierit»[97]. «Caracteristica» roții este viața sub forma a «patru stareți» care «prin mama/ cea care dă viață/ conduc destinul». Acestea sunt cele patru elemente cărora «roata sufletului le dă voință și dorință/ ca această întreagă ființă să fie doar un singur lucru» precum «sufletul unui om; așa cum e el în suflet și trup»; pentru că el este creat după imaginea acestei «ființe totale». Astfel, și natura în cele patru elemente ale ei este o ființă totală»[98] însuflețită. Această «roată sulfurică» este originea binelui și a răului, respectiv te introduce sau te scoate din aceste principii.[99]

[215] Mistica lui BÖHME este în cel mai înalt grad influențată de alchimie. El spune următoarele: «Forma nașterii este o roată care se învârte/ acest lucru îl face Mercurius în sulf»[100]. «Nașterea» este «copilul de aur» («filius philosophorum»: arhetipul copilului divin[101]) al cărui «arhitect» este Mercurius[102]. Mercurius însuși este «roata de foc a esenței» sub forma unui șarpe. La fel și sufletul (neluminat) este un astfel de «Mercurius de foc». Vulcanus aprinde în el «roata de foc a esenței», când se «desparte» de Dumnezeu; de aici se naște dorința și păcatul, care sunt «mânia lui Dumnezeu». Sufletul este atunci un «vierme», precum «șarpele de foc», o «larvă» și un «monstru».[103]

[216] Interpretarea roții la BÖHME dezvăluie ceva din arcanul mistic al alchimiei și este, atât în sensul acesta, cât și în sens psihologic, de mare importanță: roata apare aici ca o imagine a totalității care reprezintă esența simbolisticii mandalei și include de aceea și «mysterium iniquitatis» [taina centrului răului].

[217] Faptul confirmă că reprezentarea «mijlocului», care a fost mereu adusă în apropierea conștiinței de către inconștient, se stabilizează și provoacă o fascinație deosebită asupra conștiinței. Următorul desen redă iar floarea albastră (imag. 85), dar împărțită în opt; apoi urmează imaginile a patru munți în jurul unui lac format într-un crater; un inel roșu care se află pe pământ, în el se află un copac uscat, pe care se cațără, mișcându-se spre stânga, un șarpe verde (imag. 13).

[218] A te ocupa serios de această problemă este, probabil, pentru un profan, ceva stupefiant. O oarecare cunoaștere a practicilor Yoga, precum și a filosofiei medievale referitoare la lapis, l-ar ajuta să o înțeleagă. Cum am amintit și la cvadratura cercului, aceasta este una din metodele pentru crearea lapis-ului alături de folosirea imaginației «imaginatio», așa cum o demonstrează foarte clar și următorul text: «Să ai grijă ca ușa ta să fie bine închisă, pentru ca cel ce se află înăuntru să nu poată scăpa, și, cu voia lui Dumnezeu, vei ajunge astfel la țel. Natura își desfășoară treptat opera, eu însă vreau ca și tu să faci la fel, ca după natură să se orienteze imaginația

[97] *De signatura rerum*, cap. XIV, 11.
[98] l.c., cap. XIV, 12.
[99] l.c., cap. XIV, 13.
[100] l.c., cap. IV, 25.
[101] Cf. JUNG și KERÉNYI, *Das göttliche Kind* (O.C. 9/I).
[102] BÖHME, *De signatura rerum*, IV, 26.
[103] BÖHME, *Gespräche einer erleucteten und unerleuchteten Seele*, pp. 11-24.

ta. Și uită-te din ce se regenerează conform naturii corpurile în măruntaiele pământului. Și acest lucru să-l imaginezi prin adevărata imaginație și nu prin cea fantastică».[104]

[219] «Vas bene clausum» [vasul bine închis], această măsură preventivă alchimică, întâlnită adeseori, are aceeași semnificație cu cercul protector. În ambele cazuri trebuie protejat interiorul de pătrunderea și amestecul cu exteriorul[105], așa cum trebuie împiedicat să fugă. «Imaginatio» este înțeleasă aici ca o reală *putere de imaginație* în sensul propriu al cuvântului, conform întrebuințării sale clasice, și este pus în opoziție cu «phantasia», care semnifică cel mult «idee», în sensul de gând neesențial, la PETRONIU chiar întărindu-se această semnificație până la ridicol: «phantasia non homo» [Este o himeră, nu un om][106]. «Imaginatio» este o evocare activă a imaginilor (interioare) «secundum naturam» (conform naturii), o activitate autentică a gândirii sau imaginației, care nu improvizează aiurea, fără un plan și fără a avea pământul sub picioare, deci care nu se joacă cu obiectele ei, ci încearcă să cuprindă evenimentele interioare în imagini formate conform naturii. Această activitate este descrisă ca «opus» (operă). Nici felul în care cel ce visează tratează obiectele experienței interioare nu îl putem astfel desemna decât ca un veritabil travaliu, având în vedere schițarea și realizarea conștiincioasă, exactă și îngrijită, a conținutului care trece de la inconștient spre conștiință. Pentru orice cunoscător al alchimiei, asemănarea cu «opus» este evidentă. În afară de asta, visele confirmă analogia, cum vom vedea în visul 24.

[220] Visul de dinainte (23) din care au rezultat desenele discutate nu arată nimic din care să rezulte «nimicirea» stângii. Dimpotrivă, cel ce visează se află din nou în temenos, confruntat cu necunoscuta care personifică funcția a patra, «inferioară».[107] Desenul său este anticipat de vis și, ceea ce visul reprezintă sub o formă personificată, cel ce visează redă ca o ideogramă abstractă. Acesta ar trebui să fie un indiciu al faptului că sensul personificării este un simbol pentru ceva ce poate fi reprezentat și printr-o cu totul altă formă. Această «altă formă» ne întoarce la visul 16 [paragr. 97], asul de treflă a cărui analogie cu crucea neregulată a fost subliniată acolo. Analogia este confirmată aici. Situația de atunci am încercat să o exprim în formula: trinitate creștină, dar în diferite nuanțe, culori sau adumbrită prin cele patru (culori). Culorile apar aici ca o concretizare a tetraktys-ului. Un anunț asemănător citează «*Rosarium*»-ul din «*Tractatus aureus*»: «Vultur[108]... clamat voce magna,

[104] *Rosarium* (*Art. aurif.* II, p. 214 sq.).

[105] l.c., p. 213: «... nec intrat in eum <lapidem> quod non sit ortum ex eo, quoniam si aliquid extranei sibi apponatur, statim corrumpitur.» [Și nu pătrunde nimic în ea (piatră) ce nu a izvorât din ea, pentru că, dacă i s-ar implanta un corp străin, ar fi imediat stricată.]

[106] [*Satyricon*, paragr. 38].

[107] «Fili, extrahe a radio suam umbram: accipe ergo quartam partem sui, hoc est, anam partem de fermento et tres partes de corpore imperfecto» etc. [Fiule, trage din rază umbra ei: ia deci a patra parte din ea adică o parte din ferment și trei părți din corpul nedesăvârșit.]: prescripție pentru prepararea pietrei (lapis). (Citat din HERMES din: *Rosarium* (*Art. aurif.* II, p. 317). Pentru «umbra» cf. l.c., p. 233: «Fundamentum artis est Sol, et eius umbra» [Baza artei este Soarele și umbra sa.] (imag. 81). Textul de mai sus corespunde doar din punct de vedere al sensului cu *Tractatus aureus*, nu însă și din punct de vedere al textului.

[108] Cf. visul 58, paragr. 304. Vulturii și corbii alchimici sunt în esență sinonime.

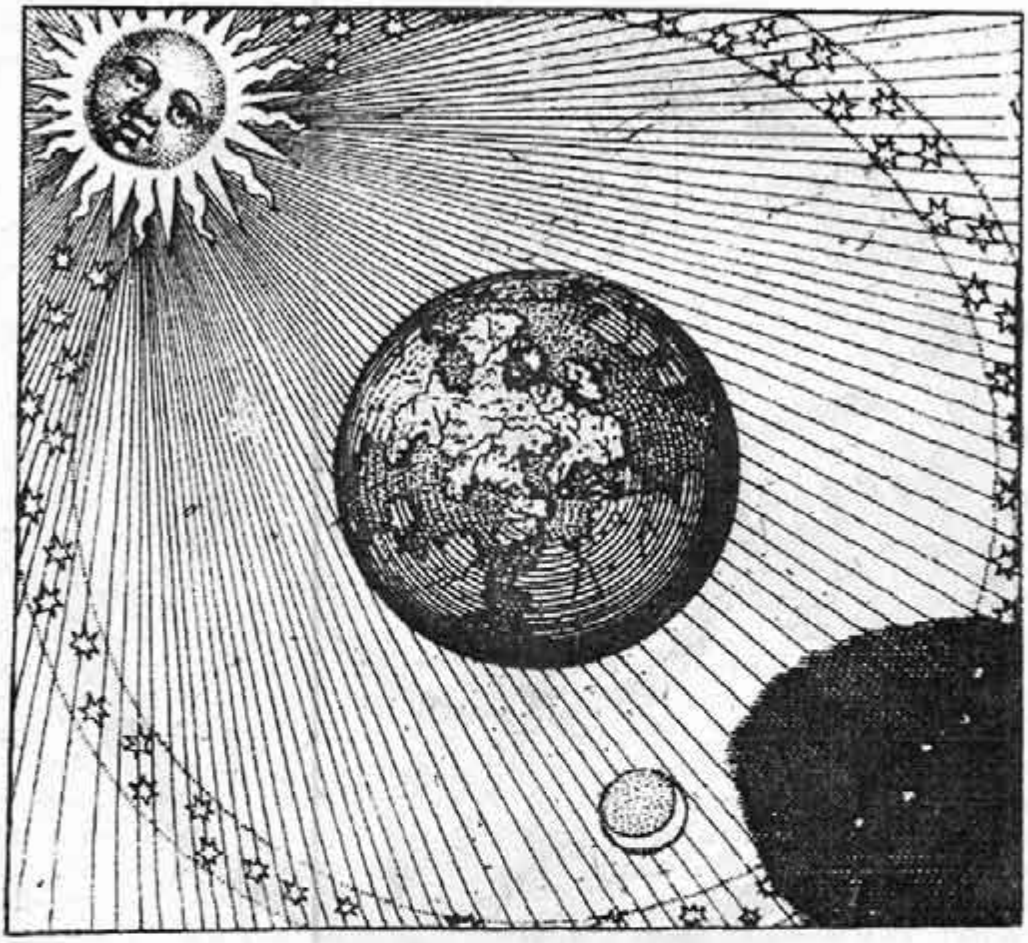

Imag. 81 «Sol et ejus umbra». Pământul este în mijloc, așezat între lumină și întuneric.
MAIER, *Scrutinium chymicum* (1687)

inquiens: ‹Ego sum albus niger et rubens citrinus›[109].» Dimpotrivă, lapis iese în evidență prin faptul că unește în sine «omnes colores» (toate culorile). Se poate presupune că cvaternitatea reprezentată aici prin cele patru culori este în oarecare măsură o treaptă anterioară. Acest lucru se confirmă în «*Rosarium*»: «... lapis noster est ex quatuor elementis».[110] (imag. 64, 82, 117 ș.a.); la fel și «aurum philosophicum»:

[109] [Vulturul strigă cu voce tare și spune: «Eu sunt negrul alb și galbenul roșu»] Și acest citat din HERMES este arbitrar. În realitate sună astfel: «Ego sum albus nigri, et rubeus albi, et citrinus rubei, et certe veridicus sum.» [Eu sunt albul negrului și roșul galbenului, și galbenul roșului și spun desigur adevărul.] (*Tractatus aureus*, p. 12). În acest mod sunt exprimate trei sensuri prin patru culori, în opoziție cu formula lui HORTULANUS care îi atribuie pietrei patru naturi și trei culori (*De Alchemia*, p. 372).

[110] [Piatra noastră provine din cele patru elemente] l.c., p. 207.

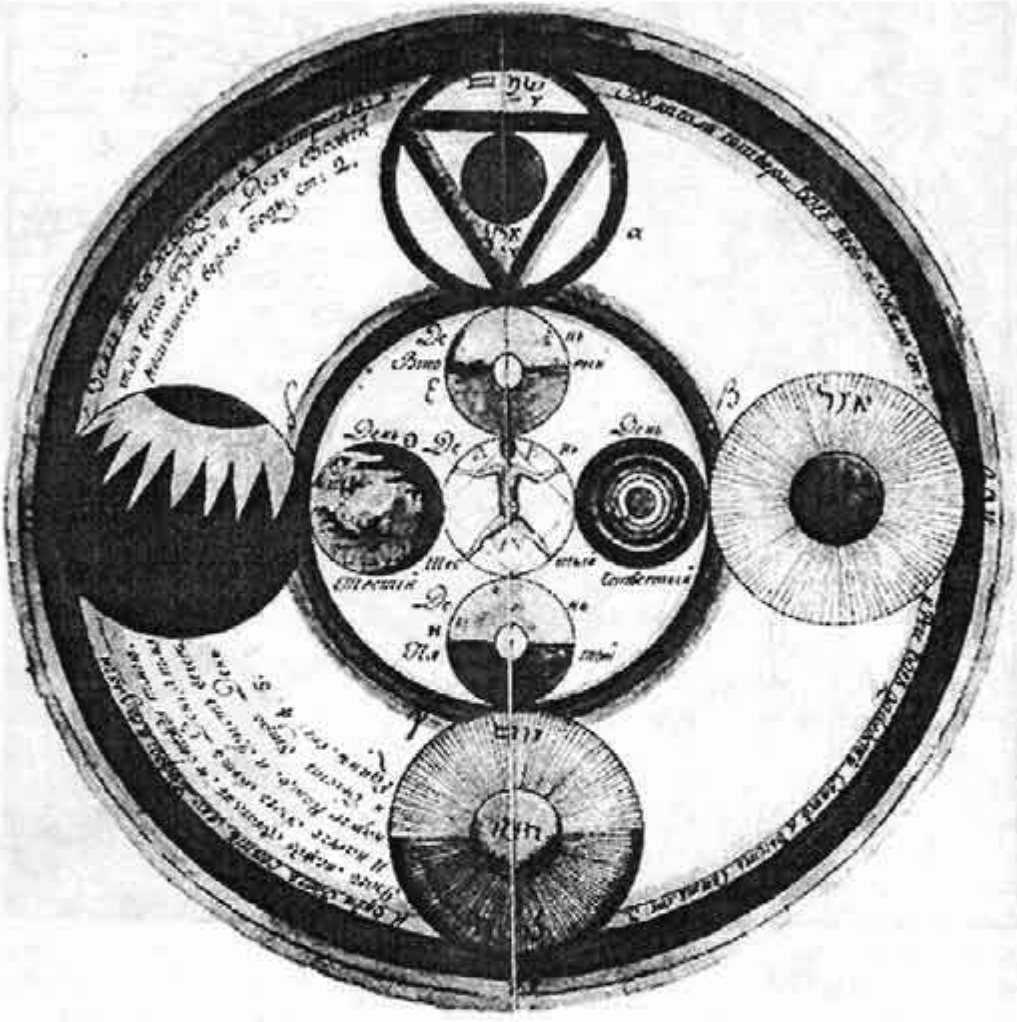

Imag. 82 Anthropos cu cele patru elemente.
Dintr-un manuscris rusesc din secolul al XVIII-lea.

«...in auro sunt quatuor elementa in aequali proportione aptata.»[111]. Cele patru culori din vis reprezintă și trecerea de la trinitate la cvaternitate și astfel la cvadratura cercului (imag. 59 și 60), care, în concepția alchimistă, ar fi cea mai aproape de natura lapis-ului, datorită rotunjimii sale (simplitate desăvârșită). Astfel se spune într-o rețetă pentru prepararea lapis-ului, atribuită lui RAYMUNDUS: «Recipe de simplicissimo et de rotundo corpore, et noli recipere de triangulo vel quadrangulo, sed de rotundo: quia rotundum est propinquius simplicitati quam triangulus.

[111] [În aur sunt cuprinse cele patru elemente, dispuse uniform] l.c., p. 208.

Notandum est ergo, quod corpus simplum nullum habens angulum: quia ipsum est primum et posterius in planetis, sicut Sol in stellis».[112]

[221] 24. VIS:

Două persoane discută despre cristale, în special despre un diamant.

[222] Este greu să nu te gândești aici la ideea de lapis [piatră]. Mai mult, acest vis dezvăluie fundalul istoric și indică faptul că aici este vorba chiar de lapis-ul căutat, «de comoara greu accesibilă». «Opus»-ul celui care visează este ca o repetare inconștientă a eforturilor filosofiei hermetice. (Mai multe referitoare la «diamant», visele 37, 39, 50 [paragr. 258, 262, 284].)

[223] 25. VIS:

Este vorba de construirea centrului și de o simetrizare a figurii prin oglindirea în acest punct.

[224] Cuvântul «construcție» indică natura sintetică a «opus»-ului, la fel și construcția care costă efort și care îi acaparează celui care visează puterea de muncă. «Simetrizarea» este un răspuns la conflictul din visul 22 («stânga trebuie eliminată»). O parte trebuie să-i corespundă perfect celeilalte ca o imagine în oglindă, iar această imagine se naște în «centru», care se caracterizează deci prin proprietatea de a oglindi și este un vitrum[113], un cristal sau o întindere de apă (imag. 209). Oglindirea pare să trimită la imaginea ce stă la baza «lapis»-ului, a lui «aurum philosophicum», a elixirului, a lui «aqua nostra» etc. (imag. 265).

[225] Așa cum «dreapta» conștiinței reprezintă lumea acesteia și principiile ce o guvernează, tot astfel, prin «oglindire», trebuie să se realizeze o inversare a imaginii lumii spre stânga, astfel încât să ia naștere o corespondență în sens invers. La fel, acest lucru poate suna: prin «oglindire», «dreapta» apare ca o inversare a «stângii». «Stânga» apare ca fiind egală cu «dreapta», respectiv inconștientul și ordinea lui, în mare măsură de neînțeles, devin completări simetrice ale conștiinței și ale conținuturilor acesteia, rămânând însă încă neclar ce anume se oglindește și ce este imaginea în oglindă (imag. 55). Pentru a continua această deducție, «centrul» ar putea fi privit ca un punct de intersecție între două lumi care-și corespund, dar care în oglindă apar invers.[114]

[226] Ideea simetrizării ar însemna un punct culminant în recunoașterea inconștientului și în încadrarea sa într-o imagine generală a lumii. Inconștientul atinge aici un caracter «cosmic».

---

[112] [Fiule, ia din corpul cel mai simplu și mai rotund, și nu lua din cel triunghiular sau patrulater, ci din cel rotund: pentru că cel rotund este mai aproape de simplitate decât cel triunghiular. Trebuie deci reținut că un corp simplu nu are colțuri, pentru că el este primul și ultimul printre planete, așa cum e Soarele printre stele] *Rosarium*, l.c., p. 317.

[113] «<Lapis> nihilominus non funditur, nec ingreditur, nec permiscetur: sed vitrificatur» [<Piatra> nu poate fi nici topită, nici pătrunsă sau amestecată, ci ea devine ca sticla] ș.a.m.d. (Citatul lui ADEMARUS în: *Rosarium*, l.c., p. 353).

[114] Există în acest sens paralele parapsihologice foarte interesante pe care nu le pot aminti aici.

[227] 26. VIS:

Este noapte, cer înstelat. O voce spune: «Acum va începe». Cel ce visează întreabă: «Ce anume va începe?», la care vocea răspunde: «Ciclul poate să înceapă». Cade o stea căzătoare descriind curbă ciudată, spre stânga. Scena se modifică; cel ce visează se află într-un local de plăceri îndoielnic. Se află aici un hangiu, care apare ca un exploatator fără scrupule, și fete într-o stare decăzută. Se naște o ceartă despre dreapta și stânga. Apoi, cel ce visează pleacă și se plimbă cu un taxi pe perimetrul unui pătrat. Apoi, din nou barul. Barmanul spune: «Ce au spus oamenii despre stânga și dreapta nu corespunde cu ceea ce simt eu. Există într-adevăr o parte dreaptă și una stângă a societății umane? » Cel ce visează răspunde: «Existența stângii nu contrazice existența dreptei. În fiecare om există amândouă. Stânga este imaginea în oglindă a părții drepte. Întotdeauna când eu o simt ca pe o imagine în oglindă sunt împăcat cu mine. Nu există o parte stângă și una dreaptă a societății umane; dar există oameni simetrici și strâmbi. Cei strâmbi sunt aceia care nu pot cuprinde în ei decât una din cele două părți, stânga sau dreapta. Ei se află încă în stadiul copilăriei». Barmanul spune gânditor: «Așa e mult mai bine», și-și vede în continuare de treabă.

[228] Am expus aici pe larg acest vis deoarece el arată cum sunt preluate de către cel ce visează ideile amintite în visul 25 [paragr. 223]. Reprezentarea relației simetrice este debarasată de caracterul cosmic și deplasată înspre domeniul psihologic, exprimat în simboluri sociale. «Dreapta» și «stânga» sunt folosite aproape ca niște sloganuri politice.

[229] La începutul visului stă aspectul cosmic. Cel ce visează a observat că acea curbă ciudată, pe care o urmează steaua căzătoare, corespunde cu exactitate unei linii pe care o desenase el când a conceput tabloul florii împărțite în opt.[115] Curba formează marginea petalelor. Steaua căzătoare călătorește deci de-a lungul marginii unei flori care cuprinde tot cerul înstelat. Circulația luminii este cea care începe aici.[116] Această floare cosmică corespunde oarecum trandafirului din «Paradisul» lui DANTE (imag. 83).

[230] Ca aspect al unei experiențe «interioare», care nu poate fi înțeleasă decât psihic, natura ei «cosmică» este șocantă și aduce cu sine reacția «părții inferioare». Aspectul cosmic este evident prea «înalt» și se compensează «în jos», astfel încât simetria nu mai este a celor două imagini ale lumii, ci doar a societății umane, chiar a însuși celui care visează. Atunci când barmanul spune referitor la acest înțeles psihologic «așa e mult mai bine», el exprimă o confirmare a cărei continuare ar trebui să sune: «dar nu destul de bine».

[231] Cearta în legătură cu dreapta și stânga, care la început ia naștere în local, este un conflict care s-ar dezlănțui în însuși cel ce visează, atunci când el ar trebui să recunoască simetria. El nu poate acest lucru pentru că cealaltă parte arată atât de îngrijorător, încât mai bine nu ne uităm din apropiere la imaginea ei. De aceea intervine magica «circumambulatio» (înconjurul pătratului), pentru ca el să rămână

[115] Cf. comentariul la visul 23, paragr. 217.

[116] Cf. paragr. 245 și 258 sq., cât și [WILHELM și JUNG] *Das Geheimnis der Goldenen Blüte* (O.C. 11), passim.

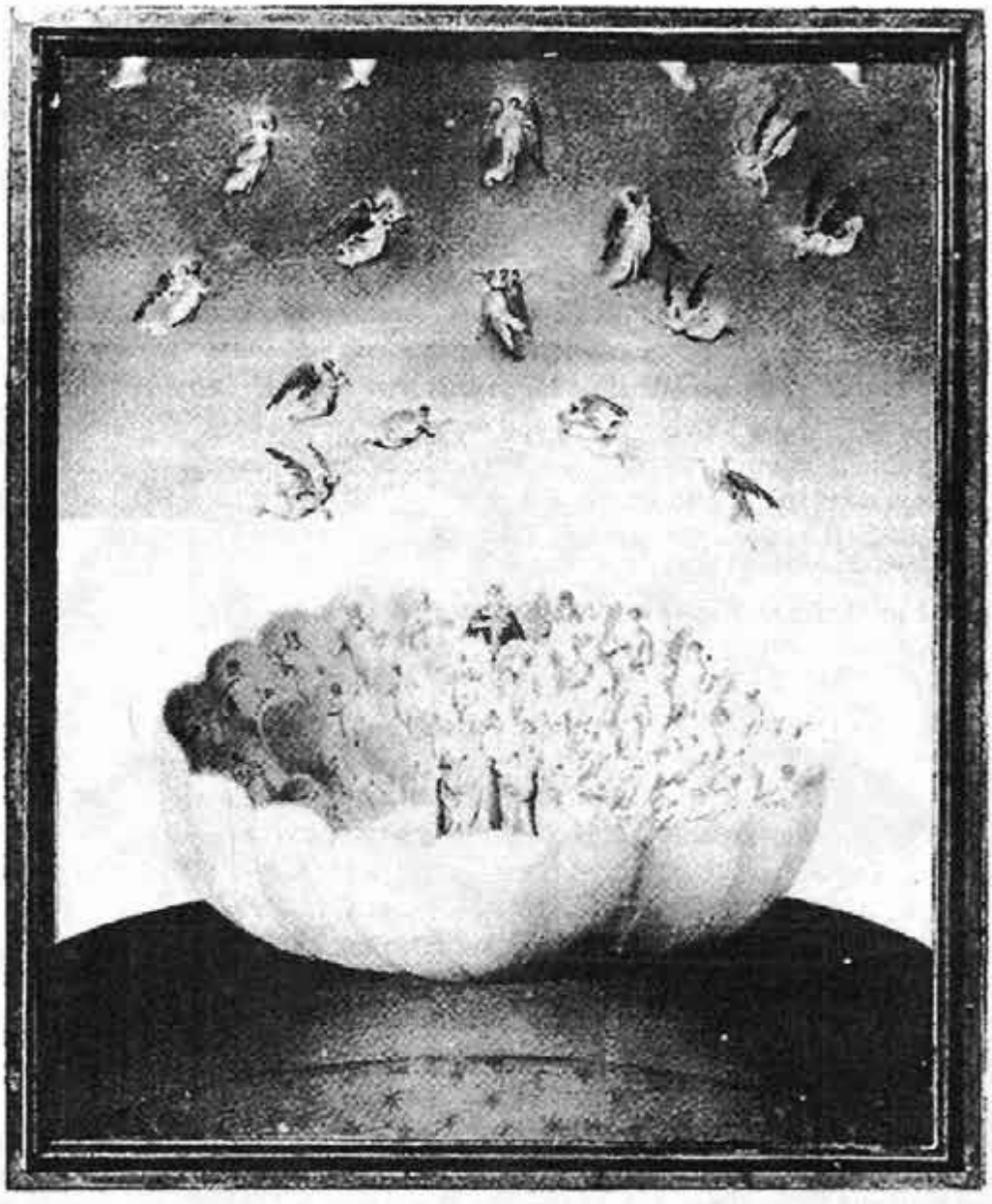

Imag. 83 Dante este purtat în roza cerească spre Dumnezeu.
DANTE, Paradisul (sec. al XV-lea)

înăuntru, să nu fugă, ci să învețe să-și suporte imaginea în oglindă. El încearcă acest lucru cum poate mai bine, dar încă nu așa cum ar dori-o partea cealaltă. De aceea apare recunoașterea cam rece a meritelor sale.

[232] 27. IMPRESIE VIZUALĂ:

Un cerc; în mijloc, un copac verde. În cerc are loc un război înverșunat între sălbatici. Ei nu văd copacul.

[233] Conflictul între dreapta și stânga nu s-a încheiat încă în chip vizibil. El continuă în liniște, pentru că sălbaticii se află încă în «stadiul copilăriei» și de aceea, ca «strâmbi», pot recunoaște fie numai dreapta, fie doar stânga, dar nu și o a treia parte, care se află deasupra conflictului.

[234] 28. IMPRESIE VIZUALĂ:

Un cerc; în interior, niște scări duc către un bazin, în care se află o fântână arteziană.

[235] Dacă o stare nu este mulțumitoare, lipsind din ea aspectul esențial al conținutului inconștient, atunci procesul inconștient face apel la simboluri anterioare, așa cum e cazul și aici. Simbolistica se întoarce la visul 13 [paragr. 154], unde am întâlnit grădina-mandală a filosofilor, cu fântâna arteziană a «aqua nostra» (imag. 84; și 25, 26, 56). Cercul și bazinul subliniază mandala care în simbolistica medievală este «rosa»[117]. «Grădina cu trandafiri a filosofilor» este un simbol îndrăgit.[118]

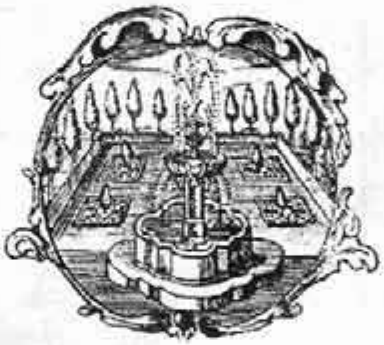

Imag. 84 Fântâna în grădina înconjurată de ziduri reprezintă «constantia in adversis» (statornicie în condiții vitrege), o situație caracteristică pentru alchimie!
BOSCHIUS, *Symbolographia* (1702)

[236] 29. IMPRESIE VIZUALĂ:

Un buchet de trandafiri, apoi un semn ⫻, *dar ar trebui să fie* ✳.

[237] Buchetul de trandafiri este ca o fântână arteziană care țâșnește în evantai. Sensul primului semn (copac?) este neclar; corectura, însă, reprezintă floarea împărțită în opt (imag. 85). Aici se pare că e corectată o eroare care a diminuat oarecum totalitatea «trandafirului» [rosa]. Reconstrucția trebuia deci să apropie de conștiință problema mandalei, și anume aprecierea și interpretarea corectă a «centrului».

[117] Cf. și L. VALLI, *Die Geheimsprache Dantes und der Fedeli d'Amore*, în: *Europäische Revue* VI/1 (Berlin 1930) pp. 92-112.

[118] Cf. *Rosarius minor* în: *De alchemia* p. 309 sq.

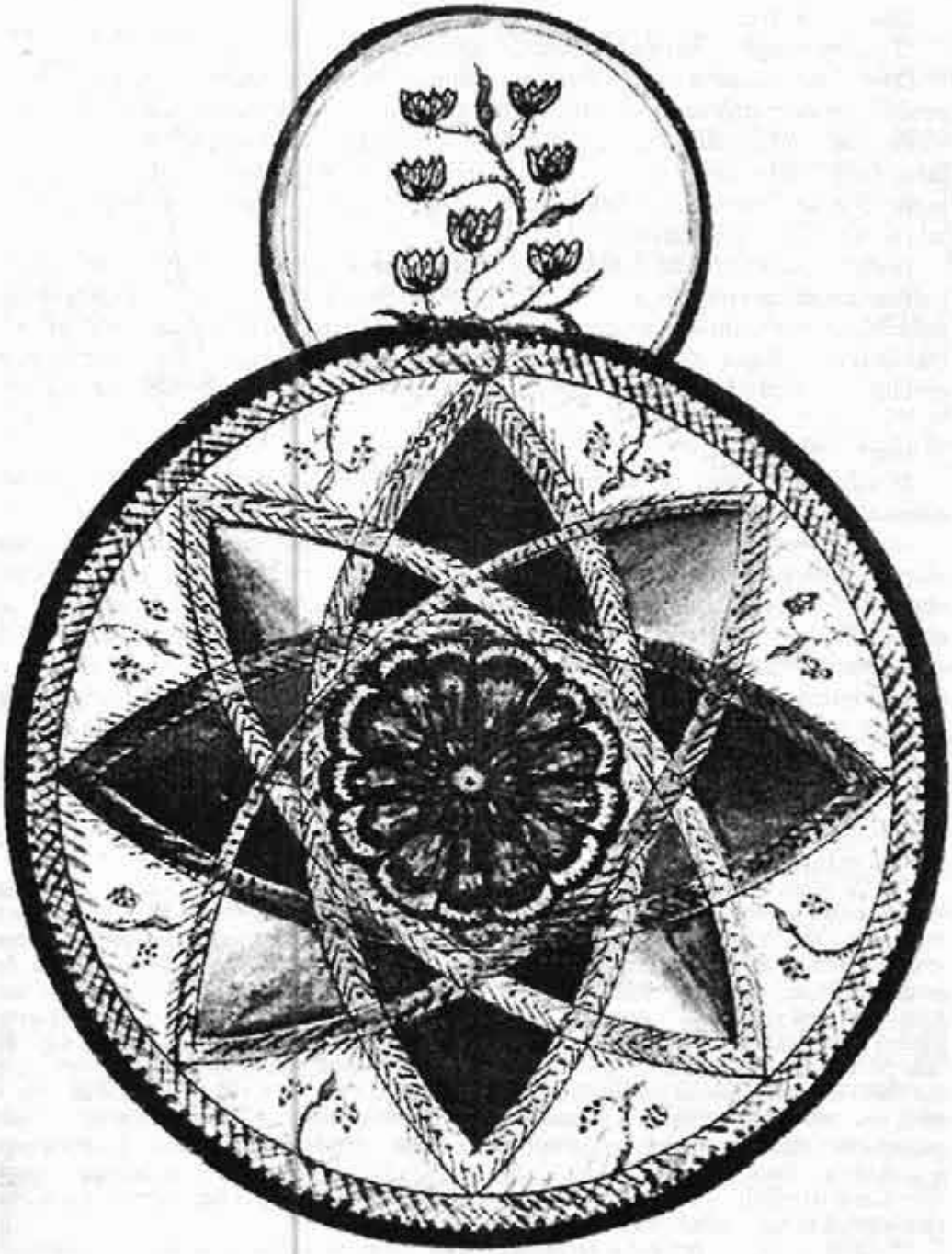

Imag. 85 Floarea cu opt raze ca a opta sau prima din șapte.
Recueil de figures astrologiques (sec. al XVIII-lea)

[238] 30. VIS:

El stă împreună cu femeia întunecată, necunoscută, la o masă rotundă.

[239] Întotdeauna când intervine un anume punct culminant al clarității sau o posibilitate cuprinzătoare de a trage concluzii, din acestea rezultă doar un regres. Visele aflate între cele citate aici arată clar că pentru cel ce visează exigența totalității care i se impune este destul de dificilă; pentru că o dată cu realizarea acestei pretenții apar pentru el consecințe practice importante, a căror natură personală se află în afara cadrului obiectului nostru.

[240] Forma rotundă a mesei face iarăși aluzie la cercul totalității; de aceasta aparține anima, ca reprezentantă a celei de-a patra funcții, mai ales în varianta ei «întunecată», care se manifestă atunci când ceva este concretizat, adică atunci când trebuie transpus în realitate sau când e amenințat să se transpună singur. «Întunericul» este chtonic, adică pământesc-real. Aceasta este și izvorul fricii care provoacă regresul.[119]

[241] 31. VIS:

El stă cu un anume bărbat înzestrat cu o calitate negativă la o masă rotundă. Pe aceasta se află un pahar plin cu o masă gelatinoasă.

[242] Acest vis reprezintă un progres față de cel anterior în măsura în care «întunericul» este presupus ca «întuneric» propriu din care se formează o adevărată «umbră»[120], care totodată îi aparține personal celui care visează. Prin aceasta, anima este eliberată de proiecția inferiorității morale și poate să preia funcția ei, aceea de a crea ceva viu[121]. Această funcție este reprezentată prin paharul cu conținut ciudat pe care, împreună cu cel ce visează, îl comparăm cu «masa vitală», nediferențiată, din visul 18 [paragr. 183]. Acolo era vorba de transformarea treptată a animalității pri-

---

[119] «Ab eo, quod nigram caudam habet abstine, terrestrium enim deorum est» [Stai departe de cel care are o coadă neagră, pentru că aparține zeilor pământului.] (*Symbola Pythagore phylosophi* în: FICINIUS, *Auctores platonici*, fol. X, III.

[120] Cu toate că tema acestei lucrări nu admite observații detaliate despre psihologia viselor, totuși trebuie să fac aici unele precizări explicative. A ședea împreună la aceeași masă înseamnă o relație, o legătură, o «adunare». Masa rotundă înseamnă aici adunarea în vederea realizării totalității. Dacă figura animei (deci inconștientul personificat) este despărțită de conștiința eului, deci este inconștientă, acest fapt indică existența unui strat izolant de inconștient personal care se află între eu și anima. Existența unui inconștient personal demonstrează faptul că, conținuturi care aparțin de persoană și care ar putea fi conștiente sunt de fapt pe nedrept inconștiente. Aici e vorba de o conștientă insuficientă sau inexistentă a așa-numitei umbre. Umbra corespunde unei personalități negative a eului, cuprinde deci toate acele însușiri a căror existență este neplăcută și regretabilă. În acest caz, umbra și anima sunt contaminate, deoarece ambele sunt inconștiente; acest lucru este prezentat în vis oarecum ca o «căsnicie». Dacă existența animei (sau a umbrei) este recunoscută și admisă, atunci intervine o despărțire a celor două figuri, așa cum s-a întâmplat în cazul nostru. Umbra este recunoscută ca aparținând de eu, anima însă nu.

[121] Cf. și ceea ce am prezentat despre funcția animei în prelegerea mea *Über dei Archetypen des kollektiven Unbewußten* [paragr. 53 sq.]. În tratatul *Hermes an die menschliche Seele*, aceasta este numită «der höchste Dolmetscher und nächststehende Kämmerer» (des Ewigen) (supremul tălmaci și cămărar [al veșniciei]), caracterizându-se astfel exact funcția ei de mijlocitor între conștient și inconștient.

mitive în ceva uman. Deci putem să ne așteptăm și aici la ceva asemănător, pentru că se pare că spirala dezvoltării interioare a ajuns la același grad, chiar dacă într-un plan superior.

[243] Paharul corespunde acelui «unum vas» al alchimiei (imag. 86) și conținutul său compoziției vii semi-organice din care va ieși corpul viu, plin de spirit al lapis-ului sau acea figură memorabilă din «*Faust*», partea a II-a, al lui GOETHE, figură care se dizolvă de trei ori, băiatul căruțaș, Homunculus care se sfărâmă la porțile Galatheei, și Euphorion (dizolvarea «centrului» în inconștient). Lapis nu este după cum se știe numai o «piatră», ci s-a constatat explicit că el este compus «de re animali, vegetali et minerali» și are un corp, un suflet și un spirit,[122] el crește din carne și sânge[123]. De aceea, filosoful spune (HERMES în «*Tabula smaragdina*»): «Vântul l-a purtat în pântecele său» (vezi imag. 210). De aceea este clar: «Vântul este aerul, aerul este viața și viața este sufletul». «Piatra este lucrul de mijloc între corpurile desăvârșite și nedesârșite și ceea ce a început însăși natura, va duce ea la desăvârșire»[124]. Această piatră «este numită piatra invizibilității (lapis invisibilitatis)[125]».

Imag. 86 Aparatul de distilare alchimic, «unum vas», cu șerpii lui Mercurius (dublu).
KELLEY, *Tractatus duo de Lapide philosophorum* (1676)

[244] În vis este vorba de o realizare vie (reală) a «centrului», de nașterea acestuia, ca să spunem așa. Faptul că această naștere se produce dintr-o masă amorfă își găsește o paralelă în reprezentarea alchimică a «primei materia» ca o «massa informis» haotică, fecundată de sămânța vieții (imag. 162 și 163). După cum am văzut, i se atribuie calitățile de gumă arabică și de lut, sau este denumită «viscosa» și «unctuosa». (La PARACELSUS, «Nostoc» este substanța secretă). Deși termenului «gelatinos» îi stau la bază concepțiile moderne referitoare la teren de cultură, creștere rapidă gelatinoasă ș.a., totuși se menține și raportarea la ideile alchimiste mult mai

[122] *Rosarium* (*Art. aurif.* II) p. 237.
[123] l.c., p. 238.
[124] l.c., p. 235 sq.
[125] l.c., p. 231.

vechi care, după cum am mai subliniat, nu sunt prezente în mod conștient, dar influențează în mare măsură, în mod inconștient, alegerea simbolurilor.

[245] 32. VIS:

El primește o scrisoare de la o femeie necunoscută. Aceasta scrie că ar avea dureri în uter. Scrisoarea este însoțită de un desen, care arată aproximativ în felul următor:[126]

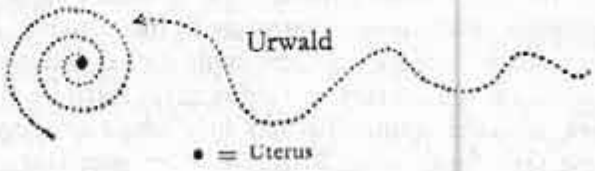

În junglă sunt multe maimuțe. Apoi se deschide o perspectivă asupra unor ghețari albi.

Imag. 87 Fecioara ca vas al copilului divin.
Rosario dela gloriosa vergine Maria venețian (1524)

[126] Uterus este centrul, vasul care dă viață (imag. 87). Piatra este, ca și Graalul, însuși vasul creator, «elixir vitae». Acesta este înconjurat de spirală, simbolul apropierii circumambulatorii, indirecte.

[246] Anima transmite vestea proceselor dureroase din centrul creator de viață, care aici nu mai este «paharul» cu masa vitală, ci un centru caracterizat ca «uterus» și care este atins, așa cum indică spirala, prin circumambulare. În orice caz, spirala accentuează centrul și, prin aceasta, și uterul care este un des întâlnit sinonim al vasului alchimic, după cum reprezintă și o semnificație de bază a mandalei estice[127].

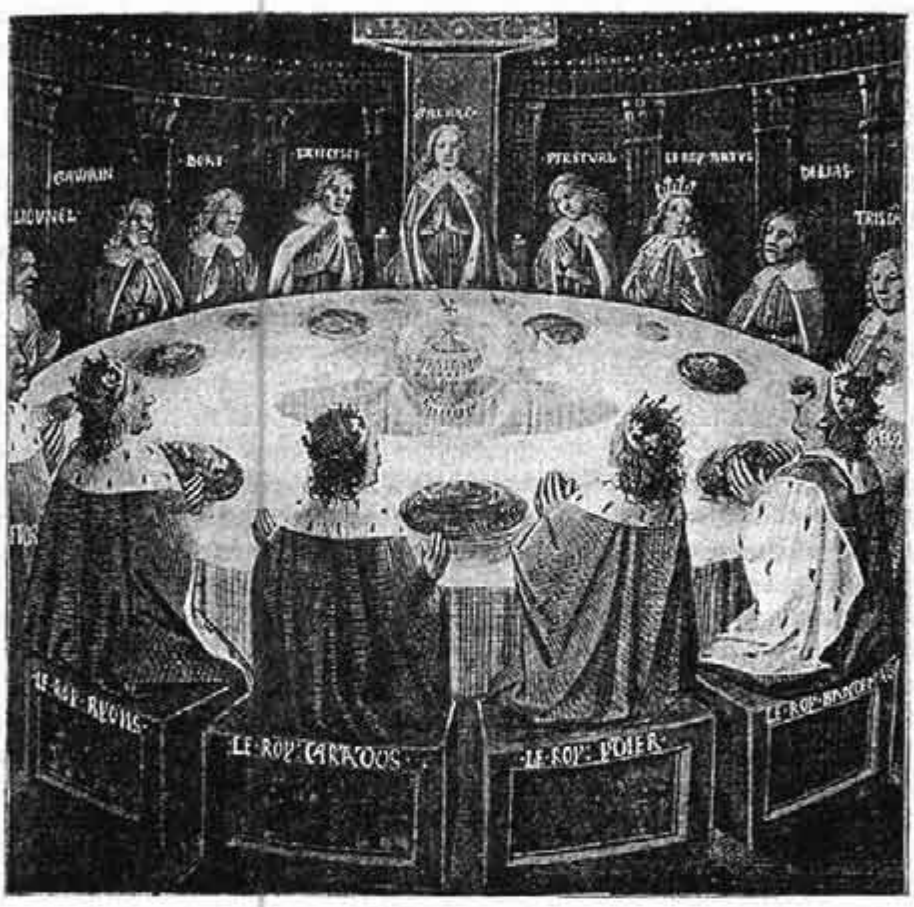

Imag. 88 *La Vision du Saint-Graal* din *Le Roman de Lancelot du Lac* (sec. al XV-lea).

[127] Centrul mandalei corespunde caliciului lotusului indian: sediu și loc de naștere al zeilor. Denumirea folosită pentru «Padma» are o semnificație feminină. «Vas» este, din punct de vedere alchimic, deseori perceput ca uter în care se naște «copilul». În Litania lauretanică, Maria este denumită de trei ori «vas» («vas spirituale», «honorabile» și «insigne devotionis»), în poezia medievală și «floarea mării» care îl ascunde într-însa pe Christos. (Cf. visul 36, paragr. 256). Într-o relație foarte strânsă cu vasul hermetic se află vasul Graalului (imag. 88): WOLFRAM DIN ESCHENBACH numește piatra Graalului «lapis exilis»; AMALDUS DE VILLANOVA (†1313) numește piatra «lapis exilis», «piatra neînsemnată» (*Rosarium*, l.c., p. 210), ceea ce poate fi important pentru interpretarea denumirii date de ESCHENBACH.

Linia șerpuită duce spre vas, de unde se deduce o analogie cu șarpele sacru al lui Esculap (imag. 203, 204) și cu simbolul tantric al lui Shiva bindu, zeul creator, latent, fără întindere în spațiu, care sub înfățișarea punctului sau a lui linga a fost încercuit de trei ori și jumătate de către șarpele Kundalini[128]. Așa cum apare în visele 16 și 18 [paragr. 164 și 183], și 22 [paragr. 117] maimuța împreună cu jungla, cum în același vis 22 trimite la «lumina care guvernează totul» și în visul 18 la capul «transfigurat», tot astfel la sfârșit se deschide perspectiva asupra unor «ghețari albi», moment în care cel ce visează își amintește un vis anterior (care nu este amintit aici), în care vede Calea Lactee și are loc o discuție despre nemurire. Simbolul «ghețarului» este deci puntea care duce iarăși spre aspectul cosmic, spre acel aspect care a provocat regresul. Dar cum deja este, ca să spunem așa, cazul, ce a fost odată nu se întoarce atât de simplu cum a părut a fi prima oară, ci aduce cu sine o nouă complicație care nu este mai puțin supărătoare pentru conștiința intelectuală decât aspectul cosmic, chiar dacă în mod logic era de presupus. Aceasta este amintirea discuției despre nemurire. Acest subiect a fost amintit deja în visul 9 [paragr. 134] despre pendula care este un perpetuum mobile. Nemurirea este un ceas care nu se oprește niciodată, o mandală care se rotește veșnic, precum cerul. Aspectul cosmic revine deci cu vârf și îndesat. Acest lucru ar putea să fie supărător pentru cel ce visează, pentru că un stomac științific are o capacitate digestivă foarte redusă.

[247] Există, într-adevăr, o multitudine amețitoare de definiții pe care le introduce inconștientul pentru această problemă misterioasă, pe care noi o denumim mandală sau «Sine». Pare că vrem să ne apucăm, alături de inconștient, să continuăm visul secular al alchimiei și să adunăm noi sinonime alături de cele vechi, pentru ca în final să știm la fel de mult sau la fel de puțin ca cei Bătrâni. Nu vreau să mă întind, explicând ce a însemnat lapis pentru strămoșii noștri, mandala pentru lamaiști și tantriști, azteci și indienii Pueblo, «pilula de aur»[129] pentru taoiști și «sâmburele de aur» pentru indieni. Cunoaștem textele care ne dau despre acestea o imagine vie. Ce înseamnă însă când inconștientul îi prezintă cu o încăpățânare constantă omului de cultură european o asemenea simbolistică abstrusă? Sigurul punct de vedere pe care îl pot aplica aici este cel psihologic. (Există probabil și altele, la care însă nu mă pricep.) Din acest punct de vedere tot ceea ce trebuie cuprins în conceptul general de mandala mi se pare a fi esența unei anumite atitudini. Atitudinile cunoscute ale conștiinței au țeluri și intenții comunicabile. Atitudinea față de Sine este însă singura care nu are un țel exprimabil și o intenție vizibilă. Se poate spune desigur «Sine»; dar ce exprimă acest lucru rămâne învăluit într-un întuneric «metafizic». Eu definesc Sinele ca totalitate a psihicului conștient și inconștient. Dar această totalitate este imensă (de necuprins cu privirea); un adevărat «lapis invisibilitatis». Pentru că, în măsura în care există inconștient, acesta nu este comunicabil, este doar un postulat existențial, despre ale cărui conținuturi posibile nu se poate spune nimic. Totalitatea este empirică doar în părțile ei și doar în măsura în care acestea sunt conținuturi ale conștiinței; dar, ca totalitate, este în mod necesar transcendentă

[128] Vezi A. AVALON, *The Serpent Power*, Londra 1919 (Shat-Chakra-Nirupana).
[129] Sinonim cu «floarea de aur».

conștiinței. Drept urmare, «Sinele» este o noțiune limită tot astfel cum este la KANT «lucrul în sine» [Ding an sich]. Este o idee ce devine, prin experiență, constant mai clară, așa cum o arată și visele noastre, dar nu pierde deloc din transcendența sa. Și pentru că ne este imposibil să știm ceea ce se află dincolo de granița cunoscută, nu suntem în măsură să fixăm o limită «Sinelui». Ar fi un act violent și, de aceea, neștiințific să îngrădim Sinele în limitele psihicului individual, ca să nu mai vorbim de faptul esențial că nici măcar nu cunoaștem aceste limite, deoarece ele se situează în inconștient. Putem da limite conștiinței; inconștientul, însă, este psihicul necunoscut prin excelență și de aceea este nelimitat, fiind nedeterminat. Așa stând lucrurile, nu trebuie să ne mirăm dacă manifestările empirice ale conținuturilor inconștiente au caracteristici ale nelimitării, ale nedeterminării în spațiu și timp. Această calitate este numinoasă și de aceea înspăimântătoare, mai ales pentru o gândire exactă care cunoaște cu precizie valoarea noțiunilor limitate. Ne bucurăm că nu suntem filosofi sau teologi și că nu trebuie să întâlnim asemenea «noumena». Cu atât mai rău este atunci când devine din ce în ce mai clar că «noumena» sunt «entia» psihice care se impun conștiinței, visele făcând noapte de noapte filosofie pe cont propriu. Ba mai mult: dacă încercăm să ne sustragem acestor «noumena» și respingem indignați aurul alchimic oferit de inconștient, atunci ne merge prost din punct de vedere empiric, avem chiar simptome, în ciuda oricărei rațiuni, iar în momentele în care ne îndreptăm din nou spre piatra de care ne-am împiedicat chiar și ipotetic, și o considerăm o piatră unghiulară, simptomele dispar și ne merge din nou «inexplicabil» de bine. Cel puțin în această situație penibilă ne consolăm cu ideea că inconștientul este un rău necesar, care trebuie avut în vedere, și de aceea ar fi mai înțelept să-l însoțim în unele dintre călătoriile sale deosebit simbolice, chiar dacă sensul acestora stă sub semnul întrebării. A relua «munca umanității anterioare» (NIETZSCHE) este poate prielnic sănătății.

[248] Împotriva acestor soluții intelectuale de moment n-aș avea de obiectat decât că, având în vedere evenimentele, nu vor face față adeseori. În astfel de cazuri sau în cazuri asemănătoare se observă că entelehia Sinelui se impune de-a lungul anilor în asemenea măsură, încât conștiința trebuie să se avânte spre alte realizări pentru a ține pasul cu inconștientul.

[249] Ceea ce putem stabili astăzi referitor la simbolistica mandalei este că reprezintă un fapt psihic autonom, caracterizat printr-o fenomenologie care se repetă mereu și care este pretutindeni identică. Pare a fi un fel de atom central despre a cărui structură internă și ultimă semnificație nu știm nimic. Putem să o privim ca pe o reală (adică eficientă) imagine în oglindă a unei atitudini a conștiinței care nu poate indica nici țelul, nici intenția și care, ca urmare a acestei renunțări, își proiectează activitatea în totalitate în centrul virtual al mandalei.[130] Constrângerea necesară în acest caz constă întotdeauna în acea stare a individului, în care acesta nu găsește alt mod de a se ajuta. Însă, o oglindire pur psihologică este contrazisă, pe de o parte, de natura autonomă a simbolului care se arată în vise și viziuni cu o sponta-

[130] Această proiecție este gândită aici ca un fenomen spontan și nu ca o implicare intenționată. Proiecția nu este un fenomen de voință.

neitate pe alocuri copleșitoare, pe de altă parte, de natura autonomă a inconștientului în general, care nu constituie doar forma originară a psihicului, ci și acea stare pe care o parcurgem în copilărie și la care ne întoarcem în fiecare noapte. Nu există dovezi pentru afirmarea unei activități doar reactive (ca un reflex) a psihicului. Aceasta este în cel mai bun caz o ipoteză biologică de lucru, cu o valabilitate redusă. Ridicată la nivelul unui adevăr general, ea nu este altceva decât un mit materialist; pentru că trece cu vederea capacitatea creatoare existentă a sufletului, față de care toate «causae» [cauzele] devin pur și simplu motive.

[250] 33. Vis:

O luptă între sălbatici, în cursul căreia se petrec cruzimi bestiale.

[251] Cum era prevăzut, noua complicație («nemurirea») a dezlănțuit un conflict cumplit care vehiculează aceeași simbolistică precum situația similară din visul 27 [paragr. 232].

[252] 34. Vis:

Discuție cu un prieten. Cel ce visează îi spune: «Trebuie să rabd în fața lui Christos care sângerează și apoi să muncesc în continuare pentru a mă mântui».

Imag. 89 Pelicanul care-și hrănește puii cu propriul sânge ca alegorie a lui Christos.
Boschius, *Symbolographia* (1702)

[253] Acest vis indică, precum visul 33, o suferință deosebită, subtilă (imag. 89), determinată de pătrunderea unei lumi spirituale necunoscute, greu de acceptat; de aceea apare analogia cu tragedia lui Christos: «Împărăția mea nu e din această lume». Acest vis ne dezvăluie însă și faptul că pentru cel ce visează a devenit «sângeros» de serios să lucreze în continuare la ce are de făcut. Menționarea lui Christos are o semnificație mai adâncă decât numai mențiunea morală: este vorba aici de individuație, acel proces care i-a fost pus mereu în fața ochilor occidentalului pentru conturarea dogmatică și cultică a vieții lui Christos. Accentul semnificativ era pus însă pe «realitatea istorică» a existenței Mântuitorului, natura sa simbolică rămânând neclară, chiar dacă devenirea umană a lui Dumnezeu reprezenta o parte importantă a profesiunii de credință («symbolon»). Eficacitatea dogmei nu se bazează

nicidecum pe realitatea istorică unică, ci pe natura ei simbolică, în virtutea căreia este expresia unei premise sufletești relativ ubicuă, care există și fără existența dogmei. Există de aceea un Christos «precreștin» și unul «necreștin», în măsura în care acesta este un fapt sufletesc existent în sine. Pe această idee se bazează de fapt și teoria prefigurației. Este deci logic ca la omul modern, «fără presupoziții» religioase, să iasă în evidență figura lui Anthropos sau a lui Poimen deja prezentă în psihic (imag. 117, 195, ș.a.).

[254] 35. VIS:

Un actor își aruncă pălăria de perete, unde ea arată în felul următor:

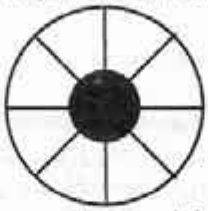

[255] Actorul trimite (așa cum arată materiale pe care nu le-am amintit aici) spre o anume realitate din viața personală a celui ce visează. Până atunci, acesta a menținut o anume ficțiune despre sine care l-a împiedicat să se ia în serios. O dată cu atitudinea serioasă atinsă aici, ficțiunea a devenit incompatibilă. Trebuie să renunțe la actor; pentru că acesta este cel care respinge Sinele. Pălăria se referă la visul 1 [paragr. 52] unde e vorba de o pălărie străină, pe care și-o așează pe cap. Actorul aruncă pălăria de perete, ieșind la iveală faptul că pălăria este o mandală. Pălăria «străină» era deci Sinele care, atunci când el juca un rol fictiv, i s-a părut străină.

[256] 36. VIS:

Merge cu un taxi în Rathausplatz, care însă se numește «Marienhof» (Curtea Mariei).

[257] Amin.esc doar în treacăt acest vis, pentru că indică natura feminină a temenos-ului, așa cum și «rosa mystica» [trandafirul mistic] este unul din atributele Fecioarei în Litania lauretanică (imag. 26).

[258] 37. VIS:

Curbe trasate de lumină în jurul unui centru întunecat. Apoi, o expediție într-o peșteră întunecată. Acolo are loc o luptă între bine și rău. Este însă acolo și un principe care știe tot. Acesta îi dăruiește un inel cu un diamant și i-l pune pe al patrulea deget al mâinii stângi.

[259] Circulația luminii începută în visul 26 [paragr. 227] revine clar aici. Lumina trimite mereu spre conștiința care se deplasează doar de-a lungul periferiei. Centrul este încă întunecat. El este peștera întunecată în care, dacă pășești, ia naștere conflictul. El este însă precum principele, care se află deasupra tuturor și știe tot și este posesorul pietrei prețioase. Darul semnifică făgăduiala solemnă făcută de cel ce visează Sinelui; pentru că inelarul mâinii stângi poartă de regulă verigheta.

Firește, în stânga se află inconștientul, de unde se poate deduce că situația este dominată în majoritate de inconștient. Principele pare a fi reprezentantul pentru aenigma regis. (Comentariul la visul 10 [paragr. 142] – Vezi imag. 54). Peștera întunecată corespunde vasului care conține opozițiile în conflict. Sinele se manifestă în contrarii și în conflictul dintre ele; este o «coincidentia oppositorum» [suprapunere a contrariilor]. Și, de aceea, drumul spre Sine este mai întâi un conflict.

[260] 38.VIS:

O masă rotundă; de jur împrejur patru scaune. Masa și scaunele sunt goale.

[261] Acest vis confirmă presupunerea făcută mai sus. Mandala nu este încă «în funcțiune».

[262] 39. IMPRESIE VIZUALĂ:

El cade în adâncuri. Jos este un urs ai cărui ochi luminează alternativ în patru culori: roșu, galben, verde și albastru. De fapt, are patru ochi care se transformă în patru lumini. Ursul a dispărut. Cel ce visează merge printr-un coridor lung, întunecat. La capăt licărește o lumină. Acolo se află o comoară și, deasupra, inelul cu diamant. Despre acesta se spune că l-ar duce departe, spre răsărit.

Imag. 90 Ursul este, ca și balaurul și leul, aspectul primejdios al «materiei prima».
Tractatus qui dicitur Thomae Aquinatis de alchimia (1520)

[263] Visul diurn (cu ochii deschiși) arată că cel ce visează este încă preocupat de centrul întunecat. Ursul reprezintă elementul chtonic care l-ar putea înhăța. Însă se arată apoi că animalul este o treaptă anterioară a celor patru culori (visul 23 [paragr. 212]) care duc spre lapis, și anume spre diamant, în al cărui joc de culori sunt incluse toate culorile curcubeului. Drumul spre răsărit indică inconștientul aflat la antipod. Piatra Graal-ului vine, conform legendei, din răsărit și trebuie să se întoarcă acolo. Din punct de vedere alchimic, ursul corespunde lui «nigredo» [negrelii], materiei de bază («prima materia») (imag. 90), din care ia naștere jocul de culori al cozii de păun [«cauda pavonis»].

[264] 40. VIS:

Sub îndrumarea femeii necunoscute trebuie să găsească polul, punându-și viața în pericol.

[265] Polul este punctul în jurul căruia se învârte totul: deci iarăși un simbol al Sinelui. Alchimia a preluat de asemenea această analogie: «În pol se află inima lui Mercurius, care este focul cel adevărat. Aici se odihnește stăpânul său. Călătorind pe această mare, își stabilește cursul prin privirea stelei polare»[131]. Mercurius este sufletul universului, iar polul este inima acestuia (imag. 149). Concepția despre «anima mundi» (imag. 91 și 8) se suprapune cu conceptul inconștientului colectiv al cărui centru este Sinele. Simbolul mării este un alt sinonim al inconștientului.

[266] 41. IMPRESIE VIZUALĂ:

Bile galbene care se învârt în cerc înspre stânga.

[267] Reprezentare a rotației în jurul centrului, care amintește de visul 21 [paragr. 198].

[268] 42. VIS:

Un meșter bătrân îi arată pe podea o pată luminată în roșu.

[269] «Philosophus» îi arată «centrul». Roșeața indică probabil răsăritul soarelui, tot astfel cum acest lucru e valabil în alchimie cu referire la «rubedo» [roșeață], care de obicei premerge desăvârșirii operei.

[270] 43. VIS:

În ceață se distinge o lumină galbenă ca soarele; dar este tulbure. Din centru pornesc opt raze. Este punctul de străpungere: lumina trebuie să irumpă; dar încă nu s-a petrecut în totalitate acest lucru.

[271] Cel ce visează sesizează singur identitatea dintre punctul de străpungere și pol (visul 40 [paragr. 264]). Este vorba deci, după cum am presupus, de apariția soarelui, care aici devine galben. Lumina este însă încă tulbure, ceea ce indică o înțelegere care prezintă încă lipsuri. «Străpungerea» arată necesitatea efortului de a

[131] «In Polo est cor Mercurii, qui verus est Ignis, in quo requies est Domini sui, navigans per mare hoc magnum ... cursum dirigat per aspectum Astri Septentrionalis.» (PHILALETHES, *Introitus apertus*, p. 655).

lua o hotărâre. Culoarea galbenă (citrinitas) se suprapune deseori cu «rubedo» [roșeața]. «Aurul» este galben sau roșu-gălbui.

[272] 44. VIS:

Se află într-un spațiu pătrat, în care trebuie să stea liniștit. Este o închisoare pentru liliputani sau copii(?). O femeie rea îi supraveghează. Copiii încep să se miște și să circule la periferia spațiului. El vrea să fugă, dar nu poate. Un copil se transformă într-un animal care-l mușcă de pulpă (imag. 118).

[273] Claritatea care lasă de dorit cere un efort de concentrare; de aceea, aflat încă în stadiul copilăriei (imag. 95 și 96; deci «strâmb» – vezi visul 26 [paragr. 227]), este închis în temenos sub îngrijirea unei mame-anima rele. Animalul apare ca în visul 18 [paragr. 183] și el este mușcat, ceea ce înseamnă că trebuie să se expună și să plătească un preț pentru aceasta. «Circumambulatio» înseamnă, ca întotdeauna, concentrarea asupra centrului. El găsește că această stare de încordare este insuportabilă. Se trezește însă cu un sentiment pe cât de intensiv, pe atât de plăcut, al unei soluții, «ca și cum ar ține diamantul în mână». «Copiii» indică motivul piticilor care exprimă probabil elementele «cabirice», cu alte cuvinte forțele inconștiente ale imaginilor (visele 56 ș.u. [paragr. 301]), sau, în același timp, infantilitatea încă existentă a stării sale.

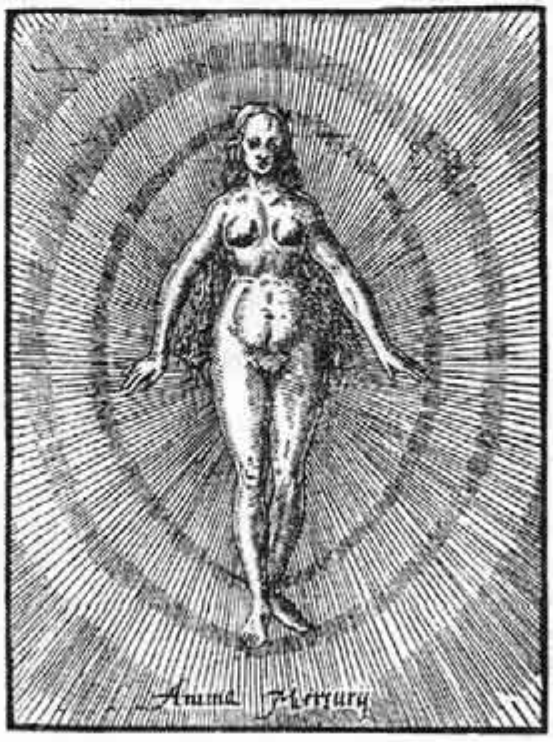

Imag. 91 Anima Mundi.
THURNEYSSER ZUM THURN, *Quinta essentia* (1574)

[274] 45. VIS:

Un loc de exercițiu. Sunt prezente trupe; nu se mai înarmează pentru război, ci formează o stea cu opt raze care se rotește spre stânga.

[275] Esențial este aici faptul că pare a se fi depășit conflictul. Steaua nu se află pe cer și nu este un diamant, ci o configurație formată pe pământ din oameni.

[276] 46. VIS:

Prizonier în spațiul pătrat. Apar lei și o vrăjitoare rea.

[277] Închisoarea chtonică nu îl poate elibera, pentru că nu e pregătit să realizeze ceea ce ar trebui. (Este vorba de o problemă personală importantă sau chiar de o obligație care însă îi dă mult de gândit). Leii, ca și în general animalele sălbatice, indică afecte latente. Leul joacă un rol important și în alchimie, având aceeași semnificație. Este un animal «focos», un simbol al diavolului și reprezintă pericolul de a fi înghițit de inconștient.

[278] 47. VIS:

Bătrânul înțelept îi indică un loc pe pământ care este însemnat într-un mod deosebit.

[279] Este probabil locul pe pământ de care aparține cel ce visează dacă vrea să-și realizeze Sinele. (asemănător cu visul 42).

[280] 48. VIS:

Un cunoscut primește un premiu pentru că a dezgropat din pământ o roată a olarului.

[281] Roata olarului se rotește pe pământ (visul 45) și produce vase («din lut») care, în sens figurat, pot fi denumite trupuri umane. Ca un obiect rotund, roata ne trimite la Sine și la modul creator de a acționa al acesteia, în care ea se manifestă. Roata olarului simbolizează de asemenea o circulație pe care am mai întâlnit-o deja.

[282] 49. VIS:

O figură stelară care se rotește. În punctele cardinale ale cercului se află imaginile care reprezintă anotimpurile.

[283] Așa cum înainte a fost denumit locul, acum este timpul. Locul și timpul sunt elementele cele mai generale și mai necesare ale oricărei determinări. Determinarea timpului și a locului a fost subliniată încă de la început (vezi visele 7-9 [paragr. 130-134]). Pentru a exista într-adevăr este nevoie de o anume situare în spațiu și timp. Anotimpurile indică împărțirea în patru a cercului care corespunde ciclului anual (imag. 92). Anul este un simbol al omului primitiv[132] (imag. 99, 100, 104). Motivul rotirii arată faptul că simbolul cercului nu trebuie gândit static, ci dinamic.

[284] 50. VIS:

Un bărbat necunoscut îi dă o piatră prețioasă. Dar îl atacă apașii. El fuge (vis angoasant) și reușește să se salveze. Femeia necunoscută îi spune apoi că asta nu va merge

[132] *Paracelsus als geistige Erscheinung* [paragr. 229 și 237].

Imag. 92 Procesul alchimic în Zodiac.
Ripley Scrowle (1588)

întotdeauna așa: odată și odată nu va mai avea voie să fugă, ci va trebui să înfrunte pericolul.

[285] Dacă unui loc anume i se alătură un timp anume, ne îndreptăm cu pași repezi către realitate. De aceea apare darul reprezentat de piatra prețioasă, dar și teama de a lua o decizie, teamă care îi răpește puterea de decizie.

[286] 51. VIS:

Domnește o mare încordare. Mulți oameni circulă în jurul unui dreptunghi mare, în centru, și al celor patru dreptunghiuri mici care sunt atașate de marginile celui mare. Circulația decurge înspre stânga în jurul dreptunghiului mare și înspre dreapta în jurul

celor mici. În mijloc se află steaua cu opt raze. În mijlocul fiecăruia din cele patru dreptunghiuri mici se află un pahar cu apă roșie, galbenă, verde și incoloră. Apa se rotește spre stânga. Se pune întrebarea îngrijorată dacă apa va ajunge.

[287] Culorile indică din nou stadiul preliminar. Întrebarea «îngrijorată» este dacă există destulă apă vitală («aqua nostra», energie, libido) pentru a ajunge la stea. În mijloc are loc încă o circulație spre stânga, deci o mișcare a conștiinței spre inconștient. Centrul nu este încă suficient luminat. Mișcarea de la stânga la dreapta

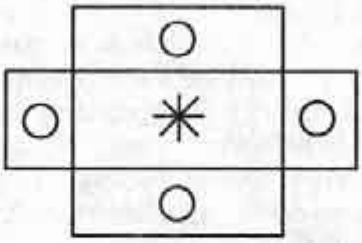

a circulației în jurul dreptunghiurilor mici care reprezintă cifra patru pare a face aluzie la conștientizarea celor patru funcții. Cele patru sunt caracterizate de obicei prin cele patru culori ale curcubeului. În chip surprinzător albastrul lipsește, așa cum este părăsită și forma de bază pătrată. Orizontala s-a întins cu prețul verticalei. Este vorba deci de o mandală «dereglată»[133]. Trebuie să observăm în mod critic faptul că așezarea antitetică a funcțiilor nu este încă într-o atât de mare măsură conștientizată, încât să se poată recunoaște opoziția caracteristică.[134] Predominanța orizontalei asupra verticalei arată o dominație a conștiinței eului în paguba înălțimii și adâncimii.

[288] 52. VIS:

O sală de dans dreptunghiulară. Toți oamenii se învârtesc de la dreapta spre stânga în jurul periferiei. Deodată răsună comanda: «Spre centru!» Cel ce visează trebuie însă să meargă mai întâi în camera alăturată, pentru a sparge niște nuci. Apoi oamenii coboară pe niște scări din sfoară spre apă.

[289] De fapt, a venit momentul de a pătrunde spre «centru»; dar el trebuie mai întâi să spargă niște nuci problemă în dreptunghiul mic («camera alăturată»), deci în una din cele patru funcții. Între timp, procesul coboară spre adâncuri, către «apă». Verticala este astfel prelungită și din dreptunghiul incorect se formează din nou pătratul, pentru că acesta exprimă simetria totală a conștiinței și inconștientului cu tot

[133] Mandale «dereglate» apar ocazional. Includem aici toate formele care deviază de la cerc sau pătrat sau cruce regulată; de asemenea cele a căror cifră de bază nu este patru, ci cinci sau trei. Doisprezece poate să se refere la patru și la trei. Numerele șase și doisprezece sunt într-o anumită măsură excepții. Cele douăsprezece luni sau cele douăsprezece zodii sunt simboluri date ale cercului care ne stau la dispoziție. De asemenea, șase este un cunoscut simbol al cercului. Cifra trei arată predominant ideii și voinței (trinitatea), iar cifra cinci cea a omului fizic (materialism).

[134] Vezi «Funktionslehre» în: [JUNG] *Psychologische Typen* (Paragr. 642 sq.).

ceea ce implică din punct de vedere psihologic simetrizarea conștiinței și inconștientului.

[290] 53. Vis:

Se află în încăperea goală, pătrată, care se rotește. O voce strigă: «Nu-l lăsați să iasă. Nu vrea să plătească taxele!».

[291] Acest vis se referă la insuficienta realizare de sine însuși în problema sa personală pe care tocmai am mai amintit-o, care în acest caz este o condiție importantă a individuației și care, din această cauză, nu poate fi ocolită. După cum era de așteptat, după accentuarea pregătitoare a verticalei din visul anterior, pătratul a fost realizat din nou. Motivul dereglării a fost aprecierea insuficientă a cerinței inconștientului (verticalei), ajungându-se la o aplatizare a personalității (dreptunghiul culcat).

[292] După acest vis, cel ce visează a elaborat șase mandale, încercând să determine lungimea corectă a verticalei, «circulatio» și dispunerea culorilor. La sfârșitul acestei munci, a apărut următorul vis.

[293] 54. Vis:

Intru într-o casă deosebită, solemnă: «casa adunării». În fundal sunt multe lumânări, ordonate într-o formă deosebită, cu patru vârfuri ascuțite sus. Afară, la ușa casei, stă un bătrân. Intră oameni. Nu vorbesc nimic și stau nemișcați, pentru a se reculege. Omul de la ușă spune despre vizitatorii casei: «În momentul în care ies, sunt curați». Intru și eu în casă și pot să mă concentrez întru totul. O voce spune: «Ce faci tu este periculos. Religia nu este taxa pe care trebuie s-o plătești pentru a te putea lipsi de imaginea femeii; pentru că această imagine este indispensabilă. Vai de cei care folosesc religia ca înlocuitor pentru o altă parte a vieții sufletești; aceștia greșesc și vor fi pedepsiți. Religia nu este un înlocuitor, ci ea trebuie să se alăture ca supremă desăvârșire celeilalte activități a sufletului. Din plenitudinea vieții trebuie să se nască religia ta; numai atunci vei fi fericit!» În timpul ultimei propoziții, rostite extrem de tare, aud o muzică îndepărtată: acorduri simple de orgă. Ceva îmi amintește de motivul wagnerian al magiei focului. Când ies din casă, văd un munte în flăcări și simt că: «Un foc care nu poate fi stins, este un foc sacru» (Shaw, «Sf. Ioana»).

[294] Cel ce visează observă că acest vis a fost pentru el o «trăire puternică!» Visul are într-adevăr un caracter numinos și de aceea nu suntem pe un drum greșit dacă presupunem că acest vis semnifică din nou un punct culminant al cunoașterii și înțelegerii. «Vocea» are de regulă un caracter autoritar și apare în momentele decisive.

[295] Casa corespunde probabil pătratului care este un loc al «adunării» (imag. 93). Cele patru vârfuri care luminează în fundal indică iarăși cifra patru. Observația despre purificare se referă la funcția transformatoare a spațiului tabu. Realizarea totalității care este împiedicată prin «fuga de taxe» are nevoie de «imaginea femeii», pentru că aceasta reprezintă, ca anima, cea de-a patra funcție, cea «inferioară»; este feminină pentru că e contaminată de inconștient. În ce sens trebuie plătită această «taxă», depinde de esența funcției inferioare și de cea a funcției ei auxiliare, cât și de

Imag. 93 «Muntele ucenicilor». – Templul înțeleptilor («Casa adunării»), luminat de Soare și Lună, stă pe cele șapte trepte. Deasupra stă pasărea phönix. Templul este ascuns în munte, ceea ce indică faptul că piatra filosofilor se află în pământ, de unde trebuie extrasă și curățată. Zodiacul în fundal simbolizează timpul, în al cărui ciclu se încadrează «opus». Cele patru elemente în colțuri arată totalitatea. Jos, dreapta: omul orbit; stânga: cercetătorul care urmează instinctului naturii.

MICHELSPACHER, *Die Cabala, Spiegel der Kunst und Natur* (1654)

tipul de atitudine.[135] Realizarea poate să fie de natură concretă sau simbolică. Care este forma valabilă, nu ține de judecata conștiinței să hotărască.

[296] Punctul de vedere al visului că religia nu este un înlocuitor pentru «cealaltă parte a vieții sufletești» reprezintă desigur pentru mulți o inovație radicală. Conform acestei concepții, religia coincide cu totalitatea; ea apare ca o expresie a integrării Sinelui în «plenitudinea vieții».

[297] Nu este nelalocul lui vagul sunet al «magiei focului», al motivului Loki, pentru că ce înseamnă «plenitudine a vieții»? Ce înseamnă «totalitate»? După cum mi se pare, există destule motive de teamă, pentru că omul ca totalitate aruncă o umbră. Nu degeaba a fost despărțit al patrulea de cei trei și aruncat în împărăția focului veșnic. Dar nu spune un cuvânt necanonic al Domnului: «Cine este aproape de mine, este aproape de foc»[136] (imag. 58)? Asemenea groaznice ambiguități nu sunt făcute pentru copii mari; de aceea, bătrânul HERAKLIT a fost denumit «obscurul», pentru că spunea lucruri prea clare și pentru că a numit viața «un foc veșnic viu». De aceea există cuvinte necanonice pentru cei ce vor să audă.

[298] Motivul muntelui care arde (imag. 94) îl întâlnim în Apocalipsa lui *Henoch*[137]. Henoch vede cele șapte stele încătușate precum acei munți mari în flăcări la locul de pedeapsă al îngerilor. Cele șapte stele sunt inițial cei șapte mari zei babilonieni, însă, în epoca Apocalipsei lui Henoch, au devenit cei șapte archonți, domnitorii «acestei lumi», îngerii pedepsiți, căzuți. Pe de altă parte, însă, există și o legătură cu minunile lui Iehova de pe muntele Sinai, iar cifra șapte nu este nefastă, pe al șaptelea munte al Occidentului aflându-se copacul cu fructele dătătoare de viață, și anume «arbor sapientiae» [copacul înțelepciunii][138] (imag. 188 ș.a.).

Imag. 94 Etna. «Gelat et ardet».
BOSCHIUS, *Symbolographia* (1702)

[135] [JUNG] *Psychologische Typen* [paragr. 621 sq.].

[136] «Ait autem ipse salvator: Qui iuxta me est, iuxta ignem est, qui longe est a me, longe est a regno.» [Mântuitorul însuși spune: Cine este aproape de mine, se află aproape de foc, cine e departe de mine, este departe de Împărăție] (ORIGENES, *Homiliae in Jeremiam* XX, 3, citat în: PREUSCHEN, *Antilegomena*, p. 44).

[137] KAUTZSCH (ed.), *Die Apokryphen und Pseudoepigraphen des Alten Testaments* II, Tübingen 1900, pp. 251 și 254.

[138] Un comentariu dataliat al acestui vis îl găsim în: [JUNG] *Psychologie und Religion*, [paragr. 59 sq.].

[299] 55. VIS:

O cupă argintie cu patru nuci sparte în punctele cardinale.

[300] Acest vis arată rezolvarea problemelor din visul 52. Rezolvarea însă nu este completă. Țelul atins pentru moment este reprezentat într-un desen al celui ce visează printr-un cerc împărțit în patru, fiecare sfert având nuanțele celor patru culori. Circulația este de la dreapta spre stânga. Cu aceasta, simetria este satisfăcută; dar caracterul antitetic al funcțiilor este încă nerecunoscut, în ciuda clarificării din visul 54, roșu și albastru, verde și galben fiind așezate una lângă cealaltă și nu opunându-se. De aici trebuie să tragem concluzia că «realizarea» întâmpină piedici interioare: piedici de natură, pe de o parte, filosofică, pe de alta etică, a căror justificare istorică nu poate fi evitată cu ușurință. Recunoașterea deficitară a caracterului antitetic reiese în primul rând din faptul că nucile trebuie să «fie sparte» în realitate și în al doilea rând din faptul că fiecare nucă poate fi schimbată cu alta, ceea ce înseamnă că ele încă nu sunt diferențiate.

[301] 56. VIS:

Patru copii poartă un inel mare, întunecat. Merg în cerc. Apare necunoscuta întunecată și spune că va reveni, căci acum are loc sărbătoarea solstițiului.

[302] Aici se unesc din nou elementele din visul 44: copiii și femeia întunecată (care înainte era vrăjitoarea rea). «Solstițiul» arată punctul hotărâtor, de cotitură. În alchimie, opera se încheie toamna (vindemia Hermetis). Copiii (imag. 95), zeii pitici, aduc inelul; aceasta înseamnă că simbolul totalității se află în domeniul forțelor creatoare infantile. Demn de remarcat este faptul că și în «opus alchymicum» copiii joacă un rol important. Opera, sau o anumită parte a acesteia, este denumită «ludus puerorum», joc al băieților. În afara observației că opera este ușoară ca un «joc de copii» nu am găsit altă explicație. Dar, pentru că opera este deosebit de dificilă, conform mărturirei unanime a adepților, trebuie să fie vorba de o denumire eufemistică și probabil de una simbolică. S-ar ilustra prin aceasta o cooperare a forțelor «infantile», deci nconștiente, care sunt reprezentate prin cabiri și spiriduși (homunculi) (imag. 96).

[303] 57. IMPRESIE VIZUALĂ:

Inelul întunecat; în mijloc, un ou.

[304] 58. IMPRESIE VIZUALĂ:

Din ou răsare un vultur negru și apucă cu ciocul inelul devenit aur. Cel ce visează se află pe un vapor și pasărea zboară înaintea lui.

[305] Vulturul înseamnă înălțime. (Înainte era vorba de adâncime: oameni care coboară spre apă). El cuprinde întreaga mandală și astfel și conducerea celui ce visează care, purtat de vapor, merge în urma păsării (imag. 97). Păsările reprezintă gândurile și ideile înaripate. De regulă, fanteziile sau ideile intuitive sunt reprezentate astfel (Mercur înaripat, Morpheus, genii, îngeri). Vaporul este vehiculul care îl poartă pe mare și în adâncurile inconștientului. Ca o construcție umană, el are semnificația unui sistem sau a unei metode (sau a unui drum – vezi hinayana și mahayana

Imag. 95 «Ludus puerorum».
TRISMOSIN, *Speldor solis* (1582)

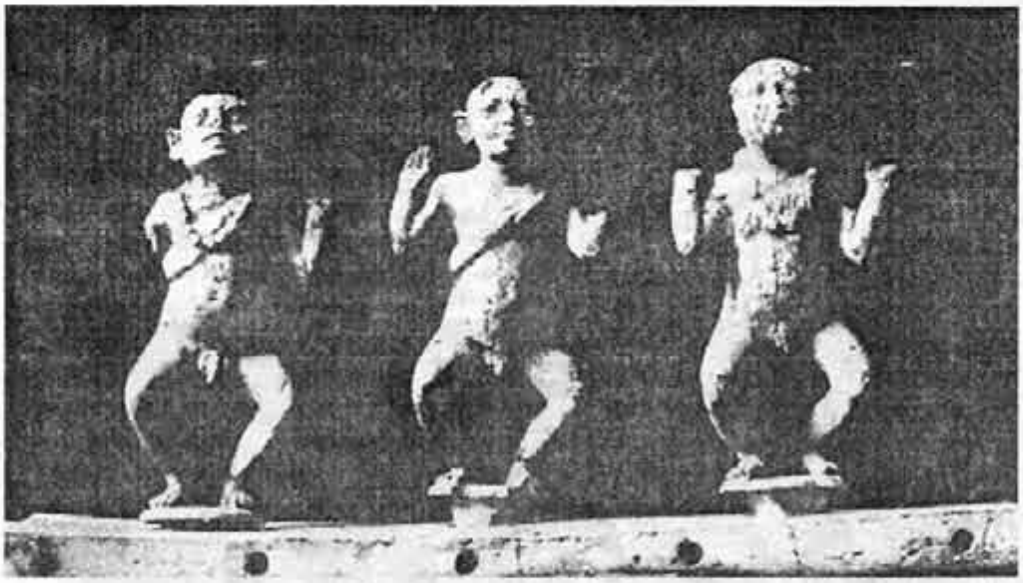

Imag. 96 Pataeci (zei ajutători sub formă de copii).
Fragmente dintr-o jucărie egipteană mecanică.

– vehicul mic și mare: cele două forme ale buddhismului). Ideile înaripate merg înainte, dezvoltarea metodică îi urmează. Omul nu poate păși precum un zeu puntea curcubeului, ci trebuie să treacă pe dedesubt cu mijloacele gândirii care-i stau la dispoziție. Vulturul (sinonim cu pasărea phönix, acvila, corbul) este un simbol cunoscut al alchimiei: însuși lapis-ul, Rebis-ul (compus din două elemente, de aceea este deseori hermafrodit, ca o contopire a lui Sol cu Luna) este reprezentat deseori ca fiind înaripat (imag. 22 și 54), și anume ca intuiție, respectiv potențialitate spirituală (înaripată!). Toate aceste simboluri descriu în cele din urmă acea transcendență a conștiinței, acea stare de lucruri pe care o numim Sine. Această impresie vizuală este ca o fotografie de moment a unui proces aflat în evoluție, proces care duce la treapta următoare.

[306] În alchimie, oul semnifică haosul conceput de artifex, «prima materia» care conține sufletul universal încătușat acolo. Din ou, simbolizat prin vasul rotund de fierbere, se ridică vulturul, respectiv pasărea phönix, sufletul eliberat, care la urma urmei este identic cu Anthropos-ul prizonier în physis (imag. 98).

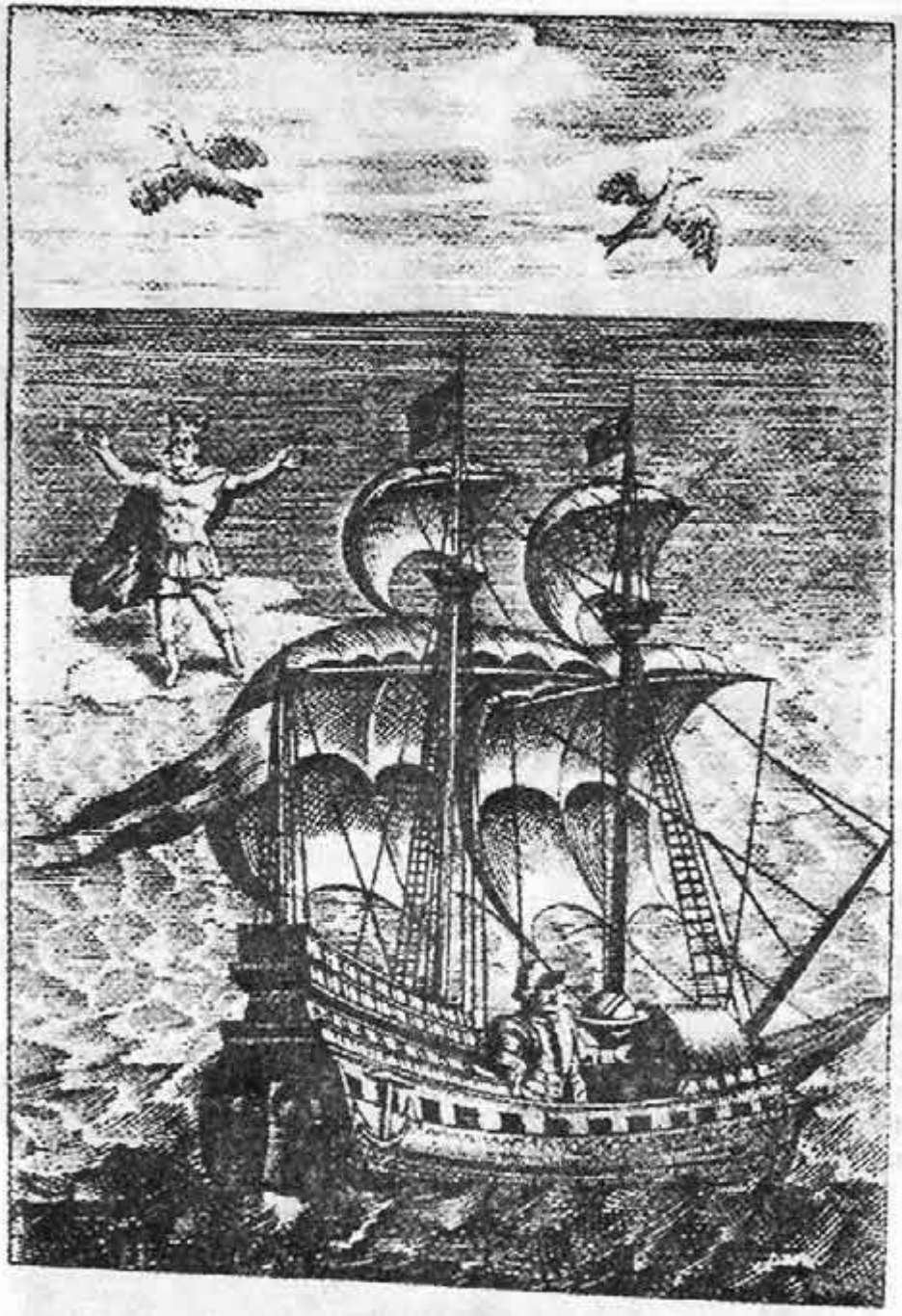

Imag. 97 «Marea călătorie» (peregrinatio) cu corabia. Cei doi vulturi zboară în direcții opuse în jurul pământului, prin care se arată caracterul cuprinzător al totalității călătoriei.
MAIER, *Viatorium* (1651)

Imag. 98 Oul filosofic, din care se ridică vulturul dublu purtând coroana religioasă și lumească.
(Vatican, sec. al XV-lea)

C. VIZIUNEA CEASULUI COSMIC

[307] 59. «MAREA VIZIUNE»:[139]

Există un cerc vertical și unul orizontal cu un centru comun. Este ceasul cosmic, care este purtat de pasărea neagră.

Cercul vertical este un disc albastru cu margine albă, împărțit în 4×8 = 32 părți. Pe acesta se rotește un arătător.

Cercul orizontal este format din patru culori. Pe el se află patru omuleți cu pendule și de jur împrejur stă inelul odinioară întunecat, acum aurit (purtat anterior de cei patru copii).

«Ceasul» are trei ritmuri sau pulsuri:

Pulsul mic: *Arătătorul cercului vertical albastru sare cu 1/32 mai departe.*

Pulsul mijlociu: *O întoarcere totală a arătătorului. În același timp, cercul orizontal se deplasează cu 1/32.*

Pulsul mare: *32 de pulsuri mijlocii fac o rotație în jurul inelului aurit.*

[308] Această viziune stranie a făcut asupra celui ce visează o impresie adâncă și durabilă, o «impresie de supremă armonie», după cum se exprimă el. Ceasul cosmic este probabil identic cu «figurile primare», care la rândul lor sunt identice cu cabirii (imag. 77), și anume cu cei patru copii sau cei patru omuleți care poartă pendulele. Este o mandală tridimensională care a atins corporalitatea și astfel realizarea. (Din păcate, discreția de medic îmi interzice comunicarea de fapte biografice. Trebuie să fie suficientă constatarea că această realizare s-a petrecut «într-adevăr»). Ceea ce a făcut cineva în realitate, același lucru a și ajuns.

[309] De ce această viziune a acestei imagini deosebite să trezească o «armonie supremă» este, pe de o parte, greu, pe de altă parte, dacă avem în vedere materialele istorice comparative, ușor de înțeles. Este greu să înțelegi acest lucru, pentru că sensul acestei imagini este atât de obscur. Însă, dacă sensul este de neînțeles și dacă forma și culoarea nu țin seama de exigențele estetice, atunci nu este satisfăcută nici înțelegerea, nici simțul pentru frumos, și nu putem înțelege cum se naște de aici impresia de «armonie supremă», decât dacă îndrăznim să emitem ipoteza conform căreia în această imagine sunt unite în cel mai fericit mod elemente disparate și incongruente și totodată am produs o imagine care realizează în cel mai înalt grad «intențiile» inconștientului. Trebuie deci să presupunem că imaginea este o expresie fericită pentru o stare de fapt altfel de nerecunoscut, care până acum s-a putut manifesta doar sub aspecte aparent fără legătură.

[310] Impresia este cât se poate de abstractă. Una din ideile de bază pare a fi aceea că două sisteme eterogene se întretaie, având centrul comun. Dacă până acum am pornit de la premisa că «centrul» și perimetrul său reprezintă totalitatea ființei sufletești, inclusiv Sinele, atunci această imagine ne arată că în Sine se intersectează două sisteme eterogene care din punct de vedere funcțional se află într-un raport legiferat, reglat de «trei ritmuri». Sinele este per definitionem centrul și circumferința

[139] Expus pe larg în: [JUNG], *Psychologie und Religion* [paragr. 112 sq.].

Imag. 99 Simbolul temporal al pietrei. Crucea și cele trei simboluri ale evangheliștilor cu omul (ca reprezentant al îngerului) trimit la analogia cu Christos.
Tractatus qui dicitur Thomae Aquinatis de alchimia (1520)

sistemului conștient și inconștient. Reglarea funcției sale prin «trei ritmuri» este un lucru pe care nu-l pot argumenta. Nu știu la ce se referă aceste ritmuri. Dar nu mă-ndoiesc nici o clipă că aluzia există. Singura analogie de care mă pot folosi aici ar fi cele trei «regimina» amintite în introducere, prin care cele patru elemente se transformă unele în altele, respectiv sunt sintetizate în quintesență:

1. primul «regimen»: pământul devine apă.
2. al doilea «regimen»: apa devine aer.
3. al treilea «regimen»: aerul devine foc.

[311] Nu greșim dacă presupunem că această mandală tinde spre o unire completă a contrariilor; deci și a trinității masculine și a cvaternității feminine, prin analogie cu hermafroditul alchimic.

[312] Deoarece imaginea are un aspect cosmic (ceas cosmic!), trebuie să presupunem că reprezintă o reducție sau poate chiar o origine a spațiului și timpului, dar în orice caz esența spațio-temporală, deci, din punct de vedere matematic, are un caracter cvadridimensional și este intuibilă numai printr-o proiecție tridimensională. Nu doresc să pun prea mare accent pe această concluzie, pentru că interpretarea imaginii se află dincolo de capacitatea mea de a o dovedi.*

[313] Cele 32 de pulsuri reies probabil din înmulțirea lui patru (8×4), conform experienței cifra patru, aflată în centrul mandalei, multiplicându-se înspre periferie, devenind 8, 16, 32. Cifra 32 joacă un rol important în kabbala. Astfel, în cartea *Jezirah* 1, I se spune: «În 32 de drumuri tainice ale înțelepciunii și-a încrustat numele Jhwh, Dumnezeul lui Israel, Dumnezeul viu și regele lumii...». Ele sunt formate din «10 cifre închise în sine (sephiroth) și 22 litere de bază» (1, 2). Semnificația celor 10 cifre este următoarea: «1 Spiritul Dumnezeului viu; 2 spirit din spirit; 3 apă din spirit; 4 foc din apă; 5-10 înălțime, adâncime, est, vest, sud, nord» (1-14)[140]. Deja CORNELIUS AGRIPPA menționează: «Cifra 32 o atribuie învățații evrei înțelepciunii, pentru că atâtea sunt drumurile înțelepciunii descrise de Abraham»[141]. FRANCK face legătura între 32 și trinitatea cabalistică, Kether, Chochma și Bina: «Aceste trei persoane conțin și unesc în sine tot ce există; ele sunt însă unite în căpetenia albă, în bătrânul bătrânilor, pentru că *El* este *totul* și *totul* este El. El este prezentat când cu trei capete care fac cât unul singur, când este comparat cu creierul care, neprejudiciat în unitatea sa, se împarte în trei părți și prin 32 perechi de nervi se împrăștie în tot corpul, așa cum se răspândește zeitatea prin 32 de căi minunate în tot universul»[142]. Aceste 32 «canales occulti» sunt amintite și de KNORR DIN ROSENROTH. El consideră Chochmah o unitate atotcuprinzătoare («semita altissima omnium, complectens omnes» [cel mai înalt drum care le cuprinde pe toate]) și se referă pentru aceasta la *Iov* 28,7: «Există o cărare pe care vulturul nu o cunoaște și pe care ochiul de șoim nu o vede»[143]. RENÉ ALLENDY, cel care a realizat o prezentare foarte folositoare a simbolisticii cifrelor, scrie: «32 – C'est la différenciation apparaissant dans le monde organisé; ce n'est pas la génération créatrice, mais plutôt le plan, le schéma des diverses formes de créatures modelées par le Créateur... comme produit de 8×4... »[144]. Nu este sigur dacă cifra cabalistică poate fi comparată cu cele 32 de semne favorabile (mahavyanjana) ale copilului Buddha.

[314] În ce privește interpretarea comparativă istorică suntem, cel puțin în ce privește aspectul general, într-o poziție mai favorabilă. Avem în primul rând la dis-

* [În conformitate cu ediția anglo-americană paragrafele 312 și 313 au fost inversate.]

[140] ERICH BISCHOFF, *Die Elemente der Kabbalah* I, Berlin 1913, p. 63 sq. Alte relații cu «32» se găsesc menționate în l.c., p. 175 sq.

[141] *De occulta philosophia* II, cap. XV, XXXII.

[142] ADOLPHE FRANK, *Die Kabbala*, Leipzig 1844, p. 137 sq.

[143] *Kabbala denudata* I, p. 601 sq.

[144] *Le Symbolisme de nombres*, Paris 1948, p. 378.

poziție întreaga simbolistică a mandalei din trei continente și, în al doilea rând, în special, *simbolistica timpului legată de mandala*, așa cum s-a dezvoltat ea mai ales în Occident, sub influența astrologiei. Horoscopul însuși (imag. 100) este o mandală (un ceas) cu un centru întunecat[145], o «circumambulatio» de la dreapta spre stânga cu «case» și faze planetare. Mandalele artei bisericești, în special mandalele de pe podea, din fața altarului principal sau de sub cvadrat (spațiul de la intersecția naosului cu transeptul), folosesc adesea zodiacul sau anotimpurile. Înrudită este și ideea identității lui Christos cu anul bisericesc, al cărui pol fix și totodată a cărui viață le reprezintă. Fiul Omului este o anticipare a ideii Sinelui (imag. 99); de aici amestecul gnostic al lui Christos cu alte sinonime ale Sinelui la naaseenii lui HIPPOLYTOS. Înrudit cu acesta este simbolismul lui Horus: pe de o parte, Christos pe tron, cu cele patru simboluri ale evangheliștilor, cele trei animale și îngerul (imag. 101), pe de altă parte, părintele Horus cu cei patru fii ai săi sau Osiris cu cei patru fii ai lui Horus[146] (imag. 102). Horus este și un ἥλιος ἀνατολῆς [soare care răsare][147], așa cum a fost proslăvit și Christos de către vechii creștini.

[315] O paralelă deosebită întâlnim la GUILLAUME DE DIGULLEVILLE, stareț al mănăstirii Cistercienilor din Chalis, un poet normand care, fără să fie influențat de DANTE, a scris între 1330 și 1355 trei «pèlerinages»: «*Les Pèlegrinages de la vie humaine, de l'âme et de Jésus-Christ*»[148]. Ultimul cânt din «*Pèlerinage de l'âme*» conține o viziune a Paradisului. Acesta este format din șapte sfere mari, fiecare din acestea conținând altele șapte mai mici.[149] Toate sferele se rotesc și această mișcare este numită «siècle» (saeculum). «Siècles» cerești sunt prototipurile secolelor pământești. Îngerul care-l conduce pe poet îi explică acestuia: «Quand la sainte Eglise dans ses oraisons ajoute: in saecula saeculorum, il ne s'agit point du temps de là-bas, mais de l'éternité.» Aceste «siècles» sunt totodată spații sferice în care locuiesc fericiții. «Siècles» și «cieux» sunt identice. În cel mai înalt cer care este din aur pur stă regele pe un tron rotund, care luminează mai tare decât soarele. Îl înconjoară o coroană (couronne) de pietre prețioase. Lângă el, pe un tron rotund din cristal brun, stă regina care intervine în favoarea păcătoșilor (imag. 103).

[316] «En regardant vers le ciel d'or, le pèlerin aperçut un cercle merveilleux qui paraissait avoir trois pieds de large. Il sortait du ciel d'or en un point et y rentrait d'autre part et il en faisait tout le tour.» Acest cerc are culoarea safirului, deci este albastru. Este un cerc mic, cu diametrul de trei picioare, care evident se mișcă pe un

---

[145] Vezi HIPPOLYTOS, *Elenchos*, lib. V, cap. X.

[146] Basorelief de Philae (E.A. BUDGE, *Osiris and the Egyptian Resurrection* I, Londra 1911, p. 3; apoi: *The Book of the Death*, Londra 1899 [Papyros of Hunefer] pl. 5). Câteodată trei cu cap de animal și unul cu cap de om, ca și în Papyrus din Kerasher (BUDGE, l.c.). Într-un manuscris din secolul al VII-lea (Gellone), evangheliștii poartă chiar capetele lor de animal, ca și în alte monumente romane.

[147] Așa este numit la MELITON DIN SARDES. Din *Analecta sacra*, citat de CUMONT, *Textes et monumens relatifs aux mystères de Mithra*, I, Bruxelles 1892, p. 355.

[148] J. DELACOTTE, *Guillaume de Digulleville*, Paris 1932.

[149] O reprezentare care corespunde visului despre sfera care conține multe sfere mici [21, paragr. 198].

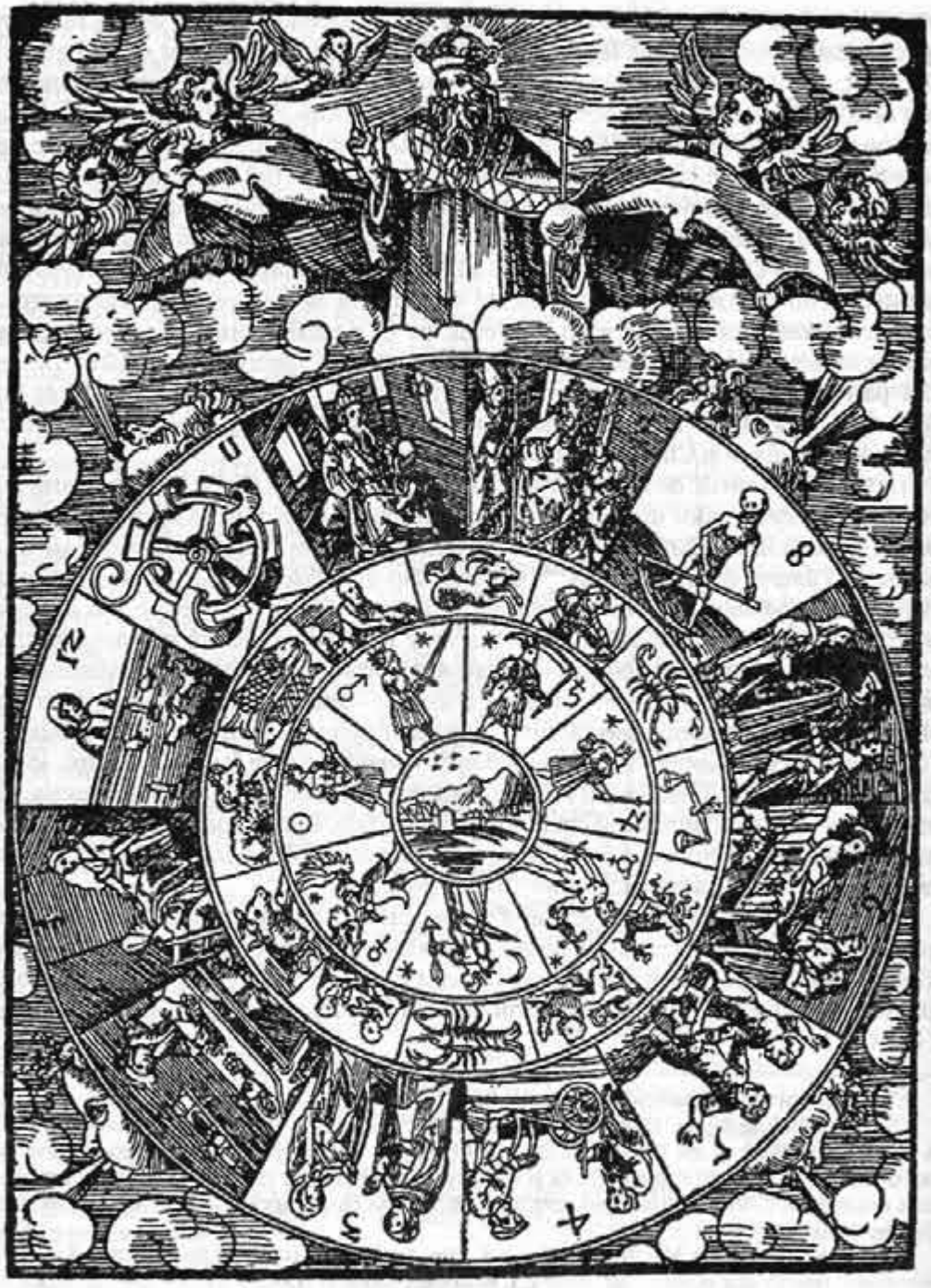

Imag. 100 Horoscop cu reprezentări de case, de zodiac și de planete.
Titlul unei gravuri în lemn de SCHÖN la *Calendarul nativității* al lui REYMANN (1515)

Imag. 101 Christos într-o Mandorla, înconjurat de cele patru simboluri ale evangheliștilor.
Pictură murală romană în St. Jacques des Guérets (Loire-et-Cher)

cerc mare, precum un disc care se rotește. Cercul mare se întretaie cu cercul de aur al cerului.[150]

[317] În timp ce GUILLAMME este pătruns de această priveliște, apar deodată trei spirite, îmbrăcate în purpură, cu coroane aurii și cingători, și intră în cercul de aur. Acest moment este «une fête», îl învață îngerul, precum o sărbătoare a bisericii pe pământ:

«Ce cercle que tu vois et le calendrier,
Qui en faisant son tour entier,
Montre des saints les journées
Quand elles doivent être fêtées.

[150] Cf. și «circulus flavus et... alter caeruleus» (un cerc galben... și altul albastru ca marea) la ORIGENES, *Contra Celsum*, VI, cap. 38.

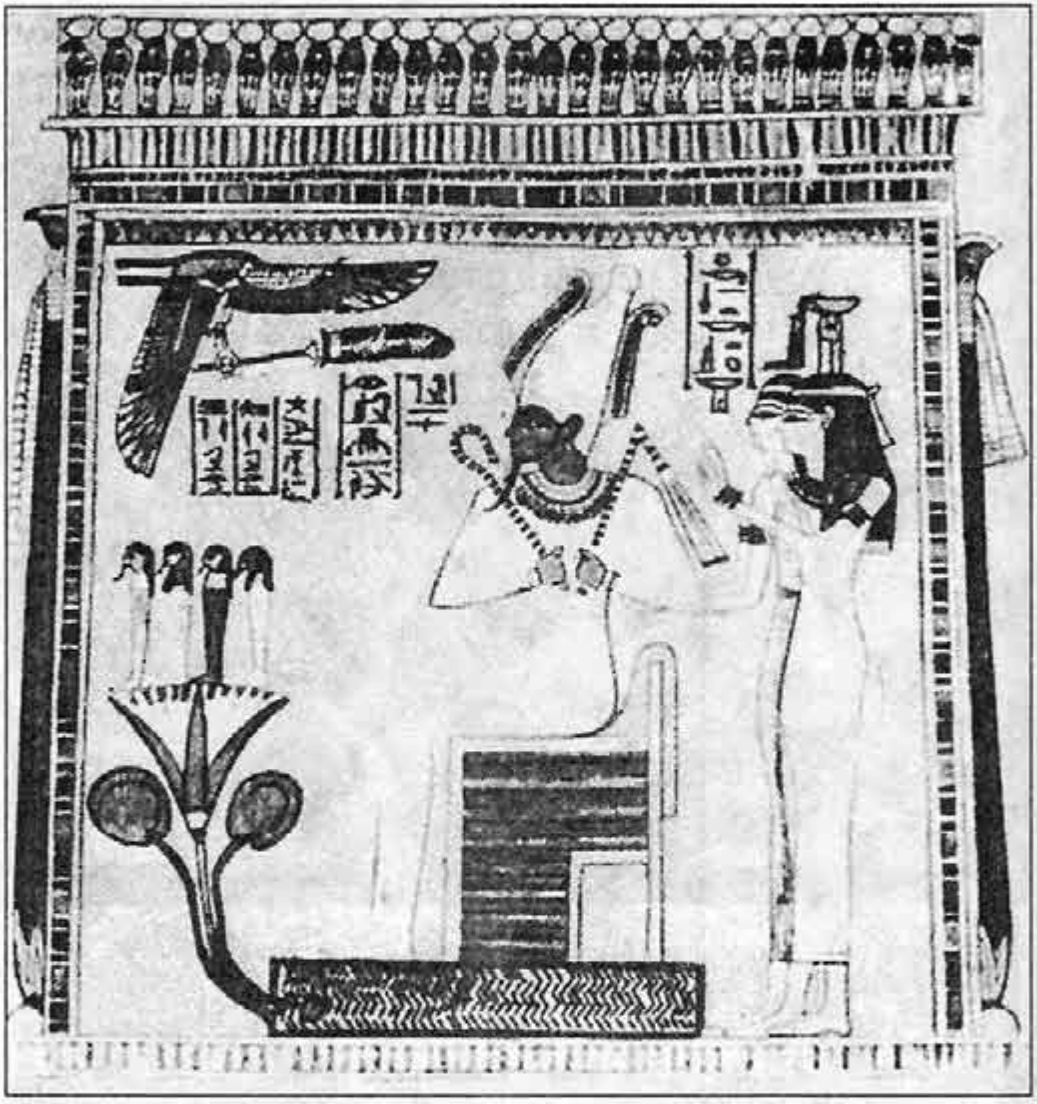

Imag. 102 Osiris cu cei patru fii ai lui Horus pe lotus.
Book of the Dead (Papyrus din Hunefer)

Chacun an fait le cercle un tour,
Chacune étoile y est pour jour,
Chacun soleil pour l' espace
De jours trente ou zodiaque.»[151]

[«Cercul pe care-l vezi este calendarul,
Care pe întregul său parcurs

[151] p. 205.

Indică zilele sfinților,
Când trebuie acestea sărbătorite.
Fiecare an a parcurs cercul o dată,
Fiecare stea reprezintă o zi,
Fiecare soare o perioadă de timp
De treizeci de zile sau un semn zodiacal.»]

Imag. 103 Sponsus et sponsa.
Fragment din *Polittico con l'Incoronazione* a lui STEFANO DA SANT'AGNESE (sec. al XVII-lea)

Imag. 104 Dumnezeu ca trinitate, făurind zodiacul.
PETRUS LOMBARDUS, *De sacramentis* (Vatican, sec. al XIV-lea)

[318] Cele trei figuri sunt sfinți a căror sărbătoare tocmai se serbează. Cercul mic care pătrunde în cerul de aur este lat de trei picioare și sunt trei figuri care păsesc de asemenea în cer. Ele semnifică momentul de timp în veșnicie, precum cercul calendaristic (imag. 104). De ce însă «calendarul» are diametrul de trei picioare și de ce sunt tocmai trei figuri, rămâne fără explicație. Ne gândim desigur la

cele trei ritmuri ale vizunii noastre care sunt declanșate prin mișcarea arătătoarelor pe ceasul albastru și care intră în sistem la fel de inexplicabil precum cercul calendaristic (zodiacul) în cerul de aur.

[319] Ghidul îl învață pe GUILLAUME însemnătatea zodiacului în raport cu istoria sfântă și încheie cu observația că în zodia peștelui se serbează sărbătoarea celor doisprezece pescari, care apar apoi în fața trinității. Atunci GUILLAUME își amintește că nu a înțeles niciodată corect esența trinității și îl roagă pe înger să-i dea o explicație. Îngerul răspunde: «Or, il y a trois couleurs principales: le vert, le rouge et l'or. Ces trois couleurs se voient réunies en maints ouvrages de soie moirée et dans les plumes de maints oiseaux, tel le paon. La roi de toute puissance qui met trois couleurs en unité ne peut-il faire aussi qu'une substance soit trois?» [152] [Există trei culori de bază: verde, roșu și auriu. Aceste culori pot fi văzute în lucruri de mână din mătase moarată și în penele unor păsări cum ar fi păunul. Nu poate regele atotputernic care preschimbă trei culori în unitate să facă dintr-o substanță trei?] Dumnezeului tată i se atribuie culoarea regală aurie, Dumnezeului fiu cea roșie, pentru că a vărsat sângele său, și Sfântului Spirit culoarea verde, «le couleur qui verdoie et qui reconforte». Îngerul îl avertizează să nu mai pună întrebări și dispare. GUILLAUME însă se trezește și se regăsește în patul său. Astfel se încheie «le pèlerinage de l'âme».

[320] Totuși, noi mai trebuie să punem o întrebare: «Sunt trei – unde e a patra?» De ce lipsește *albastrul*? Această culoare lipsește și în mandala «dereglată» a celui ce visează. Albastrul este în mod curios «calendrier»-ul care întretaie cercul de aur precum cercul vertical în mandala tridimensională. Presupunem că albastrul, ca verticală, înseamnă înălțime și adâncime (cerul albastru sus, marea albastră jos), că prescurtarea verticalei transformă pătratul într-un dreptunghi orizontal, deci provoacă o inflație a conștiinței[153], și că verticala ar corespunde inconștientului. Inconștientul însă are la bărbat semn feminin. Albastrul este culoarea tradițională a mantiei cerești a Fecioarei (imag. 105). GUILLAUME a uitat de «Reyne» în favoarea trinității și a caracterului întreit al lui «Roy». Faust i se roagă cu cuvintele:

«Doamna lumii, chip nestins,
Lasă-mă prin haina
Cortului de cer întins,
Să-ți contemplu taina».

[321] În mod inevitabil, la GUILLAUME lipsește în tetrada culorilor curcubeului albastrul, pentru că este de natură feminină. Anima înseamnă însă, ca și femeia, înălțimea și adâncimea bărbatului. Fără cercul vertical albastru, mandala de aur rămâne doar bidimensionalitate fără corp, doar imagine abstractă. Doar interferența între timp și spațiu, aici și acum, creează realitatea. Totalitatea devine reală doar în acea clipă, acel moment, pe care Faust l-a căutat toată viața.

[322] Poetul din GUILLAUME a bănuit adevărul eretic, atunci când alături de rege a așezat o regină care stă pe un cristal pământiu. Căci, ce e cerul fără doamna glie!

[152] p. 213.

[153] Cu privire la acest concept, cf. prezentarea mea despre «inflație» (Inflation) în: *Die Beziehungen* [paragr. 227 sq.]

Imag. 105 Fecioara ca personificare a cerului înstelat.
Speculum humanae salvationis (Vatican, sec. al XV-lea)

Imag. 106 «Elixirul Lunii».
(Vatican, sec. al XVII-lea)

Și cum ar putea ajunge bărbatul la împlinire dacă nu intervine femeia regină pentru sufletul său negru! Doar ea înțelege întunericul – și-a luat tronul, glia însăși, în ceruri, chiar dacă cu o aluzie foarte fină! Ea adaugă albastrul care lipsește la auriu, roșu și verde și formează o totalitate armonioasă.

D. DESPRE SIMBOLURILE SINELUI

[323] Viziunea «ceasului cosmic» nu este nici ultimul, nici cel mai înalt stadiu în evoluția simbolurilor psihismului obiectiv. Dar ea încheie aproximativ prima treime a materialului alcătuit din circa patru sute de vise și viziuni. Această serie este demnă de atenție pentru că descrie extrem de complet o stare psihică de lucruri pe care am observat-o cu mult timp în urmă la indivizi singulari.[154] Faptul că am putut urmări pas cu pas munca de sinteză a inconștientului se datorează nu numai caracterului complet al materialului obiectiv, ci și exactității și acribiei celui care a avut visele. Fără îndoială că peripețiile acestei sinteze ar fi fost prezentate și mai complet dacă aș fi avut în vedere și cele 340 de vise care au avut loc alături cele 59 de care m-am ocupat aici. Acest lucru însă nu a fost posibil pentru că o parte din aceste vise pătrund în intimitatea vieții personale și trebuie de aceea să fie sustrasă publicării. Din această cauză a trebuit să mă rezum la materialele impersonale.

[324] Sper că am reușit să ușurez înțelegerea simbolurilor Sinelui în dezvoltarea lor și să depășesc, măcar în parte, dificultățile însemnate pe care le presupune un astfel de material experimental. Sunt conștient că materialul comparativ indispensabil pentru lămurirea și completarea acestuia mai poate fi înmulțit. Dar, pentru a nu complica prea mult sensul, mi-am permis în această privință o reținere mai mare.

[154] Cf. comentariu la: [Wilhelm și Jung] *Das Geheimnis der Goldenen Blüte* [paragr. 31 sq.] și [Jung] *Die Beziehungen* [apoi *Über Mandalasymbolik*: O.C. 9/I].

Imag. 107 Fecioara ținându-l în brațe pe Mântuitor.
Speculum humanae salvationis (Vatican, sec. al XV-lea)

Prin urmare, multe lucruri au fost doar amintite, ceea ce nu ar trebui luat ca un semn de superficialitate. Cred că sunt în stare să aduc dovezi detaliate care să-mi susțină părerile. Nu doresc să pară că mi-aș imagina că am spus ultimul cuvânt referitor la acest subiect foarte încâlcit. Nu este prima oară când mă ocup de o serie

de manifestări spontane ale inconștientului. Am făcut-o deja în cartea mea *«Metamorfoze și simboluri ale libido-ului»*; dar acolo era vorba mai mult de o problemă nevrotică (a pubertății), în timp ce aici problematica s-a extins spre individuație. În afară de asta, apare o însemnată diferență între personalitățile ce intră în discuție. Acel caz pe care nu l-am văzut niciodată la față s-a încheiat cu o catastrofă psihică (psihoză); cazul de față însă reprezintă o dezvoltare normală, așa cum am observat-o deseori la persoane situate la un nivel spiritual foarte înalt.

[325] Ceea ce în cazul de față este demn de remarcat, este consecvența în dezvoltarea simbolului central. Este aproape imposibil să nu ai impresia că procesul inconștient se mișcă în formă de spirală în jurul unui centru, de care se apropie încet, caracteristicile «centrului» ieșind tot mai mult la iveală. Se poate spune și invers, că centrul irecognoscibil în sine acționează ca un magnet asupra materialelor și activităților disparate ale inconștientului și le prinde pe acestea, treptat, ca într-o rețea cristalină. De aceea, nu rareori (și în alte cazuri), centrul este reprezentat ca păianjenul în plasă (imag. 108), mai cu seamă atunci când în conștient domină încă frica de procesele inconștiente. Dacă însă procesul este lăsat să se desfășoare liber, așa cum s-a petrecut în cazul nostru, atunci simbolul central mereu reînnoit se strecoară consecvent prin aparentul haos al încâlcirii dramatice a psihicului personal, așa cum se spune în inscripția funerară al marelui BERNOULLI[155] despre spirală: «Eadem mutata resurgo» [Când ea se va fi schimbat, mă voi ridica și eu]. Reprezentările în spirală ale centrului sunt de aceea foarte dese, cum ar fi, spre exemplu, șarpele înfășurat în jurul punctului creator, oul.

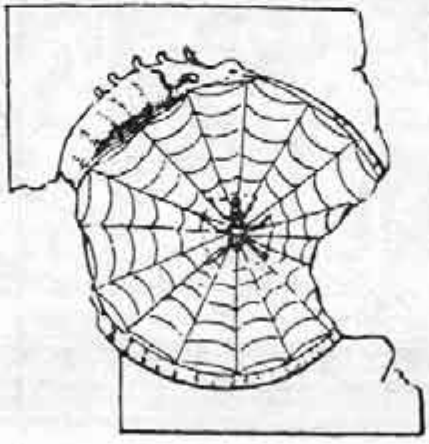

Imag. 108 Maja, țesătoarea veșnică a lumii înșelătoare a simțurilor, cuprinsă de Ouroboros.
Vignetă deteriorată de pe o foaie de titlu a unei colecții de pilde brahmanice

[155] În galeria mănăstirii din Basel.

Imag. 109 Cei patru evangheliști cu simbolurile lor și cele patru fluvii ale Paradisului; în centru: roțile lui Ezechiel cu «spiritus vitae» aflate înăuntru (*Ez.* 1, 21).
Miniatură într-un Evangheliar din Biblioteca din Aschaffenburg (sec. al XIII-lea)

[326] Desigur, pare că încurcăturile personale și peripețiile subiective, dramatice care constituie viața și întreaga ei intensitate ar fi doar ezitări, retrageri temătoare sau complicații minore și obiecții meticuloase împotriva definitivării acestui proces de cristalizare rar și înspăimântător. Deseori avem impresia că psihicul personal aleargă în jurul acestui centru ca un animal nărăvaș, fiind fascinat și speriat în același timp, fugind mereu dar apropiindu-se tot mai mult.

[327] Nu vreau să dau ocazia unei neînțelegeri, cum că eu aș cunoaște esența «centrului»; pentru că acest centru este pur și simplu de necunoscut și de aceea poate fi exprimat doar simbolic prin fenomenologia sa, așa cum de fapt e cazul cu orice obiect al experienței. Printre caracteristicile deosebite ale centrului am remarcat fenomenul cvaternității (imag. 109). Faptul că nu este vorba pur și simplu de «patru», spre exemplu de cele patru puncte cardinale sau ceva asemănător, reiese din faptul că deseori apare o concurență între trei și patru[156]. La fel există, dar mai rar, o concurență între patru și cinci, mandalele cu cinci raze fiind caracterizate ca anormale, datorită lipsei de simetrie[157]. Astfel pare că ar exista în mod normal o insistență vizibilă asupra lui patru sau că ar exista din punct de vedere statistic o mai mare probabilitate pentru patru. Este un «lusus naturae» ciudat, nu pot să mă abțin de la această observație, faptul că materialul chimic de bază al organismului este carbonul, caracterizat prin patru valențe; și «diamantul» este, după cum se știe, un cristal de carbon. Carbonul este negru (cărbune, grafit), diamantul însă «apa cea mai limpede». O asemenea analogie ar fi o lipsă de gust intelectual regretabilă, dacă în cadrul fenomenului cifrei patru ar fi vorba doar de o invenție a conștiinței și nu de o producție spontană a psihismului obiectiv. Chiar dacă am presupune că prin autosugestie visele ar putea fi influențate într-o măsură îngrijorătoare, fiind vorba mai puțin de formă cât mai ales de sens, ar trebui în acest caz dovedit că conștiința celui ce visează a făcut eforturi considerabile pentru a imprima inconștientului ideea cvaternității. Dar despre această posibilitate nu este vorba nici în acest caz, nici în alte cazuri ale cercetării mele, ca să nu mai vorbim de multiplele paralele istorice și etnice[158] (imag. 110, cf. și imag. 50, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 82, 109, ș.a.). Dacă avem în vedere această stare de fapt, ajungem, după părerea mea, la concluzia inevitabilă că există un element psihic care se exprimă prin cvaternitate. Pentru aceasta nu e nevoie nici de o speculație îndrăzneață, nici de o fantezie capricioasă. Dacă am dat centrului numele de «Sine», atunci acest lucru s-a întâmplat în urma unei cugetări temeinice și a cântăririi exacte a datelor istorice. O interpretare materialistă ar putea să spună cu ușurință că «centrul» nu este « altceva decât» acel loc în care psihicul devine de nerecunoscut, pentru că acolo acesta se contopește cu trupul. Însă, o interpretare spiritualistă ar putea afirma că acest Sine nu este «decât» «spiritul» care însuflețește sufletul și trupul și care pătrunde în acel punct al creației în timp și spațiu. Mă abțin de la astfel de speculații fizice și metafizice și mă opresc la constatarea

[156] Acest lucru a fost observat la bărbați. Dacă este întâmplător sau nu, este dincolo de cunoștințele mele.

[157] Observat cu precădere la femei. Raritatea observației însă nu permite alte concluzii.

[158] Dintre aceste paralele am amintit aici doar câteva.

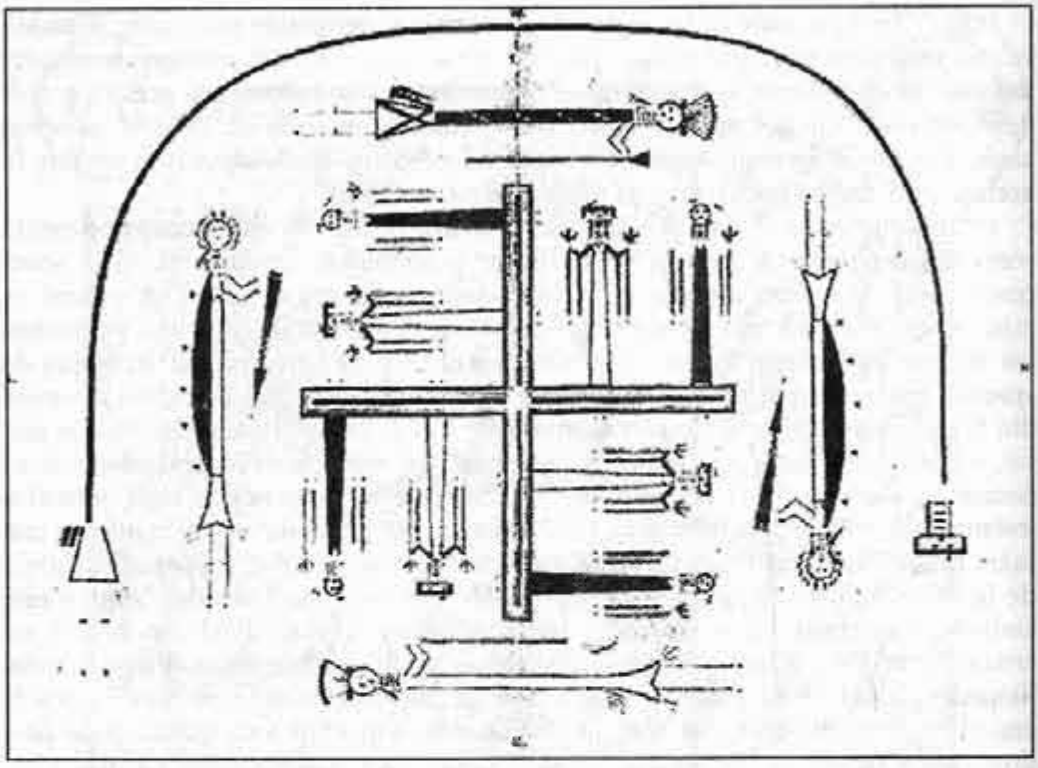

Imag. 110 Desen în nisip al indienilor Navajo (America de Nord).

faptelor empirice, ceea ce consider că e cu mult mai important, având în vedere progresul cunoașterii umane, decât să alerg după manii intelectualiste la modă sau după așa numite pretenții de credință «religioasă».

[328] Conform experienței mele, pot să spun că este vorba de «procese centrale», importante în cadrul psihicului obiectiv, de un fel de imagini ale țelului pe care procesul psihic «cu un scop bine determinat» și-l propune singur, fără a fi determinat de o sugestie exterioară[159]. În exterior se manifestă desigur mereu o oarecare stare sufletească rea, un fel de foame, care însă își imaginează ca țel bucate binecunoscute și preferate, dar niciodată un fel necunoscut conștiinței sau chiar absurd. Țelul care se oferă nevoii sufletești, imaginea care promite să aibă repercusiuni «tămăduitoare», care să întregească, este la început străină conștiinței, astfel încât aceasta găsește calea de intrare doar cu mare greutate. Este altceva când e vorba de oameni care trăiesc într-un timp și într-un mediu unde astfel de imagini-țel au o valoare dogma-

[159] Aceeași imagine care este oferită în materialul nostru ca țel folosește din punct de vedere al materialului istoric deseori ca imagine a originii. Amintesc ca exemplu reprezentarea Paradisului din Vechiul Testament și în special crearea lui Adam în cartea slavă a lui *Henoch* (MAX FÖRSTER, *Adams Erschaffung und Namengebung* în: *Archiv für Religionswissenschaften* XI, Leipzig 1908, p. 477 sq.)

tică. În acest caz, aceste imagini sunt prezentate conștiinței eo ipso și astfel se schițează inconștientului o misterioasă imagine în oglindă, în care acesta se recunoaște și se alătură astfel conștiinței.

[329] În ce privește problema nașterii motivului mandalei, la o privire superficială se pare că acesta s-ar forma pe parcursul seriei de vise. În realitate, este neîndoielnic doar faptul că aici apare mai clar și mai diferențiat, însă el a fost mereu prezent și a apărut chiar din primul vis (cum spun «sirenele»: «Noi am fost mereu aici, doar că tu nu ne-ai observat»). Este mai probabil vorba de un tip existent a priori, de un arhetip care este inerent inconștientului colectiv și care de aceea se sustrage devenirii și dispariției individuale. Arhetipul este o prezență «veșnică»; se pune doar întrebarea dacă conștiința îl percepe sau nu. Eu cred că e mai probabilă, și poate explica observațiile mai bine, ipoteza că apariția mai clară și mai deasă a motivului[160] corespunde pe parcursul seriei de vise unei percepții mai exacte a unui tip existent a priori, decât că mandala ia naștere doar în timpul seriei. Împotriva ultimei presupoziții vorbește de exemplu faptul că astfel de gânduri importante, cum sunt pălăria care acoperă personalitatea, șarpele care se rotește și perpetuum mobile apar chiar la început (visele 1, 5 și 9 [paragr. 52, 62 și 134]).

[330] În măsura în care motivul mandalei este un arhetip, ar trebui să aibă o apariție colectivă, ceea ce înseamnă că, teoretic, ar trebui să apară la fiecare om. Practic însă este întâlnit în relativ puține cazuri într-o formă clară, ceea ce nu-l împiedică să joace rolul polului secret, în jurul căruia se rotește, la urma urmei, totul. În definitiv fiecare viață este o realizare a unui tot, cu alte cuvinte a Sinelui, și de aceea realizarea este denumită individuație. Căci orice viață este legată de purtători individuali și de cei care o realizează și este de neimaginat fără aceștia. Cu fiecare purtător însă este dat și un destin și o determinare individuală și sensul existenței este ca aceasta să se realizeze ca atare. «Sensul» este deseori ceva, ce la fel de bine poate fi denumit «non-sens»; dar între taina existenței și rațiunea umană există o anumită incomensurabilitate. «Sens» și «non-sens» sunt interpretări antropomorfe în scopul unei orientări suficient de valabile.

[331] Așa cum paralelele istorice arată, în cadrul simbolisticii mandalei nu e vorba nicidecum de curiozități sau unicate, ci de, am putea spune, regularități. Dacă nu ar fi așa, nu ar exista nici materiale comparative. Dar tocmai posibilitățile de comparație cu produse spirituale din toate timpurile și din toate colțurile lumii arată clar ce importanță imensă se atribuie proceselor din cadrul psihismului obiectiv de către «consensus gentium». Un motiv serios pentru a nu trece cu ușurință peste acest subiect. Experiența mea medicală nu poate decât să confirme această apreciere. Există într-adevăr oameni pentru care este neștiințific să ia ceva în serios; nu vor să-și

[160] Dacă cele 400 de vise sunt împărțite în 8 grupe de câte 50, atunci se obține următorul rezultat:

I. 6 mandale	V. 11 mandale
II. 4 mandale	VI. 11 mandale
III. 2 mandale	VII. 11 mandale
IV. 9 mandale	VIII. 17 mandale.

Are loc deci o înmulțire vizibilă a motivelor mandalei.

deranjeze locul lor intelectual de joacă prin chestiuni serioase. Însă medicul care lasă la o parte valorile sentimentelor umane face o greșeală cu consecințe neplăcute și, dacă încearcă să refacă efectul tainic și greu de înțeles al naturii prin așa-zisa știință, atunci așează sofismul său plat în locul proceselor tămăduitoare ale naturii. Să luăm în considerație vechea înțelepciune alchimică: «Naturalissimum et perfectissimum opus est generare tale quale ipsum est»[161].

Imag. 111 «Cauda pavonis» ca unificare a tuturor culorilor este un simbol al totalității.
BOSCHIUS, *Symbolographia* (1702)

[161] [Opera cea mai naturală și mai desăvârșită constă în a te scoate pe tine însuți la iveală.]

Imag. 112 Un ansamblu al simbolurilor principale ale alchimiei.
TRISMOSIN, *La Toyson d'or* (1613)

III

REPREZENTĂRI ALE MÂNTUIRII ÎN ALCHIMIE

O CONTRIBUȚIE LA ISTORIA IDEILOR ALCHIMIEI

Habentibus symbolum facilis este transitus.
Celor care dețin simbolul, trecerea le e ușoară.

Un «verbum magistri» din:
MYLIUS, *Philosophia reformata*.

1. CONCEPTELE FUNDAMENTALE ALCHIMICE

A. INTRODUCERE

[332] Alchimia a dispărut treptat în cursul secolului al XVIII-lea din pricina propriei sale obscurități. Metoda ei de explicare: «obscurum per obscurius, ignotum per ignotius» (obscurul prin și mai obscur, necunoscutul prin și mai necunoscut) era incompatibilă cu spiritul iluminismului și mai cu seamă cu caracterul științific, tot mai limpede spre sfârșitul secolului, al chimiei. Dar aceste două noi forțe spirituale nu i-au dat decât lovitura de grație. Descompunerea ei interioară începuse din plin încă în urmă cu un secol, în epoca lui JAKOB BÖHME, când mulți alchimiști și-au părăsit retortele și creuzetele și s-au dedicat exclusiv filosofiei (hermetice). Atunci s-a despărțit *chimistul* de *hermetist*. Chimia deveni o știință a naturii, în vreme ce filosofiei hermetice i-a fugit solul empiric de sub picioare și s-a rătăcit în alegorii și speculații, pe cât de goale de conținut, pe atât de bombastice, care mai trăiau doar pe seama amintirilor unor vremuri mai bune.[1] Această vreme mai bună era însă tocmai cea în care spiritul alchimistului se lupta, încă, cu problemele materiei, în care conștiința iscoditoare se confrunta cu domeniul obscur al necunoscutului și credea că descifrează în el configurații și legi care nu proveneau însă din materie, ci din suflet. Tot ce e necunoscut și vid e umplut prin proiecție psihologică: e ca și cum în întuneric s-ar oglindi fundalul psihologic al cercetătorului. Ceea ce el vede și crede că recu-

Imag. 113 Cuptorul Lunii și al Soarelui, «coniunctio», simbolizând unirea contrariilor.
Mutus liber (1702)

[1] Opera ilustrată intitulată *Geheime Figuren der Rosenkreuzer aus dem 16. und 17. Jahrhundert* (2 vol., Altona 1785/88) este un astfel de exemplu înfricoșător. O privire profundă în această literatură uimitoare oferă așa numitul Sachse-Codex din prima jumătate a secolului al XVIII-lea. (M.P. HALL, *Codex Rosae Crucis*, Los Angeles, 1938)

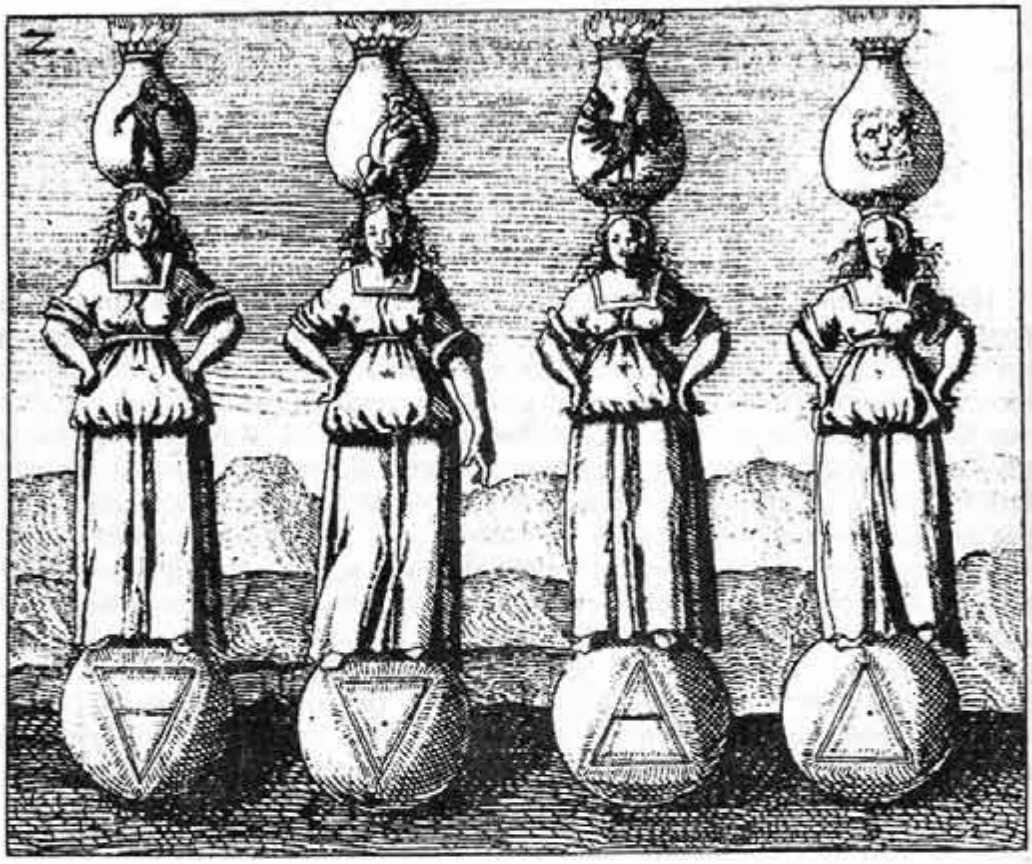

Imag. 114 Cele patru trepte ale procesului alchimic (cele patru elemente sunt simbolizate de sfere).
MYLIUS, *Philosophia reformata* (1622)

noaște în materie sunt în primul rând datele propriului său inconștient, pe care le proiectează în ea; cu alte cuvinte, el se confruntă în materie cu proprietăți care aparent aparțin acesteia și cu posibilități de interpretare, a căror natură psihică îi este cu totul necunoscută. Așa se întâmplă mai cu seamă în alchimia clasică, în care empirismul științelor naturii și filosofia mistică erau, ca să zic așa, nediferențiate. Procesul de sciziune început la sfârșitul secolului al XVI-lea, prin care φυσικά (fizicul, materialul) se despărțea de μυστικά (mistic), a produs acum o specie literară întrutotul fantastică, ai cărei autori cunoșteau întrucâtva natura psihică a proceselor de transmutație «alchimică». Cartea lui HERBERT SILBERER «*Probleme der Mystik und ihrer Symbolik*» (Probleme ale misticii și simboliști ca ei) (1914) dă informații bogate asupra acestui aspect al alchimiei și în special asupra semnificației lui psihologice. Simbolistica fantastică legată de aceasta e înfățișată lămurit în lucrarea lui BERNOULLI

«*Seelische Entwicklung im Spiegel der Alchimie...*»[2] (Evoluția psihologică în oglinda alchimiei). O prezentare detaliată a filosofiei hermetice se găsește la EVOLA: «*La Tradizione hermetica*» (Tradiția hermetică). O interpretare sistematică a textelor din perspectiva istoriei ideilor rămâne încă de așteptat, deși îi datorăm în această privință lui REITZENSTEIN importante lucrări preliminarii.

B. FAZELE PROCESULUI ALCHIMIC

[333] După cum se știe, alchimia descrie un proces de transformare chimică, dând nenumărate îndrumări în ce privește desfășurarea acestuia. Deși cu greu se găsesc doi autori care să aibă aceeași opinie despre desfășurarea exactă a procesului și despre succesiunea fazelor acestuia, totuși, în punctele esențiale, majoritatea sunt de acord, chiar din cele mai vechi timpuri, adică de la începutul erei creștine: se deosebesc patru faze (imag. 114), caracterizate prin culorile primordiale menționate încă de HERAKLIT, și anume: melanosis (înnegrire), leukosis (înnălbire), xanthosis (îngălbenire), iosis (înroșire).[3] Această împărțire a procesului în patru părți a fost numită structura cvadripartită a filosofiei: τετραμερεῖν τὴν φιλοσοφίαν. Ulterior, cam prin secolele XV/XVI, culorile s-au redus la trei, xanthosis («citrinitas») [vezi mai sus] a dispărut treptat, fiind tot mai rar pomenită. În schimb, apare uneori în mod excepțional verdele («viriditas») după melanosis (respectiv «nigredo»), dar fără să capete o semnificație principială. În vreme ce tetrameria inițială corespunde exact cuaternității elementelor, acum se evidențiază adesea că există patru elemente (pământ, apă, aer, foc) și patru însușiri (fierbinte – rece, umed – uscat), dar numai trei culori: negru, alb și roșu. Deoarece procesul nu a condus niciodată la scopul dorit, nici nu a fost performat vreodată după tipic, în fiecare etapă a sa, schimbarea împărțirii lui în faze nu își poate găsi nici ea explicația în cauze exterioare, ci are a face mai curând cu semnificația simbolică a cuaternității și trinității, așadar cu motive interne, psihice.[4]

[334] Negreala, «nigredo», (imag. 115) este stadiul incipient, fie ca însușire a haosului, «prima materia» sau «massa confusa», existentă încă din capul locului, fie ca descompunere a elementelor (solutio, separatio, divisio, putrefactio). Dacă starea de descompunere este presupusă, așa cum se întâmplă uneori, atunci se operează o unire a contrariilor sub metafora unirii masculinului cu femininul (coniugium, matrimonium, coniunctio, coitus), iar apoi apare moartea produsului acestei uniri (mortificatio, calcinatio, putrefactio), cu înnegrirea corespunzătoare. Din «nigredo»,

---

[2] BERNOULLI, RUDOLF, *Seelische Entwicklung im Spiegel der Alchemie und verwandten Disziplinen* (= Evoluția spirituală în oglinda alchimiei și a disciplinelor înrudite), în *Eranos Jahrbuch* III/1935, Zürich 1936, p. 231 sq.

[3] Acest cuvânt vine de la ἰός (otravă). Dar are aproximativ aceeași semnificație cu tinctura roșie din alchimia mai târzie, de aceea traduc «iosis» prin «înroșire» (trecerea la roșu, n.t.)

[4] Acest lucru este evident în scrierile lui DORN, care, din punctul lui de vedere bazat pe trinitate, se opune cu violență cuaternității, șarpelui cu patru coarne («quadricornutus serpens»). Cf. [JUNG], *Psychologie und Religion* [paragr. 103 sq.]

Imag. 115 «Nigredo», întunecarea lui Mercurius senex, exalând «spiritus» și «anima». Corbul semnifică «nigredo».
JAMSTHALER, *Viatorium spagyricum* (1625)

fie spălarea (ablutio, baptisma) conduce direct la albire, fie sufletul eliberat prin moarte (anima) se reunește cu corpul mort, spre reînvierea acestuia, fie mulțimea culorilor (omnes colores, cauda pavonis) formează o singură culoare, albul, care le conține pe toate. Prin aceasta s-a atins primul scop al procesului, și anume «albedo», «tinctura alba», «terra alba foliata», «lapis albus» ș.a.m.d., pe care mulți îl prețuiesc atât de mult, de parcă acesta ar fi unicul scop. Este stadiul de argint sau de lună, care trebuie înălțat însă până la stadiul solar. Înălbirea («albedo») este întrucâtva aurora; însă abia înroșirea, «rubedo», este răsăritul soarelui. Trecerea către «rubedo» o reprezintă îngălbenirea (citrinitas), care, după cum am spus, e suprimată mai târ-

ziu. Atunci «rubedo» răsare direct din «albedo», prin întețirea focului la cel mai înalt grad. Albul și roșul sunt regină și rege, care pot sărbători și în această fază nunta lor chimică («nuptiae chymicae») (imag. 116).

Imag. 116 Hermafrodit încoronat ca unire a regelui și reginei, între Copacul solar și Copacul selenar.
Fascicul dintr-o scriere hermetică (Paris, sec. al XVII-lea)

C. REPREZENTĂRILE SCOPULUI ȘI SIMBOLURILE ACESTUIA

[335] Succesiunea fazelor depinde, la fiecare autor, în chip esențial de reprezentarea scopului: e vorba fie de tinctura albă și roșie (aqua permanens), fie de piatra filosofală, care, ca hermafrodit, le conține pe ambele, fie de panaceu (aurum potabile, elixir vitae), aurul filosofal, sticla de aur (vitrum aureum), sticla maleabilă (vitrum malleabile). Tot atât de confuze și variabile ca procesele luate separat sunt reprezentările scopurilor. Piatra filosofală («lapis philosophorum»), de pildă, e adesea «prima materia» (materia primordială) sau mijlocul de producere a aurului, sau chiar o făptură mistică, desemnată uneori ca «Deus terrestris» (zeu pământean), «salvator» (mântuitor) sau ca «filius macrocosmi» (fiu al cosmosului), o figură pe care nu o putem compara decât cu gnosticul Anthropos, omul primordial divin[5] (imag. 117).

[336] Alături de conceptul de «materia prima», un rol însemnat îl joacă conceptul de apă (aqua permanens) și cel de foc (ignis noster). Deși aceste două elemente sunt antagoniste și constituie chiar o pereche tipică de contrarii, ele sunt, în fapt, unul și același lucru, după mărturia autorilor.[6] Ca și «materia prima», și apa are mii de nume[7]; este chiar materia originară a pietrei.[8] Dimpotrivă, în alte părți se afirmă că apa a izvorât din piatră respectiv din «prima materia», ca sufletul dătător de viață al acesteia (anima)[9]. Această perplexitate se reliefează clar în citatele din «Exercitatio VIII in Turbam»:

---

[5] Cf. în această privință [JUNG], *Paracelsus als geistige Erscheinung* [O.C. 13, paragr. 165 sq. și 203 sq.]

[6] *Rosarium* în: *Artis auriferae quam chemiam vocant* (Basel 1593) II, p. 264. «Aqua permanens» este «forma ignea verae aquae» [forma înfocată a apei adevărate]. RIPLAEUS, *Opera omnia chemica*, p. 62: «Anima aerea est secretus ignis nostrae philosophiae, oleum nostrum, nostra aqua mystice.» [Sufletul aerian este focul secret al filosofiei noastre, e balsamul nostru, apa noastră în sens mistic.] *Figurarum aegyptiorum* [Ms.], p. 6: «... aqua philosophorum est ignis.» [apa filosofilor e foc.] *Museum hermeticum*, p. 653: «Est nempe in Aqua nostra requisitus ...» [Căci în apa noastră tocmai focul îl căutăm.] *Aurora consurgens* XI, cap. IX, Parabola VI [ed. de Franz]: «Senior dicit: Cumque voluerint extrahere hanc aquam divinam, quae est ignis, calefaciunt igne suo, qui est aqua, quem mensurati sunt usque in finem et occultaverunt propter insipientiam fatuorum.» [Senior spune: Și când ei vor să extragă această apă divină, care e foc, o încălzesc cu focul lor, care e apă, și pe care l-au măsurat până la sfârșit și l-au ascuns din cauza smintelii proștilor.] *Aurora*, II, în: *Art. aurif.* I, p. 212 «(Dicit Senior) Ignis noster est aqua.» [Senior spune: Focul nostru e apă.]; l.c., p. 227: «Philosophus autem per aquam, vulgus vero per ignem.» [Filosoful utilizează apă, oamenii obișnuiți utilizează foc.].

[7] ZOSIMOS în: BERTHELOT M., *Collection des anciens alchimistes grecs*, Paris 1887/88, III, LII, 2.

[8] *Turba*: în *Art. aurif.* I, p. 13. *Cons. coniugii* în: *Ars chemica*, p. 121, «lapidem esse aquam fontis vivi» [Piatra e apă dintr-o sursă vie].

[9] *Cons. coniugii*, l.c., p. 66: «Vita uniuscuique rei» este apa, «est vivum, quod non moritur, quam diu mundus est, quia est caput mundi.» [viața oricărui lucru (e apa); ea e vie, pentru că nu moare, câtă vreme există lumea, căci ea este principiul lumii.].

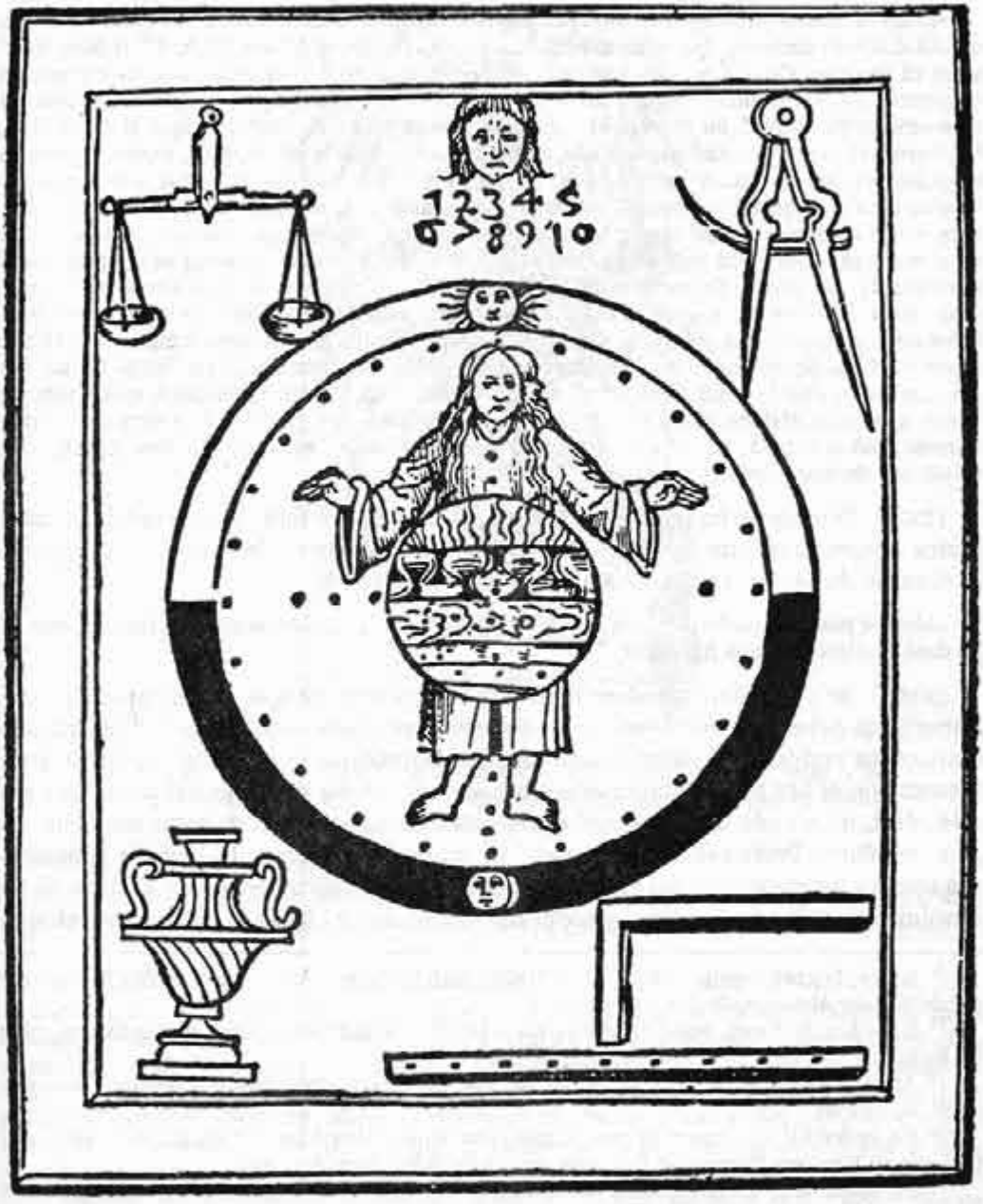

Imag. 117 Anthropos ca «anima mundi», conținând cele patru elemente și desemnat de numărul 10, care semnifică desăvârșirea (1+2+3+4).
ALBERTUS MAGNUS, *Philosophia naturalis* (1560)

«Mulți se ceartă în lungi dispute în ce privește întrebarea dacă piatra, sub diferite nume, constă dintr-un element, din două sau din mai multe. Dar acest filosof (Scites)[10] și Bonellus[11] spun că întreaga Creație și substanța întregii Creații n-ar fi altceva decât apă: și tratarea ei (regimen) are loc în nimic altceva decât tot în apă. Și există de fapt o *singură* substanță, în care este conținut totul, iar aceasta este Sulphur Philosophorum, <care> e apă, și suflet, ulei, Mercurius și Sol, focul naturii, vulturul, lacrima, prima hyle a înțelepților, materia prima a corpului perfect. Și oricare ar fi numele cu care filosofii și-au botezat piatra, așa o numesc întotdeauna și se referă la această substanță, la această apă, din care totul <provine> și în care <este conținut> totul: care stăpânește peste toate și în care, greșindu-se, chiar greșeala se corectează. Spun însă apă „filosofală", nu apă vulgară (vulgi), ci aqua Mercurialis (apă mercurială), fie simplă, fie compusă. Căci ambele sunt apă filosofală, deși mercurul vulgar e altul decât cel filosofic. <Apa> aceea e simplă <și> neamestecată; aceasta constă din două substanțe: și anume din minereul nostru și din apă simplă. Aceste ape compuse constituie mercurul filosofic, de aceea e de presupus că substanța sau prima materie însăși constă din ape compuse. Unii le compun din trei, alții doar din două. Pentru mine două specii sunt de ajuns: și anume bărbătească și femeiască sau frate și soră (imag. 118). Apa simplă ei o mai numesc însă și otravă, argint viu (argentum vivum), cambar, aqua permanens, gumă, oțet, urină, apă de mare, balaur, șarpe.»

[337] Din aceste imagini se reliefează clar următorul fapt: apa filosofală e însăși piatra, respectiv «prima materia»; dar ea e în același timp și elementul în care piatra se dizolvă, după cum reiese din rețeta imediat următoare:

«Macină piatra în pulbere foarte fină și introdu-o în cel mai clar, celest (coelestino) oțet, și pe dată se dizolvă în apă filosofală.»[12]

[338] Se poate demonstra că focul joacă același rol ca apa. Un alt concept, cu o importanță deloc mai mică, este vasul hermetic (vas Hermetis), în esență retortă sau creuzet, ca recipient al substanțelor care se metamorfozează (imag. 119). Deși un instrument, el are totuși relații particulare atât cu «prima materia» cât și cu lapis, nu este, deci, un simplu aparat. Vasul este pentru alchimiști ceva cu totul minunat: un «vas mirabile». Profetesa MARIA (imag. 78) spune că tot secretul rezidă în cunoașterea vasului hermetic. «Unum est vas» (unul e vasul) se afirmă mereu.[13] Trebuie să fie absolut rotund[14], ca să imite cosmosul sferic[15], în așa fel încât înrâurirea astrelor să

[10] Scites, Frictes, Feritis = SOKRATES (RUSKA, JULIUS, *Turba Philosophorum. Ein Beitrag zur Geschichte der Alchemie*, Berlin, 1931, p.25).

[11] Bonellus, Ballinus, Bonilis = APOLLONIOS DIN TYANA (STEINSCHNEIDER și BERTHELOT, citat în: RUSKA, l.c., p. 26).

[12] Ambele citate (traduse din latină) în: [*In Turbam philosophorum exercitationes*] *Art. aurif.*, p. 167 sq.

[13] De exemplu: «... unum in uno circulo sive vase.» [Unul într-un singur cerc sau vas.] (*Scholia zu Hermetis Trismegisti Tractatus aureus* în: *Bibl. chem.* I, p. 442).

[14] De aceea se numește «domus vitrea sphaeratilis sive circularis» [casă de sticlă în formă de sferă sau de cerc]. (*Epistola ad Hermannum* în *Theatr. chem.*, V, p. 896). – «Vas»-ul este o «sphaera, quam cribum vocamus.» [sferă pe care o numim sită]. (*Allegoriae super librum Turbae* în: *Art. aurif.* I, p. 144). Această idee apare deja în alchimia greacă, de pildă la OLYMPIODOR (BERTHELOT, *Alch. grecs*, II, IV, 44, rândurile 17-18). «Vasul este un ὄργανον κυκλικόν, o φιάλη σφαιροειδής.

[15] «vas spagiricum ad similitudinem vasis naturalis esse construendum. Videmus enim totum caelum et elementa similitudinem habere spaerici corporis, in cuius centro viget ignis calor inferioris ... necessarium igitur fuit nostrum ignem poni extra nostrum vas, et sub eius

Imag. 118 Pereche frate-soră în «baia-vieții». Pe ambii îi mușcă balauri de pulpă, peste capetele lor se revarsă apa lunară, fecundată de suflarea divină.
Theatrum chemicum Britannicum (1652)

poată contribui în el la reușita operației.[16] E un soi de «matrix», respectiv «uterus», din care se naște «filius philosophorum», piatra miraculoasă[17] (imag. 120). De aceea

rotundi fundi centro, instar solis naturalis.» [...vasul spagyric trebuie să fie construit după modelul vasului naturii. Noi vedem de fapt că cerul întreg și elementele seamănă cu un corp sferic, în centrul căruia acționează căldura focului care se află dedesubt... era deci necesar ca focul nostru să fie plasat în afara vasului nostru, și anume sub centrul fundului lui rotund, ca și Soarele natural] (DORNEUS, *Physica Trismegisti* în: *Theatr. chem.* (1602) I, p. 430). «vas autem factum est rotundum ad imitationem super<ioris> et inferi<oris>.» [Vasul e făcut rotund, ca să imite cele de sus și cele de jos.] (*Liber quartorum* în *Theatr. chem.* V, pp. 148 și 150). REITZENSTEIN (*Poimandres*, p. 141) identifică prin urmare pe drept «vas mirabile» de pe capul îngerului în tratatul *Isis către Horus* (BERTHELOT, l.c., I, XIII, 21) cu κύκλος δισκοειδής (coroana în formă de disc) de pe capul lui Chnuphis în PORPHYRIUS [imag. 203].

[16] «... vas nostrum ad hunc modum esse debet, ut in eo materia regi valeat a caelestibus corporibus. Influentiae namque caelestes invisibiles, et astrorum impressiones, apprime necessariae sunt ad opus.» [...vasul nostru trebuie să fie astfel alcătuit, încât în el materia să fie influențată de corpurile cerești. Căci influențele cerești invizibile și amprenta lăsată de astre, sunt în primul rând necesare pentru operă.] (DORNEUS, *Congeries Paracelsicae chemiae* în: *Theatr. chem.*, 1602, I, p. 574).

Imag. 119 Creuzet alchimic.
GEBER, *De alchimia* (1529)

se cere ca vasul să nu fie doar rotund, ci să aibă forma unui ou[18] (imag. 121 și 22). Am crede, desigur, că vasul e un fel de retortă sau un creuzet de sticlă, dar ni se atrage îndată atenția că această imagine e insuficientă, căci vasul reprezintă mai curând o idee mistică, un adevărat simbol, ca, de fapt, toate conceptele centrale alchimice. Tot așa auzim că el ar fi apă, respectiv «aqua permanens», care nu-i nimic altceva decât mercurul filosofic.[19] Dar el nu e numai apă, ci și opusul ei: focul.[20]

[17] «Vas» ca «matrix» (vasul ca matrice) (RIPLAEUS, *Opera*, p. 23) *In Turbam philosophorum exercitationes* în: *Art. aurif.* I, p. 159); *Aurora* II, în *Art. aurif.* I, p. 203; *Cons. coniugii* în *Ars. chem.*, p. 204 etc.

[18] «In uno vitro debent omnia fieri, quod sit forma ovi.» [Totul trebuie să fie creeat în *același* cristal, care să aibă forma unui ou.] (RIPLAEUS, l.c., p.30).

[19] «Quum igitur de vase nostro loquimur, intellige aquam nostram, quum de igne, itidem aquam intellige, et quum de furno disputamus, nihil ab aqua diversum aut divisum volumus.» [Prin urmare, când vorbim despre vasul nostru, înțelegem prin asta apa noastră, când vorbim despre foc, înțelegem tot apa, și când vorbim despre cuptor, nu înțelegem prin asta nimic care să fie diferit sau independent de apă.] (*Fons chemicae philosophiae* în: *Mus. herm.*, p. 803). Mercurius, deci chiar «aqua permanens», este «vas nostrum, verum, occultum, hortus item Philosophicus, in quo Sol noster orietur et surgit» [adevăratul nostru vas ascuns, și tot așa grădina noastră filosofică, în care răsare Soarele nostru și se înalță.] (PHILALETHES, *Metallorum metamorphosis* în: *Mus. herm.*, p. 770). Alte nume pentru el sunt: «mater» (mamă), «ovum» (ou), «furnus secretus» (cuptor secret) etc. (l.c., p. 770), la fel *Aurora*, II în: *Art. aurif.* I, p. 203. «Vas Philosophorum est aqua eorum.» [Vasul filosofilor este apa lor] (citat din HERMES în HOGHELANDE, *De alchimiae difficultatibus* în: *Theatr. chem.*, (1602), I, p. 199).

[20] «vas» = «ignis verus» (= focul adevărat) (PHILALETHES, l.c., p. 770); «vas» = «vinum ardens, ignis» (= vin arzător, foc) (MYLIUS, *Phil. ref.*, p. 245). «<Vas Hermetis> est mensura ignis tui.» [<Vasul lui Hermes> este măsura focului tău.] (*Practica Mariae Prophetissae* în:

Imag. 120 Mercurius în vas.
BARCHUSEN, *Elementa chemicae* (1718)

[339] Nu vreau să mai insist aici asupra nenumăratelor sinonime ale vasului. Cele menționate sunt suficiente pentru a dovedi indubitabila sa semnificație simbolică.

[340] În privința desfășurării întregului proces, autorii se exprimă vag și contradictoriu. Mulți se mulțumesc cu câteva indicații sumare; alții întocmesc o listă amănunțită a diverselor operații. Astfel, JOSEPHUS QUERCETANUS, alchimistul, medicul și diplomatul care a jucat în Franța și Elveția franceză un rol asemănător întrucâtva cu cel al lui PARACELSUS, a elaborat în anul 1576 o succesiune de 12 operații[21] (imag. 122), care sună în felul următor:

1. Calcinatio (calcinare)
2. Solutio (disoluție)
3. Elementorum separatio (separarea elementelor)
4. Coniunctio (unire, conjuncție)
5. Putrefactio (putrefacție)
6. Coagulatio (coagulare)
7. Cibatio (hrănire)
8. Sublimatio (sublimare)
9. Fermentatio (fermentare)
10. Exaltatio (elevație)
11. Augmentatio (creștere)
12. Proiectio (proiecție)

Fiecare din aceste concepte, luate separat, este, după cum arată literatura alchimică, polisemantic, lucru de care ne putem da suficient seama parcurgând fie și numai explicațiile termenilor respectivi din Lexiconul lui RULANDUS. N-are nici un sens, așadar, să studiem mai detaliat, în acest context, variantele procedurii alchimice.

Art. aurif., I, p. 323). Focul și apa interpretate moral ca «flăcări și lacrimi» în comentariul alchimic («Recueil stéganographique» al lui BÉROALDE DE VERVILLE la *Songe de Poliphile*).

[21] *Ad Jacobi Auberti Vindonis De ortu et causis metallorum contra chemicos explicationem* în: *Theatr. chem.*, (1602) II, p. 198 sq.

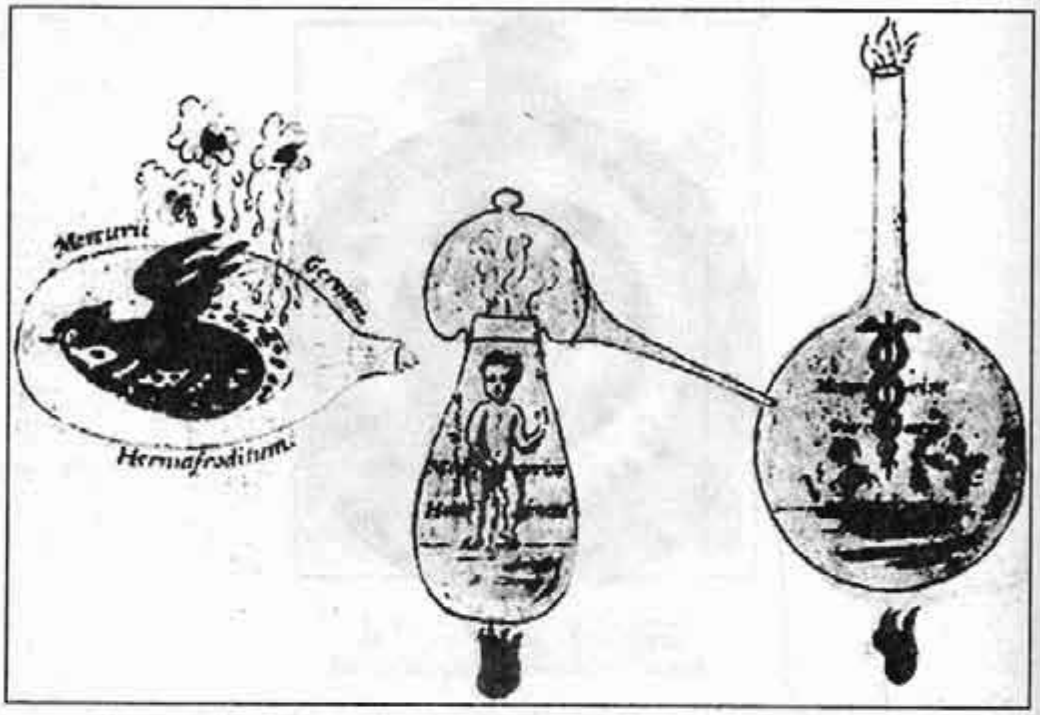

Imag. 121 Transformările lui Mercurius în vasul hermetic. Homunculus, ca «Manneken piss», se referă la «urina puerorum» (= aqua permanens).
Cabala mineralis (British Museum)

[341] Acesta este, superficial privit și schițat în linii mari, scheletul alchimiei așa cum o cunoaștem toți. Din punctul de vedere al științei noastre chimice moderne, ne putem imagina prea puțin sau mai nimic în această privință; iar dacă apelăm la textele și sutele și miile de proceduri și rețete pe care ni le-au lăsat moștenire Evul Mediu și anticii, vom găsi printre ele relativ puține care să conțină un sens chimic recognoscibil. Sigur că majoritatea lor sunt, din punct de vedere chimic, absurde, ba mai mult, e absolut sigur că niciodată nu s-a obținut o veritabilă tinctură sau nu s-a sintetizat aur artificial de-a lungul secolelor, oricât de serios s-a încercat. Pe bună dreptate ne întrebăm atunci, ce i-a determinat pe vechii alchimiști să lucreze neabătut mai departe sau – după cum spuneau ei înșiși – să «opereze» și să scrie tot alte și alte tratate despre arta «divină», când toată întreprinderea lor era atât de impresionant disperată? Oricum, trebuie adăugat, însă, că orice cunoaștere a chimiei și a limitelor acesteia le era încă inaccesibilă, așa încât mai puteau spera, la fel ca și cei care visau să zboare, și ai căror epigoni târzii au reușit, totuși, să o facă. Satisfacția întreprinderii în sine, a aventurii, a căutării («quaerere») și a găsirii («invenire») nu trebuie subestimată. Ea durează câtă vreme metodica pare să aibă un sens. Nu exista în acea vreme nimic care să poată să-l convingă pe alchimist de absurditatea încercărilor sale chimice, iar, pe de altă parte, există o lungă tradiție, cu numeroase

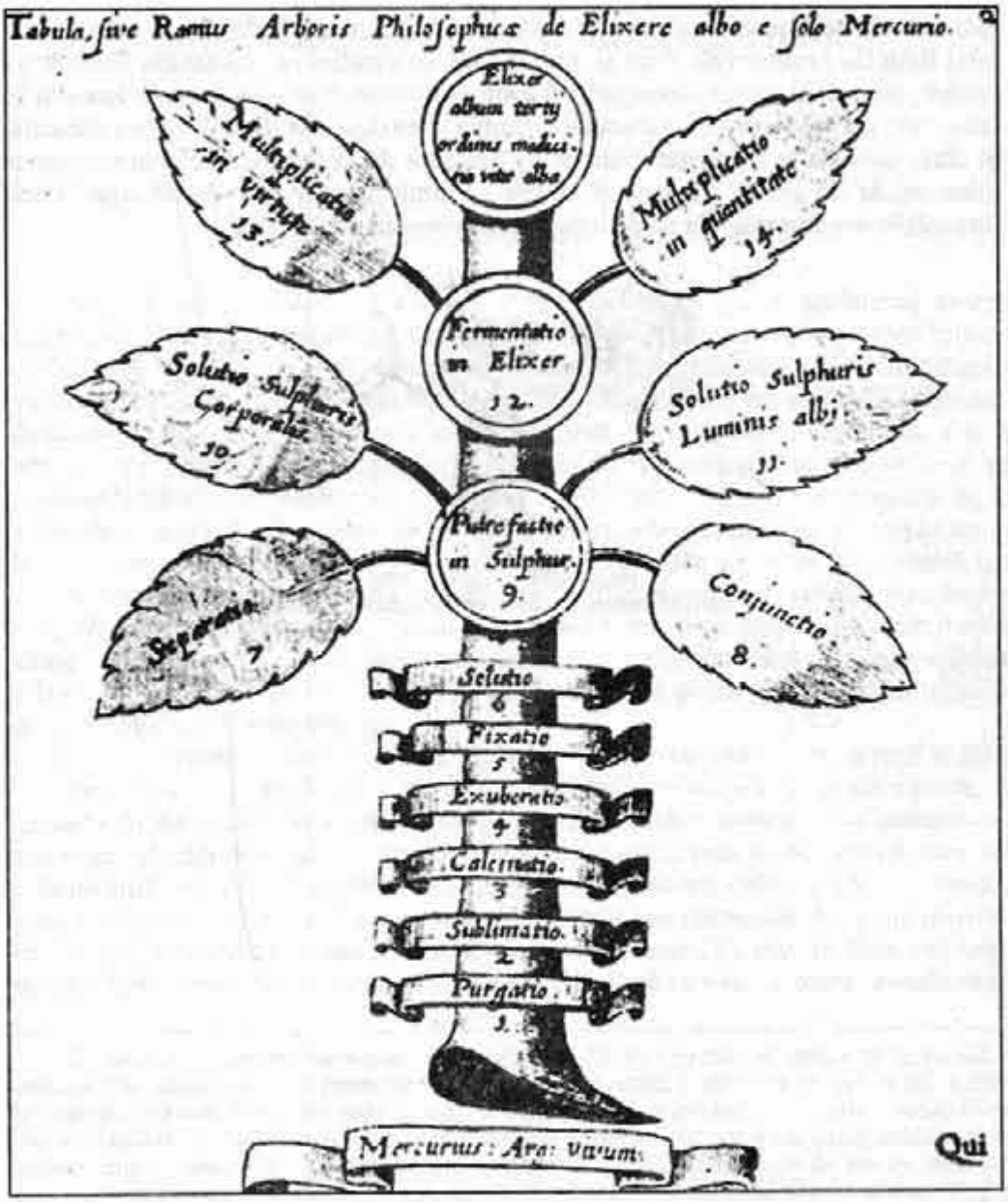

Imag. 122 Cele douăsprezece operații alchimice, reprezentate ca «arbor philosophica».
NORTON, *Mercurius redivivus*(1630)

mărturii ale acelora care ajunseseră la un rezultat minunat.[22] În fine, lucrul nu era total lipsit de perspectivă, chiar și numai dacă ne gândim că strădaniile chimice au produs, ocazional, unele descoperiri folositoare, consecințe accesorii ale lucrului în laborator. Ca predecesoare a chimiei, alchimia avea deja o «raison d' être» suficientă. Și chiar dacă ea ar fi constat dintr-un șir nesfârșit de experimente chimice – pentru mine oricât de lipsite de sens și succes –, nimic n-ar fi mai de admirat, decât încercările aventuroase ale medicinei și farmacologiei medievale.

Imag. 123 Hermafrodit.
Hermaphroditisches Sonn- und Mondskind (1752)

[22] Chiar G. MEYRINK (în sec. XX) mai credea încă în posibilitățile metodei alchimice. O relatare remarcabilă asupra propriilor lui experimente găsim în *Cuvânt înainte* la *Thomas Aquinas: Abhandlung über den Stein der Weisen*, München 1925, p. XXIX sq.

2. NATURA PSIHICĂ A OPEREI ALCHIMICE

A. PROIECȚIA CONȚINUTURILOR PSIHICE

[342] În opus-ul alchimic e vorba, în cea mai mare parte, nu numai despre experimente chimice, ci și despre ceva similar cu procesele psihice, exprimate într-un limbaj pseudo-chimic.[1] Ce sunt procesele chimice, autorii din vechime știau întrucâtva; trebuiau să știe în consecință și că ceea ce practicau ei nu era o chimie obișnuită. Recunoașterea acestei diferențe e exprimată încă din titlul unui tratat din sec. I, atribuit lui (Pseudo-)DEMOCRIT; titlul sună în felul următor: τὰ φυσικὰ καὶ τὰ μυστικὰ (fizicul și «filosoficul»). Și imediat după aceea se înmulțesc dovezile că în alchimie concură două curente (pentru noi) heterogene, pe care pur și simplu nu ni le-am putea imagina asociate. Formula «tam ethice quam physice» a alchimiei (pe cât de «moral», adică psihologic, pe atât de fizic) este impenetrabilă pentru logica noastră. Dacă alchimistul, după cum mărturisește, folosește procesul chimic numai simbolic, de ce se chinuie atunci cu creuzete și retorte? Iar dacă, așa cum susține adesea, descrie procese chimice, de ce le denaturează printr-o simbolistică mitologică, până le face irecognoscibile?

[343] Această enigmă a dat nu puține bătăi de cap celor care, onești și bine intenționați, au studiat alchimia. Ce-i drept, alchimistul recunoaște, pe de-o parte, că ascunde în mod intenționat adevărul, pentru a împiedica oamenii rău intenționați sau proști să obțină aurul și, prin aceasta, să provoace o catastrofă. Același autor ne asigură însă, pe de altă parte, că aurul căutat nu este cel obișnuit (aurum vulgi), cum cred proștii, ci aurul filosofic sau chiar piatra cea miraculoasă, «lapis invisibilitatis» (a invizibilității)[2] sau «lapis aethereus» (ca eterul)[3], sau, în fine, inimaginabilul Rebis hermafrodit (imag. 125); tot el ne învață că absolut toate rețetele sunt

---

[1] EVOLA (*La Tradizione hermetica*, Bari 1931, p. 28 sq.) spune: «Constituția spirituală a omului aparținând ciclurilor premoderne de cultură era astfel, încât orice percepție fizică avea în același timp o componentă psihică, care o «anima», adăugând imaginii goale o «semnificație» și totodată o tonalitate emotivă particulară și puternică. În acest fel fizica antică era în același timp o teologie și o psihologie transcendentală prin strălucirile de esențe metafizice, care îi parveneau în materia simțurilor corporale. Știința naturală era în același timp o știință spirituală, iar numeroasele sensuri ale simbolurilor adunau la un loc aspectele diferite ale unei cunoașteri unice.»

[2] *Rosarium* în: *Art. aurif.*, II, p. 231: «Et ille dicitur lapis invibilitatis, lapis sanctus, res benedicta.» [Și este numită piatra invizibilității, piatra sfântă, lucrul binecuvântat.].

[3] MAIER, MICHAEL, *Symbola aurae mensae duodecim nationum*, Frankfurt/M. 1617, p. 386: «... nou parvis sumptibus illam/ Invenire artem, qua non ars dignior ulla est, /Fingendi Lapidem Aetherium.» [...cu nu puțină cheltuială am descoperit acea artă – decât care nu există alta mai demnă – de a produce piatra eterică.] (se referă la MARCELLUS PALINGENIUS, poeta et sacerdos = poet și preot).

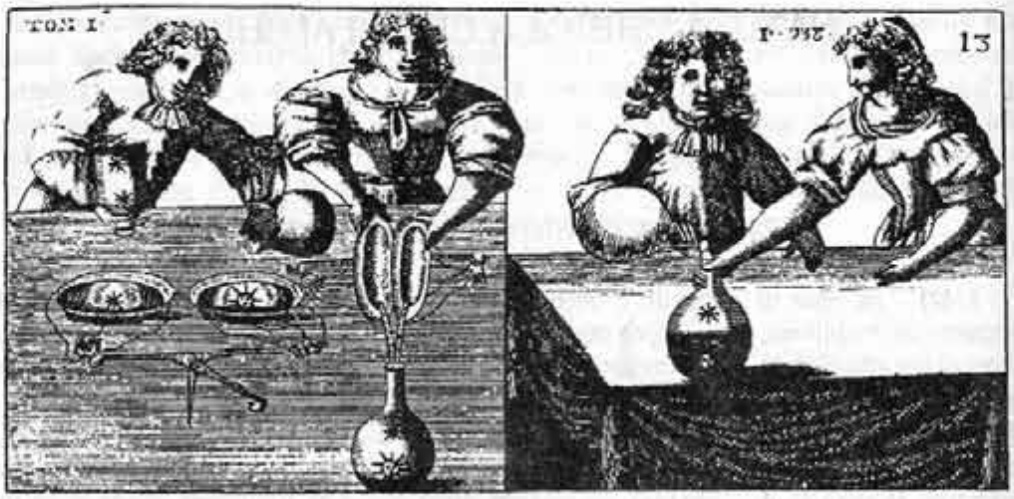

Imag. 124 Alchimiști la lucru.
Mutus liber (1702)

vrednice de dispreț.[4] Din rațiuni psihologice este însă cât se poate de neverosimil ca grija pentru umanitate să fi fost cea care îl determina pe alchimist să păstreze secretul activității sale. Fiindcă, de câte ori se descoperea ceva real, se trâmbița, de regulă, imediat. Fapt este că alchimiștii n-aveau mai nimic de revelat în domeniul chimiei și în nici un caz secretul producerii aurului.

[344] Jocul de-a secretul poate fi un simplu bluf, cu un scop evident: exploatarea credulilor. Dar ansamblul alchimiei nu poate fi explicat, după părerea mea, din acest unghi, deoarece există destule tratate voluminoase, erudite și scrupulos alcătuite, care au fost scrise și tipărite anonim, fără să poată procura, așadar, nimănui vreun avantaj nelegitim. Alături de ele există, desigur, și o mulțime de produse fanteziste și șarlatănești.

[345] Lucrul în taină poate avea însă și o altă sursă. Adevăratul secret nu acționează, de fapt, în chip secret, vorbește, însă, un limbaj secret, se referă la sine printr-o mulțime de imagini, care indică adevărata sa natură. Nu mă refer aici la un secret păstrat de o anumită persoană, care are un conținut cunoscut de păstrătorul său, ci la un lucru sau fenomen «secret», adică cunoscut numai din aluzii, dar în esență necunoscut. În acest chip îi era necunoscută alchimistului natura veritabilă a materiei. O cunoștea numai din aluzii. Încercând să o exploreze, el proiecta inconștientul în obscuritatea materiei, pentru a o lumina. Pentru a lămuri misterul materiei, el proiecta un alt mister, și anume fundalul său sufletesc necunoscut, în ceea ce trebuia lămurit: «obscurum per obscurius, ignotum per ignotius» (obscurul prin și mai obscur, necunoscutul prin și mai necunoscut)! Bineînțeles, aceasta nu era o metodă premeditată, ci un eveniment involuntar.

[4] «...omnes receptae spernendae sunt in arte», cum spune *Rosarium* (*Art. aurif.* II, p. 233).

Imag. 125 Mercurius ca hermafrodit Soare-Lună (Rebis), stând în picioare pe Haosul (sferic).
MYLIUS, *Philosophia reformata* (1622)

[346] Strict vorbind, o *proiecție* nu se face niciodată, ea *se întâmplă*, ea este, pur și simplu, acolo. În obscuritatea unui lucru exterior mie, regăsesc, fără a o recunoaște ca atare, propria-mi lume interioară sau psihică. De aceea consider că ar fi greșit să deducem formula «tam ethice quam physice» din doctrina analogiei, ca «prius» (cauză). Această doctrină ar fi mai curând o raționalizare a experienței proiecției. Nu pentru că alchimistul crede, din rațiuni teoretice, într-o corespondență își practică el arta, ci mai curând are o teorie a corespondențelor tocmai pentru că face experiența prezenței ideii în physis (materie). Sunt, de aceea, înclinat să consider că adevărata rădăcină a alchimiei trebuie căutată mai puțin în doctrinele filosofice și mai mult în experiențele proiecțiilor trăite de fiecare cercetător în parte. Înțeleg prin aceasta că laborantul (adeptul) trăia în timpul performării experimentului chimic anumite experiențe psihice, care îi apăreau însă ca un conținut special al procesului chimic. El nu știa că era vorba de propriile sale proiecții, că experiența nu avea nimic a face cu materia în sine (așa cum o cunoaștem noi astăzi). El își trăia

proiecția ca o proprietate a materiei. Dar ceea ce trăia în realitate era propriul său inconștient. Și repeta prin aceasta chiar istoria cunoașterii naturii. Știința a început, după cum se știe, de la astre, în care omenirea și-a descoperit dominantele inconștientului, așa numiții «zei»; la fel ciudatele calități psihologice ale zodiacului: o întreagă doctrină a caracterelor proiectată. Astrologia este o experiență primordială similară alchimiei. Proiecțiile de acest fel se repetă pretutindeni unde omul încearcă să exploreze vidul obscur și, fără să vrea, îl umple cu o formă vie.

[347] De aceea mi-am concentrat atenția asupra întrebării, dacă nu cumva chiar alchimiștii relatează experiențe de acest fel din practica lor. Nu putem spera la o recoltă prea bogată, fiindcă era vorba tocmai despre experiențe «inconștiente», care, prin natura lor, se sustrăgeau relatării conștiente. Există, totuși, în literatura alchimică, unele relatări fără echivoc. În mod semnificativ, mărturiile mai recente sunt mai amănunțite decât cele mai vechi.

[348] Cea mai recentă relatare provine dintr-un tratat german de la 1732, intitulat «*Abtala Jurain*» etc.[5] Ea sună după cum urmează:

«Ia o cantitate bună de apă-de-ploaie obișnuită, cel puțin patruzeci de litri, ține-o în vase de sticlă bine sigilate cel puțin zece zile, astfel duhul înăbușitor și drojdia se vor așeza la fund. Partea clară scurge-o într-un vas de lemn, cioplit rotund ca o minge: vasul să-l împarți pe la mijloc și să-l umpli a treia parte și să-l așezi la soare la amiază într-un loc tainic sau mai retras.

După ce ai făcut astea, ia o picătură din vinul roșu de-mpărtășanie și las-o să cadă în apă: atunci pe dată vei vedea o ceață și o negură deasă deasupra apei, așa ca în prima zi a Creației. Atunci mai lasă să cadă două picături, și ai să vezi lumina înălțându-se din negură: după aceea pune tot la o jumătate de pătrar de ceas a treia, a patra, a cincea și apoi a șasea picătură, și-apoi nu mai pune, și-ai să vezi, pe rând, cu ochii tăi, la suprafața apei, un lucru după altul, așa cum Dumnezeu le-a creat pe toate, în cele șase zile (imag. 126); și cum s-a întâmplat aceasta, și asemenea taine, care nu se pot rosti, nici eu n-am puterea să le dezvălui. Să cazi în genunchi, înainte de a purcede la lucrul acesta. Lasă ochii tăi să judece toate; căci astfel a fost creată lumea. Lăsați toate să stea așa, și atunci, la jumătate de oră după ce a început, [fenomenul] o să dispară.

În acesta veți vedea clar tainele lui Dumnezeu, care acum vă sunt ascunse ca unui copil. Veți înțelege ce a scris Moise despre Creație; veți vedea ce fel de trup au avut Adam și Eva, înainte și după cădere, ce a fost șarpele, ce [a fost] copacul, și ce fel de fructe au mâncat; unde și ce este Paradisul, și în ce trupuri vor învia drepții, căci nu în cel pe care l-am primit de la Adam, ci în cel pe care îl dobândim prin Spiritul Sfânt, asemănător celui pe care Mântuitorul nostru l-a adus din cer.»

«Veți lua șapte bucățele de metal, din fiecare metal corespunzător planetelor, și veți întipări, pe fiecare dintre ele, caracterul planetei respective în casa acelei planete, și fiecare bucată să fie de mărimea și grosimea unui «Roßnobel».[6] Dar cea a lui Mercurius trebuie să cântărească doar un sfert de uncie și cu nimic pe deasupra.

Apoi puneți-le, în ordinea în care stau pe cer, într-un creuzet, și închideți toate ferestrele din cameră, ca să se facă întuneric deplin; apoi topiți-le, în mijlocul încăperii, pe toate la un loc,

[5] Abtala Jurain Filii Jacob Juran, *Hyle und Coahyl. Aus dem Athiopischen ins Lateinische, und aus dem Lateinischen in das Teutsche translatiert und übergesetzt durch D. Johann Elias Müller.* – Textul nu e nicidecum vechi, ci prezintă toate caracteristicile epocii de decadență (sec. al XVIII-lea). Am cunoscut această cărticică prin intermediul Dl. Prof. Th. Reichstein (Basel). Citate: *Die Schöpfung*, cap. VIII, p. 52 sq. și *Die Himmel*, cap. IX, p. 54 sq.

[6] Rose noble = monedă de aur engleză din sec. al XV-lea și al XVI-lea.

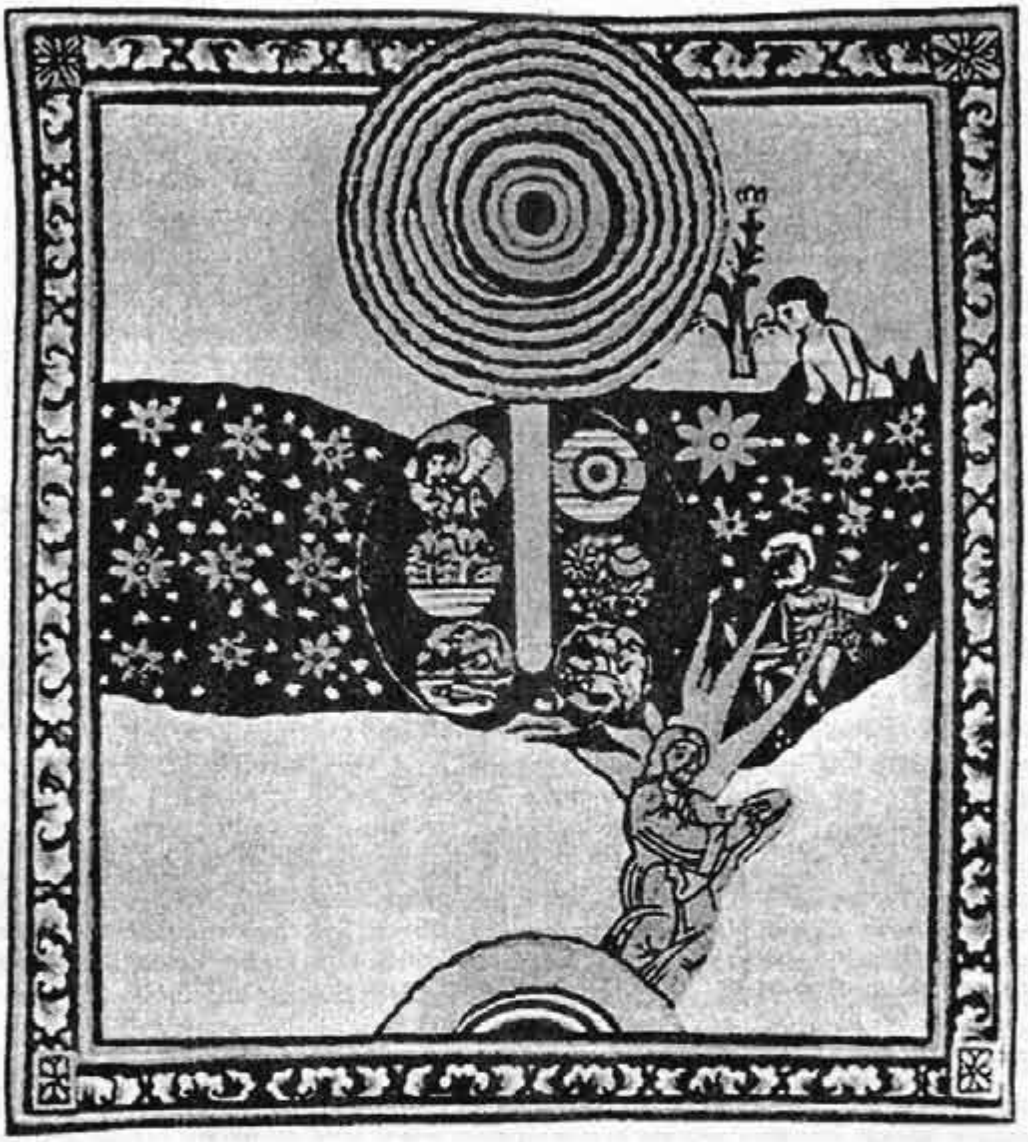

Imag. 126 Cele șase zile ale Creației, încununate cu ziua a șaptea.
HILDEGARD DIN BINGEN, *Scivias* (sec. al XII-lea)

și picurați înăuntru șapte picături din Piatra Binecuvântată; atunci pe dată din creuzet se va înălța o flacără de foc (imag. 127) și se va lăți peste toată încăperea, (Nu vă temeți de pagube!) și în toată camera va străluci mai tare decât Soarele și Luna, și deasupra capului vostru veți vedea întregul firmament, ca sus pe cerul înstelat, iar planetele își vor urma cursul ca pe cer; și dacă lăsați să treacă totul de la sine, într-un sfert de ceas toate se vor întoarce la locul lor.»

Imag. 127 Lămurirea Mercurului în foc.
BARCHUSEN, *Elementa chemicae* (1718)

[349] O altă dovadă extragem din Tratatul lui THEOBALD DE HOGHELANDE (sec. al XVI-lea):

«Pietrei i s-au dat și alte multe nume, din pricina prodigioasei diversități de figuri care apar în decursul operei, culori ivindu-se deseori în același timp, așa cum în nori sau în foc ne imaginăm figuri ciudate de animale, reptile sau arbori. Ceva asemănător», continuă autorul, «am găsit într-o carte atribuită lui Moise: când corpul se desface, spune el, atunci vor apărea uneori două ramuri, alteori trei sau mai multe, sau chiar figuri de reptile, în unele ocazii pare chiar că un om stă așezat cu capul și toate membrele sale într-un jilț (kathedra).»[7]

[7] *De Alchemiae difficultatibus* în: *Theatr. chem.* (1602) I, p. 164 sqq. [Traducere] La fel PHILALETHES, *Introitus apertus* în: *Mus. herm.*, p. 687: «Terra enim germinandi avida aliquid semper fabricat, interdum aves aut bestias reptiliaque te in vitro conspicere imaginabere ...» [Pământul, avid de germinație, produce mereu câte ceva; uneori îți imaginezi că vezi în sticlă păsări, animale și reptile...]. Omul din jilț (cathedra) se raportează fără îndoială la o viziune a lui Hermes, așa cum ne e descrisă în vechiul tratat *Senioris Zadith filii Hamuelis Tabula chymica*, p. 1 sqq. (imag. 128). SENIOR era un autor arab din sec. X. Figura descrisă aici, a bătrânului înțelept care ține cartea misterelor pe genunchi, este reluată în *Poliphile* pe frontispiciu (imag. 4). Cea mai veche viziune de acest fel este probabil cea a lui KRATES. Cartea lui KRATES ni s-a transmis în versiune arabă, iar în forma ei actuală pare să aparțină secolului al IX-lea. Conținutul este însă în cea mai mare parte de origine greacă și, prin urmare, cu mult mai vechi. Traducerea lui BERTHELOT sună în felul următor: «Puis je vis un vieillard, le plus beau des hommes, assis dans une chaire; il était revêtu de vêtements blancs et tenait à la main une planche de la chaire, sur laquelle était placé un livre <in manibus extentis super genua sua, tabulam marmoream extractam ab ea (statua respective cathedra), SENIOR, p. 4>... Quand je

[350] Ca și cele două texte precedente, și expunerile lui HOGHELANDE sunt o dovadă a faptului că în timpul lucrului practic apăreau percepții halucinatorii sau vizionare, care nu pot fi altceva decât proiecții ale unor conținuturi inconștiente. HOGHELANDE citează un pasaj din SENIOR, care spune că viziunea vasului hermetic trebuie căutată mai mult decât scriptura.[8] (Rămâne confuz ce înțelege el prin «scriptură»; poate că descrierea tradițională a vasului în tratatele maeștrilor?) Autorii vorbesc despre vederea cu ochii spiritului, și nu e întotdeauna clar dacă e vorba despre viziune în sens propriu-zis sau metaforic. Așa spune «*Novum lumen*»[9]:

«Dumnezeu i-a îngăduit filosofului inteligent pe cale naturală (per naturam) să facă să apară lucrurile ascunse în umbră și să ridice umbra de deasupra lor. (...) Toate aceste lucruri se întâmplă, și ochii omului de rând nu le văd, dar ochii minții (intellectus) și ai imaginației le percep (percipiunt) cu adevărat, cu cea mai adevărată vedere (visu).»

[351] RAYMUNDUS LULLIUS scrie:

«Să știi, dragă fiule, că mersul naturii s-a schimbat, așa încât, fără să invoci, <scilicet: pe familiaris, de pildă> și fără exaltare spirituală, poți vedea spirite fugitive sau condensate, în văzduh sub formă de felurite bestii monstruoase sau de oameni care plutesc, ca norii, încoace și încolo.»[10] (imag. 129).

[352] La fel spune DORN[11]:

«Astfel, treptat, zi după zi, el va vedea cu ochii săi spirituali (oculis mentalibus) un număr infinit de scântei, care vor deveni, crescând, o lumină foarte mare.»

[353] Psihologii nu sunt însă străini de faptul că o metaforă poate deveni uneori o halucinație. Astfel HOGHELANDE (1594) descrie, în notițele lui biografice, cum, în ziua a treia de «decoctio» (fierbere), a zărit cum suprafața substanței s-a acoperit cu culori, în principal «verde, roșu, gri, iar în rest irizări». De câte ori își amintea de acea zi, îi venea în gând versul lui VERGILIUS: «Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error.» [când am văzut că muream, că o rătăcire rea îmi era fatală.] Această rătăcire, sau cu alte cuvinte această halucinație (ludibrium oculis oblatum), spune el, a fost cauza multor osteneli și cheltuieli ulterioare. Căci el crezuse că va ajunge acum la «nigredo». Dar după câteva zile focul i s-a stins în cursul nopții, provocând o pagubă ireparabilă («irreparabile damnum»), adică repetarea fenomenului nu i-a mai reușit după aceea.[12] Deși tocmai suprafața irizantă de pe metalele care se topesc nu este în

demandai quel était ce vieillard, on me répondit: «C'est Hermès Trismégiste, et le livre qui est devant lui est un de ceux qui contiennent l'explication des secrets qu'il a cachés aux hommes.» [Apoi am văzut un bătrân, pe cel mai frumos dintre oameni, șezând pe un scaun; era îmbrăcat în veșminte albe și ținea în mână o tăblie a scaunului pe care era așezată o carte... Când am întrebat cine era acel bătrân, mi s-a răspuns: «Este Hermes Trismegistos și cartea din fața lui este una dintre acele care conțin explicația secretelor, pe care el le-a ascuns oamenilor.»] (*Chemie au moyen âge*, III p. 46 sq.)

[8] *De alch. diff.*, l.c., p. 199.

[9] *Mus. herm.*, p. 574 [SENDIVOGIUS].

[10] *Compendium* în: *Bibl. chem.* I, p. 875.

[11] *Speculativa philosophia* în: *Theatr. chem.*, (1602) I, p. 275.

[12] HOGHELANDE, *De alch. diff.* în: *Theatr. chem.*, (1602) I, p. 150.

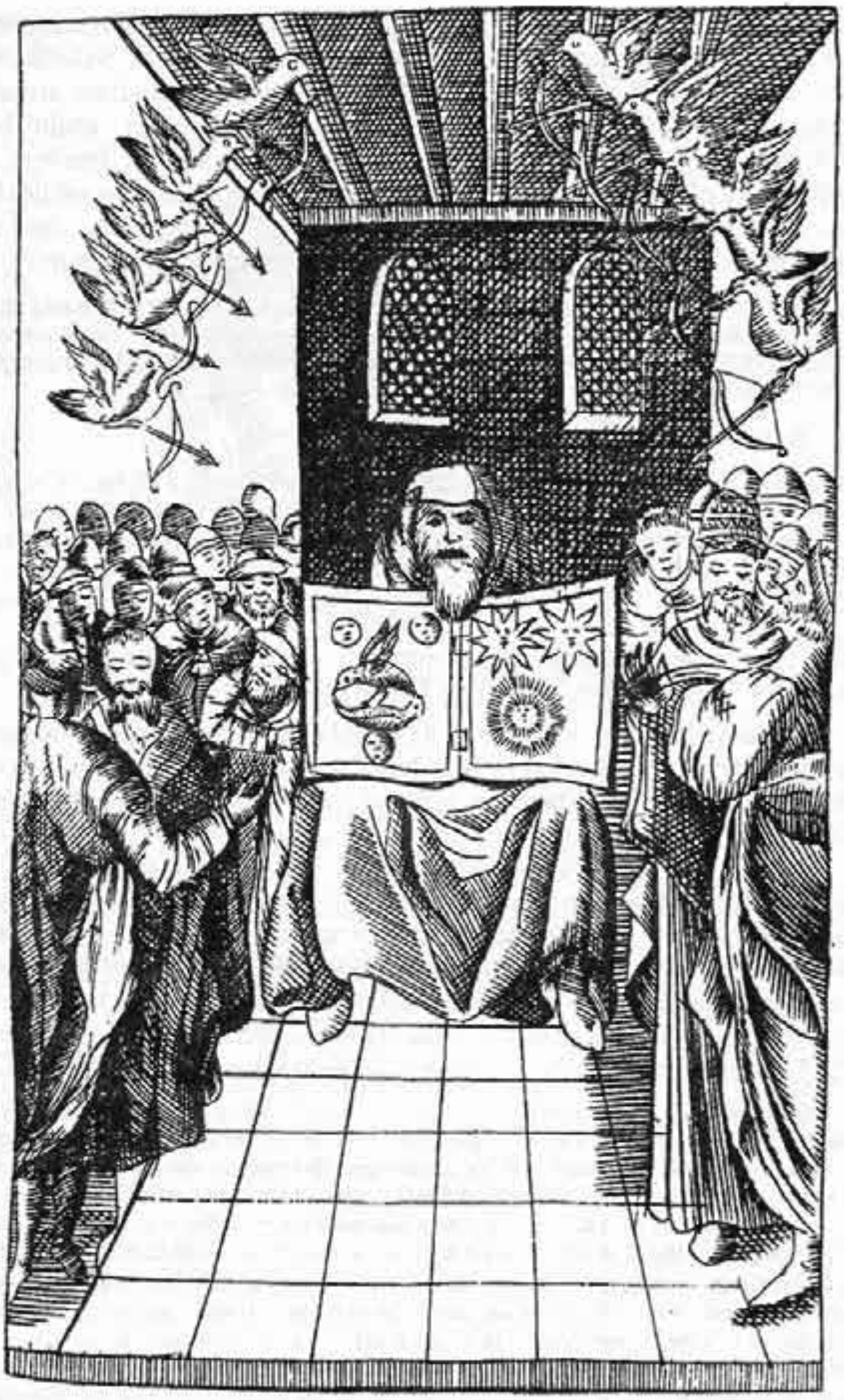

Imag. 128 Hermes Trismegistos.
SENIOR, *De chemia* (1566)

Imag. 129 «Spiritus» personificate, scăpând din dogoarea «primei materia». *Tractatus qui dicitur Thomae Aquinatis de alchimia* (1520)

mod necesar o halucinație, totuși textul prezintă o disponibilitate evidentă a autorului de a o considera ca atare.

[354] «*Tractatus Aristotelis*»[13] conține un pasaj remarcabil pentru psihologia alchimistului:

«Șarpele e mai viclean decât toate lighioanele pământului; sub frumusețea pielii sale arată ca un chip inofensiv și se formează totodată el însuși prin iluzie ca o „materia hypostatica", când e cufundat în apă. Acolo își adună apoi puterile (virtutes) din pământ, adică din trupul lui. Fiind foarte însetat, bău fără măsură, până se îmbătă, și reuși să provoace dispariția (decipere)[14] naturii, cu care el este unit.»

[355] Șarpele este Mercurius, care, ca substanță fundamentală (hypostatică), se formează el însuși în «apă» și înghite natura, cu care e unit (imag. 130); (Soare care se îneacă în fântâna mercurială ; leu care înghite soarele: imag. 169; Beya care îl dizolvă în sine pe Gabricus). Materia se constituie prin *iluzie*, care e în mod necesar cea a alchimistului laborant. Această iluzie ar putea fi «vera imaginatio» (adevărata imaginație), care posedă puterea de a «informa».[14]

[356] Din faptul că opera alchimică este legată de viziuni putem explica de ce *visele* sau *viziunile din vis* sunt menționate rareori drept intermezzi importante ale acesteia, sau ca surse de revelație. Așa își îmbracă, de pildă, NAZARI doctrina transmutației în forma a trei vise, într-o analogie destul de clară cu «*Poliphile*»[15]. Tot în formă de vis este clasica «*Visio Arislei*»[16]. La fel OSTANES își transmite doctrina travestind-o

[13] *Theatr. chem.*, (1622) V, p. 884.

[14] Textul pasajului esențial: «...quasi Materia Hypostatica fingit se in aquam demersum per illusionem...» Iluzia («illusio») se poate raporta la «demergere» (a scufunda) sau la «fingere» (plăsmui). Deoarece prima variantă nu conduce la un sens inteligibil, am ales-o pe a doua.

[15] *Della Tramutazione metallica sogni tre.* Un poem de JOSEPHUS AVANTIUS [l.c.] spune despre autor: «Somnia credentur vix; non tamen omnia falsa, quae tali fuerint praemeditata viro.» [Visele nu prea sunt crezute; și totuși, nu sunt toate false, ele, la care a meditat un bărbat atât de însemnat.]

[16] *Art. aurif.* I, p. 146 sq.

Imag. 130 Șarpele-Mercur, autodevorându-se în apă, respectiv în foc.
BARCHUSEN, *Elementa chemicae* (1718)

într-o revelație în vis.[17] În vreme ce în toate aceste scrieri (ca și la SENIOR și KRATES), visul și viziunea sunt mai cu seamă în formă literară, la ZOSIMOS viziunea onirică are un caracter cu mult mai autentic.[18] În literatură se subliniază în mai multe locuri că «aqua permanens» [apa veșnică, permanentă] cea mult căutată s-a revelat în vis.[19] În general, «prima materia», ca și piatra însăși, respectiv secretul producerii acesteia, e relevată de Dumnezeu alchimistului laborant. Așa spune LAURENTIUS VENTURA[20]: «Procedeul însă nu-l poți ști, decât dacă ți-l dăruiește Dumnezeu sau te învață un maestru dintre cei mai prieceputi: și totul izvorăște numai din voia Domnului.» KHUNRATH[21] e de părere că cineva ar putea «produce perfect Chaos Naturae («prima materia»), printr-o viziune și o revelație divină particulară, fără alte cercetări și meditații asupra cauzelor... în cea mai pură simplitate.»[22] HOGHELANDE argumentează necesitatea revelației divine, prin aceea că producerea pietrei depășește rațiunea[23] și că numai o cunoaștere supranaturală și divină ar putea ști timpul exact pentru producerea pietrei.[24] Căci numai Dumnezeu cunoaște «prima materia».[25] În perioada postparacelsică, izvorul revelației este «lumen naturae» [lumina naturii]:

«Lumina aceasta e adevărata lumină / a naturii / care îi luminează pe toți filosofii iubitori de Dumnezeu, care vin în această lume. Ea este în lume / și tot ce este pe lume devine prin ea delicat și frumos / și se păstrează prin ea natural, până la ziua cea mare de apoi a Domnului; dar lumea nu o cunoaște: și mai presus de toate ea este piatra înțelepților, catolică și mare, pe care / întreaga lume o are în fața ochilor / și totuși nu o cunoaște.»[26]

B. RAPORTAREA SPIRITUALĂ LA OPERĂ

[357] Un aspect oarecum diferit al relațiilor psihicului cu lucrarea chimică apare în următorul citat din textul unui anonim[27]: «Privește cu ochii minții, te rog, copăcelul bobului de grâu, considerându-l sub toate aspectele, ca să poți sădi arbo-

[17] BERTHELOT, *La chemie au moyen âge* III, Paris 1893, p. 319 sq.

[18] Vezi explicațiile mele în această privință în: *Die Visionen des Zosimos*.

[19] SENDIVOGIUS, *Parabola* în: *Bibl. chem.* II, p. 474 sq. – KHUNRATH (*Hyleal. Chaos*, p. 24) scrie: «Habitaculum Materiae Lapidis... (locașul substanței pietrei) cabalistic, care a fost primit prin grație divină și revelație specială (ambele mijlocit sau nemijlocit, atât în stare de veghe cât și în somn sau vis), a fost cunoscut la început [revelat] de sus.»

[20] *De ratione conficiendi lapidis* în: *Theatr. chem.*, (1602) II, p. 256.

[21] l.c., p. 184 sq.

[22] La fel în HOGHELANDE, *De alch. diff.* în: *Theatr. chem.*, (1602) I, p. 154, tot așa în *Turba* (ed. de RUSKA), p. 155, 8; *Mus. herm.*, pp. 8, 55, 75, 212; DORN, *Physica Trismegisti* în: *Theatr. chem.*, (1602) I, p. 413.

[23] l.c., p. 194. HOGHELANDE se referă la *Turba*, XXXIX (ed. de RUSKA), p. 147, 2: «maius est, quam quod ratione percipiatur <nisi> divina inspiratione.» [E prea mare ca să poată fi cuprins cu mintea, ci doar printr-o inspirație divină.].

[24] l.c., p. 205

[25] SENDIVOGIUS, *Novum lumen* în: *Mus. herm.*, p. 577: «...materia prima, quam solus Deus scit.» [materia originară, pe care o cunoaște numai Dumnezeu].

[26] KHUNRATH, l.c., p. 71 sq. – De remarcat referirea implicită la Logos (*Ioan* 1, 9-11).

[27] *Instructio de arbore* în: *Theatr. chem.*, VI, p. 168.

rele filosofilor... etc.»[28] (imag. 131; și imag. 135, 188, 189, 221 și altele). Fragmentul pare a indica imaginația activă ca fiind aceea care pune, de fapt, procesul în mișcare.

[358] DORNEUS spunea în a sa «*Philosophia meditativa*»[29]: «nu vei face niciodată din alte lucruri Unul, câtă vreme tu însuți n-ai devenit mai întâi Unul.» Ceea ce alchimistul înțelege prin «Unul»[30] se referă la persoana «artistului», a cărui Unitate e dată ca o condiție sine qua non pentru îndeplinirea operei. E aproape neîndoielnic vorba despre condiționarea psihologică a operei și despre importanța ei fundamentală.

[359] «*Rosarium philosophorum*»[31] spune:

«Cine cunoaște așadar sarea și dizolvarea ei, cunoaște taina ascunsă a vechilor înțelepți. De aceea concentrează-ți spiritul asupra sării; căci numai în el (în spirit) singur («ipsa sola», referitor la «mens») este știința cea mai nobilă și cea mai ascunsă a vechilor filosofi.»[32]

[360] Ar trebui să acceptăm aici o dublă greșeală de tipar, dacă taina s-ar referi totuși la sare. De altfel «spirit» și «sare» se înrudesc îndeaproape (cum grano salis!)[33]. Astfel la KHUNRATH sarea e nu numai centrul fizic al pământului, ci totodată «sal sapientiae»[sarea înțelepciunii][34], și despre aceasta el spune: «De aceea îndreaptă-ți inima, simțurile, rațiunea și gândurile numai asupra sării acesteia.»[35] Autorul anonim al «*Rosarium*»-ului spune în alt loc, că opera trebuie făcută «cu imaginația

---

[28] «Quaeso, oculis mentis hanc grani triticei arbusculam secundum omnes suas circumstantias aspice, ut arboreum Philosophorum, eodem modo plantare ... queas.».

[29] *Theatr. chem.*, (1602) I, p. 472: «Ex aliis nunquam unum facies quod quaeris, nisi prius ex teipso fiat unum.»

[30] Referire probabilă la *Tabula smaragdina* (ed. de RUSKA, p. 2): «Et sicut omnes res fuerunt ab uno, meditatione unius: sic omnes res natae» etc. [Și cum toate lucrurile au purces de la Unul singur, prin meditația Unuia singur, la fel se nasc toate lucrurile.] De unde și cerința ca alchimistul laborant să nu aibă nici un defect fizic grav, mutilări sau altele de acest fel. Vezi *Summa perfectionis* de GEBER, lib. I, p. 24: «Si vero fuerit artificis corpus debile et aegrotum, sicut febrientium, vel leprosorum corpora, quibus membra cadunt, et in extremis vitae laborantium, et iam aetatis descrepitae senum, ad artis complementum non perveniet. His igitur naturalibus corporis impotentiis impeditur artifex in intentione sua.» [Fie lepros, căruia îi putrezesc membrele, fie debil, care-și așteaptă moartea, fie neputincios, din pricina bătrâneții, el n-o să ajungă la îndeplinirea artei. Aceste debilități naturale ale corpului îl împiedică pe artifex în scopul său.] Sfaturi asemănătoare dă și o altă sursă antică, *Septem tractatus seu capitula Hermetis Trismegisti, aurei* în: *Ars chem.*, cap. I, p. 11; «Ecce vobis exposui, quod celatum fuerat, quoniam opus vobiscum, et apud vos est, quod intus arripiens et permanens in terra vel in mari habere potes.» [Iată că v-am revelat ce era ascuns; opera e cu voi și la voi, și dacă o apuci hotărât, poți să o stăpânești permanent, pe uscat sau pe mare.]

[31] În: *Art. aurif.* II, p. 244 sq. RUSKA (*Turba*, p. 342) situează *Rosarium* la mijlocul sec. al XV-lea.

[32] «Pone ergo mentem tuam super salem, nec cogites de aliis. Nam in *ipsa sola* occultatur scientia et arcanum praecipuum et secretissimum omnium antiquorum Philosophorum.» MANGETUS (*Bibl. chem.* II, p. 95) are «ipsa sola»; tot așa prima versiune din *Rosarium philosophorum, secunda pars alchemiae de lapide philosophico* etc. din 1550; la fel ediția din 1593. La manuscrise nu am avut, din păcate, acces.

[33] Cf. «sal sapientiae», care după vechiul ritual de botez se dă celui care se botează.

[34] l.c., pp. 257, 260 și 262.

[35] l.c., p. 258.

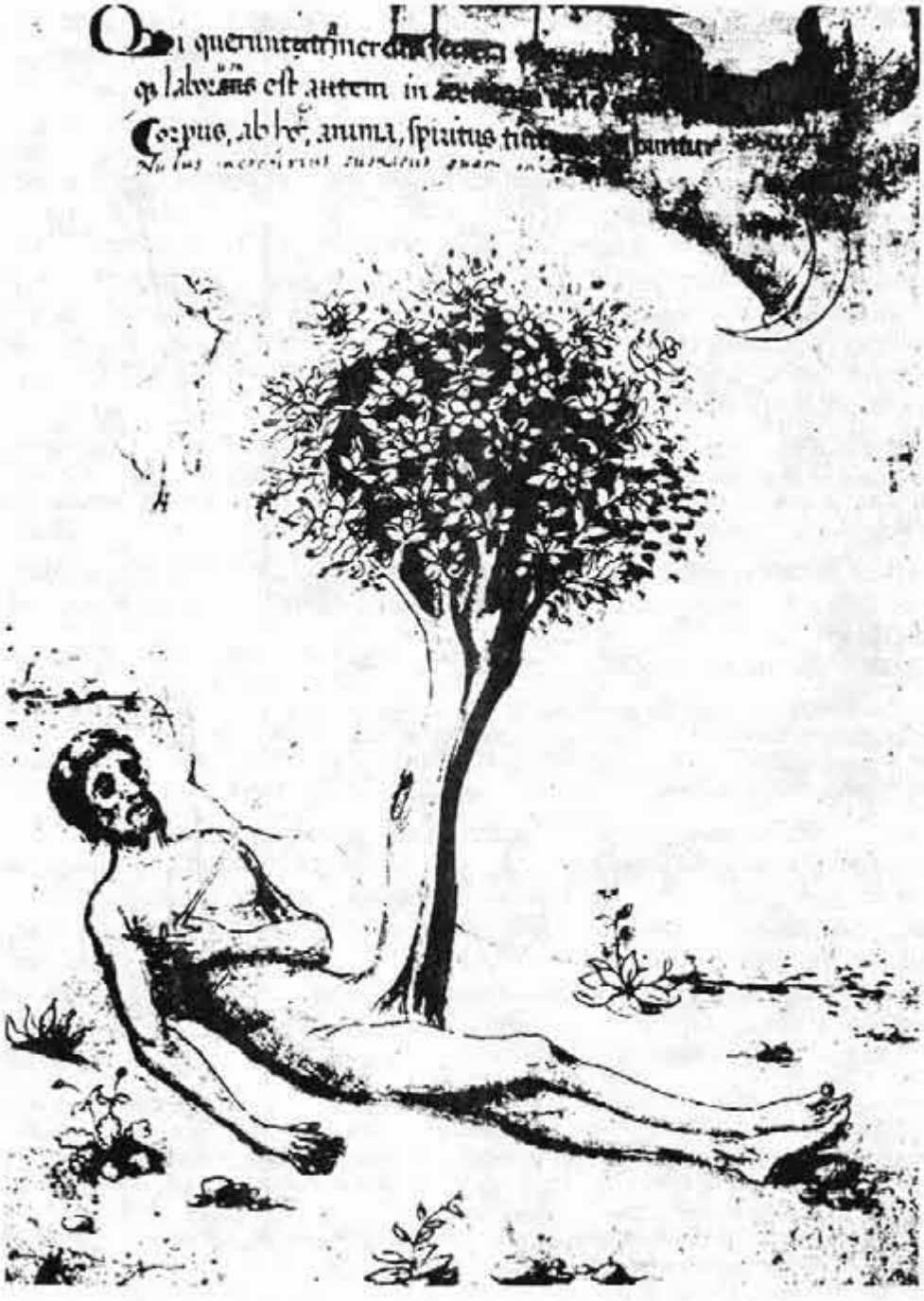

Imag. 131 Adam ca «prima materia», străpuns de săgeata lui Mercur, face să crească din trupul său «arbor philosophica».
Miscellanea d'alchimia (sec al XV-lea)

adevărată și nu cu cea himerică»[36], și altă dată, că piatra e găsită atunci «când cercetarea îl copleșește pe cercetător».[37] Această observație nu poate fi interpretată altfel decât ca o afirmare a indispensabilității condiției psihologice pentru găsirea pietrei miraculoase.

[361] Ambele observații lasă să se creadă că autorul e, în fapt, de părere că taina «artei» se ascunde în spiritul omenesc; cu alte cuvinte, modern spus, ea ar fi în inconștient (imag. 132).

[362] Alchimiștii au bănuit, realmente, că opera lor se află într-o anumită relație cu psihicul omenesc și cu funcțiile lui; de aceea mi se pare plauzibil ca pasajul de mai sus din «*Rosarium*» să nu fie numai o greșeală de tipar. Fiindcă se potrivește prea bine cu afirmațiile altor autori. Se insistă, în permanență, mai cu seamă asupra studiului cărților și meditației asupra lor. Așa spune RICHARDUS ANGLICUS[38] în al său «*Correctorium fatuorum*»:

«Și, de aceea, toți cei care vor să ajungă la binefacerea acestei arte trebuie să se aștearnă studiului și să se adape din adevărul cărților și nu din fabulele scornite și lucrările mincinoase, căci această artă nu va fi nicidecum găsită cu adevărat (deși omul întâlnește multe iluzii), decât după împlinirea studiului și cunoașterea cuvintelor filosofilor etc.»[39]

[363] BERNARDUS TREVISANUS povestește cum s-a străduit în zadar ani de zile, până când în sfârșit a fost adus pe calea cea dreaptă printr-o «sermo» a lui PARMENIDES din «*Turba*».[40]

[364] HOGHELANDE[41] scrie:

«<Adeptul> să adune o colecție din cărțile diverșilor autori, fiindcă altfel nu-i poate înțelege, și să nu arunce o carte, chiar dacă a citit-o nu o dată, ci de două-trei ori, și nu a înțeles-o, ci să o recitească de zece, douăzeci, cincizeci de ori și mai mult. În cele din urmă să vadă în ce privință concordă autorii cel mai mult: căci acolo zace ascuns adevărul etc.»

[365] Referindu-se la LULLIUS, același autor spune că oamenii nu pot îndeplini opera, din pricina ignoranței lor, până ce nu vor fi studiat filosofia universală, care să le reveleze ceea ce altora le e ascuns și necunoscut. «De aceea piatra noastră nu aparține filistinilor, ci inimii însăși a filosofiei noastre.»[42] DIONYSIUS ZACHARIUS istorisește că un anume «religiosus doctor excellentissimus» l-ar fi sfătuit să se ferească de temele fără rost din «sophisticationibus diabolicis» și să se consacre mai bine cărților filosofilor antici, pentru a face cunoștință cu «vera materia». După un acces de deznădejde, el își recăpătă gustul de viață, cu ajutorul spiritului divin și se apucă de

[36] *Art. aurif.* II, p. 214 sq. «et vide secundum naturam, de qua regenerantur corpora in visceribus terrae. Et hoc imaginare per veram imaginationem et non phantasticam»

[37] l.c., p. 243 «Et invenitur in omni loco, et quolibet tempore, et apud omnen rem, cum inquisitio aggravat inquirentem.»

[38] Kanonikus S. Pauli Londinensis, medic personal al Papei Grigore IX, mort aprox. 1252 (FERGUSON, *Bibliotheca chemica* II, p. 270 sq.)

[39] *Theatr. chem.*, (1602) II, p. 444.

[40] *Liber de alchemia* în: *Theatr. chem.*, (1602) I, p. 795: «Parmenides... qui me primum retraxit ab erroribus, et in rectam viam direxit.»

[41] *De alch. diff.* în: *Theatr. chem.*, l.c., p. 213 sq.

[42] l.c., p. 206.

Imag. 132 Reprezentare a conținuturilor «secrete» (respectiv inconștiente) ale operei; în centru, femeia în legătură cu regele mării (ca Neptun), în stânga jos ca pescăriță, în dreapta Artifex ca pescar al Melusinei.
Mutus liber (1702)

lectura serioasă a cărților, citi sârguincios și meditä zi și noapte, până la secătuirea mijloacelor lui financiare. Apoi lucră în laboratorul său, văzu apărând cele trei culori, iar, în ziua de Paști a anului următor, se întâmplă minunea: «am zărit desăvârșirea» – și anume argintul viu – «sub ochii mei preschimbată în aur curat.» (Asta s-a întâmplat, ni se spune, în anul 1550.[43]). Iar prin aceasta se afirmă cu tărie dependența operei și a scopului ei de o condiționare spirituală. RICHARDUS ANGLICUS dezaprobă toată acea murdărie cu care lucrează alchimiștii, cum ar fi: cojile de ou, părul, sângele unui om roșcat, basiliscul, viermii, buruienile și excrementele omenești. «Omul culege ce a sădit. Deci, dacă seamănă gunoi, gunoi va găsi.»[44] «Întoarceți-vă, fraților, pe calea adevărului, voi, cei care nu o cunoașteți; căci pentru voi însivă vă sfătuiesc să studiați și să lucrați mereu cu gândul la cuvintele filosofilor, fiindcă numai din ele adevărul poate fi ademenit să iasă la iveală.»[45]

[366] Se insistă în permanență asupra importanței și indispensabilității rațiunii (mens) și inteligenței, nu numai pentru că îndeplinirea unei opere atât de dificile necesită o inteligență neobișnuită, dar și pentru că în spiritul omenesc locuiește, după cum se presupunea, un fel de putere magică, care poate transforma și materia. DORN, care a dedicat acestei probleme, a relației existente între operă și om (imag. 133), un șir de tratate interesante[46], spune: «Forma, care e de fapt intelectul omului, este începutul, mijlocul și sfârșitul procesului; și această formă devine clară prin culoarea galbenă, prin care se indică, de fapt, că omul este cea mai mare și principala formă în opera spagyrică [opus spagyrikus]».[47] DORN face o paralelă perfectă între opera alchimică și transformarea moral-intelectuală a omului. Dar raționamentele sale fuseseră deja anticipate, în mai multe rânduri, în tratatul harranic al tetralogiei platoniciene, al cărui titlu latinesc este: «*Liber Platonis quartorum*».[48] «Pentru a ajuta cercetătorul», autorul stabilește aici patru șiruri de corespondențe, fiecare conținând patru cărți care își corespund reciproc[49]:

[43] *Opusculum philosophiae naturalis* în: *Theatr. chem.*, (1602) I, p. 813 și 815 sq.: «vidi perfectionem conversum in purum aurum prae meis oculis.»

[44] *Correctorium alchymiae* în: *Theatr. chem.*, (1602) II, p. 451.

[45] l.c., p. 459.

[46] *Theatr. chem.*, (1602) I.

[47] *Philosophia chemica* în: *Theatr. chem.*, (1602) I, p. 485: «Verum forma quae hominis est intellectus, initium est, medium et finis in praeparationibus: et ista denotatur a croceo colore, quo quidem indicatur hominem esse maiorem formam et principalem in opere spagirico.» «Forma« acționează prin «informatio» (care este descrisă și ca «fermentatio»). «Forma» e identică cu *ideea*. Aurul, argintul etc., sunt forme ale materiei, prin urmare poți face aur, dacă reușești să imprimi masei informe («informis massa») sau haosului, adică «primei materia», forma aurului (impressio formae = amprenta unei forme).

[48] *Theatr. chem.*, V, p. 114 sq.

[49] l.c., p. 137.

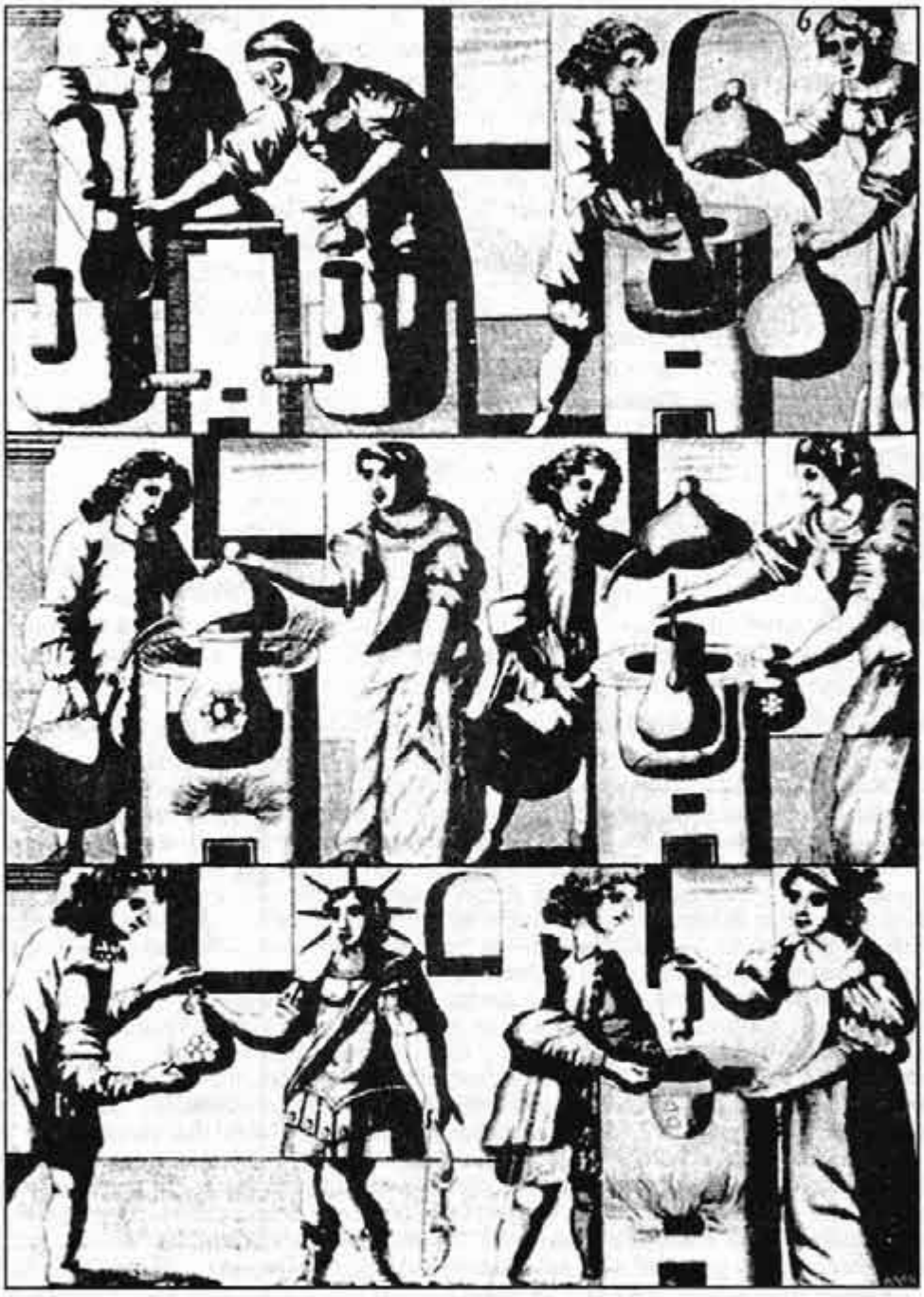

Imag. 133 Alchimiști la lucru. Diferite trepte ale procesului.
Jos apare Soarele și aduce Floarea de Aur.
Mutus liber (1702)

I	II[53]	III	IV
1. De opere naturalium (despre opera lucrurilor naturale)	1. Elementum aquae (element apă)	1. Naturae compositae (naturi compuse)	1. Sensus (simțuri)
2. Exaltatio divisionis naturae (exaltarea [elevarea] diviziunii naturii)[50]	2. Elementum terrae (element pământ)	2. Naturae discretae (naturi diferite)	2. Discretio intellectualis (discernământ intelectual)
3. Exaltatio animae[51] (elevarea sufletului)	3. Elementum aeris (element aer)	3. Simplicia (lucrurile simple)	3. Ratio[54] (judecata)
4. Exaltatio intellectus[52] (elevarea minții)	4. Elementum ignis (element foc)	4. Aetheris simplicioris (lucruri mai simple decît aetherul)	4. Res quam concludunt hi effectus praecedentes (lucrul implicat în acțiunile precedente)[55]

[367] Cele patru serii indică cele patru aspecte ale operei. *Prima serie orizontală* începe cu lucrurile naturale, cu «prima materia», care reprezintă apa. Aceste lucruri

[50] Cartea arată «quid separetur et praeparetur» (ce trebuie separat și preparat). «Separatio» sau «solutio» (dizolvție) se referă la descompunerea materiei prime în elemente.

[51] Textul spune: «...liber in exaltatione animae, cum sit separatio naturae, et ingenium in conversione sua a materia sua» [cartea despre exaltarea sufletului, despre separarea lui de natură, și esența sa în transformarea pornind de la propria sa substanță]. «Anima» se desparte de corpul ei (separatio). Ca «ingenium», ea este calitatea lui esențială sau «sufletul», care trebuie să se transforme în propria sa substanță.

[52] «Est sicut praeparatio totius, et conversio naturae ad simplex... et necesse est in eo elevari ab animalitate, plus quam natura, ut assimuletur praeparation(e) ipsis inteligentiis, altissimis veris.» [E ca și prepararea totului și conversiunea naturii la simplu... și e necesar în acest domeniu să te ridici din animalitate, mai mult decât natura, pentru ca prin preparație (omul) să fie asemănător cu inteligențele cele mai elevate și mai adevărate]. Astfel, intelectului îi revine opera principală: și anume sublimarea până la gradul cel mai elevat, unde natura a fost transformată în «lucrul simplu», care, conform propriei sale naturi, se înrudește cu spiritele, îngerii și ideile eterne. În a doua coloană, acestui grad foarte elevat îi corespunde focul, «qui est super omnia elementa, et agit in eis» (care este deasupra tuturor elementelor și acționează în ele); în coloana a treia forma eterică (este cea mai elevată) formă a naturii transformate, iar în a patra coloană, este chiar scopul întregului proces.

[53] Această coloană este precedată de observația: «Vel si vis potes illas <scl. exaltationes> comparare elementis.» [și dacă vrei, poți să compari aceste ascensiuni cu elementele.]

[54] «Rationi vere dirigenti ad veritatem.» [Rațiune, care conduce realmente spre adevăr.]

[55] Acțiunile («effectus») se raportează la stadiile precedente ale procesului de transformare.

sunt compuse, adică amestecate. Lor le corespunde, în a patra coloană verticală, percepția senzorială. *A doua serie orizontală* reprezintă o treaptă superioară a procesului: în prima coloană verticală a ei, naturile compuse sunt descompuse, respectiv preschimbate în elementele lor inițiale; în coloana a doua verticală, pământul e despărțit de apă (primordială), ca în cartea Genezei, unul dintre motivele preferate ale alchimiei; în a treia coloană verticală, e vorba de o separare conceptuală, în a patra despre actul psihologic al discriminării. *A treia serie orizontală* arată și mai clar mișcarea ascendentă: în prima coloană verticală, sufletul se înalță din natură; în a doua coloană verticală are loc o înălțare în regatul aerului; în a treia procesul ajunge la lucrurile «simple», care, din cauza purității lor fără amestec, sunt incoruptibile, eterne și apropiate ideilor platoniciene; în a patra coloană verticală, în sfârșit, se petrece o ascensiune de la «mens» la «ratio», la «anima rationalis», adică la cea mai înaltă formă spirituală. *A patra serie orizontală* arată desăvârșirea fiecărei coloane verticale.

[369] *Prima coloană verticală*: Această coloană este de natură «fenomenologică», dacă ne e îngăduită aici expresia modernă: din suma fenomenelor naturale se înalță psihicul, care culminează în «exaltatio intellectus», în fenomenul inteligenței și al înțelegerii clare. Nu violentăm în nici un fel textul, dacă definim acest «intellectus» ca maxima luciditate de care e capabilă conștiința.

[370] *A doua coloană verticală*: Din haosul acvatic originar, din «massa confusa», se înalță pământul, după vechea concepție alchimică; deasupra lui se așează aerul, ca materie volatilă înălțată din pământ. Focul vine cel mai sus[56], ca substanța «cea mai pură»: și anume pneuma arzătoare[57], care atinge deja lăcașul zeilor[58] (imag. 134; și imag. 166, 178 și 200).

[371] *A treia coloană verticală*: Această coloană e de natură conceptuală, respectiv ideală; de aceea conține judecăți intelectuale. Compusul se descompune în ceea ce este distinct, care, la rândul său, se reduce la «simplitate», din care, în sfârșit, purced chintesențele, ideile simple primordiale. Eterul este chintesență.[59]

[372] *A patra coloană verticală*: Această coloană este exclusiv psihologică. Simțurile mijlocesc percepția; «discretio intellectualis» corespunde apercepției. Această activitate este supusă rațiunii («ratio»), repectiv «anima rationalis», ca cea mai înaltă putere acordată de Dumnezeu omului. «Anima rationalis» are deasupra sa numai «lucrul», care este rezultatul tuturor operațiilor precedente. «*Liber quartorum*» explică acest «lucru» ca «Dumnezeu invizibil și neclintit[60], prin voința căruia a fost creată inteligența; prin voință ca și prin inteligență (aici trebuie înțeleasă ca «intel-

[56] Ἀνωτάτω μὲν οὖν εἶναι τὸ πῦρ. (DIOGENES LAERTIOS, *Viața marilor filosofi*, VII, 1: Despre Zenon, 137)

[57] Doctrină stoică.

[58] Sufletul este de natură luminoasă și arzătoare încă la LACTANTIUS (*Institutiones* VII, 12).

[59] ARISTOTEL, *De coelo*, I, 3 și *Meteorologica*, I, 3.

[60] La ARISTOTEL (*Meteor.*, XII, 7) Zeul este «o ființă eternă și imuabilă» [οὐσία τις ἀίδιος καὶ ἀκίνητος].

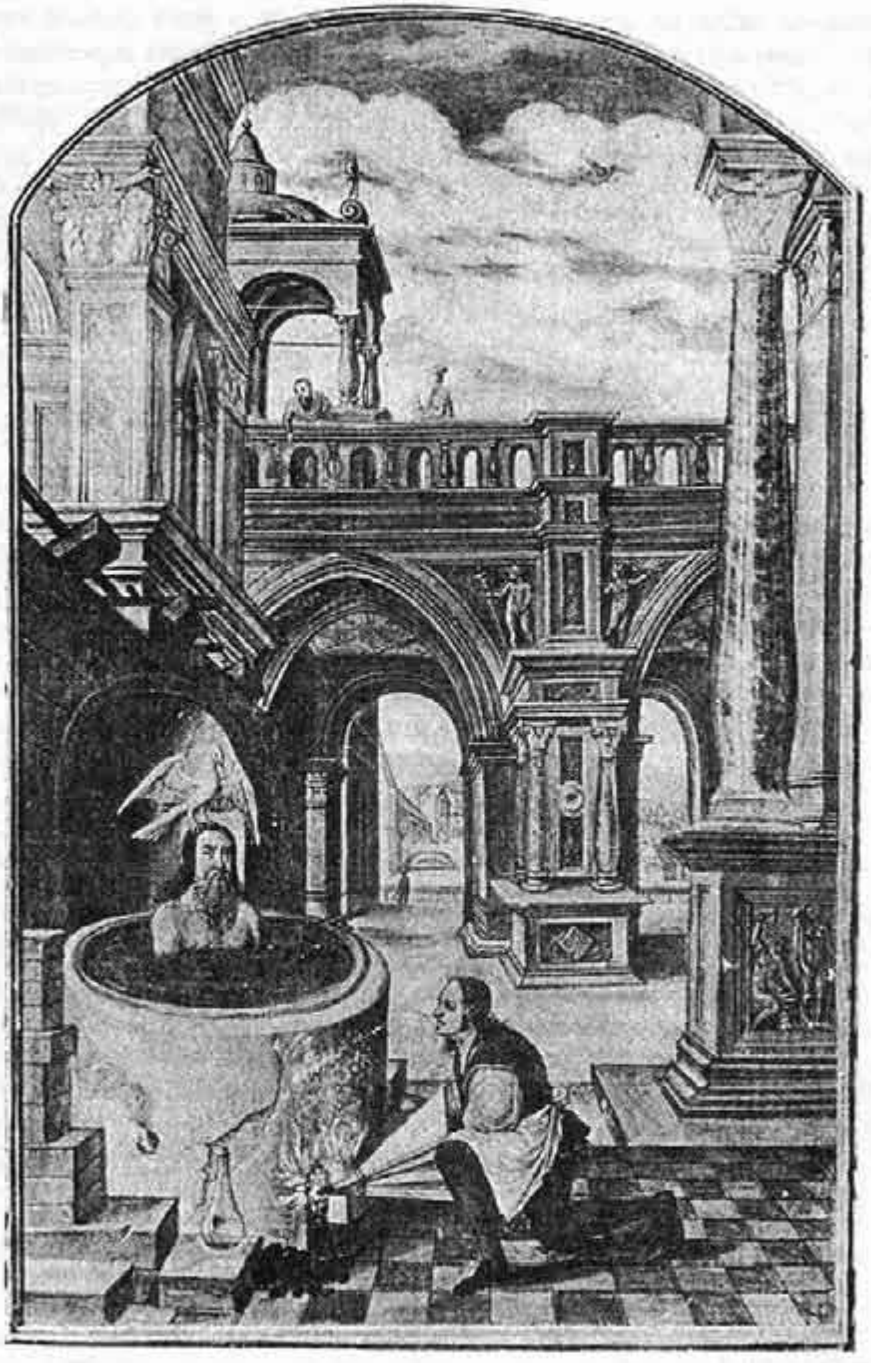

Imag. 134 Saturn, respectiv Mercurius senex, e fiert în baie, până ce spiritul, porumbelul alb (pneuma), se înalță din el.
TRISMOSIN, *Spendor solis*

lectus») a fost creat sufletul simplu[61], dar sufletul dă naștere naturilor distincte, din care au apărut cele compuse, și aceasta arată că un lucru nu poate fi cunoscut decât prin cel care îi e superior. Dar sufletul e deasupra naturii și prin el natura este cognoscibilă, iar inteligența e cunoscută doar de cel care e superior ei, și ea este împrejmuită de Dumnezeul unic, a cărui natură rămâne insesizabilă.»[62]

[373] Textul original sună în felul următor:

«...scias quod scientia antiquorum quibus appraeparatae sunt scientiae et virtutes, est quod res ex qua sunt res est Deus invisibilis, et immobilis, cuius voluntate intelligentia condita est, et voluntate et intelligentia[63] est anima simplex, per animam sunt naturae discretae, ex quibus generatae sunt compositae, et indicant quod res non cognoscitur, nisi per suum superius. Anima vero est super naturam, et per eam cognoscitur natura, sed intelligentia(m)[64] noscit, qui[65] superior ea est, et circundat eam Deus unus, cuius qualitas apprehendi non potest.»

[374] Autorul adaugă un citat, a cărui origine nu o pot indica. Și anume:

«Filosoful în cartea Dialogurilor a spus: ‹am parcurs cele trei ceruri: cerul naturilor compuse, cel al naturilor distincte și cel al sufletului. Dar când am vrut să parcurg și cerul inteligenței, sufletul mi-a spus: „Pe-acolo nu-i nici un drum pentru tine". Atunci natura m-a atras, și atras am fost.› Autorul nu a ajuns la această concluzie pentru a caracteriza această știință, ci pentru că voia ca vorbele sale să nu dea greș în a revela forța care eliberează creatura, și totodată voia ca, în acest gen de operă, procesul inferior să fie recunoscut prin cel de un nivel superior.» Textul original sună în felul următor: «Et dixit philosophus in libro Dialogorum: Circuivi tres coelos, scilicet coelum naturae compositae, coelum naturae discretae et coelum animae. Cum autem volui circumire coelum intelligentiae, dixit mihi anima, non habes illuc iter, et attraxit me natura, et attractus sum. Hoc autem dictum principale non posuit philosophus ad significandam hanc scientiam, sed quia voluit ut sermones sui non vacarent manifestatione virtutis liberantis creaturam, et voluit per eos in hac specie operis, ut cognoscatur praeparatio deterior per praeperationem superiorem.»

[375] În acest text foarte vechi, care în forma sa arabă nu poate fi cu mult mai recent decât secolul X și care are, de altfel, și foarte multe părți chiar mai vechi, găsim așadar o argumentație sistematică a corespondențelor dintre «opus alchymicum» și procesele paralele filosofice și psihologice. Din aceasta ne putem da seama, firește, în ce măsură fenomenele chimice și materiale formau pentru acești gânditori un tot unitar cu factorii spirituali, respectiv psihici. Ei duceau dependența atât de departe, încât orice trebuia să fie extras din materie era desemnat ca gândire, «cogitatio».[66] Această concepție ciudată s-ar putea explica numai prin ipoteza că filosofii antici intuiau proiecția conținuturilor psihice în materie. Deoarece exista o legătură intimă între om și secretul materiei, nu numai DORN, apărut mai târziu, ci și «*Liber quarto-*

[61] TH. FECHNER (*Elemente der Psychophysik*, II, Leipzig 1889, p. 526) gândește la fel: «Ceea ce este psihic omogen și simplu se atașează unei multiplicități fizice, multiplicitatea fizică se contrage psihic în omogen, simplu sau cel puțin mai simplu.»

[62] *Liber quartorum* în: *Theatr. chem.*, V, pp. 145 și 144.

[63] În loc de «intelligentiae».

[64] În loc de «intelligentia».

[65] În loc de «et quid».

[66] l.c., p. 144: «Sedentes super flumina Euphrates, sunt Caldaei ... priores, qui adinvenerunt extrahere cogitationem.» [Chaldeenii, care locuiau peste Eufrat... au fost primii care au descoperit arta de a extrage «gândirea».]

Imag. 135 Craniul ca simbol al mortificării («mortificatio») Evei, care reprezintă aspectul feminin al «primei materia». În contrast cu Adam, la care copacul («arbor») corespunde falusului (vezi imag. 131), copacul crește aici din capul Evei.
Miscellanea d'alchimia (sec. al XV-lea)

rum» pretindea deja ca operatorul să fie la înălțimea sarcinii sale, adică, să îndeplinească în el însuși procesul pe care vrea să îl obțină de la materie, «căci lucrurile sunt desăvârșite [numai] de cel asemănător lor.» De aceea operatorul trebuie «să fie pe-aproape» (oportet operatorem interesse operi). «Căci dacă cercetătorul e departe de a fi asemănător (operei), atunci nu va ajunge la înălțimea despre care am vorbit și (nici) nu va găsi calea care conduce spre scop.»[67]

[376] În urma proiecției există o *identitate inconștientă* între psihicul alchimistului și substanța arcanului (misterului) sau transformării, care este cea a spiritului prizonier în materie. Ca urmare, «*Liber quartorum*» recomandă drept vas pentru transformare «occiput»-ul (partea din dos a craniului omenesc) (vezi imag. 75)[68], deoarece în el sunt cuprinse gândirea și intelectul[69] (imag. 135). Căci e nevoie de creier, ca lăcaș al «părții divine» (partis divinae). «Lucrurile», continuă textul, «se transformă în timp și prin definire justă în intelect, în măsura în care părțile sunt asimilate una alteia în structură și în formă. Dar creierul, dată fiind vecinătatea sa cu anima rationalis, a trebuit să fie asimilat amestecului, iar anima rationalis este simplă, după cum am spus.»[70]

[377] Premiza acestui raționament este acțiunea cauzativă a analogiei; adică, așa cum în psihic unitatea și simplitatea ideii răsare din multitudinea și diversitatea percepțiilor, așa a răsărit, în cele din urmă, din apa începuturilor, focul, adică substanța eterică, dar – și aceasta este de o importanță capitală – nu printr-o simplă analogie, ci ca *rezultat al acțiunii spiritului asupra materiei*. În consecință DORN spune: «În corpul omenesc se ascunde o anumită substanță metafizică, cunoscută doar de foarte puțini, care nu are nevoie de nici un medicament (remediu) în esența ei, ci își e sieși medicament pur». Acest medicament ar fi de o «natură tripartită: metafizică, fizică și morală» (ceea ce azi am numi «psihologică»). «Din aceasta, spune DORN, cititorul atent va trage concluzia că trebuie făcut transferul de la metafizic la fizic printr-un procedeu filosofic.»[71] Acest medicament este, evident, substanța arcanului, pe care DORN o numește în altă parte «veritas» (adevăr):

«Există în lucrurile naturale un anumit adevăr, care nu poate fi văzut cu ochii exteriori, ci numai perceput de minte (sola mente). Filosofii l-au experimentat și au descoperit că puterea lui e atât de mare, încât face minuni.»[72] «În acest (adevăr) constă întreaga artă: că spiritul (spiritus) e eliberat în acest fel din legăturile sale, la fel cum, am spus-o deja, mintea (mens)

[67] l.c., p. 137.

[68] «Si utaris opere exteriori, non utaris nisi occipitio capitis, et invenies.» [Dacă utilizezi opera exterioară, trebuie să utilizezi numai «occiput»-ul și atunci vei găsi] (l.c., p. 124). Această conjectură este supusă rezervei, pentru că n-am avut acces la textul arab.

[69] «Os capitis est mundum et est ... minus os, quod sit in (h)omine <text: nomine>, et vas mansionis cogitationes et intellectus ...» [Craniul e pur și e un os mai mic din om, și un vas în care locuiesc gândirea și inteligența] (l.c., p. 124)

[70] «Res convertuntur per tempus ad intellectum per certitudinem, quantum partes assimulantur in compositione et in forma. Cerebrum vero propter vicinitatem, cum anima rationali <et> este de eliminat aici> permixtioni oportuit assimulari, et anima rationalis est simplex sicut diximus.»

[71] *Speculativa philosophia* în: *Theatr. chem.* (1602) I, p. 265.

[72] l.c., p. 298.

trebuie să fie eliberată de trup (și anume moral).»[73] Căci așa cum în om credința face minuni, tot astfel această putere, «veritas efficaciae» (adevărul eficient) face minuni în materie. Acest adevăr este puterea cea mai înaltă și un meterez de neînvins în care este păstrată piatra filosofală.[74]

[378] Prin studiul filosofilor omul acumulează priceperea de a obține această piatră. Iar piatra e, la rândul ei, omul. De aceea DORN exclamă: «Transformați-vă din pietre moarte în pietre vii, filosofale!»[75] și exprimă prin aceasta cel mai clar identitatea acelui ceva ascuns în om și în materie.

[379] În al său *«Recueil stéganographique»*[76] BÉROALDE DE VERVILLE spune:

«Qui quelquefois a veu changer la goutte de mastic, et la pressant en faire sortir vne larme limpide, qu'il prenne garde et il verra au temps prefix de la douce pressure du feu issir du subiect philosophic, vne substance pareille: car aussi tost que sa noirceur violette sera pour la seconde fois excitee, il s'en suscitera comme vne goutte ou fleur ou flame ou perle, ou antre similitude de pierre precieuse, laquelle sera diversifiee iusques à ce qu'elle coule en blancheur tres-claire, qui puis apres sera susceptible de se vestir de l'honneur des beaux rubis, et pierres etherees, qui sont le vray feu de l'ame et lumiere des Philosophes.» [Cine a văzut vreodată schimbându-se picătura de mastic și presând-o a făcut să iasă din ea o lacrimă limpede, să fie atent și va vedea, la timpul fixat dinainte al domoalei apăsări a focului, ieșind din subiectul filosofic, o substanță asemănătoare: căci de îndată ce negreala sa violetă va fi stârnită pentru a doua oară, se va înălța ca o picătură, sau o floare, sau flacără, sau perlă, sau altă similitudine a pietrei prețioase, care se va diversifica până va curge într-o strălucire albă-clară, care mai apoi va fi susceptibilă de-a se investi cu onoarea frumoaselor rubine și pietre eterice, care sunt adevăratul foc al sufletului și lumina filosofilor.]

[380] Din cele spuse reiese clar că încă din cele mai vechi timpuri alchimia a prezentat un dublu aspect: pe de o parte experimentul chimic practic din laborator, iar pe de alta un proces psihologic, care, parțial era conștient din punct de vedere psihic, parțial inconștient, proiectat și perceput în procesele de transformare a materiei.

[381] La începutul operei nu e nevoie de multe eforturi; e de ajuns să te apuci de lucru «cu spirit liber și gol», după cum spune textul.[77] Și mai trebuie să respecți o regulă importantă: și anume ca «spiritul (mens) să fie în armonie cu opera, care trebuie să fie mai presus de orice lucru.»[78] Ca să cucerești «înțelegerea de aur» (aurea apprehensio), spune un alt text, trebuie să deschizi bine ochii minții și ai sufletului și să privești și să recunoști totul cu lumina interioară, pe care Dumnezeu a aprins-o de la început în natură și în inima noastră.[79]

[382] Deoarece psihicul artistului este intim legat de operă, nu numai ca intermediar, ci și fiind cauza și punctul de plecare al ei, devine de înțeles accentul deosebit care se pune pe importanța condiționării psihice și a atitudinii mentale a

[73] l.c., p. 264

[74] l.c., p. 266

[75] l.c., p. 267: «Transmutemini de lapidibus mortuis in vivos lapides philosophicos.»

[76] *Le Tableau des riches inventions* (p. 5, nenumerotată)

[77] IOANNES A MEHUNG (JEAN DE MEHUN, născut între 1250 și 1280), *Demonstratio naturae* în: *Mus. herm.* «...liberi vacuique animi» (p. 157).

[78] THOMA NORTONUS ANGLUS, *Tractatus chymicus*, cap. VI în: *Mus. herm.* «Nam mens eius cum opere consentiat...» (p. 519).

[79] *Aquarium sapientum* în: *Mus. herm.*, p. 107.

operatorului. Astfel ALPHIDIUS[80] spune: «Să știi că nu poți dobândi această știință, până ce nu îți purifici spiritul pentru Dumnezeu, adică până nu înlături toată stricăciunea din inima ta.» Visteria înțelepciunii hermetice este conform *«Aurorei consurgens»*, întemeiată pe fundamentul a paisprezece virtuți principale: și anume, sănătate, umilință, pietate, castitate, forță[81], victorie, credință, speranță, iubire (caritas), bunătate (benignitas), răbdare, moderație, o atitudine sau o înțelegere spirituală[82] și ascultare.

[383] Pseudo-THOMAS din tratatul respectiv menționează un citat, care sună după cum urmează: «Alungă întunecimile înfricoșătoare din spiritul nostru.»[83], și îl citează în paralel cu aceasta pe alchimistul antic SENIOR, vorbind despre «nigredo» și «dealbatio» (acțiunea de a înălbi)[84]. În acest chip «întunecimile spiritului nostru» coincid cu «nigredo», «negreala» (imag. 34, 48, 115 și 137); ceea ce înseamnă că autorul simte stadiul incipient al procesului alchimic ca identic cu propria sa condiție psihologică.

[384] O altă autoritate antică este GEBER. După *«Rosarium»*, el pretinde în *«Liber perfecti magisterii»*[85] următoarele calități psihologice și caracterologice de la artist (artifex): să aibă un spirit subtil și să aibă cunoștințe despre metale și minerale. Spiritul său să nu fie defel necioplit sau greoi, să nu fie lacom sau avar, nehotărât din fire sau nestatornic. Să nu fie pripit, nici închipuit. Din contră, să fie ferm în hotărârile sale, perseverent, răbdător, blând, indulgent și moderat.

[385] Autorul *«Rosarium»*-ului spune că acela care vrea să se inițieze în această artă a înțelepciunii nu trebuie să fie arogant, ci pios, onest, cu o înțelegere profundă, omenos, senin și fericit. «Fiul meu», continuă el, «înainte de toate te sfătuiesc să te temi de Dumnezeu, care știe cum ești și în care află ajutor fiecare singuratic, oricine ar fi el.»[86]

---

[80] *Aurora* I, cap. X, Parabola a cincea, pp. 90 și 92: De domo thesauraria «Et Alphidius: Scito, quod hanc scientiam habere non poteris, nisi mentem tuam Deo purifices, hoc est in corde omnem corruptionem deleas.»

[81] Textul are: «... virtus, de qua dicitur, virtus ornat animam, et Hermes, et recipit virtutem superiorum et inferiorum Planetarum, et sua virtute penetrat omnem rem solidam ...» [Virtute, despre care se spune: virtutea este podoaba sufletului. Și Hermes: și el primește virtutea planetelor superioare și inferioare și cu această virtute penetrează orice lucru solid.] (l.c. p. 190); cf. RUSKA [ed.], *Tabula smaragdina* (p. 2) «... et recipit vim superiorum et inferiorum.»

[82] Textul explică citând *Efes.* 4, 23 sq.: «...renovamini [autem] spiritu mentis vestrae, et induite novum hominem...» [...veți fi reînnoiți însă prin spirit în ființa voastră interioară și veți îmbrăca omul nou]

[83] l.c. I, cap. IX, Parabola a patra (p. 76) «...de corpore, de quo canitur: Horridas nostrae mentis purge tenebras.»

[84] l.c.: «Senior: et facit omne nigrum album...» [și face alb tot ce este negru].

[85] După *Rosarium* în: *Art. aurif.* II, p. 228. Textul din *Summa perfectionis* e mult mai detaliat. El ocupă întregul capitol V al cărții I, sub titlul: *«De impedimentis ex parte animae artificis»* (Despre obstacolele venind din sufletul artistului). Vezi E. DARMSTAEDTER, *Die Alchemie des Geber*, Berlin, 1922, p. 20 sq.

[86] *Rosarium* în: *Art. aurif.* II, p. 227: «Deum timere, in quo dispositionis tuae visus est, et adiuvatio cuiuslibet sequestrati.». Citatul provine din *Tractatus aureus* (intitulat și *Septem*

[386] Deosebit de instructivă este introducerea în artă pe care i-o face MORIENUS lui CALID[87]:

«Căci acest lucru pe care l-ai căutat atât de îndelung nu poate fi câștigat sau impus prin forță sau patimă. El se câștigă numai prin răbdare și umilință și printr-o iubire hotărâtă și desăvârșită. Căci Dumnezeu acordă această știință divină și pură credincioșilor săi slujitori, adică celor cărora a hotărât să le-o acorde de la începutul începuturilor...»[88] (Urmează câteva observații în ce privește transmiterea artei către învățăcei). «Iar ei (aleșii) nu reușesc să rețină ceva, decât prin puterea dată lor de Dumnezeu, și nici nu-și mai pot îndrepta spiritul spre altceva decât spre scopul[89], pe care Dumnezeu l-a hotărât pentru dânșii. Căci Dumnezeu le fixează o sarcină celor pe care, cu bună știință, i-a ales dintre slujitorii săi (imag. 136) să caute știința aceasta ascunsă omului și să o rețină. Căci aceasta este știința care îl trage pe stăpânul ei (pe cel care o practică) la o parte din mizeria acestei lumi și îl conduce către cunoașterea binelui care va să vină.»

«Când Morienus fu întrebat de rege, de ce trăiește mai curând în munți ori în pustiu, decât în mănăstiri, el răspunse: Nu mă îndoiesc că în mănăstiri și comunități găsesc mai multă liniște, iar în pustiu și-n munți trudă anevoioasă; dar nu culege cine nu seamănă... Peste măsură de strâmtă e poarta de acces către pace, și nimeni nu o poate străbate, decât prin suferința sufletească.»[90]

[387] Nu trebuie să uităm, considerând această ultimă frază, că MORIENUS nu vorbește pentru edificarea generală, ci cu referire directă la arta divină și la opera sa. În mod analog se exprimă și MICHAEL MAIER când spune: «Există în chimie un anumit corp nobil (lapis), la începutul căruia domnește întristarea cu oțet, la sfârșit însă desfătarea cu voioșie; așa am presupus că mi se va întâmpla și mie: și anume că mai întâi voi suferi greutate, tristețe și scârbă, în cele din urmă însă voi zări toate lucrurile mai îmbucurătoare și mai ușoare.»[91]

[388] Același autor confirmă că maestrul (artifex) «e stimulat de chimie să mediteze la lucrurile cerești»[92] și că cel inițiat de Dumnezeu în aceste mistere «se leapădă de toate grijile insignifiante, cum ar fi mâncarea și îmbrăcămintea și i se pare că renaște.»[93]

---

tractatus seu capitula Hermetis Trismegisti, aurei în: prima ediție ? în: *Art. chem*). Dar acolo pasajul sună în felul următor (la începutul cap. 2, p. 14): «Fili mi, ante omnia moneo te Deum timere, in quo est nisus tuae dispositionis et adunatio cuiuslibet sequestrati.» [Fiul meu, înainte de toate te sfătuiesc, să te temi de Dumnezeu, pe care se sprijină toate strădaniile tale și care se-ntovărășește cu fiecare solitar.] În ce privește alterarea citatelor din Hermes în *Rosarium*, cf, paragr. 140 [acest volum], nota 18.

[87] *Morieni Romani quondam eremitae Hierosolymitani, De re metalica* etc., vezi RICHARD REITZENSTEIN, *Alchemistiche Lehrschriften und Märchen bei den Arabern*, Giessen 1923, MORIENUS (Morienes sau Marianus) trebuie să fi fost profesorul prințului omaiad KHALID IBN JAZID IBN MU'AWIJAH (635-704). Vezi E.O. VON LIPPMANN, *Entstehung und Ausbreitung der Alchemie*, 3 vol., Berlin 1919 sq., p. 357. Pasajul se găsește și în: *Morieni Romani eremitae Hierosolymitani sermo* în: *Art.aurif.* II, p. 22 sq.

[88] «Quibus eam a primaeva rerum natura conferre disposuit.» (p. 22).

[89] «...animos suos etram ipsi regere non possunt diutius nisi usque ad terminum» etc. (p. 23).

[90] l.c., p. 18 «... nisi per animae afflictionem.»

[91] MAJER, MICHAEL: *Symbola aureae mensae duodecim nationum*, Frankfurt 1617, p. 568.

[92] l.c., p. 144.

[93] l.c., p. 143.

Imag. 136 Dumnezeu îl luminează pe artifex.
BARCHUSEN, *Elementa chemicae* (1718)

[389] Dificultatea și întristarea care se găsesc la începutul operei ar trebui la rândul lor să coincidă cu «nigredo», ca și înfiorătoarele întunecimi ale spiritului», despre care vorbește «*Aurora consurgens*»; iar ele, la rândul lor, sunt tot una cu «afflictio animae», suferința sufletului, la care se referă MORIENUS. Expresia cu care el desemnează atitudinea adeptului: «amor perfectissimus» [iubire desăvârșită], exprimă dăruirea lui deosebită față de operă. Dacă această «seria meditatio» (concentrare serioasă) nu este o fanfaronadă – ceea ce n-avem nici un motiv să credem –, atunci trebuie să ne imaginăm că vechii adepți își îndeplineau opera cu o concentrare ieșită din comun, chiar cu o ardoare religioasă. (Cf. mai jos.) O asemenea devoțiune este, desigur, potrivită pentru a proiecta valori și semnificații în interiorul obiectului investigației pline de dăruire și pentru a-l umple cu forme și figuri care își au originea în primul rând în inconștientul investigatorului.[94]

C. MEDITAȚIE ȘI IMAGINAȚIE

[390] Interpretarea de mai sus este susținută de modul deosebit și remarcabil în care alchimiștii folosesc expresiile «meditatio» și «imaginatio». Lexiconul lui RULAND

[94] «Meditatio <s.v.> dicitur, quoties cum aliquo alio colloquium habetur internum, qui tamen non videtur. Ut cum Deo ipsum invocando, vel cum seipso, vel proprio angelo bono» (p. 327). Această concepție corespunde întrucâtva «colocviului» («colloquium») din Exercițiile lui IGNATIUS DE LOYOLA. Importanța meditației este unanim subliniată de autori. Nici nu mai e nevoie să o dovedim.

Imag. 137 Alchimist care meditează în stadiul de «nigredo» la începutul operei.
JAMSTHALER, *Viatorium spagyricum* (1625)

din 1612, *«Lexicon Alchemiae»*, definește «meditatio» după cum urmează: «Cuvântul „meditatio" se folosește, când cineva poartă un dialog interior cu un partener invizibil, fie, prin invocație, cu Dumnezeu, fie cu el însuși, fie cu îngerul lui păzitor.» (imag. 137). Acest «dialog interior» este o situație cu care psihologii sunt familiarizați – fiind o parte esențială a tehnicii de confruntare cu inconștientul.[95] Definiția lui RULAND demonstrează însă mai presus de orice îndoială că, atunci când alchimiștii vorbesc despre «meditații», nu înțeleg în nici un caz prin aceasta o simplă reflecție, ci, mai mult decât atât, un dialog, deci o relație vie cu glasul «celuilalt» din noi, care răspunde cu glasul inconștientului. Trebuie să înțelegem așadar conceptul de meditație folosit în dictonul hermetic de mai sus: «și cum toate lucrurile purced de la Unul, prin meditația celui Unic», în acest sens alchimic, al unui dialog creator, prin care lucrurile trec dintr-un stadiu inconștient potențial într-un stadiu manifest. Astfel, într-un tratat al lui PHILALETHES[96] citim: «Lucrul cel mai de mirare este că

[95] Trimit la descrierea mea din: *Die Beziehungen* [paragr. 341 sq.]
[96] *Introitus apertus* în: *Mus. herm.*, p. 693.

piatra noastră, deși este deja desăvârșită și poate să comunice o tinctură perfectă, se înjosește de bună voie încă o dată, și va medita o nouă volatilitate, în afara oricărei manipulări.»[97] Ce înseamnă volatilitatea meditată înțelegem cu câteva rânduri mai jos, unde se spune: «Din propria-i voință se va lichefia... și din porunca lui Dumnezeu va fi dăruită cu spirit, care se va înălța în zbor și va lua piatra cu sine.»[98] «A medita» înseamnă, deci, din nou, că, de data aceasta printr-un dialog cu Dumnezeu, pietrei i se insuflă mai mult spirit, ceea ce înseamnă că ea devine și mai spiritualizată, mai volatilă, mai sublimată (imag. 178). La fel scrie și KHUNRATH:

«Pe toate acestea să le studiezi,/ meditează,/ asudă,/ lucrează, fierbe... și un torent mântuitor ți se va deschide, care izvorăște din inima Fiului lumii celei mari», o apă «pe care însuși Fiul lumii celei mari ne-o dă,/ și pe care ne-o dăruiește din trupul și inima sa, ca pe o adevărată aqua vitae...»[99]

[391] Tot așa trebuie înțeleasă mai sus pomenita «meditatio caelestium bonorum», în sensul unui raport viu, dialectic cu anumite dominante ale inconștientului. Găsim o confirmare excelentă pentru aceasta într-un tratat al unui alchimist francez din secolele XVII / XVIII[100]. El spune literal:

«De câte ori i-am văzut (pe preoții egipteni: «sacerdotes Aegyptiorum») cuprinși de bucurie văzând capacitatea mea de înțelegere, cu câtă afecțiune mă sărutau, căci îmi era la îndemână adevărata concepție a ambiguităților unei doctrine absurde. Cât de ades, făcându-le plăcere frumoasele mele descoperiri în privința figurilor înțelepciunii vechi și încâlcite, erau îndemnați să reveleze ochilor sau degetelor mele vasul hermetic, salamandra (imag. 138; și imag. 129, 130), Luna plină și răsăritul Soarelui.»

[392] Deși această istorisire nu este o confesiune, ci o descriere a vârstei de aur a alchimiei, ea ne arată totuși cum concepea alchimistul structura psihologică a «opus»-ului său. Relația cu puterile invizibile ale sufletului constituie adevăratul secret al Marii Opere («Magisterium»). Pentru a exprima acest secret, vechii maeștri foloseau cu plăcere forma alegoriei. Unul din cele mai vechi monumente de acest fel, care a exercitat, mai târziu, o influență considerabilă asupra literaturii, este *«Visio Arislei»* (Viziunea lui Arisleus), care, prin întreaga ei alcătuire, se înrudește îndeaproape cu acea serie de viziuni cunoscute nouă din psihologia inconștientului[101]. (Vezi mai jos).

---

[97] «... novamque volatilitatem citra ullam manuum impositionem meditabitur.»

[98] Vezi în această privință legenda mahomedană a stâncii din moscheea lui Omar (Ierusalim), care a vrut să zboare împreună cu Mahomed, când acesta s-a înălțat la cer.

[99] *Hyleal. Chaos*, p. 274.

[100] Iau acest text dintr-un manuscris intitulat *Figurarum aegyptiorum secretarum...* Incipit: «Ab omni aevo aegyptiorum sacerdotes» [p. 1] (Început: Dintotdeauna egiptenii au avut preoți). Colophon: «Laus Jesu in saecula» (p. 46) (Colofon: Gloria lui Isus în vecii vecilor). (fol. 47, pergament, sec. al XVII-lea; în proprietatea mea). Gravurile din acest manuscris sunt identice cu cele din Ms. Nr. 973 (sec. al XVIII-lea) Bibl. de l'Arsenal, Paris. Ele provin din *Pratique* de NICOLAS FLAMEL (1330 până în 1414), Ms. francez Nr. 14765/2 (sec al XVIII-lea), al Bibl. Nationale, Paris. Textul latin al manuscrisului meu are până în prezent o proveniență necunoscută (Vezi imag. 23, 148, 157 și 164).

[101] *Art. aurif.* I, p. 146 sq. Vezi traducerea lui RUSKA. În publicația omagială dedicată lui STICKER, editată de KARL SUDHOFF: *Historische Studien und Skizzen zur Natur- und Heilwissen-*

Imag. 138 Spiritul mercurial al «primei materia» întruchipat de salamandra care se «desfată» în foc.
MAIER, *Scrutinium chymicum* (1687)

[393] Am mai pomenit faptul că, la fel ca termenul «meditatio», și noțiunea de «imaginatio» este de o însemnătate deosebită în «opus»-ul alchimic. Am făcut deja cunoștință cu acel remarcabil pasaj din «*Rosarium*», din care am aflat că opera trebuie îndeplinită cu adevărata «imaginatio», iar dintr-un alt citat am învățat cum poate fi făcut să crească arborele filosofic prin contemplație (imag. 131 și 135). Lexiconul lui RULAND ne ajută încă o dată să înțelegem ce înseamnă pentru alchimist «imaginatio».

schaft, p. 22 sqq.: Viziunea lui Arisleus. Și mai vechi în seria viziunilor sunt cea a lui ZOSIMOS, în περὶ ἀρετῆς (BERTHELOT, *Collection des anciens alchimistes grecs*, III, I, 1 sq.), ca și cea a lui KRATES (BERTHELOT, *La chimie au moyen âge*, III, p. 44 sqq.)

Imag. 139 Hermes făcând să iasă, prin vrăji, sufletul înaripat dintr-o urnă.
Lekythos funerar attic

[394] Căci RULAND spune: «Imaginația este astrul din om[102], corpul celest sau supracelest.» Această definiție uimitoare aruncă o lumină aparte asupra proceselor imaginative legate de «opus»: căci ele nu trebuie gândite nicidecum ca niște spectre imateriale, așa cum ne place să ne reprezentăm imaginile fanteziei, ci ca ceva corporal, ca un «corpus» subtil (imag. 139), de natură semi-spirituală. Într-o epocă în care nu exista încă psihologia empirică era fatal să domine un atare concretism; căci tot ce aparținea inconștientului, odată activat, era proiectat în ceva material, ceea ce înseamnă că intra în comunicare cu omul din exterior. Era, într-o oarecare măsură, o făptură hibridă, jumătate spirit, jumătate fizic, o concretizare cum întâlnim adeseori în psihologia primitivilor. Astfel, «imaginatio» sau imaginația ca proces este și o îndeletnicire fizică, care se lasă încadrată în ciclul transformărilor materiale, determină transformări de acest fel și este, la rândul ei, determinată de ele. Alchimistul se afla astfel nu numai în raport cu inconștientul, ci și cu substanța, pe care spera să o transforme prin puterea imaginației sale. Expresia specifică «astrum» (astru) este un termen paracelsic, care în acest context înseamnă aproximativ «chintesență»[103]. *«Imaginatio» este deci un extract concentrat de forțe vii, atât fizice cât și psihice.* De aici și cerința ca artistul să aibă o constituție fizică sănătoasă; căci el lucrează cu și pentru propria-i chintesență și este de aceea el însuși condiția indispensabilă a propriei sale experiențe. Dar tocmai din pricina acestui amestec de fizic și psihic rămâne de

[102] «...astrum in homine, coeleste sive supracoeleste corpus.» RULAND se alătură aici lui PARACELSUS. Prin urmare trimit cititorul la studiul meu *Paracelsus als geistige Erscheinung* (O.C. 13, în special paragr. 173).

[103] RULAND, l. c., s.v. «astrum»: «virtus et potentia rerum, ex praeparationibus acquisita» [virtutea și forța din lucruri, cucerită prin preparație]; de aici și «extractum» sau «quinta essentia» [extras sau chintesență].

cele mai multe ori un punct obscur dacă transformările definitive din procesul alchimic trebuie căutate mai mult în domeniul material sau mai mult în tărâmul spiritual. Dar această întrebare este, de fapt, greșit pusă. Pentru că în epocă nu se punea problema alternativei, ci exista un domeniu intermediar între materie și spirit: adică un domeniu psihic de corpuri subtile[104], care puteau să apară la fel de bine în forma spirituală ca și în forma materială. Numai considerate în acest fel, lucrurile pot trece de la absurditatea raționamentului alchimic în sfera comprehensibilului. Bineînțeles, existența acestui domeniu intermediar încetează brusc în momentul în care încercăm să studiem materia în și pentru sine, făcând abstracție de orice proiecție; și domeniul intermediar al corpurilor subtile continuă să rămână în non-existență, câtă vreme credem că știm ceva definitiv despre materie sau spirit. Dar de îndată ce vine clipa în care fizica ajunge la ceva «inexplorat și inexplorabil» și totodată psihologia trebuie să recunoască că mai există și alte forme de existență psihică decât achizițiile conștiinței personale, cu alte cuvinte, când și psihologia, la rândul ei, se lovește de obscuritatea impenetrabilă, atunci domeniul intermediar revine la viață, iar fizicul și psihicul sunt, încă o dată, amestecate într-o unitate indisolubilă. Astăzi ne-am apropiat deja foarte mult de această cotitură.

[395] Nu putem evita asemenea reflecții dacă vrem să înțelegem întrucâtva terminologia particulară a alchimiei. În zilele noastre asertiunile precedente referitoare la «eroarea» alchimiei sunt oarecum demodate de când aspectul ei psihologic trasează noi sarcini științei. Există în alchimie probleme foarte moderne, care se situează însă pe un alt plan decât cel al chimiei.

[396] Conceptul «imaginatio» este, desigur, una dintre cele mai importante, dacă nu cea mai importantă cheie pentru înțelegerea «opus»-lui. Autorul anonim al tratatului *«De sulphure»*[105] vorbește despre capacitatea imaginativă a sufletului, în acel pasaj, în care voia să comunice tocmai ceea ce anticii ar fi evitat: și anume să dea o indicație clară asupra secretului artei. Sufletul [spune el] ține locul lui Dumnezeu (sui locum tenens seu vice Rex est = îi ține locul sau domnește în locul lui) și locuiește în spiritul vieții, în sângele pur. El guvernează mintea[106], iar aceasta guvernează corpul. Sufletul funcționează (operatur) în corp; dar cea mai mare parte a funcțiunii sale (operatio) o exercită în afara corpului. (Putem adăuga, ca o explicație: în proiecție). Această particularitate este divină, căci înțelepciunea dumnezeiască este numai parțial închisă în corpul lumii, în cea mai mare parte ea e în exterior și imaginează lucruri mult mai elevate decât ar putea concepe (concipere) corpul lumii, iar acestea sunt în afara naturii: tainele proprii ale lui Dumnezeu. Sufletul însuși este un exemplu: și el imaginează lucruri mult mai profunde (profundissima) în afara trupului, ca și Dumnezeu. Este adevărat, însă, că ceea ce imaginează sufletul se petrece numai în gând[107], pe când ceea ce imaginează Dumnezeu se petrece în realitate. «Dar sufletul are puterea absolută și independentă

[104] FIGULUS (*Rosiarium novum*, p. 109) spune: «(Anima) este ca un fum subtil, imperceptibil.»

[105] *Mus. herm.*, p. 601 sq.

[106] «Illa gubernat mentem» (l.c., p. 617).

[107] «...exequitur nisi in mente» (l.c., p. 617).

(absolutam et separatam potestatem) de a face alte lucruri (alia facere), decât cele pe care trupul le poate concepe. Iar, când vrea, el deține cea mai mare putere asupra corpului (potestatem in corpus); altfel filosofia noastră ar fi zadarnică... Poți să concepi mai marele, fiindcă noi ți-am deschis porțile.»

D. SUFLET ȘI CORP

[397] Citatul de mai sus ne îngăduie să ne formăm o prețioasă privire de ansamblu asupra modului de gândire alchimic. Sufletul este în acest text, în mod evident, o «anima corporalis» [un suflet corporal] (imag. 91 și 208), care locuiește în sânge. El ar corespunde prin urmare inconștientului, în măsura în care acesta e înțeles ca fenomenul psihic care intervine, ca mijlocitor, între conștiință și funcțiile fiziologice ale corpului. În ierarhia tantrică Chakren[108], această «anima» și-ar avea locul sub diafragmă. De altfel, el este vicarul lui Dumnezeu, vicerege și analog lui Deus Creator (Dumnezeu creator). Există persoane care simt nevoia să alăture sau, dacă se poate, să supraordoneze un supraconștient inconștientului, pe care nu-l pot concepe decât ca pe un subconștient. Asemenea ipoteze nu îi deranjează pe filosofii noștri; căci, conform doctrinei lor, orice formă de existență elementară conține propria-i antiteză interioară, teorie prin care [alchimiștii] au anticipat problematica contrariilor din psihologia modernă. Cu privire la aceasta este important ce are de spus autorul nostru despre elementul aer[109]:

«Aerul este un element pur, nealterat, cel mai demn în felul lui, deosebit de ușor și invizibil, dar greu pe dinăuntru, vizibil și solid. În el e închis (inclusus) spiritul Celui Prea-Înalt, care plutea deasupra apelor înaintea Creației, după mărturia Sfintelor Scripturi: „și zbura pe aripile vântului"[110]. În acest element sunt integrate (integrae) toate lucrurile prin imaginația focului.»

[398] Ca să înțelegem un asemenea enunț, trebuie să facem abstracție de concepțiile moderne privind natura unui gaz și să considerăm enunțul din punct de vedere strict psihologic. În acest caz este vorba despre proiecția unei perechi de contrarii, ca ușor-greu, vizibil-invizibil ș.a.m.d. Or, identitatea contrariilor este caracteristica oricărui fenomen psihic în stadiul inconștient. Astfel, și «anima corporalis» e, în același timp, «spiritualis», iar miezul greu și solid al aerului e totodată «spiritus creator», care plutește deasupra apelor. Și cum în spiritul creator sunt conținute «imaginile tuturor creaturilor», așa sunt imaginate sau «figurate» în aer toate lucrurile prin «puterea focului»; pe de-o parte, prin faptul că focul înconjoară tronul lui Dumnezeu și din el au fost creați îngerii și, în ordine și calitate descendentă, toate celelalte ființe, adică au fost «imaginate» prin infuzia «animei» arzătoare în

[108] AVALON (ed.), *The Serpent Power*, London 1919.
[109] *Mus. herm.*, p. 612.
[110] «Et ... volavit super pennas ventorum» (*Ps.* 17,11.)

aerul vieții[111]; pe de altă parte, pentru că focul distruge tot ce e compus și restituie aerului imaginea componentelor sub formă de fum.

[399] Sufletul, spune autorul nostru, e numai parțial întemnițat în trup, tot așa cum Dumnezeu este numai parțial închis în corpul lumii. Dacă despuiem acest enunț de caracterul său metafizic, atunci ceea ce ne spune este că sufletul nu este decât parțial identic cu existența noastră conștientă empiric, în rest însă se găsește proiectat în astre și, în acea stare, imaginează sau reprezintă mai marele, pe care corpul nu-l poate cuprinde, adică nu-l poate realiza. Acest «mai mare» (maiora) corespunde lui «mai elevat» (altiora), care se raportează la imaginația creatoare de lumi a lui Dumnezeu. Dar tocmai fiindcă este imaginat de Dumnezeu, «mai elevat»-ul devine imediat substanțial și nu încremenește în stadiul unei realități virtuale, ca și conținuturile inconștientului. Prin această activitate a sufletului «extra corpus» (în afara corpului) se înțelege «opus» (opera) alchimică, lucru care reiese clar din observația că sufletul are totuși puterea supremă asupra corpului și că, dacă n-ar fi așa, arta regală sau filosofia ar fi zadarnică. «Poți», spune autorul, «să concepi (concipere) mai-marele»; în consecință corpul tău poate să realizeze aceasta cu ajutorul artei și cu voia lui Dumnezeu: «Deo concedente» (dacă Dumnezeu îți îngăduie) – formulă care revine mereu în alchimie.

[400] «Imaginatio», așa cum o înțeleg alchimiștii, este de fapt o cheie care deschide poarta către secretul operei («opus») (imag. 140). Știm acum că e vorba despre a reprezenta și a realiza acest «mai mare», pe care «anima», în numele lui Dumnezeu, îl imaginează creator și «extra naturam» (în afara naturii) – sau, modern spus, e vorba despre actualizarea acelor conținuturi ale inconștientului[112], care sunt «extra naturam», adică nu sunt date în lumea noastră empirică, ci sunt, în consecință, un apriori de natură arhetipală. Locul sau mijlocul (medium) actualizării nu este nici materia, nici spiritul, ci acel domeniu intermediar al realității subtile care nu poate fi bine exprimat decât prin simbol. Simbolul nu este nici abstract nici concret, nici rațional nici irațional, nici real nici ireal. Este, de fiecare dată, ambele: este «non vulgi» (neobișnuit), preocuparea aristocratică a celui izolat («cuiuslibet sequestrati» = a fiecărui solitar), a celui ales și desemnat de Dumnezeu încă de la început.

Într-o «explicatio locorum signatorum» (explicația figurilor marcate prin litere), LIBAVIUS dă următoarea «explicație» a imaginii alăturate [imag. 142, n.t.] (tradusă):

A piedestal sau fundament ca imagine a pământului.
BB doi giganți sau Atlași care, așezați (în genunchi) pe fundament, țin din dreapta și din stânga sfera și o sprijină cu palmele.

[111] În mod asemănător este «imaginat» în noi Christos. (*Aquarium sapientum* în: *Mus. herm.*, p. 113): «Deus, antequam Christus filius eius, in nobis formatus imaginatusque fuit, ... nobis potius terribilis Deus.» [Înainte ca Fiul său, Christos, să fi fost format și imaginat în noi, Dumnezeu era pentru noi mai ales înspăimântător.]

[112] Toate «secretele noastre» s-au născut dintr-o «imagine» (imago), spune RIPLAEUS (*Opera*, p. 9)

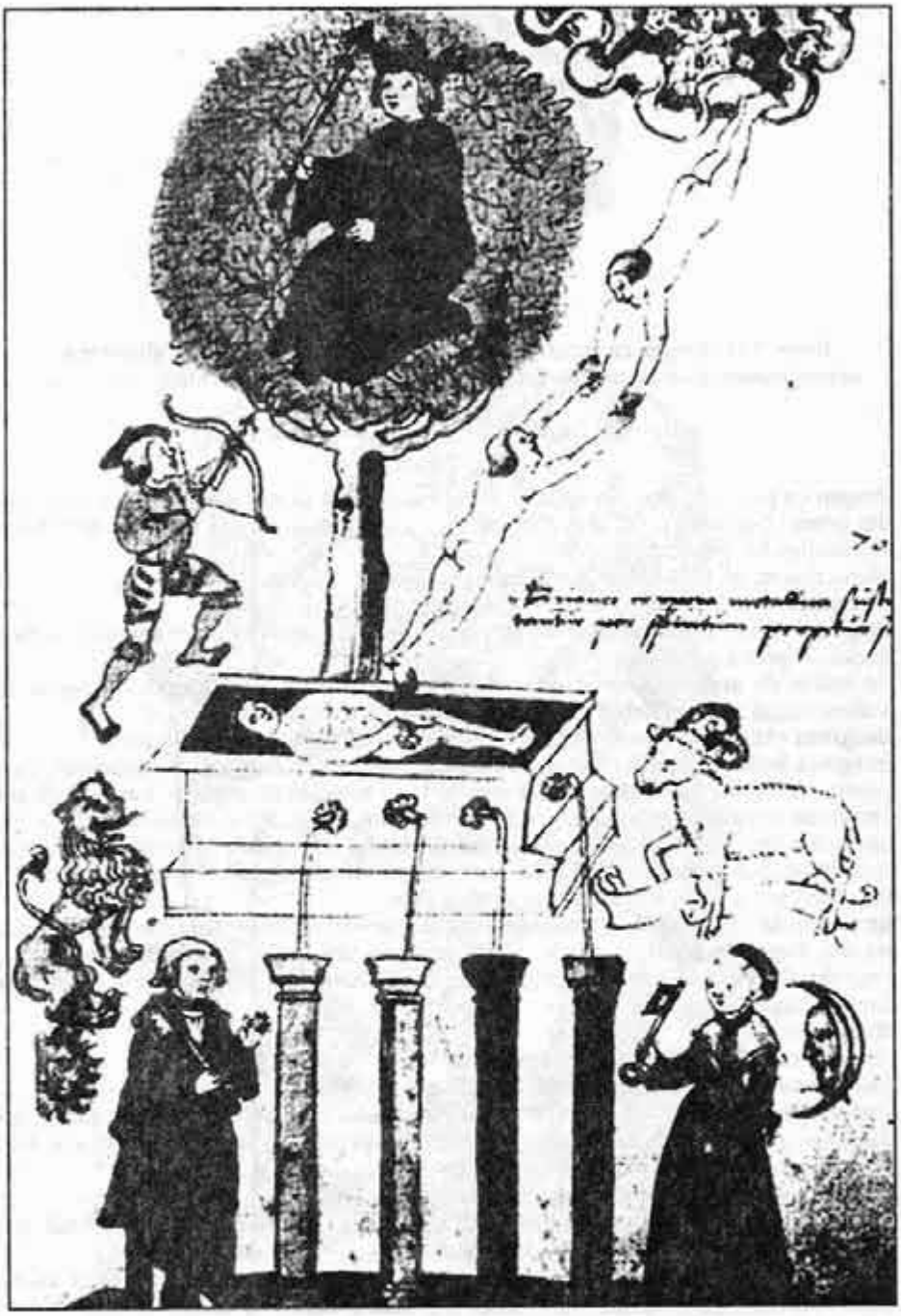

Imag. 140 Artifex cu a sa «soror mystica», ținând cheia operei. Ei reprezintă Soarele și Luna (Sol, Luna).
Tractatus qui dicitur Thomae Aquinatis de alchimia (1520)

Imag. 141 Artifex cu carte și altar; în fundal un lan de grâu ca alegorie a operei «opus» și «conjunctio» (unirea) Soarelui (Sol) și Lunii (Luna), dătătoare de viață.
KELLEY, *Tractatus duo de Lapide philosophorum* (1676)

C dragon cu patru capete, din suflarea căruia ia naștere sfera; cele patru grade ale focului; din primul bot iese un fel de aer, din al doilea un fum subtil, din al treilea fum și foc, din al patrulea foc pur.
D Mercurius cu un lanț de argint, de care zac legate două fiare.
E leul verde.
F dragonul cu un singur cap. – E și F înseamnă unul și același lucru: și anume lichidul mercurial, «materia prima» a pietrei.
G un vultur de argint cu trei capete; două capete plecate se ofilesc, în vreme ce din al treilea scuipă apă sau lichid mercurial în mare, care e marcată de un H.
I imaginea vântului, care exală spirit (spiritus) în marea așternută dedesubt.
K imaginea leului roșu, din pieptul căruia curge sânge roșu în marea de dedesubt, s.a.m.d., pentru că trebuie colorată așa ca și cum ar fi un amestec de argint și aur sau alb și roșu. Imaginea se aplică trupului, sufletului și spiritului, de către cei care (încă) de la început caută trei (principii), sau sângelui leului și cleiului vulturului. Căci, deoarece ei acceptă trei, au un dublu Mercurius. Iar cei care acceptă două, au numai unul, care e produs de un cristal sau un metal încă necopt al filosofilor.
L un fluviu de apă neagră, ca în haos, care reprezintă «putrefactio», din care se înalță un munte, negru la poale și alb la vârf, așa încât din vârful lui curge la vale un izvor argintiu. Căci el este imaginea primei disoluții și coagulări, și a celei de-a doua disoluții, care decurge din ea.
M chiar acest munte.
NN capetele corbilor negri, care privesc din mare.
O ploaie de argint care cade din nori pe culmea muntelui.
Uneori aceasta reprezintă hrănirea și purificarea lui Lato de către Azoch, alteori a doua disoluție, prin care elementul aer e extras din pământ și apă (pământul e o formă a muntelui, apa, lichidul mării, deja menționat).
P norii, din care se revarsă rouă sau ploaie sau lichid hrănitor.
Q imaginea cerului, pe care stă culcat un dragon, care își devorează propria coadă, pe care o ține în sus; el reprezintă a doua cogulare.
RR un etiopian și o etiopiană care sprijină două sfere laterale superioare. Sunt așezați pe sfera cea mare și reprezintă prin urmare negreala («nigredo») celei de-a doua operații, în a doua putrefacție.
S o mare de argint pur, sugerând lichidul mercurial, prin intervenția căruia tincturile sunt reunite.

Imag. 142 Reprezentarea succesiunii treptelor procesului alchimic.
LIBAVIUS, *Alchymia* (1606)

T înfățișează o lebădă care plutește pe mare și scuipă din cioc un lichid lăptos. Această lebădă este elixirul alb, creta albă, arsenicul filosofilor, ceea ce e comun celor doi fermenți. Ea trebuie să sprijine cu spatele și cu aripile sfera superioară.

V eclipsa de Soare.

XX Soarele, care se cufundă în mare, adică în marea mercurială, în care trebuiue să curgă și elixirul. Aceasta conduce la veritabila eclipsă de Soare, la capetele căreia trebuie reprezentat un curcubeu, pentru a sugera «coada de păun», care apare apoi în coagulare.

YY eclipsa de Lună, care are și ea la ambele extremități un curcubeu și, (tot) în partea inferioară a mării, în care Luna trebuie să se cufunde. Este imaginea fermentației albe. Dar ambele mări trebuie să fie destul de întunecate.

Z Luna alunecând în mare.

a regina, încununată cu o coroană de argint, mângâie un vultur alb sau argintiu, care stă lângă ea.

b regele în purpură, cu coroană de aur, are lângă el un leu de aur. În mâna cealaltă, regina ține un crin alb, regele unul roșu.

c un phönix, pe sferă, incinerându-se; din cenușă se înalță în zbor multe păsări de argint și aur. Este simbolul multiplicării și al augmentării.

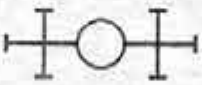

3. OPERA

A. METODA

[401] Baza alchimiei este opera (opus). Aceasta conține o parte practică, adevărata «operatio» pe care trebuie să ne-o reprezentăm ca fiind experimentarea realizată cu corpuri chimice. După părerea mea, este lipsită de orice perspectivă dorința de a stabili vreo ordine oarecare în haosul infinit al substanțelor manipulate și al procedurilor. De asemenea, nu ne putem face, decât rareori, o idee, și aceea aproximativă, despre felul în care se lucra, despre substatele ce se foloseau și despre rezultatele obținute. De regulă, cititorului îi sunt total obscure denumirile substanțelor, care pot să însemne *orice*, și tocmai substanțele cel mai des folosite, ca argintul viu, sarea și sulful, sunt cele a căror semnificație alchimică aparține secretelor artei. De altfel nu trebuie să ne imaginăm că alchimiștii s-ar fi înțeles întotdeauna reciproc. Ei înșiși se plâng de obscuritatea textelor și își trădează uneori incapacitatea de a înțelege propriile lor simboluri și figuri simbolice. Astfel, de pildă, savantul MICHAEL MAIER îi reproșează lui GEBER, care reprezenta autoritatea clasică, faptul că este cel mai obscur dintre toți; ar fi nevoie de un Oedip, spune el, pentru a descifra «*Gebrina Sphinx*». BERNARDUS TREVISANUS, un alt alchimist vestit, merge până la a-l numi pe GEBER un obscurantist și un Proteus, care promite miezul și oferă cojile.[1]

Imag. 143 Alchimiști la lucru.
Mutus liber (1702)

[1] MAIER, *Symbola*, p. 202. Vezi și MAIER, *Scrutinium*, p. 33: «...sunt enim plerique libri adeo obscure scripti, ut a solis authoribus suis percipiantur.» [Căci cele mai multe cărți sunt scrise atât de obscur, încât sunt înțelese numai de autorii lor.]

[402] Alchimistul e conștient de faptul că scrie obscur. El recunoaște că își voalează intenționat gândirea, dar nu spune nicăieri – după știința mea – că nici nu *poate* să scrie altfel. Își face din necesitate o virtute, pretinzând fie că, dintr-un motiv sau altul, trebuie să ascundă adevărul, fie că vrea să redea (adevărul) cât de clar cu putință, numai să nu rostească cu glas tare ce este «prima materia» sau piatra (lapis).

[403] Obscuritatea profundă care învăluie procedura chimică provine din faptul că alchimistul se interesează, ce-i drept, pe de o parte, de partea chimică a operei sale, dar, pe de altă parte, se folosește de ea ca să născocească o nomenclatură pentru transformările psihice care îl fascinează de fapt. Fiecare alchimist original își construiește, așa zicând, propriul sistem de idei, mai mult sau mai puțin individual, compus din cuvintele («dicta») filosofilor și dintr-o combinație de analogii ale conceptelor fundamentale alchimice, analogii care sunt adesea luate de pretutindeni. Există chiar tratate care au fost scrise mai mult sau mai puțin în scopul de a procura artistului material pentru analogii.[2] Metoda alchimiei, din perspectivă psihologică, este cea a unei amplificări nelimitate. «Amplificatio» își are întotdeauna locul, când e vorba de o experiență obscură, care este atât de vag schițată, încât trebuie să fie amplificată și lărgită, prin așezarea într-un context psihologic, pentru a putea fi înțeleasă. De aceea folosim «amplificatio» și în psihologia complexă (analitică), în interpretarea viselor; căci visul este o aluzie prea slabă pentru a fi înțeleasă, de aceea trebuie îmbogățită prin material asociativ și analogic, și trebuie amplificată până la pragul inteligibilului. Această «amplificatio» formează partea a doua din «opus» și este concepută de alchimiști ca «theoria».[3] La origine, teoria este «filosofie hermetică», care se lărgește, foarte curând, prin asimilarea unor reprezentări din dogmele creștine. În cea mai veche alchimie occidentală, fragmentele hermetice au fost transmise, în cea mai mare parte, prin originalele arabe. Contactul direct cu «*Corpus Hermeticum*» s-a stabilit abia în a doua jumătate a secolului al XV-lea, și anume când MARSILIUS FICINUS a tradus în limba latină manuscrisul grec, ajuns atunci din Macedonia în Italia.

[404] Vignieta care însoțește titlul lui «*Tripus aureus*» din 1677 (imag. 144) ilustrează clar dublul aspect al alchimiei. Imaginea e divizată în două părți[4]: la dreapta este un laborator, în care un bărbat, îmbrăcat doar în pantaloni scurți, înte-

[2] De exemplu *Aurora* II în: *Art. aurif.*, I, p. 198 sq.

[3] De exemplu *Introitus apertus* în: *Mus. herm.*, p. 660: «Sunt enim in principiis nostris multae heterogenae superfluitates, quae in puritatem nunquam (ad opus nostrum) reduci possunt, eapropter penitus expurgare illas expedit, quod factu impossibile erit absque arcanorum nostrorum theoria, qua medium docemus, quo cum ex meretricis menstruo excernatur Diadema Regale.» [În materia de la care pornim este, de fapt, foarte mult material inutil, eterogen, care nu va putea fi nicicând purificat pentru opera noastră; de aceea e bine să le eliminăm pe acestea complet, ceea ce însă ar fi imposibil fără teoria misterelor noastre, prin care arătăm mijlocul și calea prin care din menstruația unei curtezane se poate extrage o diademă regală.] *Rosarium philosophorum* este, ca *secunda pars alchemiae*, o asemenea «theoria» (teorie) în sensul veritabil de *visio* (spectacol, de exemplu reprezentație dramatică etc.) Cf. «Theorica» lui Paracelsus în [JUNG]: *Paracelsus als Arzt* [paragr. 41].

[4] O ilustrație asemănătoare se găsește la KHUNRATH, *Amphitheatrum*, Tab. III (imag. 145).

Imag. 144 La stânga: trei artiști (artifex) în bibliotecă; la dreapta: artistul, respectiv ajutorul lui, la lucrul practic în laborator.
MAIER, *Tripus aureus* (1677)

țește focul; la stânga este o bibliotecă, în care un abate (CREMER[5]), un călugăr (BASILIUS VALENTINUS[6]) și un laic (THOMAS NORTON[7]) discută unul cu altul. În mijloc, însă, pe cuptor, se înalță trepiedul cu retorta, în care apare dragonul înaripat. Dragonul simbolizează experiența, viziunea alchimistului[8] laborant și «teoretician». Drago-

[5] JOHN CREMER, abate de Westminster, a trăit la începutul sec. al XIV-lea. Tratatul său *Testamentum* e reprodus în *Mus. herm.*, p. 533 sq.

[6] Un personaj legendar, fictiv.

[7] Autorul încert al vestitului *Ordinall of Alchemy* în ELIAS ASHMOLE *Theatrum chemicum Britannicum*. În privința personalității sale cf. M. NIERENSTEIN și P.F. CHAPMAN, *Inquiry into the Authorship of the Ordinall of Alchemy*, în: *Isis* XVIII (Bruges 1932), p. 290-321.

[8] Ne putem face o idee asupra acestor viziuni, cum ar fi cea a tatălui lui BENVENUTO CELLINI, pe care acesta o descrie în autobiografia sa: « Pe când aveam vreo cinci ani, tatăl meu se afla într-o mică încăpere boltită a casei noastre, unde se spălaseră rufe și unde mai rămăsese un foc bun de butuci de stejar. Tata ținea o vioară în mână, cânta și se acompania cu ea lângă foc; căci era foarte frig. Întâmplător, zări în mijlocul celui mai arzător jar un animăluț, ca o șopârlă, care se desfăta în flăcările vii. Își dădu de îndată seama ce era, puse să fim chemați eu și sora mea, ne arătă nouă, copiilor, animalul, și îmi trase o palmă zdravănă. Când prinsei să plâng cu nădejde, el încercă să mă potolească blând și zise: Dragul meu fiu! Nu te lovesc fiindcă ai făcut ceva rău, ci numai ca să-ți amintești de această șopârlă pe care o vezi în foc. E

Imag. 145 Laborator și oratoriu.
Khunrath, *Amphitheatrum sapientiae aeternae* (1604)

nul ca atare este un monstru, fiind un simbol care combină principiul chtonian al șarpelui cu principiul aerian al păsării. Este, după cum confirmă RULAND[9], o variantă a lui Mercurius. Dar Mercurius este o apariție materială a divinului Hermes înaripat (imag. 146), zeul revelației, stăpânul gândirii și psihopomp par excellence. Metalul lichid al argintului viu («argentum vivum») era substanța minunată, care exprima perfect natura lui στίλβων, a celui care strălucește și însuflețește pe dinăuntru. Când

o salamandră (imag. 138), cum, din câte știu, nu s-a mai văzut. Mă sărută apoi și îmi dădu câțiva bănuți.» (GOETHE, *Werke* XXXIV, p. 20).

[9] *Lexicon alchemiae*, s.v. «draco».

Imag. 146 Mercurius ca «simbol unificator».
VALENTINUS, *Duodecim claves* (1678)

alchimistul vorbește despre Mercurius, se referă, aparent, la argintul viu, în interior însă e vorba despre spiritul creator al lumii, disimulat sau întemnițat în materie. Dragonul este, probabil, cel mai vechi simbol pictural al alchimiei care ne este atestat documentar. El apare ca οὐροβόρος (cel care își mușcă coada) în Codex Marcianus (imag. 147), care datează din secolele X/XI[10], cu următoarea legendă: ἕν τὸ πᾶν (Unul, Totul)[11]. Alchimiștii repetă fără încetare că opera («opus») purcede de la *un* lucru și conduce către *Unul*[12], deci e, într-o oarecare măsură, un cerc, ca și drago-

[10] Cf. F.S. TAYLOR, *A Survey of Greek Alchemy* în: *Journal of Hellenic Studies* (London 1930), pp. 109-139.

[11] Reprodus în BERTHELOT, *Alch. grecs*, Introduction, p. 132.

[12] *Rosarium* în: *Art. aurif.* II, p. 206 sq.: «Unius ergo esto voluntatis in opere naturae, nec modo hoc, modo illud attentare praesumas, quia in rerum multitudine ars nostra non perficitur. Quantumcunque enim diversificentur eius nomina, tamen semper una sola res est, et de eadem re...» [Concentrează-ți, deci, eforturile la opera naturii, fără să îți propui să încerci ba una, ba alta, căci arta noastră nu se întâmplă într-o diversitate de lucruri. Și într-adevăr, oricât ar diferi numele lor, e vorba totuși mereu de unul și același lucru.] «...unus est lapis, una medicina, unum vas, unum regimen, unaque dispositio.» [Una este piatra, unul este medicamentul, unul este vasul, una este metoda, una este raportarea (la operă) («dispositio»)] (l.c.); R. REITZENSTEIN, *Alchemistische Lehrschriften und Märchen bei den Arabern*, Gießen

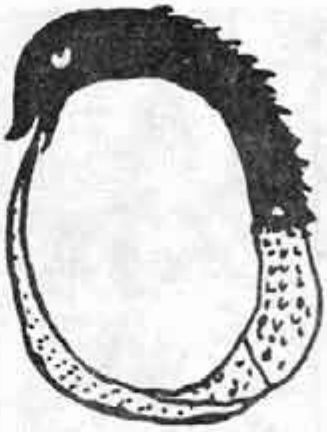

Imag. 147 Ouroboros.
Codex Marcianus (Veneția, sec. al XI-lea)

nul, care își mușcă coada. (Vezi și imag. 20, 44, 46 și 47) De aceea opera («opus») se numește adesea «circulare» = în formă de cerc, sau «rota» = roata. (Vezi și imag. 80.) Mercurius se află la începutul și la sfârșitul operei. El este «prima materia», «caput corvi» (capul corbului), «nigredo»; ca dragon se înghite pe sine, și tot ca dragon moare și reînvie ca lapis (piatra). El este jocul culorilor din «cauda pavonis» (coada de păun) și despărțirea în cele patru elemente. El este hermafroditul existenței primordiale, care se desparte în perechea clasică frate-soră și se reunește în «coniunctio», pentru ca în final să apară din nou, sub forma strălucitoare de lumină nouă («lumen novum»), de *lapis*. Este metal și totodată lichid, materie și totuși spirit, rece și în același timp arzător[13], otravă și leac, *un simbol care unește contrariile*[14] (imag. 148).

B. SPIRITUL ÎN MATERIE

[405] Toate aceste reprezentări sunt cel mai vechi patrimoniu al alchimiei. ZOSIMOS, în secolul al III-lea, citează în scrierea sa «*Despre artă și interpretare*»[15] una

1923, p. 71. MORIENUS îl citează pe împăratul HERAKLEIOS (610-641): «Hercules... dixit: Hoc autem magisterium ex una primum radice procedit, quae post modum in plures res expanditur, et iterum ad unam revertitur...» [Herakles spuse: Această artă purcede dintr-o rădăcină *unică*, pentru ca pe urmă să se diversifice într-o pluralitate de lucruri, care se întorc din nou la unitate.] (*De transmutatione metallorum*) în: *Art. aurif.* II, p. 25)

[13] *Rosarium* în: *Art. aurif.* II, p. 210: «Scitote ergo, quod argentum vivum est ignis, corpora comburens magis quam ignis.» [Să știți așadar că argintul viu este un foc care arde corpurile mai mult decât focul.]

[14] Cf. semnificația simbolului unificator în cartea mea *Psychologische Typen* (O.C. 6, Paragr. 315 sq.).

[15] BERTHELOT, *Alch. grecs*, III, VI, 5.

Imag. 148 Mercurius (Caduceus = împăciuitor), unind perechile contrare în proces.
Figurarum aegyptiorum secretarum (sec. al XVIII-lea)

Imag. 148 Mercurius (Caduceus = împăciuitor), unind perechile contrare în proces.
Figurarum aegyptiorum secretarum (sec. al XVIII-lea)

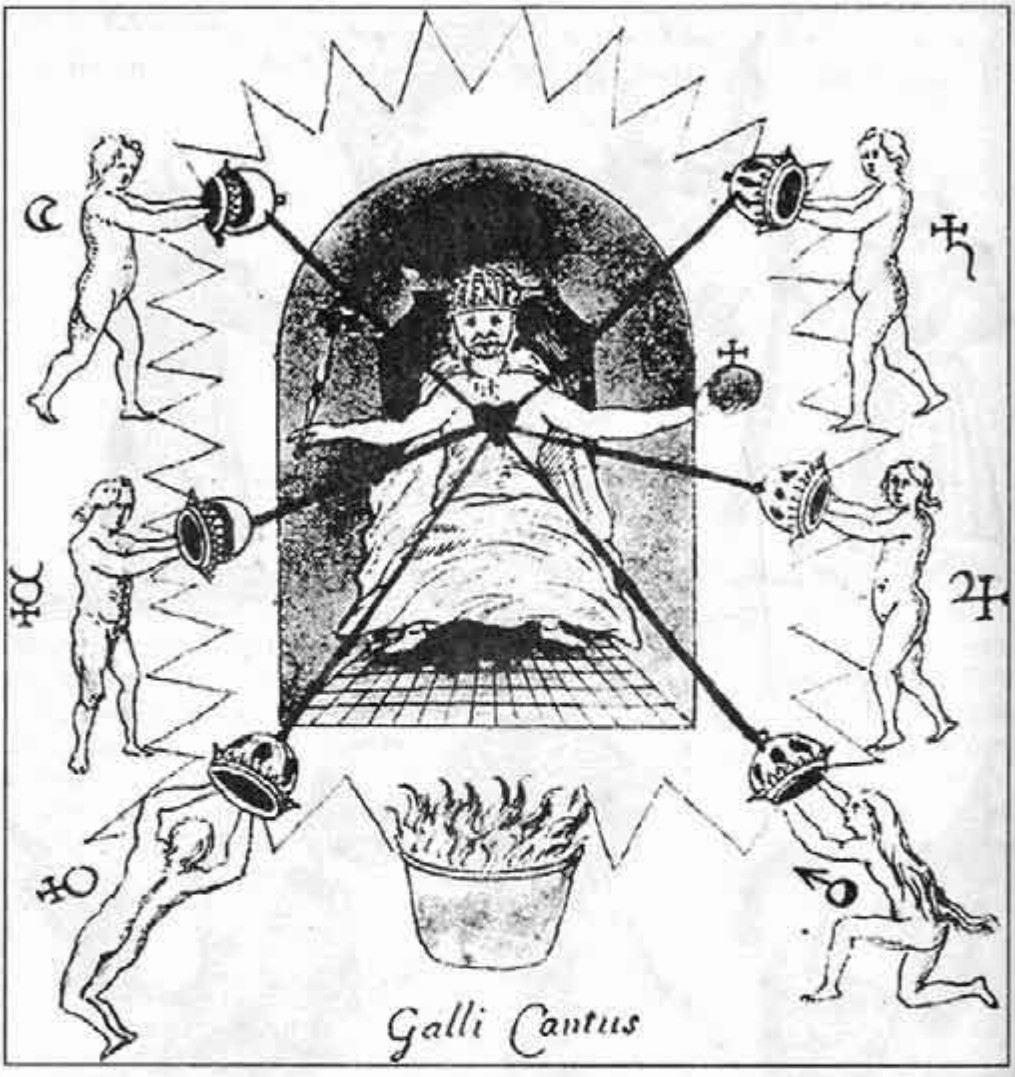

Imag. 149 Regele bolnav («prima materia»), din inima căruia copiii-planete își primesc coroanele.
La Sagesse des anciens (sec. al XVIII-lea)

dintre cele mai vechi autorități ale alchimiei, și anume pe OSTANES[16], cel care aparține zorilor istoriei, și pe care PLINIUS îl cunoștea deja. Relațiile lui OSTANES cu unul dintre cei mai vechi scriitori alchimiști, și anume cu DEMOCRIT, trebuie să dateze din primul secol înaintea lui Christos.[17] Acest OSTANES ar fi spus următoarele:

[16] Un text atribuit lui OSTANES, cunoscut în versiune arabă, se găsește în BERTHELOT, *Chimie au moyen âge* III, p. 116 sq. Un text grecesc în: BERTHELOT, *Alch. grecs*, IV, II.

[17] VON LIPPMANN, *Entstehung und Ausbreitung der Alchemie*, 3 vol., Berlin/1919-1954, p. 334.

Imag. 150 Mercurul penetrant.
Speculum veritatis (Vatican, sec. al XVII-lea)

«Mergi către apele Nilului și vei găsi acolo o piatră care are un spirit (πνεῦμα). Ia această piatră, sparge-o în două și întinde mâna înăuntrul ei și smulge-i inima: căci sufletul ei (ψυχή) e în inima ei.»[18] (imag. 149). Un interpolator adaugă: «Vei găsi acolo, spune el, această piatră, care are un spirit, ceea ce se referă la scoaterea argintului viu (ἐξυδραργύρωσις).[19]»

[406] Când NIETZSCHE utilizează în «*Zarathustra*» metafora emfatică «pentru mine o imagine doarme în piatră», el spune cam același lucru, dar inversând termenii. În Antichitate, lumea materiei era umplută de proiecția unei taine psihice, care în acea clipă apărea ca taină a materiei și care a persistat ca atare până la declinul alchimiei, în secolul al XVIII-lea. Dar intuiția extatică a lui NIETZSCHE voia să smulgă taina supraomului tocmai pietrei, în care până atunci dormise. El dorea să creeze, conform acestei imagini, supraomul, pe care, în termenii limbajului Antichității, l-am putea numi chiar omul divin. Exact pe dos procedau vechii alchimiști: ei căutau piatra miraculoasă, care conținea o esență pneumatică, pentru a dobândi prin ea această substanță care penetrează toate corpurile (pentru că ea este «spiritul» care a pătruns în piatră) și care transformă toate materiile comune în materii nobile prin schimbarea culorii [= tinctura, n.t.]. Această «substanță-spirit» este ca argintul viu,

[18] Cf. MAIER, *Symbola*, p. 19: «...extrahis Deum a cordibus statuarum» (...îl extragi pe Dumnezeu din inima statuilor) se referă la RAYMUNDUS LULLIUS, *Codicillus*, cap. 47 [p. 115]. Cf. și «extrahere cogitationem» [paragr. 357, nota 67] menționat mai sus.
[19] BERTHELOT, *Alch. grecs*, III, VI, 5.

care se ascunde, invizibil, în minereu și care trebuie să fie mai întâi expulzat, dacă vrem să-l recuperăm «in substantia». Odată ce posedăm acest mercur penetrant (imag. 150), putem să-l «proiectăm» asupra altor corpuri și să le facem să treacă din stadiul de imperfecțiune în cel de perfecțiune.[20] Starea imperfectă seamănă cu starea de somn; în ea corpurile sunt ca «cei care dorm înlănțuiți în Hades»[21] (imag. 151) și care sunt treziți, ca din moarte, la o viață nouă și mai frumoasă, prin tinctura divină dobândită din piatra fermecată, care poartă spiritul în sânul ei. Este cât se poate de clar că aici apare tendința nu numai de a vedea misterul transformării psihice în materie, ci și de a folosi aceasta ca principiu teoretic pentru realizarea transformărilor chimice.

[407] La fel cum NIETZSCHE a avut grijă ca nimeni să nu confunde supraomul cu un ideal spiritual sau moral al omului, tot așa despre tinctura sau apa divină se spune că nu numai că are un efect salutar și că înnobilează, ci și că preparatul e o otravă mortală, care străpunge corpurile ca pe al său însuși (așa cum πνεῦμα, spiritul, penetrează piatra)[22].

[408] ZOSIMOS este un gnostic influențat de HERMES. În confesiunea sa către Theosebeia, recomandă folosirea «krater»-ului (= cuvă, vas în care se face un amestec) ca mijloc de transformare: să se grăbească să ajungă la Poimandres, ca să fie botezată în krater.[23]

[409] Acest krater se referă la vasul divin, despre care HERMES îi vorbește lui Thoth în tratatul numit ὁ κρατήρ.[24] Acest vas a fost trimis de Dumnezeu pe pământ după facerea lumii, ca un fel de cristelniță, pe care o umpluse în prealabil cu νοῦς (= πνεῦμα, spirit). Prin aceasta, Dumnezeu a dat oamenilor – care voiau să se elibereze din starea lor naturală (imperfectă, de somn) ἄνοια = lipsă de cunoaștere sau, modern spus, conștiență insuficientă – o posibilitate de a se boteza în νοῦς (imag. 159) și de a participa, astfel, la stadiul superior de ἔννοια (iluminare, conștiință superioară). Dar νοῦς este un fel de βαφεῖον (produs de tinctură), deci tinctură care înnobilează corpul obișnuit (comun). Rolul său corespunde exact extractului de piatră colorant, care era sau este și πνεῦμα și are, în calitate de mercur, dubla semnificație hermetică a mântuitorului psihopomp[25] și a argintului viu (imag. 152).

[410] Este, deci, destul de clar că ZOSIMOS stăpânea un fel de filosofie mistică sau gnostică, ale cărei idei fundamentale le proiecta în materie. Când vorbim despre

---

[20] Este de altfel remarcabil că alchimiștii au ales tocmai cuvântul «proiectio» pentru a exprima aplicația mercurului filosofic la metalele imperfecte.

[21] BERTHELOT, *Alch. grecs*, IV, XX, 8.

[22] l.c., III, VI, 8.

[23] l.c., III, LI, 8.

[24] SCOTT, WALTER: *Hermetica* (Oxford 1924-1936) I, p. 149 sq.

[25] Este vorba aici de domeniul neopitagoreicilor. Caracterul penetrant al sufletului – pneuma –, care penetrează corpul, se regăsește la AENESIDEMOS (E. ZELLER, *Die Philosophie der Griechen*, partea a 3-a, p. 26). La el și aerul (ἀήρ) este substanța primordială, corespunzătoare pneumei (πνεῦμα) stoicilor (p. 23, nota 2). Hermes, al cărui caracter pneumatic (de vânt) (imag. 210 și 211) este indicat prin aripi, conduce sufletele la Cel Prea-Înalt (după ALEXANDROS POLYHISTOR) (p. 76); cele impure, însă, sunt înlănțuite de Erinii în Infern, în lanțuri de nesfărâmat (ca și cei imperfecți, «înlănțuiți în Hades») (imag. 151).

Imag. 151 Prizonierii din Infern.
IZQUIERDO, *Praxis exercitiorum spiritualium P.N.S. Ignatii* (1695)

Imag. 152 Sus: Saturn care își mănâncă copiii, stropit cu apă mercurială (lac virginis, vinum ardens). Jos: regenerarea în baie.
Tractatus qui dicitur Thomae Aquinatis de alchimia (1520)

proiecție psihologică, trebuie să ne amintim întotdeauna, așa cum am mai spus, faptul că proiecția este un fenomen preconștient, care acționează numai atâta vreme cât rămâne inconștient. Astfel, dacă ZOSIMOS, ca și toți ceilalți alchimiști, este convins nu numai că filosofia sa se aplică materiei, ci și că în materie au loc procese care corespund ipotezelor filosofice, trebuie că el a experimentat în materia însăși cel puțin o identitate între procesele sale spirituale și comportamentul materiei. Dar, ca trăire preconștientă, ea este inconștientă și de aceea ZOSIMOS, ca toți ceilalți, de altfel, nu se află în măsură să se pronunțe asupra ei. El o descoperă, pur și simplu, acolo, servind și acționând ca un pod care unește evenimente psihice și materiale într-*un* tot, așa încât «ce e înăuntru este și în afară.» Dar un fenomen inconștient, care scapă conștiinței, se răsfrânge totuși într-un fel undeva: de pildă în vise, viziuni și fantezii. Reprezentarea pneumei ca Fiul lui Dumnezeu, care se scufundă[26] în materie iar apoi se eliberează iarăși din ea ca să salveze prin sine toate sufletele, corespunde conținutului inconștient proiectat în materie (imag. 153). Acest conținut este un complex autonom, care duce o existență autonomă, independent de conștiință, în

Imag. 153 Artistul (artifex) ridică «homunculus», «fiul filosofilor», din vasul hermetic.
KELLEY, *Tractatus duo de Lapide philosophorum* (1676)

non-ego-ul psihic, și care, dacă intră în vreo constelație, adică dacă e atras de analogii exterioare, se proiectează imediat. Autonomia psihică a pneumei[27] este atestată de neopitagoreici: conform acestora, sufletul a fost înghițit de materie, cu excepția

[26] Similară este și ideea cabalistică a răspândirii lui Dumnezeu în lume, sub formă de scântei (*scintillae*) și ideea gnostică a scânteii (σπινθήρ).

[27] Conceptele de νοῦς și πνεῦμα sunt utilizate nediferențiat (promiscue) în sincretism. Semnificația cea mai veche a pneumei este «vânt», deci o manifestare a aerului; de unde echivalența în *aer* și *pneuma*. (ZELLER, l.c., partea a 3-a, p. 23). În vreme ce la ANAXIMENES substanța primordială este aerul (ZELLER, l.c., partea I, p. 713 sq.), la ARCHELAOS, elevul lui ANAXAGORAS, Dumnezeu este ἀήρ și νοῦς. La ANAXAGORAS, Creatorul lumii este νοῦς, care produce în haos un vârtej și provoacă prin aceasta despărțirea eterului și aerului (l.c., p. 687 sq.). Pentru conceptul de pneuma în sincretism cf. HANS LEISEGANG, *Der Heilige Geist*, Leipzig 1919, p. 26 sq.

spiritului (νοῦς). Dar acesta este exterior omului: este demonul lui. Cu greu s-ar putea formula mai bine autonomia spiritului. El pare identic cu zeul Anthropos: apare lângă Demiurg, dar este contrariul sferelor planetare. El rupe cercul sferelor și se apleacă spre pământ și apă (ceea ce înseamnă că e pe punctul de a se proiecta în elemente). Umbra lui cade pe pământ, dar în apă i se oglindește imaginea. Aceasta aprinde iubirea elementelor, și imaginea reflectată, de o frumusețe divină, îi place lui însuși atât de mult, încât ar vrea să locuiască în interiorul ei. Dar de-abia s-a pogorât într-însa, că Physis îl cuprinde într-o îmbrățișare pătimașă. Din această îmbrățișare se nasc primele șapte făpturi hermafrodite.[28] Acestea șapte sunt o aluzie evidentă la planete și, prin ele, la metale (imag. 154, cf. și imag. 21 și 79), care, conform concepției alchimice, provin din hermafroditul Mercurius.

Imag. 154
Regele cu cele șase planete, respectiv metale.

Imag. 155
Regele reînnoit (filius philosophorum), venerat de cele șase planete.

KELLEY, *Tractatus duo de Lapide philosophorum* (1676)

[411] În asemenea imagini cu caracter vizionar (Anthropos privindu-și imaginea reflectată) se exprimă fenomenul inconștient al proiecției unui conținut autonom. Aceste imagini mitice sunt astfel asemănătoare visurilor, care, pe de-o parte, ne dau de știre că a avut loc o proiecție, iar, pe de altă parte, ne împărtășesc ce a fost proiectat. După mărturiile contemporanilor, proiectat este daimonul divin (spirit), omul-zeu, pneuma ș.a.m.d. În măsura în care punctul de vedere al psihologiei complexe este realist, adică bazat pe ipoteza existenței conținuturilor psihice ca realități (existențe), s-ar putea spune că atributele numite caracterizează o parte inconștientă

[28] WOLFGANG SCHULTZ, *Dokumente der Gnosis*, Jena 1910, p. 64; RICHARD REITZENSTEIN, *Poimandres*, Leipzig, 1904, p. 50. – După concepția neopitagoreică, hermafroditismul este și un atribut al divinității. Cf. NIKOMACHOS (ZELLER, l.c., partea a 3-a, p. 106).

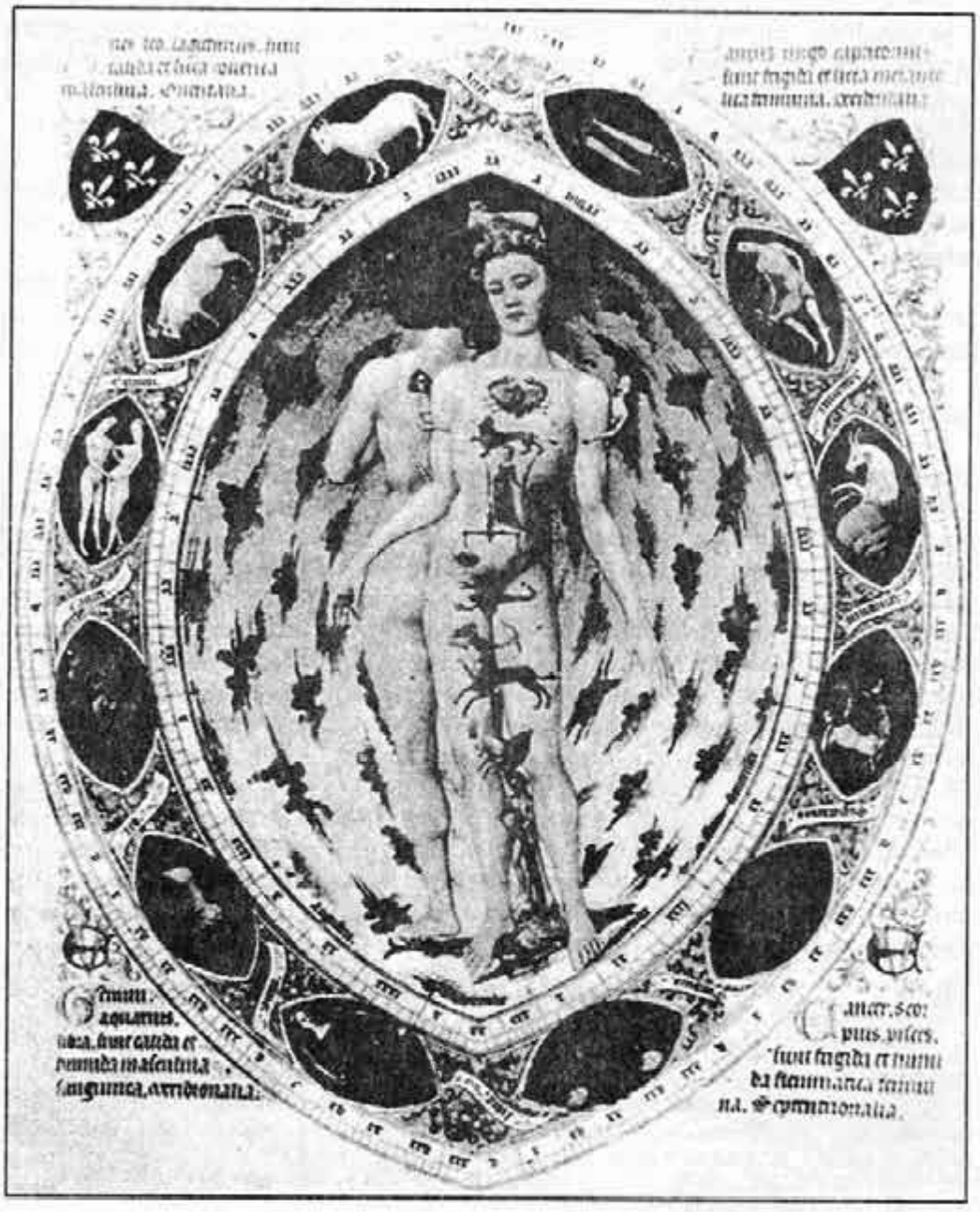

Imag. 156 Diada [dyas] (zi și noapte): reprezentare simbolică a corespondenței care există între zodiac și om.
Les Très riches Heures du Duc de Berry (sec. al XV-lea)

a personalității, căreia i se atribuie o conștiință superioară, cât și o superioritate asupra ființei umane de rând. Asemenea figuri exprimă totdeauna empiric intuiții sau calități superioare, care nu sunt, încă, conștiente și despre care, de altfel, e problematic să spui dacă trebuie să fie atribuite eului, în sensul propriu al termenului, sau nu. Problema atribuirii, care profanului probabil că-i apare ca o subtilitate gratuită, are, practic, o mare importanță. Căci o atribuire inexactă poate provoca inflații periculoase, care profanului îi par inofensive numai pentru că ignoră ce dezastre interioare și exterioare sunt provocate de asemenea inflații.[29]

[412] În fapt e vorba aici despre un conținut, care, până de curând, a fost atribuit doar foarte rar personalității umane. Singura mare excepție este Christos. Ca fiu al omului, υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου și ca θεοῦ υἱός, el încarnează omul-zeu și, ca întrupare a Logos-ului, mijlocită prin procreația pneumatică, este un avatar al spiritului (νοῦς) divin.

[413] Proiecția creștină se produce așadar asupra necunoscutului din om sau asupra omului necunoscut, care devine prin aceasta purtătorul «misterului înspăimântător și nemaiauzit».[30] Dimpotrivă, proiecția păgână depășește omul și atinge necunoscutul din lumea materială, substanța necunoscută, care, ca și omul ales, se umple într-un fel de Dumnezeu. Așa cum în creștinism divinitatea se ascunde în făptura servitorului, tot astfel în «filosofie» ea se ascunde în piatra mizeră. Coborârea Spiritului Sfânt («descensus spiritus sancti») se oprește în proiecția creștină la trupul viu al celui ales, care e, în același timp, om adevărat și Dumnezeu adevărat; în alchimie, coborârea merge, din contra, până în tenebrele materiei neînsuflețite, ale cărei straturi inferioare sunt guvernate de rău[31], conform concepției neopitagoreice. Răul formează împreună cu materia diada, dualitatea (imag. 156). Ea e de natură feminină, o «anima mundi» (sufletul lumii), physis feminin, care tânjește după îmbrățișarea celui Unic, a monadei, a celui bun și perfect.[32] Gnoza JUSTIN-iană o descrie ca Eden; în partea de sus fecioară, în partea de jos șarpe[33] (imag. 157). Răzbunătoare, ea luptă împotriva pneumei, pentru că aceasta, sub forma Demiurgului, a doua formă a lui Dumnezeu, a părăsit-o perfid. Ea este «sufletul divin încarcerat în elemente» care trebuie eliberat.[34]

---

[29] Cel care suferă inflația, ca stare de «umflare», e, în același timp, și «prea sus». Din această cauză pot apărea crize de amețeală (rău de înălțime), sau tendința de a cădea de pe scară, de a-și suci glezna, de a se împiedica de praguri sau scaune etc.

[30] BERTHELOT, *Alch. grecs*, IV, XX, 8: τὸ μυστήριον τὸ φρικτὸν καὶ παράδοξον.

[31] ZELLER, l.c., partea a 3-a, 2, p. 152.

[32] ZELLER, l.c., partea a 3-a, 2, p. 98 sq. și 151.

[33] HIPPOLYTOS, *Elenchos* V, 26, 1. Alchimia a aplicat motivul Edenului lui Mercurius, care a fost și el reprezentat având partea de sus a corpului de fecioară, iar partea de jos, de șarpe. Aceasta este originea *Melusinei* la PARACELSUS (cf. [JUNG], *Paracelsus als geistige Erscheinung*; O.C. 13, Paragr. 179 sq.).

[34] ἐν τοῖς στοιχείοις συνδεθεῖσα θεία ψυχή. Vezi salvarea și purificarea acestui suflet în Tratatul lui SOPHE (BERTHELOT, *Alch. grecs*, III, XLII, 1).

Imag. 157 «Anima Mercurii»
Figurarum aegyptiorum secretarum (sec. al XVIII-lea)

C. OPERA DE MÂNTUIRE

[414] Cum toate aceste imagini mitice descriu o dramă a psihicului uman de dincolo de conștiința noastră, *omul este în același timp cel care trebuie să fie mântuit și mântuitorul*. Prima formulă este cea creștină, a doua cea alchimică. În primul caz, omul își atribuie lui însuși nevoia de mântuire și trece unei figuri divine autonome sarcina de a îndeplini mântuirea, veritabilul ἄθλον (= luptă, încercare) sau «opus»; în cazul al doilea, omul se socotește el însuși dator să îndeplinească opera salvatoare («opus»), atribuind starea de suferință și deci nevoia de mântuire «animei mundi» prizonieră în materie.[35]

[415] În ambele cazuri mântuirea este o operă (imag. 158). În cazul creștinismului, viața și moartea omului-Dumnezeu sunt cele care, ca sacrificiu («sacrificium») unic, produc reconcilierea omului – care, pierdut în materie, simte nevoia de mântuire – cu Dumnezeu. Efectul mistic al sacrificiului de sine al omului-Dumnezeu se extinde, în primul rând, asupra tuturor oamenilor, e eficient însă numai asupra acelora care se supun cu credință sau care sunt aleși prin grație divină; ca apokatastasis (mântuire), se extinde, însă, conform concepției pauline, în al doilea rând, și asupra creației non-umane în general, care, într-un stadiu de imperfecțiune, așteaptă mântuirea, ca și omul simplu, natural. Printr-un fenomen de «sincronism», omul, ca purtător al unui suflet căzut în lume (în carne), se află în relație potențială («in potentia») cu Dumnezeu, în clipa în care acesta coboară, ca Fiu, în Maria, «virgo terra» [Fecioara-pământ], care reprezintă «materia» sub forma cea mai elevată; și el este «in potentia» pe deplin mântuit, în clipa în care Fiul etern al lui Dumnezeu se reîntoarce la Tatăl, după suferința morții sacrificiale.

[416] Ideologia acestui *mysterium* este anticipată în ciclurile miturilor lui Osiris, Orpheus, Dionysos, Herakles și în concepția despre Messia a profeților evrei.[36] Aceste anticipații se regăsesc mult în urmă, până la miturile primitive ale eroilor, în care victoria asupra morții joacă deja un rol.[37] Merită să menționăm și proiecțiile mai mult sau mai puțin contemporane asupra lui Attis și Mithras. De toate aceste manifestări ale misterului mântuirii și transformării proiecția creștină se deosebește prin

[35] În gnoza târzie iudaică (cabalistică) s-a dezvoltat o atitudine similară celei alchimice. Cf. excelenta descriere făcută de ERNST GAUGLER, *Das Spätjudentum*, în: *Mensch und Gottheit in den Religionen*, Bern/Leipzig 1942, p. 279 sq.

[36] Punctele principale sunt: natura de om-zeu a lui *Osiris*, care garantează imortalitatea umană, natura sa de grâu, dezmembrarea și resurecția lui; la *Orpheus*, potolirea instinctelor, pescarul, bunul păstor, maestrul înțelepciunii, sfâșierea; la *Dionysos*, natura sa de vin, extazul revelator, simbolistica peștelui, dezmembrarea și resurecția; la *Herakles*, supunerea către Eurysthaios și Omphalos, muncile grele (în principal salvarea umanității chinuite de rele), formarea unei cruci în spațiu prin călătoria sa; muncile de la 7 la 10 conduc la sud-nord / est-vest, verticala făcută de muncile 11 și 12 (cf. mențiunea Sf. Pavel, *Efes.*, 3, 18), autoincinerarea și «sublimatio» într-un stadiu divin.

[37] Cf. de exemplu mitul polinezian al lui Maui (HAMBRUCH [ed.], *Südseemärchen*, Jena 1916, p. 289. Material mai amplu la LEO FROBENIUS, *Das Zeitalter des Sonnengottes*, Berlin 1904).

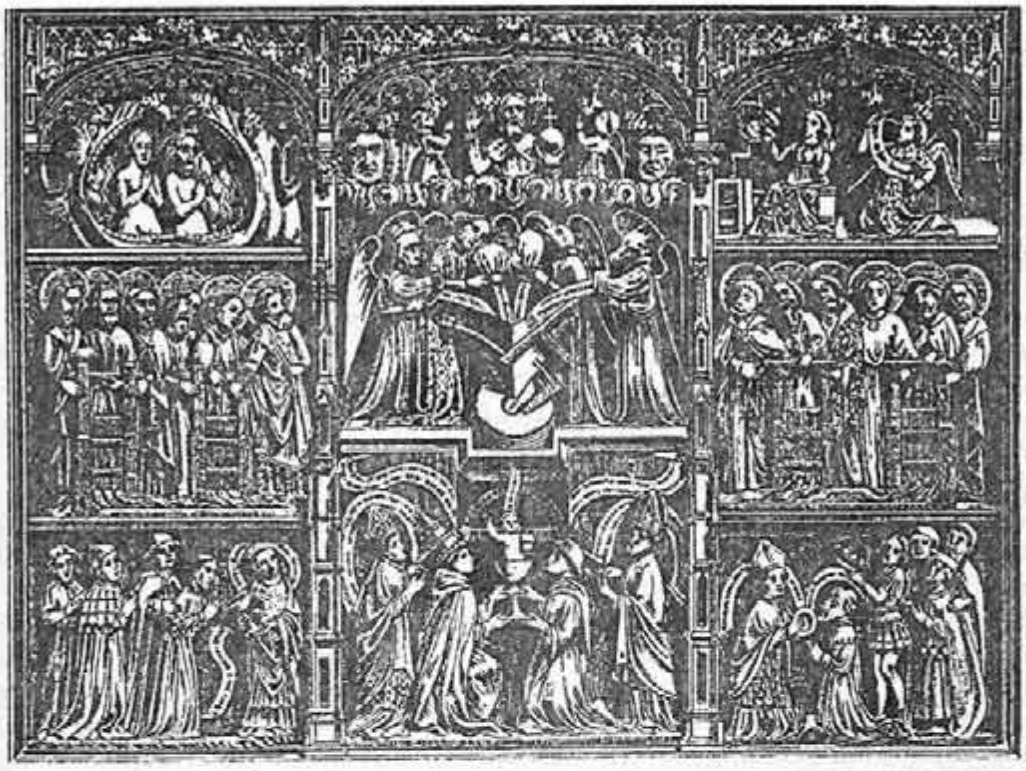

Imag. 158 «Moara ostiei». «Cuvântul», sub forma unor fâșii de text, este vărsat într-o moară de către cei patru evangheliști, pentru ca să reapară, după măcinare, în Caliciu (potir), sub forma lui Christos-copil.
Reprezentare simbolică din *Ioan*, 1, 14: «Cuvântul s-a făcut carne...» Altar principal al bisericii din Tribsees, Pomerania. (sec. al XV-lea)

figura istorică și personalitatea lui Isus. În el fenomenul mitic s-a încarnat și a pătruns astfel în domeniul istoriei lumii, ca un eveniment istoric și mistic unic.

[417] În eroul divin divinitatea însăși luptă pentru creația sa imperfectă, suferindă și vie; ea chiar se împovărează singură cu starea de suferință și îndeplinește, prin acest act sacrificial, «opus magnum» (Marea Operă), ἆθλον (încercarea, lupta) de mântuire și triumf asupra morții. În privința execuției acestei opere absolut metafizice, omul nu poate să facă, de fapt, nimic decisiv. El ridică ochii plin de credință și încredere către Mântuitorul său și se străduiește să îl imite («imitatio»), dar imitația lui nu ajunge niciodată atât de departe, încât omul însuși să devină mântuitor sau cel puțin propriul său mântuitor. Și totuși, o imitație perfectă și o restabilire completă a lui Christos în credincios ar trebuie să conducă în mod necesar la această concluzie. Dar nici nu poate fi vorba de așa ceva. Iar dacă s-ar petrece o astfel de asimilare, atunci Christos ar fi cel care s-a reprodus în credincios și a înlocuit personalitatea acestuia. Ar trebui să ne mulțumim cu această constatare, dacă n-ar exista Biserica. Instituția ei reprezintă nu mai puțin decât o continuare,

reînnoită perpetuu, a vieții lui Christos și a funcției sale sacrificiale. În «officium divinum» (oficiul divin) sau, conform expresiei benedictine, în «opus divinum» (opera divină), se repetă fără încetare jertfa lui Christos, actul mântuitor, fără să fie niciodată altceva decât sacrificiul unic, care a fost împlinit de Christos însuși și care este de-a pururi reîndeplinit de El, în timp și în afara oricărui timp. Acest «opus supernaturale» (operă supranaturală) este înfățișat în sacrificiul liturgic. În actul ritual, preotul deslușește întrucâtva evenimentul mistic; dar cel realmente activ este Christos, care se sacrifică întotdeauna și pretutindeni. E drept că jertfa morții lui s-a petrecut în timp, dar ea este în sine un eveniment situat în afara timpului. După concepția lui THOMA D'AQUINO, jertfa liturgică nu este o adevărată «immolatio» (jertfire) a trupului lui Christos, ci o reprezentare a jertfei.[38] Această concepție ar fi suficientă și consecventă, dacă nu ar avea loc transsubstanțierea elementelor oferite, pâinea și vinul. Căci această ofrandă trebuie să fie o operă, un «sacrificium» (literal tradus: «care face sacru»). Etimologia cuvântului german pentru sacrificiu, «Opfer», pare obscură; căci se pune întrebarea dacă provine din «offere» (a oferi) sau din «operari» (a acționa, a opera). În limbajul antic, «operari Deo» însemna a-l sluji pe Dumnezeu sau a-i aduce jertfă. Dar dacă Opfer este un «opus», atunci este cu mult mai mult decât «oblatio», ofranda unui dar atât de modest, ca pâinea și vinul. Trebuie să fie un act eficient, conferind cuvintelor rituale ale preotului semnificație cauzală. Cuvintele sfintei jertfe (qui pridie quam pateretur... [care în ajunul patimilor sale...]) nu trebuie înțelese, prin urmare, ca reprezentative, ci ca fiind *causa efficiens* (cauza eficientă) a transsubstanțierii. De aceea, iezuitul LESSIUS (†1623) numea cuvintele de consacrare (cuvintele sfintei jertfe) «sabia» cu care este sacrificat mielul de jertfă.[39] Teoria uciderii sacrificiale (mactatio, immolatio) ocupă un loc important în literatura liturgică, deși nu este aprobată peste tot, în consecințele ei adesea șocante. Ritul grec este, cu siguranță, cel mai clar dintre toate, așa cum îl descrie arhiepiscopul NICOLAOS CABASILAS (†aprox. 1363) din Thessalonike.[40] În prima parte (pregătitoare) a slujbei divine, pâinea și vinul nu se află pe altarul principal, ci pe πρόθεσις, un soi de masă. Acolo, preotul rupe o bucată din miezul pâinii, act însoțit de următorul text: «Și l-au dus ca pe un miel la tăiere». Apoi pune bucata de pâine pe masa (ofertoriului), zicând: «Mielul lui Dumnezeu este sacrificat.» Apoi un semn al crucii e întipărit în pâine și pâinea e străpunsă într-o parte cu o lance mică, cu textul: «Și unul dintre soldați îl străpunse cu o lance în coastă și din rană curse apă și sânge.» La aceste cuvinte, apă și vin se amestecă în potir. Apoi urmează «oblatio» (ofranda), preotul purtând ofranda într-o procesiune solemnă. (Aici δῶρον, darul, reprezintă donatorul; aceasta înseamnă că Christos sacrificatorul este și cel sacrificat.) Preotul repetă așadar evenimentul tradițional și, în măsura în care

[38] «... celebratio huius sacramenti est imago quaedam repraesentativa passionis Christi, quae est vera eius immolatio.» [Celebrarea acestui sacrament e ca o reprezentație a pătimirii lui Christos, care este veritabila sa jertfire] (*Real-Encyklopädie für prot. Theol. u. Kirche* XII, p. 689, 35).

[39] Această concepție este adoptată în ediția Beuron a Misalului (p. X).

[40] JOSEF KRAMP, *Die Opferanschauungen der römischen Meßliturgie*, Regensburg 1924, p. 114.

Christos, în stadiul sacramental, posedă o «*vita corporea actualis*»[41], o viață corporală efectivă, are loc, ca să spunem așa, și o mortificare fizică (mortificatio) a trupului său. Aceasta se produce prin efectul cuvintelor de consacrare rostite de preot, și prin aceasta, adică prin destrucția ofrandei și «oblatio occisi ad cultum Dei» (oferirea sacrificiului în onoarea lui Dumnezeu), se petrece transformarea, transsubstanțierea. Transsubstanțierea este o «transmutatio» a elementelor care, dintr-un stadiul material natural, murdar, imperfect, se schimbă într-un corp subtil. Pâinea, care trebuie să fie făcută din făină de grâu, semnifică corpul, vinul însă, ca sânge, semnifică sufletul. După transsubstanțiere, o bucată de ostie este amestecată cu vinul, act prin care se realizează «coniunctio» (uniunea) sufletului cu corpul (imag. 159), trupul viu al lui Christos, adică unitatea Bisericii.[42]

[418] Sfântul AMBROSIUS numea pâinea transfigurată «medicina» (leac). Este φάρμακον ἀθανασίας, leacul imortalității, care în timpul comuniunii («communio») produce în credincios efectul corespunzător naturii sale: uniunea corpului cu sufletul. Aceasta se întâmplă sub forma unei însănătoșiri a sufletului («et sanabitur anima mea» = și sufletul meu va fi vindecat) și a unei «reformatio» (recreație) a trupului («et mirabilis reformasti» = și ne-ai recreat în mod miraculos). Textul liturghiei ne arată cum trebuie să înțelegem acest lucru: «Și dă-ne nouă, prin misterul acestei ape

[41] «...vita corporea actualis sensitiva aut a sensibus pendens» [o viață corporală efectivă care e sensibilă sau care depinde de simțuri]. (Cardinal CIENFUEGOS – †1739 – în: *Real-Encykl.*, l.c., p. 696, 45).

[42] Cf. sacrificiul mielului în *Vita S. Brendani*: «Dixitque sanctus Brendanus fratribus: ‹Faciamus hic opus divinum, et sacrificemus Deo agnum immaculatum; quia hodie cena Domini est.› Et ibi manserunt usque in sabbatum sanctum Paschae. Invenerunt eciam ibi multos greges ovium unius coloris, id est albi, ita ut non possent terram videre prae multitudine ovium. Convocatis autem fratribus, vir sanctus dixit eis: ‹Accipite quae sunt necessaria ad diem festum de grege.› Illi autem acceperunt unam ovem et cum illam ligassent per cornua, sequebatur quasi domestica, sequens illorum vestigia. At ille: ‹Accipite, inquit, unum agnum immaculatum.› Qui cum viri Dei mandata complessent, paraverunt omnia ad opus diei crastine.» [Și sfântul Brendanus le spuse fraților: «Să îndeplinim aici opera divină și să-i sacrificăm lui Dumnezeu un miel imaculat, căci astăzi este Cina Domnului.» Și rămaseră acolo până în sâmbăta Paștilor. Găsiră acolo și numeroase oi din turmă de *o singură* culoare, și anume albe, așa încât nu puteau vedea pământul de numărul oilor. Sfântul chemă frații la sine și le vorbi: «Luați din turmă ce este necesar pentru sărbătoare.» Dar ei luară o oaie și, după ce o legaseră de coarne, mergea după ei ca un animal domestic și îi urma în tot locul. Iar el zise: «Luați un miel imaculat.» Și după ce îndepliniseră porunca omului lui Dumnezeu, pregătiră totul pentru ziua următoare.] (p. 12) «Confestim tunc cantaverunt tres psalmos: ‹*Misere mei Deus*, et *Domine refugium*, et *Deus Deus meus*.› Ad tertiam vero alios tres: ‹*Omnes gentes, Deus in nomine, Dilexi quoniam*› cum alleluya. Deinde immoloverunt agnum immaculatum, et omnes venerunt ad communionem dicentes: ‹*Hoc sacrum corpus Domini, et Salvatoris nostri, sanguinem sumite vobis in vitam aeternam.*›» [Imediat după aceea cântară trei psalmi: «Fie-ți milă de mine, Dumnezeule» și «Doamne, refugiul meu» și «Doamne Dumnezeul meu.» După aceștia trei, încă trei: «Voi toate popoarele», «Dumnezeule, în numele tău», «Căci am iubit», cu aleluia. Apoi sacrificară mielul imaculat, și veniră cu toții la împărtășanie zicând: «Acesta este trupul cel sfânt al Domnului și Mântuitorului nostru, primiți în voi sângele lui pentru viața eternă.] (*La Légende latine de S. Brandaines*, p. 34).

Imag. 159 «Coniunctio» (unirea) sufletului cu trupul: o versiune ecleziastică a băii nunții alchimice.
Les Grandes Heures du Duc de Berry (1413)

și acestui vin, posibilitatea să participăm la divinitatea celui care a socotit demn să devină părtaș umanității noastre: Isus Christos [etc.]» («Da nobis per huius aquae et vini mysterium, ejus divinitatis esse consortes, qui humanitatis nostrae fieri dignatus est particeps, Jesus Christus...»).

[419] Îngăduiți-mi să introduc aici o remarcă personală: pentru mine, ca protestant, a fost o veritabilă descoperire când am citit pentru prima oară cuvintele ofertoriului: «Deus, qui humanae substantiae dignitatem mirabiliter condisti.» (O, Doamne, tu, care ai creat minunat demnitatea substanței umane) și «qui humanitatis nostrae fieri dignatus es particeps» (și care te-ai socotit demn să împărtășești umanitatea noastră). În această apreciere – așa zicând transcendentală – a omului, pare să se ascundă mai mult. Căci dacă Dumnezeu «dignatus est» (s-a învrednicit) să împărtășească natura umană, atunci și omul se poate socoti vrednic să participe la natura divină. Într-un anumit sens, preotul face, deja, acest lucru, îndeplinind misterul jertfei, oferindu-se pe sine însuși ca victimă în locul lui Christos, iar comunitatea o face când mănâncă trupul consacrat și, prin aceasta, participă, substanțial, la divinitate.

[420] Pronunțând cuvintele consacrării, preotul provoacă transsubstanțierea, eliberând prin aceasta creatura pâinii și pe cea a vinului din imperfecțiunea lor elementară. Această concepție nu este de fel creștină; este, însă, alchimică. În vreme ce punctul de vedere catolic subliniază prezența eficientă a lui Christos, alchimistul se interesează de soarta și de mântuirea manifestă a substanțelor; căci în materia lor e prizonier sufletul divin și așteaptă izbăvirea, care îi e acordată chiar în momentul eliberării. Ea apare sub forma «Fiului lui Dumnezeu». Pentru alchimist, nu omul este cel care are, în primul rând, nevoie de mântuire, ci divinitatea, care este pierdută și doarme în materie. Numai în al doilea rând el speră ca substanța transformată să-i fie profitabilă, ca panaceu, ca «medicina catholica» (leac universal), lui, ca și corpurilor imperfecte («corpora imperfecta»), cum ar fi metalele de rând, bolnave etc. El nu visează, așadar, propria mântuire prin grația divină, ci *eliberarea lui Dumnezeu* din obscuritatea materiei. Îndeplinind această operă miraculoasă, beneficiază în mod secundar de efectul ei salutar. El poate aborda opera din necesitatea mântuirii, dar știe că mântuirea lui depinde de succesul operei sale, adică tocmai de faptul că eliberează sufletul divin. În acest scop, el are nevoie de meditație, de post și de rugăciune; în plus îi e necesar ajutorul Spiritului Sfânt, ca πάρεδρος (= spirit slujitor)[43]. Nu omul trebuie să fie mântuit, ci materia. De aceea și spiritul care apare în transformare nu este «fiul omului», ci «filius Macrocosmi» (fiul macrocosmosului), după cum foarte just se exprima KHUNRATH.[44] Deci nu Christos se naște din această transformare, ci o făptură materială inefabilă, numită «piatră», dar care prezintă calitățile cele mai paradoxale, pe lângă faptul că posedă «corpus», «anima», «spiritus» și puteri supranaturale pe deasupra (imag. 214). Am fi tentați să explicăm simbolistica transformării alchimice ca pe o caricatură a sacrificiului divin, dacă n-ar fi de origine păgână și mult mai veche decât acesta.

[43] Cf. KHUNRATH și alții.

[44] *Hyleal. Chaos*, p. 59 et passim. MORINEUS, care e mult mai vechi, spune (*De transmut. met.* în: *Art. aurif.* II, p. 37): «In hoc enium lapide quatuor continentur elementa, assimilaturque Mundo, et Mundi compositioni.» [Această piatră conține de fapt patru elemente și ea este asimilată lumii și compoziției lumii].

[421] Substanța care conține secretul divin e pretutindeni, chiar și în corpul omenesc.[45] Se poate obține ușor și se poate găsi peste tot; o găsești chiar și în gunoiul cel mai respingător[46] (imag. 256). Ca urmare, acest «opus» nu mai e un «officium» ritual (o slujbă rituală), ci acea operă de salvare, pe care Dumnezeu însuși a îndeplinit-o asupra umanității, într-o oarecare măsură ca un exemplu, prin Christos, dar pe care filosoful, care a primit «donum spiritus sancti» (darul Spiritului Sfânt), adică arta divină, o recunoaște acum drept «opus»-ul lui individual. Alchimiștii subliniază acest punct: «cine operează prin spiritul altuia și prin intermediul unei mâini plătite, acela va vedea rezultate care sunt departe de adevăr; și, reciproc, cel care servește altuia drept ajutor în laborator, nu va avea niciodată acces la misterele reginei.»[47] Am putea cita aici cuvintele lui CABASILAS: «La fel cum regii, când îi aduc ofrandă lui Dumnezeu, o poartă ei înșiși și nu pun pe alții să o ducă.»

[422] Alchimiștii sunt, de fapt, solitari declarați[48]; fiecare spune ceea ce are de spus în felul său.[49] Rareori au elevi și tradiția pare să se fi transmis prea puțin în mod direct; tot atât de puține indicii sunt despre existența unor societăți secrete sau altele de acest fel.[50] Fiecare a lucrat pe cont propriu și și-a îndurat singurătatea. În schimb, tocmai de aceea, disputele au fost rare. Scrierile lor sunt relativ scutite de polemică, iar felul în care se citează unii pe alții lasă să se vadă o uimitoare concordanță principială, chiar atunci când nu se înțelege prea bine lucrul asupra căruia ei

[45] MORIENUS îi spune regelui Calid (l.c., p. 37): «Haec enim res a te extrahitur: cuius etiam minera tu existis, apud te namque illam inveniunt, et ut verius confitear, a te accipunt: quod quum probaveris, amor eius et dilectio in te augebitur. Et scias hoc verum et indubitabile permanere.» [Căci acest lucru este extras din tine: și tu ești minereul său, substanța lui se regăsește în tine și, mai corect spus, din tine e luată, și când vei fi încercat asta, dorința și iubirea ta pentru ea vor crește. Și află că acest lucru rămâne adevărat și indubitabil.]

[46] «...in stercore invenitur.» [se găsește în bălegar].

[47] MAIER, *Symbola*, p. 336.

[48] KHUNRATH (l.c., p. 410) spune de exemplu: «...așa să procedezi și în laborator, să nu lucrezi decât tu singur / fără colaboratori; pentru ca Dumnezeu cel zelos / să nu-ți retragă și ție arta / din cauza colaboratorilor tăi / cărora nu vrea să le-o dăruiască.»

[49] «Quia nobis solis artem per nos solos investigatam tradimus, et non aliis...» (căci arta explorată prin noi singuri, numai nouă înșine ne-o transmitem, și nu altora) (GEBER, *Summa perfectionis* în: *Bibl. chem.* I, p. 557 b.).

[50] Fac abstracție, firește, de rosacrucienii mai târzii, ca și de comunitatea foarte veche «Poimandres», atestată de ZOSIMOS. Între aceste două epoci extreme n-am găsit decât un singur pasaj îndoielnic în *Practica Mariae Prophetissae* (*Art. aurif.* I, p. 323; cf. imag. 78): «Interlocutorul» Aros (Horus) o întreba pe Maria: «ô domina obedisti *in societate Scoyari*: ô prophetissa an inveniste in secretis Philosophorum...» [O, stăpână, ai fost în ascultare în comunitatea lui Scoyarus, și ai găsit secretele filosofilor...] Cuvântul «Scoyaris» sau «Scoyarus» amintește de misteriosul «Scayolus» din PARACELSUS (*De vita longa*), expresie care îl desemnează pe *adept*. («Scayolae» sunt forțele spirituale superioare sau principiile. Vezi *Paracelsus als geistige Erscheinung* [O.C. 13, paragr. 206 sq.]. Există vreun raport? Oricum, pare a fi o aluzie la o «societas». Dar s-ar putea ca tratatul Mariei să fie de o vârstă considerabilă, chiar din primele timpuri, prin urmare să ajungă în preajma societăților gnostice. AGRIPPA (*De incertitudine et vanitate scientiarum*, cap. XC) menționează un jurământ de inițiere alchimică, care ar putea indica existența unor societăți secrete. WAITE (*The Secret Tradition in Alchemy*) ajunge la o concluzie negativă în această privință. Pentru mai multe detalii vezi *Paracelsus* (l.c.).

erau de acord.[51] Se găsește prea puțin din acea închistare în principii și despicare a conceptelor în patru, care desfigurează de multe ori teologia și filosofia. Motivul e, probabil, faptul că «adevărata» alchimie n-a fost niciodată o afacere sau o carieră, ci o veritabilă operă («opus»), care se îndeplinea în liniște, în tăcere, cu sacrificiu de sine. Impresia este că fiecare a încercat să dea expresie experienței sale particulare, apelând pentru aceasta la acele cuvinte («dicta») ale maestrului care îi păreau a conține ceva asemănător.

[423] Toți sunt de acord încă din timpurile cele mai vechi că arta lor e sfântă și divină[52] și, de asemenea, că opera lor nu poate fi îndeplinită decât cu ajutorul lui Dumnezeu. Această știință e dată numai unui mic număr de indivizi și nimeni nu o înțelege, dacă Dumnezeu sau un maestru nu i-a deschis mintea.[53] Iar cunoștințele dobândite nu trebuie împărtășite altora care nu sunt vrednici de o asemenea cunoaștere.[54] Cum toate lucrurile esențiale sunt exprimate prin metafore, ele nu pot fi transmise decât celor inteligenți, care au darul de a înțelege.[55] Dimpotrivă, cei proști se lasă orbiți de interpretarea literală și de rețete și cad în greșeală.[56] Când citești cărțile, nu trebuie să te mulțumești cu una, ci trebuie să posezi multe[57]; pentru că «o carte o deschide pe alta».[58] Și trebuie să citești cu atenție, paragraf după paragraf; numai așa ai să descoperi.[59] Terminologia este dată ca total nesigură.[60] Uneori i se relevează cuiva în vis care este substanța căutată.[61] «Materia lapidis»

[51] *Turba philosophorum* este instructivă în această privință.

[52] «...magisterium nihil aliud est nisi arcanum et secretum secretorum Dei altissimi et magni» (MORIENUS, l.c., p. 39); «...donum et secretoru secretum Dei.» (*Cons. coniugii* în: *Art. aurif.*, p. 56); «...divinum mysterium a Deo datum, et in Mūdo non est res sublimior post animam rationale.» (*Rosarium* în: *Art. aurif.* II, p. 280.)

[53] *Rosarium*, l.c., pp. 212, 228.

[54] l.c., p. 219, 269.

[55] l.c., p. 230. Alchimia e superioară tuturor celorlalte științe, după părerea lui DJABIR (sec. al VIII-lea). «En effet, tout homme instruit dans une science quelconque, et qui n'a point donné une partie de son temps à l'étude de l'un des principes de l'oeuvre, en théorie ou en pratique, possède une culture intellectuelle absolument insuffisante.» [De fapt, orice om instruit într-o știință oarecare, și care n-a acordat o parte din timpul său studiului unuia dintre principiile operei, în teorie sau practică, posedă o cultură intelectuală absolut insuficientă.] (BERTHELOT, *Chimie au moyen âge*, III, p. 214). DJABIR trebuie să fi fost creștin sau sabean. (Vezi și RUSKA, *Die siebzig Bücher des Gabir ibn Hajjan*, Berlin 1927, p. 38). La inteligență apelează și SYNESIUS (BERTHELOT, *Alch. grecs*, II, III, 16). OLYMPIODOR compară chiar arta cu inteligența divină (l.c., 55). Și CHRISTIANOS pune accent pe inteligență (l.c., VI, I, 4 și VI, III, 2). Tot așa se subliniază în *Aurora* II (Prologus) în: *Art. aurif.* I, p. 185: «...oportet intellectum valde subtiliter et ingeniose acuere.» [Intelectul trebuie ascuțit cu multă subtilitate și ingeniozitate.]

[56] *Rosarium* în: *Art. aurif.* II, p. 210.

[57] «Librorum magnam habeat copiam.» (HOGHELANDE, *De alch. diff.* în: *Bibl. chem.* I, p. 342 a.)

[58] «Rasi... <dixit>: Liber enim librum aperit.» (citat din PETRUS BONUS, *Margarita pretiosa*, caput VIII, în: *Bibl. chem.* I, p. 33 b.)

[59] *Rosarium*, l.c., p. 230.

[60] l.c., pp. 211, 243, 269.

[61] «Aqua Philosophica tibi in somno aliquoties manifestata.» [Apa filosofică, care ți-a apărut în repetate rânduri în vis.] (SENDIVOGIUS, *Parabola*, în: *Bibl. chem.* II, p. 475 b.)

(substanța pietrei) poate fi descoperită prin inspirație divină.[62] Practicarea artei e un drum dificil[63], cel mai lung drum.[64] Arta nu are dușmani, cu excepția ignoranților.[65]

Imag. 160 Simbolul artei ca unire a contrariilor Apă-Foc.
ELEZAR, *Uraltes chymisches Werk* (1760)

[424] E de la sine înțeles că și în literatura alchimică există, ca peste tot, autori buni și autori răi. Există și produse comerciale, șarlatanești, prostești și înșelătoare. Asemenea opere inferioare sunt ușor de recunoscut, după cantitatea mare de rețete, redactarea neglijentă și stilul necultivat al autorilor lor, joaca lor enervantă de-a misterul, înspăimântătoarea lor platitudine și nerușinarea cu care insistă asupra fabricării aurului. Cărțile bune se recunosc întotdeauna după zelul, grija și după evidentul efort spiritual al autorului lor.

[62] FIGULUS, *Rosarium novum olympicum*, pars altera, p. 33.
[63] FIGULUS, *Tractatulus rhythmicus*, l.c., prima pars, p. 58.
[64] *Rosarium*, l.c., p. 230.
[65] ARNALDUS DE VILLANOVA în: *Rosarium*, l.c., p. 210.

4. MATERIA PRIMA

A. DENUMIRI ALE MATERIEI

[425] Baza operei este materia prima, care este unul dintre cele mai faimoase mistere ale alchimiei. Lucrul nu este atât de uimitor, deoarece ea reprezintă substanța necunoscută, care poartă proiecția conținutului psihic autonom. O asemenea substanță nu putea, firește, să fie comunicată, fiindcă proiecția emană de la individ și ca urmare este de fiecare dată altfel. De aceea nu e corect nici să afirmăm că alchimiștii n-au spus niciodată ce este prima materia; dimpotrivă, ei n-au dat decât prea multe indicii și, din pricina lor, s-au contrazis fără încetare. Pentru unii, prima materia era argintul viu, pentru alții minereul, fierul, aurul, plumbul, sarea, sulful, oțetul, apa, aerul, focul, pământul, sângele, rachiul, lapis, otrava, spiritul, norul, cerul, roua, umbra, marea, mama, Luna, dragonul, Venus, haosul, microcosmosul (imag. 162). Lexiconul lui RULAND dă nu mai puțin decât cincizeci de sinonime, al căror număr ar mai putea fi mult sporit.

[426] Pe lângă aceste definiții, parte chimice, parte mitologice, există și unele «filosofice», care indică o semnificație mai profundă. Astfel, în tratatul lui KOMARIOS[1] găsim denumirea «Hades». La OLYMPIODOR, pământul negru conține în sine pe cel «blestemat de Dumnezeu» (θεοκατάρατος). «*Consilium coniugii*» spune că tatăl aurului

Imag. 161 «Materia prima» ca Saturn, care își înghite copiii.
Mutus liber (1702)

[1] BERTHELOT, *Alch. grecs.*, IV, XX, 8

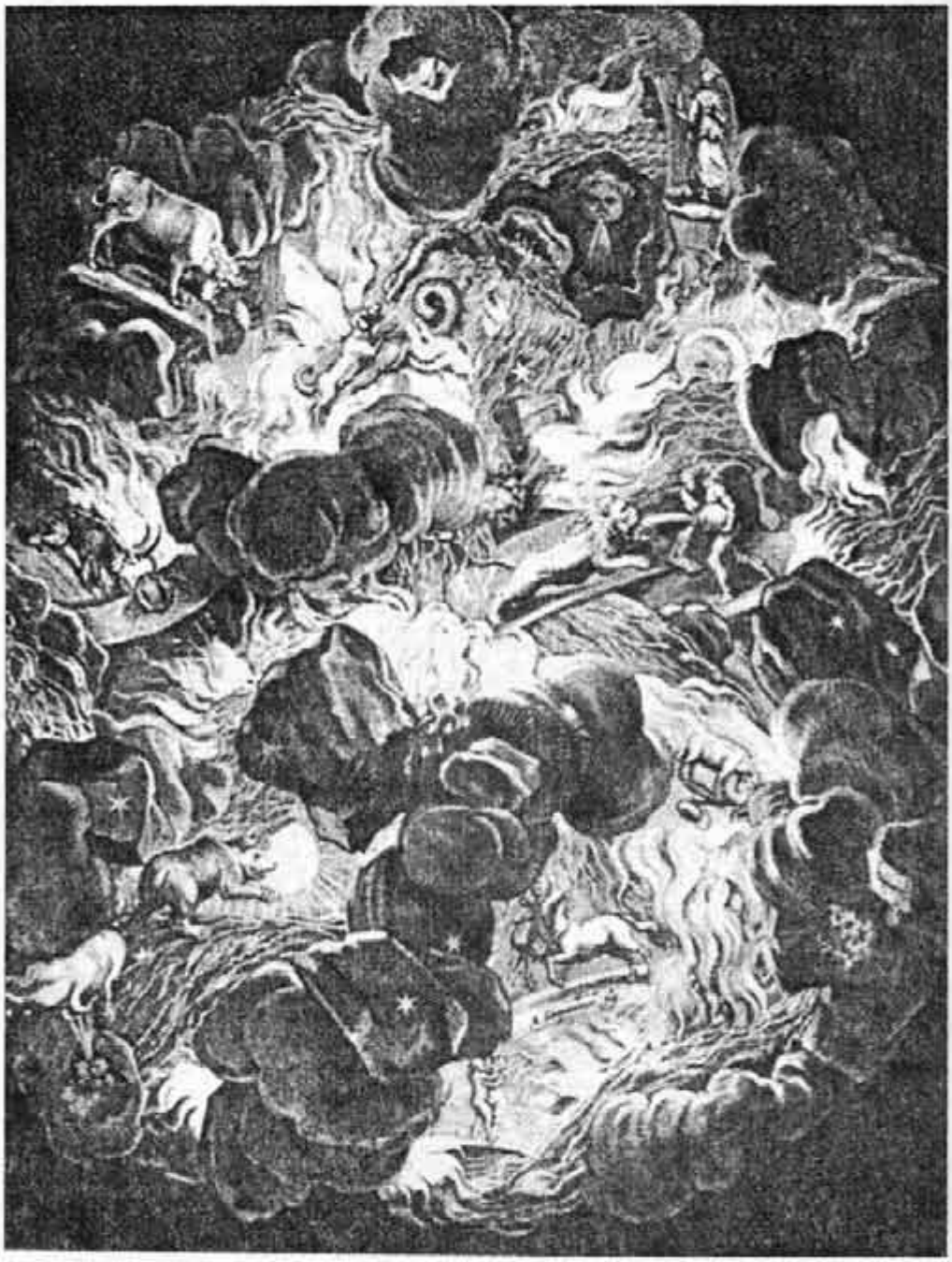

Imag. 162 Contrariile dezlănțuite în haos. «Haos» este una dintre denumirile «primei materia».
DE MAROLLES, *Tableaux du tempele des muses* (1635)

și al argintului, adică «prima materia» a acestora, este «făptura vie (animal) a pământului și a mării» sau «omul», respectiv o «parte din om», de pildă părul lui, sângele etc. DORN numește prima materia «Adamica» (asemănătoare lui Adam) și – bazându-se pe PARACELSUS – «limbus microcosmicus» (limb microcosmic). Materia pietrei nu e «nimic altceva decât mercurul arzător și desăvârșit» și veritabilul Adam hermafrodit și microcosmul (= omul). HERMES TRISMEGISTOS ar fi numit piatra «orfană».[2] Cum DORN e un elev al lui PARACELSUS, concepția sa se referă probabil la doctrina despre Anthropos a maestrului său. Trebuie să trimit aici cititorul la *«Paracelsica»* mea. Sunt și alți autori care stabilesc raporturi între om și prima materia, dar nu vreau să-i citez pe toți aici.

[427] Dragonul mercurial din alchimia greacă, numit ἓν τὸ πᾶν (unul, totul), a condus la caracterizarea primei materia ca unum, unica res[3], monas[4] (unu, realitate unică, monadă) și la afirmația din *«Liber Platonis quartorum»*, care spune că omul este apt să îndeplinească opera, pentru că el posedă ceea ce este simplu, și anume sufletul.[5] MYLIUS descrie «prima materia» ca «elementum primordiale» (element primordial). Ea este «subiectul pur și unitatea formelor», care înglobează orice formă în condițiile date («in quo retinetur quaelibet forma cum possibilitate»).[6]

---

[2] *Congeries Paracelsicae chemicae* în: *Theatr. chem.*, I, p. 578. La acest pasaj DORN explică: «Mercurium istum componi corpore, spiritu, et anima, eumque naturam elementorum omnium, et proprietatem assumsisse. Quapropter ingenio et intellectu validissimis adseverarunt suum lapidem esse animalem, quem etiam vocaverunt suum *Adamum*, qui suam invisibilem Evam occultam in suo corpore gestaret.» [Mercurius acela constă din corp, spirit și suflet și a primit natura și proprietățile tuturor elementelor. De aceea și susțineau alchimiștii, cu deosebită perspicacitate și inteligență, că piatra lor e o făptură animată, pe care o numeau și Adam-ul lor, care o purta ascunsă în corpul său pe Eva invizibilă.] HOGHELANDE spune: «Ei au comparat prima materia cu toate lucrurile, masculine și feminine, *monstrum hermafrodit*, cu cerul și pământul, cu corpul și spiritul, haosul, microcosmosul, cu massa confusa; ea conține în sine toate culorile și, potențial, toate metalele, nu există nimic mai minunat decât ea în lume, căci ea se fecundează singură, concepe cu ea însăși și se naște pe sine.» (*De alch. diff.* în: *Theatr. chem.* (1602) I, p. 178 sq.)

[3] *Tractatus aureus* în: *Mus. herm.*, p. 10 și multe alte locuri.

[4] DEE, *Monas hieroglyphica* în: *Theatr. chem.* (1602) II, p. 218 sq. La AEGIDIUS DE VADIS (*Dialogus* în: *Theatr. chem.* (1602) II, p. 110) «monas» (= monada) este «forma» activă în materie. KHUNRATH (*Amphitheatrum*, p. 203) scrie: «... in Cabala, est hominis ad Monadis simplicitatem reducti, cum Deo, Unio: id in Physico-Chemia ad Lapidis nostri... cum Macrocosmo... Fermentatio.» [...În cabală este vorba despre unirea omului cu Dumnezeu, reduși împreună la simplicitatea unei monade: în chimia-fizică este o fermentație (a omului) cu macrocosmul, care este redus (la simplitatea pietrei noastre).] La fel în «Confessio» (*Hyleal. Chaos*, pp. 33 sq. și 204), unde monada («monas») este tot un simbol al pietrei desăvârșite. DORN (*De spagirico artificio* în: *Theatr. chem.* [1602] I, p. 441) spune: «In uno est enim unum et non est unum, est simplex, et in quaternario componitur.» [Căci într-unul e unu și nu este unul, e simplu și totuși compus în cuaternitate.] În doctrina «lucrului simplu» el e puternic influențat de *Liber quartorum*. (Menționează o dată și magia.) Totuși în același pasaj DORN folosește expresia «monas» ca să desemneze scopul: «A ternario et quaternario fit ad monadem progressus.» [progresia merge de la ternar și cuaternar către monadă.] Termenul *lapis* e utilizat frecvent în literatură pentru a desemna începutul și scopul.

[5] *Theatr. chem.*, V, p. 130.

[6] *Phil. ref.*, p. 174.

[428] EXIMINDUS spune în a doua versiune a «*Turbei*[7]»:

«Vă aduc la cunoștință, fii ai doctrinei, că începutul tuturor creaturilor este o anumită natură primă, perpetuă și infinită, care coace și guvernează totul și ale cărei principii, activ și pasiv, sunt știute și recunoscute numai de aceia, cărora le-a fost acordată cunoașterea artei sacre.»[8]

[429] În Sermo IX din «*Turba*»[8], «Eximenus» dă o teorie a creației, corespunzătoare celei din Biblie (creația prin cuvânt, «verbum»), care se afla în absolută contradicție cu cea de mai sus, conform căreia începutul este o «natura perpetua et infinita» [natură veșnică și nelimitată]. În «*Rosarium*», prima materia este numită «radix ipsius» (rădăcina ei înseși). Ea prinde rădăcină, astfel, în ea însăși și, ca urmare, este autonomă și nu depinde de nimic.

B. INCREATUL

[430] Ca «radix ipsius» [rădăcină a ei înseși], prima materia este un veritabil «principium» și, de aici, nu-i decât un pas până la concepția paracelsică, conform căreia ea este un «increatum» (increat). În a sa «*Philosophia ad Athenienses*», PARACELSUS spune că această materie unică (unica) este un mare mister, fără nici o natură elementară. Ea umple întreaga «regio aetherea». Ea este *mama* elementelor și tuturor creaturilor (imag. 163). Acest mister nu poate fi exprimat prin nimic și nici nu a fost creat (nec etiam creatum fuit). Acest mister increat a fost pregătit (preparatum) de Dumnezeu în așa fel, încât nimic să nu-i semene în viitor și nici el să nu se întoarcă nicicând înapoi la ceea ce a fost.[9] Căci a fost corupt, fără nici o putință de restaurare (se referă, probabil, la căderea în păcat). Textul reprodus după DORN este conform sensului textului original.[10]

---

[7] *Art. aurif.* I, p. 66 Eximindus (respectiv Eximidius în prima ediție) este o alterație a lui Anaximenes sau Anaximandru.

[8] *Turba* (ed. de RUSKA), p. 116.

[9] Traducerea lui DORN: «Increatum igitur mysterium hoc fuit ab altissimo opifice Deo praeparatum, ut ei simile nunquam futurum sit, nec ipsum unquam rediturum, ut fuit.» (*Phisica genesis* în: *Theatr. chem.* (1602) I, p. 380) Pasajul corespunzător la PARACELSUS spune: «...deci este un misterium magnum increat pregătit de artistul suprem și nici unul nu va mai fi egal cu el și el nu va reveni nicicând, căci așa cum brânza nu se mai face niciodată lapte, la fel ceea ce a fost născut nu se va mai întoarce în materia sa primă.» (*Philosophia ad Athenienses*, SUDHOFF XIII, p. 390)

[10] PARACELSUS (l.c.): «acest misterium magnum a fost o mamă a tuturor elementelor și tot în acestea și o bunică pentru toate stelele, pentru toți copacii și făpturile cărnii; căci așa cum dintr-o mamă se nasc copii, tot așa din misterium magnum s-au născut toate făpturile sensibile în insensibile și toate celelalte forme de viață; și misterium magnum este o mamă unică a tuturor lucrurilor pieritoare și ele își au originea în ea.» etc. (l.c., p. 391): «Din faptul că toate celelalte făpturi pieritoare s-au dezvoltat și au izvorât din misterul increat trebuie să înțelegem că nici o făptură n-a fost creată mai devreme sau mai târziu sau în particular, ci toate împreună. Căci misterul (arcanum) cel mai elevat și comoara cea mai mare a Creatorului a creat toate lucrurile în increat, așa cum e o imagine în lemn, chiar dacă nu o vezi, până ce nu cioplești să dai la o parte lemnul inutil; abia atunci recunoști imaginea; tot

Imag. 163 Pământul, ca «prima materia», care îl hrănește pe fiul filosofilor.
MYLIUS, *Philosophia reformata* (1622)

[431] Autonomia și perenitatea primei materia la PARACELSUS trimit la un principiu de talia divinității, care corespunde unei «dea mater» (zeiță-mamă, mamă divină). Cum se împacă această concepție cu credința creștină a lui PARACELSUS, aceasta e treaba lui și, de altfel, nu e singura pe care o are la răboj. Interpretările din «*Aquarium sapientum*», interesante în monstruozitatea lor (și cu greu depășite de «*Aurora consurgens*»), duc speculația paracelsică mai departe (fără a menționa autorul). Astfel *Micha* (5, 2) spune despre prima materia: «Originile ei sunt dinaintea tuturor timpurilor, în zilele imemoriale.» (Vulgata are: «egressus eius ab initio, a diebus aeternitatis».) La fel se spune: «Înainte să fi fost Abraham, sunt Eu.» (*Ioan* 8, 58). De aici trebuie să se înțeleagă că «piatra» nu are început, ci are «primum Ens» din vecii vecilor și că va exista fără de sfârșit, în vecii vecilor.[11] Pentru a înțelege

așa mysterium increatum nu trebuie să fie înțeles altfel: prin separarea sa, carnalul și insensibilul au luat fiecare forma și structura care le sunt proprii.»

[11] *Mus. herm.*, p. 73 sqq. Trebuie să îndrept aici o eroare, care mi-a scăpat în *Paracelsus als geistige Erscheinung* [O.C. 13, Paragr. 231]: în afară de autorul menționat acolo, *Aquarium* se raportează și el la istoria ereticilor, tot în sensul respingerii.

corect aceasta, trebuie bineînțeles să ții bine deschiși ochii sufletului și ai spiritului și, cu lumina interioară, să contempli și să distingi exact. Această lumină a aprins-o Dumnezeu în natură, ca și în inima noastră, încă de la începuturi.[12] La fel, continuă autorul, cum piatra, împreună cu substanța ei, are o mie de nume și de aceea se numește «miraculoasă», aceste nume ar putea fi, la gradul suprem, aplicate lui Dumnezeu[13], iar autorul procedează la această aplicare. Un creștin n-ar putea să-și creadă urechilor, și totuși această concluzie nu face altceva decât să repete ceea ce «*Liber Platonis quartorum*» spusese deja cât se poate de clar: «Lucrul, din care lucrurile purced, este Dumnezeu invizibil și imuabil.»[14] «Res» (lucrul) înseamnă obiectul artei divine. E drept că nu sunt decât puțini filosofi care au ajuns «expresis verbis» (explicit) la această concluzie; dar insinuările și aluziile lor voalate câștigă incontestabil în claritate tocmai prin acest aspect. Această concluzie era inevitabilă și psihologic, câtă vreme inconștientul, tocmai prin faptul că e necunoscut, trebuie să coincidă pretutindeni cu el însuși: căci, din pricina lipsei unor calități recognoscibile, un conținut inconștient nu poate fi deosebit de un altul. Nu e vorba aici de o subtilitate logică, ci de un fenomen cât se poate de real, de o mare însemnătate practică: fenomenele de identitate și de identificare în viața socială, care se bazează pe natura comună (pe indiscernabilitatea) unor conținuturi inconștiente. Asemenea conținuturi provoacă o irezistibilă atracție mutuală între indivizii posedați de ele și îi conglomerează în grupări mai mici sau mai mari, care pot ușor să se amplifice ca o avalanșă.

[432] Exemplele citate mai sus arată că alchimiștii au ajuns încet-încet să proiecteze până și ideea valorii supreme, a divinității, în materie. Valoarea supremă a fost legată astfel de materie și s-a creat un punct de plecare pentru evoluția, pe de-o parte, a veritabilei chimii, pe de altă parte, a materialismului filosofic de dată mai recentă, cu toate consecințele psihologice pe care le antrenează în mod necesar cu sine o conversie de 180 de grade a imaginii lumii. Deși alchimia ne pare astăzi îndepărtată, nu ne este îngăduit, în nici un caz, să subestimăm importanța culturală pe care a avut-o pentru Evul Mediu. Epoca modernă este copilul Evului Mediu, care nu-și poate renega părinții.

C. UBICUITATEA ȘI PERFECȚIUNEA

[433] Prima materia are caracteristica ubicuității: ea se găsește mereu pretutindeni. Sir GEORGE RIPLEY, alchimistul englez (1415 [?] – 1490) scrie: «Filosofii le spun celor care o caută că păsările și peștii ne aduc piatra (lapis)[15], fiecare om o posedă,

[12] l.c., p. 106 sq.
[13] l.c., p. 111.
[14] «Res ex qua sunt res est Deus invisibilis, et immobilis», *Theatr. chem.*, V, p. 145.
[15] Cf. B.P. GRENFELL și A. HUNT, *New Sayings of Jesus*, New York-London, 1904, p. 15 sq.: «Jesus saith: (Ye ask? who are those) that draw us (to the kingdom, if) the kingdom is in Heaven?... *the fowels of the air*, and all beasts that are under the earth or upon the earth, and *the fishes of the sea*...» [«Isus spune: (Voi întrebați cine sunt aceia?) care ne trag (în împărăție,

se află în orice loc, în tine, în mine, în fiecare lucru, în timp și în spațiu.[16] Ea se oferă sub formă ordinară (vili figura). Din ea izvorăște apa noastră eternă[17] (aqua permanens).» Căci materia prima este, conform lui RIPLEY, apa; ea este principiul material al tuturor corpurilor[18], chiar și al mercurului[19]. Este hyle, care s-a născut din haos, ca sferă[20] neagră (sphaericum opus) (imag. 34), prin actul divin de creație.[21] Haosul este «massa confusa», din care se naște piatra (imag. 125, 164 și altele).[22] Apa hyliană conține un foc elementar ascuns. În tratatul «*De sulphure*»[23], elementul pământ conține, ca oponent interior, «ignis Gehenalis», focul Gehenei (infernal). La HORTULANUS[24], piatra se naște dintr-o «massa confusa», care conține în ea toate elementele (imag. 162). Așa cum lumea a apărut dintr-un «chaos confusum»[25], tot din el se naște și piatra.[26] Ideea sferei de apă care se rotește amintește anumite idei neopitagoreice: la ARCHYTAS, sufletul lumii e un cerc sau o sferă.[27]; la PHILOLAOS, el antrenează lumea cu ea, prin rotația sa.[28] Originea acestei imagini se găsește, probabil, la ANAXAGORAS, la care spiritul (νοῦς) produce un vârtej în haos.[29] Importantă este și cosmogonia lui EMPEDOKLES, în care ființa sferică (σφαῖρος) se naște din uniunea celor neasemănătoare (ca urmare a influenței prieteniei, φιλία). Definirea ei ca εὐδαιμονέστατος θεός (zeu preafericit) aruncă o lumină particulară asupra naturii desăvârșite, «rotunde» a pietrei (lapis)[30], care provine din sfera primordială, fiind ea însăși aceasta; de

---

dacă) împărăția e în ceruri?... *păsările vazduhului*, și toate animalele care sunt sub pământ și pe pământ, și *peștii mării*...»].

[16] RIPLEY, *Opera*, p. 10.

[17] l.c., p. 130.

[18] l.c., p. 369.

[19] l.c., p. 427.

[20] l.c., p. 9.

[21] În *Ripley Scrowle* (British Museum, Ms. add. 5025) sfera de apă e reprezentată cu aripi de dragon (vezi imag. 228). În *Verses belonging to an emblematical scrowle* (*Theatr. chem. Brit.*, p. 376) «spiritus Mercurii» (spiritul lui Mercurius) vorbește astfel: «Of my blood and water I wis,/ Plenty in all the world there is./ It runneth in every place;/ Who it findeth be hath grace:/ In the world it runneth over all,/ And goeth round as a ball. » [Din sângele meu și din apă știu că în lume sunt de toate din belșug. Curge în tot locul; cine găsește e binecuvântat: Peste tot în lume curge și merge în cerc, ca o minge.]

[22] RIPLEY, *Opera*, p. 197.

[23] *Mus. herm.*, p. 606.

[24] HORTULANUS, *Commentariolus* în: *De Alchemia*, p. 366.

[25] Cf. AEGIDIUS DE VADIS, *Dialogus* în: *Theatr. chem.* (1602) II, p. 101: haosul e materia confusa. Această materia prima e necesară pentru artă. În materia prima sunt amestecate patru elemente într-un stadiu de dezordine, pentru că «pământul și apa, care sunt mai grele decât celelalte elemente, ajungeau până la cercul Lunii, iar focul și aerul, care sunt mai ușoare decât celelalte, coborau până în centrul pământului, de aceea o asemenea *materia* e pe drept cuvânt numită dezordonată (confusa). N-a mai rămas *decât o parte din această materie confuză în lume*, și aceasta e cunoscută de toți și se vinde public.»

[26] HORTULANUS, l.c., p. 371.

[27] ZELLER, *Philosophie der Griechen*, III, 2.Abt., p. 120.

[28] l.c., p. 102; p. 154.

[29] l.c., p. 687.

[30] Definit și ca «piscis rotundus» (pește rotund) în mare (*Allegoriae super librum Turbae* în: *Art. aurif.* I, p. 141).

Imag. 164 Mercurius, în picioare, pe haosul rotund, cu balanța ca semn pentru «pondus et mensura» (greutate și măsură). «Rotundul» este prefigurația aurului.
Figurarum aegyptiorum secretarum (sec. al XVIII-lea)

aceea se și numește prima materia, foarte adesea, lapis (imag. 164 și 165). Primul stadiu nu este decât cel latent, care prin artă și prin grația divină poate să treacă în al doilea stadiu, în cel manifest. De aceea materia prima coincide uneori cu noțiunea de stadiu inițial al procesului, de «nigredo» (negreală). Ea e atunci pământul negru în care aurul sau lapis-ul e semănat ca bobul de grâu (imag. 48). E un pământ negru

Imag. 165 «L' occasione»: Un Mercurius în picioare pe globul terestru («rotundul»); lângă el, caduceul și cornul abundenței, care simbolizează bogăția și darurile ei.
CARTARI, *Le Imagini de i dei de gli antichi* (1583)

și de o fertilitate magică, pe care Adam l-a luat cu sine din Paradis, numit și antimoniu și descris ca «negru, mai negru decât negrul» (nigrum nigrius nigro).[31]

D. REGELE ȘI FIUL REGELUI

[434] Așa cum sămânța focului zace ascunsă în hyle, la fel fiul regelui zace în adâncurile obscure ale mării, ca și inanimat, trăiește, totuși, și strigă din adânc[32] (imag. 166): «Cine mă va elibera din apă și mă va usca, pe acela îl voi ferici cu bogății nesfârșite (perpetuis).»[33]

[435] Referința la «rex marinus» (regele mării) din «*Visio Arislei*»[34] e evidentă. Arisleus[35] povestește despre aventura sa la «rex marinus», în împărăția căruia nu prosperă nimic și nimic nu se reproduce, căci acolo nu există filosofi. Numai cele asemănătoare[36] se amestecă; ca urmare n-are loc nici o procreație. Atunci regele, la sfatul filosofilor, trebuie să îi acupleze pe Thabritius[37] și Beya, cei doi copii ai lui, pe care i-a purtat în creier[38] (imag. 167).

---

[31] MAIER, *Symbola*, p. 379 sq.

[32] «...ex profundo clamat» (l.c., p. 380).

[33] Cf. începutul Parabolei a șaptea în: *Aurora*, I, cap. XII: «Convertimini ad me in toto corde vestro, et nolite abiicere me, eo quod *nigra* sum et *fusca*, quia decoloravit me Sol <*Cant.*, 1, 5 sq.>, et abyssi opeuerunt faciem meam <*Iona*, 2, 6> et terra infecta et contaminata <*Ps.*, 105, 38> est in operationibus meis, quia *tenebrae* factae sunt super eam <*Luc.*, 23, 44> pro eo quod infixa sum *in limo* profundi <*Ps.*, 68, 3>, et substantia mea *non est aperta*, propterea de profundis clamavi <*Ps.*, 129, 1>, et de abysso terrae voce mea ad vos ommes qui transitis per viam, attendite et videte, si quis similem mihi invenerit <*Plângerile*, 1, 12>, dabo in manum suam stellam matutinam <*Apok.*, 2, 28>.» [Întoarceți-vă la mine din toată inima voastră și nu mă respingeți pentru că sunt neagră și întunecată, pentru că Soarele m-a ars astfel; și abisurile mi-au acoperit chipul, și pământul este corupt și murdărit în operele mele, fiindcă întunericul a fost peste el, fiindcă sunt cufundată în mâlul adâncurilor, iar substanța mea nu e deschisă. De aceea strig din profunzimi și glasul meu vă vorbește din adâncul pământului vouă, tuturor, care treceți pe drum: Fiți atenți și priviți-mă, și dacă vreodată vreunul dintre voi a găsit pe cineva care să-mi semene, am să-i pun în mână luceafărul de ziuă.] În paranteze sunt semnalate pasajele corespunzătoare din Vulgata.

[34] *Art. aurif.* I, p. 146 sq.

[35] Cf. RUSKA, *Turba*, p. 23. Arisleus este o alterație a lui ARCHELAOS, datorită unei transcrieri arabe. Acest [Archelaos] s-ar putea să fi fost un alchimist bizantin din sec. VIII-IX. Ne-a lăsat un poem despre arta divină. Dar, cum *Turba*, atribuită lui Arisleus, aparține tradiției arabe (cum arată RUSKA), trebuie să admitem că ARCHELAOS a trăit chiar mult mai devreme. De aceea RUSKA îl identifică cu elevul lui ANAXAGORAS (l.c., p. 23). El își închipuie – ceea ce este de un interes deosebit pentru alchimiști – că spiritul, νοῦς, este amestecat cu aer: ἀέρα καὶ νοῦν τὸν θεόν [Dumnezeu care este aer și spirit]. (STOBAEUS, *Eclogarum* I, p. 56.)

[36] Acuplarea asemănătorului cu asemănătorul se găsește deja la HERAKLIT (DIELS, *Fragmente der Vorsokratiker* I, p. 79[10]) [Conținutul acestei note se bazează pe o eroare]

[37] Și Gabricus, Cabricus, Cabritis, Kybric; în arabă Kibrit = sulf, pucioasă. Beja, Beya, Beua; în arabă: al-baida = *albă* (cea albă) (RUSKA, *Turba*, p. 324).

[38] «Ego tamen filium et filiam meo in cerebro gestavi» [Dar eu mi-am purtat fiul și fiica în creierul meu] (*Visio Arislei* în: *Art. aurif.* I, p. 147). La MAIER (*Symbola*, p. 343 sq.), e vorba de un incest cu mama, Gabricus fiind căsătorit cu mama lui, Isis, pentru că sunt singurul cuplu de acest fel. Este evident un cuplu de zei chtonieni (care simbolizează contrariile latente din «prima materia»), care celebrează hierogamia.

Imag. 166 În fundal: Regele mării chemând în ajutor. În prim plan: forma lui reînnoită, cu «rotundum» și «colomba spiritus sancti» (porumbelul Spiritului Sfânt).
TRISMOSIN, *Splendor solis* (1582)

Imag. 167 Alegoria uniunii psihice a contrariilor în arta alchimică *Rosarium philosophorum* (1550).
[Versurile de sub gravură spun următoarele: «O, Lună, prin îmbrățișarea mea, / O, iubita mea, / Tu devii frumoasă, / Tare / Și puternică, așa cum sunt eu. / O, Soare, / Tu ești recunoscut mai presus de orice lumină / Și totuși ai nevoie de mine, ca și cocoșul de găină.»]

[436] A spune că regele este «exanimus» sau că împărăția lui e sterilă este ca și cum am spune că stadiul de disimulare este un stadiu de latență și potențialitate. Obscuritatea și profunzimea mării nu vor să însemne nimic altceva decât stadiul inconștient al unui conținut proiectat invizibil. În măsura în care un asemenea conținut aparține totalității[39] personalității și nu e decât aparent detașat din contextul său prin proiecție, se produce întotdeauna o atracție între conștiință și conținutul proiectat. Aceasta ia, de cele mai multe ori, forma fascinației. Alegoria alchimică exprimă acest fapt prin strigătul de chemare în ajutor emis de rege din adâncul stării sale de disociere și inconștientă. Conștiința ar trebui să răspundă la acest apel; ar trebui să-i ajutăm serviciul regelui (operari regi), căci aceasta n-ar fi numai înțelepciu-

[39] «Totul» sau «Sinele» cuprinde conținuturi conștiente și inconștiente (cf. [JUNG] *Die Beziehungen zwischen dem Ich und dem Unbewußten*).

Imag. 168 Regele ca «prima materia», înghițindu-l pe fiul său.
LAMBSPRINCK, *Figurae et emblemata* (1678)

ne, ci și salvare (mântuire).[40] Faptul implică însă necesitatea coborârii în lumea obscură a inconștientului, actul ritual al coborârii în grotă (κατάβασις εἰς ἄντρον),

[40] «Divitiae» [bogăția] și «salus» [mântuirea], care apar la filosofi, trebuie înțelese atât ca «bona futura» (bunuri care vor veni) de natură spirituală, ca mântuire a sufletului, cât și ca prosperitate fizică; există numeroase exemple pentru aceasta. Să nu uităm că alchimistul nu e de fel înclinat să se chinuiască moral cu supoziția că omul este un neant păcătos, care, printr-o conduită etică ireprosabilă, vine în întâmpinarea operei de mântuire dumnezeiască. Alchimistul se găsește în rolul unui «mântuitor», a cărui operă divină («opus divinum») e mai mult o continuare a operei divine de mântuire, decât o măsură preventivă contra unei eventuale condamnări la Judecata de Apoi.

aventura călătoriei nocturne pe mare (imag. 69), al căror scop și sfârșit este restaurarea vieții, resurecția și triumful asupra morții (imag. 172, 174, 177). Arisleus și însoțitorii lui întreprind aventura riscantă care se termină mai întâi cu o catastrofă, cu moartea lui Thabritius. Această moarte este pedeapsa pentru incestuoasa «coniunctio oppositorum» (imag. 223, 226). Perechea frate-soră este o alegorie pentru

Imag. 169 «Leul verde», devorând Soarele.
Rosarium philosophorum (1550)

ideea generală de contrarii. Acestea din urmă se regăsesc în multiple variante, ca: uscat-umed, fierbinte-rece, masculin-feminin, Soare-Lună, aur-argint, mercur-sulf, rotund-pătrat, apă-foc, volatil-greu, corporal-spiritual etc.[41] «Regius filius» (fiul rege-

[41] Natura antitetică a entității originare («ens primum») este o idee cvasi universală. În China, perechea antagonică e formată de «Yang» și de «Yin», numerele impare și pare, cer și

lui) este o formă întinerită a regelui tată. Reprezentarea predilectă a tânărului rege este cu o sabie și semnifică spiritul, în vreme ce tatăl reprezintă corpul. Într-o variantă a lui «*Visio*», moartea fiului rezultă din faptul că, în timpul coitului, el dispare în întregime în trupul Beyei. Într-o altă reprezentare, este înghițit de tatăl său (imag. 168), sau Soarele se înecă în mercur, sau e înghițit de un leu (imag. 169). Thabritius este principiul masculin, spiritual, al luminii și al logos-ului, care, ca și νοῦς-ul (spiritul) gnostic, dispare în îmbrățișarea naturii fizice (physis). Moartea reprezintă așadar coborârea deplină a spiritului în materie. Caracterul de păcat al acestui act a fost adesea înfățișat de alchimiști, dar ei par că nu l-au înțeles niciodată pe de-a-ntregul (?); de aceea ei raționalizează sau minimalizează incestul, șocant în sine.[42]

E. MITUL EROULUI

[437] Cum incestul se petrece urmând sfatul filosofilor, moartea fiului regelui este, desigur, un lucru delicat și periculos. Prin coborârea în inconștient, conștiința se pune într-o situație primejdioasă; căci creează impresia că ea însăși s-ar stinge. Este situația eroului primitiv, care e devorat de dragon. Este vorba despre o diminuare sau de o extincție a conștiinței, iar un asemenea «abaissement du niveau mental» (în franceză în text: diminuare a nivelului mental, n.t.) este un «peril of the soul» (în engleză în text: primejdie a sufletului, n.t.), în fața căruia primitivul simte cea mai

pământ etc.; unirea se realizează de asemenea în hermafrodit (cf. HASTINGS, *Encyclopedia of Religion and Ethics*, IV, p. 140) EMPEDOKLES: νεῖκος (discordia) și φιλία (amiciția, prietenia, concordia) elementelor (Zeus-foc, Hera-aer). În a doua perioadă a Creației, se nasc *androgini*, ca și nordicii Ymir și Buri (PAUL HERRMANN, *Nordische Mythologie*, Leipzig, 1903, p. 574). La neopitagoreici: monada=masculin, diada=feminin (ZELLER, *Philosophie der Griechen*, Tübingen 1856, III/2. Abt., p. 98) la NIKOMACHOS, divinitatea este număr par și impar, prin urmare masculin-feminin (ZELLER, l.c., p. 106 sq.). HERMES TRISMEGISTOS: «Nous» este hermafrodit. BARDESANES (154-222): hermafrodit crucificat (W. SCHULTZ, *Dokumente der Gnosis*, Jena 1910, p. LV). VALENTINUS: Creatorul lumii este tată-mamă; la MARKOS tatăl primordial este hermafrodit. La *ofiți* «pneuma» (suflet-spirit) este bărbat-femeie (SCHULTZ, l.c., p. 171).

[42] MAIER, *Symbola*, p. 343 sq.: «(Anonymus philosophus Delphinas, secreti maximi, tractatus): De matre cum filio ex necessitate naturale coniugenda clarissime loquitur; si enim unus sit masculus et una foemina, eius mater, in mundo, annon hi duo coningendi sint, ut genus humanum inde multiplicetur? ... eodem modo cum saltem in arte chymica sint duo subiecta, quorum *unum alterius mater* est, haec copulanda» etc. [Delphinas, un filosof anonim, vorbește clar în Tratatul Marelui Secret despre necesitatea firească a uniunii dintre mamă și fiu, căci dacă în lume n-ar exista decât un bărbat și o femeie, mama sa, n-ar trebui ca cei doi să fie uniți pentru ca spița omenească să se înmulțească în acest fel?... la fel există, în orice caz, în arta chimică doi subiecți, dintre care unul este mama celuilalt, și aceștia trebuie acuplați unul cu altul.] – l.c., p. 515, se află un *Epithalamium honori nuptiarum Matris Beiae et filij Gabrici*, care începe în felul următor: «Ipsa maritali dum nato foedere mater/ Iungitur, incestum ne videatur opus./ Sic etenim Natura iubet, sic alma requirit/ Lex fati, nec ea est res male grata Deo.» [Deși însăși mama e unită cu fiul ei prin legăturile căsătoriei, faptul nu trebuie privit ca un incest. Căci așa poruncește natura, așa cere binecuvântata lege a destinului, și întâmplarea nu-i displace lui Dumnezeu.]

Imag. 170 «Călătoria nocturnă pe mare» (Iosif în cisternă; punerea lui Christos în mormânt; Iona înghițit de balenă).
Biblia pauperum, ediția germană (1471)

mare teamă (și anume teama de spirite[43]). De aceea, declanșarea intenționată sau chiar îndrăzneață a acestei stări este un sacrilegiu sau o violare a unui tabu, pentru care există cele mai severe pedepse. În consecință, regele îi încarcerează pe Arisleus și însoțitorii săi într-o triplă casă de sticlă, împreună cu cadavrul fiului regelui. Eroii sunt astfel prizonieri în lumea inferioară, de fapt pe fundul mării, unde, expuși la tot soiul de spaime, trebuie să rabde optzeci de zile într-o căldură intensă. La dorința lui Arisleus, Beya e închisă cu ei. (Varianta din «*Visio*» interpretează carcera drept uterul Beyei).[44] Ei sunt, așadar, subjugați de inconștient și la discreția lui, neajutorați; ceea ce înseamnă că s-au oferit de bună voie morții, ca să facă să se nască o viață fecundă în acea regiune a psihicului, care până atunci se găsea în cea mai obscură inconștiență și în umbra morții (imag. 171).

[438] Deși posibilitatea vieții este sugerată prin cuplul frate-soră, această opoziție inconștientă trebuie să fie activată prin intervenția conștiinței; altfel, rămâne latentă. Dar întreprinderea este primejdioasă. E de înțeles rugămintea anxioasă a «*Aurorei consurgens*»: «Horridas nostrae mentis purga tenebras, ascende lumen sensibus.»[45] [Purifică spiritul nostru de tenebrele înfiorătoare, aprinde o lumină simțurilor noastre.] Este de înțeles și de ce MICHAEL MAIER nu găsea decât puțini care

[43] Teama de spirite semnifică, psihologic vorbind, subjugarea conștiinței de către conținuturile autonome ale inconștientului, ceea ce echivalează cu o tulburare mentală.

[44] Rosarium în: Art. aurif. II, p. 246.

[45] I, cap. IX, Parabola a 4-a (p. 76). Pasajul provine din prima «oratio» din a treia duminică din Advent: «...et mentis nostrae tenebras gratia tuae visitationis illustra.» [și luminează tenebrele spiritului nostru, prin grația vizitei tale.]

Imag. 171 Călătoria nocturnă pe mare a lui Herakles în cupa Soarelui.
Baza unei vaze attice (Vatican, sec. al V-lea î.Chr.)

să vrea să se cufunde în mare.[46] Arisleus este în pericolul de a îndura soarta unui Theseu sau Peirithoos, care, în timpul călătoriei lor în Infern (nekyia), au fost reținuți

[46] «Nonnulli perierunt in opere nostro.» [În opera noastră au murit mai mult decât unul], cum se spune în *Rosarium*. Elementul de *tortură* e subliniat apăsat și în *Allegoriae super Librum Turbae* (*Art. aurif.* I, p. 139 sqq.): «Accipe hominem, tonde eum, et trahe super lapidem... donec corpus eius moriatur...» [Ia omul, tunde-l, și târăște-l peste piatră... până ce corpul lui moare.]

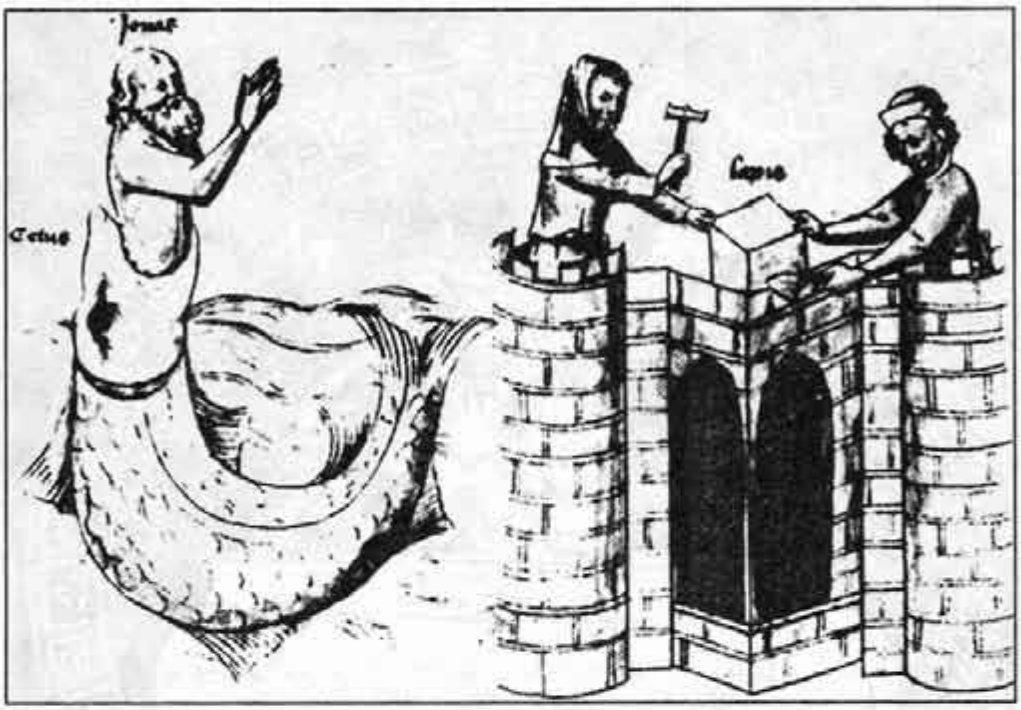

Imag. 172 Iona iese din gâtlejul balenei. Sfârșitului călătoriei nocturne pe mare îi corespunde cucerirea pietrei unghiulare (lapis angularis).
Speculum humanae salvationis (sec. al XV-lea)

prizonieri de stâncile acelei lumi, ceea ce înseamnă că, avansând în regiuni necunoscute ale psihicului, conștiința a fost subjugată de forțele arhaice ale inconștientului – o repetiție a evenimentului cosmic al îmbrățișării lui nous și physis (spiritului și materiei). Scopul coborârii este, în mitul eroului, definit în general prin faptul că odorul greu de atins (comoară, fecioară, elixir al vieții, triumf asupra morții etc.) trebuie găsit în acel ținut primejdios (adâncul mării, peșteră, codru, insulă, castel etc.) (imag. 172).

[439] Teama și reținerea, pe care orice om natural le simte în fața unei cufundări prea profunde în sine însuși, sunt, în fond, angoasa în fața călătoriei în Infern. Dacă am avea doar o reținere, situația n-ar fi atât de rea. Dar în realitate, din fundalul psihic, mai exact tocmai din acea regiune necunoscută, obscură[47], pornește o forță de atracție fascinantă, care amenință să devină tot mai copleșitoare, pe măsură ce ne cufundăm mai adânc. Pericolul psihologic care apare aici este o dezintegrare a personalității în componentele ei funcționale: funcții disparate ale conștiinței, complexe, factori ereditari etc. Dezintegrarea – o schizofrenie funcțională, iar uneori chiar reală –

[47] Despre spațiul pătrat reprezentând domeniul psihicului, cf. *Traumsymbole des Individuationsprozesses* [Partea a II-a a acestui volum]. Sufletul este, după PYTHAGORAS, un *pătrat* (ZELLER, l.c., III/2. Abt., p. 120).

Imag. 173 Uciderea regelui (mortificatio).
STOLCIUS DE STOLCENBERG, *Viridarium chymicum* (1624)

este tocmai ce i se întâmplă lui Gabricus (în varianta din «*Rosarium philosophorum*»[48]): El este descompus în atomi în trupul Beyei[49], ceea ce corespunde uneia dintre formele de «mortificatio» [ucidere] (imag. 173).

[48] Simbolizată printr-o vrăjitoare sau prin tinere lascive, ca în *Poliphile* (cf. imag. 33) BÉROALDE DE VERVILLE, *Le Songe de Poliphile*. Motive asemănătoare în: *Traumsymbole*.

[49] *Rosarium* în: *Art. aurif.* II, p. 246 sq.: «Nam Beya ascendit super Gabricum, et includit eum in suo utero, quod nil penitus videri potest de eo. Tantoque amore amplexata est Gabricum, quod ipsum totum in sui naturam concepit, et *in partes indivisibiles divisit*. Unde Merculinus ait: ...Per se solvuntur, per se quoque conficiuntur/ Ut duo qui fuerant, unum

Imag. 174 Iona în balenă.
Lampă de lut din creștinismul timpuriu

[440] Acest eveniment este o repetiție a uniunii («coniunctio») între nous și physis (spirit și materie)[50]. Cel din urmă este însă un eveniment cosmogonic, în timp ce primul este o catastrofă provocată prin intervenția filosofilor. Câtă vreme conștiința nu se amestecă, contrariile inconștientului rămân latente. Prin conștiință ele sunt activate și «regius filius» (fiul regelui), spiritul, logosul sau nous, este înghițit de physis; cu alte cuvinte corpul și organele sale reprezentative dobândesc supremația asupra conștiinței. Mitul eroului[51] cunoaște această stare: înghițirea în burta balenei (dragonului)[52] (imag. 174): acolo domnește de cele mai multe ori o dogoare atât de mare, încât eroului îi cade părul[53], ceea ce înseamnă că renaște chel, ca sugar (imag. 176). Această dogoare este «ignis Gehenalis» (focul Gehenei, focul infernal), Infernul, în care a coborât și Christos, ca să triumfe asupra morții, ca parte a «operei» sale.

---

quasi corpore fiant.» [Atunci Beya se urcă pe Gabricus și îl închide în pântecele ei, în așa fel încât nu mai rămâne nimic vizibil din el. Ea l-a îmbrățișat pe Gabricus cu o iubire atât de mare, încât l-a absorbit cu totul în natura ei și l-a împărțit în părți indivizibile. De aceea Merculinus zice:...Prin ei înșiși sunt dizolvați, prin ei înșiși sunt împreunați, și ei, care erau doi, trebuie să devină, trupește, unul singur.] («Merculinus» este corectarea lui «Masculinus» din text). Ca și fiul regelui, și regele este ucis în mai multe feluri, de pildă, printr-o lovitură, sau bea atâta apă încât se îmbolnăvește grav și se dizolvă în ea (MERLINUS, *Allegoria de arcano lapidis* în: *Art. aurif.* I, p. 392 sqq.).

[50] VALENTINUS, *Practica* în: *Mus. herm.*, p. 394. O altă versiune a temei devorării (l.c.): Mars dă corpul regelui unui lup hămesit (fame acerrima occupatus), fiului lui Saturn (plumbul), să-l devore. Lupul simbolizează apetitul «primei materia» pentru rege, care ia frecvent locul fiului (imag. 175; cf. și imag. 168, 169).

[51] Cf. JUNG, *Wandlungen und Symbole der Libido*, passim.

[52] Vezi D'ESPAGNET, *Arcanum hermeticae philosophiae* în: *Bibl. chem.* II, p. 655, LXVIII: «Haec prima digestio fit velut in stomacho» [Această primă digestie are loc în stomac].

[53] LEO FROBENIUS, *Zeitalter des Sonnengottes*, Berlin 1904 [passim].

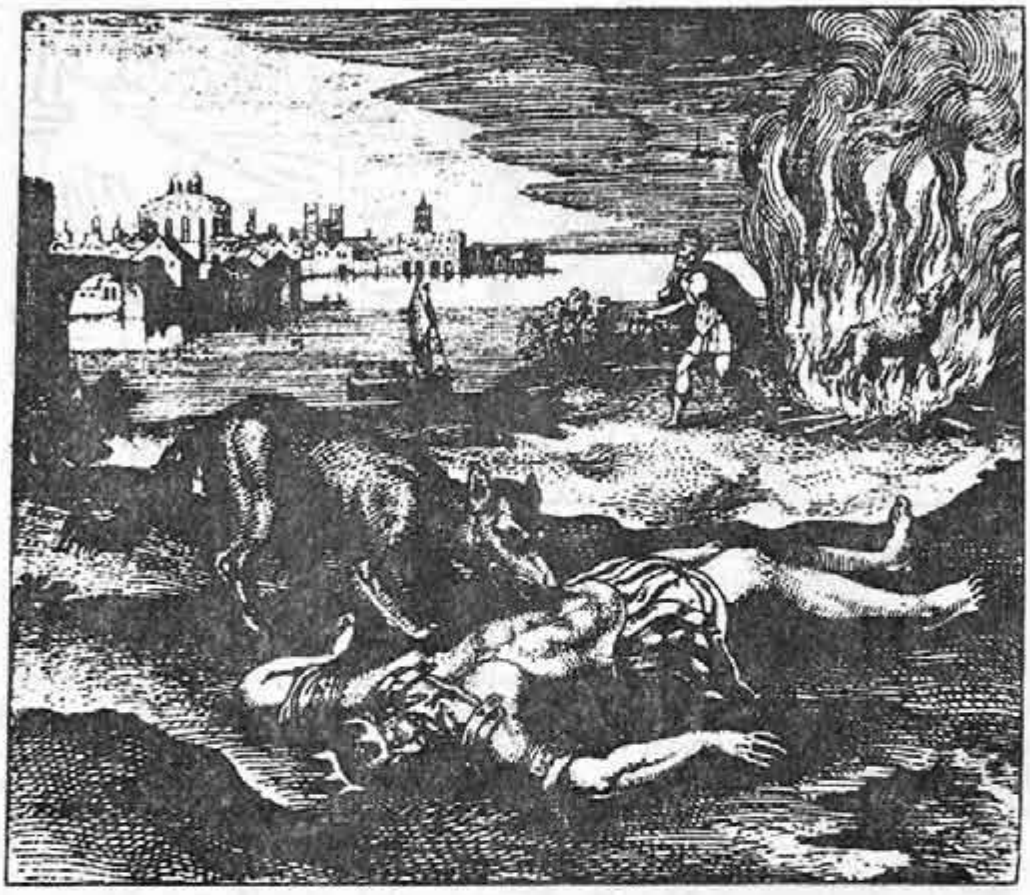

Imag. 175 Lupul, ca «prima materia», îl devoră pe regele mort; în fundal: sublimarea «primei materia» și renașterea regelui.
MAIER, *Scrutinium chymicum* (1687)

Imag. 176 Iona în burta balenei.
Psaltirea Chludoff (bizantină, sec. al IX-lea)

Imag. 177 «Învierea» (Samson cu poarta orașului filistinilor; Christos coborând din mormânt; Iona scuipat de balenă).
Biblia pauperum (1471)

[441] Filosoful face călătoria în Infern ca «mântuitor». «Focul ascuns» este antiteza interioară a umidității reci a mării.[54] Există în «*Visio*» o inconfundabilă căldură de incubator[55], care corespunde tocmai stadiului de auto-incubație din «meditatio». În yoga indiană întâlnim ideea similară de tapas[56], de auto-incubație. (Scopul practicii tapas este același ca și în «*Visio*»: și anume transformare și înviere.) (imag. 177).

F. COMOARA ASCUNSĂ

[442] «Comoara greu de atins», a cărei prezență era bănuită în obscura «materia prima», a fost simbolizată de alchimiști în diferite feluri. CHRISTOPHORUS DIN PARIS, de exemplu, spune că haosul (ca materia prima) este opera prea-înțeleptei naturi. Înțelegerea noastră (intellectus) trebuie să înalțe această operă de artă naturală, haosul, la natura celestă a chintesenței și a esenței dătătoare de viață (vegetabilis) a cerului, cu ajutorul «spiritului (spiritu) celest și iradiant». În acest haos există in potentia (potențial) substanța zisă «prețioasă», în forma unei «massa confusa» de elemente unite, și de aceea rațiunea umană trebuie să se îndeletnicească sârguincios

[54] *Turba*, Sermo LXVIII: «... opus nostrum ... ex *maris* fit generatione.» [Opera noastră e generată din mare (RUSKA, p. 167).]

[55] Cf. baia de sudoare a regelui (imag. XIV a Simbolurilor lui LAMBSPRINCK [în: *Mus. herm.*, p. 369 s.a.]). Tot în acest sens este descris și procesul incubației eului în fabricarea aurului la NIKEPHOROS BLEMMIDES περὶ τῆς ὠοχρυσοποιίας (BERTHELOT, *Alch. Grecs*, VI, XX).

[56] Cf. explicațiile mele în: *Wandlungen und Symbole der Libido* [paragr. 589 sqq.].

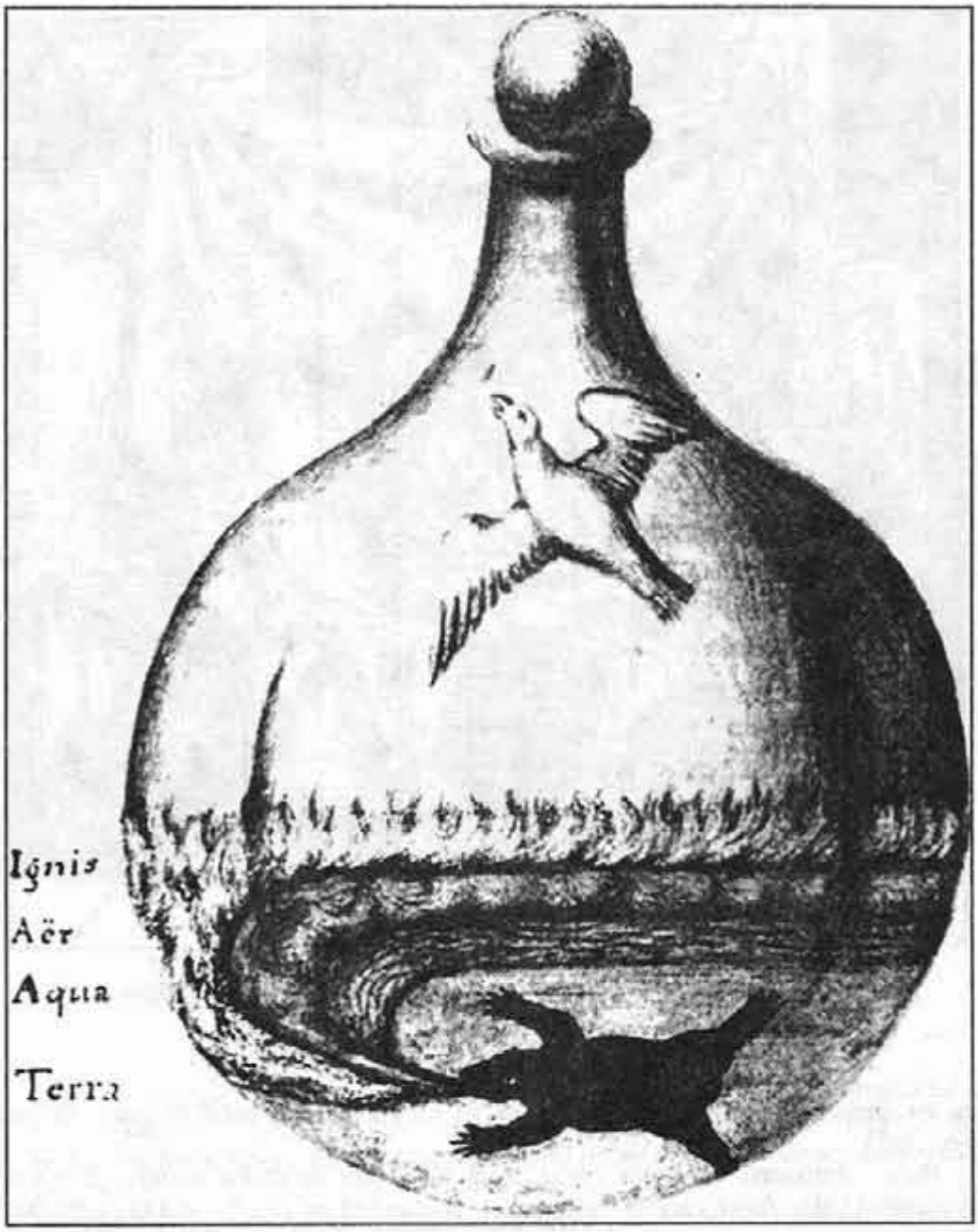

Imag. 178 Porumbelul (avis Hermetis = pasărea lui Hermes) se înalță din cele patru elemente, ca simbol al spiritului eliberat din physis.
De summa universalis medicinae sapientiae veterum philosophorum (Paris, probabil sec. al XVIII-lea)

Imag. 179 Trinitatea alchimică: regele și fiul său cu Hermes la mijloc (Hermes = spiritus Mercurii, spiritul lui Mercurius).
LAMBSPRINCK, *Figurae et emblemata* (1678)

cu ea (incumbere debet), pentru ca ea să ne transforme cerul în realitate (ad actum).[57]

[443] JOHANNES GRASSEUS citează o opinie, conform căreia materia prima ar fi plumbul (filosofilor), care se mai numește și plumbul aerului[58] (ceea ce iarăși face

[57] CHRISTOPHORUS PARISIENSIS, *Elucidarius* în: *Theatr. chem.* VI, p. 228 sq. Cf. Mithras născut din piatră, «numai prin căldura libidoului» («solo aestu libidinis»).

[58] Vezi și SENDIVOGIUS, *De sulphure* în: *Mus. herm.*, p. 612 (despre elementul aer): «... extra leve et invisibile, intus vero grave, visibile, et fixum.» [în exterior ușor și invizibil, însă în interior greu, vizibil și fix].

Imag. 180 Trinitatea creștină, cu Spiritul Sfânt ca bărbat înaripat.
Gravura de maestrul Passion din Berlin (mijlocul sec. al XV-lea)

aluzie la antiteza interioară). În interiorul acestui plumb se află porumbelul alb radios (imag. 178), numit «sarea metalelor». El este o castă, înțeleaptă și bogată regină din Saba, drapată într-un voal alb, care nu voia să se dăruiască decât regelui Solomon.[59]

[444] După părerea lui BASILIUS VALENTINUS, pământul (ca materia prima) nu e un corp mort, ci în el locuiește spiritul, care este viața și sufletul pământului. Toate

[59] GRASSEUS (*Arca arcani* în: *Theatr. chem.* VI, p. 314) îl menționează pe «Degenhardus Augustini ordinis Monachus» ca autor al acestei idei – aluzie evidentă la «sapientia» (înțelepciune), ca în *Aurora*.

făpturile, chiar și mineralele, își primesc forțele de la spiritul pământului. Spiritul este viața; el e hrănit de stele și dă hrană tuturor vietăților pe care le ține în pântece. Ca și o mamă care își poartă copilul încă nenăscut, așa concepe și pământul (imag. 163) prin spiritul primit de sus și poartă în sânul lui mineralele. Acest spirit invizibil este și intangibil, ca o imagine reflectată în oglindă, și el e rădăcina corpurilor necesare procesului, sau care nasc în el (radix nostrorum corporum).[60]

[445] O idee asemănătoare se găsește la MICHAEL MAIER[61]: Prin milioane de rotații în jurul pământului, Soarele a urzit aurul în pământ. Soarele și-a întipărit, treptat, imaginea în pământ. Aceasta e aurul. Soarele e imaginea lui Dumnezeu, inima[62] e imaginea Soarelui în om, la fel cum aurul [este imaginea Soarelui] în pământ, definit și ca Deus terrenus (zeu terestru), și Dumnezeu poate fi recunoscut în aur. Această imagine a lui Dumnezeu apărând în aur este, probabil, «anima aurea» [suflet de aur], care, insuflată în argintul viu ordinar, îl preschimbă în aur.

[446] RIPLAEUS este de părere că trebuie extras focul din haos și făcut vizibil.[63] Focul acesta e Spiritul Sfânt, care-i unește pe Tată și Fiu.[64] El e reprezentat adesea ca bătrân înaripat[65], ca Mercurius sub forma zeului revelației, care coincide cu Hermes Trismegistos[66] și formează, împreună cu regele și fiul regelui, o trinitate alchimică (imag. 179 și 180). Dumnezeu a plămădit acest foc în pământ, la fel ca focul purgatoriu din Infern. În acest foc[67] luminează Dumnezeu însuși, cu dragoste divină.[68]

Imag. 181 Fața Soarelui.
BOSCHIUS, *Symbolographia* (1702)

[60] *Practica* în: *Mus. herm.*, p. 103 sq.
[61] *De circulo physco quadrato*. O idee analogă se găsește la R.W. EMERSON, *Essays*, Boston-New York 1903, I, p. 301 sqq.
[62] Inima și sângele, ca sediu al sufletului.
[63] *Opera*, p. 146.
[64] De exemplu în LAMBSPRINCK, *Figurae* (*Mus. herm.*, p. 371 [imag. 179]).
[65] La indieni găsim ideea similară de hamça (lebăda).
[66] WALTER SCOTT, *Hermetica* I și II, Oxford 1924-1936.
[67] Definit și ca «calx viva» [var nestins].
[68] *Gloria mundi* în: *Mus. herm.*, p. 246 sq.

5. PARALELA LAPIS – CHRISTOS

A. REÎNNOIREA VIEȚII

[447] Exemplele date în capitolul precedent arată că în prima materia se ascunde un spirit, ca în piatra Nilului a lui OSTANES. Acest spirit a fost interpretat în cele din urmă ca fiind Spiritul Sfânt, interpretare în armonie cu vechea tradiție a νοῦς-ului înghițit de tenebre prin îmbrățișarea physis-ului, cu singura deosebire că cel care înghite nu este principiul feminin prin excelență, pământul, ci nous-ul sub forma lui Mercurius sau Ouroboros, al cărui cap își înghite coada (imag. 147 și altele); cu alte cuvinte e un spirit chtonian, material cum s-ar zice, un hermafrodit, care are un aspect masculin – spiritual și feminin – corporal (imag. 183; și imag. 54, 125 și altele). Mitul gnostic originar s-a transformat în mod ciudat: nous și physis sunt indiscernabil una în prima materia și au devenit o «natura abscondita» (natură ascunsă).

[448] Echivalentul psihologic al acestei teme este proiecția unui conținut inconștient fascinant în cel mai înalt grad, care, din acest motiv, prezintă, ca toate conținuturile de acest fel, un caracter numinos, «divin» sau «sacru». Alchimia își fixează sarcina să obțină această «comoară greu de atins» și să o facă vizibilă, fie în forma aurului fizic, fie în cea a panaceului sau a tincturii dotată cu putere de a transforma – în măsura în care arta se exercită, încă, în laborator. Dar pentru că îndeletnicirea chimică, practică, nu era niciodată absolut pură, pentru că în ea și prin ea se exprimau și conținuturi inconștiente ale celui care opera, ea era în același

Imag. 182 Christos ca salvator al sufletelor.
Pictură murală în biserica mănăstirii din Braunweiler, Rheinland. (sec. al XII-lea)

Imag. 183 Divinitate androgină, între un șarpe masculin cu Soarele și un șarpe feminin cu Luna.
Gemă babiloniană târzie

Imag. 184 Cei trei tineri în cuptorul aprins.
Relief al unui sarcofag din Villa Carpegna, Roma (creștinismul primitiv)

timp o activitate psihică, care poate fi comparată în primul rând cu *imaginația activă*.[1] Această metodă ne permite să obținem o cunoaștere activă a lucrurilor care se exprimă și în viața onirică. Raporturile acestor două forme [vis și imaginație activă, n.t.] ale procesului de irigare a conștiinței de către inconștient cu lumea intuiției alchimice sunt atât de apropiate, încât suntem îndreptățiți să admitem că, în procedeul alchimic, e vorba de același proces, sau măcar de procese foarte asemănătoare cu cele din imaginația activă și din vise, ceea ce înseamnă, în cele din urmă, că e vorba despre procesul de individuație.

[449] I-am părăsit, mai sus, pe Arisleus și însoțitorii săi, împreună cu Beya și mortul Thabritius, în tripla casă de sticlă, în care rex marinus (regele mării) i-a încarcerat. Ei suferă de o căldură mare, ca și cei trei bărbați pe care regele Nabucodonosor îi aruncase în cuptorul aprins (imag. 184). Regele are viziunea unui al patrulea, care seamănă cu un fiu al zeilor, după cum relatează *Daniel* (3, 25). Această viziune nu e fără legătură cu alchimia, deoarece aceasta revine neîncetat, în numeroase pasaje, asupra faptului că «lapis» este «trinus et unus» (piatra este triplă și una) (imag. 185; și imag. 1). Ea este compusă și din cele patru elemente, printre

Imag. 185 Jos: Trinitatea ca unitate; sus: cvaternitatea bazându-se pe dualitate.
VALENTINUS, *Duodecim claves* (1678)

[1] Am expus această metodă în: *Die Beziehungen zwischen dem Ich und dem Unbewussten*. [Cf. mai departe *Die transzendente Funktion*, *Mysterium coniunctionis* (O.C. 14, Paragr. 494 sqq. și 528 sqq.) și *Über Grundlagen der Analytischen Psychologie* (Tavistock Lectures).]

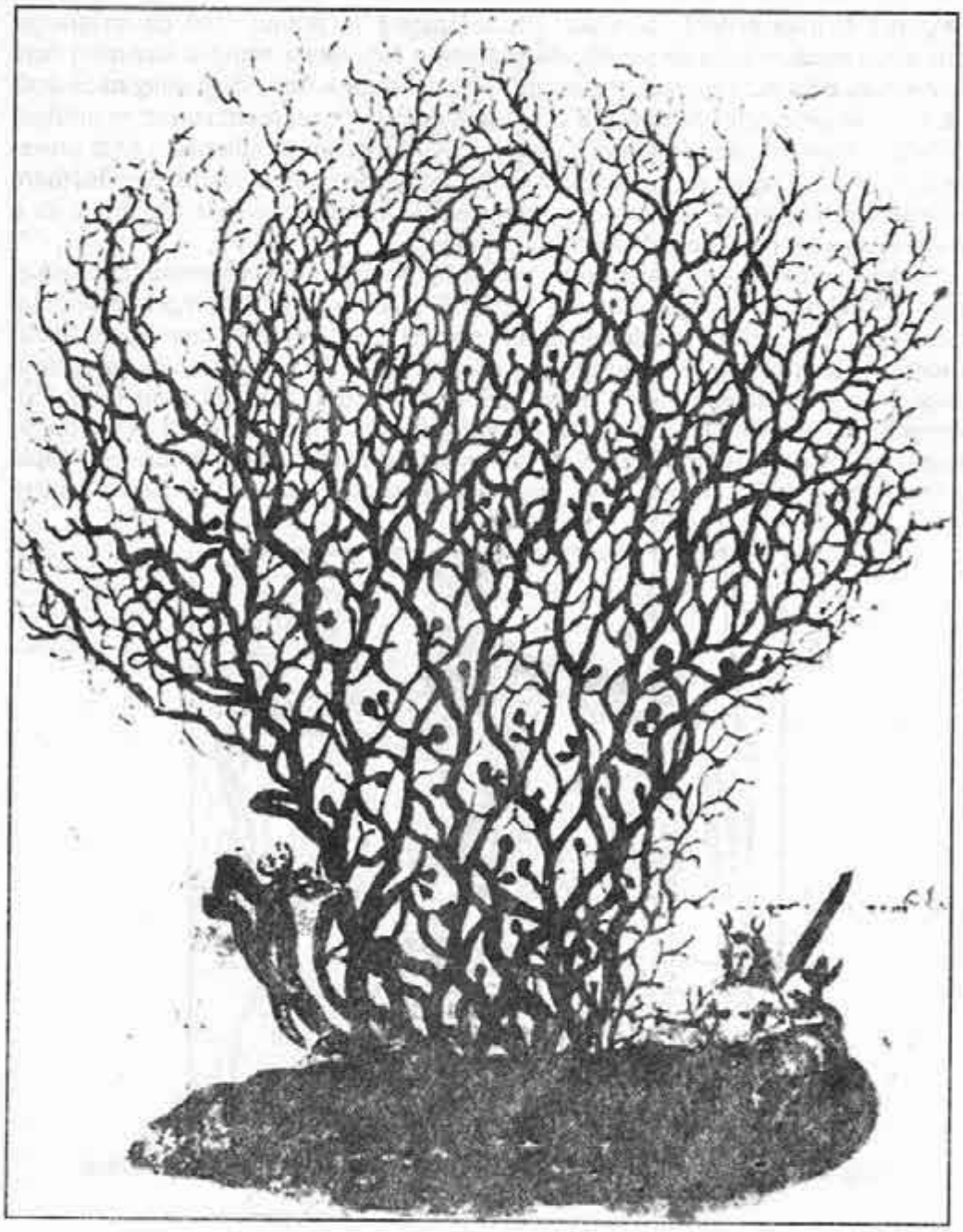

Imag. 186 Copacul de coral în mare.
DIOSCORIDES, *De materia medica* (sec. al V-lea)

care focul reprezintă spiritul ascuns în materie, după cum am văzut. El este al patrulea, care, lipsind, e totuși prezent, și care apare întotdeauna în vremea suferinței în cuptorul aprins și reprezintă prezența divină: ajutorul și desăvârșirea operei. Arisleus și însoțitorii săi, aflați în necaz, îl văd în vis pe maestrul lor Pythagoras și îl cheamă în ajutor. Dar el le trimite pe discipolul său, Harforetus, care este «Creatorul hranei».[2] Astfel opera este împlinită și Thabritius readus la viață.[3] Evident, Harforetus a adus hrana miraculoasă, cum putem bănui. Cu toate acestea, lucrul nu apare clar decât grație descoperirii lui RUSKA, care ne-a dat acces la textul din Codex Berolinensis. Căci acolo se spune, în introducerea care lipsește din edițiile tipărite din «*Visio*»[4]: «Pythagoras spune: ‹Voi scrieți și ați notat deja pentru posteritate cum se plantează acest copac prețios și cum cel care mănâncă din fructele lui nu va mai suferi niciodată de foame›. »[5] Cum «*Visio*» este compusă în scopul de a lăsa un exemplu de proces posterității, tocmai aici e vorba despre plantarea copacilor, iar sfârșitul legendei trebuie să arate acțiunea miraculoasă, regeneratoare a fructelor. În vreme ce Arisleus își îndură necazul iar Thabritius zace în somnolența morții, copacul a crescut vizibil[6] și a dat rod. Rolul pe care îl joacă Arisleus în casa de sticlă este total pasiv. Acțiunea decisivă revine maestrului, care trimite mesagerul său cu hrana vieții.

[450] Cum se spune, nimeni nu poate primi cunoașterea secretă, decât prin inspirația divină sau din gura unui maestru, și tot așa nu poate îndeplini nimeni opera, decât cu ajutorul lui Dumnezeu.[7] În acest caz, maestrul mitic, Pythagoras[8], l-a înlocuit pe Dumnezeu[9] și a îndeplinit opera de reînnoire a vieții (imag. 187). Această intervenție divină, cum o putem cu siguranță numi, se petrece în vis, unde Arisleus îl vede pe maestru și îi imploră ajutorul. Dacă uniunea contrariilor, spirit și corp, exprimată prin Gabricus și Beya, uciderea și fierberea în cuptor corespund, în concepția alchimică[10], offertorium-ului din slujba creștină, tot astfel găsim o analogie

[2] Harforetus = Horfoltus din Codex Berolinensis (RUSKA, *Turba*, p. 324 sq.). După părerea lui RUSKA [l.c., p. 27], el este identic cu împăratul Herakleios (610-641). Dar rolul lui mistic în «*Visio*» face neverosimil un raport cu Harpokrates.

[3] *Visio Arislei* în: *Art. aurif.* I, p. 149, are: «...ad Regem dicentes: Quod filius tuus vivit, qui morti fuerat deputatus» [...i-au spus regelui: Fiul tău trăiește, el care fusese considerat mort.] Codex Berolinensis (RUSKA, l.c., p. 328) are: «...et misimus ad regem, quod filius tuus commotus est». [Și i-au dat de știre regelui că fiul său fusese pus în mișcare] («commotus» vrea să zică, evident, că fiul se «mișca» din nou).

[4] Folosesc ediția din 1593 din *Art. aurif.* I, p. 146 sqq.

[5] RUSKA, l.c., p. 324. Pasajul acesta este în: *Art. aurif.* I, p. 146, schimbat în: «... ex arbore illa immortali, fructus ... colligere» [a culege fructele din acest copac nemuritor].

[6] Adesea copacul este «coralium», respectiv «corallus», un coral, deci «copac al mării» (imag. 186): «Corallus ... vegetabile, nascens in mare.» [o plantă de coral care se naște în mare]. (*Allegoriae super librum Turbae* în: *Art. aurif.* I, p. 143). Copacul paradisiac din mare, la PARACELSUS, *Liber Azoth* (SUDHOFF XIV, p. 567).

[7] De aici frecvent repetata formulă «Deo adiuvante», «Deo concendente» [cu ajutorul lui Dumnezeu, cu permisiunea lui Dumnezeu].

[8] PYTHAGORAS era, pentru neopitagoreici, Dumnezeu întrupat (cf. ZELLER, *Phil. d. Griechen*, III/2. Abt., p. 130.

[9] Este o substituție similară cu cea a lui Poimandres prin Hermes. Cf. SCOTT, *Hermetica* I și II.

[10] MELCHIOR CIBINENSIS [cf. paragr. 480 sq. în acest vol.].

Imag. 187 Dragonul îl scuipă pe Iason, după ce a gustat băutura pregătită de Athena.
Vas attic (sec. al V-lea)

la chemarea în ajutor în «memento vivorum» (amintește-ți de cei vii) și în pomenirea martirilor etc., care preced transsubstanțierea. Această invocație este făcută «pro redemptione animarum suarum, pro spe salutis et incolumitatis suae» [pentru mântuirea sufletelor lor, pentru speranța salvării lor și a sănătății lor], și sunt pomeniți sfinții pentru ca Dumnezeu, din considerație pentru meritele lor, și la intervenția lor, să ne acorde paza în toate împrejurările, prin sprijinul protecției sale (ut in omnibus protectionis tuae muniamur auxilio). Rugăciunea se termină cu epiklesis-ul, care introduce transsubstanțierea: «...ut nobis corpus et sanguis fiat» (ca

Imag. 187 Dragonul îl scuipă pe Iason, după ce a gustat băutura pregătită de Athena. Vas attic (sec. al V-lea)

la chemarea în ajutor în «memento vivorum» (amintește-ți de cei vii) și în pomenirea martirilor etc., care preced transsubstanțierea. Această invocație este făcută «pro redemptione animarum suarum, pro spe salutis et incolumitatis suae» [pentru mântuirea sufletelor lor, pentru speranța salvării lor și a sănătății lor], și sunt pomeniți sfinții pentru ca Dumnezeu, din considerație pentru meritele lor, și la intervenția lor, să ne acorde paza în toate împrejurările, prin sprijinul protecției sale (ut in omnibus protectionis tuae muniamur auxilio). Rugăciunea se termină cu epiklesis-ul, care introduce transsubstanțierea: «...ut nobis corpus et sanguis fiat» (ca

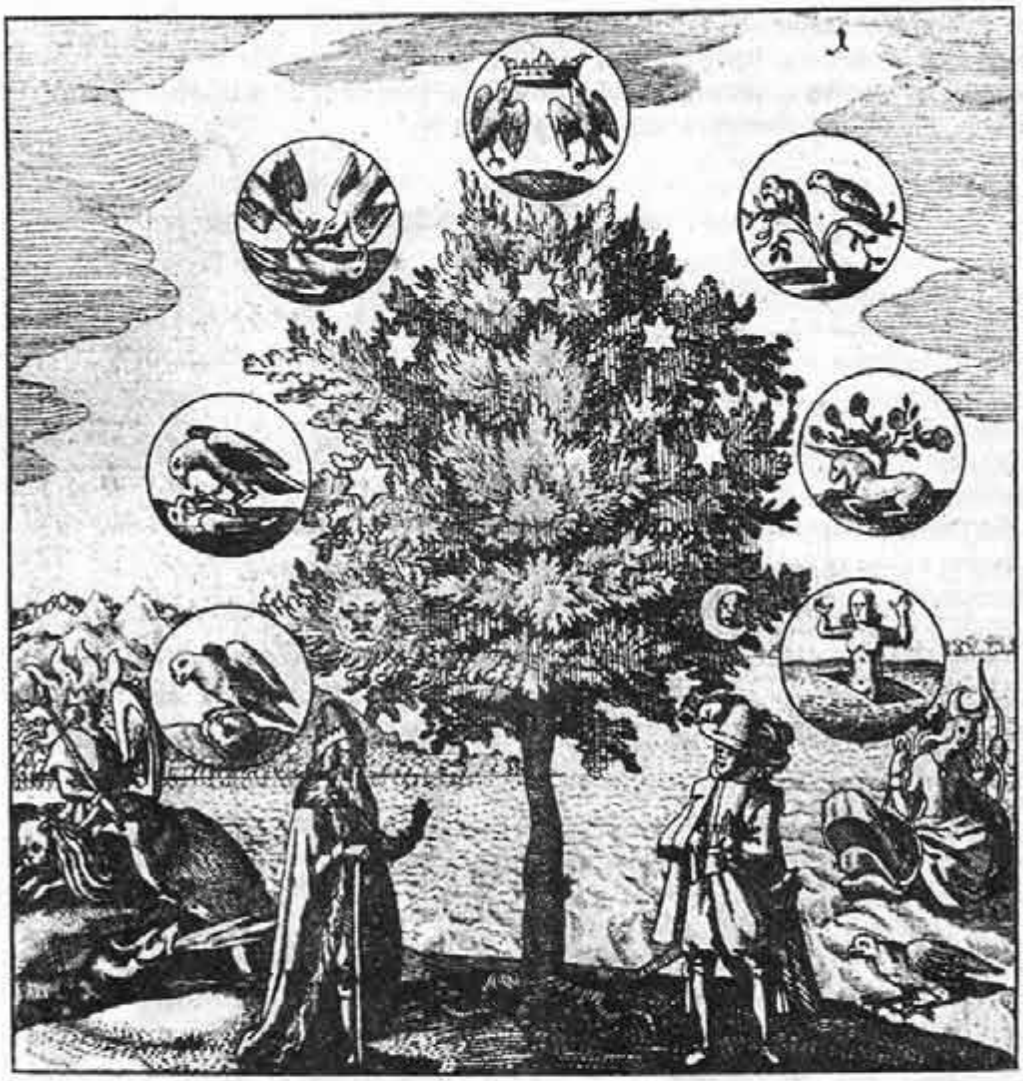

Imag. 188 Copacul filosofilor, înconjurat de simbolurile «opus»-ului.
MYLIUS, *Philosophia reformata* (1622)

să devină pentru noi corpul și sângele...), adică hrana miraculoasă[11], φάρμακον ζωῆς (elixirul vieții). În «*Visio*», fructele copacului nemuritor (imag. 188, 189, 190) sunt

[11] Un citat din ALPHIDIUS (MAIER, *Symbola*, p. 65 – ca și în *Aurora*, I, cap. I) spune: «Qui hanc scientiam invenerit, cibus erit eius legitimus et sempiternus.» [Celui care a găsit această știință, ea îi va sluji ca hrană îndreptățită și inepuizabilă.] A șaptea parabolă din *Aurora* spune: «Ex his enim fructibus grani (huius) cibus vitae conficitur, qui de coelo descendit. Si quis ex eo manducaverit, vivet sine fame. De illo namque pane edent pauperes et saturabuntur et laudabunt Dominum, qui requirunt eum et vivent corda eorum in saeculum.» [Căci din

cele care aduc salvarea. Fructele sacrificiului liturgic («fructus sacrificii misae»), despre care vorbește Biserica, sunt identice, pentru că prin ele se înțeleg efectele morale și celelalte, și nu substanțele consacrate, care sunt de asemenea produse ex opere operato (din opera operată [de Christos]).

Imag. 189 Dragon cu arborele Hesperidelor.
BOSCHIUS, *Symbolographia* (1702)

Imag. 190 Arbore ritual cu șarpe.
Fragment dintr-un manuscris mexican antic (maya)

roadele acelei grâne e preparată hrana vieții, care coboară din cer. Dacă cineva mănâncă din ele, va trăi fără să mai simtă foamea. Căci din pâinea aceea vor mânca săracii și se vor sătura, și cei care-l caută pe Domnul îl vor lăuda, și inimile lor vor trăi în eternitate.]

[451] Aici însă părerile se despart. Creștinul primește fructele sacrificiului liturgic pentru sine personal și pentru circumstanțele vieții sale în sensul cel mai larg. Alchimistul, dimpotrivă, nu primește numai pentru sine fructele copacului nemuritor («fructus arboris immortalis»), ci, în primul rând, pentru rege și fiul regelui, pentru perfecțiunea substanței căutate. El participă, ce-i drept, la «perfectio», care îi aduce sănătate, bogăție, iluminare și mântuire; dar cum el nu este cel care trebuie să fie salvat, ci este un salvator al lui Dumnezeu, lucrul cel mai important pentru el este să desăvârșească substanța. El presupune calități morale și le ia în considerare, numai în măsura în care ele pot favoriza sau frâna desfășurarea «opus»-ului. Am putea spune că pune întregul accent pe efectul ex opere operantis, într-un grad mult mai înalt, desigur, decât Biserica, fiindcă el îl înlocuiește pe Christos, care se sacrifică pe sine în jertfa liturgică. Nu trebuie, însă, în nici un caz, să credem că el își arogă rolul mântuitorului, dintr-o megalomanie religioasă. N-o face nici cât preotul care, celebrând, îl sacrifică reprezentativ pe Christos. Alchimistul subliniază întotdeauna umilința sa («humilitas») și își începe tratatele cu invocarea lui Dumnezeu. Nu se gândește să se identifice cu Christos; din contră, alchimia face o paralelă între substanța căutată, lapis, și Christos. Nu este vorba despre o identificare în sensul propriu al termenului, ci despre hermeneuticul «sicut» (ca și, analog cu) care caracterizează analogia. Dar pentru omul din Evul Mediu analogia este mai puțin o figură logică, cât, mai curând, o identitate secretă, vestigiu încă foarte viu al gândirii primitive. Ritul consacrării focului[12], din sâmbăta dinaintea Paștelui, e un exemplu instructiv în această privință (imag. 191). Focul e analog lui Christos (imago Christi). Piatra din care țâșnește scânteia este «piatra unghiulară», o altă «imago» (imagine), iar scânteia, care sare din piatră, este la rândul ei o «imago Christi». Analogia cu extracția «pneumei» (spiritului) din piatră la OSTANES se impune. «Pneuma» ca foc, Christos ca foc (imag. 58) și ca substanță contrară interioară a pământului ne sunt deja reprezentări cunoscute. Însă piatra din care sare scânteia este analogă și cu mormântul în stâncă sau cu piatra din fața lui. În el a zăcut Christos, în somn, înlănțuit de moarte, în cele trei zile ale călătoriei în Infern, unde coborâse către «ignis Gehenalis» (focul infernal). De acolo se înalță ca foc nou (imag. 234).

[452] Fără să știe, alchimistul împinge ideea de «imitatio Christi» (imitarea lui Christos) mai departe, și ajunge astfel la concluzia, menționată mai sus, că asimilarea completă cu Mântuitorul îl face pe cel asimilat capabil să îndeplinească opera de mântuire în straturile cele mai profunde ale psihicului său. Însă această concluzie este inconștientă, și ca urmare alchimistul nu e niciodată dispus să creadă că în el Christos operează opera. Grație înțelepciunii și artei, pe care le-a dobândit el singur sau pe care i le-a acordat Dumnezeu, el eliberează nous-ul sau logos-ul creator de lume și pierdut în materialitatea lumii și face aceasta pentru salvarea umanității. Nu artistul (artifex) este un corespondent al lui Christos; el recunoaște mai curând în

[12] Ritul consacrării focului pare să fi apărut în Franța; în orice caz era deja cunoscut acolo în sec. al VIII-lea, pe când la Roma nu era practicat încă, cum o dovedește o scrisoare a papei ZACHARIAS către Sf. BONIFACIUS. Abia în sec. al IX-lea se pare că a pătruns și la Roma, (BRAUN, *Liturgisches Handlexikon*, s.v. «Feuerweihe»).

Imag. 191 Revărsarea Spiritului Sfânt sub forma unor limbi de foc.
Perikopenbuch din München (sec. al XII-lea)

piatra lui minunată corespondența cu Mântuitorul. Din acest punct de vedere alchimia apare ca o continuare a misticii creștine, care se extinde coborând până în profunzimile și obscuritatea inconștientului, și care aduce cu sine o realizare a figurii lui Christos împinsă până la apariția stigmatelor. Doar această continuare inconștientă nu ajunge, nicăieri, ca atare, din nou la suprafață, unde conștiința ar putea-o sesiza. Din evoluția inconștientă nu reapar în conștiință decât simptome simbolice. Dar dacă alchimistul ar fi putut să-și facă o idee clară despre conținuturile sale inconștiente, ar fi trebuit să recunoască că luase el însuși locul lui Christos – mai

exact spus: nu eul său, ci Sinele său[13] – și că, precum Christos, luase asupra sa opera («opus») de mântuire, nu a omului, ci a divinității. Ar fi trebuit să se recunoască nu numai pe sine ca analog lui Christos, dar și pe Christos ca simbol al Sinelui. Această concluzie teribilă nu a funcționat pentru spiritul Evului Mediu. Pentru spiritul Upanishadelor, ar fi un lucru evident ceea ce europeanului creștin îi pare a fi o sminteală. Omul modern trebuie, în consecință, să se considere aproape fericit că în momentul ciocnirii cu gândirea și experiența orientală, platitudinea sa spirituală a atins deja un grad atât de înalt, încât nici nu mai observă cu ce s-a ciocnit. El poate acum să abordeze Orientul pe planul absolut inadecvat și, în consecință, inofensiv al intelectului și să abandoneze această sarcină specialiștilor sanscritologi.

B. MĂRTURII PENTRU INTERPRETAREA RELIGIOASĂ

a) Raymundus Lullius

[453] Nu este surprinzător că analogia Christos-lapis și-a croit drum, destul de timpuriu, la autorii latini, deoarece simbolismul alchimic este impregnat de alegorica ecleziastică. Deși nu există în această privință nici o îndoială că alegoriile Părinților Bisericii au îmbogățit limbajul alchimic, este, după părerea mea, destul de îndoielnic în ce măsură poate fi considerată opera alchimică («opus alchymicum»), cu diferitele ei forme, ca o metamorfozare a riturilor Bisericii (botez, liturghie) și a reprezentărilor dogmatice (concepție, naștere, suferință, moarte și înviere). Este, ce-i drept, incontestabil că s-au făcut mereu împrumuturi de la Biserică; dar, în cazul conceptelor de bază alchimice, e vorba despre elemente care provin din surse păgâne, mai ales gnostice. Or, rădăcinile gnosticismului nu se găsesc cu nici un chip în creștinism, mai curând acesta din urmă fiind asimilat de gnosticism.[14] Mai mult, posedăm un text chinezesc care datează de la mijlocul secolului al II-lea și prezintă asemănări fundamentale cu alchimia occidentală. Oricare ar fi fost raporturile între China și Occident, există, fără nici o îndoială, idei paralele în afara sferei creștine, acolo unde n-ar putea fi absolut de loc vorba despre o influență creștină.[15] WAITE[16] a exprimat părerea că primul care a identificat piatra cu Christos a fost paracelsianul HEINRICH KHUNRATH (1560-1605), autorul «*Amphitheatrum*»-ului, care a apărut în 1598. Ceva mai târziu, la JAKOB BÖHME, care utilizează frecvent limbajul alchimic, lapis a devenit

[13] Deși am insistat, de câte ori am avut ocazia, asupra faptului că noțiunea de Sine, așa cum am definit-o eu, nu coincide cu cea de personalitate empirică și conștientă, mă confrunt fără încetare cu neînțelegerea care identifică «eul» cu «Sinele». Din cauza caracterului fundamental indefinibil al personalității umane, Sinele este un concept limită, care exprimă o realitate nelimitată în sine.

[14] Cf. SIMON MAGUS, care aparține erei apostolice și dispune deja de un sistem bogat dezvoltat.

[15] Mă refer aici la WEI PO-YANG, *An Ancient Chinese Treatise on Alchemy*, în: *Isis* XVIII (Bruges 1932), pp. 210-289.

[16] WAITE, *The Secret Tradition in Alchemy*, London 1926.

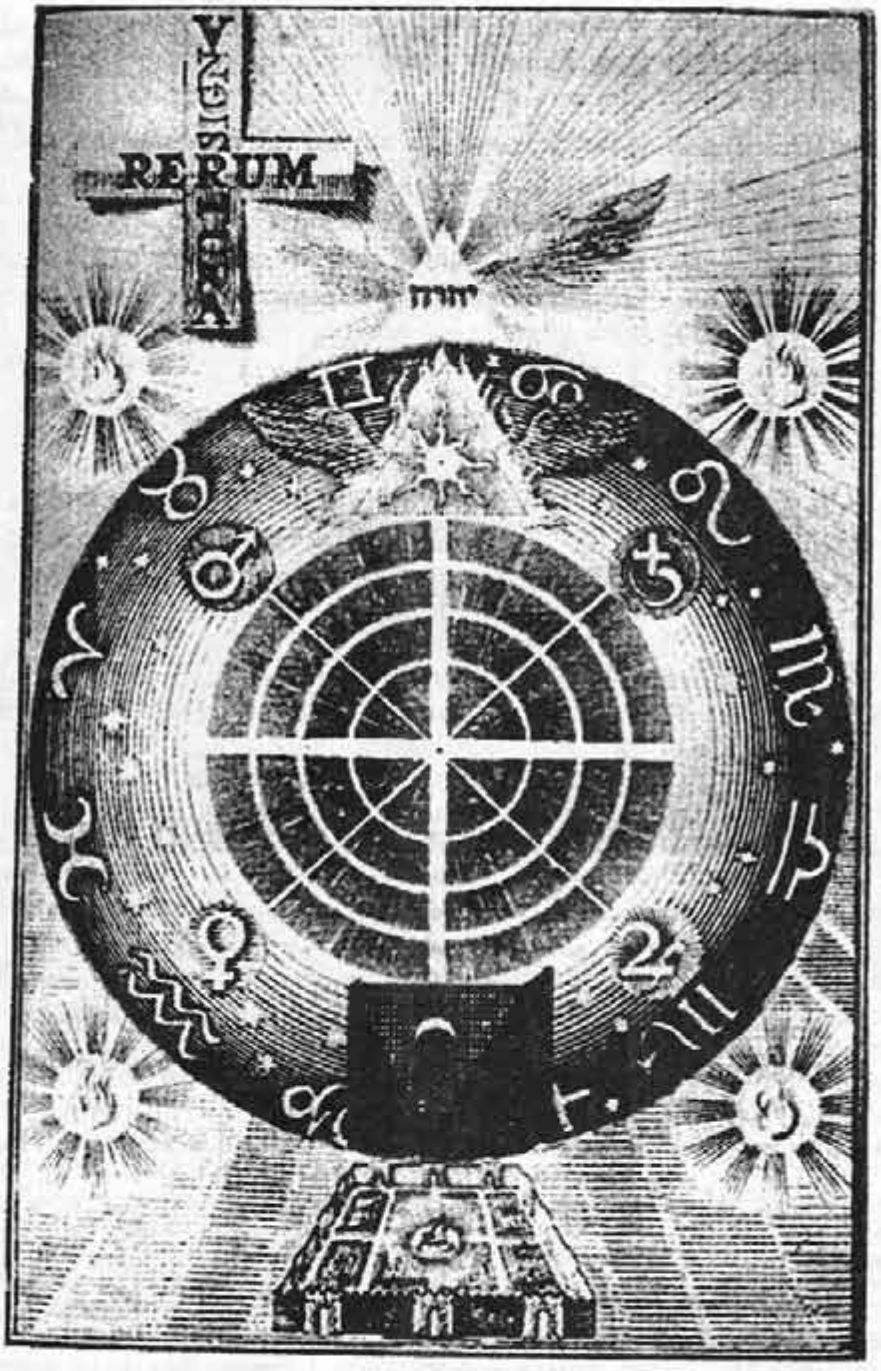

Imag. 192 Cvaternitatea crucii în zodiacul înconjurat de șase planete. Mercurius corespunde crucii între Soare și Lună, o parafrază la ☿.
JAKOB BÖHME, *Theosophische Werke* (1682)

deja o metaforă desemnându-l pe Christos (imag. 192). Ipoteza lui WAITE e, fără îndoială, greșită. Căci pentru raportul lapis-Christos avem mărturii mult mai vechi; cea mai veche pe care am putut-o stabili până acum provine din «*Codicillus*» (cap. IX) al lui RAYMUNDUS LULLIUS (1235-1310). Chiar dacă multe dintre tratatele atribuite lui au fost redactate de elevii lui spanioli și provensali, aceasta nu poate modifica cu nimic epoca aproximativă de apariție a principalelor opere, dintre care face parte «*Codicillus*». În orice caz, nu cunosc nici o opinie autorizată care să situeze acest tratat mai târziu de secolul al XIV-lea. Acolo se spune:

«Și așa cum Isus Christos, din casa lui David, a primit natura umană pentru eliberarea și mântuirea spiței umane, prizonieră a păcatului din cauza neascultătorului Adam, tot așa, în arta noastră, ceea ce este pângărit pe nedrept de un lucru este absolvit de acea pată printr-un altul opus, e spălat și răscumpărat.»[17]

b) «*Tractatus aureus*»

[454] «*Tractatus aureus*», considerat încă din Evul Mediu de origine arabă și atribuit lui HERMES, ar putea fi o sursă și mai veche, dacă în el s-ar face o referire textuală la Christos. Motivul pentru care îl citez, totuși, este împrejurarea că descrie lucruri care corespund remarcabil misterioaselor evenimente din timpul pascal, dar care sunt descrise în cu totul alt limbaj. Pasajul spune aproximativ următoarele:

Piatra noastră prețioasă, care a fost aruncată în gunoi, a devenit vrednică de tot disprețul... Dar dacă îl căsătorim pe regele încoronat cu fata roșie, ea va concepe un fiu în focul molcom, și îl va hrăni cu focul nostru... Apoi el se transformă și tinctura lui rămâne roșie ca și carnea. Fiul nostru de spiță regească își trage tinctura din foc, iar moartea, tenebrele și apele o iau la fugă. Dragonul se ferește de lumina Soarelui și fiul nostru mort va trăi. Regele iese din foc și se bucură de căsătorie. Comorile secrete sunt dezvăluite. Fiul a devenit un foc războinic și domină tinctura, căci el însuși e comoara și poartă el însuși materia filosofică. «Veniți încoace, fii ai înțelepciunii, și bucurați-vă; căci domnia morții a trecut, și fiul domnește, el poartă veșmântul roșu[18], și a fost îmbrăcat în purpură.»[19] (imag. 193).

[455] Putem interpreta acest text ca pe o variantă a omului-zeu mitic și a triumfului său asupra morții, iar prin aceasta și ca pe o analogie a dramei creștine. Cum vârsta și proveniența acestui text hermetic au rămas până acum necunoscute, nu se poate stabili cu certitudine dacă există în el o influență creștină. Probabil că nu. Textele foarte vechi, ca cel al lui KOMARIOS[20], nu pot fi bănuite de nici o influență creștină. (Introducerile religioase creștine etc. din manuscrise sunt interpolări ale călugărilor copiști bizantini.) Și totuși, tocmai textul lui KOMARIOS conține toate trăsăturile unui mister al regenerării. De fapt, nu e vorba acolo de Mântuitor, ci de ὕδωρ θεῖον (apa

[17] «... et ut Christus Jesus de stirpe Davidica pro liberatione et dissolutione generis humani peccato captivati ex transgressione Adae, naturam assumpsit humanam sic etiam in arte nostra quod per unum nequiter maculatur per aliud suum contrarium a turpitudine illa absolvitur, lavatur et resolvitur.» (*Bibl. chem.* I, p. 884 b.)

[18] Cf. lectura pentru miercurea din săptămâna sfântă (*Isaia* 63, 1-7): «De ce e roșu veșmântul tău și de ce hainele tale sunt ca cele ale tescuitorilor?» și «că sângele lor a sărit pe hainele mele». Cf. «pallium sanguineum» (mantia de sânge) la alți autori.

[19] *Ars chem.*, pp. 7-31. Textul de mai sus evidențiază numai esențialul.

[20] BERTHELOT, *Alch. grecs*, IV, XX. Textul ar putea fi din sec. I.

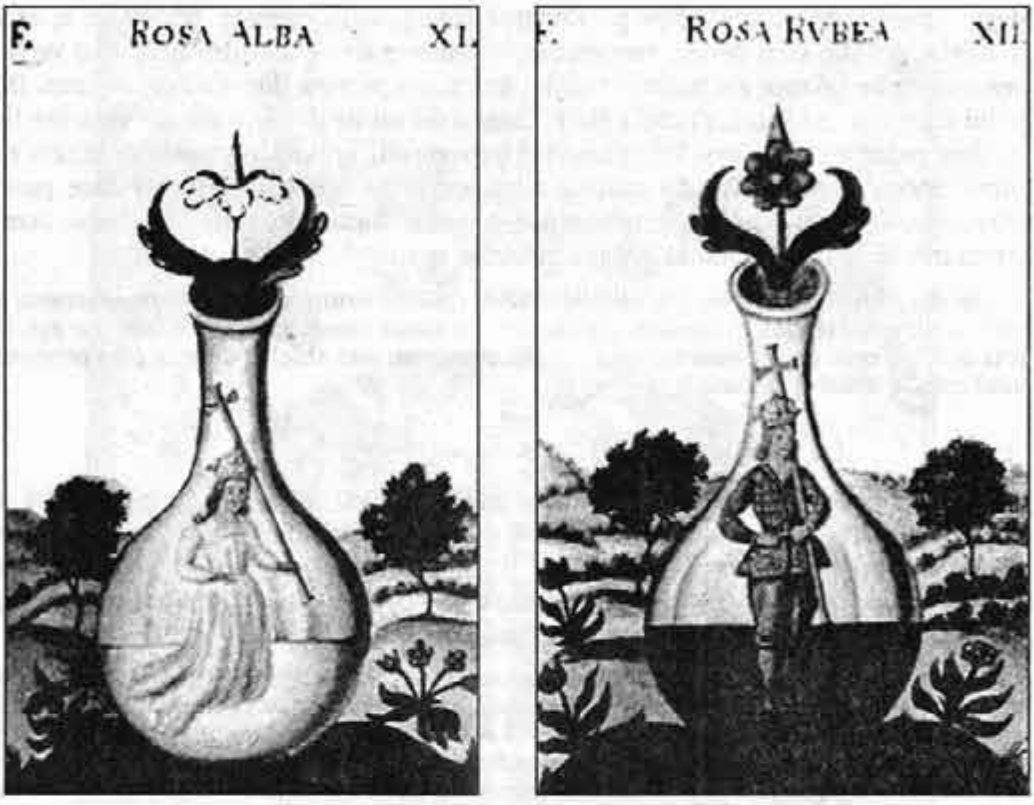

Imag. 193 Trandafirii alb și roșu, reprezentând produsul final al transformării regelui și reginei.
Trésor des trésors (aprox. 1620-1650)

divină), «aqua permanens» a latinilor (imag. 194) care determină învierea morților, fapt la care simbolistica creștină a apei (aqua = spiritus veritatis = spiritul adevărului, botez, euharistie) reprezintă o paralelă evidentă.

c) Zosimos și doctrina lui Anthropos

[456] Dimpotrivă, în textele mai târzii atribuite lui ZOSIMOS (sec. al III-lea), îl întâlnim pe fiul regelui într-o asociere evidentă cu arta sacerdotală (ἱερατικῇ τέχνῃ). Dau pasajele, care se referă la aceasta, într-o traducere liberă[21]:

[21] Textul se găsește la BERTHELOT, l.c., III, XLIX, 4-12. Și RUSKA dă o traducere de la alineatul 2 la 19 în: *Tab. smaragd.*, pp. 24-31. Tot așa SCOTT (*Hermetica* IV, p. 104) redă această parte din text în greacă, cu un comentariu. Cf. mai departe și BOUSSET, *Hauptprobleme der Gnosis*, Göttingen 1907, p. 190 sqq. Traducerea de mai sus se îndepărtează atât de cea a lui RUELLE (BERTHELOT, l.c.), cât și de cea a lui RUSKA, în diferite puncte. [Ca să nu împovăreze textul, s-a renunțat, în note, la o traducere a pasajelor grecești, prilej de frecvente dispute filologice.]

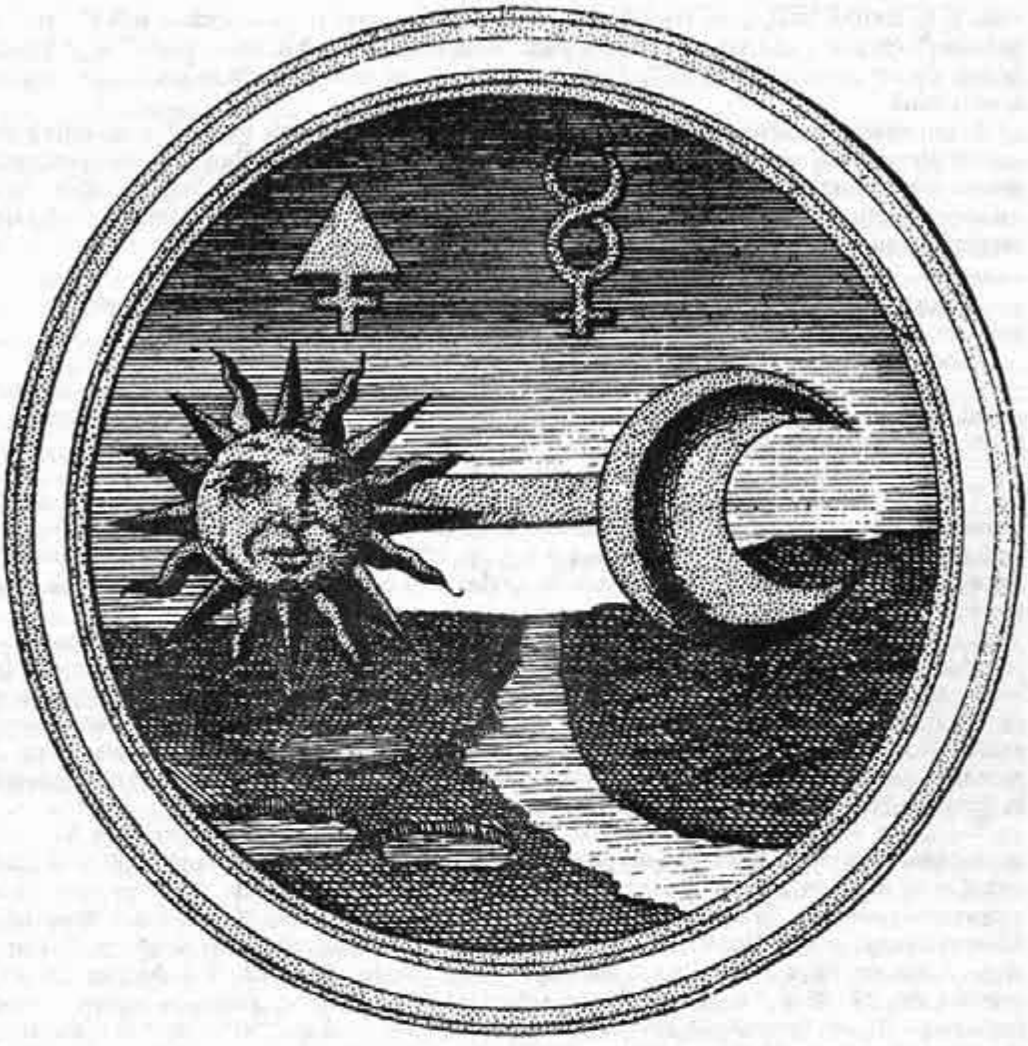

Imag. 194 Sulful, ca Soare, Mercurius, ca Lună, aruncă un pod deasupra râului «apei eterne».
BARCHUSEN, *Elementa chemicae* (1718)

4, 8: Dacă ai meditat și dacă ai trăit în comunitatea umană, vei vedea că Fiul lui Dumnezeu..., care de dragul sufletelor sfinte a devenit totul, pentru ca să le smulgă de sub puterea destinului[22] [și să le poarte] către [regiunea] incorporală, spirituală – privește cum a devenit tot: Dumnezeu, înger și om supus suferinței.[23] Căci, putând totul, el devine tot ce

[22] Heimarmene = destin, necesitate naturală.
[23] Fraza care începe cu «vezi» a fost suprimată de REITZENSTEIN, ca interpolare creștină. (*Poimandres*, p.103); ca și de RUSKA (l.c., p. 25).

vrea, si își ascultă tatăl, penetrând fiecare corp[24], si luminează spiritul fiecărui suflet[25], și el a îmboldit[26] (spiritul) să-l urmeze în înalt până la tărâmul serenității, acolo unde[27] și el locuia înainte de nasterea corporalului[28], fiind cuprins de dorul lui și lăsându-se condus de el spre acea lumină.[29]

5: Și privește la tabloul alcătuit de Bitos[30] și de întreit de marele Platon[31] și de infinit de marele Hermes, în care se spune că[32], prin primul cuvânt hieratic «Thoyth», este desemnat primul om[33], interpretul tuturor ființelor și denominatorul tuturor lucrurilor corporale. Însă caldeenii, parții, mezii și evreii îl numesc Adam, ceea ce înseamnă «pământ virgin», «pământ sângeriu (sau însângerat)», «pământ înflăcărat» și «pământ carnal»[34]. Acesta se găsește în

[24] RUSKA (l.c., p. 25): «locuind în fiecare corp». διήκειν are mai curând sensul de a străbate, de a «penetra». Cf. BOUSSET, l.c., p. 191.

[25] ἑκάστης Codd. Conjectura ἑκάστου e inutilă.

[26] ἀνορμάω poate fi înțeles aici numai tranzitiv. RUELLE și RUSKA traduc: «așa s-a avântat <Fiul lui Dumnezeu>...» Dar, prin această interpretare, acuzativele care urmează, referitoare la obiectul νοῦν, devin lipsite de sens.

[27] Adică νοῦς. Cf. REITZENSTEIN, l.c., p. 103, nota 11.

[28] RUSKA (l.c., p. 25): «înainte de a primi corporalitatea». Dar τὸ σωματικόν (corporalul), ca nume predicativ al lui γενέσθαι (a deveni, a fi), nu poate avea un articol. Sensul este mai curând «înainte de creație». Cf. alineatul 9 (l.c., p. 27) unde oamenii de lumină își salvează spiritele acolo, ὅπου καὶ πρὸ τοῦ κόσμου ἦσαν (în locul particular în care se găseau înaintea [creației] lumii).

[29] ἀκολουθοῦντα, ὁρεγόμενον (însoțind, dorind, aspirând la, tinzând către) și ὁδηγούμενον (condus, ghidat) se referă la νοῦν (spirit), care este și complement pentru ἀνώρμησεν (a împinge la). SCOTT (l.c., p. 119) mută întregul fragment înaintea alineatului 9 (p. 84), pentru că, după părerea lui, nu se potrivește cu o doctrină hermetică. Totuși el este fundamentul evident al ideii precedente că omul nu trebuie să se revolte în exterior, împotriva destinului, ci numai să tindă, în interior, spre cunoașterea Sinelui, lucru pentru care supunerea exterioară la chinuri a Fiului lui Dumnezeu este un exemplu.

[30] Cf. aici REITZENSTEIN, l.c., p. 107 sq. IAMBLICHOS (*De mysteriis Aegyptiorum* VIII, 4) menționează un profet Bitys, ca interpret al lui Hermes la curtea regelui Ammon. El ar fi găsit scrierile lui Hermes la Sais. Ibidem (X, 7): αὐτὸ δὲ τὸ ἀγαθὸν τὸ μὲν θεῖον ἡγοῦνται τὸν προεννοούμενον θεόν, τὸ δὲ ἀνθρώπινον τὴν πρὸς αὐτὸν ἕνωσιν, ὅπερ Βίτυς ἐκ τῶν Ἑρμαικῶν βίβλων μεθηρμήνευσεν. După DIETERICH (*Papyrus magica musei Lugdunensis Batavi*, p. 753 sq.) el e identic cu Pitys Thessalianul din papirusurile magice (WESSELY. *Griechischer Zauberpapyrus*, pp. 92, 95 și 98. Πίτυος ἀγωγή – βασιλεῖ Ὀστάνῃ Πίτυς χαίρειν – ἀγωγὴ Πίτυος βασιλέως – Πίτυος Θεσσαλοῦ). Ar mai putea fi identic, tot după DIETERICH, cu Bithus din Dyrrhachium, menționat de PLINIUS (Cartea XXVIII). SCOTT (l.c., p. 129 sq.) propune să se insereze Nikotheos sau «pe care l-am scris», gândindu-se la un desen.

[31] Cf. *Philebos* (18b), *Phaidros* (274c).

[32] Fracționarea acestei fraze de către SCOTT este inadmisibilă. Deși în *Philebos* (18) Thoth nu e reprezentat ca «primul om», el e reprezentat totuși ca «om divin» și ca cel care dă nume tuturor lucrurilor.

[33] RUSKA (l.c.): «...ceea ce este tradus Thoythos în limba sacră». Dar Thoythos trebuie să fie un genitiv explicativ la φωνή, pentru că în alte locuri nominativul este «Thoyth». Cf. și BOUSSET, l.c., p. 191.

[34] πυρὰ Codd. (foc), probabil: πυρρὰ = culoare de foc. Cf. SCOTT, l.c., p. 121: «Interpretarea lui Adam ca γῆ παρθένος (pământ virgin) este în mod clar o combinație între ebraicul «adamah» = γῆ (pământul) (PHILO, I, 62) și grecescul ἀδμής (sălbatic) = παρθένος (virgin). HESYCHIUS are ἀδάμα = παρθενικὴ γῆ («adamah» = pământ virgin); JOSEPHUS, *Antiquitates Judaicae*, I, I, 2: σημαίνει δε τοῦτο (Ἀδαμος) πυρρός, ἐπειδήπερ ἀπὸ τῆς πυρρὰς γῆς ἐγεγόνει, τοιαύτη γάρ ἐστιν ἡ παρθενος γῆ. Cf. OLYMPIODOR (BERTHELOT, *Alch. grecs*, II, IV, 32): οὗτος (Ἀδάμ) γὰρ πάντων ἀνθρώπων πρῶτος ἐγένετο ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων. Καλεῖται δὲ καὶ

bibliotecile Ptolemeilor. Ei l-au depus[35] în fiecare sanctuar, mai cu seamă în Serapion, pe vremuri, când Asenan[36] l-a abordat pe marele preot din Ierusalim[37], care l-a trimis pe Hermes, care a tradus întreaga Biblie ebraică în greacă și în egipteană.

6: Astfel primul om se numește la noi Thoyth, iar la aceia Adam, căci ei l-au numit în limba îngerilor. Și referindu-se la trupul său[38], ei l-au desemnat simbolic prin cele patru elemente[39] din întreaga sferă celestă (imag. 195). Căci litera A din numele său se referă la răsărit (ἀνατολή) și aer; litera D, însă, desemnează apusul (δύσις), care tinde în jos din cauza greutății...[40]; M-ul indică miază-ziua (μεσημβρία), acela dintre corpuri care este la mijloc, focul

παρθένος γῆ. καὶ πυρρὰ γῆ, καὶ σαρκίνη γῆ, καὶ γῆ αἱματώδης. Cf. EUSEBIUS, *Evangelica praeparatio*, 11, 6, 10 sq.

[35] ὃν Codd. (cel care); REITZENSTEIN și RUSKA: ὧν (cărora). ὅν se poate referi și la primul om: și anume că e depus, ca Osiris, în fiecare sanctuar. Găsim un argument în acest sens la LYDUS, *De mensibus*, IV, 53: «...Căci există multe contradicții la teologi în ce privește Dumnezeul adorat de evrei. Căci egiptenii, și în primul rând Hermes, susțin că el ar fi Osiris, cel pururi existent, după cum spune Platon în ‹Timaios› (27d): ‹e ceea ce există întotdeauna, fără să fi avut nastere...›» Cf. aici și REITZENSTEIN (l.c., p. 185) în legătură cu pretinsul transfer al concepțiilor iudaice în Egipt.

[36] παρεκάλεσεν 'A... Codd. (el trimise); REITZENSTEIN și RUSKA: παρεκάλεσαν 'Ασενᾶν: când «ei (Ptolemeii) chemară Asenan (masculin sau feminin)». RUELLE, dimpotrivă, face din Asenan subiectul lui παρεκάλεσεν. Nu se știe nimic despre un mare preot numit Asenan. Se prea poate să fie, după cum observă SCOTT (l.c., p. 122), mai curând vorba despre Asenath, fata cea frumoasă a preotului egiptean Pentephre (Putifar) din On (Heliopolis), care, după *Gen.* 41, 50, i-a născut doi fii lui Iosif în timpul prizonieratului său în Egipt. Un midrash, într-o prelucrare creștină, transmite o legendă conform căreia această Asenath s-a îndrăgostit de Iosif, care apăruse acolo ca intendent al faraonului; Iosif, însă, a respins-o, din cauza necredinței ei. Atunci, ea se converti și făcu penitență; ca urmare, un mesager masculin venit din cer (în prelucrarea creștină: Mihail), pe care ea îl primi într-o manieră absolut păgână, ca pe un spiritus familiaris (δαίμων πάρεδρος) îi dădu să mănânce «un fagure de miere din Paradis, conferindu-i, prin aceasta, imortalitatea. El îi vesti venirea lui Iosif, care o va cere în căsătorie, și îi spuse că de acum înainte ea trebuie să se numească «refugiu». – cf. și BATIFFOL, *Le Livre de la prière d'Asenath* și REITZENSTEIN, *Die hellenistischen Mysterienreligion*; vezi și OPPENHEIM, *Fabula Josephi et Asenathae*; WILKEN, *Urkunden der Ptolemäerzeit*, și KERÉNYI, *Die Griechisch-orientalische Romanliteratur in religionsgeschichtlicher Beleuchtung*, p. 104 sq. Probabil că mesagerul celest trebuie să fi fost la origine Hermes. Ca urmare textul trebuie să fi fost: «Când Asenath merse să ceară ajutor marelui preot din Ierusalim, care îl trimise pe Hermes, care...» SCOTT propune înlocuirea lui Asenath cu «Eleazar» care, după scrisoarea lui Aristeas, a pregătit traducerea Septuagintei; în acest caz ar trebui să-l schimbăm și pe trimisul Hermes, care urmează, în ἑρμηνέα = interpret. Dar e mult mai plauzibil să fie vorba aici de o cu totul altă legendă.

[37] τῶν ἀρχιεροσολύμων Codd. conj. τὸν ἀρχιερέα Ἱεροσολύμων (mare preot din Ierusalim) Cf. REITZENSTEIN, RUSKA și SCOTT.

[38] Κατὰ τὸ σῶμα [după corpul său] ar putea eventual să fie tradus prin «în limba corporală», ca antitezã la «limba îngerilor» menționată mai sus, cum opune și ZOSIMOS limbajul spiritual unui ἔνσωμος φράσις (limbaj întrupat, limbaj fizic).

[39] În același timp litere (στοιχεῖα).

[40] Putem presupune aici existența unei lacune, unde se află elementul pământ sau, eventual, elementele pământ și apă. Textul e, oricum, distrus în acest loc. RUSKA propune să punem τὸν ἀέρα τὸ δεύτερον ἄλφα τὸν ἄρκτον (și al doilea A: nordul) în loc de τὸν ἀέρα (aerul), pentru a desemna nordul. SCOTT (l.c., p. 123) are probabil dreptate să conserve τὸν ἀέρα(aerul), fiindcă aici este vorba de o combinație a punctelor cardinale cu elementele; de aceea el adaugă γῆ (pământul) după δύσις (apusul). Ca argument pentru inserția lui ἄρκτος (nordul), el citează *Oracula Sibyllina* 3, 24: αὐτὸς δὴ θεὸς ἐσθ' ὁ πλάσας τετφαγράμματον

coacerii care produce maturația corpurilor[41] în zona mijlocie, a patra. De aceea Adam cel carnal se numește, sub forma lui aparentă, Thoyth; dar omul spiritual conținut în el are atât un nume propriu cât și un apelativ. Numele propriu nu-l știu până acum.[42] Căci numai Nikotheos, cel de negăsit, știe așa ceva. Dar apelativul lui este Lumina (φῶς), de aceea oamenii erau numiți φῶτες.

7: Când omul-lumină[43] locuia în Paradis, străbătut[44] de suflarea fortei destinului, ele (elementele)[45] l-au convins pe el, cel lipsit de orice răutate și total inactiv, să se îmbrace în Adam, care se afla lângă el[46], în Adam cel supus puterii destinului care e alcătuit din cele patru elemente (compară imag. 82 și 117).[47] În inocența sa, el nu se împotrivi. Ele se făliră atunci că și l-au aservit. De aceea Hesiod[48] a numit omul exterior legătura cu care[49] Zeus l-a înlănțuit pe Prometheu. Dar, după această înlănțuire, i-a mai trimis o alta: pe Pandora, pe care evreii o numesc Eva. Conform exprimării alegorice, Prometheu și Epimetheus sunt unul și același om, adică suflet și corp. Și el[50] poartă când chipul sufletului, când pe al spiritului, sau pe cel al cărnii (imag. 196), din cauza neascultării comise de Epimetheus față de Prometheu, propriul său spirit.[51] Căci spiritul nostru spune[52]: «Fiul lui Dumnezeu care poate totul și care devine totul, când[53] vrea, apare fiecăruia[54] cum vrea; Isus Christos s-a alăturat lui Adam și l-a condus acolo sus, unde și mai înainte trăiau așa-numiții oameni-lumină.»[55]

8: Dar oamenilor total neputincioși, el le-a apărut ca un om snopit în bătăi și capabil de suferință. Și după ce, în taină, răpise[56] oamenii-lumină care îi aparțineau, a demonstrat că de fapt nu suferea cu adevărat, că moartea era călcată în picioare și respinsă. Și nu numai până

Ἀγάμ τὸν πρῶτον πλασθέντα, καὶ οὔνομα πληρώσαντα ἀνατολήν τε δύσιν τε μεσημβρίην τε καὶ ἄρκτον și *Cartea slavă a lui Henoch*, cap. 30.

[41] Ruska: «Cel dintre aceste corpuri care este în centru este focul care coace, care indică zona de mijloc, a patra.» Reitzenstein elimină întregul fragment.

[42] ἀγνοῶν Codd. [ignorant: participiu prezent]; ἀγνοῶ [eu ignor]. Reitzenstein. διὰ τὸ τεῶς Codd. literal «având în vedere, raportat la ceea ce a fost până în prezent.»

[43] Din homericul φώς = bărbat. Joc de cuvinte între τὸ φῶς [lumina] și ὁ φώς [bărbatul]. Vezi Ruska.

[44] Reitzenstein διαπνεομένῳ [traversat de suflu] raportat la Paradis: «în Paradisul străbătut de suflarea destinului.»

[45] Reitzenstein adaugă «arhonții». Este vorba însă mai curând de mai sus menționatele στοιχεῖα (elemente). Cf. *Gal.* 4, 9.

[46] παρ' αὐτοῦ Codd. [în preajma lui]; Reitzenstein, Scott și Ruska παρ' αὐτῶν [în preajma lor]: «pe Adam, care era în preajma lor.»

[47] Cf. în această privință mai cu seamă Bousset, l.c., p. 139.

[48] *Theogonia*, 614.

[49] ὅν Codd. [care: acuzativ] Conj. Reitzenstein: ᾧ [dativ].

[50] «Prometheu» Codd. Este eliminat de Reitzenstein, pentru că el se raportează la omul total.

[51] νοῦ [a spiritului: genitiv] conj. Reitzenstein.

[52] Reitzenstein personifică spiritul (nous) ca Poimandres.

[53] ὅτε Codd (când); Reitzenstein: ὅτι (ceea ce), «tot ce vrea el».

[54] φαίνει Codd (arată); Ruska și Scott: φαίνεται «apare». E posibil ca fraza următoare să descrie ceea ce este Fiul lui Dumnezeu?

[55] Reitzenstein elimină această frază, ca fiind o interpolare creștină. După Photios (*Bibliotheca*, 170) Zosimos a fost interpretat ulterior în sens creștin. Și Scott șterge cuvintele «Isus Christos» și ia ca subiect, simplu, «Fiul lui Dumnezeu».

[56] συλλήσας Codd. (nu are sens); Reitzenstein și Scott: συλήσας (dezbrăcat fiind). Ruska traduce: «dezbrăcându-se de propria umanitate» (?) Pentru furt cf. *Acta Archelai*, XII, unde se spune despre Dumnezeu: «Hac de causa... furatur eis <den ‹principes›> animam suam.» [Din această cauză... el le jefuiește (principilor) sufletele (lor).]

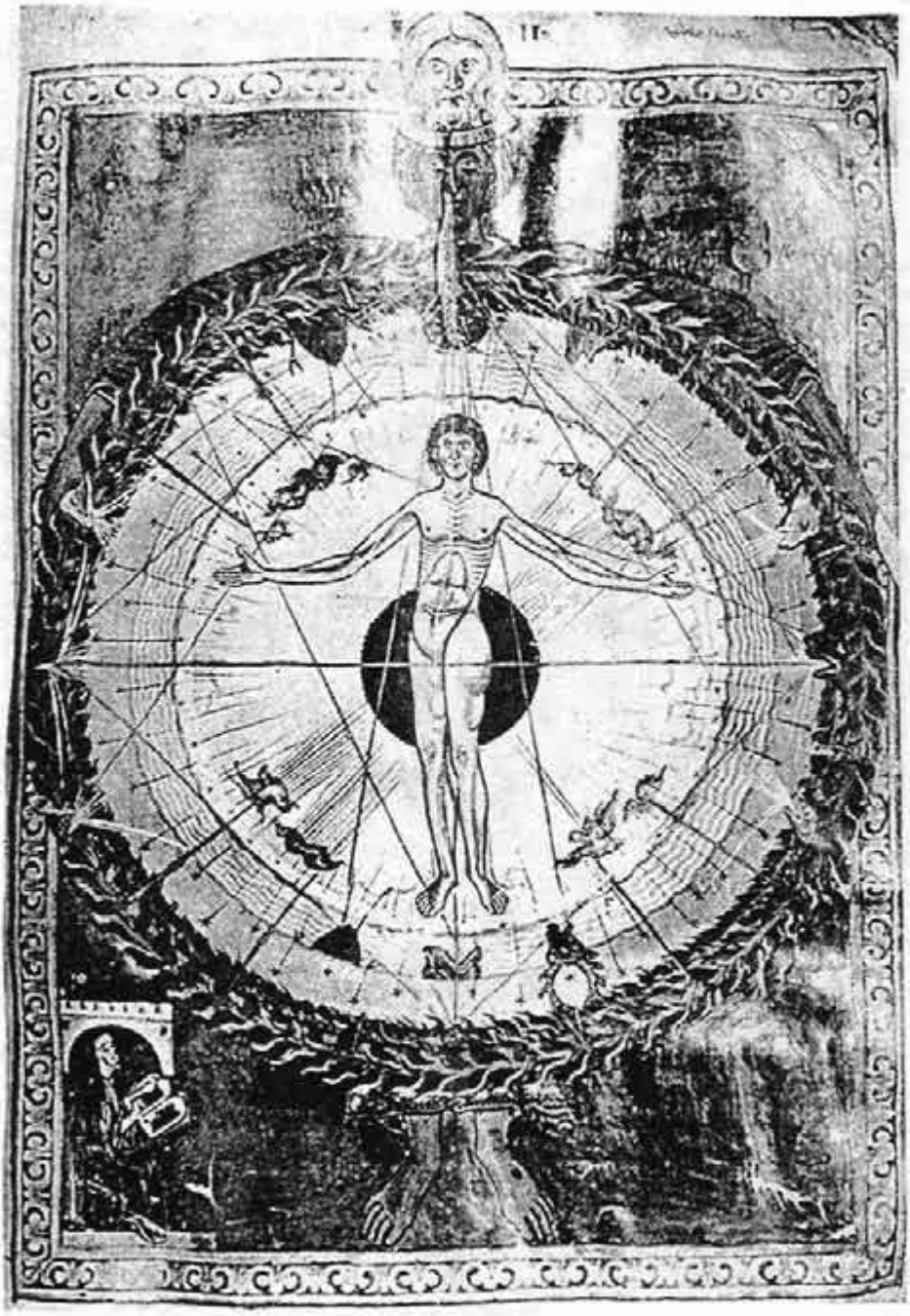

Imag. 195 Creator, macrocosm, microcosm în formă omenească, cel din urmă înconjurat de elemente.
HILDEGARD DIN BINGEN, *Liber divinorum operum* (sec. al XII-lea)

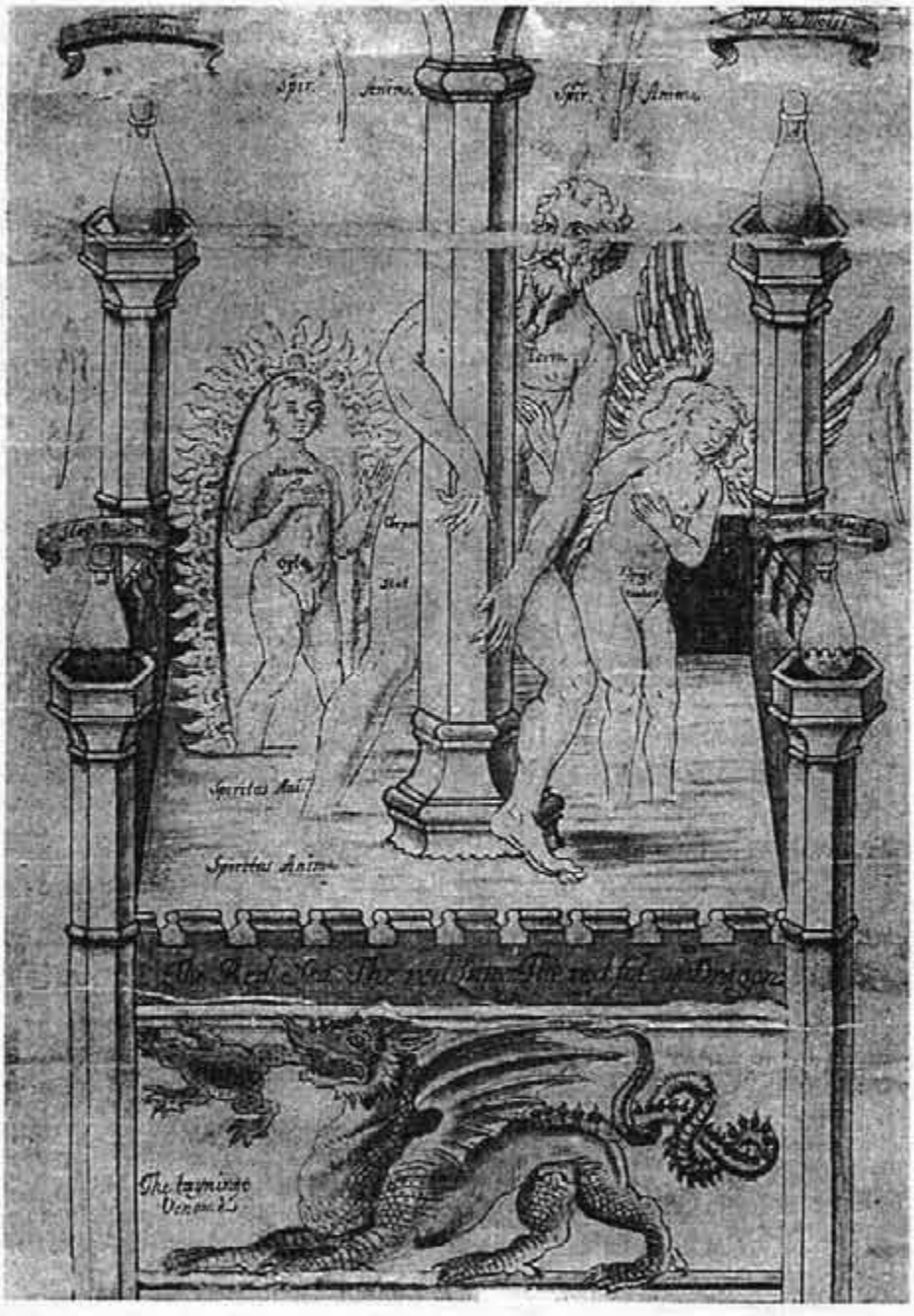

Imag. 196 Cele trei manifestări ale lui Anthropos în timpul transformării sale: «corpus», «anima», «spiritus» (corp, suflet și spirit); jos: Dragon și broască, reprezentând stadii preliminare.
Ripley Scrowle (1588)

astăzi, dar până la sfârșitul lumii[57], el trăiește în unele locuri[58], în taină[59], și deschis cu ai săi, dându-le în secret și prin propriul lor spirit[60] sfatul să îndure cu resemnare o confuzie cu Adam cel care se află lângă ei[61], care e alungat[62] de ei și ucis, pe când pălăvrăgește, orb și gelos pe omul spiritual și luminos; așa își ucid ei propriul Adam.

9: Dar aceasta se întâmplă până la sosirea demonului Antimimos, care e gelos pe ei[63] și care vrea ca ei să trăiască în greșeală, ca înainte[64], și pretinde că el însuși e Fiul lui Dumnezeu, deși e lipsit de formă: nici trup, nici suflet. Însă cei care au devenit mai înțelegători, pentru că adevăratul Fiu al lui Dumnezeu i-a luat în stăpânire, îi abandonează drept victimă propriul Adam, ca să fie ucis, iar spiritele luminoase și le duc, izbăvindu-le, în locul cuvenit lor, unde se aflau și înainte de apariția lumii. Dar, înainte ca Antimimos, invidiosul, să facă aceasta,[65] el își trimite precursorul din Persia, care pălăvrăgește fabule mincinoase și îi induce în eroare pe oameni, după placul destinului. Or, numele lui are nouă litere, dacă păstrăm diftongul, corespunzând tiparului cuvântului «heimarmene»[66]. Apoi, după șapte perioade[67], mai mult sau mai puțin, va apărea în propria lui[68] formă.

10: Iar acestea (le spun) numai evreii și cărțile sfinte ale lui Hermes despre omul de lumină și călăuza lui, Fiul lui Dumnezeu, despre Adam terestru și călăuza lui, Antimimos, care prin blasfemie și impostură susține că el însuși e Fiul lui Dumnezeu. Or, grecii îl numesc pe Adam terestru Epimetheus, care primește de la propriul său spirit, adică de la fratele său, sfatul să nu accepte darurile lui Zeus. Dar prin faptul că a greșit și s-a căit și a căutat locul fericirii, el[69] interpretează tot și-l sfătuiește întru totul pe cei care au un auz spiritual; dar cei care n-au decât un auz corporal sunt în puterea destinului, fiindcă nu aud și nu recunosc nimic altceva.

11: Și toți cei care au noroc în privința tincturilor legate de momentul favorabil, nu țin cont de nimic altceva decât de marea carte despre cuptoare, minimalizând arta; și ei nu-l

---

[57] Și Reitzenstein leagă aceasta de ceea ce urmează.

[58] τόποισι Codd. (în locuri); Reitzenstein: ἔπεισι, «el merge către, el se apropie de...»

[59] συνῶν (fiind cu) conj. Reitzenstein, Bousset și Scott: συλῶν Codd. (despuind); συλλαλῶν: «vorbind cu» (Ruelle).

[60] Ruelle: «Il conseillait aux siens d'échanger aussi secrètement leur esprit avec celui d'Adam qu'ils avaient en eux...» [Îi sfătui pe ai săi să schimbe tot în taină spiritul lor cu cel al lui Adam, pe care îl aveau în sine.] Dar prin aceasta διά [prin] devine inutil. Cf. și pasajul φησὶ γὰρ ὁ νοῦς ἡμῶν... [și spiritul nostru afirmă...] și începutul, unde mântuitorul conduce înapoi sufletul, indirect, iluminând spiritul (nous) fiecărui suflet.

[61] ἔχειν poate să însemne «a avea de îndurat». Adversarii vor evident prin aceasta să îi atingă pe oamenii de lumină înșiși.

[62] Reitzenstein suprimă al doilea παρ 'αὐτῶν. Dar παρά poate să însemne și: «departe de lângă cineva».

[63] δι' οὗ ζηλούμενος Codd. [gelos pe aceasta]; Reitzenstein: διὰ ζηλούμενος [de care lucru fiind gelos].

[64] Suprimat de Reitzenstein. Sensul este însă: «înaintea apariției mântuitorului».

[65] πρὶν ἢ [înainte ca] poate fi construit cu acuzativ + infinitiv. Atunci «Antimimos» este subiect pentru τολμῆσαι [îndrăznind] și nu complement pentru ἀπόστελλει [el trimite]. Ruska inserează υἱὸς Θεοῦ [Fiul lui Dumnezeu] ca subiect al lui τολμῆσαι [a fi îndrăznit]. Dar nu mai era de mult vorba despre el, deoarece apariția lui trecuse. Mai mult, e evident că Antimimos însuși are un precursor.

[66] Reitzenstein și Scott propun Μανιχαῖος [manicheian].

[67] περιοδον Codd. [tur: acuzativ singular]; περιόδους [perioade: la plural] la Reitzenstein.

[68] ἑαυτῷ Codd.; Reitzenstein ἑαυτοῦ [a lui, a sa proprie].

[69] Reitzenstein și Ruska admit existența unei lacune după «căută» și leagă «el» de Prometheu. Dar lucrul nu e necesar. Epimetheus arată (ἑρμηνεύει = interpretează, explică) prin propriul său destin ce este de făcut celor care posedă înțelegerea spirituală.

înțeleg nici pe poet când spune: «Dar zeii nu-i dăruiseră în mod egal pe oameni[70] etc.» Ei nu observă și nici nu văd felul de viață al oamenilor: cum în una și aceeași artă oamenii ating scopul în feluri diferite, ca urmare a diferitelor firi și a diferitelor constelații astrale, în exersarea aceleiași arte. Și (nici nu observă) că un artizan e inert[71], un altul singur (izolat)[72], că un sacrileg râvnește prea mult, iar altul, prea timid, nu progresează defel; (așa se întâmplă în toate artele) și cei care practică aceeași artă, o practică cu instrumente și procedee diferite, iar atitudinea lor, în raport cu concepția spirituală și realizarea practică a artei, diferă.

12: Și mai mult decât în toate celelalte arte, trebuie avute în vedere toate acestea, în arta sacră.

[457] După toate aparențele, la ZOSIMOS, Fiul lui Dumnezeu este un Christos gnostic, care are mai mult un raport interior cu reprezentarea iraniană a lui Gayomard, decât cu Isus al Evangheliilor. Raporturile autorului cu creștinismul nu sunt defel clare, pentru că el aparține fără îndoială comunității hermetice Poimandres, cum rezultă din pasajul referitor la Krater.[73] Ca și în alchimia creștină târzie, și aici Fiul lui Dumnezeu este într-o oarecare măsură paradigma sublimării, adică a eliberării sufletului din heimarmene (determinare, destin). Aici, ca și acolo, el este identic cu Adam, care constă din cuaternitatea a patru pământuri diferite. El este Anthropos, primul om, reprezentat simbolic prin cele patru elemente, la fel ca lapis, care posedă aceeași structură. El este de asemenea caracterizat prin cruce, ale cărei extremități corespund celor patru puncte cardinale (imag. 197; și imag. 82 și 192). Acest motiv este înlocuit adesea prin călătorii corespunzătoare, ca cea a lui Osiris[74], muncile lui Herakles[75], călătoriile lui Henoch[76] și pelerinajul («peregrinatio») simbolic în cele patru puncte cardinale, la MICHAEL MAIER (1568-1622)[77] (imag. 97). Se povestește și despre călătoriile lui Hermes Trismegistos[78], care au inspirat, probabil, «peregrinatio» a lui MAIER; dar și mai probabil este că autorul și-a reprezentat «opus»-ul ca pe o călătorie sau o aventură, cam ca și călătoria Argonauților în căutarea lânei de aur («aureum vellus»), atât de dragă alchimiștilor și care figurează în titlul mai multor tratate. Într-un tratat atribuit lui ALBERTUS MAGNUS, e menționată și campania lui

[70] După cum remarcă SCOTT, este probabil un citat inexact din *Odiseea*, VIII, 167: οὕτως οὐ πάντεσσι θεοὶ χαριέντα διδοῦσι ἀνδρεσιν, într-un context care arată că indivizii au fost în diferite feluri dăruiți de zei, după cum și ZOSIMOS arată în cele ce urmează că oamenii, în toate artele lor, lucrează individual în mod diferit.

[71] ἄγων Codd. [nici un sens satisfăcător]; conj. RUSKA: ἀργὸν [leneș]; SCOTT ἄκρον (extrem).

[72] RUSKA pune φιλόπονος în loc de μόνος [singur]; dar aici sunt enumerate dezavantajele.

[73] BERTHELOT, *Alch. grecs*, III, LI, 8.

[74] DIODORUS, *Bibliotheca*, I, p. 27.

[75] Taurul cretan îl conduce către sud, iepele lui Diomede către nord (Tracia), spre est (Scitia) Hippolytos, spre vest (Spania) boii lui Geryon. Hesperidele, care se află și ele în vest, (ca ținut vestic al morților) conduc la a douăsprezecea muncă, călătoria în Infern (Cerberus).

[76] Cartea lui *Henoch* (*Apocrife* II, p. 248 sq.) Călătoriile conduc către cele patru regiuni ale lumii. În vest, el găsește o lume inferioară cvadruplă; trei părți din ea sunt întunecate și una luminoasă.

[77] Călătoria începe în Europa și merge spre America, Asia, iar la sfârșit spre Africa, în căutarea mercurului și Phönixului (*Symbola*, p. 572 sq.).

[78] La MARIUS VICTORINUS (HALM, *Rhetores Latini minores*, p. 223, citat în: REITZENSTEIN, *Poimandres*, p. 265, nota 3).

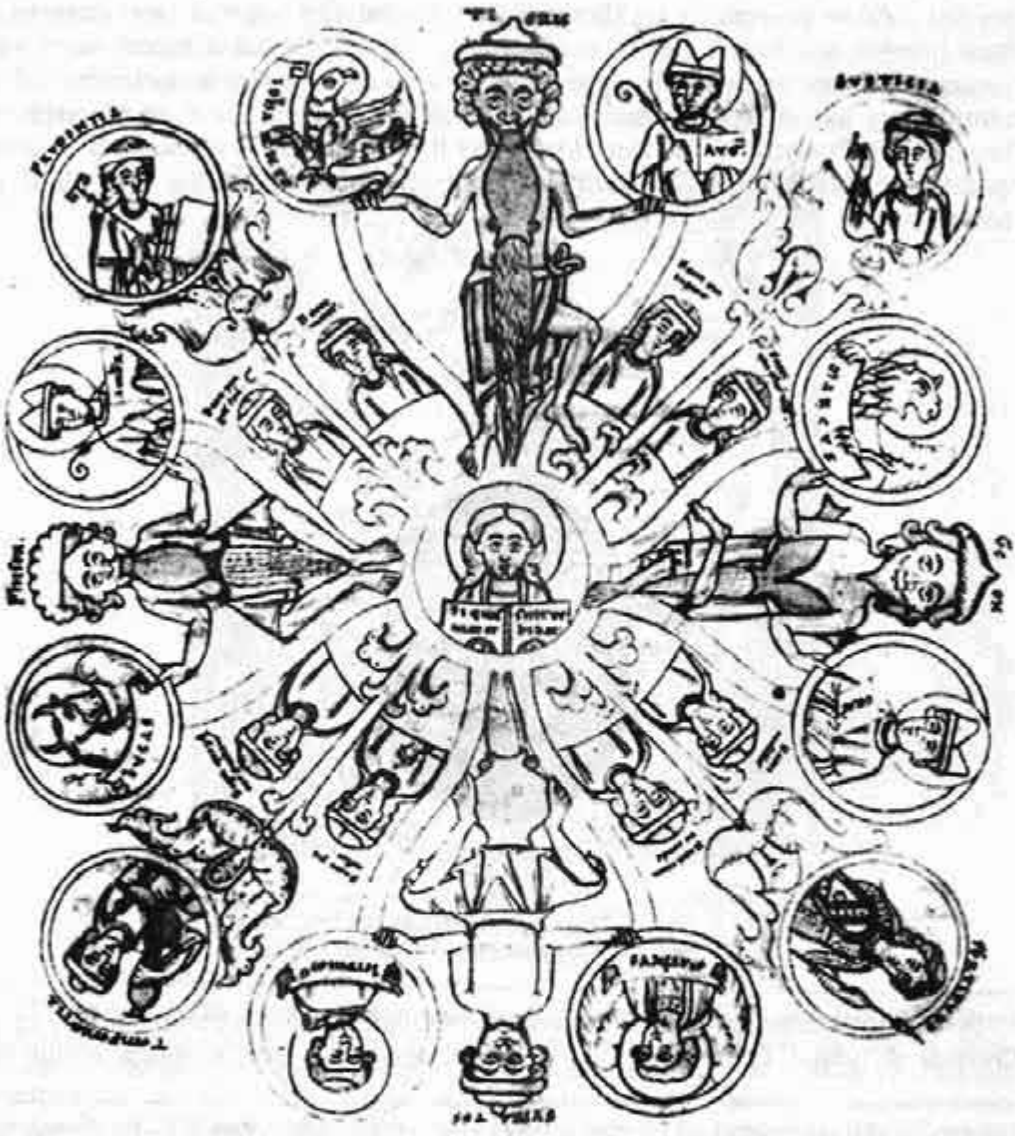

Imag. 197 Christos în centrul celor patru râuri din Paradis, evangheliști, Părinți ai Bisericii, virtuți etc.
PEREGRINUS, *Speculum virginum* (sec. al XV-lea)

Alexandru[79], călătoria terminându-se cu descoperirea mormântului lui Hermes. În apropierea lui o barză (în locul phönix-ului) e așezată pe un copac.

[79] «Alexander... invenit sepulcrum Hermetis... et quandam arborem sitam ab extra intus tenentem viriditatem gloriosam: super eam ciconia... ibi sedebat, quasi se appellans circulum Lunarem: et ibi ipse aedificavit sedes aureas et posuit terminum itineribus suis idoneum.»

[458] Adam corespunde lui Thoth (Θωῦθ), Hermesului egiptean (vezi imag. 68). Omul interior, spiritual din el se numește φῶς (lumină). NIKOTHEOS, cel care-i cunoaște numele secret, apare de două ori la ZOSIMOS ca un personaj misterios.[80] El e menționat și într-un text gnostic copt ca fiind cel care l-a văzut pe Monogenes (Unigenitus). PORPHYRIUS (în *Viața lui Plotin*) îl menționează și el ca autor al unei Apocalipse.[81] Manicheenii îl așează în rândul profeților, alături de Sem, Enos și Henoch.[82]

Imag. 198 Gâscă (anser) sau Cygnus Hermetis.
Hermaphroditisches Sonn- und Mondskind (1752)

[459] Prometheu și Epimetheus reprezintă omul interior și omul exterior, ca și Christos și Adam. Capacitatea «de a deveni tot», care este atribuită Fiului lui

[Alexandru găsi mormântul lui Hermes și lângă el un anumit copac, care îi dădea o verdeață minunată; pe el stătea o barză, ca și cum s-ar fi numit cercul Lunii; iar el construi acolo jilțuri de aur, punând călătoriilor lui un sfârșit pe măsură.] (*Super arborem Aristotelis* în: *Theatr. chem.* [1602] II, p. 527). Barza este aici o «avis Hermetis» [pasăre a lui Hermes], ca și gâsca și pelicanul (imag. 198).

[80] În același tratat (BERTHELOT, *Alch. grecs*, III, XLIX, 1).

[81] BAYNES, *A Coptic Gnostic Treatise*, Cambridge, 1933, p. 84 sq. cf. și W. BOUSSET, *Hauptprobleme der Gnosis*, Göttingen 1907, p. 189 și SCHMIDT, *Texte und Untersuchungen zum Neuen Testament*, p. 135 sq.; precum și un fragment din Turfan M 299a în: W. HENNING, *Ein manichäisches Henochbuch*, în: *Sitzungsberichte der preussischen Akademie der Wissenschaften*, Berlin 1934, p. 27 sq.

[82] PUECH, *Der Begriff der Erlösung im Manichäismus*, în: *Eranos Jahrbuch* 1936, Zürich 1937, p. 197 sq.

Dumnezeu, nu este numai o proprietate a pneumei, ci și a mercurului alchimic, a cărui aptitudine nelimitată de transformare este lăudată[83], în concordanță cu versatilitatea mercurului astrologic (imag. 24). El este «materia lapidis» (substanța pietrei), adică substanța transformării prin excelență. I se atribuie în egală măsură lui Mercurius facultatea de penetrație (imag. 150). El penetrază corpurile[84] ca o otravă.[85]

Imag. 199 Reprezentare a hermafroditului cu sfera înaripată a haosului, cele șapte planete și dragonul.
JAMSTHALER, *Viatorium spagyricum* (1625)

[83] «...seque pro libitu suo transformat, ut varias larvas induat.» [...și se transformă după plac, luând diverse chipuri (măști).] (PHILALETHES, *Metallorum metamorphosis*, p. 771). «...dicitur enim Mercurius propter suam mirabilem convertibilitatis adhaerentiam.» [Căci este numit Mercurius din cauza capacității sale uimitoare de transformare.] (AEGIDIUS DE VADIS, *Dialogus* în: *Theatr. Chem.* [1602] II, p. 118).

[84] «...omnemque <rem> solidam penetrabit.» [El va penetra toate lucrurile solide]. (*Tab. smaragd.*, p. 2). «...est oleum mundissimum, penetrativum in corporibus.» [El este un ulei foarte pur, care penetrează corpurile.] (*Rosarium* în: *Art. aurif.* II, p. 259). «...spiritus vivus, et in mundo talis non est, qualis ipse est: et ipse penetrat omne corpus...» [Un spirit viu, care nu are pereche în lume, și care penetrează fiecare corp]. (*Rosinus ad Sarratantam* în: *Art. aurif.* I, p. 3027).

[85] DJABER [GEBER], *Le Livre de la miséricorde* în: BERTHELOT, *Chemie au moyen âge* III, p. 181. «Tunc diffundit suum venenum.» [Apoi își răspândește otrava] (LAMBSPRINCK, *Figurae* p. 352). «Venenosus vapor» [Abur otrăvit] (FLAMEL, *Summarium philosophicum*, p. 173) «Spiritus venenum» [Spirit otravă] (RIPLEY, *Opera*, p. 24). «Mercurius lethalis est.» [Mercurius este ucigător] (*Gloria mundi*, p. 250).

[460] Antimimos, imitatorul, principiul rău, apare ca antagonist al Fiului lui Dumnezeu. Și el se consideră un fiu al lui Dumnezeu. Contrariile conținute în divinitate sunt aici net separate. Întâlnim acest demon în multe locuri, sub trăsăturile spiritului antimimetic (ἀντίμιμον πνεῦμα). Ca un spirit al tenebrelor, el se găsește în corpul omului și constrânge sufletul acestuia să-i satisfacă toate înclinațiile păcătoase.[86] Paralela acestui antagonism este *dubla natură a lui Mercurius*, care se manifestă de cele mai multe ori în procesul alchimic în Ouroboros, dragonul care se autodevoră, se autofecundează, se autoprocreează, se ucide și reînvie pe sine însuși. Ca hermafrodit, el e compus din contrarii și e, în același timp, simbolul uniunii lor (imag. 149). El este, pe de-o parte, o otravă mortală, basilisc și scorpion, iar, pe de altă parte, panaceu și salvator (imag. 199).

[461] Cu explicațiile sale, ZOSIMOS ne divulgă, aproape pe de-a-ntregul, teologia secretă și foarte particulară a alchimiei, făcând o paralelă între sensul ascuns al «opus»-ului și misterul gnostic al mântuirii. Această constatare trebuie să indice doar că analogia Christos-lapis a latinilor își are precedentul ei gnostic-păgân și că nu s-a născut în nici un caz ca o speculație a Evului Mediu.

d) Petrus Bonus

[462] Cea mai veche sursă care tratează amănunțit raportul pietrei cu Christos pare a fi scrierea lui PETRUS BONUS din Ferrara, redactată între 1330 și 1339.[87] Redau în extrase[88] expunerea acestuia:

> Această artă este parțial naturală, parțial divină sau supranaturală. Căci la sfârșitul sublimării (imag. 200) germinează, prin intervenția spiritului, un suflet alb strălucitor (anima candida), care zboară în cer împreună cu spiritul (imag. 134). Iar acesta este, în mod evident și manifest, piatra. Până aici procedeul este, ce-i drept, minunat, dar încă în limitele naturii. Însă fixarea și permanența sufletului și spiritului, la sfârșitul sublimării, sunt obținute prin adăugarea pietrei secrete, care nu poate fi percepută cu simțurile, ci numai de intelect, prin inspirație sau revelație divină, sau prin învățătura unui inițiat. Alexandru spune că există două categorii: vederea cu ochii și înțelegerea cu inima.[89] Această piatră secretă e un dar al lui Dumnezeu. Ea este piatra fără de care alchimia n-ar putea exista. Ea este inima și tinctura

---

[86] *Pistis Sophia*. Ed. germ. a lui CARL SCHMIDT, Leipzig 1925, pp. 46 și 207.

[87] Tipărit în: *Bibl. chem.*, p. 8. GESNER menționează pe BONUS ca fiind contemporan al lui RAYMUNDUS LULLIUS. Dar mai târziu, MAZZUCHELLI (1762) pretinde că PIETRO ANTONIO BONI a trăit în jur de 1494. FERGUSON (*Bibliotheca chemica* I, p. 115) lasă chestiunea în suspensie. De aceea, datele de mai sus rămân sub rezervă. Prima ediție din *Pretiosa margarita novella* se găsește în LACINIUS, *Pretiosa margarita novella de thesauro* (Veneția 1546), fol. 1 sqq.: «Quia consuevit non solum...» [căci avea obiceiul nu numai...]. Introducerea, care figurează în *Bibl. chem.* (MAGENTUS), lipsește aici. Autorii pe care îi citează textul au trăit înaintea secolului al XIV-lea. Chiar și din punct de vedere al conținutului nu există nici un motiv să situăm apariția textului mai târziu de prima jumătate a secolului al XIV-lea.

[88] cap. VI (*Bibl. chem.*, II, p. 29 sqq.).

[89] Ambele categorii corespund, psihologic, cunoașterii conștiente, bazată esențial pe percepția senzorială, și proiecției unor conținuturi inconștiente, pe care o desemnează cuvântul «cor» (inimă), pentru că regiunea inimii (imag. 149) reprezintă o localizare mai veche pentru conștiință și găzduiește chiar la un nivel mai elevat gândurile emotive, adică acele conținuturi care sunt puternic influențate de inconștient.

Imag. 200 Vultur și lebădă ca simboluri ale spiritului («spiritus») sublimat; în prim-plan în dreapta: Saturn.
MYLIUS, *Philosophia reformata* (1622)

aurului, despre care Hermes spune: «La sfârșitul lumii, cerul și pământul trebuie să fie unite: acesta este cuvântul filosofic.»[90] Pythagoras spune și el în «*Turba*»: «Dumnezeu i-a ascuns aceasta lui Apollo, pentru ca lumea să nu fie devastată.» Astfel alchimia e mai presus de natură: ea e divină. Întreaga dificultate a artei rezidă în această piatră. Intelectul nu o poate concepe, ci trebuie să o creadă, ca pe miracolele divine și fundamentul confesiunii creștine. De aceea numai Dumnezeu singur este «operator»[cel care operează, activul, n.t.], în vreme ce natura rămâne pasivă. Prin cunoașterea artei lor, filosofii antici știau despre sosirea sfârșitului lumii și despre învierea morților. Căci după aceasta, sufletul va fi reunit cu corpul său originar, pentru eternitate. Trupul va fi complet transfigurat (glorificatum), va deveni indestructibil și de o subtilitate aproape incredibilă[91], și va penetra toate solidele. Natura lui va fi atât spirituală cât și corporală. Când piatra este făcută praf, ca un om în mormânt,

[90] «Quod verbum est philosophicum». Cred că trebuie să redau așa sensul frazei, pentru că o concepție alchimică mai târzie face diferența între Christos, ca «verbum scriptum» [verbul scris] și lapis, ca «verbum dictum et factum» [verbul rostit și realizat] (*Epilogus Orthelii* în: *Bibl. chem.*, II, p. 526 sqq.).

[91] «subtilitatem fere incredibilem».

Dumnezeu îi înapoiază sufletul și spiritul și îi ia orice imperfecțiune; acea substanță (illa res) este apoi fortificată și îmbunătățită, așa cum omul, după înviere, devine mai puternic și mai tânăr decât era înainte. Filosofii antici au văzut Judecata de Apoi în această artă, adică în germinația și nașterea acestei pietre, deoarece în ea se produce uniunea sufletului, care trebuie să fie transfigurat (beatificandae), cu corpul său originar, pentru gloria eternă. Anticii știau, de asemenea, că o fecioară trebuie să conceapă și să nască, pentru că, și în arta lor, piatra concepe, rămâne însărcinată prin ea însăși, și se naște pe sine însăși.[92] Așa ceva se poate întâmpla numai prin grația divină. De aceea Alphidius[93] spune despre piatră că mama ei e fecioară, iar tatăl ei nu cunoaște femeia. Și mai știau, de asemenea, că Dumnezeu va deveni om în ziua de apoi a acestei arte[94] (in novissima die huius artis), în ziua îndeplinirii operei, că procreatorul și procreatul vor deveni unul, bătrânul și băiatul, tatăl și fiul – toți vor deveni unul. Or, cum nici o creatură, din cauza neasemănării, nu se poate uni cu Dumnezeu, cu excepția omului, Dumnezeu trebuie să devină una cu omul. Și aceasta s-a întâmplat în Isus Christos și mama sa virgină.[95] De aceea Balgus spune în *Turba*: «O, ce miracole ale naturii, care au metamorfozat sufletul bătrânului într-un trup tânăr, și tatăl a devenit fiu.» (imag. 166). La fel Platon (scribens in Alchemicis) a scris o evanghelie, pe care Ioan evanghelistul a completat-o mult mai târziu. Platon a scris primele versete de la «La început a fost Cuvântul» până la «A fost un om, trimis de Dumnezeu.»[96] Dumnezeu a arătat acest exemplu minunat filosofului, ca el să fie în stare să îndeplinească opere supranaturale. Morienus spune că Dumnezeu a încredințat acest magisterium filosofilor sau profeților săi, pentru sufletele cărora a rezervat un loc în Paradis.[97]

[463] Din acest text, care este în orice caz cu un secol mai vechi decât al lui KHUNRATH, reiese indubitabil că, încă de pe atunci, raportul între misterul lui Christos și cel al pietrei (lapis) era atât de evident, încât «opus»-ul filosofic apărea ca o paralelă, ca o imitație și poate chiar ca o continuare a operei divine de mântuire.

e) *«Aurora consurgens»* și doctrina înțelepciunii («sapientia»)

[464] Următoarea sursă este *«Aurora consurgens»*[98], aflată într-o copie manuscrisă din secolul al XV-lea, *Codex Rhenovacensis* (Mănăstirea Rheinau), la Zürich. Din păcate, manuscrisul este mutilat și nu începe decât cu a patra parabolă. Mi-a fost atrasă atenția asupra acestui manuscris de faptul că tipăritorul lui *«Artis auriferae quam Chemiam vocant»* nu a publicat decât a doua parte din *«Aurora consurgens»* (1593). El începea însă cu o mică notă explicativă pentru cititor în care spunea că suprimase deliberat întregul tratat de parabole sau alegorii, deoarece autorul, după

[92] Ca analogie a lui Dumnezeu.

[93] Alphidius ar fi un filosof arab de prin sec. al XII-lea.

[94] Deci probabil în opera alchimică, care se petrece ca și creația lumii și sfârșitul lumii.

[95] O descriere detaliată, dar mai târzie, găsim în: *De arte chimica (Art. aurif.* II, pp. 581 și 613).

[96] BONUS se referă aici la o scriere mai târzie, pseudoplatoniciană, pe care n-am putut-o găsi până acum, și care expune deja clar o paralelă lapis-Christos. Ar putea fi vorba, ca la *Tratatus aureus*, despre o sursă originar arabă (sabeană?)

[97] Sunt «electi» [cei aleși]. Nu e imposibil ca MORIENUS să fi suferit influențe manicheiste.

[98] Un volum, încă în pregătire, din *Psychologischen Abhandlungen*, va reda acest text în latină și germană, editat și comentat de Dr. phil. M.-L. VON FRANZ. [Apărut în 1957, sub titlul *Aurora consurgens. Ein dem Thomas von Aquin zugeschriebenes Dokument der alchemistischen Gegensatzproblematik* ca O.C. 14/III, la JUNG, *Mysterium conjunctionis*. Pasajele și traducerile din *Aurora* citate în acest volum sunt luate din această ediție.]

obiceiul vechi al obscurantiștilor (antiquo more tenebriorum), trata aproape întreaga Sfântă Scriptură, îndeosebi Proverbele lui Solomon, Psalmii și înainte de toate Cântarea Cântărilor, dând impresia că Sfânta Scriptură ar fi fost scrisă în întregime doar în onoarea alchimiei. Ba a profanat chiar cel mai sfânt mister, al întrupării și morții lui Christos, denaturându-l până la a face din el misterul pietrei (lapis), aceasta, fără îndoială, fără nici o rea intenție, după cum el (tipograful CONRAD WALDKIRCH) recunoaște cu dragă inimă, căci a făcut-o în maniera proprie acelui secol al tenebrelor (seculum illud tenebrarum). WALDKIRCH se referă la epoca dinaintea Reformei, ale cărei concepții asupra omului și lumii materiale, și ale cărei experiențe ale prezenței divine în misterul materiei («materia») dispăruseră deja din orizontul protestant.

[465] Tratatul este integral conservat în Codex Parisinus Lat. Nr. 14006. Există și o copie a tratatului în colecția lui JOHANNES RHENANUS[99]. Vârsta textului, care este atribuit Sfântului THOMA D'AQUINO (†1274), ar putea fi determinată întrucâtva, prin faptul că autorul cel mai recent citat în el este ALBERTUS MAGNUS (1193-1280). Autoritățile citate pretutindeni (în secolul al XV-lea), ARNALDUS DE VILLANOVA (†1313) și RAYMUNDUS LULLIUS (†1315), nu sunt menționate. Cum THOMA a fost canonizat în 1323 și a atins astfel apogeul gloriei sale, merita, încă de pe atunci, să i se atribuie texte. Deci, dacă situăm originea acestui text aproximativ în prima jumătate a secolului al XIV-lea, aceasta ar putea să corespundă adevărului probabil. Autorul este, evident, un cleric care știe pe de rost Vulgata. Limbajul său este pe de-a-ntregul impregnat de citate biblice, așa cum spiritul său e plin de filosofia alchimică. Alchimia este, pentru el, absolut identică cu «sapientia Dei» [înțelepciunea lui Dumnezeu]. El își începe tratatul cu cuvintele din *Cartea Înțelepciunii* (*Sap.* 7, 2) și din *Proverbe* 1, 20-21:

«Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa[100] sapientia austri, quae foris praedicat, in plateis dat vocem suam, in capite turbarum clamitat, in foribus portarum urbis profert verba sua dicens[101]: Accedite ad me et illuminamini et operationes vestrae non confundentur[102], omnes qui concupiscitis me[103], divitiis meis adimplemini. Venite ergo filii, audite me, scientiam Dei docebo vos. Quis sapiens et intelligit hanc, quam Alphidius dicit homines et pueros in viis et plateis praeterire et cottidie a iumentis et pecoribus in sterquilinio conculcari...»

---

[99] *Harmoniae imperscrutabilis chymico-philosophicae Decades duae*, II, p. 175 sq. Cf. H. KOPP, *Die Alchemie*, Heidelberg 1866, III, p. 343.

[100] Vulgata, *Sap.* 7, 11: «Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa <sapientia> et innumerabilis honestas per manus illius.» [Dar odată cu ea mi-au venit toate cele bune, și bogății nenumărate erau în mâinile ei.] (*Apocrife*, I, p. 489).

[101] Vulgata, *Prov.* 1, 20; Biblia din Zürich, *Spr.*1, 20 sq.: «Înțelepciunea strigă pe străzi și își ridică glasul în piețe; predică sus pe ziduri, își rostește cuvintele la intrarea în cetate.»

[102] Vulgata, *Ps.* 33, 6: «accedite ad eum <Dominum> et illuminamini et facies vestrae non confundentur»; Biblia din Zürich, *Ps.* 34, 6: «Priviți în sus către el, și chipul vă va străluci, și nu va mai trebui să vă rușinați.» Și mai departe Vulgata, *Sirach seu Ecclesiasticus*, 24, 30: «Qui audit me non confundetur et qui operantur in me non peccabunt.» [Cel care mă ascultă, nu va trebui să se rușineze, și cei care îmi slujesc nu vor păcătui.] (*Apocrife*, I, p. 355: 24, 22).

[103] Vulgata, l.c., 26: «Transite ad me omnes qui concupiscitis me et a generationibus meis implemini.» [Veniți la mine, voi, cei care mă doriți, și săturați-vă din roadele mele.] (*Apocrife*, I, 24, 19).

Imag. 201 Sapientia (= înțelepciunea) ca mamă a înțelepților.
Tractatus qui dicitur Thomae Aquinatis de alchimia (1520)

[Toate cele bune mi-au venit odată cu ea, acea înțelepciune a vântului de sud (sapientia austri), care predică afară și-și face auzită vocea pe ulițe, care strigă în fruntea mulțimilor și-și rostește cuvintele la intrarea în cetate: Veniți la mine și lăsați-vă luminați, și acțiunile voastre vor scăpa de confuzie. Voi toți, care mă doriți, veți fi copleșiți de bogățiile mele. Veniți, deci, fiii mei, ascultați-mă, o să vă învăț să-l cunoașteți pe Dumnezeu. Cine e înțelept și o înțelege pe ea, despre care Alphidius spune că adulții și copiii trec pe lângă ea pe străzi și pe ulițe și că în fiecare zi e călcată în picioare, în bălegar de animalele de tracțiune și de vite...

[466] «Sapientia austri» este, în accepția sa patristică, înțelepciunea Spiritului Sfânt.[104] Pentru autorul nostru, «Sapientia» este «regina Austri, quae ab oriente dicitur venisse, ut aurora consurgens» (regina Austrului)[105], despre care se spune că a venit din Orient, ca aurora care răsare[106] (imag. 201).

[104] EUCHERIUS, *Formularium spiritualis intelligentiae*, RABANUS, *Allegoriae* și altele. Cf. Vulgata, *Abacuc* 3, 3 «Deus ab austro venient et Sanctus de monte Pharan». Biblia din Zürich *Hab*: «Dumnezeu vine din Theman, Sfântul din muntele Paran.»

[105] «regina austri surget in iudicio cum generatione ista et condemnabit eam quia venit a finibus terrae audire sapientiam Salomonis et ecce plus quam Salomon hic.» [Regina Sudului se va ridica la Judecată cu această generație și o va condamna, căci ea vine de la capetele pământului, pentru a asculta înțelepciunea lui Solomon, și iată, aici e mai mult decât Solomon.] (*Mat.* 12, 42, și *Luca* 11, 31).

[106] Vulgata, *Cant.* 6, 9: «quae est ista quae progreditur quasi aurora consurgens pulchra ut luna electa ut sol.» [Biblia din Zürich 6, 10: «Cine e cea care răsare ca aurora, frumoasă ca Luna plină, pură ca Soarele».]

[467] «*Rosarium philosophorum*» citează, fără să menționeze textul nostru[107]:

«Aceasta (sapientia = înțelepciunea) este fiica mea, din cauza căreia se spune că regina Sudului a venit din Orient, ca aurora care răsare, ca să audă, să înțeleagă și să vadă înțelepciunea lui Solomon; și i s-au dat pe mână putere, onoare, forță și stăpânire; și poartă coroana regală a celor șapte stele strălucitoare și scânteietoare, ca o mireasă împodobită pentru soțul ei, iar pe vesmântul ei e scris, cu litere de aur grecești, arabe și latinești: ‹Eu sunt fiica unică a înțelepților, celor proști absolut necunoscută›.»

Imag. 202 Masă de împărtășanie cu șapte pești.
Lampă de lut creștină, din Cartagina

[468] Avem aici, fără îndoială, un citat din «*Aurora consurgens*». În textul originar sunt douăsprezece stele în loc de șapte. Cele șapte se raportează, evident, la cele șapte stele din mâna apocalipticului «similis filio hominis» [asemănător unui fiu al omului] (*Apocalipsa* 1, 13 și 2, 1). Cele șapte stele reprezintă, în *Apocalipsă*, cei șapte îngeri ai celor șapte Biserici și cele șapte spirite ale lui Dumnezeu (imag. 202). Subînțelesul [în text, în limba franceză: sous-entendu] istoric al numărului șapte este asociația străveche a celor șapte zei, care au trecut mai târziu în cele șapte metale ale alchimiei (imag. 21, 79, 154 și altele). Și nu i-a detronat decât știința ultimilor o sută cinci zeci de ani. La PARACELSUS «zeii» tronează, încă, în «Mysterium magnum» al «primei materia», ca arhonți «așezați pentru nefericirea lor și a noastră.»[108]

[469] Textul originar are, cum am spus, douăsprezece stele, care se raportează la cei doisprezece discipoli și la cele douăsprezece zodii (semne ale zodiacului) (imag. 92, 100). Șarpele Agathodaimon de pe gemele gnostice poartă și el douăsprezece sau șapte raze pe cap (imag. 203, 204, 205). În omilia a doua a lui CLEMENS,

[107] *Art. aurif.* II, p. 294 sq.
[108] SUDHOFF XIII, p. 403.

Imag. 203 Șarpele Chnufis, purtând o coroană cu șapte raze.
(gemă gnostică)

Imag. 204 Șarpele XNOVMIC, cu cap de leu și cu 12 raze, deasupra unei pietre-altar.
(gemă gnostică)

se observă că numărul apostolilor corespunde celor douăsprezece luni.[109] În sistemul manicheist, Mântuitorul construiește o roată cosmică cu douăsprezece cupe (zodiacul), care servește la elevația sufletelor.[110] Această roată se află într-un raport semantic[111] cu «rota» (roata), «opus circulatorium» (operă circulară) din alchimie[112], care, după cum spune DORN, are același scop, și anume sublimarea: «Roata creației își are originea în materia prima, de unde trece la elementele simple.»[113] Lărgind no-

[109] F.CUMONT, *Textes et monuments* I, Brüssel 1896, p. 356.

[110] HEGEMONIUS (*Acta Archelai*, p. 12 sq.): «Cum autem vidisset pater vivens adfligi animam in corpore, quia est miserator et misericors, misit filium suum dilectum ad salutem animae; haec enim causa et propter Homoforum misit eum. Et veniens filius transformavit se in speciem hominis; et adparebat quidem hominibus ut homo, cum non esset homo, et homines putabant eum natum esse. Cum ergo venisset, machinam quandam concinnatam ad salutem animarum, id est rotam, statuit, habentem duodecim urceos; quae per hanc spheram vertitur, hauriens animas morientium quasque luminare maius, id est sol, radiis suis adimens purgat et lunae tradit, et ita adimpletur lunae discus, qui a nobis ita appellatur.» [Dar când tatăl cel viu văzu că sufletul este chinuit de trup, trimise, fiindcă e compătimitor și milostiv, un fiu iubit să salveze sufletul. Căci pentru acest lucru și din cauza lui Homoforus îl trimise. Iar fiul veni și se transformă în chip omenesc și se arătă oamenilor ca om, deși nu era om, iar oamenii presupuseră că a fost născut. Venind, deci, el construi o mașină pentru salvarea sufletelor, o roată cu douăsprezece cupe, care se rotește cu globul (nostru) și culege sufletele muritorilor ridicându-le; apoi, lumina cea mare, Soarele, le captează cu razele sale, le purifică și le predă mai departe Lunii, și așa se umple discul Lunii, cum obișnuim să spunem.] – Același pasaj în *Panarium* de EPIPHANIUS, *Haereses*, LXVI, p. 447.

[111] Există relații secrete sau cel puțin paralele frapante între alchimie și manicheism, care necesită încă cercetări.

[112] RIPLEY descrie transformarea pământului în apă, a apei în aer și a aerului în foc: «Nam rotam elementorum circum rotasti» [Astfel ai învârtit roata elementelor]. (*Opera*, p. 23).

[113] *Philosophia chemica* în: *Theatr. chem.* (1602) I, p. 492. – cf. și MYLIUS (*Phil. ref.*, p. 104): «Toties ergo reiterandum est coelum super terram, donec terra fiat coelestis et

Imag. 205 Zeiță a destinului (?), ca șarpe cu șapte capete.
Pecete a Sf. Servatius din Catedrala din Maastricht

țiunea de «rota philosophica» (imag. 80 și 104), RIPLEY spune că roata trebuie să fie pusă în mișcare de cele patru anotimpuri și de cele patru puncte cardinale. Prin aceasta simbolul este asociat celui de «peregrinatio» și de cuaternitate. Roata se extinde, devenind o roată a Soarelui, care se rotește în cartierul celest, și devine astfel identică cu eroul sau zeul Soare, care suferă patima unor munci dificile sau a auto-incinerării, ca Herakles, sau a prizonieratului și dezmembrării de către principiul răului, ca Osiris. O paralelă bine cunoscută a carului lui Helios (imag. 206) este căruța de foc în care se ridică Ilie la cer[114] (imag. 207). În consecință, Pseudo-ARISTOTEL[115] spune: «Ia șarpele și pune-l în carul cu patru roți, și lasă-l să se întoarcă de atâtea ori pe pământ, până va fi cufundat în adâncul mării, și nu se va mai vedea nimic decât marea moartă, cea din cale-afară de neagră.» Imaginea folosită aici este, indubitabil, cea a soarelui apunând în mare. Dar soarele a fost înlocuit cu șarpele lui Mercurius, deci al substanței care trebuie să fie transformată. Și, de fapt, MICHAEL MAIER considera «opus circulatorium» o imagine a rotației aparente a soarelui:

«Căci în vreme ce acel erou (Heros), ca un uriaș fericit[116], se înalță la răsărit și coboară grăbit la apus, pentru ca, fără încetare, să revină dinspre răsărit, el provoacă aceste drumuri circulare și depune în materia strălucitoare a argintului-viu, ca într-o oglindă, formele în care sârguința umană să poată căuta aurul, să-l elibereze de impurități, să-l supună probei focului și apoi să-l convertească într-o folosință plăcută Dumnezeului unic, Creatorului[117].»

---

spiritualis, et coelum fiat terrestre, et iungatur cum terra, tunc completum est opus.» [De-atâtea ori trebuie să se repete cerul pe pământ, până când pământul devine celest și spiritual, iar cerul pământean și legat cu pământul, atunci opera e îndeplinită.]

[114] CUMONT, l.c., p. 178.

[115] *Tractatus Aristotelis* în: *Theatr. chem.*, V, p. 885 sq.

[116] Se referă la Vulgata, *Ps.* 8, 6 sq.: «in sole posuit tabernaculum suum et ipse tanquam spousus procedens de thalamo suo / exultavit ut gigans ad currendam viam a summo caeli egressio eius.». [Biblia din Zürich *Ps.* 19, 5 sq.: «Acolo și-a așezat el cortul în Soare; iar el, asemeni unui mire care iese din camera nupțială, aleargă voios, ca un erou pe drumul său; el vine de la marginea cerului.»]

[117] «Dum enim Heros ille, tamquam gigas exultans, ab ortu exurgit, et in occasum properans demergitur, ut iterum ab ortu redeat continue, has circulationes causatur, inque materia

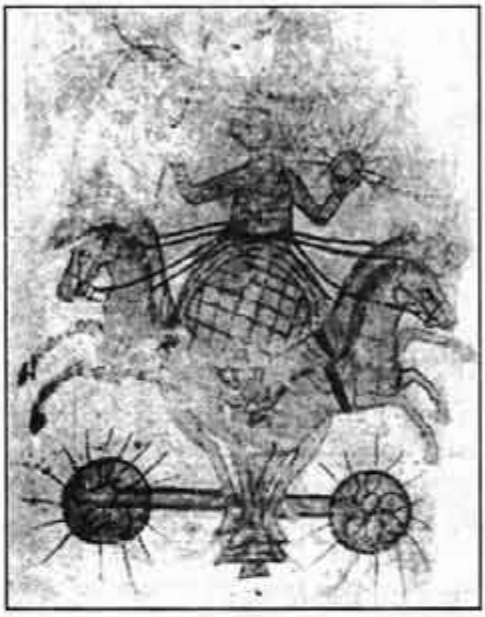

Imag. 206 Helios (Soarele) ținând în mână un glob cu raze într-un car cu patru cai.
Psaltire londoneză. (1066)

[470] Cercul pe care îl descrie soarele este «linia care se întoarce în sine însăși (ca și șarpele care își înhață cu capul propria coadă)», în care, spune MAIER, poate fi recunoscut Dumnezeu. Este «lutul strălucitor», din care «prin roata (rota) și mâna preaînaltului și atotputernicului Olar» s-a format acea substanță terestră în care sunt strânse și capturate razele Soarelui. Această substanță este aurul.[118] În tratatul său intitulat «*Introitus apertus ad occlusum regis palatium*», PHILALETHES[119] rafinează concepția lui MAIER: «Există în mercurul «nostru» un sulf arzător, respectiv un «sulphureus ignis» (foc sulfuros). Acest foc este o «sămânță spirituală», pe care fecioara[120] noastră a strâns-o în sine, pentru că virginitatea imaculată poate permite o «iubire spirituală», după autorul misterului hermetic și conform experienței însăși. Să remarcăm că această fecioară, care, în calitate de «intemerata» (pură, neprihănită), reprezintă o evidentă analogie cu Maria, este însărcinată de o sămânță care nu este, aici, Spiritul Sfânt, ci un «foc sulfuros», cu alte cuvinte un «ignis Gehenalis» (foc

splendida argenti vivi, velut in speculo, ideas relinquit, ut humana industria aurum inquiratur, ab adhaerentibus segregetur, igne, aqua examinetur, et in usum Deo Creatori placentem transferatur.» (*De circulo quadrato*, p. 15.)

[118] l.c., p. 15 sq.

[119] *Mus. herm.*, p. 661

[120] «...nihilominus intemerata remanens.» [...rămânând cu nimic mai puțin pură.] Cf. «mater amata, intemerata» [mamă iubită, neprihănită] din imnologia latină; cf. și «virgo pulchra, ornata, ad persuadendum valde apta» [fecioară frumoasă, împodobită, făcută ca pentru a convinge], care apare în *Acta Archelai* manicheene, când masculină, când feminină. (l.c.).

Imag. 207 Înălțarea lui Ilie la cer.
Pictură murală aparținând creștinismului timpuriu, în cimitirul de la Lucina, Roma

infernal).[121] Fecioara este Mercurius[122] (imag. 208), care însă, ca urmare a prezenței sulfului masculin-activ, este hermafrodit.[123] Sulful este «aurum volatile» (aur volatil) (imag. 209) (un aur «spiritual», «aurum non vulgi» din «*Rosarium philosophorum*») și în același timp «primum movens, quod rotam vertit axemque vertit in gyrum» (motorul inițial care învârtește roata și face să se întoarcă în cerc axa ei).

[471] LAURENTIUS VENTURA[124] nu se poate împiedica să nu stabilească un raport cu viziunea lui EZECHIEL. Astfel, vorbind despre lapis, el spune că EZECHIEL a văzut «în forma lui roata în roată și spiritul vieții care era în centrul roților.»[125] (imag. 109 și 207). Și, de aceea, «acest mister (mysterium) a fost numit de unii Dumnezeu terestru (Deus terrestris).»[126] Această ultimă concepție pare a nu fi o invenție a lui VENTURA,

[121] Paralele de acest fel arată în ce măsură, în pofida tuturor afirmațiilor contra, opera alchimică, văzută din punct de vedere creștin, este un «mysterium iniquitatis». Din punct de vedere obiectiv, ea este totuși doar un mister chtonian, care, așa cum arăt în partea a II-a, își are rădăcinile în procesul de transformare a inconștientului.

[122] Natura feminină a lui Mercurius e legată de Lună.

[123] «Fecioara-masculină» este tot o reprezentare manicheistă, cf. THEODORET.

[124] Opera sa a fost tipărită la Bassel în 1571.

[125] Vulgata, *Ezech.*, 1, 15 sq.: «cumque aspicerem animalia apparuit rota una super terram iuxta animalia habens quattuor facies / et aspectus rotarum et opus earum quasi visio maris / et una similitudo ipsarum quattuor et aspectus earum et opera quasi sit rota in medio rotae.» [Biblia din Zürich: «Mai departe zării lângă fiecare dintre cele patru vietăți o roată pe pământ. Aspectul rotii era ca sclipirea unui crisolit, iar cele patru roți erau toate de aceeași formă și ele erau astfel lucrate, ca și cum fiecare roată ar fi fost în mijlocul celorlalte.»] Mai departe (l.c., 20): «spiritus enim vitae erat in rotis.» [căci spiritul vietăților era în roți.]

[126] *De ratione conficiendi lapidis...* în: *Theatr. chem.* (1602) II, p. 259 sq.

Imag. 208 Mercurius ca «anima mundi» (sufletul lumii).
Turba philosophorum (sec. al XVI-lea)

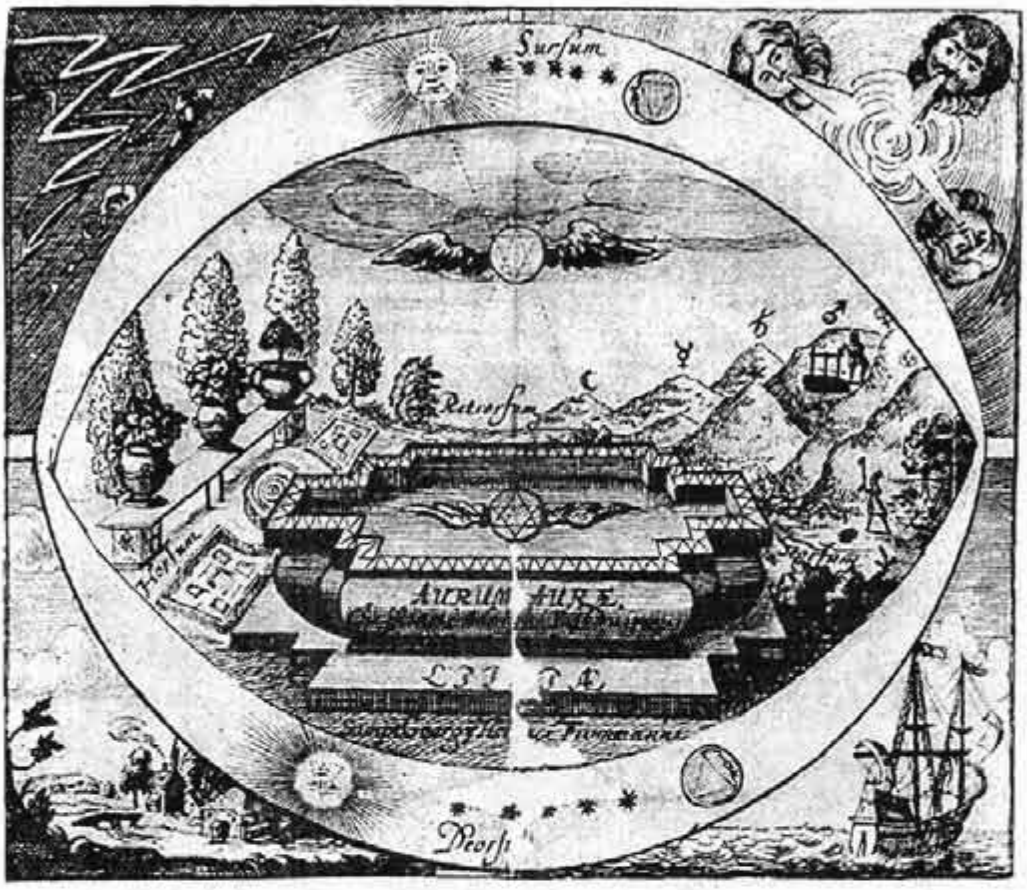

Imag. 209 Sfera înaripată (numită «aurum aurae»), ca produs final al «opus»-ului alchimic, și oglindirea sferei în fântâna vieții. Reprezentarea simbolică a operei («opus») cu atributele ei (copaci, munții planetelor etc.).
BALDUINUS, *Aurum hermeticum* (1675)

ci, după cum pretinde el, un citat din «*Lilium*», o sursă la care n-am avut acces, dar care în orice caz datează din secolul al XIV-lea, dacă nu și de mai înainte.[127]

[472] Ideea de «opus» circular, respectiv de substanță rotativă a misterului (arcan), se exprimă deja în tratatul antic al lui KOMARIOS ca «mister al vârtejului»

[127] Din câte știu, există două tratate intitulate «Lilium»: *Lilium inter spinas*, al lui GRASSEUS, care datează însă din sec. al XVII-lea, și *Lilium de spinis evulsum*, al lui GUILHELMUS TECENENSIS (*Theatr. chem.* (1659) IV, p. 887 sqq.), care a trăit la sfârșitul sec. al XVI-lea și începutul sec. al XVII-lea. Primul *Lilium* nu poate fi luat în considerație, din pricina datei, al doilea însă da, pentru că este cât se poate de verosimil că acest tratat i-a fost atribuit lui GUILHELMUS în mod eronat. Căci, judecând după conținut și după autorii citați, (numeroase citate din *Turba*, *Tractatus Micreris* [*Theatr. chem.* V], GEBER etc.; în vreme ce ALBERTUS, LULLIUS, ARNALDUS lipsesc), este un text vechi, care aparține poate epocii din preajma lui *Consilium coniugii*. Dar pasajul de mai sus nu se găsește în el. *Lilium* sau *Lilius* este citat și de *Rosarium philosophorum*.

Imag. 210 «Vântul l-a purtat în pântecele său» (*Tabula smaragdina*). «Foetus spagyricus» este însuși Mercurius reînnoit.
MAIER, *Scrutinium chymicum* (1687)

(μυστήριον τῆς λαίλαπος) în felul roții (τροχοῦ δίκην).[128] (Compară și *Zach.* 9, 14: «et Dominus Deus in tuba canet et vadet in turbine austri» [și Domnul Dumnezeu va sufla în trâmbiță și va pleca în vârtejul austrului]). Logion-ul mistic al ZOSIMOS[129] aparține aceluiași context: «Și ce înseamnă aceasta: ‹natura triumfând asupra naturilor› și ‹ea este desăvârșită și devine ca un vârtej›?» (καὶ γίνεται ἱλιγγιῶσα). Substanța de transformare este analogă universului în rotație, macrocosmului, respectiv o imagine reflectată a acestuia, întipărită în inima materiei. Din punct de vedere psihologic, e vorba întrucâtva despre o reflectare în inconștient a cerului în rotație, o «imago mundi» (imagine a lumii) proiectată de alchimist în a sa «prima materia». Această interpretare este, însă, oarecum unilaterală, în măsura în care în ideea de substanță a arcanului e vorba și de un arhetip, care se exprimă cel mai simplu în noțiunea de scânteie a sufletului (scintilla, σπινθήρ) și de monadă.

[128] BERTHELOT, *Alch. grecs*, IV, XX, 17.
[129] l.c., III, I.

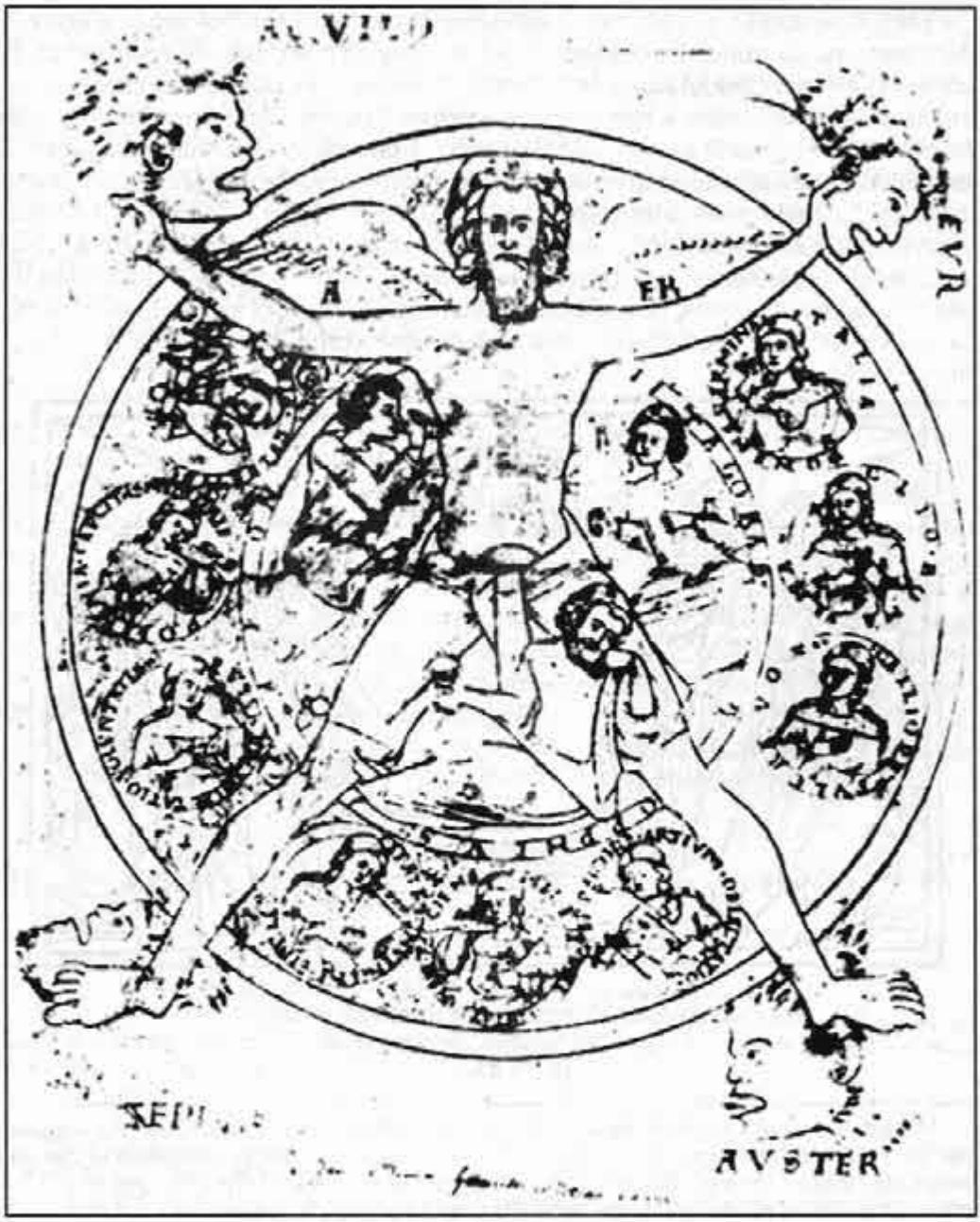

Imag. 211 Zeul văzduhului Aër (Aerul), ca producător al tuturor armoniilor; în cercul interior: Arion, Pythagoras, Orpheus; în cercul exterior: cele nouă muze; în cele patru colțuri: cele patru vânturi. – Hermes este un zeu al vântului.
Recueil des fausses décrétales (sec. al XIII-lea)

Imag. 211 Zeul văzduhului Aër (Aerul), ca producător al tuturor armoniilor; în cercul interior: Arion, Pythagoras, Orpheus; în cercul exterior: cele nouă muze; în cele patru colțuri: cele patru vânturi. – Hermes este un zeu al vântului.
Recueil des fausses décrétales (sec. al XIII-lea)

[473] Personificarea Sapientiei în *Cartea înțelepciunii* (lui Solomon) a fost evident pretextul identificării ei cu «regina austri» (regina austrului, regina Sudului). În alchimie, ea apare întotdeauna ca Sapientia Dei (înțelepciunea lui Dumnezeu), iar, la Părinții Bisericii, austrul este o alegorie pentru Spiritul Sfânt, probabil din cauza fierbințelii și uscăciunii acestui vânt. Din această pricină, în alchimia arabă procesul de sublimare se numește «mare austru» («mare-vânt-de-Sud»), denumire prin care se desemnează fierbințeala retortei și a conținutului ei.[130] Spiritul Sfânt este înflăcărat și pricinuiește exaltarea. Echivalentul Spiritului Sfânt – dacă putem spune așa – este focul secret, «spiritus igneus» (spiritul înflăcărat) din Mercurius, ale cărui contrarii sunt un «agens» (= agent, activ), tocmai focul, și un «patiens» (= pasiv), argintul-viu. În consecință, când ABU'L-QASIM numește focul decoctului «marele vânt de sud», el

Imag. 212 Reprezentarea tricefală a Trinității.
Speculum humanae salvationis (1480)

[130] HOLMYARD (ed.) *Kitab al-ilm al-muktasab*, Paris 1923, p. 43: «...but what of the speech of *Hermes* in which he says: ‹The great south wind when it acts makes the clouds to rise and raises the cloud of the sea.› He said, if the powdering is not successful the compound will not ascend into the top of the retort, and even if it does ascend it will not pour into the receiver. It is necessary to mix with it the first and the second waters before it will ascend to the top of the retort. ‹That›, he said, ‹is the Great South Wind?› He said: ‹Yea, O King›» etc. [...dar ce să gândești despre discursul lui Hermes, în care el spune: «Marele vânt din sud, când suflă, face să se ridice norii și ridică norul din mare.» El zice: dacă pulverizarea nu ajunge, compusul nu va urca în partea cea mai de sus a retortei, și chiar dacă ar urca, nu s-ar revărsa în recipient. El trebuie amestecat cu prima și a doua apă, înainte de a urca în partea cea mai de sus a retortei. «Este acesta, spuse el, marele vânt din sud?» «Da, o rege», zise el.]

se află în concordanță cu cea mai veche concepție greacă a lui Hermes ca zeu al vântului.[131] (imag. 210 și 211).

[474] M-am oprit ceva mai mult la începutul «*Aurorei*», pentru că este un exemplu edificator în ce privește modul de alcătuire a întregului text, nu numai din punct de vedere al limbajului, ci și al conținutului. Cum prima parte a «*Aurorei*» a fost publicată ulterior, ca exemplu de text alchimic religios, vreau să atrag atenția aici, pe scurt, numai asupra câtorva paralele Christos-lapis. «*Aurora I*», cap. 2, numește știința un dar și un sacrament dumnezeiesc și un lucru divin, care a fost voalat de înțelepți în imagini, de unde rezultă că «opus alchymicum» [opera alchimică] era considerată ca egala liturghiei («opus divinum») (vezi mai jos). – «*Aurora I*», cap. 6, descrie piatra în termenii *Cântării Cântărilor*: «Talis erit mihi filius dilectus.»[132] [așa va fi Fiul nostru iubit] și ai *Psalmilor* (44 [45]): «ipsum videte, speciosum forma prae filiis hominum, cuius pulchritudinem Sol et Luna mirantur.»[133] (Priviți-l pe el, care e mai frumos la trup decât toți fiii oamenilor, a cărui frumusețe e admirată de soare și lună). Aici «filius philosophorum» [fiul filosofilor] e asimilat «mirelui» din *Cântărea Cântărilor*, care, după cum se știe, e interpretat ca fiind Christos. În «Parabola secunda de diluvio aquarum et morte» (Parabola a doua asupra potopului) («*Aurora I*», cap. 7) se spune: «...apoi se va împlini timpul, când Dumnezeu îl va trimite pe Fiul său[134], așa cum a spus, pe care l-a așezat moștenitor al tuturor lucrurilor, prin care a făcut și toată lumea[135], (și) căruia i-a spus odată: ‹Tu ești Fiul meu, astăzi te-am zămislit›[136]; căruia și Magii din răsărit i-au oferit trei daruri de preț» etc. Și aici Christos e o paralelă la lapis. În Parabola a patra («*Aurora I*», cap. 9) se face de asemenea o paralelă cu Trinitatea (vezi și imag. 179 și 180): «...cum e Tatăl, așa și Fiul și așa și Spiritul Sfânt, și aceștia trei sunt unul: corp, spirit și suflet; căci orice perfecțiune se bazează pe triadă, adică pe măsură, număr și greutate.» (imag. 212).

[475] În Parabola a șasea («*Aurora I*», cap. 9) citim:

«Așa cum stă scris în *Turba*: pământul poartă tot, pentru că e greu[137], fiindcă el e fundamentul întregului firmament, pentru că a apărut uscat[138], la separarea elementelor.[139] A fost

---

[131] ROSCHER (*Lexicon*) s.v. «Hermes zeul vântului».

[132] Vulgata, *Cant*, 5, 16: «Talis est dilectus meus.» [Așa e iubitul meu].

[133] Vulgata, *Ps.* 44, 3 (considerat cântec de nuntă creștin. LUTHER: «un cântec al miresei», Biblia din Zürich: «la nunta regelui»). «Speciosus forma prae filiis hominum» (Tu ești cel mai frumos dintre copiii oamenilor) [Biblia din Zürich 45, 3]

[134] *Gal.* 4, 4.

[135] *Evr.* 1, 2.

[136] *Evr.* 1, 5 și 5, 5.

[137] RUSKA, *Turba*, p. 178.

[138] Cf. D'ESPAGNET, *Arcanum* în: *Bibl. chem.* II, p. 656 § LXXIII): «Lapidis generatio fit ad exemplum creationis Mundi; suum enim chaos et materiam suam primam habeat necesse est, in qua confusa fluctuant elementa donec spiritu igneo separentur... Congregantur aquae in unum, et apparet Arida.» [Producerea pietrei are loc după modelul creației lumii; căci e necesar să aibă propriul ei haos și propria ei materie primordială, în care elementele se învârtejesc dezordonat, până ce sunt despărțite de spiritul înflăcărat... Apele se strâng la un loc și apare uscatul.]

[139] «Denique separatur lapis in quatuor elementa confusa, quod contigit per retrogradationem Luminarium.» [În fine piatra e separată în patru elemente amestecate, lucru care se

Imag. 213 Miracolul izvorului: Moise lovește stânca și face să țâșnească din ea apă.
Bible moralisée (sec. al XIII-lea)

apoi un drum în Marea Roșie, fără piedici, fiindcă această mare, mare și întinsă[140], a zdruncinat stânca[141] și apele[142] metalice au curs din ea (imag. 213). Atunci fluviile[143], care bucură[144]

întâmplă prin mișcarea retrogradă a astrelor.] (l.c., p. 655 § LXIII). Aceasta se referă la uniunea (= coniunctio) soarelui cu luna, care «post coitum» cad pradă morții. (imag. 223). Cf. seria de simboluri din *Rosarium* (*Art. aurif.* II, p. 254 sqq., [cf. și JUNG, *Die Psychologie der Übertragung.*]) «Nigro colori succedit albus» [Culorii negre îi urmează cea albă]. Acest «sulf alb» este lapis: «Haec terra est alba foliata.» [Acesta e pământul alb, înfrunzit.] (*Bibl. chem.* II, LXIV).

[140] «Marea» filosofilor: «mare sapientiae» (mare a înțelepciunii) – ca titlu al lui Hermes (SENIOR, *Tabula chymica*, p. 31) – o aluzie evidentă la Moise.

[141] Din piatra, din care țâșnește scânteia pneumei, curge și apa curativă. În literatura alchimică târzie, piatra aceasta este frecvent comparată cu Christos (ca și în hermeneutica creștină), din care curge apa miraculoasă. Astfel, JUSTINUS MARTIRUL (PREUSCHEN, *Antilegomena*,

cetatea lui Dumnezeu, au secat. Când această existență pieritoare va fi îmbrăcat nemurirea, iar destructibilitatea celor vii va fi îmbrăcat indestructibilitatea[145], atunci se va împlini cu adevărat Cuvântul... Moartea a fost înghițită în victorie, o, moarte, unde ți-e acum victoria? Acolo unde păcatul tău era puternic, grația e acum cu mult mai puternică. Căci la fel cum în Adam mor cu toții, tot așa vor învia cu toții în Christos. Fiindcă moartea a venit, ce-i drept, printr-un om (Adam), dar tot prin el (Christos) a venit învierea morților. Căci primul Adam și fiii lui au apărut din elemente trecătoare, de-aceea a și trebuit compoziția, în mod necesar, să se descompună; dar al doilea Adam, care se numește omul filosofic, a apărut din elemente pure și a devenit, în consecință, etern. Căci ceea ce constă din substanța simplă și pură, rămâne indestructibil în eternitate.[146] Așa cum spune și Senior: Există un singur lucru care nu moare niciodată[147], căci trăiește în creștere constantă, când trupul va fi transfigurat la învierea morților, la Judecata de Apoi; de aceea și credința mărturisește învierea cărnii și viața veșnică după moarte. Atunci al doilea Adam va spune primului și fiilor săi[148]: Veniți, voi, cei binecuvântați de Tatăl meu, moșteniți împărăția veșnică, care pentru voi a fost pregătită de la începutul operei[149]; mâncați pâinea mea și beți vinul, pe care eu l-am amestecat pentru voi, fiindcă toate acestea sunt pregătite pentru voi. Cine are urechi de auzit, să audă ce le spune spiritul doctrinei fiilor științei despre Adam-terestru și Adam-celest, lucru la care filosofii fac aluzie în acești termeni: Dacă vei fi obținut apă din pământ, aer din apă, foc din aer și pământ din foc[150] atunci vei stăpâni arta noastră complet, în mod desăvârșit etc.»

[476] De un interes deosebit în acest pasaj este paralela între lapis, sau «aqua sapientum» (apa înțelepților), și cel de-al doilea Adam, care, prin citarea lui HERMES din SENIOR, asociază pe Christos cu doctrina lui Anthropos din alchimie. Christos este aici identic cu «homo philosophicus», cu microcosmul (imag. 214), care e în același timp «Unul, care nu moare și reanimează tot ce e mort». «Homo philosophicus» are, în aparență, două sensuri: pe de-o parte, el este «Unul», adică tinctura sau

---

p. 129) spune: «Ca un izvor de apă vie divină, în țărâmul păgânilor lipsiți de cunoașterea lui Dumnezeu, a țâșnit acest Christos (imag. 213), care s-a arătat și poporului nostru și care a vindecat pe cei ce erau, din naștere și din carne, orbi, muți și paralitici... El a trezit și morți... El... a făcut aceasta, pentru a-i convinge pe cei care voiau să creadă în el că, dacă un om este afectat de o infirmitate corporală oarecare și urmează numai poruncile date de el, el îl va învia într-un trup fără defecte, la a doua apariție a sa, după ce îl va fi făcut nemuritor și incoruptibil, fără durere.»

[142] Imagine frecventă: Apă mercurială (rivuli aurei) etc.

[143] La fel și «pluviae et imbres» (ploaie și averse), care adapă și fertilizează pământul însetat. Regele e însetat și se umflă de apă, până se dizolvă el însuși în ea. (cf. MERLINUS, *Allegoria* în: *Art. aurif.* I, p. 329 sq.)

[144] Vulgata, *Ps.* 45, 5: «fluminis impetus laetificat civitatem Dei.» [Biblia din Zürich 46, 5: «Un brat al fluviului bucură cetatea lui Dumnezeu.»]

[145] *Cor.*, I 15,53

[146] Cf. RUSKA, *Turba*, pp. 182 sq. și 115 sq.

[147] Citat din HERMES în: SENIOR, *De chemia*, p. 71 sq. (și *Bibl. chem.* II, p. 227a): «Est mundus minor <mikrokosmos>. Item est unum quod non moritur, quamdiu fuerit mundus, et vivificat quodlibet mortuum» etc. [El <omul> este o lume mai mică <= microcosm, n.t.>. Există de asemenea un lucru, care nu moare, cât va fi lumea, și care însuflețește tot ce e mort]. Citatul se referă la «aqua philosophica». SENIOR este numele latin al lui MUHAMMED IBN UMAIL, care se situează aproximativ în sec. al X-lea.

[148] filosofilor.

[149] *Mat.*, 25, 34; în loc de «întemeierea lumii» textul spune începutul operei («opus»).

[150] Un citat din ARISTOTEL; cf. *Rosarium* (*Art. aurif.* II, p. 185).

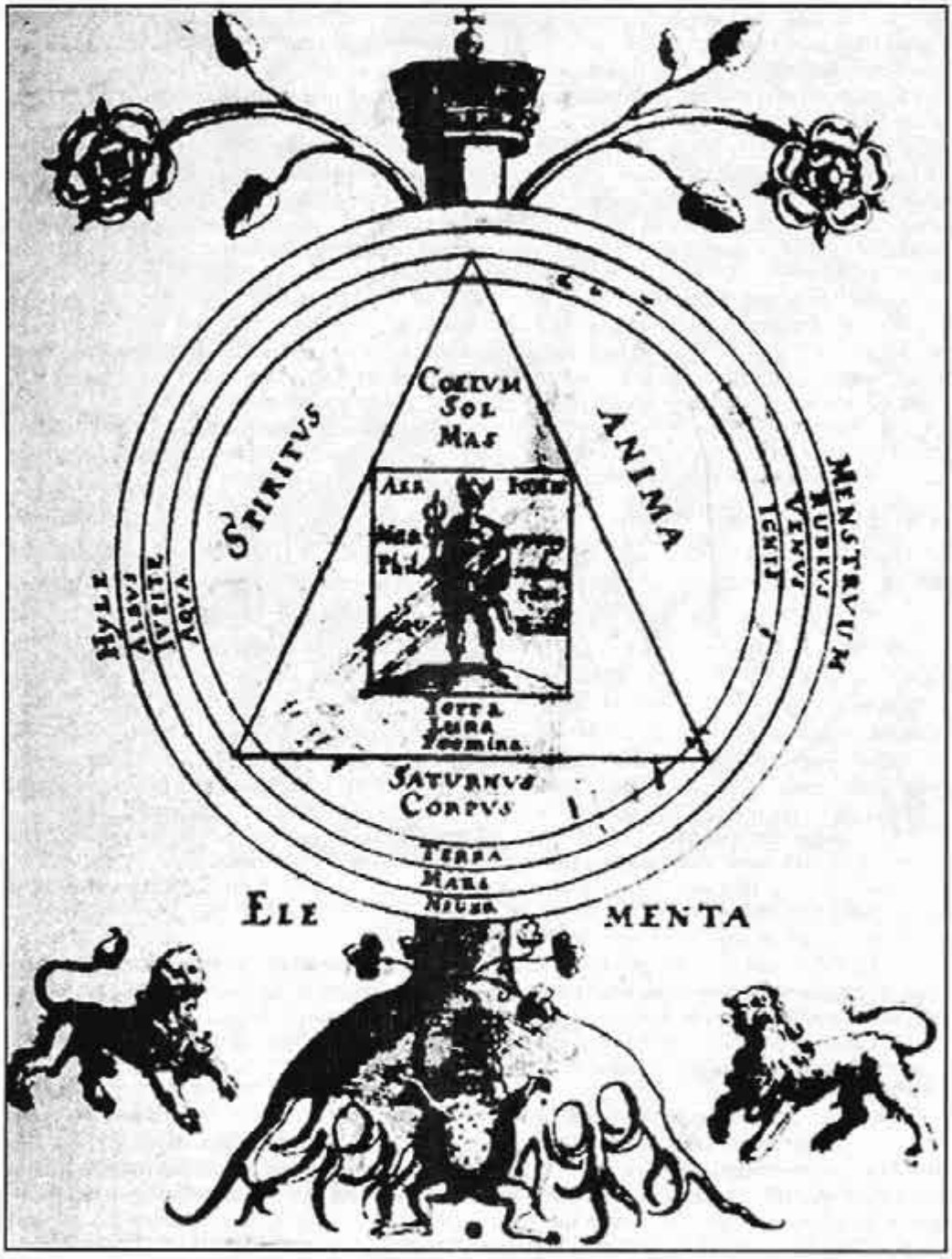

Imag. 214 Simbol al transformării hermetice: «homo philosophicus» ca Mercurius.
NORTON, *Mercurius redivivus* (1630)

«elixirul vieții» (elixir vitae), dar, pe de altă parte, el este omul interior etern, identic cu Anthropos sau, în orice caz, se află în relație cu acesta (Cf. și imag. 117, 145 și altele). O dezvoltare a acestei doctrine se găsește la PARACELSUS.[151]

[477] «*Aurora*» continuă în același stil, aducând, în Parabola a șaptea, o «confabulatio dilecti cum dilecta» [dialogul iubitului cu iubita sa], care este, de fapt, «dialogul iubirii dintre Christos și Biserica sa» (Biblia luterană), și se încheie cu cuvintele: «Iată cât de bine și plăcut este să locuim amândoi într-unul singur! De aceea să ne construim aici trei lăcașuri: ție unul, mie unul, și fiilor noștri al treilea, fiindcă o coardă triplă e greu de rupt.»[152] Autorul raportează aceste trei locuințe la «*Liber trium verborum*» (Cartea celor trei cuvinte) a lui KALID.[153] Cele trei cuvinte «în care e ascunsă întreaga știință» trebuie să fie «transmise celor cucernici, adică celor sărmani... de la primul la ultimul om.» Cele trei cuvinte sunt: «Timp de trei luni păstrează apa fătul în pântecele mamei, timp de trei luni îl încălzește aerul și tot atâta timp îl veghează focul.» «Și acest cuvânt», adaugă KALID, «și această învățătură, și scopul obscur sunt deschise, așa încât se vede adevărul.»

[478] Deși cele trei locuințe, după cum spune textul precedent, sunt destinate mirelui Christos («sponsus Christus») și, suntem îndreptățiți a o crede, Înțelepciunii («Sapientia»), ca «sponsa» (mireasă), «Sapientia» însăși ia cuvântul la sfârșit, și oferă două dintre locuințe adeptului și filosofilor, fii ai înțelepciunii. «Coarda triplă» (imag. 215) desemnează mai întâi legătura intimă dintre «Sapientia» și adepții ei; totuși, așa cum arată citatul celor «tria verba» (trei cuvinte) ale lui KALID, ea este și procesul tripartit care unește într-un acord imperisabil corpul, sufletul și spiritul («corpus», «anima» și «spiritus») substanței de transformare.[154] (imag. 185, 186) Acest compus, această combinație (în sens chimic) este rezultatul operei («opus»), al fiului filosofilor («filius philosophorum») sau lapis, comparabil într-un fel cu «corpus mysticum» (corpul mistic) al Bisericii (imag. 234). Christos este butucul de vie, întregul, în vreme ce discipolii sunt vrejurile, părțile. Avem, de fapt, impresia că autorul anonim al acestui tratat anexează Sfânta Scriptură alchimiei, lucru care pe drept i-a fost reproșat. E suprinzător să vedem cum, perfect inocent, se lansează în interpretările cele mai extraordinare, fără să-și dea seama câtuși de puțin ce face. Așa cum am arătat în «*Paracelsica*», observăm o atitudine similară la PARACELSUS, cu aproximativ două secole mai târziu, ca și la autorul lui «*Aquarium sapientum*». Autorul nostru trădează o cunoaștere atât de aprofundată a Vulgatei, încât putem presu-

---

[151] JUNG, *Paracelsus als geistige Erscheinung* [O.C. 13, paragr. 165 sqq. și 203 sqq.].

[152] *Aurora* I, cap. XII, Parabola a șaptea (p. 129).

[153] *Art. aurif.* I, p. 352 sqq. KALID (aici chiar «Kallid») se referă la prințul Omajjad KHALID IBN JAZID (sfârșitul sec. al VII-lea). Dar există motive întemeiate să considerăm că el nu a scris în nici un caz acest tratat. (cf. LIPPMANN, *Entstehung und Ausbreitung der Alchemie*, II, p. 122, unde este dată și bibliografia privind această chestiune). – «Săracii» = denumire a cercetătorilor [alchimiști] care caută. Cf. «les poures hommes évangélisans» la RUPESCISSA, *La vertu et la propriété de la quinte essence*, p. 31.

[154] Procesul are aici trei părți, în contradicție cu cele patru părți din alchimia greacă. Dar aceasta s-ar putea explica prin analogie cu cele nouă luni de gestație. Cf. pentru acest pasaj partea a II-a, cap. II a acestui volum și KALLID, l.c. (*Art. aurif.* I, p. 358 sqq.).

Imag. 215 Desăvârșirea procesului: «oculatus abis» (prevăzut cu ochi, pleci la drum). Hermes, ca Anthropos, legat de artifex (artist, alchimist) și de soror (soră) prin coarda tripartită; jos: Herakles, simbol preferat din cauza «operei» lui (muncile, n.t.); în fundal: scara de care nu mai e nevoie.
Mutus liber (1702)

pune că e vorba despre un cleric. Avem mărturia umanistului PATRITIUS în ce privește faptul că filosofia hermetică nu era considerată nicidecum ca opusă creștinismului Bisericii. Ba din contră, se vedea în ea un suport al credinței creștine. De aceea PATRITIUS, în Cuvântul înainte al cărții sale, i-a adresat Papei Grigore XIV rugămintea de a-l lăsa pe HERMES să ia locul lui ARISTOTEL.[155]

[479] Textul «*Aurorei*» are o importanță istorică, pentru că datează, probabil, cu mult mai mult de două sute de ani dinaintea celor ale lui KHUNRATH (1598) și BÖHME (1610). Fapt ciudat, prima scriere a lui BÖHME poartă și ea titlul «*Aurora, oder die Morgenröte im Aufgang*» [Aurora sau ivirea zorilor]. Oare BÖHME va fi cunoscut «*Aurora consurgens*» [Răsăritul zorilor] cel puțin după titlu?

f) Melchior Cibinensis și parafraza alchimică a liturghiei

[480] Următoarea sursă pentru identitatea pietrei (lapis) cu Christos este un document interesant de la începutul secolului al XVI-lea. A fost adresat, după cum o arată titlul, lui LADISLAUS, regele Ungariei și Boemiei. Autorul se numește NICOLAUS MELCHIOR DIN SIBIU (HERMANNSTADT).[156] El a descris procesul alchimic sub formă liturgică (imag. 216):

Introitus missae... [intrarea în liturghie]: Fundamentum vero artis est corporum solutio. [Fundamentul operei este disoluția corpurilor.]

Kyrie, fons bonitatis, inspirator sacrae artis, a quo bona cuncta tuis fidelibus procedunt Eleison. [Doamne, izvor al tuturor bunătăților, inspirator al artei sacre, de la care toate lucrurile bune purced pentru fidelii tăi, milostivește-te.]

Christe, Hagie <!>, lapis benedicte artis scientiae qui pro mundi salute inspirati lumen scientiae, ad extirpandum Turcam <!>, Eleison. [Christoase, sfinte, piatra binecuvântată a cunoașterii artei, tu care pentru mântuirea lumii ai aprins lumina științei, pentru nimicirea turcilor <!>, milostivește-te.]

Kyrie, ignis divine, pectora nostra iuva, ut pro tua laude pariter sacramenta artis expandere possimus Eleison. [Doamne, foc divin, ajută inimilor noastre, pentru ca spre lauda ta, să putem răspândi sacramentele artei, milostivește-te.]

Gloria in excelsis... <simplă invocație>

---

[155] PATRITIUS, *Nova de universis philosophia*.

[156] Nu trebuie confundat cu MELCHIOR, cardinal și episcop de Brescia, căruia i se atribuie tratatul: *Ein Philosophisch Werck und Gesprech von dem Gelben und Roten Man* (în: *Aurei velleris tractatus* III, p. 300 sqq.). Autorul nostru este capelanul NICOLAUS MELCHIOR SZEBENI, care a fost astrolog la curtea regelui după 1490. El a rămas acolo și după moartea, în 1516, a regelui LADISLAUS II, sub LUDOVIC II (1506-1526). După înfrângerea de la Mohacs (1526) și după moartea lui LUDOVIC II, MELCHIOR a fugit la Viena, la curtea lui FERDINAND I. Acesta puse să fie executat în 1531. Deci documentul nostru trebuie să fi fost scris înainte de 1516. LADISLAUS «Ungariae et Bohemiae rex» (regele Ungariei și al Bohemiei) este identic cu LADISLAUS II, care a devenit în 1471 rege al Bohemiei, iar în 1490 și al Ungariei. În text găsim remarca: «ad extirpandum Turcam.» [pentru a-i extermina pe turci]. Turcii n-au cucerit ținutul decât în 1541, dar țara suferea deja de multă vreme agresiunile lor. – Scrierea citată se găsește în: *Theatr. chem.* (1602) III, p. 853 sqq. Titlul mai exact este: *Addam et processum sub forma misae, a Nicolao Melchiori Cibinensi, Transilvano, ad Ladislaum Ungariae et Bohemiae Regem olim missum* («Cibinensis» = din Sibiu).

Imag. 216 Artifex (artistul, alchimistul) ca preot; în stânga, pământul, alăptând copilul-Mercur: «matrix eius terra est» (pământul e matricea sa). (*Tabula smaragdina*).

Collecta (colectă, rugăciune înainte de citirea Epistolei). Ideea principală este ca «famulus tuus N.N.» să poată practica «sfânta artă a alchimiei», spre lauda lui Dumnezeu și răspândirea credinței creștine (!).

Epistola (simplă invocație).

Graduale (gradual, coral compus în general din versete scoase din Psalmi; în vremurile de demult era cântat pe treptele [gradus] amvonului): «Surge aquila et veni auster: perfla hortum meum, et fluent aromata illins.»[157] [Înalță-te acviloane (vânt de nord) și vino, austrule (vânt de sud): străbate cu suflul tău grădina mea, și parfumurile ei să se răspândească.]

Versus (verset): Descendit sicut pluvia in vellus, et sicut stillicidia, stillantia super terram. Alleluia. O felix conditor terrae, nive albior, suavitate dulcior, f<r>agrans in fundo vasis instar balsami. O Salutaris Medicina hominum, quae curas... omnem corporis languorem... O fons sublimis ex quo vere scaturit, vera aqua vitae, in praedium tuorum fidelium.

[157] «Aquilo» [vântul de nord] este o «allegoria diaboli» [alegorie a diavolului], iar «auster» [vântul de sud, austrul] o «alegoria spiritus sancti» [alegorie a Spiritului Sfânt]. Cf. MIGNE, *Index de allegoriis* (P.L. CCXIX). Între autoritățile citate îl întâlnim și pe ALANUS DE INSULIS (MAIER, *Symbola*, p. 259), binecunoscut alchimiștilor.

[El coboară ca o ploaie pe o vâlcea, sau ca apa care cade picătură cu picătură pe pământ. Aleluia. O, preafericitule creator al pământului, mai alb decât neaua, mai dulce decât dulceața, parfum răspândit de pe fundul vasului ca un balsam. O, leac izbăvitor al oamenilor, tu, care îngrijești orice slăbiciune a corpului, o, izvor sublim, din care țâșnește cu adevărat în grădinile fidelilor tăi adevărata apă a vieții.]

După Evanghelie urmează o «Ave praeclara».

[481] Vreau să subliniez aici numai câteva puncte esențiale (restul se găsește în notele de subsol): după lectura Evangheliei, care urmează după Credo (crez), MELCHIOR introduce un Ave, dar nu un Ave Maria, ci un «Ave praeclara»[158], despre care autorul nu spune decât atât, fără să mai dea urmarea. «Ave praeclara» este începutul unui imn al Mariei, atribuit mai multor autori, printre care ALBERTUS MAGNUS, a cărui calitate de presupus autor al imnului trebuie să fi fost foarte interesantă pentru un alchimist. RÉMY DE GOURMONT[159] citează legenda următoare din «Osnabrücker Register von Sankt Marien»: O fecioară în veșmânt regal i-a apărut lui Albertus în vis, făcându-i reprosul că nu-i arătase destulă recunoștință Fecioarei Maria pentru binefacerile ei. Ca urmare a acestui vis, Albertus a compus «Ave praeclara». Acest text e plin de aluzii seducătoare pentru un alchimist:

Ave praeclara maris stella, in lucem gentium Maria divinitus orta...

Virgo, decus mundi, regina coeli, praeelecta ut sol, pulchera lunaris ut fulgor...

Fac fontem dulcem, quem in deserto petra demonstravit, degustare cum sincera fide, renesque constrigi lotos in mari, anguem aeneum in cruce speculari. (imag. 217)

Fac igni sancto patrisque verbo, quod rubus ut flamma, tu portaste, virgo mater facta, pecuali pelle distinctos[160], pede, mundis labiis cordeque propinquare. [161]

[482] Textul lui MELCHIOR nu ne spune dacă «praeclara» (strălucitoare) se referă la «aqua vitae» (apa vieții) pomenită de el înainte, în schimb nu lasă nici un dubiu asupra faptului că «praeclara» desemnează, în același timp, Fecioara și un imn dedicat Mariei; căci el spune în continuare: «Să se cânte Ave praeclara, care ar trebui să fie numit «Testamentul artei», pentru că el <imnul> ascunde, figurat, într-însul, întreaga artă chimică, și fericit cel ce înțelege această secvență.»[162]

---

[158] Este vorba, probabil, de «aqua vitae» [apa vieții], menționată mai înainte, sau, și mai sigur, de «medicina» [medicament, remediu], pomenit și mai sus, care este, de fapt, tema principală.

[159] *Le Latin mistique*, Ed. a 2-a, Paris, 1922, p. 129 sq.

[160] Cf. *Gen.* 30, 32 sqq.

[161] «Salut, strălucitoare stea a mărilor, Maria, divin născută pentru a lumina popoarele...

Fecioară, podoabă a lumii, regină a cerului, aleasă mai presus de toate, precum Soarele, frumoasă ca strălucirea Lunii...

Fă-ne să bem, cu credință sinceră, din izvorul dulce, eliberat de stâncă în deșert, și să ne-ncingem șoldurile scăldate în mare, și să privim șarpele de bronz pe cruce.

O, Fecioară, care ai devenit mamă prin focul sacru și prin Cuvântul Tatălui, pe care l-ai purtat ca mărăcinișul aprins, fă ca noi, turma deosebită prin lâna sa, să ne apropiem de tine cu pasul, cu buzele noastre pure și cu inima.»

[162] «Sequentia sancti evangelii, sub tono, Ave pareclara, cantetur; quam testamentum artis volo nuncupari, quoniam tota ars chemica, tropicis in ea verbis occultatur, et beatus» etc.

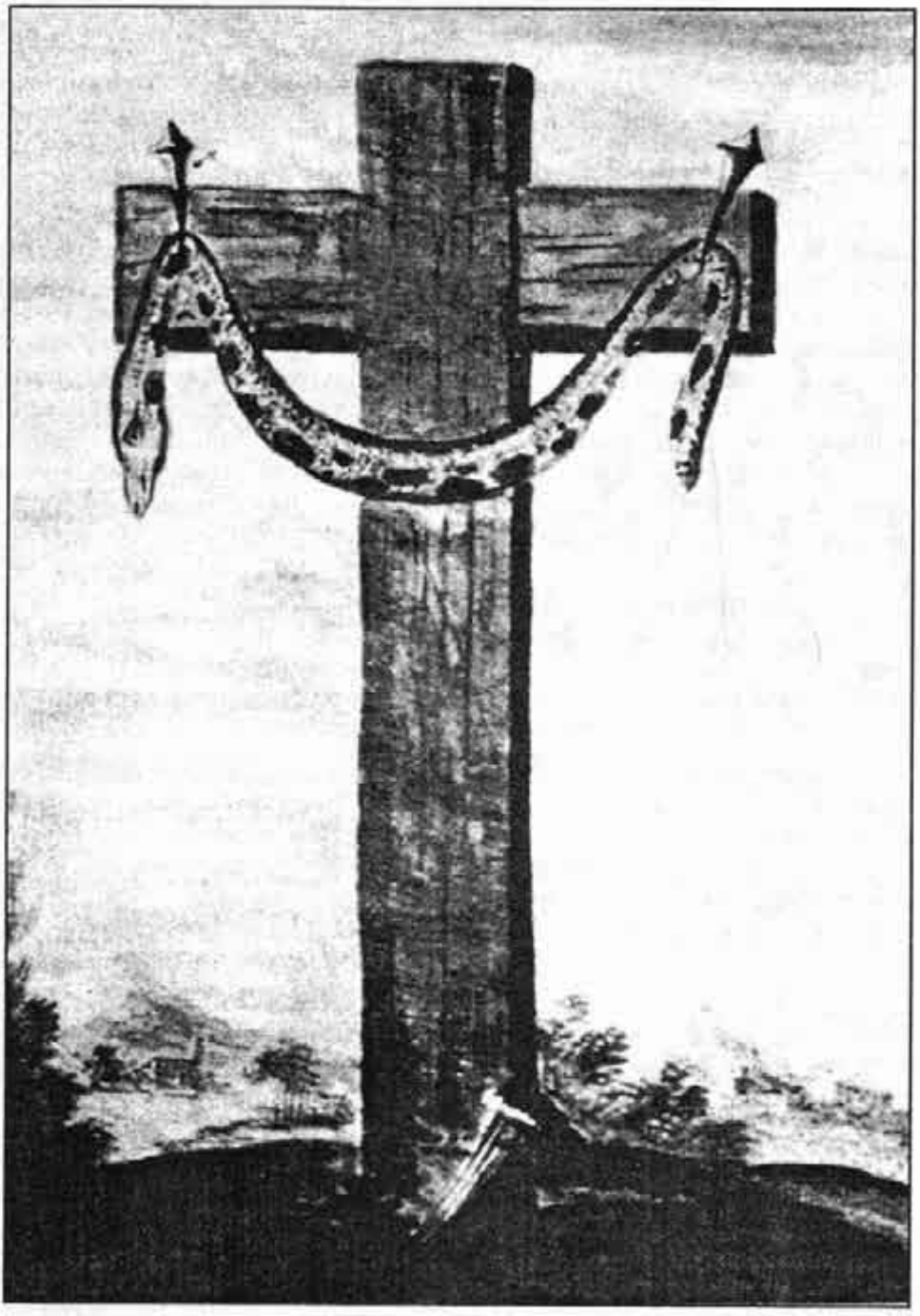

Imag. 217 «Serpens mercurialis» [șarpele mercurial] crucificat, șarpele de bronz al lui Moise.
ABRAHAM LEJUIF, *Livre des figures hiéroglyphiques* (sec. al XVII-lea)

[483] Prin secvență se înțelege imnul închinat Mariei, citat mai sus, cum reiese din următorul text din MELCHIOR. Fecioara este identificată cu misterul (arcanum) artei, sprijinindu-se, probabil, pe «*Testamentum*»-ul lui RAYMUNDUS LULLIUS[163], care se bucura de cea mai mare autoritate. Întâlnim deja o concepție asemănătoare în tratatul lui KOMARIOS, unde se spune: «Ostanes și însoțitorii săi i-au spus Cleopatrei: În tine se ascunde întregul mister înfiorător și admirabil.»[164]

[484] MELCHIOR dă apoi o parafrază alchimică a imnului Mariei:

«Salut, o, frumoasă stea a cerului, tu lumină strălucitoare[165] a lumii; aici, tu te unești cu Luna, se face (fit) legătura lui Marte[166] (copula martialis) și joncțiunea (coniunctio) lui Mercur.[167] Din ei trei, înainte de toate, se naște în albia râului, prin îndrumarea («magisterium») artei, uriașul cel puternic[168], pe care mii și mii îl caută, după ce aceștia trei s-au dizolvat, devenind nu apă de ploaie..., ci apă mercurială, această gumă binecuvântată a noastră[169], care se dizolvă în ea însăși și poartă numele de spermă a filosofilor. Acum el[170] caută în grabă să se unească, să se logodească cu mireasa fecioară și să o fecundeze în baie, într-un foc moderat (imag. 218). Dar fecioara nu rămâne însărcinată imediat, dacă nu este sărutată în îmbrățișări multiple. Atunci ea concepe în trupul ei, și așa ia naștere embrionul aducător de fericire, lucru potrivit ordinii naturale. Apoi, apare pe fundul vasului etiopianul puternic, ars, calcinat, decolorat, absolut mort și fără de viață[171] (imag. 219). El cere să fie înmormântat, udat cu propria sa umiditate, și calcinat pe-ncetul[172], până ce iese din focul arză-

[163] *Codicillus seu vade mecum aut cantilena Raymundi Lulli* în: *Bibl. chem.* I, p. 880 sqq.

[164] BERTHELOT, *Alch. grecs*, IV, XX, 8: Ἔν σοι κέκρυπται ὅλον τὸ μυστήριον τὸ φρικτὸν καὶ παράδοξον.

[165] Soare

[166] Referire la Venus și Mars, prinși în plasa lui Vulcan.

[167] «Coniunctio» (unire) a lui Mercur cu cine? sau, «coniunctio» a doi Mercurii, cel masculin și cel feminin? Pare a fi vorba de uniunea lui Sol (Soare) cu Luna, Mars și Mercur.

[168] «Hic est totius fortitudinis fortitudo fortis.» [Aceasta este forța puternică a tuturor forțelor] (RUSKA, *Tab. smaragd.* p. 2).

[169] Substanța specială de care s-a ocupat MARIA PROPHETISSA și «sora lui Moise» (*Art. aurif.* I, p. 319 sq.): «Recipe alumen de Hispana, gummi album et gummi rubeum, quod est kibric Philosophorum... et matrimonifica gummi cum gummi vero matrimonio.» [Ia alaun (piatră acră) din Spania, gumă albă și gumă roșie, care este Kibric-ul filosofilor, și unește-le într-o căsătorie adevărată.]

[170] Probabil Sol (Soarele), poate în formă de gumă. Coitul Soarelui cu Luna în baie este un mitologem central în alchimie, sărbătorit în numeroase gravuri. (imag. 218, 159, 167 și altele).

[171] Adică «caput mortuum», capul lui Osiris în stadiul de «nigredo». «Etiopianul» provine tot dintr-un tratat atribuit lui ALBERTUS, intitulat *Super arborem Aristotelis* (*Theatr. chem.* 1602, II, p. 524 sqq.) Pasajul e următorul: «...quousque caput nigrum aethiopis portans similitudinem, fuerit bene lavatum et inceperit albescere...» [...până când capul negru, care seamănă cu Etiopianul, este bine spălat și începe să devină alb.] În *Chymische Hochzeit* a lui ROSENCREUTZ, prezumtiva regină a dramei este concubina temporară a Maurului. Cf. și *Aurora* I, cap. VI, prima parabolă.

[172] Calcinarea corespunde probabil incinerării, iar arderea cenușii tinde către vitrificație. Și această operație s-ar putea să provină de la MARIA PROPHETISSA: «Vitrifica super illud Kibrich et Zubech <alias Zibeic> et ipsa sunt duo fumi complectentes duo Lumina.» [Vitrifică peste el Kibrich și Zubech, și acestia sunt doi vapori, care cuprind două lumini.] *Art. aurif.*, l.c., p. 321: «Zaibac, Zeida, Zaibach, Zaibar, Zerachar, Zibatum id est argentum vivum» (Zaibac... etc, adică argintul viu); Zaibar = Mercurius (RULANDUS, *Lexicon*). Zibaq (arabă) = argint viu (LIPPMANN, *Entstehung und Ausbreitung der Alchemie*, p. 409). Kibric = Kibrit (arab) = sulf

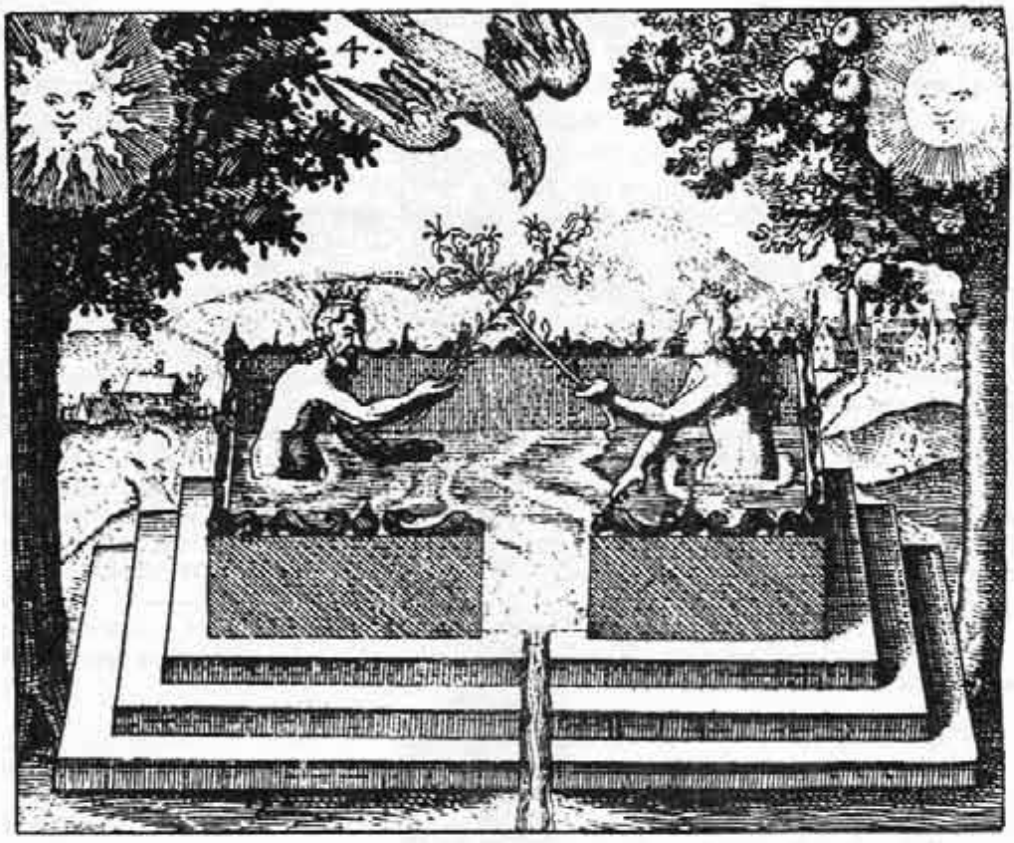

Imag. 218 «Baia filosofilor».
MYLIUS, *Philosophia reformata* (1622)

tor într-o formă strălucitoare... Iată o restaurare sau o reînnoire miraculoasă a etiopianului! După baia renașterii el își dă un nume nou, pe care filosofii îl numesc sulful natural și fiul lor, care este lapis philosophorum. Iată, este *o* rădăcină, *o* esență, căreia nu i se adaugă nimic exterior, ci de la care, prin îndrumarea (magisterium) artei, se înlătură o mare parte inutilă... Ea e comoara comorilor, remediul filosofic suprem, misterul celest al anticilor. Fericit, cine o găsește.

Cine a văzut-o, scrie și vorbește deschis, și eu știu că mărturia lui e adevărată. Lăudat fie Domnul în veci!»...

[485] Liturghia propriu-zisă se termină aici. Ceea ce urmează este un fel de recapitulare a părților principale. MELCHIOR asociază offertorium-ul cu piatra pe care constructorii au aruncat-o și care a devenit piatra unghiulară. «Aceasta e opera lui Dumnezeu și ea e admirabilă în ochii noștri.» Apoi urmează «secretul», care conduce la oblația alchimică. Jertfa oferită este «opus», adică «nostrum artificium benedictae

(RUSKA, *Turba*, p. 348: Registru arab; și p. 324: «Cabritis este traducerea latină a lui Kibrit, sulf»).

Imag. 219 Înfățișarea «etiopianului», care reprezintă «nigredo».
TRISMOSIN, *Splendor solis* (1582)

Imag. 219 Înfățișarea «etiopianului», care reprezintă «nigredo».
TRISMOSIN, *Splendor solis* (1582)

artis alchemiae» (meșteșugul nostru al binecuvântatei arte alchemice), «care trebuie să fie întotdeauna consacrat numelui glorios al lui Dumnezeu și Reformei salvatoare a Bisericii, prin Domnul nostru Isus Christos. Amin.»

[486] Obiectiv, regenerarea etiopianului corespunde transsubstanțierii; dar lipsește «consecratio». În concepția lui MELCHIOR, secvența Mariei, «Ave praeclara», conține transsubstanțierea ca un mister «in gremio virginis» (în sânul fecioarei). Aici, el se bazează pe o veche tradiție. Astfel, la SENIOR ZADITH, găsim următorul pasaj:

«Luna plină este apa filosofilor și rădăcina științei. Căci Luna e stăpâna umidității, piatra rotundă și perfectă și marea, de unde am înțeles că ea (Luna) e rădăcina acestei științe ascunse.»[173]

[487] Luna este aici (ca Isis), în calitate de stăpână a umidității, «prima materia» sub forma apei și astfel mamă a hidrolitului («hydrolithus» = piatră-apă): un alt nume dat lui lapis [pietrei], ea însăși paralelă a lui Christos. Cum scientia [= știința] și prima materia sunt adesea utilizate ca și cum ar fi identice, «scientia» sau «sapientia»[= înțelepciunea] este identică cu Luna, ca principiu feminin (imag. 220); de unde doctrina gnostică a înțelepciunii (sophia) ca mamă sau logodnică a lui Christos.

[488] Nu mai urmează acum decât postcommunio (postcomuniunea): «Slăviți-l pe regele nostru, care iese din foc[174], pe cel iluminat și încoronat cu diademă, în vecii vecilor.» Concluzia constă într-o formulă de încheiere («Complet»), pentru întărirea credinței creștine și exterminarea turcilor.

[489] Făcând abstracție de lipsa de gust a unor pasaje, textul este edificator în ce privește tema noastră. MELCHIOR a perceput în mod evident analogia dintre cele două opere («opera») și a substituit, cât se poate de naiv, «opus»-ul individual, în toată sărăcia lui, venerabilelor cuvinte ale liturghiei. MELCHIOR a trăit în epoca Reformei, și nu a mai durat mult până când, în vaste regiuni din Europa, liturghia a fost înlocuită prin cuvintele nu mai puțin decât sacrosancte ale predicatorilor, care, ce-i drept, vesteau cuvântul Domnului, dar în felul lor. MELCHIOR făcea ceva similar. Și dacă îi acordăm dreptul unei profesiuni de credință subiective, atunci devine mai acceptabil. Din textul menționat reiese clar că MELCHIOR simțea procesul alchimic ca pe un echivalent al procesului transsubstanțierii, și tocmai de aceea era o necesitate pentru el să-și exprime trăirea[175] în forma liturghiei. Este, în orice caz, remarcabil că el nu pune transmutația alchimică în locul transsubstanțierii, ci o situează cam în zona «credo»-ului, astfel încât acțiunea se termină, în prima parte, înainte de «consecratio». În partea a doua, a recapitulării, lipsește din nou punctul culminant al ritului liturgic, și descrierea sare direct de la secretul ofertoriului la postcomuniune.

---

[173] *De chemia*, p. 35 sq.

[174] Citat din: *Tractatus aureus* (*Art. aurif.*, p. 22). Trebuie să adăugăm că MELCHIOR recomandă lectura lui *Luca*, 10 înainte de Credo. Acest capitol, care nu pare să aibă nici un raport cu tema, se termină însă cu următoarele cuvinte semnificative: «Un singur lucru e necesar: Maria a ales partea ce bună; aceasta nu trebuie să fie luată de la ea».

[175] Caracterul subiectiv al experienței trăite apare din remarca incidentală a autorului: «et scio, quod verum est testimonium eius.» (și știu că mărturia lui e adevărată).

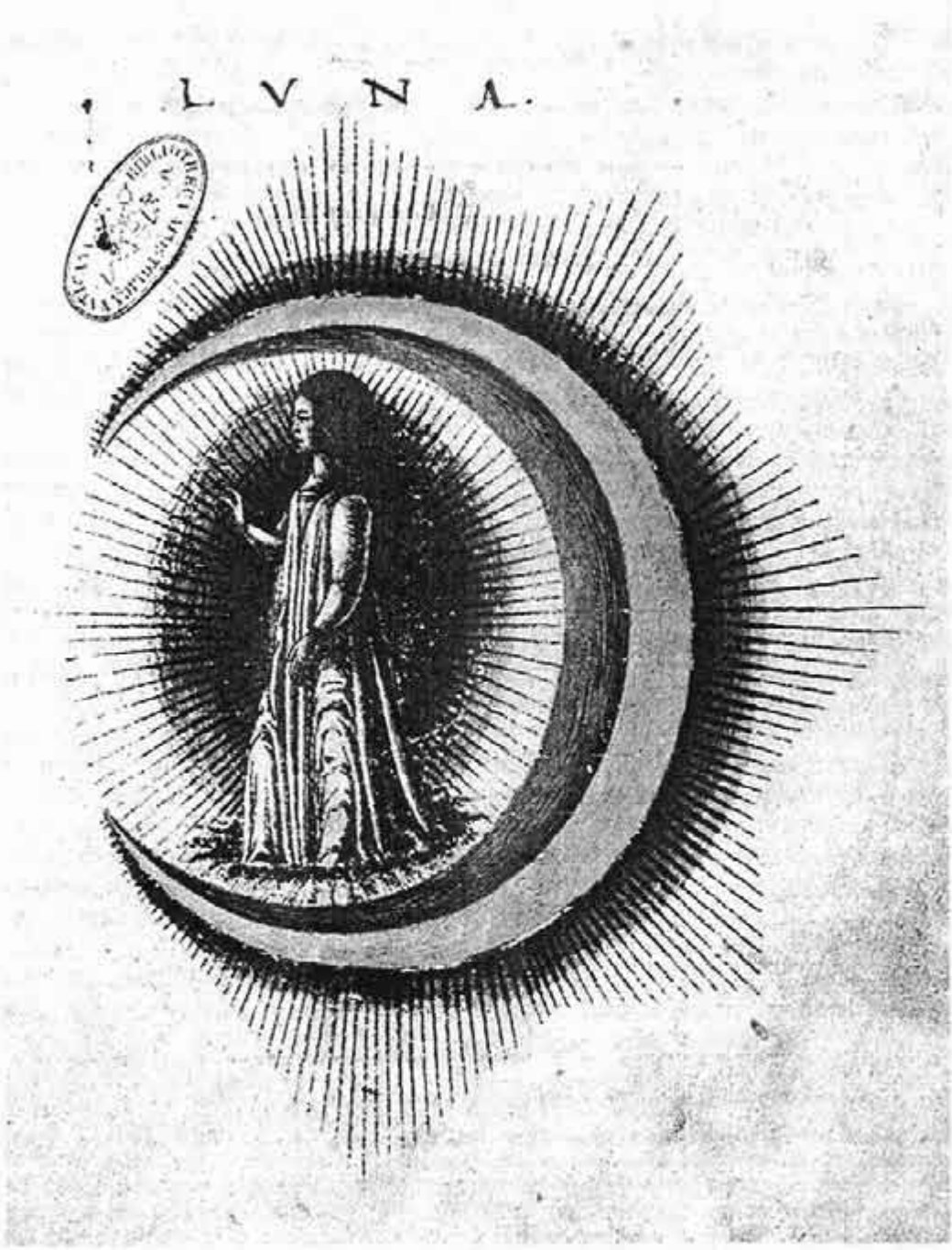

Imag. 220 Reprezentare a Lunii.
Vatican (sec. al XV-lea)

Această particularitate se explică, probabil, printr-o sfântă timiditate în fața părții celei mai solemne și mai pătrunzătoare a liturghiei – consacrarea. Am putea, prin urmare, să considerăm aceasta ca pe un semn, măcar indirect, al unui conflict de conștiință, între experiența ritului, acționând din exterior, și experiența interioară, individuală. Deși Christos nu este menționat nicăieri ca lapis sau «medicina», totuși această identitate decurge, cu o claritate copleșitoare, din spiritul textului lui MELCHIOR.

g) Georgius Riplaeus

[490] O mărturie suplimentară, pe care WAITE trebuie să o fi cunoscut, e cea a compatriotului său, Sir GEORGE RIPLEY, canonic de Bridlington (1415-90) (vezi imag. 30, 92, 196, 228, 251 și 257). Opera sa principală, ediția la «*Liber duodecim portarum*»[176], este precedată de un tabel al corespondențelor filosofice, alcătuit de B. À PORTU, Aquitanus [= din Acvitania]. Tabelul reproduce corespondențele celor șapte metale cu substanțele chimice și cu așa-numitele «tipuri». Prin aceste tipuri trebuie înțelese simbolurile alchimice, ca de pildă tincturile, vârstele vieții, semnele zodiacului etc. În aceste corespondențe găsim și șapte mistere, printre care mysterium altaris (chiar liturghia) atribuit aurului și a cărui corespondență alchimică este transformarea (transmutatio) (imag. 221). Acestui mister îi aparține, ca specie de cereală, grâul (triticum). B. À PORTU s-ar putea să fie paracelsicul BERNARDUS GEORGIUS PENOTUS, născut între 1520 și 1530, la Port-Sainte-Marie, în Guienne (o parte din vechea Acvitanie) și mort în 1620 în azilul săracilor din Yverdon (Waadt), pe cât de bătrân, pe atât de dezamăgit de optimismul paracelsic, de care fusese contaminat în perioada studiilor sale la Basel. El a împărtășit soarta inevitabilă a acelora cărora le-a lipsit umorul necesar pentru înțelegerea ciudatului maestru, și cărora doctrina secretă a lui «aurum non vulgi» le-a rămas din cale-afară de secretă. Mărturia lui arată însă că analogia între «opus» și liturghie avea valabilitate și în cercurile paracelsiene. PARACELSUS a fost contemporan cu MELCHIOR, dar se poate să fi ajuns independent de acesta la aceleași concluzii, care pluteau, de altfel, deja, în aer. Chiar și pentru MICHAEL MAIER, analogia lui MELCHIOR a fost destul de semnificativă pentru ca să facă din ea (imag. 216) Simbolul XI în a sa «*Symbola aureae mensae*» (1617), sub deviza: «Lapis, ut infans, lacte nutriendus est virginali.» [Piatra, ca prunc, trebuie hrănită cu lapte virginal.]

[491] În «*Cantilena Georgii Riplaei*»[177] citim legenda următoare:

«A fost odată un rege nobil («caput corporum» [= căpetenia corpurilor]), care nu avea urmaș. El se plângea de sterilitatea sa: trebuie să se fi produs în el un «defectus originalis», cu toate că «fusese hrănit sub aripile Soarelui», fără vreo lipsă în constituția naturală. El spune textual: «Dar, din păcate, mă tem și știu cu siguranță că, dacă nu obțin imediat ajutorul speciei (species), nu voi putea procrea. Dar am auzit cu mare uimire că voi putea să mă nasc din nou prin copacul lui Christos (imag. 222). El vrea atunci să se întoarcă în pântecele mamei și să se dizolve în «prima materia». Mama îl încurajă în intenția sa și îl ascunse pe dată sub veșmântul ei, până ce îl întrupă încă o dată prin sine și în sine. Atunci ea rămase însărcinată.

[176] *Bibl. chem.* II, p. 275 sqq. și *Theatr. chem.* (1602) II, p. 123.

[177] *Opera* p. 421 sqq. [în traducere liberă, rezumativă. Versiunea completă se găsește în: *Mysterium coniunctionis*, O.C. 14/II]. Cf. *Aurora* I, cap. X, Parabola a cincea.

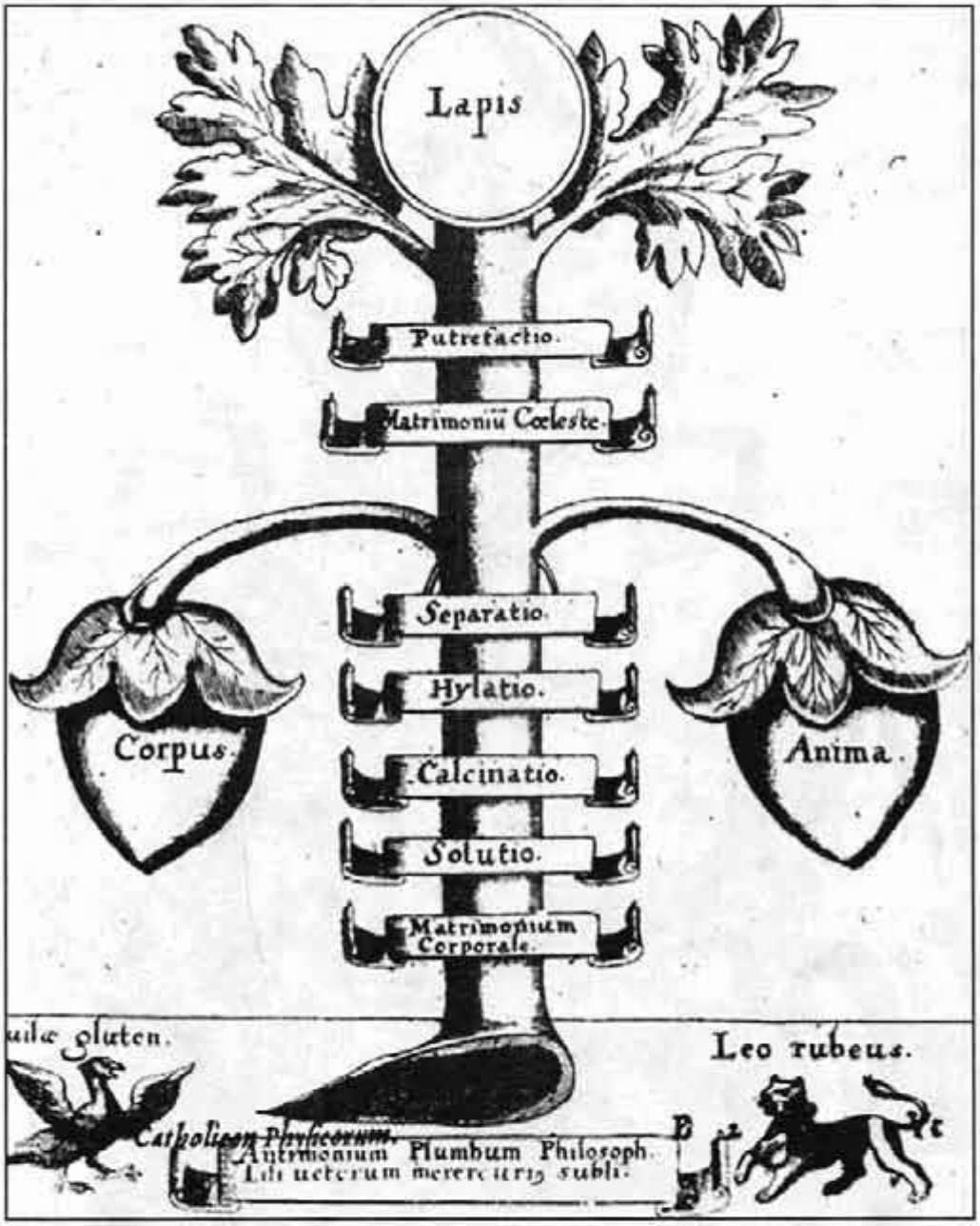

Imag. 221 «Arbor philosophica»: copacul ca reprezentare simbolică a fazelor transformării alchimice.
NORTON, *Catholicum physicum* (1630)

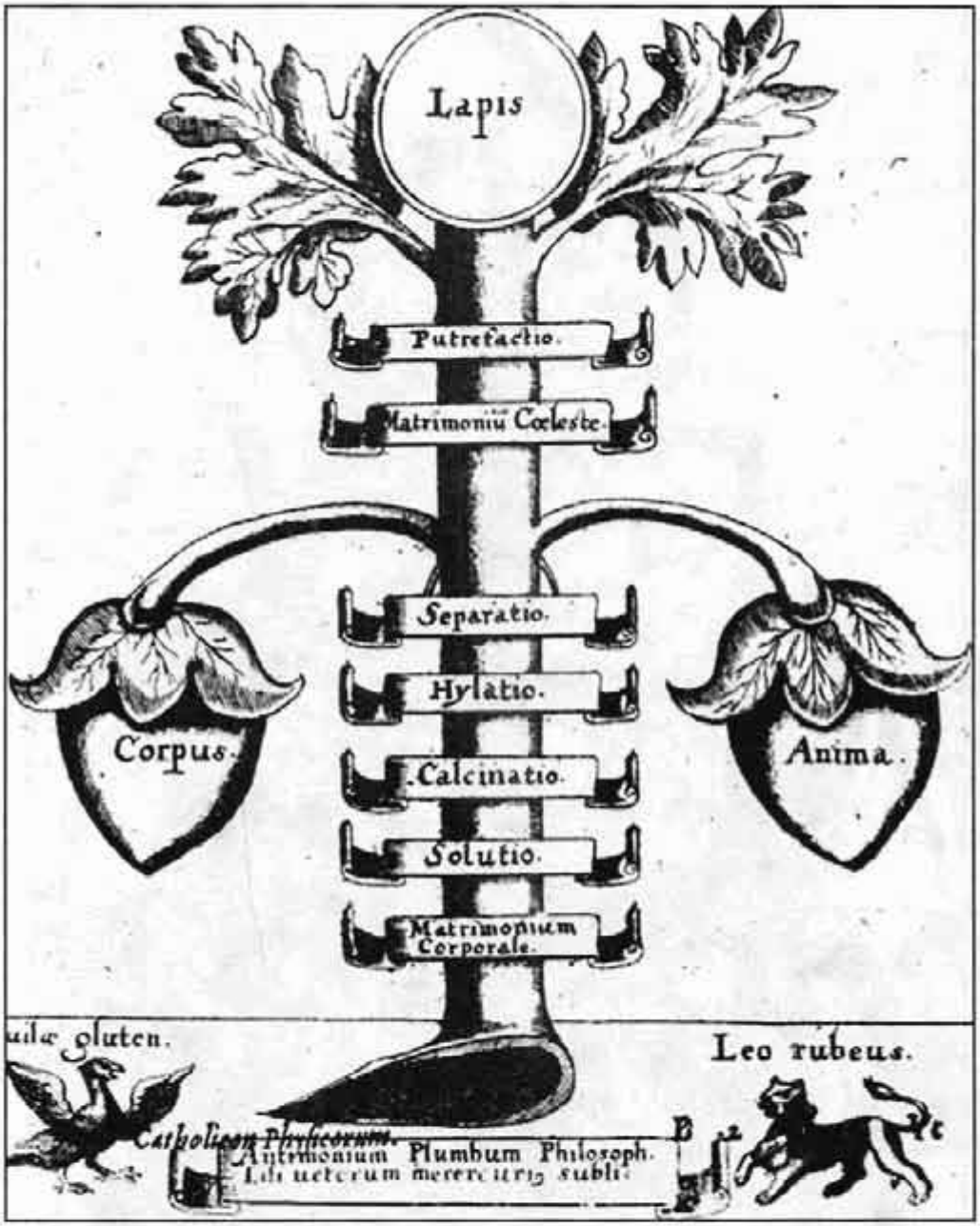

Imag. 221 «Arbor philosophica»: copacul ca reprezentare simbolică a fazelor transformării alchimice.
NORTON, *Catholicum physicum* (1630)

Imag. 222 Christos pe arborele vieții; sus: simbolul lui, pelicanul.
CRISTOFORO (?), *Il sogno della Vergine* (aprox. 1350)

În timpul sarcinii se hrăni cu carne de păun și bău sângele leului verde[178]. În sfârșit, născu pruncul, care semăna cu Luna și se schimbă mai apoi în strălucirea Soarelui. Fiul redeveni rege. Textul spune: ‹Dumnezeu ți-a dat armele magnifice și strălucitoare ale celor patru elemente, în mijlocul cărora se găsea fecioara salvată (virgo redimita).› Din ea curgea un balsam minunat, iar ea lumina cu chipul strălucitor, împodobită cu piatra prețioasă. Dar în poala ei era culcat leul verde, din coasta căruia curgea sânge (imag. 242). Ea fu încoronată cu o diademă și așezată ca stea în empireu (= pe firmament). Regele deveni un triumfător suprem, un mare lecuitor al tuturor bolnavilor, un salvator (reformator) de toate păcatele.»

[492] Așa sună «*Cantilena*». În altă parte, RIPLAEUS spune[179]:

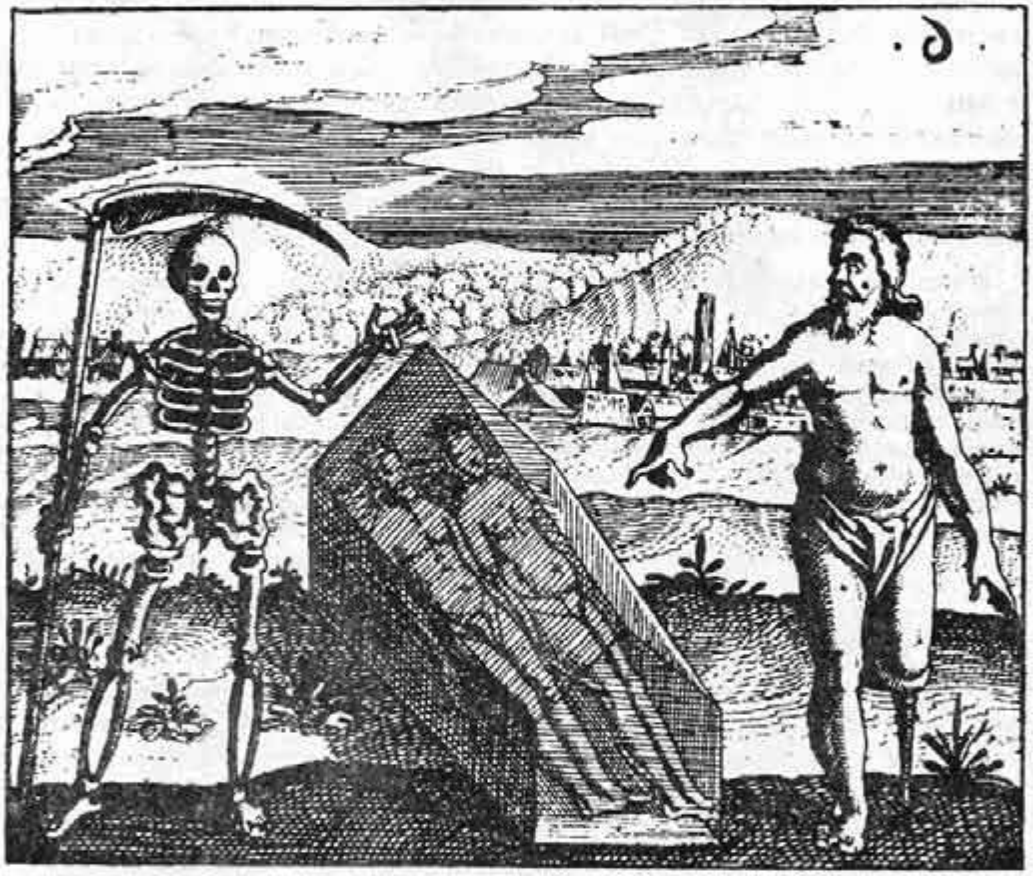

Imag. 223 «Mortificatio» sau «nigredo» sau «putrefactio». Sol și Luna, doborâți de moarte după «conjunctio».
MYLIUS, *Philosophia reformata* (1622)

[178] Folosit și ca sinonim pentru «licornă».
[179] l.c., p. 81.

«Christos spune: ‹Când mă voi înălța <de la pământ>, voi atrage totul la mine›.[180] Din clipa în care cele două părți, care sunt crucificate și neînsuflețite, se vor logodi una cu alta, bărbatul și femeia vor fi înmormântați împreună (imag. 223) și vor fi reînsuflețiți apoi prin spiritul vieții. Apoi va trebui să fie înălțați la cer, pentru ca trupul și sufletul să poată fi transfigurate acolo și întronate pe nori; atunci vor atrage toate corpurile la propria lor demnitate.» (imag. 224).

[493] Dacă ne amintim că autorul nu este un profan, ci un canonic erudit, ne e greu să acceptăm ideea că n-ar fi fost conștient de paralelismul cu ideile fundamentale ale dogmei creștine. E drept că nicăieri nu se spune în mod direct că lapis ar fi Christos, dar, în rolurile regelui și al fecioarei-mame, figurile sacre sunt ușor de recunoscut. RIPLEY a ales probabil deliberat aceste paralele, fără să-și dea seama că e o blasfemie. Dar tipograful CONRAD WALDKIRCH din Basel ar fi vărsat asupră-i foc și pucioasă. RIPLEY aparținea acelei epoci în care Dumnezeu cu misterele lui locuia încă în natură și în care misteul mântuirii se regăsea la toate nivelele existenței, tocmai pentru că fenomenele inconștiente trăiau încă într-o participare nestingherită, paradisiacă, cu materia și puteau fi trăite în ea.

[494] Cu o ultimă ramnificație a acestei concepții medievale m-am întâlnit în tinerețea mea sub forma experienței de mai jos:

Aveam în vremea aceea o bucătăreasă din Pădurea Neagră suabă, care avea sarcina de a executa victimele din poiată sortite bucătăriei. Erau găinușe pitice ai căror cocoși se distingeau prin firea lor războinică și răutatea lor. Unul dintre ei era mai crud decât toți ceilalți, iar mama i-a poruncit bucătăresei să-l execute pe răufăcător pentru friptura de duminică. Am ajuns tocmai când aducea cocoșul decapitat și-i spunea maică-mi: «A murit, totuși, mântuit, chiar dacă a fost atât de rău. A mai apucat să strige: «Iartă-mă, iartă-mă!» înainte de a-i tăia capul. Așa că acum o să ajungă, totuși, în cer!» Maică-mea i-a răspuns indignată: «Nu spune prostii! Numai oamenii ajung în cer.» La care bucătăreasa i-a ripostat uimită: «Dar și orătăniile au un cer al orătăniilor, cum oamenii au un cer al oamenilor!» – «Dar numai oamenii au un suflet nemuritor și o religie.», i-a răspuns, tot atât de mirată, mama. «Nu, nu-i adevărat!», replică bucătăreasa, «Și animalele au suflete și propriul lor cer: câinii, pisicile și caii, și asta pentru că atunci când Mântuitorul oamenilor a coborât pe pământ, mântuitorul orătăniilor a coborât și el între orătănii și de aceea trebuie și ele să se căiască de păcatele lor înainte de a muri, dacă vor să ajungă în cer.»

[495] Credința bucătăresei noastre reprezintă un vestigiu folcloric al acelui spirit care descoperea drama mântuirii la toate nivelele existenței și, prin urmare, în transformările cele mai misterioase și mai incomprehensibile ale materiei.

[496] În ce privește detaliite textului nostru, regele bolnav, născut totuși perfect, este omul care suferă de o stare de sterilitate spirituală. În viziunea lui ARISLEUS, ținutul e neroditor deoarece se-mperechează numai asemănătorul cu asemănătorul, în loc să se unească contrariile. Filosofii îl sfătuiesc pe rege să-i unească pe fiul și pe fiica sa și, printr-un incest frate-soră (imag. 225), să facă ținutul din nou fertil. La RIPLEY, incestul e mamă-fiu. Ambele forme sunt curente în alchimie și reprezintă tipul originar de nuntă regală (imag. 32) Această împerechere endogenă nu este decât o variantă a ideii de Ouroboros care, fiind de natură hermafroditică, încheie cercul prin el însuși. La ARISLEUS, regele remarcă faptul că este rege pentru că are un

[180] *Ioan*, 12, 32.

Imag. 224 Transfigurarea corpului reprezentată ca încoronare a Mariei.
Codex Germanicus (1420)

Imag. 225 Perechii frate-soră i se oferă elixirul (filtrul) de dragoste.
MAIER, *Scrutinium chymicum* (1687)

fiu și o fiică, în vreme ce supușii lui nu au copii din pricina sterilității lor. Gestația în creier, «gestatio in cerebro»[181], indică conținuturi psihice, mai exact o pereche de contrarii psihice care poate deveni fecundă de la sine (imag. 226). Dar în mod evident regele n-a permis până acum copiilor săi să procreeze, reprimând manifestările vitalității lor sau neacordându-le atenție. Pare să fi fost inconștient de existența copiilor lui și că numai la sfatul filosofilor ar fi devenit conștient de semnificația lor. Căci vina sterilității o poartă proiecția unor conținuturi inconștiente, care nu se pot «dezvolta» mai departe, nici «salva» dacă nu sunt integrate de conștiință. Perechea frate-soră reprezintă inconștientul, respectiv un conținut esențial al acestuia (imag. 227). De aceea psihologul modern i-ar fi dat regelui sfatul să-și amintească de exis-

[181] «Meo in cerebro gestavi» [l-am purtat în creierul meu] (*Visio Arislei* în: *Art. aurif.* I, p. 147).

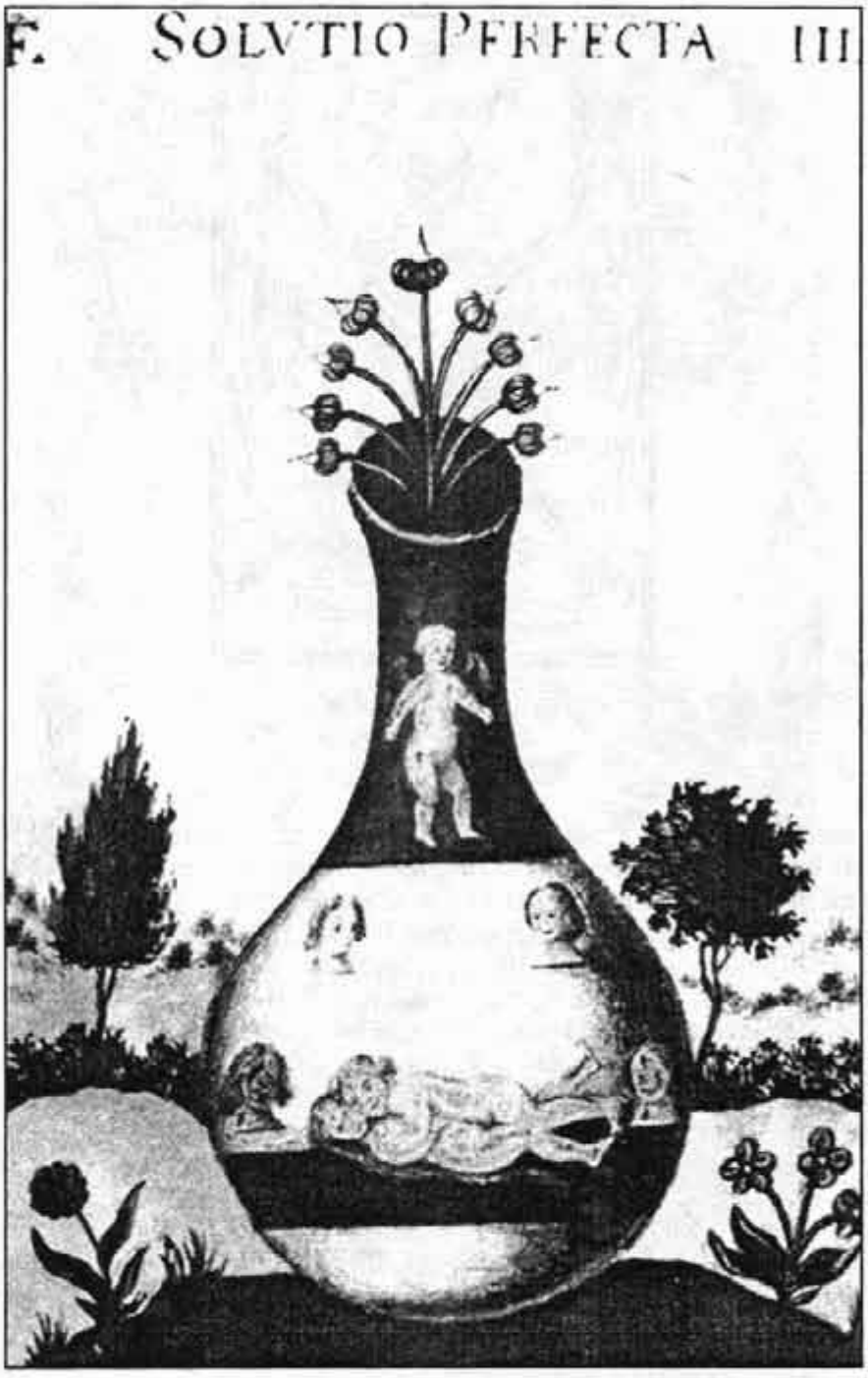

Imag. 226 Unirea contrariilor în vasul hermetic sau în apă (= inconștient).
Trésor des trésors (aprox. 1620-1650)

Imag. 227 Coniunctio.
Compoziție fantastică
BRANDT, *Hexastichon* (1503)

tența inconștientului său, punând capăt, în felul acesta, stagnării sale. Așa cum se întâmplă întotdeauna în asemenea cazuri, o contradicție, un conflict penibil apare la suprafață, și înțelegem fără dificultate de ce regele a preferat să își ignore conflictul. Cum conflictul nu e niciodată scutit de complicații morale, el este – din acest punct de vedere – perfect exprimat de incest, moralmente șocant. La RIPLEY incestul cu mama este deghizat, totuși, în forma ritului antic al adopțiunii; dar nu-i mai puțin adevărat că mama rămâne însărcinată. Invizibilitatea regelui, sub vesmântul mamei, corespunde disoluției totale a lui Gabricus în corpul Beyei, în a doua versiune a Viziunii lui Arisleus (*«Visio Arislei»*)[182]. Regele reprezintă conștiința dominantă, care, în mersul confruntării sale cu inconștientul, este înghițită de acesta din urmă; așa se naște «nigredo» (imag. 34, 137, 219 și altele), adică starea de tenebre, care va conduce, însă, în final, la o reînnoire și o renaștere a regelui.

[497] Ideea ciudată că regele «a fost hrănit sub aripile soarelui» (imag. 228) s-ar putea raporta la pasajul din *Maleahi* (4, 2), care a ajutat, încă de timpuriu, la raționalizarea adorației lui Christos ca Helios sau Sol (= Soare), idee pe care SF. AUGUSTIN a trebuit încă să o combată. Pasajul sună în felul următor: «Dar pentru voi,

[182] «... et includit eum in suo utero, quod nil penitus videri potest de eo. Tantoque amore amplexata est Gabricum, quod ipsum totum in sui naturam concepit, et in partes indivisibles divisit.» [Cf. paragr. 439, nota 49 din acest volum].

Imag. 228 Regele înaripat, care își devorează penele și se hrănește cu ele.
Ripley Scrowle (1588)

care vă temeți de numele meu, se va înălța un Soare al dreptății, care găzduiește mântuirea sub aripile sale; și veți ieși afară și veți zburda ca vițelușii scoși la pășune.»[183] Acest pasaj a fost înțeles întotdeauna ca o profeție messianică, fapt evident cunoscut de RIPLEY. În ce privește aripile soarelui[184], este vorba despre o imagine străveche, care îi era însă apropiată evreului MALEACHI: și anume simbolul egiptean al soarelui. Cel care este hrănit de acest soare este Fiul lui Dumnezeu, adică regele.[185]

[498] Așa cum în viziunea lui Arisleus, fiul mort al regelui e readus la viață prin fructele arborelui filosofic, la fel, la RIPLEY, regele bolnav trebuie să fie însănătoșit printr-o «specie» (species) deosebită. Trebuie să înțelegem prin aceasta un φάρμακον ζωῆς, un «elixir vitae» (elixir al vieții). Copacul prin care trebuie să renască este, pe de-o parte, crucea lui Christos (imag. 222), pe de altă parte, arborele nemuritor cu fructele miraculoase din Viziunea lui Arisleus (imag. 188 și 189). Hrana mamei în timpul sarcinii e compusă din carne de păun și sânge. Păunul este, ce-i drept, un vechi simbol creștin pentru Mântuitor; dar e îndoielnic dacă RIPLEY a știut aceasta.

Imag. 229 Vulturul ca simbol al spiritului care se înalță din materie.
Hermaphroditisches Sonn- und Mondskind (1752)

[183] Pasajul corespunzător din Vulgata sună astfel: «et orietur vobis timentibus nomen meum sol iustitiae et sanitas in pennis eius: et egrediemini et salietis sicut vituli de armento.»

[184] Penele phönixului și ale celorlalte păsări joacă, în alchimie în general și la RIPLEY în special, un mare rol (cf. *Scrowle* în: *Theatr. chem. Brit.*, p. 375 sqq. și imag. 229, 266, 270).

[185] *Gloria mundi* în: *Mus. herm.*, p. 221: «<Lapis> per Solem et Lunam generatus...: Primum namque suum partum in terra accepit, et tamen frangitur, destruitur, et mortificatur ... per vaporem generatur, et denuo nascitur, cum vento in mare venit ... adque cum vento ex mari in terram venit, et cito iterum evanescit ... Et quamvis cottidie denuo nascatur, nihilominus tamen ab initio mundi ille fuit ...» [Piatra, concepută de Soare și Lună, s-a născut mai întâi pe pământ, dar a fost sfărâmată, distrusă și nimicită, a fost concepută din nou de abur și renăscută; ea vine cu vântul până la mare, și cu vântul vine de pe mare pe uscat și se evaporă iarăși rapid. Și deși zi de zi renaște, ea a existat totuși de la începutul lumii.] (Cf. *Ioan* 1, 1 și 15).

Imag. 230 Păunul, ieșind din retortă.
(sec. al XVIII-lea)

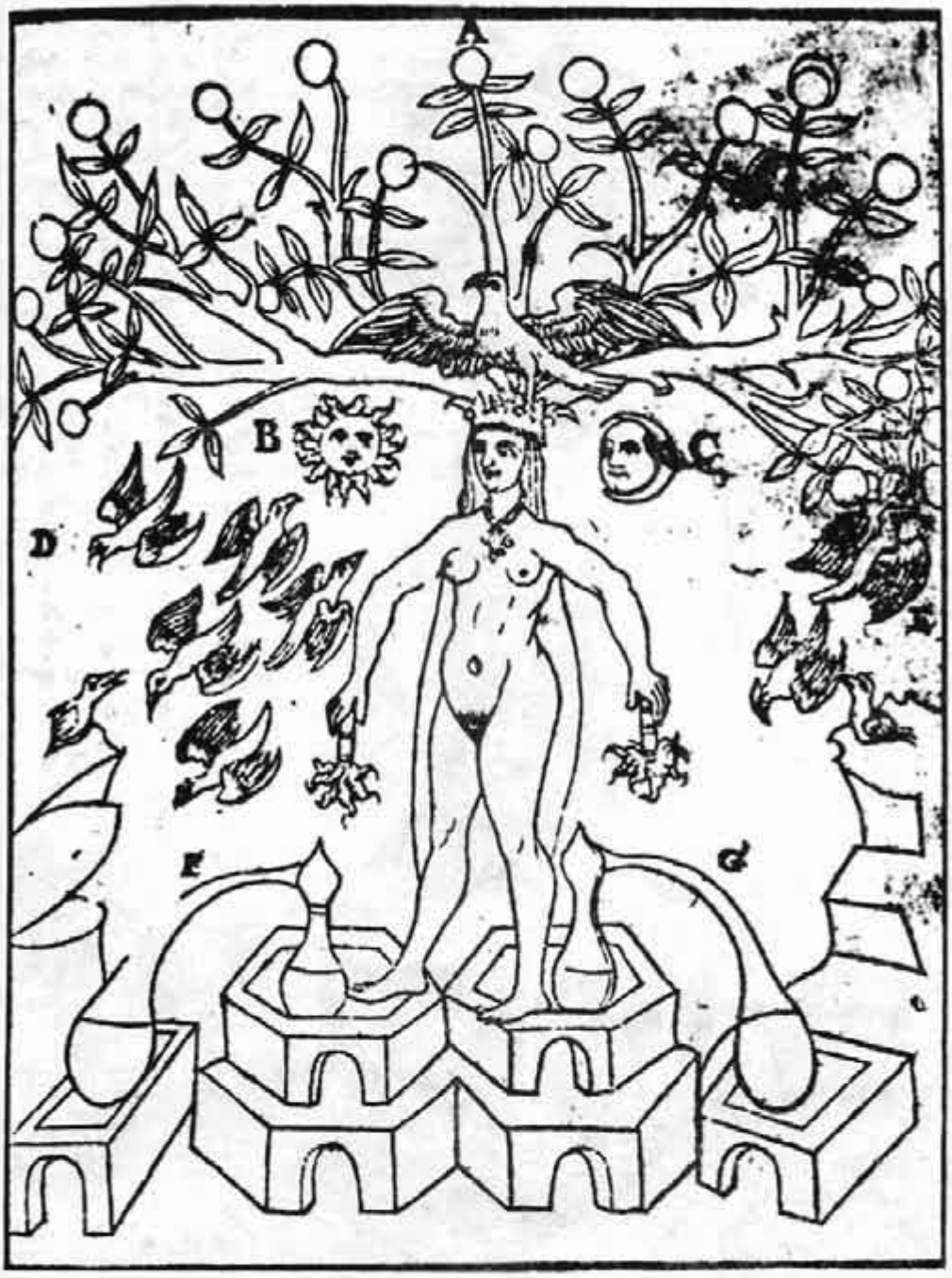

Imag. 231 Mercurius ca fecioară (Pandora) și «arbor philosophica».
REUSNER, *Pandora* (Basel 1588)

Păunul (imag. 230 și 111) este însă o rudă apropiată a phönix-ului[186], care îi era cunoscut lui RIPLEY ca simbol al lui Christos. Sângele provine de la leul verde care zace în poala fecioarei, iar rana din coastă îi sângerează.[187] E vorba deci de reprezentarea simbolică a comuniunii și de rana din coasta lui Christos zăcând în poala Pietății. Leul verde este una dintre formele transformării lui Mercurius.[188]

[499] Ca renăscătoare, mama este identică cu copacul. În ediția din 1588 a «*Pandorei*», copacul este reprezentat ca o fecioară goală încoronată (Pandora)[189] (imag. 231). Arbor philosophica este un simbol preferat și reprezintă procesul filosofic. Când RIPLEY vorbește despre copacul lui Christos, el identifică arborele miraculos cu crucea lui Christos.[190] (imag. 188, 221 și 222).

[500] Procesul se încheie cu o apoteoză a fecioarei-mame. «*Pandora*», mai sus citată, conține o reprezentare a apoteozei sub forma unei înălțări a Mariei <la cer, n.t.>, «assumptio Beatae Mariae Virginis» (imag. 232). Căci după moarte, printr-o minune divină, trupul ei a fost reunit cu sufletul și împreună au fost înălțate la cer. Această concepție a fost ridicată de curând la rang de dogmă. În ilustrație, Maria e desemnată ca «terra, corpus, lyb, di wonn der jungfrowenn wardt» (pământ, corp, trup, care era bucuria fecioarei); porumbelul coboară deasupra ei și Dumnezeu Tatăl o atinge din dreapta cu mâna, făcând gestul binecuvântării. Ea este încoronată. Imaginea lui Dumnezeu ținând globul pământesc e însoțită de inscripția: «anima, Seel, Jesse pater, filius et mater». «Mater» se raportează la regina cerului, așezată pe tron lângă el, regele; în ea, substanța pământului transfigurată în corpul reînviat este ridicată la divinitate.[191] În stânga ei se află un personaj cu barbă, egal Dumnezeului Tatăl, cu inscripția: «Sapientia, Wyßheit» (= înțelepciune). În partea de jos a imaginii, în ecuson, este reprezentată eliberarea lui Rebis din «materia prima».[192] Totul are forma unei mandale încadrată de simbolurile evangheliștilor. Inscripția de la baza tabloului spune: «Figura speculi Sanctae Trinitatis. Gestalt des Spiegels der Heiligen Dryheit.»[193] (Figura oglinzii Sfintei Treimi).

[501] RIPLEY își definește regele ca un triumfător (triumphator), lecuitor al tuturor bolnavilor și mântuitor de toate păcatele. La sfârșitul «*Rosarium*»-ului (1550) se

---

[186] Cf. CAUSSINUS, *De symbolica Aegyptiorum sapientia*, p. 71, s.v. «phönix».

[187] Rana leului semnifică sacrificiul acestuia și mortificarea sa în cursul procesului. Uneori, el e reprezentat mutilat, cu labele retezate. Cf. de exemplu B. REUSNER, *Pandora*, p. 227. Trebuie menționată și licorna rănită, culcată în poala fecioarei (imag. 242 și altele).

[188] RULANDUS, *Lexicon*: «Leo viridis, quarundarum opinione aurum.» [Leul verde care, după părerea unora, este aurul.]

[189] p. 225

[190] Pentru mine întrebarea rămâne deschisă, dacă în alchimie nu se regăsesc și influențe germanice, de exemplu tocmai simbolistica arborelui.

[191] Cf. Viziunea lui GUILLAUME DE DIGULLEVILLE [paragr. 315 sqq. al acestui volum].

[192] Această reprezentare ciudată s-ar putea referi la «piscis levatus de profundo» (peștele ieșit din mare) al SF. AUGUSTIN. Cf. explicația mea în *Mysterium coniunctionis*, O.C. 14/I, cap. III.

[193] Această imagine provine din Codex Germanicus Nr. 598 (imag. 24): *Das Buch der heiligen Dreifaltigkeit und Beschreibung der Heimlichkeit von Veränderung der Metallen. Offenbahret Anno Christi 1420* (Cf. și imag. 233, 235).

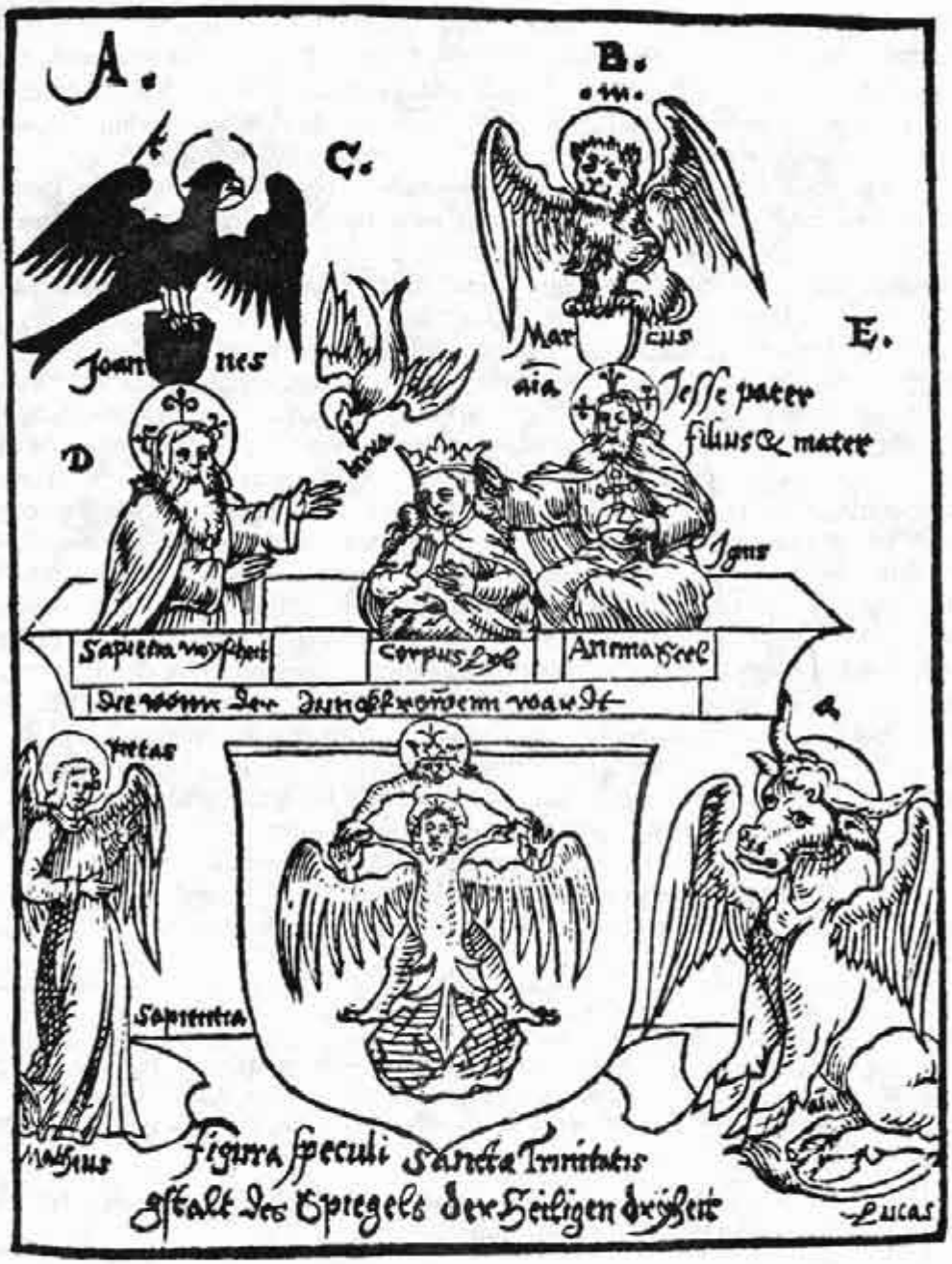

Imag. 232 Glorificarea corpului reprezentată ca încoronarea Mariei. Sapientia (Hermes senex = bătrânul Hermes) se află în locul Fiului. Spiritul Sfânt e distinct de el. Este vorba despre producerea cuaternității. Jos: extragerea spiritului lui Mercurius din «prima materia».
REUSNER, Pandora (1588)

Imag. 233 Cuaternitatea creștină: cei Trei și Una (= Maria).
Școala franceză (1457)

află imaginea lui Christos înviat cu inscripția (imag. 234): «Nach meinem viel und manches leiden und marter groß / Bin ich erstanden, clarifiziert, und aller mackel bloß.» [După suferințele mele atât de numeroase și după marele meu martiriu / Am înviat, transfigurat și neprihănit.]

h) Epigonii

[502] Numesc epigoni autorii din secolul al XVII-lea, epocă în care alchimia a fost în plină floare, dar în care a început și decadența ei, din cauza discriminării tot mai clare între mistic și fizic (mystica/physica). Pe de-o parte, tendința mistic-filosofică

Imag. 234 Christos înviat ca simbol al fiului filosofilor («filius philosophorum»). Rosarium philosophorum (1550)

s-a accentuat, iar, pe de altă parte, chimia propriu-zisă a început să se reliefeze mai clar. Epoca științei și a tehnicii se ivea la orizont, iar atitudinea spirituală introspectivă a Evului Mediu se apropia de declin. Valorile religioase și metafizice se dovedeau din ce în ce mai improprii pentru o exprimare adecvată a materialului experienței psihice pe care «opus alchymicum» îl scotea la lumină. I-a fost rezervat psihologiei empirice, care nu a apărut decât cu câteva secole mai târziu, privilegiul de a pune într-o lumină nouă conținuturile obscure ale experiențelor hermetice.

[503] În literatura de la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea, speculația mistică, încurajată fără îndoială de umanism și de schisma Bisericii, apare frecvent de sub vălul misterului de mai înainte numai în măsura în care autorilor le era cu putință să exprime inexprimabilul prin cuvânt și imagine. Simbolistica picturală care a rezultat din aceasta, în parte de-a dreptul grotescă, nu numai că nu a ajutat la explicarea misterului (arcan), dar a și contribuit din plin la devalorizarea acestuia în ochii profanului și, ca urmare, la ruina înțelepciunii hermetice. Astăzi, simțul nostru psihologic mai ascuțit începe să bănuiască cât de mult a pierdut prin aceasta cultura spirituală a Europei, mai ales dacă privim din

perspectiva zdruncinării fără precedent a Europei. Din fericire, pierderea nu este irecuperabilă: «Natura tamen usque recurret» [căci natura revine mereu înapoi].

[504] În cele ce urmează, aș dori să mai menționez câteva paralele Christos-lapis din această literatură.

[505] În tratatul *«De arte chimica»*[194] al unui autor anonim[195], există o paralelă Mercurius-lapis pe care nu pot să nu o pomenesc, fiindcă e vorba despre o «aequiparatio» (echivalare) a lui Mercurius cu Fecioara Maria. Textul e următorul: «Ascultă[196] această parabolă profundă: cerul eterat era închis pentru toți oamenii, așa încât au coborât în Infern și au rămas acolo prizonieri pentru eternitate. Dar Isus Christos a deschis porțile Olimpului eterat și a dizolvat împărăția lui Pluton, pentru ca sufletele să fie eliberate, când în uterul feciorelnic, cu ajutorul Spiritului Sfânt, printr-un mister inefabil și sacramentul cel mai profund, Fecioara Maria concepu ceea ce era cel mai sublim în ceruri și pe pământ; în fine ea ni l-a născut pe Mântuitorul întregii lumi, care, în bunătatea lui copleșitoare, îi va salva pe toți cei pierduți în păcat doar dacă păcătosul s-ar întoarce mai des către el. Fecioara, însă, rămase intactă și pură; de aceea, nu fără motiv a fost echivalat Mercurius (non immerito... aequiparatur) cu glorificata Fecioară divină Maria. Căci Mercurius este fecioară, pentru că în pântecele pământului n-a sporit niciodată vreun corp metalic și totuși a născut pentru noi piatra prin dezlegarea «cerului»; ceea ce înseamnă că el deschide cerul și face să iasă din el sufletul, pe care tu trebuie să-l înțelegi ca pe-o divinitate (divinitatem), și îl poartă o vreme în pântecele său, iar la timpul potrivit îl transformă într-un corp purificat. De aici ne vine băiatul, lapis, prin sângele căruia corpurile inferioare, transformate (tincta), sunt conduse înapoi în cerul de aur.»[197]

[506] Ca «anima mundi», Mercurius poate fi, de fapt, comparat cu παρθένος τοῦ φωτός (fecioara de lumină) gnostică și cu Fecioara Maria creștină (imag. 8, 105, 107, 164, 165, 208), sau, așa cum vrea textul, chiar «echivalat» cu ele, și nu fac prin aceasta decât să redau părerea autorului nostru anonim. «Băiatul» este atunci «filius macrocosmi» (fiul macrocosmului) (imag. 64, 192, 214, 234 și altele) și, ca atare, o

[194] *Art. aurif.* I, p. 375 sq.

[195] Autorul nu e altul decât MARSILIUS FICINUS (1433-1499). MANGETUS (*Bibl. chem.*, II, p. 172) este de această părere. Tratatul ar fi conținut în ediția operelor lui FICINUS (Basel 1561 și 1576) (SCHNEIDER, *Geschichte der Alchemie*, Halle 1838, p. 235. Cf. și FERGUSON, *Bibliotheca chemica*, Glasgow 1906, I, p. 268 și KOPP, *Alchemie*, Heidelberg 1886, I, p. 212). Dar în tratat [în: *Art. aurif.* I, p. 596] se găsește menționată moartea lui PICUS MIRANDULANUS: «Quis non intempestivam Pici Mirandulani necem lacrymis non madefaceret?» [Cine ar putea să nu verse lacrimi din pricina uciderii intempestive a lui Picus Mirandulanus?] – ceea ce nu se poate referi decât la uciderea lui GIANFRANCESCO PICO DELLA MIRANDOLA, nepotul marelui PICUS. Acest «terminus a quo» [= limită pornind de la care putem fixa o dată, n.t.] se situează cu 34 de ani după moartea lui FICINUS. Menționea (*Art. aurif.* I, p. 625) părintelui minorit ULMANNUS și a tratatului lui ilustrat cu miniaturi trimite mai curând la un autor german de la mijlocul sec. al XVI-lea. Tratatul lui ULMANNUS poate avea o legătură cu *Dreifaltigkeitsbuch*. Indicația lui SCHMIEDERS este oricum inexactă, de vreme ce am putut să mă asigur că tratatul *nu* este conținut în ediția din Basel.

[196] Textul are o greșeală de imprimare: «auri» în loc de «audi». Cf. *Art. aurif.* I, p. 608: «audi similitudinem arduam».

[197] l.c., p. 582.

analogie a lui Christos. Autorul însuși trage această concluzie, comparând natura corporală a lui Christos cu acțiunea pietrei: «În corpul lui Christos există o afinitate atât de mare a elementelor (affinitas) și o asemenea coeziune (colligatio), pentru că el nu păcătuise niciodată, încât, grație și miraculoasei uniuni a esenței divine, el n-ar fi murit niciodată, dacă n-ar fi căutat moartea din propria lui voință, pentru ca să mântuiască oamenii pentru care se născuse.»[198]

[507] După cum se știe, în locul conflictului haotic al elementelor, apare în lapis cea mai intimă coeziune reciprocă a lor și tocmai aceasta face piatra incoruptibilă; de aceea, după autorul nostru, lapis are același efect ca sângele Mântuitorului: și anume, «sanitatem atque vitam diuturnam in foelicitate ...: propter quam praecipue lapis noster est petendus.»[199]

[508] Din pleiada autorilor apocrifi face parte și frecvent citatul BASILIUS VALENTINUS, un autor pseudonim, care trebuie să fi trăit la începutul secolului al XV-lea.[200] Prezumtivul autor este JOHANN THÖLDE (pe la 1600) din Frankenhausen, Thuringia. Scrierile lui BASILIUS VALENTINUS au apărut începând din 1602. Una dintre primele opere în care e menționat este «*Symbola aureae mensae*» a lui MICHAEL MAIER, apărută în 1617. MAIER n-are nici cea mai mică certitudine în ce privește paternitatea acestor scrieri. El spune: «Obscurus omnibus manere quam innotescere maluit.» [A preferat să rămână necunoscut tuturor, decât să fie cunoscut.] Prin stilul lor, scrierile lui VALENTINUS aparțin incontestabil cel mai devreme sfârșitului de secol XVI. Autorul este puternic influențat de PARACELSUS și a preluat conceptul lui de Archaeus ca și doctrina spiritelor astrale și elementare.[201] La pagina 364 a ediției complete din 1700, pe care o am în fața ochilor, se găsește o «*Allegoria S.S. Trinitatis, et Lapidis, Philosophici*», din care extrag ceea ce urmează:

«Deci trebuie să considerăm Mercurius Philosophorum un corp (corpus) spiritual, așa cum îl numesc filosofii. Din Dumnezeu Tatăl s-a născut propriul său Fiu, Isus Christos, / care este Dumnezeu și om / și e fără de păcat / și nu era obligat să moară: Dar a murit de bună voie și a înviat de dragul fraților și surorilor lui / pentru ca ei să trăiască împreună cu el fără de păcat în eternitate. Așa e și aurul fără nici un defect, și este fix, / încât poate să treacă toate probele, și este glorios / dar de dragul surorilor și fraților săi, imperfecți și bolnavi, el moare / și învie glorios / îi salvează și îi vopsește [cu tinctura, n.t.] pentru viața veșnică / și îi face perfecți ca aurul pur.

A treia persoană a Trinității este Dumnezeu Spiritul Sfânt, / un consolator trimis de Domnul nostru Isus Christos / creștinilor săi fideli, / care îi întărește și îi consolează în credință

[198] l.c., p. 626.

[199] [sănătate și viață lungă fericită. Pentru obținerea acestora, piatra noastră trebuie căutată mai presus de orice.], l.c., p. 627.

[200] După SCHMIEDERS (l.c., p. 197 sq.) împăratul Maximilian trebuie să fi ordonat în 1515 o anchetă în mănăstirile benedictine, ca să stabilească dacă un călugăr cu acest nume era pomenit în registre. Dar rezultatul a fost negativ. Relatarea însă pare total incredibilă. La fel cum pare să nu fi existat nici un manuscris care să poată fi situat înainte de sec. al XVII-lea (cf. KOPP, l.c., p. 31).

[201] Autorul menționează și «lues Gallica» [ciuma franceză], care a fost descrisă la început ca «morbus Gallicus» [rău francez = sifilis] de medicul italian FRANCASTORO, într-un poem didactic apărut în 1530.

până la viața veșnică: La fel e și spiritul Soarelui (Mercurius corporal); când se unesc, / atunci se numește Mercurius duplicatus (Mercurius dublu), ceea ce înseamnă cele două spirite, Dumnezeu Tatăl și Dumnezeu Spiritul Sfânt: Dar Dumnezeu Fiul e homo glorificatus (om glorificat), așa ca aurul nostru glorificat și fix, / lapis philosophorum; de aceea acest lapis se numește și trinus (triplu): adică ex duabus aquis vel spiritibus, minerali & vegetabili (din două ape sau spirite, cel mineral și cel vegetal), și din sulphure solis (sulf de soare) animal.»[202]

[509] În anul 1619 a apărut o carte de edificare alchimică, intitulată «*Wasserstein der Weysen*». La pagina 67 și următoarele, autorul anonim al acestei scrieri spune că vrea să arate cum piatra unghiulară aruncată (lapis angularis = Christos) «se acordă cu piatra filosofală terestră și corporală și îi corespunde perfect, într-o manieră subtilă și ingenioasă», de unde apoi se va vedea «cum piatra filosofală terestră este o veritabilă armonie (harmonia), contrafactur (replică) și model al adevăratei <pietre> spirituale și celeste, Isus Christos». Această demonstrație ocupă aproape cincizeci de pagini. Cartea s-a bucurat de multă considerație și chiar JAKOB BÖHME s-a numărat printre admiratorii ei. KOPP, care citează opera[203], e scandalizat de amestecul blasfemitor de idei alchimice, care utilizează simboluri extrem de șocante, și concepții religioase. Dar nu trebuie să judecăm prea sever naivitatea medievală, ci trebuie să încercăm să înțelegem ce voia să exprime acest limbaj stângaci.

[510] La JAKOB BÖHME (1575-1624), paralela lapis-Christos joacă un rol însemnat, asupra căruia nu vreau însă să insist aici. Ca pasaj caracteristic menționez «*De signatura rerum*».[204]

[511] Din acest material reiese cu toată claritatea scopul ultim al alchimiei. Ea voia să producă un «corpus subtile» (corp subtil), corpul transfigurat al învierii: adică un corp care să fie în același timp spirit.[205] Prin această tendință, ea se întâlnește cu alchimia chineză, așa cum ne apare ea din textul intitulat «*Das Geheimnis der Goldenen Blüte*». Acolo e vorba despre «corpul de diamant», adică despre nemurirea atinsă prin transformarea corpului. Datorită transparenței, focului și durității sale, diamantul este un simbol potrivit. Astfel, ORTHELIUS spune că filosofii n-ar fi putut găsi un remediu mai bun decât cel pe care, din cauza durității, transparenței și culorii sale rubinii l-au numit piatra filosofală, nobilă și binecuvântată.

---

[202] VALENTINUS, *Chymische Schriften*, Hamburg 1700, p. 364.

[203] l.c., p. 254.

[204] 10, 76 sq., și 12, 10

[205] *Aurora* II (*Art. aurif.* I, p. 228 sq.): «Et notandum quod duplex est sublimatio: una corporalis, alia spiritualis: corporalis quantum ad terreitatem, spiritualis quantum ad igneitatem ... Facite corpus spirituale, et fixum volatile... Senior dicit: Egrediatur spiritus a corpore qui est ignis... Unde dicitur, quod tinctura fit a natura volantium: Et illud quod firmat et fixat ipsum spiritum, est fixum et perpetuum et incremabile, et nominatur sulphur Philosophorum.» [Și trebuie remarcat că există două sublimări: una corporală, alta spirituală: cea corporală, în ceea ce privește «terestritatea», cea spirituală în ceea ce privește «igneitatea». Faceți corpul spiritual, și ceea ce este fix, volatil. SENIOR spune: Să iasă din corp spiritul, care e foc. De aceea se spune că tinctura ține de natura lucrurilor volatile: iar ceea ce ține spiritul însuși ferm și fix, e fix el însuși, permanent și indestructibil prin foc, și se numește sulful filosofilor.]

Imag. 235 Cuaternitatea alchimică: cei Trei și Una (= corpul și principiul feminin).
Rosarium philosophorum (1550)

[512] Acest ORTHELIUS este cel care a scris detaliat despre «teologia» lapis-ului.[206] Dar cum e mai tânăr decât BÖHME, vreau să-l menționez doar pentru că tratează despre spiritul care se găsește în materie:

Se spune că există două comori: prima este cuvântul scris, iar a doua cel devenit fapt (*verbum factum*). În «verbum scriptum», Christos este ca și în scutece în leagănul său (in cunis suis involutus), dimpotrivă, în «verbum dictum et factum», cuvântul este întrupat în făpturile lui Dumnezeu, unde poți, așa zicând, să-l atingi cu degetul; din acestea trebuie să ne scoatem comoara, căci cuvântul nu e nimic altceva decât focul, viața și spiritul, pe care Sfânta Treime l-a răspândit de la începutul Creației, și care a clocit (incubavit) pe apele primordiale și prin cuvântul Domnului a fost insuflat (inspiratus) și incorporat în toate lucrurile – așa cum este spus: «Spiritul lui Dumnezeu a umplut lumea întreagă.» Unii au exprimat opinia că acest spirit al lumii (spiritus mundi) era a treia persoană a Divinității; dar ei nu luaseră în considerare cuvântul «Elohim», care, ca formă de plural, se extinde asupra tuturor persoanelor Trinității. El este născut din cea din urmă și creat din ea. Acest spirit a devenit corporal și conținutul principal al mântuitorului (salvatoris) sau al pietrei filosofale și veritabilul mijloc (medium) prin care corpul și sufletul sunt menținute unite pe întreaga durată a vieții noastre (imag. 235).

«Spiritus mundi», care zăcea pe apele primordiale, le-a lăsat însărcinate și a clocit în ele un germene, ca găina pe ouă. Acesta este «virtus» (virtutea), care locuiește în inima pământului și în special în metale, și este datoria artei să despartă arheul (archaeus)[207], «spiritus mundi», de materie, și să producă o chintesență, a cărei acțiune poate fi comparată cu cea a lui Christos asupra omenirii.

[513] Din opera acestui epigon al alchimiei străbate, după cum am văzut, încă o dată viziunea gnostică a nous-ului implicat în physis. Dar filosoful, care, odinioară, cobora ca un Herakles în tenebrele acherontice ca să îndeplinească un «opus» divin, a devenit aici un laborant speculativ, care a pierdut din vedere scopul elevat al misticii hermetice și se străduiește acum să descopere o băutură tonică igienică, care «menține corpul și sufletul împreună», așa cum și bunicul obișnuia să spună despre un vin bun. Această cotitură în alchimie se datorează influenței atotputernice a lui PARACELSUS, care este strămoșul gândirii medicale moderne. ORTHELIUS înclina, deja, către științele naturii, lăsând experiența mistică pe seama Bisericii.

[514] Cu PARACELSUS și BÖHME, alchimia s-a bifurcat către științele naturii, pe de-o parte, și mistica creștină protestantă, de cealaltă parte. Piatra lor e iarăși ce fusese cândva: «vilis vilissimus» (de cea mai joasă speță), «in via eiectus» (aruncată în drum), ca și bijuteria din «*Prometheu și Epimetheus*» a lui SPITTELER. MORIENUS[208] ar putea să spună astăzi din nou: «la ceea ce e călcat în picioare pe grămada de bălegar; dacă nu, ai să cazi în cap când ai să vrei să urci fără scară.» – vrând să spună

[206] *Epilogus et recapitulatio Orthelii in Novum lumen chymicum Sendivogii* (*Bibl. chem.* II, p. 527). ORTHELIUS este cunoscut numai în calitate de comentator al lui MICHAEL SENDIVOGIUS, care a trăit în a doua jumătate a sec. al XVI-lea.

[207] «Archeus est summus, exaltatus, et invisibilis spiritus, qui separatur a corporibus..., occulta naturae virtus.» [Archaeus» este un spirit superior, elevat și invizibil, care e separat de corpuri, forța secretă a naturii.] (RULANDUS, *Lexicon*, [s.v.], care e puternic influențat de PARACELSUS.)

[208] Cf. MAIER, *Symbola*, p. 141. Cuvintele citate nu provin, în această formă, de la MORIENUS însuși, ci MAIER le-a așezat, ca pe un motto caracteristic pentru MORIENUS, în fruntea capitolului din cartea sa care se referă la acest autor. Originalul se găsește în: MORINEUS, *De transmut. mat.* (*Art. aurif.* II, p. 35 sq.).

prin asta că dacă omul nu acceptă ceea ce a aruncat (disprețuind), lucrul acela va cădea asupra lui în momentul când va voi să se înalțe.

[515] În alchimia care se sfârșea în secolul al XVII-lea, paralela Christos-lapis apare frecvent, dar numai într-o formă decadentă. E epoca în care au apărut societățile secrete, mai cu seamă rosacrucienii, cea mai bună dovadă că misterul alchimic se epuizase! Căci rațiunea de a fi a unei societăți secrete este aceea de a păzi un secret care și-a pierdut vitalitatea și, ca urmare, nu mai poate fi păstrat în viață decât formal. MICHAEL MAIER ne permite să aruncăm o privire în inima acestei tragedii. El mărturisește, la sfârșitul operei sale capitale, că, în timpul marii sale «peregrinatio», el nu l-a găsit nici pe Mercurius, nici phönix-ul, ci numai o pană a acestuia. Ceea ce înseamnă că el a devenit conștient de faptul că marea aventură nu a dus la nimic altceva decât la bogata sa activitate literară, ale cărei merite ar fi fost uitate de toți dacă aceasta ar fi depins doar de spiritul celor trei secole următoare. Deși pentru spiritul epocii noastre, de un materialism tot mai pronunțat, alchimia a însemnat doar o mare deziluzie și o rătăcire absurdă, rămâne totuși «quaedam substantia in Mercurio quae nunquam moritur» [o anume substanță în Mercur, care nu moare niciodată] – o fascinație, care n-a dispărut niciodată total, chiar când purta veșmântul nebunesc al fabricării aurului.

Imag. 236 Conținuturile vasului hermetic.
KELLEY: *Tractatus duo de Lapide philosophorum* (1676)

6. SIMBOLISTICA ALCHIMICĂ ÎN ISTORIA RELIGIILOR

A. INCONȘTIENTUL CA MATRICE A SIMBOLURILOR

[516] După ce chimia, în adevăratul sens al cuvântului, s-a despărțit de experiențele tatonante și de speculațiile artei regale, n-a mai rămas decât simbolistica, precum un abur himeric, aparent lipsit de orice consistență. Dar în pofida oricărui fapt, ea nu și-a pierdut o anume putere de fascinație, care impresiona mereu pe câte cineva în mai mare sau mai mică măsură. O simbolistică atât de bogată ca cea a alchimiei își datorează întotdeauna existența unei rațiuni suficiente și nu unui simplu capriciu sau joc al imaginației. În ea se exprimă cel puțin o parte esențială a psihicului. Dar acest psihic era necunoscut; căci el este, cum pe drept e numit, inconștientul. Deși nu există nici o prima materia care să fie la originea a tot ce există – în sens materialist –, totuși, nimic din ce există n-ar putea fi recunoscut dacă nu ar exista un psihic care să discearnă. Numai în virtutea existenței noastre psihice ne e dată «ființa». Dar conștiința nu percepe decât o parte a propriei sale naturi, fiind produsul unei vieți psihice preconștiente, care face de-abia posibilă dezvoltarea conștiinței. Deși conștiința cade mereu pradă iluziei că se naște din sine însăși, cunoașterea științifică știe că orice conștiință se bazează pe premize inconștiente, deci pe un soi de «prima materia» necunoscută, despre care alchimiștii au spus cam tot

Imag. 237 Artifex cu a sa «soror mystica» la lucru.
Mutus liber (1702)

ceea ce s-ar putea spune despre inconștient. Astfel, de exemplu, «prima materia» provine din muntele în care nu există deosebiri[1], sau e, cum spune ABU'L-QASIM, «derived from one thing and not from separate things nor from things distinguishing or distinguished.»[2] Iar în «mysterium magnum» al lui PARACELSUS, care e tocmai «prima materia», «nu a existat nici un fel de gen.»[3] Sau, uneori, prima materia se poate găsi în muntele unde totul e pe dos, cum spune ABU'L-QASIM: «And the top of this rock is confused with its base, and its nearest part reaches to its farthest, and its head is in the place of its back, and vice-versa.»[4]

[517] Formulările de acest fel sunt intuiții ale naturii paradoxale a inconștientului, intuiții pe care nu știau să le situeze altundeva decât în aspectul necunoscut al obiectului, fie că e vorba despre materie, fie despre om. Sentimentul că misterul se găsește fie într-o ființă ciudată, fie în creierul omenesc, își găsește frecvent expresia în literatură.[5] Capacitatea de a se transforma a primei materia era pusă

[1] ABDU'L-QASIM (*Kitab al-'ilm*, Paris 1923, p. 24): «And this prime is found in a mountain containing an immense collection of created things. In this mountain is every sort of knowledge that is found in the world. There does not exist knowledge or understanding or dream or thought or sagacity or opinion or deliberation or wisdom or philosophy or geometry or government or power or courage or execlence or contentment or patience or discipline or beauty or ingenuity or journeying or orthodoxy or guidance or precision or growth or command or dominion or kingdom or vizierate or rule of a councillor or commerce that is not present there. And there does not exist hatred or malevolence or fraud or villany or deceit or tyranny or oppression or perverseness or ignorance or stupidity or baseness or violence or cheerfulness or song or sport or flute or lyre or marriage or jesting or weapons or wars or blood or killing that is not present there.» [Și această materie primordială se găsește într-un munte, care conține o mulțime considerabilă de lucruri create. Tot felul de cunoștințe care există în lume se găsesc în acest munte. Nu există nici o cunoaștere, nici o înțelegere, nici vis, nici gând sau perspicacitate, sau părere sau intenție, înțelepciune, filosofie, geometrie, conducere sau putere, sau curaj, sau merit, mulțumire sau răbdare, disciplină sau dibăcie, sau călătorie, sau ortodoxie, conduită sau prezicere, sau naștere sau ordonare, sau dominație sau regat, sau vizirat sau autoritatea vreunui consiliu, sau negoț – care să nu se fi aflat acolo. Și nu există nici ură, nici reavoință, nici înșelăciune sau infamie, sau viclenie sau tiranie, opresiune sau perversitate, sau ignoranță sau prostie, sau josnicie sau violență, sau veselie sau cântec, divertisment sau fluier, sau liră sau nuntă, sau glumă sau arme sau război, sau sânge sau omor – care să nu se afle acolo.].

[2] [născută dintr-un singur lucru și nu din lucruri distincte, nici din lucruri discriminante, nici din lucruri discriminate.], l.c., p. 22.

[3] SUDHOFF, XIII, p. 402.

[4] [Și vârful acestei stânci se confundă cu baza, și partea ei cea mai apropiată ajunge până la cea mai îndepărtată, iar capul ei se află în locul spatelui ei și vice versa.] l.c., p. 23.

[5] «Cum igitur spiritus ille aquarum supra coelestium in cerebro sedem et locum acquisierit...» [Când prin urmare acel spirit al apelor supraceleste își va fi dobândit sediul și locașul în creier...] (STEEBUS, *Coelum sephiroticum Hebraearum*, Mainz 1679, p. 117). «Piatra, care nu e piatră», este λίθος ἐγκέφαλος (BERTHELOT, *Alch. grecs*, I, III, 1) și ἀλαβάστρινος ἐγκέφαλος (l.c., I, IV, 1); la fel la ZOSIMOS, care definește substanța disprețuită și în același timp prețioasă ca ἀδώρητον καὶ θεοδώρητον (nedată și dată de Dumnezeu) (l.c., III, II, 1). «Accipe cerebrum eius» [la creierul lui] (HERMES, *Rosarium* în: *Art. aurif.*, II, p. 264) «Os occiput» e utilizat în operă, pentru că «cerebrum est mansio partis divinae» [creierul e locuința părții divine] (*Liber quartorum* în: *Theatr. chem.* V, p. 124). «Occiput»-ul este «vas cerebri» (vasul creierului) (l.c., p. 148; cf. imag. 75 și 135). Creierul este «sedes animae rationalis... Nam est

fie pe seama ei însăși, fie a esenței ei, respectiv «anima» (suflet). Aceasta a fost denumită Mercurius și era concepută ca o ființă paradoxală dublă, numită monstrum, hermafroditus sau Rebis (imag. 125, 199 și altele). Paralela Christos-lapis stabilește o analogie între substanța transformării și Christos (imag. 192 și altele), în Evul Mediu fără îndoială sub influența dogmei transsubstanțierii; în epoca mai timpurie, însă, predomină tradiția gnostică, cu vechile idei păgâne. Mercurius e comparat cu șarpele spânzurat pe cruce (imag. 238) (*Ioan* 3, 14) – ca să nu citățm decât una dintre numeroasele paralele existente.

Imag. 238 Șarpele de bronz al lui Moise pe cruce: «serpens mercurialis» (vezi și imag. 217).
ELEAZAR, *Uraltes chymisches Werk* (1760)

B. MOTIVUL LICORNEI CA PARADIGMĂ

a) Motivul licornei în alchimie

[518] Aș vrea să arăt, folosind exemplul licornei, în ce fel simbolistica lui Mercurius se amesteca cu tradiția gnostic-păgână și cu cea a religiei. Licorna nu e un fenomen bine definit, ci o ființă fabuloasă cu multiple forme; există astfel cai, măgari, pești, dragoni, scarabei etc. – toți unicorni. De aceea, mai exact ar fi să spunem că este vorba despre motivul «unicornității». În «*Nunta chimică*» («*Chymische Hochzeit*») a lui ROSENCREUTZ, apare o licornă albă ca zăpada [Unicorn], care face o

triangulus compositione, et est propinquius omnibus membris corporis, ad similitudinem simplicis.» [sediul sufletului rațional. Căci forma sa e triunghiulară, și se apropie mai mult decât celelalte părți ale corpului de simplitate.] (l.c., p. 127); este organul cel mai apropiat de simplitatea sufletului; deci puntea către transformarea spirituală. (l.c., p. 187).

Einhorn iſt das Thier genannt/
Vnſern Landen vnbekandt.
Arlunnus ſchreibt daß dieſes Thier/
Zu den Jungfrauwen hab begier.
In Weibskleider man leget an
Ein Jüngling hübſch/der pflegt denn am
Demſelben orth/mit Geruch gehen
Da diß Thier iſt/wenns thut verſtehen/
Vnd alſo ein ſchön Jungfrauw findt
In jhre Schoß/legt es ſich gſchwindt/
Entſchlefft allda/der Jäger gut
Das Horn vom Kopff ſegen thut.

Hie aber ſichſt ſtehn ein Einhorn/
Gar grimmig in die Erden born.
Schwerlich das Thier zu zähmen iſt/
Weils ſo voller Betrug vnd Liſt.
Erſt haſt gehört durch groß verlangen/
Von einer Jungfraw wirdts gfangen.
Der gdültig Job auch ſolches klagt/
Im dreyſſigſt ſibendn Capitel ſagt:
Das Einhorn wirſt nimmer binden/
Mit Riemen hart / noch vberwinden.
Es wirdt auch nicht ein einig Mann/
Diß Thier der Krippen legen an.

Von G Vom

Despre licornă

Licornă e numit animalul
Necunoscut în ținuturile noastre.
Arlunnus scrie că acest animal
Simte-o dorință arzătoare pentru fecioare.
Îmbrăcați în veșminte femeiești
Un tinerel frumos, să-și dea aere atunci,
Chiar în locul pe care îl frecventează
Acest animal. Căci dacă el
Găsește o tânără fată frumoasă,
Pe dată se culcă în poala ei
Și adoarme pe loc. Vânătorul atunci
N-are decât să-i reteze cornul.

Despre o altă licornă

Iată aici o licornă
Care scurmă furioasă pământul.
Animalul e greu de îmblânzit,
Fiindcă e plin de înșelăciune și viclenie.
Se aude că numai prin marea lui dorință
După o fecioară, poate fi prins.
Iov cel răbdător se plânge el însuși:
În capitolul 37 spune:
Licorna n-o să o lege nimeni
Cu curele zdravene, nici n-o să o învingă,
Și nici nu va exista vreun om
Care să priponească acest animal la iesle.

Imag. 239 Licornă (Cornul este un corn de narval).
AMANN, *Ein neues Thierbuch* (1569)

Imag. 240 Cerb și licornă, ca simboluri ale sufletului și spiritului.
LAMBSPRINCK, *Figurae et emblemata* (1678)

reverență în fața unui leu. Unicornul, ca și leul, este un simbol al lui Mercurius. Ceva mai târziu, licorna se transformă într-un *porumbel* alb[6], alt simbol al lui Mercurius, a

[6] ROSENCREUTZ, *Chymische Hochzeit* (Straßburg 1616, p. 54 sq.). În ceea ce privește porumbelul: «... nive dealbabuntur in Selmon et penne columbae deargentatae et posteriora dorsi eius in pallore auri. Talis erit mihi filius dilectus ...» [...ele vor fi înălbite cu zăpadă la Zalmon, și penele porumbelului strălucind argintiu, și aripile de jos de pe spinare iradiind ca aurul. Așa va fi iubitul meu fiu.] (*Aurora*, I, cap. VI, prima Parabolă). «...plumbum Philosophorum ... in quo splendida columba alba inest, quae sal metallorum vocatur, in quo magisterium operis constitit. Haec est casta sapiens et dives illa regina ex Saba velo albo induta.» [...plumbul filosofilor, înăuntrul căruia locuiește splendidul porumbel alb, care se numește sarea metalelor, și în care rezidă măiestria operei. E casta regină din Saba, înțeleaptă și bogată, acoperită cu un voal alb.] (GRASSEUS, *Arca arcani* în: *Theatr. chem.*, VI, p. 314). «...et dabit mihi pennas sicut columbae et velabo cum ea in coelo <*Ps.* 54, 7> et dicam tunc: Vivo ego in aeternum... <*Deut.* 32, 40>.» [...și ea îmi va da aripi, ca cele ale porumbelului, și voi zbura cu ea în cer. Și atunci voi spune: trăiesc pentru eternitate.] (*Aurora*, I, cap. XII, Parabola a șaptea, p. 116 și 117).

cărui formă volatilă, «spiritus», e o paralelă a Spiritului Sfânt. În simbolurile lui LAMBSPRINCK[7], cel puțin zece figuri (din cincisprezece) conțin reprezentări ale dublei naturi a lui Mercurius. Figura 3 confruntă licorna cu un cerb (imag. 240). Acesta din urmă, «cervus fugitivus», e și el un simbol al lui Mercurius.[8] MYLIUS[9] ilustrează procesul printr-o serie de șapte simboluri, dintre care al șaselea este o licornă culcată sub un copac, ca simbol al spiritului vieții («spiritus vitae»), care arată calea spre înviere (imag. 188). În tabloul simbolurilor lui PENOTUS[10], licorna împreună cu leul, vulturul și dragonul sunt asociate cu aurul. «Aurum non vulgi» (aurul care nu este al vulgului) este un sinonim al lui Mercurius, ca și leul[11], vulturul și dragonul.[12] Într-o poezie «despre materia și practica pietrei» («*Von der Materi und Prattick des Steins*»)[13], se spune:

Eu sunt adevărata licornă a celor vechi /
Cine mă poate-n două despica, /
Și iarăși la un loc să mă lipească strâns,
Ca stârvul meu să nu se mai despice...

[519] În acest context, trebuie să mă mai refer încă o dată la RIPLEY, la care am întâlnit pasajul: «Dar în poala ei zăcea leul verde, din coasta căruia curgea sânge.» Această imagine face aluzie, pe de-o parte, la reprezentarea binecunoscută din Pietà, pe de altă parte, însă, la licorna rănită de vânător, care este capturată în poala fecioarei (imag. 241 și 242): un motiv frecvent în gravurile medievale. E adevărat că aici leul verde a înlocuit licorna, dar aceasta nu prezintă nici o dificultate pentru alchimist, câtă vreme leul este și el un simbol al lui Mercurius. Fecioara reprezintă aspectul feminin, pasiv, al acestuia, iar licorna sau leul, forța sălbatică, neîmblânzită, masculină, penetrantă a spiritului mercurial («spiritus mercurialis»). Cum simbolul licornei ca «allegoria Christi» (alegorie a lui Christos) și a Spiritului Sfânt era curent de-a lungul întregului Ev Mediu, alchimistul cunoștea această relație, așa încât, atunci când folosea acest simbol, avea fără îndoială prezentă în spirit analogia, ba chiar identitatea între Mercurius și Christos.

[7] *Mus. herm.* p. 338 sqq.; mai întâi în: BARNAUDUS, *Triga chemica*.
[8] Cf. a treia ilustrație în *Mus. herm.*
[9] Imag. la MYLIUS, *Phil. ref.*, p. 316.
[10] *Theatr. chem.* (1602) II, p. 123.
[11] În tradiția medievală licorna e asociată leului «pentru că acest animal este la fel de puternic, de sălbatic și de crud ca și leul.» «De aceea, spune BACCIUS, acest animal e numit în Franța și Italia lycornu» evident un derivat al cuvântului «lion» (= leu). Cf. CATELANUS, *Ein schöner newer Historischer Discurs von der Natur, Tugenden, Eigenschafften und Gebrauch deß Einhorns*, Frankfurt a. M. 1625, p. 22.
[12] La fel ca despre dragon, care, ca animal al lumii inferioare, trăiește în văgăuni și caverne, se povestește și despre licornă că «se ascunde și locuiește în sihăstriile munților înalți, în cavernele cele mai întunecoase și stranii și în vizuinele fiarelor sălbatice, printre broaște și alte reptile scârboase și murdare» (l.c., p. 23).
[13] *Theatr. chem.* (1613) IV, p. 286.

Imag. 241 Îmblânzirea licornei de către fecioară.
Tractatus qui dicitur Thomae Aquinatis de alchimia (1520)

b) Licorna în alegorica ecleziastică

[520] Limbajul ecleziastic împrumută alegoria licornei din Psalmi, unde licorna (în realitate bivolul) reprezintă în primul rând puterea lui Dumnezeu, ca în *Psalmul* 28, 6: «...et comminuet eas tamquam vitulum Libani et dilectus quemadmodum filius unicornium»[14]; și, în al doilea rând, vitalitatea oamenilor (imag. 243 și 244), ca în *Psalmul* 91, 11: «... et exaltabitur sicut unicornis cornu meum.»[15] Puterea răului este și ea comparată cu forța licornei, ca în *Psalmul* 21, 22: «salva me ex ore leonis et a cornibus unicornium humilitatem meam.»[16] Pe această metaforă se bazează aluzia lui TERTULLIAN la Christos: «Tauri decor eius, corma unicornis, cornu eius.»[17] El vorbește aici despre binecuvântarea lui Moise (5 *Moise*, 33, 13 și următoarele):

[14] *Ps.* 29, 6 «El făcu Libanul să zburde ca un viteluș și Sirionul ca un bivol tânăr».
[15] *Ps.* 92, 11 «Sus ridici cornul meu, ca pe cel al bivolului».
[16] *Ps.* 22, 22 «Salvează-mă din botul leului, smulge-mă din cornul bivolului».
[17] «Frumusețea lui e cea a taurului, cornul său e al licornei.] (TERTULLIANUS, *Adversus Judaeos*, cap. X [P.L. II], col. 666). Se referă la *Deut.* 33, 17: «Quasi primogeniti tauri

Imag. 242 Uciderea licornei în poala fecioarei. «Rana din coastă» are o semnificație importantă.
Inițială din manuscrisul Harley (British Museum)

Binecuvântat de Domnul e ținutul lui
cu cea mai bună rouă a cerului deasupra,
și din torentul subteran,
cu tot ce soarele face să crească mai bun,
și tot ce luna face să răsară mai bun...
Taurul său întâiul născut are întreaga măreție
și coarnele lui sunt ale unui rinocer;
Cu loviturile lor culcă popoarele la pământ...

pulchritudo eius cornua rinocerotis cornua illius / in ipsis ventilabit gentes.» [Taurul lui cel dintâi născut e plin de măreție, iar coarnele lui sunt ca ale unui taur sălbatic; cu ele doboară la pământ popoarele].

[521] Este clar că, în acest context, cornul rinocerului semnifică fericirea, forța și sănătatea celui binecuvântat: «De aceea, spune TERTULLIAN, Christos a fost numit taur, pentru cele două calități ale sale: pe de-o parte, dur (ferus = sălbatic, neîmblânzit), ca un judecător, iar, pe de altă parte, blând (mansuetus), ca un mântuitor. Coarnele lui sunt extremitățile crucii...» JUSTINUS[18] interpretează același pasaj în mod asemănător: «Cornua unicornis cornu eius. [Cornul său e ca și coarnele licornei.] Căci nimeni nu poate afirma sau dovedi că ar putea să se găsească coarnele licornei într-un alt obiect sau sub o altă formă, decât sub cea reprezentată de cruce.» Căci în Christos a apărut puterea lui Dumnezeu. De aceea PRISCILLIAN îl numește pe Dumnezeu «unicorn»: «Unicornis est Deus, nobis petra Christus, nobis angularis Jesus, nobis hominum homo Christus.»[19] După cum comparația cu licorna exprimă *unicitatea fiului unic (unigenitus), tot astfel SF. NILUS folosește aceeași alegorie ca să* exprime independența sterilă a călugărului, καλόγηρος: «Μονόκερώς ἐστιν οὗτος, ζῶον αὐτόνομον.»[20]

Imag. 243 Emblema nobiliară (cu licornă) a familiei von Gachnang, Elveția.
Armorial din Zürich (1340)

[522] BASILIUS îl consideră pe Christos «filius unicornium». Originea unicornului este un mister, ca și conceperea lui Christos, spune AMBROSIUS. NICOLAUS CAUSSINUS, la care am găsit aceste remarci, adaugă că Dumnezeu, mâniat și răzbunător, prins de

[18] *Dialogus cum Tryphone Judaeo*, cap. 91 [P.G. VI, col. 691].

[19] *Opera*, p. 24 «Unicorn este Dumnezeu, o stâncă e Christos pentru noi, o piatră unghiulară Isus, omul cel mai om este pentru noi Christos.»

[20] *Vita*, cap. XLI [El este o licornă, o ființă independentă.] (P.G. LXX, col. 69). AELIANUS se referea deja la caracterul de eremit al licornei (monocerus), *De natura animalium* (XVI, 20).

Imag. 244 Reprezentarea alegorică a glorificării lui Ariost. Coama de pe fruntea calului e împletită într-o coadă care creează iluzia unei licorne, probabil nu fără intenție.
Desen de GIOVANNI BATTISTA BENVENUTI, numit ORTOLANO (1488-1525?)

Imag. 245 Maria cu licorna cea afectuoasă în «grădina închisă».
Tapiserie elvețiană (1480)

iubire în poala fecioarei, s-a îmblânzit[21] (imag. 245). Această concepție ecleziastică este o paralelă la ideea alchimică despre înfrângerea leului și a dragonului (imag. 246). La fel se petrec lucrurile cu transformarea Dumnezeului din Vechiul Testament în Dumnezeul iubirii din Noul Testament. PICINELLUS spune: «Sigur, Dumnezeu cel din cale-afară de înspăimântător s-a înfățișat lumii iubitor de pace și cu totul îmblânzit, după ce a intrat în corpul Fecioarei binecuvântate în toate.»[22]

[21] *De symbolica Aegyptiorum sapientia*, pp. 401 și 348 sq.: «<Dei> fortitudo similis est Rhinoceroti, exod. 15. Unicornis non admittit in antro cohabitatorem: filius Dei aedificavit in saecula, hoc est in utero B<eate> V<irginius>.» [Puterea lui Dumnezeu este asemănătoare cu cea a rinocerului, *Exod.* 15. Licorna nu admite colocatar în vizuina ei: Fiul lui Dumnezeu a construit pentru secole, adică în sânul Preafericitei Fecioare.] (cf. Vulgata, *Ps.* 77, 69: «et aedificavit sicut unicornium sanctificium suum in terra quam fundavit in saecula.»; Biblia din Zürich, *Ps.* 78, 69: «Până în înaltul cerului și-a construit sanctuarul, solid ca pământul, pe care el l-a întemeiat pe vecie.») Cornul licornei (monocerus) acționează ca alexipharmakon, pentru că alungă otrava din apă, aluzie alegorică la botezul lui Christos («Christi baptismum») (adică la consacrarea apei baptismale); «recte Christo baptizato accomodatur, qui dilectus ut filius unicornium, ad abluendum nostrorum sordes scelerum omnium fluenta sanctificavit aquarum, ut ait Beda.» [pe drept se aplică lui Christos botezat, care, ca fiul iubit al licornei, a sanctificat cursurile apelor, pentru a face să dispară murdăria tuturor păcatelor noastre, cum spune Beda.] Sălbăticia rinocerului este subliniată în [Vulgata] *Iov* 39, 9 sq.: «numquid volet rinoceros servire tibi aut morabitur ad praesepe tuum / numquid alligabis rinocerota ad arandum loro tuo» [(Biblia din Zürich): «Boul sălbatic [=rinocerul] o să vrea oare să-ți slujească, să-și petreacă noaptea lângă lângă ieslea ta? Poți oare să-l legi la jug, să tragă brazdă în urma ta?...»]

[22] *Mundus symbolicus*, I, 419b: «S. Bonaventura; Christus, inquit, per mansuetissimam Mariam mansuescit et placatur, ne se de peccatore per mortem aeternam ulciscatur.» (!) [Sfântul Bonaventura: Christos, spune el, se îmblânzește și se domolește, grație preablândei

Imag. 246 Mandală cu patru medalioane cu arabescuri, în care se pot vedea cerbul, leul, grifonul și licorna.
Dală provenind din fabrica de cărămidă a Mănăstirii St. Urban (Lucerna)

[523] HONORIUS DIN AUTUN spune în «*Speculum de mysteriis ecclesiae*»:

«Licornă se numește animalul foarte sălbatic cu un singur corn. Pentru a-l prinde, se așează o fecioară pe un câmp; atunci animalul vine la ea, și e prins, pentru că se culcă în poala ei. Prin acest animal este reprezentat Christos, iar prin cornul lui, puterea sa de neînvins.[23]

Imag. 247 Fecioară cu o licornă.
Psaltirea Chludoff (bizantină, sfârșitul sec. al IX-lea)

Maria, ca să nu pedepsească păcătosul prin moartea eternă.] Mitul fecioarei și al licornei sunt transmise de ISIDOR DIN SEVILLA în *Liber etymologiarum* (XII, 62). Sursa este *Physiologus graecus*: «Πῶς δὲ ἀγρεύεται; παρθένον ἀγνὴν ῥίπτουσιν ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Καὶ ἄλλεται εἰς τὸν κόλπον τῆς παρθένου καὶ ἡ παρθένος θάλπει τὸ ζῶον καὶ ἄγει εἰς τὸ παλάτιον τῶν βασιλέων.» [Cum se vânează <licorna, n.t.>: Se aruncă în fața <licornei> o fecioară consacrată. Și <licorna> sare în poala fecioarei, iar fecioara încălzește fiara cu iubire și o aduce sus în palatul regilor.] PITRA, *Spicilegium Solesmense* III, p. 335 (*Veterum Gnosticorum in Physiologum allegoricae interpretationes*). *Physiologus* trebuie să aparțină lui DIDYMOS DIN ALEXANDRIA, hermeneut creștin din sec al XIII-lea.

[23] «Insuperabilis fortitudo». Cf. *Tab. smaragd.*: «Totius fortitudinis fortitudo fortis» [Puterea puternică a tuturor puterilor]. HONORIUS (Speculum, P.L. CLXXII, col. 847): «<Christus> cuius virtus ut unicornis fuit, quia omnia obstantia cornu supprimit, quia Christus principatus et potestates mundi cornibus crucis perdomuit.» [(Christos) a cărui forță era ca cea a unicornului, căci ea culca la pământ cu cornul Lui tot ce îi stătea în cale, iar Christos a supus domniile și marile puteri ale lumii prin coarnele crucii.]

Imag. 248 Crearea Evei ca prefigurare a istoriei mântuirii, de unde prezența licornei.
Trésor de sapience (sec. al XV-lea)

El, care s-a culcat în poala fecioarei, a fost prins de vânători; aceasta înseamnă că a fost găsit în forma omenească de cei care îl iubeau»[24] (imag. 247).

[524] RUPERTUS[25] îl compară și el pe Christos cu unicornul, iar BRUNO HERBIPOLENSIS[26] îl numește, pur și simplu, cornu (corn). CAUSSINUS scrie că ALBERTUS MAGNUS, în

[24] «Qui in uterum Virginis se reclinans captus est a venatoribus id est in humana forma inventus est a suis amatoribus.»

[25] *De Trinitate* (P.L. CLXII, col. 899).

[26] *Expositio psalmorum* (P.L. CXLII, col. 182): «In te inimicos nostros ventilabimus cornu. Et in nomine tuo spernemus insurgentes in nobis ... cornu vero nostrum Christus est, l.c. et nomen Patris in quo adversarii nostri vel ventilantur vel spernuntur.» [În tine ne vom doborî adversarii, prin lovituri de corn. Și în numele tău îi vom disprețui pe aceia, care se ridică împotriva noastră... Căci cornul nostru este Christos, și tot astfel numele Tatălui prin care potrivnicii noștri sunt doborâți și disprețuiți.]

ale sale «*Hypotyposes*», menționează Fecioara în legătură cu monocerus [= licorna]. ALBERTUS era un cunoscător al alchimiei și lua citate din tratatele hermetice. În «*Tabula smaragdina*» se găsește «fiul» cu o forță prodigioasă, care coboară în adâncul pământului și penetrează toate solidele. Nu numai în astrologie Fecioara e un semn de pământ, ci ea simbolizează chiar pământul (imag. 248) (la TERTULLIAN și AUGUSTIN). ISIDOR DIN SEVILLA subliniază acțiunea «perforatoare» a unicornului.[27] În «*Tabula*» este vorba despre un incest mamă-fiu[28] foarte puțin voalat; se poate ca alchimistul ALBERT să fi fost conștient de aceasta.

[525] După cum am spus-o deja, licorna nu are o singură semnificație. Ea poate simboliza și răul. Astfel, «*Physiologus Graecus*»[29] spune, cu privire la licornă, «că e un animal iute la fugă, are un corn și gânduri rele în privința oamenilor.» (μνησίκακον δὲ ὑπάρχει ἐν ἀνθρώποις). SF. BASILIUS spune: «Ai grijă și tu, omule, și păzește-te de licornă, adică de demon (imag. 249). Căci el urzește răul împotriva oamenilor (μνησίκακος τοῖς ἀνθρῶποις)și e abil în a face rău... (σοφὸς τοῦ κακοποιῆσαι).

[526] Aceste exemple ar trebui să fie suficiente pentru a demonstra cât de strâns e raportul care unește simbolistica alchimică cu metaforele ecleziastice. Trebuie să remarcăm că, în citatele ecleziastice, simbolul licornei conține și elementul răului (imag. 250). Fiind la origini un animal fabulos monstruos, licorna conține o contradicție internă, o «coniunctio oppositorum». Această împrejurare o face un simbol deosebit de adecvat pentru exprimarea «monstrului hermafrodit» (monstrum hermafroditum) al alchimiei.[30]

---

[27] *Liber etymologiarum* (l.c.): «...aut ventilet aut perforet.» [...o să-i vânture și o să-i străpungă.]

[28] E adevărat că mama fiului este Luna; dar «nutrix eius terra est.» [pământul îi e doică]. Cf. imag. 163. «Ascendit a terra in coelum» [El se înalță de pe pământ în cer]: el provine, deci, de pe pământ, se urcă în cer și se întoarce iarăși pe pământ, penetrându-l. Vezi *Tab. smaragd.*, p. 2.

[29] Ed. de SBORDONE, p. 263, 1-8.

[30] PLINIUS descrie natura monstruoasă a licornei (*Historia naturalis*, VIII, cap. 21): corp de cal, picioare de elefant și coadă de mistreț. O descriere fantastică, care putea să-i intereseze în special pe alchimiști, se găsește în Ἰνδικά lui KTESIAS (cca. 400): «Din câte am auzit, măgarii sălbatici în India nu sunt mai mici decât caii. Corpul lor e alb, capul ca purpura, ochiii sunt de culoare albastru închis. Au un corn în frunte, lung de aproximativ un cot și jumătate; partea de jos a cornului e albă, vârful purpuriu, iar mijlocul absolut negru. Se spune că indienii beau din coarnele acestea pestrițe, dar nu toți indienii, doar cei de rang mai înalt; în acest scop, coarnele sunt ferecate cu benzi de aur la intervale regulate, așa cum se împodobesc cu brățări frumoasele brațele unei statui. Se spune că cine bea din acest corn se lecuiește de bolile fără de leac, căci nu va mai fi cuprins de dureri, nici ucis cu otrăvuri, iar dacă cumva a băut mai înainte ceva vătămător, va vărsa și se va însănătoși.» (*Relicta fragmenta ex Ctesiae Indicis*, 363). La fel, la AELIANUS, *De natura animalium*, IV, 52. Alte pasaje referitoare la licornă se găsesc în III, 41 și XVI, 20. La sfârșit se menționează că în India animalul este numit «kartazonon». «Forța cornului său este invincibilă. Îi plac pășunile izolate și rătăcește singur... Caută solitudinea.» PHILOSTRATUS povestește în *Vita Apolonii* (III, cap. 2) că începând chiar din ziua în care bei dintr-un corn de licornă, nici nu te mai îmbolnăvești, nici nu mai simți vreo durere, că poți să treci prin foc și nici cea mai puternică otravă nu-ți mai dăunează. În χριστιανικὴ τοπογραφία a lui KOSMAS (începutul sec. al VI-lea), se povestește că licorna (monocerus), ca să scape de vânător, se aruncă într-o prăpastie în cornul ei care este atât de puternic încât

Imag. 249 Licornă sălbatică.
BOCK, *Kräuterbuch* (1595)

c) Licorna în gnosticism

[527] Și între limbajul ecleziastic și simbolistica gnostic-păgână există o relație. HIPPOLYTOS, vorbind despre doctrina naasenilor, spune că șarpele (naas) locuiește în toate lucrurile și creaturile. După el νάας au fost denumite toate templele [joc de cuvinte intraductibil; șarpe = νάας și templu = νάους] (*Elenchos* V, 9, 12). Șarpelui îi este consacrat orice sanctuar, orice inițiere (τελετή) și orice mister. Aceasta amintește imediat fraza din «*Tabula smaragdina*»: «Pater omnis telesmi totius mundi este hic». (Acesta este tatăl desăvârșirii întregii lumi.) τέλος, τελετή și τελεσμός au aceeași semnificație: desăvârșirea, în sensul alchimic al împlinirii și maturizării corpurilor imperfecte («corpora imperfecta»), cum este laborantul însuși.[31]

amortizează căderea. (MCCRINDLE, *The Christian Topography of Cosmas*, p. 361). Bibliografie patristică completă la A. SALZER, *Die Sinnbilder und Beiworte Mariens*, Linz, 1893, p. 44 sqq.

[31] Cf. [JUNG], *Paracelsus als geistige Erscheinung* [O.C. 13, Paragr. 158] și *Paracelsus als Arzt* [paragr. 27 sq.]: «maturatio».

Imag. 250 Bărbat sălbatic, călărind o licornă.
Gravură din seria de *Größeren Kartenspiels* (aprox. 1463)

«Acești (naaseni) spun că șarpele este substanța umedă, exact așa cum (spunea) și THALES DIN MILET (pentru el apa era elementul primordial), și că nici una dintre făpturi – nemuritoare sau muritoare, animate sau neînsuflețite – n-ar exista fără el.»

[528] Această definiție a șarpelui coincide cu cea a lui Mercurius alchimic, care e și el o apă, și anume apa «divină» (ὕδωρ θεῖων, aqua permanens), umidul, «humidum radicale» (umiditatea radicală) și spiritul vieții (spiritus vitae), care locuiește nu numai în toate făpturile vii, ci și, ca suflet al lumii (anima mundi), în tot ce există. – HIPPOLYTOS continuă: «Lui (șarpelui) i se supun toate lucrurile, și el e bun, și are în el ceva din toate lucrurile, ca și cornul taurului unicorn (ἐν κέρατι ταύρου μονοκέρωτος). El e cel care conferă frumusețea și maturitatea tuturor făpturilor...»

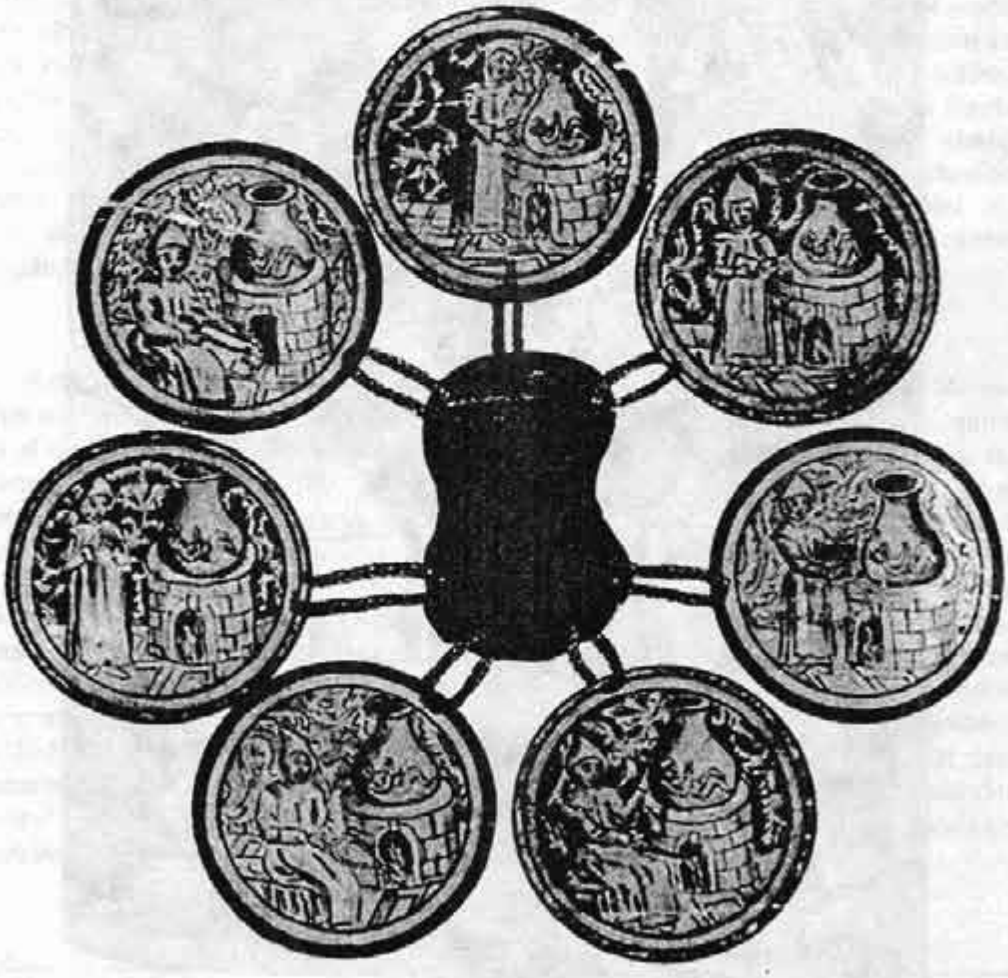

Imag. 251 Cele șapte trepte ale procesului, reprezentate ca o unitate.
Ripley Scrowle (1588)

Imag. 252 Castitatea.
Les Triomphes de Pétrarque (sec. al XVI-lea)

[529] Șarpele este, ca și cornul licornei, și un alexipharmakon (antidot) și, pe deasupra, principiul care produce maturizarea și perfecționarea tuturor lucrurilor. Cunoaștem deja licorna ca simbol al lui Mercurius. Pe lângă acesta, însă, cel din urmă este și substanța transformării prin excelență, care, la rândul ei, provoacă desăvârșirea și maturizarea corpurilor imperfecte sau imature. De aceea alchimia îl celebrează (pe Mercurius) ca salvator [mântuitor] și servator [salvator]. Șarpele penetrează tot, spune HIPPOLYTOS, «pentru că purcede din Eden și se desparte totodată în patru principii.»[32] Principiul fundamental al alchimiei este că totul purcede de la Unul (imag. 251) – «sicut omnes res fuerunt ab uno... sic omnes res natae fuerunt ab hoc una re» [așa cum toate lucrurile provin de la Unul... la fel toate lucrurile s-au născut din acest unic lucru], spune «*Tabula*» –, că acest Unu se divide și dă naștere celor patru elemente (imag. 252), apoi este recompus din ele pentru a forma unitatea. «Prima materia» e numită, între altele, «pământ paradisiac», pe care Adam l-a luat cu el la izgonirea din Rai. «Mercurius philosophorum» [Mercurius al filosofilor] constă din patru elemente (imag. 214). Într-unul din cânturile misterului lui Osiris, citat de HIPPOLYTOS, Osiris este numit «corn celest al lunii» (ἐπουράνιον μηνὸς κέρας) și aceeași ființă primordială este numită Sophia și Adam.[33] Aptitudinea de transformare, polimorfismul lui Mercurius este un concept fundamental al alchimiei. Nu cred că e nevoie să intru în detaliile concepțiilor creștine conținute în acest sistem păgân; comparația cu citatele textelor creștine ar trebui să fie suficientă.

d) Scarabeul unicorn

[530] O sursă importantă pentru studierea simbolisticii unicornului lui Mercurius sunt «Hieroglificele» (*Hieroglyphica*) lui HORAPOLLO (cap. X). Acest autor spune că al treilea «genus» (gen) de scarabeu este unicorn (monoceros = μονόκερως) și că, pentru această particularitate a înfățișării sale, este consacrat lui Mercurius, ca și Ibis. De altfel, scarabeul este și un μονογενής («unigena», unic născut), fiind o ființă născută din ea însăși (αὐτογενὲς ζῶον). La PARACELSUS, «prima materia» este un «increatum» (increat), și în toată alchimia, sub forma lui Mercurius, a șarpelui («serpens») sau dragonului («draco»), ea este bisexuată, se autofecundează și se naște pe ea însăși (imag. 253). Fiul unic («unicus filius») este fiul filosofilor («filius philosophorum»), adică piatra. Dezmembrarea dragonului, «separatio elementorum» (separarea elementelor) este suferită, se spune în textul unui papirus, și de scarabeu: «Gândacul soarelui, înaripatul, suveranul cerului la amiază, a fost decapitat și dezmembrat.»[34] Cu titlu de comparație, trimit aici la «a șasea parabolă» din «*Splendor solis*»[35], unde «separatio» este reprezentată printr-un cadavru dezmembrat, însoțit de următorul text:

---

[32] Pasajele citate mai sus se găsesc în *Elenchos*, V, 4, 12-15.
[33] l.c., V, 9, 8.
[34] *Papyri Graecae* J 348 (PREISENDANZ, l.c., II, p. 60, rândul 44 sq.).
[35] În: TRISMOSIN, *Aureum vellus*.

Imag. 253 Harpokrates, închis într-un Ouroboros.
Gemă gnostică

«Rosinus[36] spune / că ar vrea să dea de veste printr-o viziune / pe care a avut-o despre un om / care era mort / și al cărui trup era totuși cu totul alb / ca sarea / și ale cărui membre erau separate (de trup) / iar capul lui era de aur pur / dar despărțit de corp... »[37]

La origini, capul de aur se raportează la Osiris, pe care un papirus grecesc îl descrie ca ἀκέφαλος (acefal)[38]. Iar alchimiștii greci își spuneau «copii ai capului de aur.»[39]

[531] Scarabeul e rareori menționat în literatura alchimică. În textele vechi se găsește în «*Consilium coniugii*»: «Nulla aqua fit quelles, nisi illa quae fit de scarabaeis aquae nostrae.»[40] «Apa noastră» («aqua nostra») nu e alta decât «aqua divina» (apa divină), adică Mercurius.

e) Licorna în Vede

[532] Urmele precreștine ale licornei conduc spre Orient.[41] O întâlnim astfel în imnurile «*Atharvei-Veda*» (III, 7), într-un «Charm against kshetriya, hereditary disease» [Farmec împotriva bolii ereditare, kshetriya]:

«1. Upon the head of the nimble antelope a remedy grows! He has driven the kshetriya (inherited disease) in all directions by means of the horn.
2. The antelope has gone after three with his four feet. O horn, loosen the kshetriya that is knitted into his heart!

---

[36] «Rosinus» este o deformare a lui ZOSIMOS.

[37] Scena amintește cuvintele misterioase: «Aufer caput, corpus ne tangito» [ia capul, dar nu te atinge de corp]. (*Poliphile*, fol. c. IIj [p. 11]).

[38] PREISENDANZ, l.c., I, p. 185, rândul 99.

[39] BERTHELOT, *Alch. grecs* III, X, 1: Χρυσέας κεφαλῆς παῖδες.

[40] *Ars. chem.*, p. 119 [Nici o apă nu devine elixir, decât cea care vine din scarabeii apei noastre.]

[41] Prefer să nu abordez chestiunea existenței licornei în sfera culturală asiro-babiloniană. SCHRADER (*Die Vorstellung vom* Μονόκερος *und ihr Ursprung*, în: *Sitzungsberichte...* [Berlin 1892], p. 573 sqq.) ar vrea, ce-i drept, cu orice chip, să deriveze ideea de licornă (monoceros) din reprezentările animaliere aparent unicorne de la Persepolis, între altele. Cu alte cuvinte, deci, dintr-o falsă interpretare a monumentelor. Dar el nu ia în considerație sursele indiene.

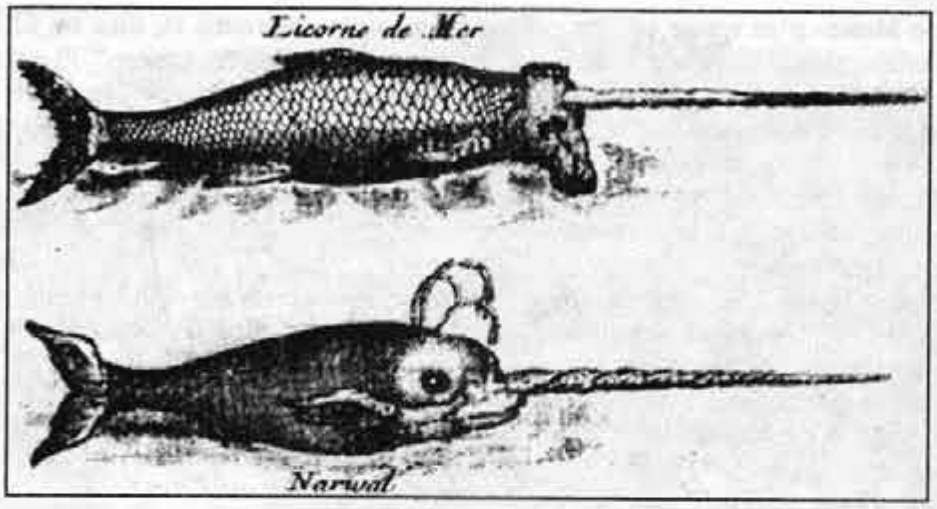

Imag. 254 Monodon, monokeros, «licorna mării», al cărei canin a servit drept model pentru vechile reprezentări ale licornei.
POMMET, *Histoire générale des drogues* (1694)

3. (The horn) that glistens yonder like a roof with four wings (sides), with that do we drive out every kshetriya from thy limbs.»[42]

[532] Peștele lui Manu (imag. 254) pare a fi și el un unicorn, deși nu e niciodată numit astfel. Conform legendei povestite în «*Shatapatha-Brâhmana*»[43], Manu a prins un pește care, devenind din ce în ce mai mare, l-a remorcat în cele din urmă, pe deasupra diluviului, până la țărmul sigur. Manu își legase corabia de cornul peștelui.[44] Peștele este o încarnare a lui Vishnu (imag. 255). Manu înseamnă om.[45] Imaginea sa corespunde în multe privințe cu acel ἄνθρωπος helenistic. El este părintele umanității. El descinde direct din divinitate (din Svayambhu, cel «existent-în-sine», adică Brahman). El este om-zeu, identificat cu Prajapati, domnul tuturor făpturilor create, și chiar cu Brahman însuși, sufletul cel mai elevat. În «*Rigveda*» e numit «pă-

[42] *Sacred Books of the East* XLII, p. 15.
[1. Pe capul antilopei sprintene crește un leac. El a alungat kshetriya (boala moștenită), cu ajutorul cornului, în toate direcțiile.
2. Antilopa a alergat după tine cu cele patru copite ale ei. O, cornule, dizolvă kshetriya, care e înnodată înăuntrul inimii sale.
3. (Cornul), care scânteiază deasupra, ca un acoperiș cu patru aripi, cu acesta vom alunga orice kshetryia din membrele tale.]

[43] l.c., XII, p. 216 sq.

[44] «The fish then swam up to him, and to its horn he tied the rope of the ship, and by that means he passed swifty up to yonder northern mountain (Himalaja).» [Apoi peștele înotă până sus la el și el își legă odgonul corăbiei de cornul lui, și în acest chip, ajunse repede de cealaltă parte a muntelui septentrional.] (l.c., p. 217, 5)

[45] *The Laws of Manu*, l.c., XXV, p. XIV. Manu «is the heros eponymos of the human race, and by his nature belongs both to gods and to men.» [este heros eponymos (eroul eponim) al rasei umane și aparține, conform naturii lui, zeilor și oamenilor.] (l.c., LVII).

rintele Manu» și se spune că el a conceput omenirea, împreună cu fiica sa. El este întemeietorul ordinii sociale și morale.[46] Este primul sacrificator și preot.[47] El a transmis oamenilor doctrina Upanishadelor.[48] Fapt deosebit de interesant este că el descinde și din androginul Viraj. «*Shatapatha-Brâhmana*» îl asociază cu un taur, a cărui menire este zdrobirea demonilor ostili zeilor, Asuras și Rakshas.[49] În fine, Manu este și părintele medicinei.[50] Conform tradiției budiste, Manu este Domnul vârstei de aur.[51] Cornul se află aici în relație cu un personaj care, prin nume și caracter, are afinități profunde cu Anthropos.

[534] Motivul fecioarei cu licorna se găsește în «*Ramayana*» și «*Mahabharata*» (III, 110-113). Un eremit, numit Rischjasringa (corn de gazelă), fiu al lui Vibhandaka, sau Ekasringa (unicorn), este scos din singurătatea sa și luat în căsătorie de fata regelui, Santa, sau sedus de o curtezană, pentru că numai în acest fel se poate pune capăt unei secete teribile care bântuie țara.[52]

f) Licorna în Persia

[535] Găsim o descriere foarte semnificativă a licornei în «*Bundahis*»:

«Regarding the three-legged ass they say, that it stands amid the wide-formed ocean, and its feet are three, eyes six, mouths nine, ears two, and horn one, body white, food spiritual, and it is righteous. And two of its six eyes are in the position of eyes, two on the top of the head, and two in the position of the hump; with the sharpness of those six eyes it overcomes and destroys. Of the nine mouths three are in the head, three in the hump, and three in the inner part of the flanks; and each mouth is about the size of a cottage, and it is itself as large as Mount Alvand. Each one of the three feet, when it is placed on the ground, is as much as a flock (gird) of a thousand sheep comes under when they repose together; and each pastern is so great in its circuit that a thousand men with a thousand horses may pass inside. As for the two ears it is Mâzendarân which they will encompass. The one horn is as it were of gold and hollow, and a thousand branch horns have grown upon it, some befitting a camel, some befit-

[46] l.c., LVII sq.

[47] *Vedic Hymns* (l.c. XLVI, p. 96): «As thou didst perform sacrifice to the gods with the sacrificial food of the wise Manu, a sage together with sages, thus, O highly truthful Hotri» etc. [Când aduceai jertfă zeilor, cu bucatele de jertfă ale înțeleptului Manu, un înțelept printre înțelepți, atunci, o, preaadevăratule Hotri...]

[48] *Khândogya-Upanishad* (l.c. I, p. 44, 4).

[49] L.c., XII, p. 29, 14.

[50] *Vedic Hymns* (l.c., XXII, p. 427,13): «O Maruts, those pure medicines of yours, the most beneficient and delightful, O heroes, those which Manu, our father, chose, those I crave from Rudra, as health and wealth.» [O, Maruts, acest leac pur al vostru, cel mai eficient și cel mai scump, o eroi, acelea pe care tatăl nostru, Manu, le-a ales, eu le cer de la Rudra, ca sănătate și bunăstare.]

[51] Cf. explicațiile mele în legătură cu «Adech» la PARACELSUS [*Paracelsus als geistige Erscheinung*, O.C. 13, paragraf 168 și 203 sq.].

[52] HOLTZMANN, *Indische sagen*, Jena 1921, p. 131 sqq.; LÜDERS, *Die Sage von Rsasrnga*, în: *Nachrichten...*, Göttingen 1897, p. 87 sqq. Istoria este relatată și în Jatakas budiste (Jataka 526).

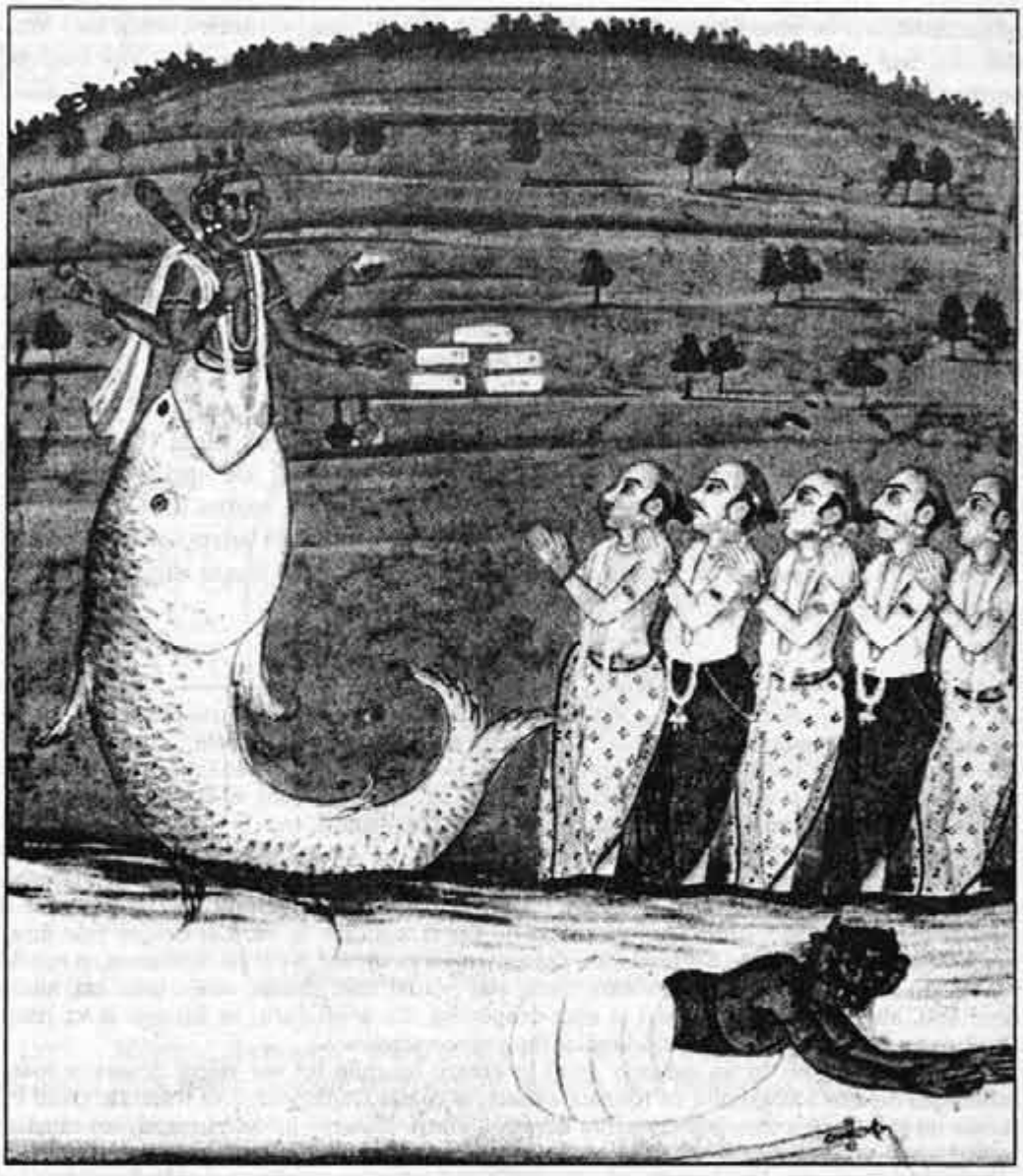

Imag. 255 Vishnu întrupat într-un pește.
Miniatura indică (sec. al XVIII-lea)

ting a horse, some befitting an ox, some befitting an ass, both great and small. With that horn it will vanquish and dissipate all the vile corruption due to the efforts of noxious creatures.

When that ass shall hold its neck in the ocean its ears will terrify (asahmêd), and all the water of the wide-formed ocean will shake with agitation, and the side of Ganâvad will tremble (shîvanêd). When it utters a cry all female watercreatures, of the creatures of

Aûharmazd, will become pregnant; and all pregnant noxious water-creatures, when they hear that cry, will cast their young. When it stales in the ocean all the sea-water will become purified, which is in the seven regions of the earth – it is even on that account when all asses which come into water stale in the water – as it says thus: „If O three-legged ass! you were not created for the water, all thewater in the sea would have perished from the contamination which the poison of the evil spirit has brought into its water, through the death of the creatures of Aûharmazd."

Tîstar seizes the water more completely from the ocean with the assistance of the three-legged ass. Of ambergis also (ambar-ink) it is declared, that it is the dung of the three-legged ass; for if it has much spirit food, then also the moisture of the liquid nourishment goes through the veins pertaining to the body into the urine, and the dung is cast away."[53]

[536] Monstrul se bazează, evident, pe numărul trei. Prin aspectul lui de măgar, el amintește de măgarul sălbatic indian de la KTESIAS, însă, ca ființă cosmologică, amintește la alchimiștii arabi de personificările monstruoase ale «primei materia» (imag. 256). Un monstru de acest fel se găsește, de pildă, în cartea lui OSTANES, cu ghiare de vultur, cap de elefant și coadă de dragon, care le dă adepților cheia de la trezorerie.[54] Măgarul stă în ocean ca și copacul Gôkard, care crește din nămolul de pe fundul oceanului.[55] «*Bundahis*» spune despre copac:

[53] Cap. XIX (*Sacred Books* V, p. 67 sqq.) [Se spune despre măgarul cu trei picioare că stă în mijlocul vastului ocean; are trei picioare, șase ochi, nouă boturi, două urechi, un corn, un corp alb; hrana sa e spirituală și e drept. Iar doi dintre cei șase ochi se găsesc în locul ochilor, doi în creștetul capului și doi pe greabăn. Cu acuitatea acestor șase ochi, el subjugă și distruge. Dintre cele nouă boturi, trei sunt la cap, trei pe greabăn și trei în partea interioară a șoldurilor; și fiecare bot e cam de mărimea unei colibe, iar măgarul însuși are mărimea muntelui Alvand. Fiecare dintre cele trei picioare, lasă pe pământ o amprentă de mărimea unei turme de o mie de oi când se așează să facă popas. Și circumferința fiecărei potcoave e atât de mare, că o mie de bărbați cu o mie de cai ar avea loc în ea. Cât despre cele două urechi, ele ar putea acoperi Mâzendarân. Cornul unic e ca de aur și gol pe dinăuntru, și mii de ramificații au crescut pe el, dintre care unele s-ar potrivi unei cămile, altele unui cal, altele unui bou, altele unui măgar, mari și mici deopotrivă. Cu acest corn, va învinge și va risipi toată corupția cea rea, datorită strădaniilor făpturilor nocive.

Când acest măgar își va cufunda gâtul în ocean, urechile lui vor stârni groaza și toată întinderea de ape a oceanului va fremăta agitată, și coasta Ganavâdului va tremura. Când va scoate un răget, toate femelele făpturilor acvatice, dintre făpturile lui Aûharmazd, vor rămâne însărcinate; iar toate creaturile acvatice malefice însărcinate vor avorta când vor auzi acest strigăt. Când va urina în ocean, toată apa mării din cele șapte regiuni ale pământului se va purifica – tocmai de aceea, când măgarii ajung în apă, urinează în ea! –, după cum s-a spus: «O, tu, măgar cu trei picioare, dacă tu n-ai fi fost creat pentru apă, toată apa mării ar fi fost spurcată prin necurățenia, pe care otrava spiritului răului a adus-o în apa lui, prin moartea făpturilor lui Aûharmazd.»

Tîstar cuprinde mai bine apa mării cu ajutorul măgarului cu trei picioare. Despre ambra cenușie se spune că e balega măgarului cu trei picioare; căci dacă are multă hrană spirituală, umiditatea hranei lichide trece în urină, prin venele care aparțin corpului, iar balega este aruncată.]

[54] BERTHELOT, *Chimie au moyen âge*, III, p. 120.

[55] cap. XVIII (*Sacred Books* V, p. 65 și 67).

«It is necessary as a producer of the renovation of the universe, for they prepare its immortality therefrom.» «Some say it is the proper-curing, some the energeticcuring, some the all-curing.»[56]

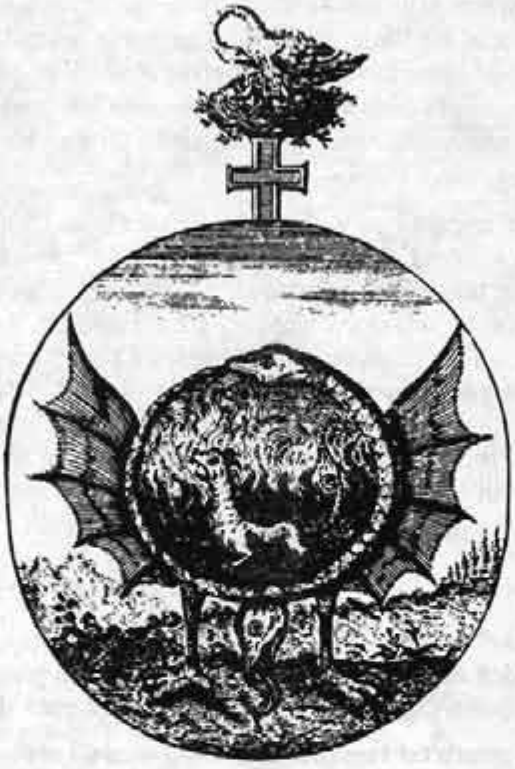

Imag. 256 Monstru fabulos conținând «massa confusa», din care se naște pelicanul (simbol pentru Christos și lapis).
Hermaphroditisches Sonn- und Mondskind (1752)

[537] Măgarul și copacul[57] sunt, evident, înrudiți, în virtutea faptului că semnifică ambii forța vitală, forța de procreație și puterea de a însănătoși. Este o autentică

[56] [El e necesar, ca producător al reînnoirii universului, căci din el se pregătește nemurirea sa. – Unii spun că el este adevăratul-remediu, alții leacul-cel-viguros, alții panaceul (cel-a-toate-lecuitor).] l.c., p. 65 și 66.

[57] În legătură cu împrejurarea ciudată că în copac se ascunde o șopârlă: «The evil spirit has formed therein, among those which enter as opponents, a lizard as an opponent in that deep water, so that it may injure the Hôm.» [Spiritul răului a format, printre cei care pătrund ca adversari, o șopârlă, ca adversar în această apă profundă, ca ea să strice Hôm-ul.] (*Bundahis*, cap. XVIII, l.c., p. 65). Hôm = Haoma, planta imortalității. În alchimie, «spiritus Mercurii» (spiritul lui Mercurius), care trăiește în copac, este reprezentat ca șarpe, salamandră sau Melusină; cea din urmă în *Ripley Scrowle*, unde șopârla este jumătate femeie și sărbătorește «coniunctio» (nunta) cu «filius philosophorum» (fiul filosofilor) (imag. 257). În *Verses belonging to an Emblematical Scrowle* (*Theatr. chem. Brit.*, p. 375) se spune: «And Azoth truly is my

echivalență primitivă: ambii sunt sau posedă *mana*. De altfel, alchimiștii arabi își obțin și «prima materia» din copacul de la soare-apune. În cartea lui *Abu'l-Qasim*[58] se spune:

«This prime matter which is proper for the form of the Elixir is taken from a single tree which grows in the lands of the West. ...And this tree grows on the surface of the ocean as plants grows on the surface of the earth. This is the tree of which whosoever eats, men an jinn obey him; it is also the tree of which Adam (peace be upon him!) was forbidden to eat, and when he ate thereof he was transformed from his angelic form to human form. And *this tree may be changed into every animal shape.*»

[538] Monstrul și copacul reprezintă amândoi elixirul, φάρμακον ἀθανασίας, alexipharmakonul și panaceul. Capacitatea copacului de a se transforma în orice vietate este atribuită și lui Mercurius, care poate îmbrăca toate formele (imag. 257).

[539] Măgarul este un «daemon triunus» (triplu demon, divinitate triplă), o trinitate chtoniană, pe care alchimia latină o reprezintă printr-un monstru cu trei capete și o identifică cu Mercurius, sarea (sal) și sulful (sulphur).[59] Nu voi menționa decât în treacăt zvonul antic referitor la adorația unui măgar în templul din Ierusalim și despre simulacrul de crucifix[60] de pe muntele Palatin; tot în treacăt menționez semnificația saturniană a lui Iehova și Jaldabaoth ca demiurgi, semnificație care apropie aceste figuri de «prima materia», saturniană ea însăși.

g) Licorna în tradiția iudaică

[540] În *«Talmud»*[61] se povestește că licorna a supraviețuit potopului, legată de arcă pe dinafară, fiindcă din pricina mărimii ei colosale nu putea fi luată în arcă. La fel a supraviețuit potopului Og, regele din Basan. Pasajul sună după cum urmează:

«E ușor de explicat, pentru cel care spune că potopul nu s-a abătut asupra țării lui Israel, că licorna a fost salvată; dar cum a fost ea salvată după cel care spune că potopul s-a abătut și asupra țării lui Israel? R. Jannai replică: ‹S-a luat în arcă un pui.› – Rabba b. Bar Hana a povestit însă că el a văzut un pui de licornă, care era atât de mare cât muntele Tabor; muntele Tabor măsoară patruzeci de parasange; circumferința gâtului lui era de trei parasange, iar

Sister, / Aud Kibrick forsooth is my Brother: / The Serpent of Arabia is my Name, / The which is leader of all this game.» [Iar Azoth este cu adevărat sora mea, și Kibrick cu adevărat fratele meu: șarpe din Arabia este numele meu, care conduce tot acest joc.]

[58] [Această materie fundamentală, care este aptă pentru natura elixirului, este extrasă dintr-un copac unic, care crește în Occident... Și acest copac crește pe suprafața oceanului, așa cum plantele cresc pe suprafața pământului. Și oricine mănâncă din acest copac, pe acela îl ascultă oamenii și spiritele; e același copac din care Adam (pacea fie cu el!) nu avea voie să mănânce, și din care, mâncând, a fost transformat, din forma lui angelică, în forma umană. Și acest copac poate lua forma oricărui animal.] *Kitab al-'ilm*, p. 23.

[59] [Cf. imag. 54; și *Paracelsus als geistige Erscheinung*, frontispiciu: O.C. 13, gravura I].

[60] [Cf. pl. XLIII în *Symbole der Wandlung*].

[61] L. GOLDSCHMIDT [ed.], *Der babylonische Talmud*, Berlin 1929-1936, X, p. 359 (Tratat Zebahim, fol. 113b).

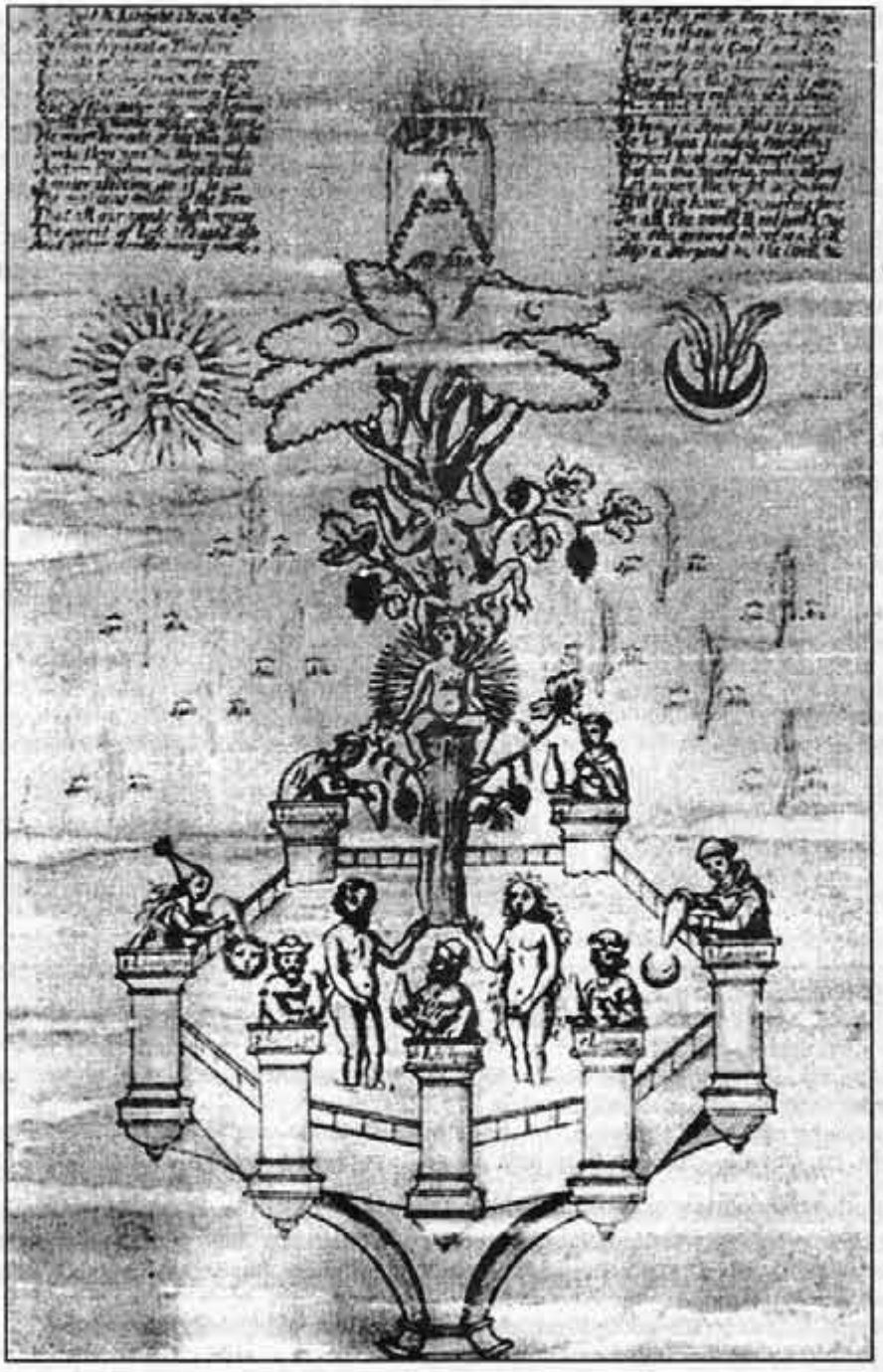

Imag. 257 Transformările lui Mercurius în timpul procesului. Melusina (Lilith), ca Sapientia, în copac.
Ripley Scrowle (1588)

capul lui era de o parasangă și jumătate, iar când se bălega astupa Iordanul.[62] R. Johanan replică: «S-a luat doar capul în arcă.» – «Dar maestrul a spus că numai capul măsura o parasangă și jumătate.» – «Poate că a fost luat atunci numai vârful nasului în arcă.» – «...Dar când arca se ridica pe apă?» – Res Laqis răspunse: «I s-au legat coarnele de arcă.» – «R. Hisda spuse, însă, că păcătuiseră prin căldură și tot prin căldură au fost pedepsiți.»[63] – «Cum s-a salvat, după părerea ta, arca?[64] Și în plus, unde era Og, regele din Basan?[65] Poate că s-a întâmplat un miracol pentru ei și (apa), de-o parte și de alta a arcei, a rămas rece.»»

[541] Colecția de midrash intitulată «*Pirke R. Eliezer*»[66] conține o versiune corespunzătoare acestei povestiri, în care Og călătorește agățat de o scară în exteriorul arcei (cap. 23).

[542] Targum Pseudo-Jonathan, comentând *Geneza*, 6, spune că Og se afla pe acoperișul arcei[67].

[543] După o legendă talmudică[68], Og este un descendent al unuia dintre îngerii căzuți menționați în *Geneza*, 6 care s-a unit cu fiicele oamenilor:

«Bagă de seamă, Sihon și Og erau frați; căci maestrul spuse: ‹Sihon și Og erau fiii lui Ahijas, fiul lui Sambazajs.›»[69] Comentariul lui Rashi spune în această privință că Sihon și Og erau fiii lui Ahijas, «care descindea din Shemhazai și Azael, cei doi îngeri care au căzut în vremea lui Henoch.»

[544] Talia colosală a lui Og e descrisă în mai multe locuri în «*Talmud*», cea mai «colosală» apărând în tratatul Nidda[70]:

«Abba Saul, sau, după unii, R. Johanan, spuse: ‹Eram gropar. Odată, vânând o căprioară, am dat peste femurul unui mort; am fugit trei parasange după ea, dar n-am ajuns-o, iar femurul nu se sfârșise încă. Când m-am întors, mi s-a spus: Era al lui Og, regele Basanului.›»

[545] Nu e imposibil ca între Og și licornă să existe o relație interioară: ambii scapă de potop priponiți cumva în afara arcei. Ambii sunt de o talie colosală. Apoi, după cum am văzut, licorna este comparată cu *muntele* Tabor, iar Og, la rândul lui, e asociat cu un munte: a smuls un munte din rădăcină, ca să-l arunce asupra taberei israe-

---

[62] Cf. pasajul paralel GOLDSCHMIDT, l.c., VIII, p. 203 (Tratat Baba Bathra, fol. 73b) și nota: «prin Re'em, respectiv Re'ima, trebuie să înțelegem licorna, după cum reiese din mai multe pasaje ale literaturii rabinice.»

[63] Apa era deci fierbinte, iar licorna ar fi trebuit să moară prin fierbere, chiar dacă i-ar fi rămas posibilitatea de a respira (cf. notele lui GOLDSCHMIDT).

[64] Aceasta trimite la *Geneza* 6, 14, unde rosturile arcii erau mânjite pe dinăuntru și pe dinafară cu smoală, care ar fi trebuit să se topească cu apă fierbinte. (Cf. notele lui GOLDSCHMIDT.)

[65] Legenda talmudică, după care Og a supraviețuit potopului, se găsește în tratatul Nidda, fol. 61a (GOLDSCHMIDT, XII, p. 552): «Căci se spune: (*Gen.* 14, 14) ‹Și un supraviețuitor veni să-i povestească lui Abraham Evreul›, și R. Johanan spuse: ‹Acela era Og, care scăpase de potop.›»

[66] După L. ZUNZ (*Die gottesdienstlichen Vorträge der Juden, historisch entwickelt*, Berlin, 1932, p. 289) apărută cel devreme în sec. al VIII-lea.

[67] Repovestire în: BIN GORION, *Sagen der Juden*, I, p. 208.

[68] *Der babylonische Talmud*, XII, p. 552 (Tratat Nidda), fol. 61a.

[69] Cel mai important dintre giganții menționați în *Geneză* 6, 4 (cf. notele lui GOLDSCHMIDT).

[70] Fol. 24b.

liților.[71] Într-un midrash[72] paralela e dusă și mai departe: licorna este un munte amenințat de un leu, iar, în legenda de mai sus, Og este ucis de Moise, «slujitorul lui Iehova», care în Vechiul Testament e atât de frecvent comparat cu leul. În midrash se spune:

«R. Hana bar Idi spuse: Pe vremea când David mai păzea turmele, merse și descoperi licorna (Re'em) dormind în deșert, și se gândi că era un munte, și se urcă pe ea și puse (turmele) să pască. Atunci licorna se scutură și se ridică în picioare. Atunci David se urcă în spinarea ei, călare, și ajunse până la cer. În clipa aceea David grăi (către Dumnezeu): «Dacă mă dai jos de pe această licornă, am să-ți construiesc un templu de o sută de coți, ca și cornul licornei.» ...Ce-a făcut Prea-Sfântul, lăudat fie El? A făcut să vină un leu, iar când licorna a văzut leul, s-a speriat de el, și s-a ghemuit la pământ în fața leului, pentru că el îi e rege, iar David coborî jos pe pământ. Dar când David zări leul, se sperie de el. De aceea se spune: «Scapă-mă din botul leului, așa cum m-ai ascultat (salvat) din coarnele taurului.»

[546] Un alt midrash[73] înfățișează licorna – aici numită nu Re'em, ci explicit «licornă» (ha-unicorius) – în luptă cu leul. Pasajul spune:

«Și există în ținutul nostru și licorna (ha-unicorius), care are un corn mare în frunte. Și există și mulți lei. Și când o licornă vede un leu, atunci îl împinge pe leu până lângă un copac, și vrea să-l lovească. Dar leul se deplasează din locul lui, iar licorna lovește cu cornul în copac, iar cornul ei pătrunde atât de adânc în copac, încât nu și-l mai poate scoate, și atunci leul vine și o omoară, dar uneori se întâmplă invers.»

[547] În «*Chymische Hochzeit*», ca și pe stema Angliei, leul și licorna sunt uniți (imag. 258): din punct de vedere alchimic, ambele sunt simboluri ale lui Mercurius, așa cum, din punct de vedere creștin, sunt alegorii ale lui Christos. Leul și licorna indică tensiunea contrariilor în interiorul lui Mercurius. Leul e apropiat de dragon ca animal periculos. Dragonul trebuie să fie ucis; leului îi sunt cel puțin labele retezate. Și licorna trebuie să fie îmblânzită; ca monstru, ea are însă o valoare simbolistică mai înaltă și este de natură mai spirituală decât leul. După cum arată RIPLEY, acesta poate lua însă și locul licornei. Cele două făpturi uriașe, Og și licorna, amintesc întrucâtva de Behemoth și Leviathan, cele două manifestări ale lui Iehova. Ca și aceștia, Og și licorna sunt personificări ale unor forțe demonice ale naturii, ca măgarul unicorn din «*Bundahis*». Puterea divinității nu se revelează numai în spirit, ci și în bestialitatea sălbatică din natură, în interiorul și în exteriorul omului. Divinitatea este ambivalentă, câtă vreme omul se situează în contextul naturii. Interpretarea lui Dumnezeu ca «summum bonum» (bine suprem, în sensul de *numai bine*) este, evident, «contra naturam» (împotriva firii). De aici păgânismul secret al alchimiei, pe care îl revelează ambivalența lui Mercurius. În opoziție cu aceasta, androginia lui Christos e concepută numai în plan spiritual și simbolic, deci în afara contextului natural. Dar existența unui oponent, a «Stăpânului acestei lumi», trădează polaritatea divinității revelate în Fiu, polaritate care se exprimă prin androginia Fiului.

---

[71] *Der babylonische Talmud*, I, p. 237 (Tratat Berachoth, Fol. 54b) și *Targum Pseudo-Jonathan* despre *Numere* 21, 35.

[72] La *Ps.* 22, 22 [nr. nou]: «Salvează-mă din botul leului, smulge-mă din coarnele taurului» – Cf. *Midrasch Tehillim* (ed. de SALOMON BUBER).

[73] *Über die Zehn Stämme* din *Ozar Midraschim* (ed. de J.D. EISENSTEIN), New York 1928, p. 468.

Imag. 258 Licornă și leu.
La Dame à la Licorne (sec. al XV-lea). Seria prezintă într-o succesiune cele cinci simțuri.

h) Licorna în China

[548] Licorna apare și în China. După «*Li-Ki*», există patru animale binevoitoare sau spirituale: și anume, licorna (K'i-lin)[74], phönixul, broasca țestoasă și dragonul. Li-

[74] Din *Ts'i-yüan* (Lexicon chinez), s.v. K'i-lin: Seamănă cu cerbul, e însă mai mare, cu coadă de bou și copite de cal; are un singur corn din carne, părul de pe spate are cinci culori,

Imag. 259 K'i-lin-ul vestește nașterea lui Confucius. *Un K'i-lin scuipă o tăbliță de jad.* Înainte de nașterea lui K'ung-tse un K'i-lin a venit în casa guvernatorului din Tsou și a scuipat o tăbliță de jad, cu următoarea inscripție: «Fiul cristalului de munte <literal: al apei-esență> va perpetua regatul prăbușit al lui Chou și va fi rege fără însemne regale.» Mama Yen se miră de aceasta și legă o panglică brodată de cornul K'i-lin-ului. El, petrecu două nopți acolo, apoi plecă.
Dintr-o lucrare chinezească ilustrată: SHENG-TSI-T'U, *Bilder von den Lebensspuren des Vollkommenen* (Confucius); aprox. sec. al XVIII-lea

corna are rangul cel mai înalt între animalele patrupede. Are trupul unui cerb, coadă de bou și copite de cal. Pe spinare are cinci culori diferite, iar pe burtă e galbenă. E blândă cu celelalte animale. Se spune că la nașterea împăraților buni sau a marilor înțelepți apare o licornă. Dacă e rănită, e semn rău. Prima oară a apărut în grădina Împăratului Galben. Mai târziu, două licorne au trăit la P'ing-yang, capitala împăratului Yao. O licornă i s-a arătat mamei lui Confucius, când era însărcinată cu acesta (imag. 259). Înaintea morții lui Confucius, s-a întâmplat ca prevestire, când un căruțaș a rănit o licornă (imag. 260). Este remarcabil că licorna mascul se numește K'i, iar femela Lin; prin unirea celor două caractere este desemnat termenul generic: K'i-lin.[75] Prin urmare, licorna este dotată cu androginie. Legătura ei cu phönixul și

părul de pe burtă e galben (sau cafeniu), nu calcă nici un fir viu de iarbă, nu mănâncă nici o făptură vie; se arată când apar suverani perfecți (shen-jen) și când regelui i se-mplinește Tao. [Legendele pentru imag. 259 și 260 au fost traduse din limba chineză de prof. E.H. VON TSCHARNER pentru ediția originală a acestui volum. Pentru legendele despre Confucius, cf. RICHARD WILHELM, *Kung-tse, Leben und Werk*, Stuttgart 1925, pp. 60 și 189].

[75] *Mythology of all Races*, VIII, London și Boston, 1928, p. 98.

Imag. 260 K'i-lin-ul anunță moartea lui Confucius. *Capturarea unui K'i-lin în timpul unei vânători de iarnă în vest.* În cel de-al paisprezecelea an (de domnie) al ducelui Ai (din Lu, 481) un K'i-lin a fost capturat în timpul unei vânători, iarna, în vest. K'ung-tse s-a cutremurat de aceasta și a încetat să mai scrie Ch'un-ts'in. *K'ung-ts'ung-tse* (culegere de povestiri despre Confucius) spune: În vreme ce stirpea lui Shu-sun (familie nobiliară în Lu) ardea mărăcini, prinseră un K'i-lin. Nimeni nu îl recunoscu. Îl aruncară la răscrucea Wu-fu. (Discipolul) Janyu raportă spunând: «Un corp de cerb cu un corn de carne, oare nu-i un monstru celest de rău augur?» K'ung-tse merse până acolo să-l vadă. El începu să plângă și spuse: «E un K'i-lin! K'i-lin-ul, animalul cel blând, apare și moare. Tao mi s-a sfârșit!».

Din aceeași lucrare chinezească ilustrată

dragonul se găsește și în alchimie, unde dragonul reprezintă forma inferioară a lui Mercurius, în vreme ce phönixul o reprezintă pe cea superioară.

[549] După cum am spus-o în repetate rânduri, cornul rinocerului este un alexipharmakon (antidot) și de aceea, chiar și în zilele noastre, el reprezintă unul dintre articolele favorite în comerțul între coasta Africii și China, unde este prelucrat ca pocal contra-otravă (antidot). «*Physiologus Graecus*» povestește că, dacă un șarpe otrăvea apa din adăpătoare, animalele așteptau, observând otrava, până intra o licornă în apă, «căci cornul ei e un simbol al crucii» (σταυρὸν ἐκτυκώσας τῷ κέρατι αὐτοῦ), și, bând, făcea să dispară puterea otrăvii.[76]

[76] p. 321, 10-17.

Imag. 261 Papă cu o licornă ca simbol al Spiritului Sfânt.
SCALIGER, *Explanatio imaginum* (1570); Scriere polemică la PARACELSUS, *Ein Auslegung der figuren so zu Nürenberg gefunden seind worden.*

i) Cupa de licornă

[550] Cupa vindecătoare nu e fără legătură cu «cupa salvării», adică Sfântul Potir, caliciul euharistic, și cu pocalul utilizat ca oracol. MIGNE îl amintește pe cardinalul TORQUEMADA, care avea întotdeauna o cupă de licornă pe masă: «La corne de licorne préserve des sortilèges»[77] (imag. 261 și 262) «Corn celest al Lunii» îl numeau grecii pe «Geryon, cel cu trei trupuri». El este «Iordan»[78], «omul hermafrodit prezent în toate făpturile», care «a făcut toate lucrurile», după cum rezumă HIPPOLYTOS doctrina naaseană. Și, în acest context, el menționează cupa lui Iosif și a lui Anakreon:

«Dar pasajul: «Nimic nu s-a făcut fără el»[79] se referă la lumea formelor, pentru că aceasta a fost creată fără ca el să capete ajutor de la al treilea și al patrulea (elemente ale cuaternității). Căci acesta este... pocalul din care, când regele bea, îți află prezicerile.»[80] Aceeași aluzie la acest mister o fac grecii, în versurile anacreontice:

Pocalul îmi spune,
despre ce trebuie să devin,
vorbindu-mi cu o tăcere fără glas.

Ajungea acest vers, pentru ca oamenii să cunoască pocalul lui Anakreon, care dezvăluie fără glas mistere inefabile. Căci se spune că e fără glas cupa lui Anakreon; dar ea îi vorbește, spune Anakreon, cu glas mut, spunându-i ce trebuie să devină, în sens spiritual și nu carnal, dacă vrea să audă secretul ascuns în tăcere. Și acest (secret) e apa, pe care Isus, la nunta cea

[77] [Cornul licornei apără de vrăji.] *Dictionnaire des sciences occultes*, s.v. «Licorne».
[78] Analogie la Γή-ρύων.
[79] *Ioan* 1, 3 sq.
[80] Este vorba aici de cupa lui Iosif (din *Gen.* 44, 4 sq.): «De ce ați răsplătit binele prin rău și mi-ați furat cupa de argint? Oare nu este aceasta (cupa) din care stăpânul meu bea și din care prezice?»

Imag. 262 Licornă Lunară.
Reversul unei medalii a lui ANTONIO PISANO (1499)

frumoasă, transformând-o, a făcut-o vin. Acesta este, se spune, marele și adevăratul început al semnelor (miracolelor), pe care Isus l-a săvârșit în Cana Galileii, revelând astfel împărăția cerurilor. Acest (început) este împărăția cerurilor, care este comoara îngropată în noi, ca o drojdie ascunsă în trei măsuri de făină.»[81]

[551] După cum am văzut deja, «cornul Lunii» are o strânsă legătură cu licorna. Aici, expresia desemnează, pe lângă Geryonul cu trei trupuri (Γηρυόνης τρισώματος[82]) și Iordan, pe omul hermafrodit, care este identic cu logos-ul lui Ioan (= Christos). «Al treilea și al patrulea» sunt apa și pământul. Aceste două elemente formează, pentru alchimist, partea inferioară a lumii din retortă, și HIPPOLYTOS le compară cu o cupă (κόνδυ). E cupa-oracol a lui Iosif și Anakreon. Transpuse în elemente, apa reprezintă conținutul, iar pământul conținătorul, cupa însăși. Conținutul este apa transformată de Isus în vin, reprezentată și de Iordan. Acesta din urmă desemnează logos-ul, ceea ce face evidentă analogia cu caliciul euharistic. Conținutul său este dătător de viață și mântuire, ca potirul din cartea a IV-a *Esra* (14, 39 sq.):

«Atunci am deschis gura și, iată, mi-a fost întinsă o cupă plină, care era ca și plină cu apă, a cărei culoare, însă, semăna cu focul. Am luat-o și am băut: și după ce băusem,
înțelegerea izvorî din inima mea,
pieptul mi se umflă de înțelepciune,
sufletul meu păstră amintirea.»[83]

[81] *Elenchos*, V, 8, 4-7. Trebuie să menționăm că, imediat după simbolurile mai sus pomenite, Elenchos alege reprezentările ithyfalice ale misterelor samotrace și pe Hermes Kyllenios ca analogii următoare misterului naasenian.

[82] HIPPOLYTOS pretinde că cele trei părți ale Geryon-ului sunt: rațională, psihică și chtoniană.

[83] *Die Apokryphen*, ed. de E. KAUTZSCH, Tübingen 1921, II, p. 400. – Amintesc echivalența alchimică: apă = foc.

Imag. 263 The Campion Pendant (văzut din față), făcut din cornul unui narval montat în aur emailat.
Pe spate se vede că fragmente de corn au fost smulse în scopuri medicinale.
(secolul al XVI-lea)

[552] Misterul cupei este și cel al cornului, iar acesta la rândul lui este esența licornei, simbol al forței, sănătății și vieții (imag. 263). Aceleași proprietăți le atribuie alchimiștii, după cum se știe, pietrei lor, pe care o descriu ca «carbunculus» [granată, piatră prețioasă roșu închis n.t.].[84] Această piatră se găsește, cum spune legenda, sub cornul licornei, așa cum relatează WOLFRAM DIN ESCHENBACH:

este un animal numit monîcirus:
recunoaște atât de bine fecioarele pure,
că adoarme în poala fecioarei;
noi dobândim inima animalului
și o punem pe rana regelui,
am luat și piatra carbunculus
din cornul din frunte al aceluiași animal,
care crește acolo, sub cornul său.[85]

[553] Cornul ca simbol al forței și vigorii[86] are caracter masculin. Dar în același timp este și o cupă care, ca receptacul, are semnificație feminină. Este vorba deci despre un «simbol unificator»[87], care exprimă polaritatea arhetipului (imag. 264).

[84] «In fine exibit tibi Rex suo diademate coronatus, fulgens ut Sol, clarus ut carbunculus ... perseverans in igne.» [În sfârșit regele îți va apărea încununat cu diadema, strălucind ca un Soare, luminos ca o granată... stabilit în foc.] (Citat din *Lilius* în: *Rosarium, Artis aurif.* II, p. 329.) Lapis este «lumină de granat scânteietoare»; «piatra de granat strălucind în lumina focului» (KHUNRATH, *Hyleal. Chaos*, p. 242; la fel în: *Amphitheatrum*, p. 202).

[85] *Parzifal*, IX, rândurile 1494-1501.

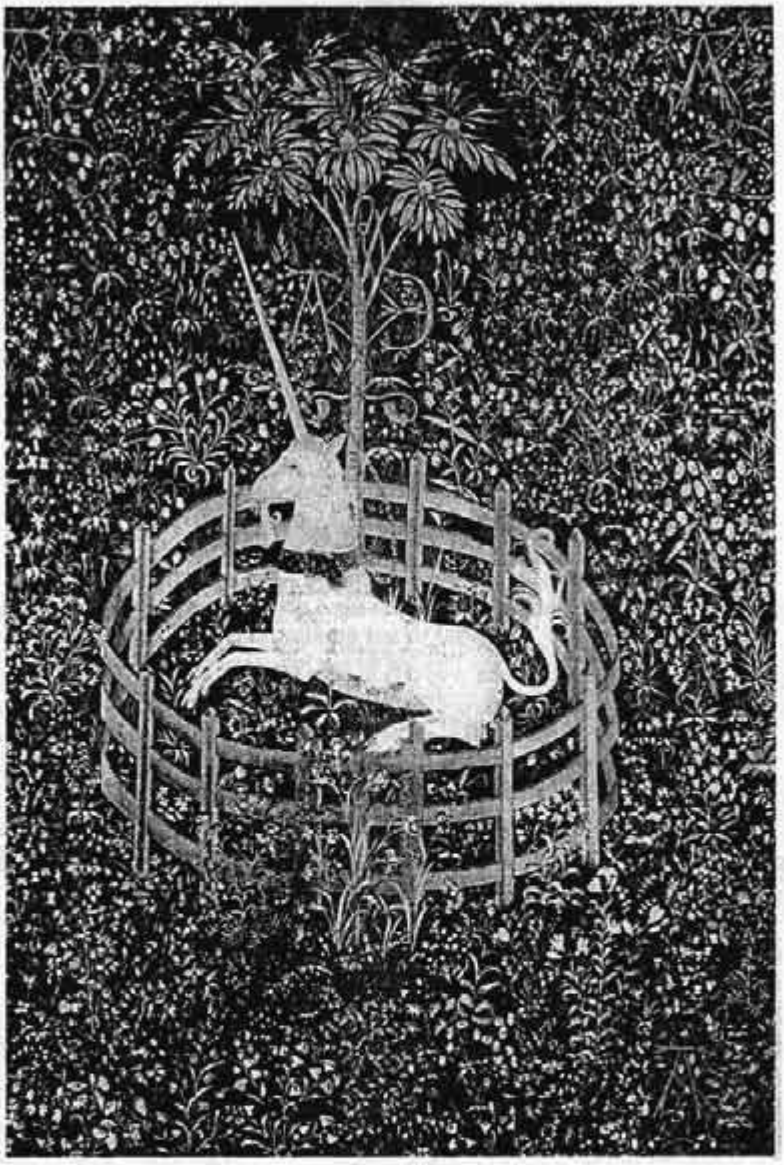

Imag. 264 Licornă într-o mandala cu arborele vieții.
«Vânătoarea licornei», din castelul Verteuil (sfârșitul sec. al XV-lea)

[554] Această trecere în revistă a simbolisticii licornei nu are alt scop decât exemplificarea raporturilor extrem de complicate și încâlcite între filosofia naturală

[86] SCHEFTELOWITZ, *Das Hörnermotiv in den Religionen*, în: *Archiv für Religionswissenschaft* XV (Leipzig 1912), p. 451 sqq.
[87] Cf. [JUNG] *Psychologische Typen*.

păgână, gnosticism, alchimie și tradiția ecleziastică, care a avut, în ce-o privește, cea mai profundă influență asupra concepției despre lume din alchimia medievală. Sper că acest exemplu a arătat clar cititorului meu în ce măsură alchimia era o mișcare religios-filosofică sau «mistică». Ea și-a atins punctul culminant în Weltanschauung-ul religios al lui GOETHE, așa cum apare în «*Faust*».

Imag. 265 Licornă cu imaginea ei în oglindă ilustrând deviza: «De moy je m'épouvante» [mă îngrozesc de mine].
BOSCHIUS, *Symbolographia* (1702)

Imag. 266 Vultur cu două capete, cu coroană papală și împărătească, simbol al regatului celor două lumi. Vulturul este acoperit de ochi (iluminare!).
(Vatican sec. al XV-lea)

EPILOG

Imag. 267 «Materia prima», ca dragon, e fertilizată de «Spiritul Sfânt», adică de «avis Hermetis» (pasărea lui Hermes).
ASHMOLE, *Hermes Bird* (1652)

[555] Niciodată nu s-a știut prea clar ce înțelegeau vechii filosofi prin lapis. Nu se poate răspunde satisfăcător la această întrebare, decât dacă se știe exact care era conținutul inconștient pe care îl proiectau astfel. Numai psihologia inconștientului poate rezolva o atare enigmă. Prin ea știm că atâta vreme cât un conținut rămâne în stadiul de proiecție, el este inaccesibil, ceea ce explică de ce lucrările acestor autori ne-au revelat atât de puține lucruri despre misterul alchimic. Dar beneficiul e cu atât mai mare în ce privește materialul simbolic, care e strâns legat de «*procesul de individuație*».

[556] Când ne ocupăm de alchimie, nu trebuie să neglijăm niciodată faptul că această filosofie a jucat un rol însemnat în Evul Mediu și că a dat naștere unei literaturi voluminoase, care a avut o influență întinsă asupra vieții spirituale a epocii. Paralela lapis-Christos ne arată cel mai clar până unde mergeau pretențiile alchimiei în această direcție. Acest fapt ar putea să explice – sau să scuze – incursiunile mele în domenii care, aparent, n-au nici o legătură cu alchimia. Când abordezi psihologia gândirii alchimice în general, trebuie să ții cont de raporturi care, din punct de vedere exterior, par să fie foarte îndepărtate de datele istorice. Dar dacă încercăm să înțelegem acest fenomen din interior, cu alte cuvinte din punct de vedere spiritual,

pornim atunci dintr-un punct central în care converg, în intimă vecinătate, lucruri cât se poate de îndepărtate în exterior. Întâlnim acolo acel psihic uman care, contrar conștiinței, abia dacă se transformă în decursul secolelor și în care un adevăr vechi de două mii de ani este și astăzi adevărat, viu și activ. Tot acolo găsim acele realități psihice fundamentale, care au rămas aceleași de milenii și care vor fi tot aceleași peste milenii. Văzute de acolo, epoca modernă și prezentul apar ca episoade ale unei drame care a început în vremuri străvechi și care se întinde, peste vremuri, până într-un viitor îndepărtat. Această dramă este o «aurora consurgens»: *devenirea conștiinței umanității.*

[557] Procesul alchimic al epocii clasice (din antichitate până pe la mijlocul secolului al XVII-lea) reprezintă în sine o explorare chimică, în care se amestecă, pe calea proiecției, material (= conținut) psihic inconștient. De aceea textele insistă frecvent asupra condiționării psihologice a operei. Conținuturile care intră în discuție sunt cele care sunt apte de a fi proiectate în materia chimică necunoscută. Din cauza caracterului impersonal, pur obiectiv al materiei, și proiecția care are loc este a unor arhetipuri impersonale, colective. În paralel cu viața spirituală colectivă a acelor secole, mai cu seamă imaginea spiritului prizonier în tenebrele lumii – cu alte cuvinte, nevoia de eliberare dintr-un stadiu de relativă inconștiență, resimțit ca dureros – este cea pe care omul o recunoaște în oglinda materiei și pe care o manipulează, prin urmare, în materie. Cum condiția psihologică a unui conținut inconștient este o realitate *potențială* (concretizată prin perechea de contrarii ființă – neființă), uniunea contrariilor joacă un rol prepodenderent în procesul alchimic. De aceea rezultatul are valoare de *simbol unificator*. Iar acesta are, de regulă, un caracter *numinos*.[1] Din acest fapt decurge, ca să zicem așa, în mod necesar, proiecția imaginii Mântuitorului, adică paralela lapis-Christos, și tot așa paralelismul între opera («opus») mântuitoare sau «officium divinum» (slujba divină) și «magisterium», cu diferența esențială, însă, că «opus»-ul creștin este un «operari» (o ofrandă), al celui care are nevoie de mântuire, în onoarea Dumnezeului salvator, în vreme ce «opus»-ul alchimic este efortul omului salvator în favoarea sufletului divin al lumii care doarme în materie și care așteaptă mântuirea. Creștinul câștigă fructele grației (divine) ex opere operato (grație operei săvârșite în el de Christos); alchimistul dobândește, din contră, ex opere operantis (grație celui care săvârșește propria operă) (în sens literal) un «remediu al vieții», care, pentru el, fie înlocuiește mijlocirea ecleziastică a grației divine, fie constituie o completare și o paralelă a operei de mântuire divină, care se continuă în om. În formula ecleziastică de «opus operatum» și «opus operantis» se întâlnesc ambele puncte de vedere, dar ele rămân ireconciliabile în semnificațiile lor ultime. De fapt e vorba despre antiteza societate / personalitate. Această problematică este modernă, în măsura în care a fost necesar să apară hipertrofia vieții colective din epoca noastră și nemaiauzita aglomerare a maselor pentru ca individul să devină conștient de sufocarea lui în structura maselor organizate. Colectivismul bisericii medievale nu a atins niciodată gradul de presiune care să fi ridicat problema raportului între individ și societate la rangul unei probleme de

[1] Cf. explicațiile mele în: *Psychologische Typen* (O.C. 6) cap. 5.

ordin general. De aceea această întrebare a rămas și ea la nivelul proiecției, lăsând epocii noastre privilegiul să o abordeze cu o conștiință măcar embrionară, sub masca unui individualism nevrotic.

[558] Dar înainte de această ultimă metamorfoză, alchimia a atins un ultim apogeu, și prin aceasta cotitura ei istorică, în «*Faust*»-ul lui GOETHE, care, de la început și până la sfârșit, este scăldat în gândire alchimică. Esențialul dramei faustice este cel mai clar exprimat în scena Paris-Elena. Pentru alchimistul medieval, această scenă ar fi însemnat misterioasa «coniunctio» a Soarelui și Lunii în retortă (imag. 268); omul epocii moderne, însă, recunoaște sub masca personajului Faust proiecția și, luând locul lui Paris sau al Soarelui, pune stăpânire pe Elena sau Luna, corelativul său feminin interior. Procesul, obiectiv în sine, al unirii, devine astfel expresia subiectivă a artistului («artifex»), adică, al alchimistului. În loc să recunoască drama, devine el însuși un personaj al ei. Imixtiunea subiectivă a lui Faust are dezavantajul de a lăsa să scape veritabilul scop al procesului, și anume producerea incoruptibilului. În loc de aceasta, Euphorion – care ar fi trebuit să fie «filius philosophorum», tocmai incoruptibilul și incombustibilul – arde în propria lui flacără, un ghinion pentru alchimist și o ocazie pentru psihologi să critice Faust, deși faptul în sine nu era neobișnuit. Căci orice arhetip, la prima lui apariție și câtă vreme rămâne inconștient, cuprinde omul în totalitatea sa și îl face să trăiască rolul corespunzător. De aceea Faust nu se poate abține să-l înlocuiască pe Paris pe lângă Elena, iar celelalte «nașteri» și forme de reîntinerire, precum băiatul vizitiu și homunculus, eșuează din vina aceleiași dorințe. E probabil rațiunea profundă pentru care întinerirea definitivă are loc abia post-mortem, cu alte cuvinte proiectată în viitor. Este oare o coincidență, că Faust, sub forma lui perfectă, poartă un nume pe care l-am întâlnit deja ca fiind al unuia dintre cei mai importanți alchimiști ai primelor timpuri: «Marianus» sau, în varianta mai uzitată, Morienus?

[559] Identificându-se cu Paris, Faust mută «coniunctio» din stadiul de proiecție în afara experienței psihologice personale și, prin aceasta, în conștiință. Acest pas decisiv semnifică nici mai mult nici mai puțin decât soluția enigmei alchimice și, ca urmare, salvarea unei părți din personalitate, rămasă inconștientă până atunci. Dar orice creștere a conștiinței poartă ascuns în ea pericolul inflației, așa cum o exprimă, cât se poate de clar, aspectul de supraom al lui Faust. Moartea lui Faust este o necesitate impusă de exigențele epocii, dar nu e un răspuns suficient. Nașterea și transformarea, care urmează unirii («coniunctio»), au trecut dincolo, deci în inconștient. Dar a rămas o problemă, pe care, după cum se știe, NIETZSCHE a reluat-o în «*Zarathustra*»: cea a transformării în supraom. Din păcate, el îl situează pe acesta într-o primejdioasă proximitate a omului din lumea noastră. Prin aceasta a trezit inevitabil resentimentul anticreștin; căci supraomul lui e un hybris al conștiinței individuale, care se lovește nemijlocit de forța colectivă a creștinismului – și trebuie să conducă la distrugerea catastrofală a individului. Se știe în ce fel și în ce forme deosebit de caracteristice a fost lovit NIETZSCHE de această fatalitate «tam ethice quam physice» (atât moral cât și fizic). Și care a fost răspunsul generațiilor următoare la individualismul supraomului nietzschean? Ele au răspuns printr-un colectivism, o organizare colectivă și o aglomerare a maselor «tam ethice quam physice», care a

Imag. 268 Fermentația filosofilor. «Fermentatio»: reprezentarea simbolică a «unirii spiritelor» («coniunctio spirituum»).
Rosarium philosophorum (1550)

Versurile de sub gravură spun:
«Dar Soarele este bine închis aici
Și udat cu Mercurul filosofilor.»

întrecut tot ce existase până atunci. Sufocarea personalității pe de-o parte, și un creștinism neputincios, rănit probabil de moarte, pe de altă parte: acesta este, în crudul său adevăr, bilanțul epocii noastre.

[560] Păcatul lui Faust a fost identificarea cu ceea ce trebuia să fie transformat și care fusese transformat. Abuzul lui NIETZSCHE a fost identificarea cu supraomul Zarathustra, cu acea parte a personalității care ajungea la conștiință. Dar putem vorbi despre Zarathustra ca despre o parte a personalității? Nu este el supraumanul, la care omul participă, ce-i drept, dar fără a fi el însuși? Oare Dumnezeu a murit cu adevărat, când NIETZSCHE i-a proclamat dispariția? Nu s-a întors, cumva, tocmai sub masca «supraumanului»?

[561] În goana lui oarbă după supraman, Faust provoacă moartea lui Philemon și Baucis. Dar cine sunt acești doi bătrâni modești? Când lumea își pierduse

credința și nu mai oferea un loc de odihnă ospitalier străinilor divini, Jupiter și Mercur, Philemon și Baucis au fost cei care i-au primit pe oaspeții supraumani, iar când Baucis voia să le jertfească ultima ei gâscă, atunci s-a produs metamorfoza: zeii și-au revelat adevăratul chip, coliba modestă a devenit templu, iar bătrânii s-au transformat în slujitori nemuritori ai sanctuarului.

[562] Într-un anumit sens, vechii alchimiști erau mai aproape de adevărul sufletesc atunci când voiau să elibereze spiritul arzător din elemente chimice și tratau misterul ca și cum s-ar fi aflat în sânul naturii obscure și mute. El era încă în afara lor. Dar evoluția conștiinței către un nivel superior trebuia să pună capăt cândva acestei proiecții și să restituie sufletului ceea ce de la bun început era de natură psihică. Dar ce devenise sufletul începând din secolul luminilor și în epoca raționalismului științific? El devenise identic cu conștiința. Sufletul era «ceea ce știu». Nu exista suflet în afara eului. Prin urmare, identificarea cu conținuturile retrase din proiecție a devenit inevitabilă. Trecuse de mult vremea în care, în cea mai mare parte a sa, sufletul se afla încă «în exteriorul corpului» și își imagina acele «maiora», pe care corpul nu le putea concepe. Conținuturile proiectate odinioară trebuiau, deci, să apară acum ca proprietatea sau ca fantasmele himerice ale unui eu conștient. Focul s-a răcit devenind aer, aerul a devenit vântul lui Zarathustra și a provocat o inflație a conștiinței care nu putea, evident, să fie reprimată decât prin cele mai redutabile catastrofe culturale, chiar prin acel potop pe care zeii l-au trimis împotriva umanității neospitaliere.

[563] O conștiință care suferă de inflație este întotdeauna egocentrică și nu e conștientă decât de propria sa prezență. Ea nu e în stare să învețe din trecut, e incapabilă să înțeleagă evenimentele contemporane, și nu poate trage concluzii corecte pentru viitor. E hipnotizată de ea însăși și de aceea nu te poți înțelege cu ea. Prin urmare e sortită catastrofelor, care pot chiar să o doboare. Inflația este în mod paradoxal o devenire inconștientă a conștiinței. Aceasta se întâmplă când conștiința își atribuie conținuturi ale inconștientului și pierde facultatea de discriminare, condiție sine qua non a oricărei conștiințe. Când, timp de patru ani, destinul a jucat un război de o atrocitate grandioasă pe scena Europei, un război pe care nimeni nu-l voia, nu s-a întrebat, ca să spunem așa, nimeni cine a provocat de fapt războiul și urmările lui. Nimeni nu și-a dat seama de faptul că omul european era posedat de ceva care îi răpea liberul arbitru. Această stare de posesiune și de inconștiență va persista, neclintită, până când într-o zi europeanul «se va speria de asemănarea lui cu Dumnezeu». Această metamorfoză nu poate porni decât de la individ; pentru că masele sunt fiare oarbe, ceea ce știm din plin. De aceea mi se pare că este destul de important, ca cel puțin câțiva indivizi, sau ca indivizii să înceapă să înțeleagă că există conținuturi care nu aparțin nici măcar eului, ci trebuie să fie atribuite unui non-ego (non-eu) psihic. Această operație trebuie îndeplinită întotdeauna, dacă vrem să evităm amenințarea unei inflații. Dispunem în acest scop de modele utile și edificatoare, pe care ni le propun poeții și filosofii, modele sau arhetipuri («archetypi») pe care le putem denumi remedii (= leacuri) pentru oameni și timpuri. Dar în tot ceea ce ei ne propun, nu e nimic care să poată fi propus maselor, ci întotdeauna un lucru ascuns, pe care nu ți-l poți propune decât ție însuți, în tăcere. Iar așa ceva

Imag. 269 «Artifex» și «soror mystica» (alchimistul și sora lui mistică) fac gestul secretului la sfârșitul operei («opus»).
Mutus liber (1702)

nu interesează decât o infimă minoritate; căci e mult mai comod să propovăduiești altor zeci de mii panaceul universal, pe care nici nu mai trebuie să-l folosești pentru tine însuți, și, se știe, orice suferință dispare când sunt destul de mulți împreună. În turmă nu există îndoială și, cu cât e masa mai mare, adevărul ei e mai bun – dar și catastrofele sunt mai mari.

[564] Ceea ce putem învăța din paradigmele noastre este în primul rând faptul că în suflet există conținuturi, că psihicul se supune unor influențe, a căror asimilare comportă cele mai mari primejdii. De vreme ce vechii alchimiști atribuiau misterul lor materiei, și de vreme ce nici Faust nici Zarathustra nu ne încurajează de fel să întrupăm în noi înșine acest mister, nu ne rămâne probabil nimic altceva decât să respingem pretenția arogantă a conștiinței că ea însăși ar fi psihicul, și să admitem că psihicul este o realitate, pe care posibilitățile actuale ale înțelegerii noastre nu pot să o sesizeze. Nu îl consider un obscurantist pe cel care își mărturisește ignoranța, ci pe acela, a cărui conștiință nu este încă suficient de evoluată pentru ca el să fie conștient de ignoranța sa. Cu alte cuvinte sunt de părere că speranța alchimiștilor că vor putea produce aur filosofic din materie, sau panaceul, sau piatra miraculoasă, pe de-o parte, este o iluzie provocată de proiecție, dar, pe de altă parte, corespunde unor fapte psihice care sunt de o mare importanță în psihologia inconștientului. Cum reiese din texte și din simbolistica lor, alchimistul a proiectat procesul de individuație în fenomenele de transformare chimică. Termenul științific «individuație» nu înseamnă cu nici un chip că e vorba de o stare de lucruri bine cunoscută și absolut clarificată.[2] El desemnează doar un domeniu de cercetare foarte obscur încă și care are nevoie să fie explorat: cel al proceselor de centralizare formatoare de personalitate în inconștient. E vorba despre procese vitale, care, prin caracterul lor numinos, au constituit dintotdeauna cel mai important stimulent în formarea simbolurilor. Și aceste procese sunt misterioase, în măsura în care propun rațiunii umane enigme, pen-

[2] cf. [Jung] l.c., definiție: «Individuation» (individuație).

Imag. 270 Phönix-ul ca simbol al învierii.
Boschius, *Symbolographia* (1702)

tru rezolvarea cărora ea se va strădui încă multă vreme, probabil în zadar. De altfel, nu e deloc sigur că rațiunea e instrumentul cel mai potrivit pentru aceasta. Nu degeaba alchimia se numește «artă», simțind, pe drept, că se ocupă de procese creatoare, care pot fi sesizate doar în experiența trăită, în vreme ce intelectul le poate doar descrie. Alchimiștii înșiși spuneau: «Rumpite libros, ne corda vestra rumpantur»[3], chiar dacă, pe de altă parte, insistau tocmai asupra studiului cărților. Dar *experiența trăită* este cea care duce la înțelegere (imag. 269).

[565] Am arătat în studiul precedent (*Traumsymbole* = Simboluri onirice) cum se prezintă o trăire de acest fel în experiența practică. Putem judeca din aceasta ce se întâmplă când abordezi cu seriozitate și interes necunoscutul sufletului. Deși formele experienței individuale sunt de o diversitate infinită, ele variază totuși, cum o arată și simbolica alchimică, în jurul unor anumite tipuri centrale, care sunt de ocurență universală. Ele sunt imaginile primordiale, din care religiile își iau, fiecare, adevărul lor absolut.

[3] «Rupeți cărțile, ca să nu vi se rupă inimile».

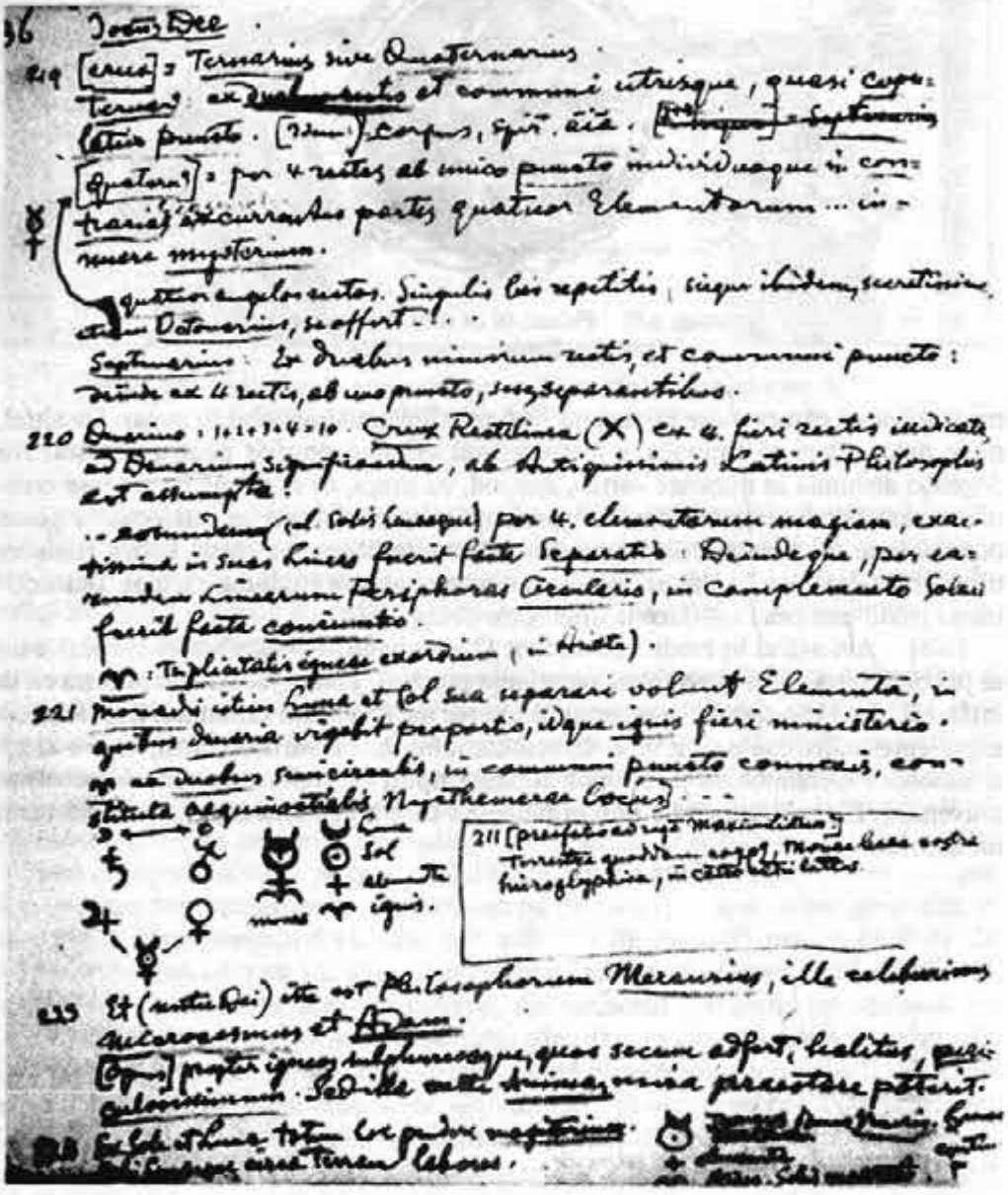

Imag. 271 Pagină de manuscris din Vol. VIII al Extraselor alchimice («Excerpta») ale lui C.G. Jung, 1940-1953.

ANEXE

INDICE DE IMAGINI

Bibliografia fiecărei opere este enunțată o singură dată complet. Atunci când se repetă, apare numărul respectiv între paranteze pătrate.

1 *Liber patris sapientiae* în: THEATRUM CHEMICUM BRITANNICUM collected with Annotations by Elias Ashmole, London 1652, p. 210. [Bibl. *A*] 12

2 *Mutus liber in quo tamen tota philosophica hermetica, figuris hieroglyphicis depingitur*, p. 11 (extras), în: BIBLIOTHECA CHEMICA CURIOSA seu rerum ad alchemiam pertinentium thesaurus instructissimus. Ed. de Johannes Jacobus Mangetus, 2 vol., Geneva 1702, I, Anexă. [Din motive tehnice, pentru reproducerea acestor imagini s-a folosit ediția din 1702 (în locul celei din 1677)]. 15

3 *Hermaphroditisches Sonn- und Mondskind. Das ist: Des Sohns deren Philosophen natürlich-übernatürliche Gebärung, Zerstörung und Regenerierung*, Mainz 1752, p. 28. 38

4 Foaia de titlu a operei *Le Tableau des riches inventions .. qui sont représentées le Songe de Poliphile*, Paris 1600, editată de BÉROALDE DE VERVILLE. 40

5 Cele șapte fecioare care se transformă. – *Le Songe de Poliphile* [Bibl. *B*]. 43

6 THENAUD, J.: *Traité de la cabale*. Ms. 5061 (sec. al XVI-lea), Bibliothèque de l'Arsenal, Paris. 46

7 HORAPOLLO: *Selecta hieroglyphica* (1597), p. 5 [Bibl. *B*]. 47

8 Gravură de J.Th. de Bry din: FLUDD, R.: *Utriusque cosmi maioris scilicet et minoris metaphysica, physica atque technica historica*, Oppenheim 1617, pp. 4 și 5. 48

9 *Tractatus qui dicitur Thomae Aquinatis de alchimia*. Ms. Voss. chem. F. 29, Fol. 53 și 87 (1520), Universitätsbibliothek, Leiden. 51

10, 11, 12 ELEAZAR, A.: *Uraltes chymisches Werk* ș.a.m.d., ed. a II-a Leipzig 1760, I pp. 84, 85, 98 [Bibl. *B*]. 52

13 *Pandora: Das ist die edlest Gab Gottes, oder der werde und heilsame Stein der Weysen*, ed. de H. Reusner, Basel 1588, p. 257. 53

14 BINYON, L.: *The Drawings and Engravings of W. Blake*. London 1922, Pl. 79. 55

15 *Emblematical Figures of the Philosophers' Stone*. Ms. Sloane 1316 (sec. al XVII-lea), British Museum, London. 56

16 KELLEY, E.: *Tractatus duo egregii, de Lapide philosophorum*. Hamburg și Amsterdam 1676, p. 101. 57

17 *Tractatus de alchimia*, Fol. 86. [9] 58

18 KOEMSTEDT, R.: *Vormittelalterliche Malerei*, Augsburg 1929, fig. 50. 59

19 BINYON, L., Pl. 102. [14] 60

20 *Tractatus ... de alchimia*, Fol. 94a. [9] 63

21 MYLIUS, JOHANN DANIEL: *Philosophia reformata continens libros binos*, Frankfurt 1622, p. 167, fig. 18. 64

22 *Mutus liber*, p. 11 (extras). [2] 65

23 *Figurarum aegyptiorum secretarum*, Ms. Biblioteca C.G. Jung Küsnacht, (sec. al XVIII-lea), p. 13. 66

24 Ms. (ca. 1400), Universitätsbibliothek, Tübingen. 68

25 *Rosarium philosophorum* (1550), în: ARTIS AURIFERAE quam chemiam vocant ... II, Basel 1593. 70

26 PRINZ, H.: *Altorientalische Symbolik*, Berlin 1915, p. 6. 71

27 CARBONELLI, G.: *Sulle Fonti storiche della chimica e dell'alchimia in Italia*. Roma 1925, fig. X. 72

28 BEISSEL, St.: *Die Geschichte der Verehrung Marias in Deutschland während des Mittelalters.* Freiburg i. Br. 1909, p. 105. 74

29 FLUDD, R.: *Summum bonum* (1629). Bibliothèque Nationale, Paris, Réserve td/30, 87. 75

30 *Ripley-Scrowle. Four Rolls drawn in Lübeck.* (1588). Ms. Sloane 5025, British Museum, London, nr. 1 (extras). 76

31 MAIER, M.: *Viatorium, hoc est, de montibus planetarum septem, seu metallorum,* Rouen 1651, p. 57. 79

32 TRISMOSIN, S.: *Splendor Solis,* în: AUREUM VELLUS oder der Güldin Schatz- und Kunstkamer, 1600. 81

33 *Le Songe de Poliphile,* p. 9. [4] 83

34 MYLIUS, J.D., p. 117, fig. 9. [21] 84

35 Codex Urbanus Latinus 899, Fol. 85 (sec. al XV-lea), Biblioteca Vaticana, Roma. 85

36 Din ilustrațiile la *Faust,* partea I, de EUGÈNE DELACROIX. 87

37 BOSCHIUS, J.: *Symbolographia sive de arte symbolica sermones septem.* Augsburg 1702, simbol DCCXXIII, Class. I, Tab. XXI. 88

38 *Tractatus ... de alchimia.* Fol. 95a. [9] 89

39 ZIMMER, H.: *Kunstform und Yoga im indischen Kultbild,* Berlin 1926, fig. 36. 90

40 Colecție privată. 91

41 SPENCE, L.: *The Gods of Mexico,* London 1923, p. 38. 93

42 CORNELL, H.: *The Iconography of the Nativity of Christ.* Uppsala 1924, p. 53. 94

43 WILHELM, R., și C.G. JUNG: *Das Geheimnis der Goldenen Blüte,* Gravură de frontispiciu, Olten 1971. 95

44 HERRLIBERGER, D.: *Heilige Ceremonien oder Religionsübungen der abgöttischen Völker der Welt.* Zürich 1748, Pl. XC, nr. 1. 96

45 KING, C.W.: *The Gnostics ad their Remains.* London 1864, fig. 14. 97

46, 47 ELEAZAR, A., Nrn. 4 și 3. [10] 97

48 STOLCIUS DE STOLCENBERG, D.: *Viridarium chymicum.* Frankfurt 1624, fig. VIII. 99

49 JACOBI, J.: *Die Psychologie von C. G. Jung,* Olten 1971, p. 14. 100

50 FLUDD, R., td/30, 87. [29] 102

51 VAN VREESWYK, G.: *De Groene Leeuw.* Amsterdam 1672, p. 123. 103

52 KING, C.W., fig. 6. [45] 103

53 KELLER, G., și A. STRAUB: *Herrad von Landsberg: Hortus deliciarum.* Straßburg 1879-1899, tabela XXXVIII. 105

54 *Rosarium philosophorum,* p. 359. [25] 106

55 Albertina, Viena. 109

56 CARBONELLI, G., fig. IX. [27] 111

57 CARBONELLI, G., fig. XI. [27] 113

58 Vitraliu, mănăstirea Königsfelden, Elveția (sec. al XIV-lea). [Color în: Königsfelden, Olten 1970, 1983, p. 67.] 114

59 JAMSTHALER, H.: *Viatorium spagyricum. Das ist: Ein gebenedeyter Spagyrischer Wegweiser.* Frankfurt 1625, p. 272. 117

60 MAIER, M.: *Secretioris naturae secretorum scrutinium chymicum,* Frankfurt a.M. 1687, Emblema XXI, p. 61. 120

61 LAIGNEL-LAVASTINE, M.: *Histoire générale de la médicine.* 3 vol., Paris 1936-1949, I p. 543. 121

62 LOEFFLER, K.: *Schwäbische Buchmalerei in romanischer Zeit.* Augsburg 1928, tabela 20. 122

63 LENORMANT, Ch., et J.J. WITTE: *Elite des monumentes céramographiques.* 8 vol., Paris 1844-1861, III Pl. LXXVIII. 123

64 GLANVILLE, B. de: *Le Propriétaire des choses.* (Tradus din: CORBICHON, J.: *Liber de proprietatibus rerum.)* Lyon 1482. 124

65 GILLEN, O.: *Iconographische Studien zum „Hortus Deliciarum" der Harrad von Landsberg.* Berlin 1931, p. 15. 125
66 CHAMPOLLION, J.F.: *Panthéon égyptien.* Paris 1825. Arhiva de imagini a revistei Ciba, Basel. 126
67 *Speculum humanaes salvationis.* Ms. 511 (sec. al XIV-lea), Bibliothèque Nationale, Paris. 127
68 Colecția Hahnloser, Berna. 129
69 Codex Urbanus Latinus 365 (sec. al XV-lea), Biblioteca Vaticana, Roma. 131
70 HAMMER, J. de: *Mémoire sur deux coffrets gnostiques du moyen âge,* Paris 1832, Tab. K. 133
71 SCHEDEL, H.: *Das Buch der Chroniken und Geschichten.* Nürnberg 1493, p. V. 134
72 MÜLLER, N.: *Glauben, Wissen und Kunst der alten Hindus.* Mainz 1822, Ta. II, fig, 17. 136
73 Codex Palatinus Latinus 412 (sec. al V-lea), Biblioteca Vaticana, Roma. 138
74 THENAUD, J. [6] 140
75 MÜLLER, N., Tab. II, fig. 40.[72] 141
76 PORTA, G. della: *De distillationibus libri IX.* Straßburg 1609. 143
77a, 77b ROSCHER, W.H. (ed.): *Ausführliches Lexikon der griechischen und römischen Mythologie,* Leipzig 1884-1890, p. 316. 144
78 MAIER, M.: *Symbola aureae mensae, duodecim nationum,* Frankfurt a.M. 1617, II, p. 57, Frontispiciu gravat. 147
79 BONUS, P.: *Pretiosa margarita novella de thesauro ac pretioissimo philosophorum lapide.* (Ed. de Janus Lacinius.) 148
80 *Speculum veritatis.* Codex Vaticanus Latinus 7286 (sec. al XVII-lea), Biblioteca Vaticana, Roma. 149
81 MAIER, M., p. 133.[60] 153
82 Dintr-un manuscris rusesc dn sec. al XVIII-lea. (Proprietate privată). 154
83 [69] 157
84 BOSCHIUS, J., Symbol CCLI, Class. I, Tab. XVI. [37] 158
85 *Recueil de figures astrologiques.* Ms. 14770 (sec. al XVIII-lea), Bibliothèque Nationale, Paris. 159
86 KELLEY, E., p. 109. [16] 161
87 INMAN, TH.: *Ancient Pagan and Modern Christian Symbolism Exposed and Explained.* New York 1879. 162
88 *Le Roman de Lancelot du Lac.* Ms. 116, Fol. 610v (sec. al XV-lea), Bibliothèque Nationale, Paris. 163
89 BOSCHIUS, J., simbol LXX, Class. I, Tab. IV. [37] 166
90 Fol. 82. [9] 168
91 THURNEISSER ZUM THURN, L.: *Qiunta esentia, das ist die höchste subtilitet, krafft und wirckung, beyder der fürtrefflichsten und menschlichem geschlecht am nützlichsten Künsten der Medicin und Alchemy.* Leipzig 1574, p. 92. 170
92 *Ripley Scrowle.* [30] 172
93 MICHELSPACHER, ST.: *Cabala, speculum artis et naturae, in alchymia.* Augsburg 1654. 175
94 BOSCHIUS, J., simbol XXX, Class II, Tab. II. [37] 176
95 (Joc de copii sau de băieți). – TRISMOSIN, S., Pl. XX. [32] 178
96 I p. 104. [61] 179
97 MAIER, M., p. 183. [31] 180
98 Codex Palatinus Latinus 412 (sec. al XV-lea), Biblioteca Vaticana, Roma. 181
99 Fol. 74. [9] 183
100 STRAUSS, H.A.: *Der astrologische Gedanke in der deutschen Vergangenheit.* München 1926, p. 54. 186
101 CLEMEN, P.: *Die romanische Monumentalmalerei in den Rheinlanden.* 2 vol., Düsseldorf 1916, fig. 195, p. 260. 187

102	BUDGE, E.A.W.: *Osiris and the Egyptian Resurrection.* London 1909. Frontispisiu (extras).	188
103	(Mireasă și mire).– Accademia, Veneția.	189
104	PETRUS LOMBARDUS, *De sacramentis.* Codex Vaticanus Latinus 681 (sec. al XV-lea), Biblioteca Vaticana, Roma.	190
105	*Speculum humanae salvationis.* [105]	192
106	CARBONELLI, G., p. 155, fig. 189 (extras). [27]	193
107	*Speculum humanae salvationis.* [105]	194
108	MÜLLER, N., Tab. I, fig. 91. [72]	195
109	MOLSDORF, W.: *Christliche Symbolik der mittelalterlichen Kunst.* (Hiersemanns Handbücher X) Leipzig 1926, tabela VI.	196
110	STEVENSON, J.: «Ceremonial of Hasjelti Dailjis and Mythical Sand Painting of the Navadjo Indians». În: *Eighth Anual Report of the Bureau of Ethnology to the Secretary of the Smithonian Institution 1886/87* (Washington 1891) pp. 229-285, Pl. CXXI.	198
111	(Coada de păun) – BOSCHIUS, J., simbol LXXXIV, Class. I, Tab. V. [37]	200
112	TRISMOSIN, S., La Toyson d' or, frontispiciul ediției franceze [32]	202
113	Mutus liber, p. 14 (detaliu) [2]	205
114	MYLIUS, J.D., p. 96, fig. 1 [21]	206
115	JAMSTHALER, H., p. 118 [59]	208
116	Fascicol (scrieri hermetice) 6577 (sec. al XVII-lea), Bibliothèque de l'Arsenal, Paris	209
117	ALBERTUS MAGNUS: *Philosophia naturalis*, Basel 1560	211
118	THEATRUM CHEMICUM BRITANNICUM, p. 350 [1]	213
119	GEBER (Jabir ibn Hayyan): *De alchimia libri tres.* Straßburg 1529, pagina de titlu	214
120	BARCHAUSEN, J.C.: *Elementa chemicae.* Imprimate R. 6927, fig. 75 (1718), Bibliothèque Nationale, Paris	215
121	Ms. Sloane [p. 22] 5245, *Cabala Mineralis*, Fol. 2, British Museum, London	216
122	NORTON, S.: *Mercurius redivivus, seu Modus conficiendi lapidem philosophicum tum album, quam rubeum e Mercurio*, Frankfurt 1630	217
123	*Hermaphroditisches Sonn – und Mondskind*, p. 16 (detaliu) [3]	218
124	*Mutus liber*, p. 113 (detaliu) [2]	220
125	MYLIUS, J.D., p. 354, fig. 5 [21]	221
126	HILDEGARD VON BINGEN: *Scivias* Ms (sec. al XII-lea), Mănăstire de călugări (Sf. Hildegard), St. Rupertus, Bingen	223
127	BARCHUSEN, J.C., fig. 76 [120]	224
128	ZADITH BEN HAMUEL (Zadith Senior): *Die chemia antiquissimi philosophi libellus.* Straßburg 1566	226
129	*Tractatus qui dicitur Thomae Aquinatis de alchemia*, fol. 60a (detaliu) [9]	227
130	BARCHUSEN, J.C., fig. 58-61 [120]	228
131	*Miscellanea d'Alchimia.* Ms. Ashburnham 1166 (sec. al XV-lea), Biblioteca Medicea-Laurenziana, Florenz	231
132	*Mutus Liber*, fig. 3 [2]	233
133	*Mutus Liber*, p. 6 [2]	235
134	BARCHUSEN, J.C., fig. 2 [120] sau [?]: TRISMOSIN, *Splendor solis* [32]	238
135	*Miscellanea d'Alchimia* [131]	240
136	BARCHUSEN, J.C., fig. 2 [120]	245
137	JAMSTHALER, H., p. 27 [59]	246
138	MAIER, M., p. 85 [60]	248
139	HARRISON, J.E.: *Themis. A Study of the Social Origins of Greek Religion* Cambridge 1912, p. 295, fig. 78	249
140	*Tractatus...de alchimia*, fol. 99 [9]	253
141	KELLEY, E., p. 118 [16]	254
142	LIBAVIUS, A.: *Alchymia ... recognita, emendata et aucta.* Frankfurt 1606, Commentarium II, p. 55	255

143 *Mutus Liber*, p. 7 (detaliu) [2] 257
144 MAIER, M.: *Tripus aureus, hoc est, Tres tractatus chymici selectissimi* în: Museum hermeticum reformatum et amplificatum, Frankfurt 1678, p. 333 [Bibl. *B*] 259
145 KUNRATH, H.: *Amphitheatrum sapientiae aeternae solius vere, Christiano-Kabalisticum, divino-magicum... Tertiunum, Catholicon*, Hanau 1604, Tab III 260
146 VALENTINUS, B.: *Duodecim claves*, clavis II, p. 369 [144] 261
147 Codex Marcianus (Venetia, sec. al XI-lea): BERTHELOT, M.: *Collection des anciens alchimistes grecs*, Paris 1887, p. 132 262
148 *Figurarum aegyptiorum secretarum* [23] 263
149 *La Sagesse des anciens*. Ms. (sec. al XVIII-lea) proprietatea autorului 264
150 *Speculum veritatis* [80] 265
151 IZQUIERDO, S.: *Praxis Exercitiorum spiritualium P.N.S. Ignatii*, Roma 1695, p. 72 267
152 *Tractatus...de alchimia*, fol. 73 [9] 268
153 KELLEY, E., p. 108 [16] 269
154 KELLEY, E., pp. 122 și 125 [16] 270
155 KELLEY, E., pp. 122 și 125 [16] 270
156 DURRIEU, P.: *Les très Riches Heures de Jean de France, Duc de Berry*, Paris 1904, pl. 13 271
157 *Figurarum aegyptiorum secretarum*, p. 1 [23] 273
158 MOLSDORF, W., plX [109] 275
159 *Les Grandes Heures du Duc de Berry*. Ms. Latin 1919 (1413), Bibliothèque Nationale, Paris 278
160 ELEAZAR, A., p. 10 [10] 282
161 *Mutus Liber*, p. 7 (detaliua) [2] 283
162 MAROLLES, M. de: *Tableaux du temple des muses*, Ed. de Z. Chatelain, Amsterdam 1733, pl. I 284
163 MYLIUS, JJ., Fig. 1, p. 96 [21] 287
164 *Figurarum aegyptiorum secretarum*, p. 45 [23] 290
165 CARTARI, V.: *Le Immagini de i dei de gli antichi*, Lyon 1581, p. 400 (ed. franceză de A.D. VERDIER: Les Images des dieux des anciens, Lyon 1581). 291
166 TRISMOSIN, S., pl. VII [32] 293
167 *Rosarium philosophorum* [25] 294
168 LAMBSPRINCK, *De lapide philosophico figures et emblemata*, fig. 13 [Bibl. *A*] MUSAEUM HERMETICUM, p. 367 295
169 *Rosarium philosophorum* [25] 296
170 *Biblia pauperum* (ed. germană 1471): Neue Ausgabe der Gesellschaft der Bibliophilen. Weimar 1906, fig. 170 298
171 DOELGER, F.J.: *Die Fischdenkmäler in der frühchristlichen Plastik, Malerei und Kleinkunst*, Münster, W. 1927, pl. IV 163 (Vatican) 299
172 *Speculum humanae salvationis* [67] 300
173 STOLCIUS DE STOLCENBERG, D, fig. CI [48] 301
174 EISLER, R.: *Orpheus – the Fisher*, London 1921, pl. XLVII [Bibl. *B*] 302
175 MAIER, M.: *Scrutinium Chymicum*, Emblema XXIV [60] 303
176 Psaltirea Chludoff, Mănăstirea de călugări a Sf. Nicolae din Prădrasch, Rusia. Din: TIKKANEN, J.J.: *Die Psalterillustration im Mittelalter*, Helsingfors 1895, I p. 24, fig. 22 303
177 *Biblia pauperum*, fig. 170 [170] 304
178 *De summa et universalis medicinae sapientiae veterum philosophorum*, Ms. 974, fig. 18 (sec. al XVIII-lea), Bibliothèque de l'Arsenal, Paris 305
179 LAMBSPRINCK, p. 371 [168] 306
180 MOLSDORF, W., pl. I [101] 307
181 BOSCHIUS, J., symbol CXII, clasa I, tab.VII [37] 308
182 CLEMEN, P., p. 397 [101] 309

183	LAJARD, J.B.F.: *Mémoire sur une répresentation figurée de la Vénus orientale androgyne* (Nouvelles Annales de l'Institut archéologique I), Paris 1836, p. 163	310
184	EHRENSTEIN, Th.: *Das Alte Testament im Bilde*, Wien 1923, p. 181	310
185	VALENTINUS, B., clavis IX, p. 415 [146]	311
186	KOEMSTEDT, R., fig. 79: DIOSCORIDES: *De materia medica* (sec. al V-lea)[18]	312
187	LAIGNEL-LAVASTINE, M., I, p. 148 [61]	314
188	MYLIUS, J.D., p. 316 [21]	315
189	BOSCHIUS, J., symbol LVII, class. III, tab. IV [37]	316
190	FOERSTEMANN, E. [ed.]: *Fragment aus einer altmexikanischen Mayahandschrift in der Königlischen Öffentlichen Bibliothek zu Dresden*. Dresden 1892, pl. XXVI (detaliu)	316
191	SPRINGER, A.: *Handbuch der Kunstgeschichte*, ed. a șaptea, 4 vol., Leipzig 1902-1904, II, p. 194, fig. 254	318
192	BÖHME, J.: *De signatura rerum. Das ist: Von der Geburt und Bezeichnung aller Wesen*, în: Theosophische Schriften, Amsterdam 1682, frontispiciu.	320
193	*Trèsor des trèsors*, Ms. 975, fig. 11 și 12 (aprox.1620-1650), Bibliothèque de l'Arsenal, Paris	322
194	BARCHUSEN, J.C., fig. 9 [120]	323
195	HILDEGARD VON BINGEN: *Liber divinorum operum*. Codex 1942, fol. 9r (sec. al XII-lea), Biblioteca governativa, Lucca.	327
196	*Ripley Scrowle*, Nr.2 (detaliu) [30]	328
197	PEREGRINUS: *Speculum virginum, seu Dialogus cum Theodora virgine*. Codex Palatinus Latinus 565 (nr.13), Biblioteca Vaticana, Roma.	331
198	*Hermaphroditisches Sonn – und Mondskind*, p. 54 [3]	332
199	JAMSTHALER, H., p. 75 [59]	333
200	MYLIUS, J.D., p. 126, fig. 13 [21]	335
201	*Tractatus... de alchimia*, fol. 53 [9]	338
202	EISLER, R., pl. LIX [174]	339
203	KING, C.W., pl. III, fig. 7 și 2; p. 119 [45]	340
204	KING, C.W., pl. III, fig. 7 și 2; p. 119 [45]	340
205	KING, C.W., pl. III, fig. 7 și 2; p. 119 [45]	341
206	TIKKANEN, J.J., I p. 25, fig. 25 [176]	342
207	EHRENSTEIN, Th., p. 699 [184]	343
208	*Turba philosophorum*. Codex Latinus 7171 (sec. al XVI-lea), Bibliothèque Nationale, Paris	344
209	BALDUINUS, C.A.: *Aurum superius et inferius aurae superioris et inferioris hermeticum*. Frankfurt si Leipzig 1675, frontispiciu.	345
210	MAIER, M., Emblema I [60]	346
211	*Recueil des fausses Décrétales*. Ms. (sec al XIII-lea), Bibliothèque de Paris	347
212	*Speculum humanae salvationis* [67]	348
213	EHRENSTEIN, Ms., p. 384: *Bible moralisée* (sec. al XIII-lea) [184]	350
214	NORTON, S., fig. 2 [122]	352
215	*Mutus Liber*, p. 15 [2]	354
216	MELCHIOR CIBINENSIS, *Symbolum*, în: MAIER, M., p. 507 [78]	356
217	ELEAZAR, A. (Abraham le Juif): *Livre des figures hiérogliphiques*. Ms. francez, 1765 (sec. al XVIII-lea), Bibliothèque Nationale, Paris.	358
218	MYLIUS, J.D., p. 224, fig. 4 [21]	360
219	TRISMOSIN, S., pl. VIII [32]	361
220	Codex Urbanus Latinus 899, fol. 68r (sec. al XV-lea), Biiblioteca Vaticana, Roma	363
221	NORTON, S.: *Catholicon physicorum, sau Modus conficiendi tincturam physicam et alchymicam*. Frankfurt 1630, fig. LXXXIII	365
222	CRISTOFORO (?): *Il sogno della Vergine* (aprox.1350) Pinacoteca di Ferrara. Din colecția de tablouri a Dr. C.A. Meier, Zürich	366

223 MYLIUS, J.D., p. 243, fig. 6 [21] 367
224 *Das Buch der heiligen Dreifaltigkeit*. Codex Germanicus 598 (1420), Staatsbibliothek, München 369
225 MAIER, M.: *Scrutinium chymicum*, Emblema IV [60] 370
226 *Trésor des trésors* [193] 371
227 BRANT, S.: *Hexastichon... in memorabiles evangelistarum figuras*. o.O. 1503 372
228 *Ripley Scrowle*, Ms. Add.10302 [30] 373
229 *Hermaphroditisches Sonn – und Mondskind*, p. 44 [3] 374
230 Dintr-un manuscris (sec. al XVIII-lea) aflat în posesia șefului de canton Dr. C. Rusch, din Appenzell 375
231 *Pandora*, p. 225 [13] 376
232 Speculum Trinitatis din : *Pandora*, p. 253 [13] 378
233 Școala franceză (1457). Museum Basel 379
234 *Rosarium philodophorum* [25] 380
235 *Rosarium philodophorum* [25] 384
236 KELLEY, E., p. 114 [16] 386
237 *Mutus Liber*, p. 7 (detaliu) [2] 387
238 ELEAZAR, A., fig. II, 10 [10] 389
239 AMANN, J. [ilustr.]: *Ein neuw Thierbuch*. Versuri de G.O.Schaller, Frankfurt 1569 390
240 LAMBSPRINCK, fig. III, I, p. 337 [168] 391
241 *Tractatus... de alchimia*, fol. 87 [9] 393
242 Inițială din: *Historia animalium cum picturis* Ms. Harley 4751, fol. 6v, British Musseum, London 394
243 MERZ, W.: *Oberrheinische Wappen und Siegel*, Zürich 1927, p. 33 395
244 Desen de mână al lui GIOVANNI BATTISTA BENEVENUTI, numit ORTOLANO: Din colecția de desene de mână a lui A.O. Meyer, Hamburg. *Auctions-Katalog* 184 al lui C.G. Börner, Leipzig, pl. 30 396
245 GYSIN, E., *Gotische Bildteppiche der Schweiz*, Basel 1941, pl. 5 (Bildeppich, 1480) 397
246 ZEMP, J.: *Die Backsteine von S.Urban*. Zürich 1898, p. 169 398
247 TIKKANEN, J.J., I, p. 43 [176] 398
248 *Trésor de sapience*. Ms. 5076 (sec. al XV-lea). Bibliothèque de l'Arsenal, Paris 399
249 BOCK, H.: *Kräuterbuch*, Straßburg 1595, p. 391. Din arhiva de ilustrații a revistei Ciba, Basel. 401
250 Acva-forte a monogramistului E.S. din urmarea la *Das Größere Kartenspiels* (în jur de 1463), în: GEISBERG, M.: *Die Kupferstiche des Meisters E.S.*, Berlin 1924, pl. L 269. 402
251 *Ripley Scrowle*, nr.4 (detaliu) [30] 403
252 *Les Triomphes de Pétrarque*. Ms. 594 de Louis XII, fol. 134 (sec. al XVI-lea), Bibliothèque Nationale, Paris. Din Eranos-Archiv, Ascona [Elveția]. 404
253 KING, W., pIII, fig. 8 [45] 406
254 POMMET, P.: *Histoire générale des drogues*. Paris 1694, II, p. 78. Din arhiva de ilustrații a revistei Ciba, Basel. 407
255 Miniatură indiană din sec. al XVIII-lea, proprietatea autorului. 409
256 *Hermaphroditisches Sonn – und Mondskind*, p. 57 [3] 411
257 *Ripley Scrowle*, nr.3 (detaliu) [30] 413
258 *La Dame à la Licorne* (Serie de tapiserii, reprezentând cele cinci simțuri, din sec. al XV-lea) Musée de Cluny, Paris. Din arhiva de ilustrații a revistei Ciba, Basel. 416
259 SHENG-TSI-T'U: *Bilder von den Lebensspuren des Volkommenen (Konfizius)*, o.O. und J. (aprox. sec. al XVIII-lea). Din colecția de tablouri Dr.G. Dekker, Meilen. 417
260 SHENG-TSI-T'U: *Bilder von den Lebensspuren des Volkommenen (Konfizius)*, o.O. und J. (aprox. sec. al XVIII-lea). Din colecția de tablouri Dr.G. Dekker, Meilen. 418
261 SCALIGER, P.: *Explanatio imaginum. P. Prinicpis de la Scala primi tomi Miscellaneorum de rarum causis*. Köln 1570, p. 84 (Lucrare polemică la: PARACELSUS, *Ein Auslegung der figuren, so zu Nürnberg gefunden seind worden.*) 419

262	Ein auslegung der figuren so zu Nürnberg gefunden seind worden, gefürt in grunt der magischen weissagung durch doctorem Theophrastum von Hohenheim. Basel (?) 1569, fig. 18. [interpretarea imaginilor papei, pretinsul abate Joachim con Fiore] din: *Theophrast von Hoheim gen. Paracelsus Sämtliche Werke* XII, p. 554. Ed. de Karl Sudhoff și Wilhelm Matthiesen, 15 vol., München și Berlin, 1922-1935	420
263	EVANS, J.: *Magical Jewels of the Middle Ages and the Renaissance*. Oxford 1922.	421
264	Dintr-un catalog de la Metropolitan Museum of Art, New York 1938: *The Unicorn Tapestries*, fig. 6	422
265	BOSCHIUS, G., symbolon LXXXIX. Class. I, tab.5 [37]	423
266	Codex Palatinus Latinus 412 (sec. al XV-lea), Biblioteca Vaticana, Roma	424
267	Cap de pagină (ornament) la tratatul *Hermes Bird* de E. ASHMOLE, p. 213 [1]	427
268	*Rosarium philodophorum* [25]	430
269	*Mutus Liber*, p. 14 (detaliu) [2]	432
270	BOSCHIUS, J., symbolon DCVI, Class. I, tab. XXVI [37]	433
271	Biblioteca autorului, Küsnacht – Zürich	434

BIBLIOGRAFIE

A. Colecții de tratate alchimice ale unor diverși autori

ALCHEMIA, De. Nürnberg 1541.

I Gebri Arabis *summae perfectionis* metallorum, sive perfecti magisterij libri II [pp. 20-205]
II Rosarius minor [pp. 309-337]
III Hortulanus: Super Tabulam smaragdinam *commentarius* [pp. 304-373]
IV *Tabula smaragdina* Hermetis Trismegisti [p. 363]

ARS CHEMICA, quod sit licita exercentibus, probationes doctissimorum iurisconsultorum, Strassburg 1566.

I Septem tractatus seu capitula Hermetis trismegisti, aurei [pp. 7-31]: *Tractatus aures*
II *Tabula smaragdina* Hermetis Trismegesti [p. 32 sq.]
III *Consilium coniugii* de massa solis et lunae [pp. 48-263]

ARTIS AURIFERAE quam chemicam vocant ... 2 vol. Basel 1593.

Vol. I
I Turba philosophorum [două versiuni: pp. 1-65; 66-139]
II Allegoriae super librum Turbae [pp. 139-145]
III Enigmata ex visione Arislei philosophi, et allegorijs sapientum [pp. 146-154]: *Visio Arislei*
IV In Turbam philosophorum exercitationes [pp. 154-182]
V *Aurora consurgens:* quae dicitur aurea hora [pp. 185-246; numai partea a II-a]
VI Rosinus ad Sarratantam episcopum [pp. 277-319]
VII Practica Mariae Prophetissae in artem alchimicam [pp. 319-324]
VIII Liber trium verborum Kallid acutissimi [pp. 352-361]
IX Merlini allegoria profundisimum philosophi lapidis arcanum perfecte continens [pp. 392-396]
X Liber de arte chimica [pp. 575-631]

Vol. II
XI Morienus Romanus: Sermo de transmutatione metallorum [pp. 7-54]
XII *Rosarium philosophorum* [pp. 204-384; conține a doua versiune a lui p. 246 sqq.]

AUREUM VELLUS oder der Güldin Schatz und Kunstkammer [f. l.] 1600.

I [Trismosin:] Splendor solis [pp. 8-93]
II Melchior, Kardinal und Bischof von Brixen: Ein Philosophisch Werck und Gesprech von dem Gelben und Roten Man [pp. 301-337]

BIBLIOTHECA CHEMICA CURIOSA seu rerum ad alchemiam pertinentium thesaurus instructissimus. Ed. de Johannes Jacobus mangetus, 2 vol. Genf 1702.

Vol. I
I Hoghelande: De alchimiae difficultabitus [pp. 336-368]
II Hermes Trismegistus: *Tractatus aureus* de lapidis physici secreto [pp. 400-445]
III Turba philosophorum [pp. 445-465: a doua versiune pp. 480-494]
IV Allegoriae sapientum supra librum Turbae XXIX distinctiones [pp. 467-479]
V Geber: *Summa perfectionis* magisterii [pp. 519-557]
VI Lullius: Compendium artis alchymiae et naturalis philosophiae secundum naturalem cursum [pp. 875-878]
VII Raymundus Lullius: *Codicillus* seu vade mecum aut cantilena [pp. 880-911]
VIII Altus: *Mutus liber*, in quo tamen tota philosophia Hermetica, figuris hieroglyphicis depingitur [o serie de imagini începând cu p. 938]

Vol. II
IX Bonus: Margerita pretiosa, novella correctissima [pp. 1-80]

X Rosarium philosophorum [pp. 87-119]
XI Ficinus: Liber de arte chimica [pp. 172-183]
XII Senior Zadith: DE chymia [pp. 198-235]
XIII Ripleus: Liber duodecim portarum [pp. 275-285]
XIV Sendivogius: Parabola, seu enigma philosophicum [pp. 474-475]
XV Orthelius: Epilogus et recapitulatio in Novum lumen chymicum Sendivogii [pp. 526-530]
XVI Hydrolithus sophicus, seu *Aquarium sapientium* [pp. 537-558]
XVII Grasseus: Lilium inter spinas [pp. 596-600]
XVIII Arcanum Hermeticae philosophiae [pp. 649-661]

MUSAEUM HERMETICUM reformatum et amplificatum. Frankfurt 1678.

I *Tractus aureus* de lapide philosophorum [pp. 1-52]
II Madathanus: Aurem saeculum redivivum [pp. 53-72]
III Hydrolithus sophicus, seu *Aquarium sapientium* [pp. 537-558]
IV Joannes a Mehung: Demonstratio naturae [pp. 145-171]
V Nicolaus Flamellus: Tractatus brevis, sive Summarium philosophicum [pp. 172-179]
VI Gloria mundi alias Paradysi tabula [pp. 203-204]
VII Lambsprinck: De lapide philosophico [pp. 337-372]
VIII Majer: Tripus aureus [p. 373]
IX Valetinus: Practica una cum duodecim clavibus ș.a.m.d. De magno lapide antiquorum sapientum [pp. 377-432]
X Nortonus: Tractatus chymicus dictus Crede mihi sive Ordinale [pp. 433-532]
XI Testamentum Cremeri [pp. 533-544]
XII Sendivogius: Novum lumen chemicum, e naturae fonte et manuali experientia depromptum [pp. 545-600]
XIII Novi luminis chemici tractatus alter de sulphure [pp. 601-645]
XIV Philalethes: Introitus apretus ad occlusum regis palatium [pp. 647-699]
XV Philalethes: Metallorum metamorphosis [pp. 741-774]
XVI Philalethes: Fons chemicae philosophiae [pp. 799-814]

THEATRUM CHEMICUM, praecipuos selectorum auctorum tractatus ... continens.
Vol. I-III Ursel 1602; vol. IV Strassburg 1613; vol. V 1622; vol. VI 1661.

Vol. I I Hoghelande: De alchemiae difficultatibus [pp. 121-215]
II Dorneus: *Speculativa philosophia*, gradus septem vel decem continens [pp. 225-310]
III Dorneus: Physica genesis [pp. 367-404]
IV Dorneus: Physica Hermetis Trismegesti [pp. 405-437]
V Dorneus: Physica Trithemij [pp. 437-450]
VI Dorneus: Philosophia meditativa [pp. 450-472]
VII Dorneus: Philosophia chemica [pp. 472-517]
VIII Dorneus: Congeries Paracelsicae chemiae de transmutationibus metallorum [pp. 557-646]
IX Bernardus Trevisanus: Liber de alchemia [pp. 773-803]
X Zacharius: Opusculum philosophiae naturalis metallorum [pp. 804-848]

Vol. II XI Aegidus de Vadis: Dialogus inter naturam et filium philosophiae [pp. 95-123]
XII Penotus (alias B. à Portu Aquitanus): Philosophi artem potius occultare conati sunt quam patefacere ... [*Symboltabelle* p. 123]
XIII Quercetanus: Ad Iacobi Auberti Vendonis De ortu et causis metallorum contra chemicos explicationem [pp. 170-202]
XIV Dee: Monas hieroglyphica [pp. 218-243]
XV Ventura: De ratione conficiendi lapidis [pp. 244-356]
XVI Richardus Anglicus: Correctorium [pp. 442-466]
XVII Super arborem Aristotelis [pp. 524-527]

Vol. III XVIII Melchiorius: Addam et processum sub forma missae [pp. 853-860]
Vol. IV XIX Von der Materi und Prattick des Steins der Weissen [pp. 284-293]
XX Aphorismi Basiliani sive canones Hermetici [pp. 368-371]
XXI Dialogus Mercurii, alchymistae, et naturae [pp. 509-717]
XXII Arnoldus de Villa Nova: Carmen [p. 614 f.]
XXIII Guilhelmus Tecenensis: Lilium... de spinis evulsum [pp. 1000-1027]
Vol. V XXIV *Turba* philosophorum [pp. 1-57]
XXV Allegoriae sapientum: supra librum Turbae [pp. 64-100]
XXVI Tractatus Micreris suo discipulo Mirnefindo [pp. 101-113]
XXVII Liber Platonis quartorum [pp. 114-208]
XXVIII Tractatus Aristotelis alchymistae ad Alexandrum Magnum, De lapide philosophico [pp. 880-892]
XXIX Epistola... ad Hermannum archiepiscopum Coloniensem, De lapide philosophico [pp. 893-900]
Vol. VI XXX Anonymus: Instructio patris ad filium de arbore solari [pp. 163-194]
XXXI Christophorus Parisiensis: Elucidarius artis transmutatoriae metallorum [pp. 195-293]
XXXII Grasseus: Arca arcani [pp. 294-381]

THEATRUM CHEMICUM BRITANNICUM... collected with Annotations by Elias Ashmole. London 1652.
I Norton: The Ordinall of Alchimy [pp. 1-106]
II Liber patris sapientiae [pp. 194-212]
III Anonymus: Hermes Bird [pp. 213-226]
IV Verses Belonging to an Emblematicall Scrowle: Supposed to be invented by G. Ripley [pp. 375-379]

B. Bibliografie generală

ABRAHAM ELEAZAR (Abraham le Juif): Uraltes chymisches Werk ș.a.m.d. ed. a II-a, Leipzig 1760.
– vezi codice și manuscrise: Paris, Bibl. Nat.

ABU'L-QASIM MUHAMMAD IBN AHAMAD AL-IRAQI: Kitab al-'ilm al muktasab fi zira at adh-dhahab (Book of Knowledge acquired concerning the Cultivation of Gold). Tradus și editat de Eric John Holmyard, Paris 1923.

AELIAN (Claudius Aelianus): De natura animalium libri XVII. 2 vol. Leipzig 1864-1866.

AGRIPPA AB NETTESHEYM, Henricus Cornelius: De incertitudine et vanitate scientiarum declamatio inverctiva. Köln 1584.
– De occulta philosophia libri III. [Köln] 1533.

ALLENDY, René Félix: Le Symbolisme des nombres. Paris 1948.

An Ancient Treatise on Alchemy entitled Ts'an T'ung Ch'i written by Wey Po-Yang about 142 A. D. Now translated from Chinese into English by Lu-Ch'iang Wu. With an introduction and notes by Tenney L. Davis. În: *Isis*. Vezi acolo.

APULEIUS (Lucius Apuleius Madaurensis): Metamorphosis sive lusus asini. În: Opera I. 2 vol. Altenburg 1778.

Apokryphen, Die, und Pseudoepigraphen des Alten Testaments. Traduse și editate de E. Kautzsch. 2 vol. Tübingen 1900. Ediție nouă 1921.

ARISTOTELES: De coelo libri IV. Meteorologicorum libri IV. În: Aristotelis opera omnia Graece. Rec. Jo. Theoph. Buhle. Zweibrücken 1791-1800.

Atharva-Veda, Hymns of the. Traduse și editate de Maurice Bloomfield. (Sacred Books of the East XLII) Oxford 1897.

AUGUSTINUS (S. Aurelius Augustinus): Opera omnia. Opera et studio monachorum ordinis S. Benedicti e congregatione S. Mauri. 11 vol. Paris 1836-1838.
– In Ioannis evangelium tractatus XXXIV. Tom. III/2 [col. 2036-2043].

Aurea catena Homeri. Frankfurt und Leipzig 1723.

Aurora consurgens. Ein dem Thomas von Aquin zugeschriebenes Dokument der alchemistischen Gegensatzprolematik. Editat de Marie-Louise von Franz ca a treia parte din C.G. Jung, Mysterium Coniunctionis. (Psychologische Abhandlungen XII) Rascher, Zürich 1957. [*Aurora* I] –vezi și (*A*) ARTIS AURIFERAE (numai II).

AVALON, Arthur: [Ed.] The Serpent Power... Two works on Tantrik Yoga, translated from the Sanskrit. London 1919.

BARNAUD(US) Nicolas: Triga chemica de lapide philosophico tractatus tres. Leiden 1599.

BATTIFOL, Pierre: Studia patristica. Fasc. 1 und 2. Paris 1889/90. [«Le Livre de la Prière d'Asenath», fasc. 1, pp. 1-37]

BAYNES, Charlotte A.: A Coptic Gnostic Treatise contained in the Codex Brucianus – Bruce Ms. 96, Bodleian Library, Oxford. Cambridge 1933.

BERNARDUS (Bernhard von Clairvaux): Sermo IV de Ascensione Domini. În: «Sermones de tempore», Migne P.L. CLXXXIII col. 35-359.

BERNOULLI, Rudolf: Seelische Entwicklung im Spiegel der Alchemie und verwandter Disziplinen. În: *Eranos Jabrubuch* III/1935. Zürich 1936.

BÉROALDE DE VERVILLE, François: Le Tableau des riches invetions... qui sont représentées dans le Songe de Poliphile. Paris 1600. [Conține «Recueil Stéganographique».]

– vezi COLONNA.

– vezi FIERZ-DAVID.

BERTHELOT, Marcellin: La Chimie au moyen âge. 3 vol. (Histoire des Sciences) Paris 1893.

– Collection des anciens alchimistes grecs. Paris 1887/88.

– Les Origines de l'alchimie. Paris 1885.

BISCHOFF, Erich: Die Elemente der Kabbalah. 2 vol. Berlin 1913.

BÖHME, Jakob: Des gottseligen, hocherleuchteten J' B' Teutonici Philosophi alle Theosophischen Schriften. 3 vol. Amsterdam 1682:

– Aurora. Morgen-Röte im Aufgang, das ist s.a.m.d. [1656]

– De signatura rerum. Das ist: Von der Geburt und Bezeichnung aller Wesen [1682]

– Gespräch einer erleuchteten und unerleuchteten Seele.

– Hohe und tiefe Gründe von dem dreyfachen Leben des Menschen.

– Vom irdischen und himmlischen Mysterium.

BOUSSET, Wilhem: Hauptprobleme der Gnosis. (Forschungen zur Religion und Literatur des Alten und Neuen Testaments) Göttingen 1907.

BRANDAINES (S. Brendanus): vezi Légende, La, latine.

BRUCHMANN C. F. H.: Epitheta Deorum quae apud poetas Graecos leguntur. Completare la: Ausführliches Lexikon der griechischen und römischen Mytologie. [vezi lexikon, Ausführliches] Leipzig 1893.

BRUNO HERBIPOLENSIS (episcop de Würzburg): Expositio psalmorum. Migne P. L. CXLII col. 49-568.

BUBER, Salomon [ed.]: Midrasch Tehillim. Tradus în germană de August Wünsche. Trier 1892.

BUDGE, E. A. Wallis: The Book of the Dead. Facsimiles of the papyri of Hunefer, Anhai, Kerasher. [ed.] London 1899.

– The Gods of the Egyptians. 2 vol. London 1904.

– Osiris and the Egyptian Resurrection. 2 vol. London 1911.

Bundahish: vezi WEST.

CARTARI, Vincenzo: Le Immagini de i dei de gli antichi. Lyon 1581. Ediție în lb. franceză de Antoine du Verdier: Les Images des dieux des anciens. Lyon 1581.

CATELANUS, Laurentius: Ein schöner newer historischer Discurs, von der Natur, Tugenden, Eigenschafften, und Gebrauch dess Einhorns. Tradus de Georgius Faber, Frankfurt a. M. 1625.

CAUSSINUS, Nicolaus: De symbolistica Aegyptiorum sapiens. Köln 1623. Legat laolaltă cu:

– Polyhistor symbolicus. Köln 1623.

CELLINI, Benvenuto: Viața lui benvenuto Cellini, bijutier și sculptor, scrisă de el însuși, tradusă și editată cu apendice de Goethe. Partea I și II, Tübingen 1803.
CLEMENS DIN ALEXANDRIA: Stromata. Migne P. G. VIII col. 685 – IX col. 602.
CLEMENS DIN ROMA (Papst): Homilia II. Migne P. G. II col. 77-112.
Codice și manuscrise:
Küsnacht (Zürich). C. G. Jung Bibliotek. Ms. «Figurarum aegyptiorum secretarum». Probabil sec. al XVIII-lea.
München. Staatsbibliotek. Codex Germanicus 598. «Das Buch der Heiligen Dreifaltigkeit und Beschreibung der Heimlichkeit von Veränderung der Metallen.» 1420.
Paris. Bibliothèque de l'Arsenal. Ms. 973. «Explication des figures hiérogliphiques des Egyptiens...» sec. al XVIII-lea.
Paris. Bibliothèque Nationale. Ms. Latin 14006. «Aurora consurgens». sec. al XV-lea.
– Ms. Français 14765. Abraham le Juif: «Livre des figures hiérogliphiques». sec. al XVIII-lea. (Cuprinde și «Alchimie de Flamel, écritte en chiffres en 12 clefs... par Denis Molinier» oder «Pratique» [p. 204 sqq.].)
Zürich. Zentralbibliotek. Codex Rhenoviensis 172 (de la mănăstirea Rheinau). sec. al XV-lea.
COLONNA, Francesco: Hypnerotomachia Poliphili... Veneția 1499.
– Vezi BÉROALDE DE VERVILLE.
– Vezi FIERZ-DAVID.
COSMAS: Vezi MCCRINDLE.
[CTESIAS (KTESIAS):] Relicta fragmenta ex Ctesiae Indicis in Ctesiae Cnidii operum reliquiae. Ed. de Bähr, 1824.
CUMONT, Franz: Textes et monuments figurés relatifs aux mystères de Mithra. 2 vol. Brüssel 1896/99.

DANTE ALIGHIERI: Divina commedia. 2 vol. Stuttgart 1871/72.
DARMSTAEDTER, Ernst: Alchemie des Geber. Tradus și lămurit. Berlin 1922.
DELACOTTE, Joseph: Guillaume de Digulleville (poète normand): Trois romans-poèmes du XIVe siècle. Les pèlerinages et la divine comédie. Paris 1932.
DEUSSEN, Paul: Allgemeine Geschichte der Philosophie. 2 vol. Leipzig 1906/15.
DIELS, Hermann: Die Fragmente der Vorsokratiker griechisch und deutsch. 2 vol. Ed. a III-a. Aufl. Berlin 1912.
DIETERICH, Albrecht: Nekya: Beiträge zur Erklärung der neuentdeckten Petrusapokalypse. Ed. a II-a. Leipzig 1913.
– [Ed.] Papyrus magica Musei Lugdunensis Batavi... În: *Jahrbücher für classische Philologie*, Supplement XVI (Leipzig 1888) pp. 747-829.
DIODORUS SICULUS (Diodor din Sicilia):Bibliotheca historica. Ed. de Ludwing Dindorf. 5 vol. Leipzig 1866-1868.
DIOGENES LAERTIOS: De vitis philosophorum libri X. Cum indice rerum. 2 vol. Tauchnitz, Leipzig 1895.
DREYFUSS, J.: Adam und Eva nach der Auffassung des Midrasch. Strassburg 1894.

ECKHART, MEISTER: vezi Mistici, germanii.
EISENSTEIN, Jehuda David: Ozar Midraschim. Ed. a II-a. Aufl. New York 1928.
EISLER, Robert: Orpheus the Fisher. London 1921.
ELEAZAR, ABRAHAM: vezi ABRAHAM ELEAZAR.
[ELIEZER BEN HYRCANUS:] Pirkê de Rabbi Eliezer. Tradus și editat de Gerald Friendlander. London und New York 1916.
EMERSON, Ralph Waldo: Essays: First series. Complete Works. Centenary Edition, II. Boston und New York 1903.
Encyclopaedia Judaica. Das Judentum in Geschichte und Gegenwart. Ed. de Jakob Klatzkin. 15 vol. Berlin 1928 sqq.

Encyclopaedia of Religion and Ethics. Ed. de James Hastings. 13 vol. Edinburg 1908-1926.
EPIPHANIUS: [Panarium] Contra octoginta haereses opus quod inscribitur Panarium sive Arcula. Migne P. G. XLI col. 173 – XLII col. 832.
Esra, 4. Buch: Vezi Apokryphen, Die, und Pseudoepigraphen.
Epitheta deorum: vezi BRUCHMANN.
EUCHERIUS LUGDUNENSIS (Eucherius din Lyon): Formularium spiritalis intelligentiae ad Uranium. Lib. I. Migne P. L. L col. 727-772.
EUSEBIUS DIN ALEXANDRIA: vezi CUMONT.
EUSEBIUS DIN CAESAREA: Evangelica praeparatio. Migne P. G. XXI col. 853-864.
EVOLA, J [ulius]: La Tradizione hermetica. Bari 1931.

FECHNER, Gustav Theodor: Elemente der Psychophysik. 2 vol. Ed. a II-a. Leipzig 1889.
FERGUSSON, John: Bibliotheca chemica. 2 vol. Glasgow 1906.
– Vezi Mythology of all races.
FICINUS, Marsilius: Auctores Platonici. Veneția 1497.
FIERZ-DAVID, Linda: Der Liebestraum des Poliphilo. Ein Beitrag zur Psychologie der Renaissance und der Moderne. Rhein Verlag, Zürich 1947.
FIGULUS, Benedictus (Benedict Olarul): Rosarium novum olympicum et benedictum. Basel 1608.
FIRMICUS MATERNUS JULIUS: Liber de errore profanarum religionum. (Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum II) Wien 1867. Vezi și Migne P. L. XII col. 918-1050.
FLAMEL, Nicolas: Vezi Codice și Manuscrise.
FLAUBERT, Gustave: La Tentation de Saint Antoine. Paris 1874.
FLEISCHER, Heinrich [Ed.]: Hermes trismegistus an die menschliche Seele. Arabisch und deutsch. Leipzig 1870.
FÖRSTER, Max: Adams Erschaffung und Namengebung. Ein lateinisches Fragment des s. g. slawischen Henoch. În: *Archiv für Religionswissenschaft* XI (Leipzig 1908) pp. 477-529.
FOUCART, Paul François: Les Mystères d'Eleusis. Paris 1914.
FRANCK, Adolphe: Die Kabbala oder die Religionsphilosophie der Hebräer. Traducere din limba franceză. Leipzig 1844.
FRANZ, Marie-Louise von [Ed.]: vezi Aurora consurgens.
FROBENIUS, Leo: Das Zeitalter des Sonnengottes. Berlin 1904.

GAUGLER, Ernst: Das Spätjudentum. În: Mensch und Gottheit in den Religionen. Kulturhistorische Vorlesung. Verlag der akademischen Buchandlung, Bern-Leipzig 1942.
GEBER (Arabs): Vezi (A) ALCHEMIA, DE, I.
Geheime Figuren der Rosenkreuzer aus dem 16ten und 17ten Jahrhundert. 2 vol. Altona 1785/88.
GOETHE, Johann Wolfgang von: Werke. Vollständige Ausgabe letzter Hand. 31 vol. Cotta, Stuttgart 1827-1834:
– Dichtung und Warhrheit. vol. XXIV-XXVI und XLVIII.
– Faust. Prima parte vol. XII; Partea a doua vol. XLI.
GOLDSCHMIDT, Lazarus [Ed.] Der babylonische Talmud. 12 vol. Berlin 1929 bis 1936.
GOURMONT, Rémy de: Le Latin mystique. Les poetès de l'antiphonaire et la symbolique au moyen âge. Ed. a II-a Paris 1922.
GRENFELL, Bernhard P., und Arthur HUNT [Ed.]: New Sayings of Jesus and Fragment of a Lost Gospel. New York, London, Toronto, Melbourne und Bombay 1904.
GUILLAME DE DIGULLEVILLE: Vezi DELACOTTE.

HAENDLER, Otto: Die Predigt. Tiefenpsychologische Grundlagen und Grundfragen. Ed. a II-a Alfred Töpelmann, Berlin 1949.
HALL, Manly Palmer: Codex Rosae Crucis. Los Angeles 1938.
HAMBRUCH, Paul: Vezi Südseemärchen.

HAMMER, Josef de: Mémoire sur deux coffrets gnostiques du moyen âge. Paris 1832.
HARNACK, Adolf von: Lehrbuch der Dogmengeschichte. 3 vol. Ed. a V-a. Tübingen 1931.
HASTINGS, James: Vezi Encyclopaedia of Religion and Ethics.
HAUCK, Albert: Vezi Realencyclopädie für protestantische Theologie ș.a.m.d.
HEGEMONIUS: Acta Archelai. Ed. de Charles Henry Beeson. (Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte) Leipzig 1906.
HENNING, Walter: Ein manichäisches Henochbuch. În: *Sitzungsberichte der preussischen Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse* (Berlin 1934) pp. 27-35.
Henoch: Vezi Apocrifele.
– Vezi HENNING.
HERMES TRISMEGISTUS: An die menschliche Seele: Vezi FLEISCHER.
– Tractatus vere aureus, de lapidis philosophici secreto... cum scholiis Dominici Gnosii. [*Tractatus aureus*] 1610.
Hermetica. Ed. de Walter Scott. 4 vol. Oxford 1924-1936.
HERODOTUS: Historiarum libri IX. Ed. de H. R. Dietsch und H. Kallenberg. 2 vol. Leipzig 1899/1901.
HERRMANN, Paul: Nordische Mythologie in gemeinverständlicher Darstellung. Ed. a II-a. Leipzig 1903.
HESIOD: Theogonie. În: Werke, verdeutscht in Vermaß der Urshrift von Eduard Eyth. Ed. a IV-a. Langenscheidt, Berlin und Stuttgart 1855-1911.
HIPPOLYTUS: Elenchos [=Refutatio omnium haeresium]. Ed. de Paul Wendland. (Die griechischen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte) Leipzig 1916.
HOLYMARD, Eric John: Vezi ABU'L-QASIM.
HOLTZMANN, Adolf: Vezi Indische Sagen.
HOMER: Werke. Traducere de Johann Heinrich Voss. 2 vol. Stuttgart und Tübingen 1842.
HONORIUS (von Autun): Speculum de mysteriis ecclesiae. Migne, P. L. CLXXII col. 807-1108.
HORTULANUS: Vezi (*A*) ALCHEMIA, DE, III.
– Vezi RUSKA, Julius: Tabula Smaragdina [p. 180 sqq.].

IAMBLICHUS: De mysteriis Aegyptiorum, Chaldaeorum, Assyriorum. Veneția 1491.
IGNATUS DE LOYOLA: Geistliche Übungen. Traducere de Alfred Feder, Ed. de Emmerich Raitz von Frentz. Freiburg i. Br. 1939.
Indische Sagen. Traducere de Adolf Holtzmann, ed. de M. Winternitz. Jena 1921.
IRENAEUS (Episcop de Lyon): Contra omnes haereses libri quinque. Ed. de J.E. Grabe. London 1702.
ISIDORUS (din Sevilla): Liber etymologiarum. Basel 1489.
Isis. International Review devoted to the History of Science and Civilisation XVIII (Bruges 1932). [Wei Po-Yang pp. 210-289]

JOSEPH BEN GORION: Vezi Sagen, Die, der Juden.
JOSEPHUS FLAVIUS: Des Fürtrefflichen Jüdischen Geschicht-Schreibers F' J' Sämmtliche Wercke, als zwanzig Bücher von den alten Jüdischen Geschichten [Antiquitates Judaicae]. Tübingen 1735.
JUBINAL, Achille: Vezi Légende, La, latine.
JUNG, Carl Gustav* : Die transzendente Funktion. Scrisă în 1916, apărută pentru prima oară în: Geist und Werk. Rhein Verlag, Zürich 1958 [Ges. Werke VIII (1967)]
– Psychologische Typen. Rascher, Zürich 1921. Tiraje noi în 1925, 1930, 1937, 1940, 1942, 1947 și 1950. [Ges. Werke VI (1960 und 1967)]
– Die Beziehungen zwischen dem Ich und dem Unbewußten. Reichl, Darmstadt 1928. Tiraje noi la Rascher, Zürich 1933, 1935, 1939, 1945, 1950, 1960 și 1966 (Paperback). [Ges. Werke VII (1964)]

* Lucrările citate în acest volum, cronologic

– Das Grundproblem der gegenwärtigen Psychologie. În: Wirklichkeit der Seele. (Psychologische Abhandlungen IV) Rascher, Zürich 1934. Tiraje noi în 1939, 1947 și 1969 (Paperback). [Acest studiu se găsește în: Ges. Werke VIII (1967).]
– Über die Archetypen des kollektiven Unbewußten. În: *Eranos Jahrbuch* II (1934). Rhein Verlag, Zürich 1935. O ediție nouă în: Von den Wurzlen des Bewußtseins. (Psychologische Abhandlungen IX) Rascher, Zürich 1954. [Acest studiu se găsește în: Ges. Werke IX/1.]
– Einige Bemerkungen zu den Visionen des Zosimos. În: *Eranos Jahrbuch* V (1937). Rhein Verlag, Zürich 1938. O nouă ediție adăugită în: Von den Wurzlen des Bewußtseins. (Psychologische Abhandlungen IX) Rascher, Zürich 1954. [Acest studiu se găsește în: Ges. Werke XIII.]
– Die verschiedenen Aspekte der Wiedergeburt. În: *Eranos Jahrbuch* VII (1939). Rhein Verlag, Zürich 1940. O nouă ediție adăugită «Ueber Wiedergeburt» în: Gestaltungen des Unbewußten. (Psychologische Abhandlungen VII) Rascher Zürich 1950. [Acest studiu se găsește în: Ges. Werke IX/1.]
– Psychologie und Religion. Die Terry Lectures 1937, gehalten an der Yale University. Rascher Zürich 1940. Tiraje noi în 1942, 1947, 1961 și 1962 (Paperback). [Ges. Werke XI (1963)]
– Das Wandlungssymbol in der Messe. În: *Eranos Jahrbuch* VIII (1940/41). Rhein Verlag, Zürich 1942. O nouă ediție adăugită: Von den Wurzeln des Bewußtseins. (Psychologische Abhandlungen IX) Rascher, Zürich 1954. [Ges. Werke XI (1963)]
– Paracelsica. Zwei Vorlesungen über den Artz und Philosophen Theophrastus. Rascher, Zürich 1942. [«Paracelsus als geistige Erscheinung» în: Ges. Werke XIII; «Paracelsus als Artz» în: Ges. Werke XV (1971).]
– Der Geist Mercurius. În: *Eranos Jahrbuch* IX (1942). Rhein Verlag, Zürich 1943. O nouă ediție adăugită în: Symbolik des Geistes. (Psychologische Anhandlungen VI) Rascher, Zürich 1948 și 1953 [Ges. Werke XIII].
– Die Psychologie der Übertragung. Erläutert an Hand einer alchemistischen Bilderserie, für Ärzte und praktische Psychologen. Rascher, Zürich 1946 [Ges. Werke XVI (1958)].
– Über Mandalasymbolik. În: Gestaltungen des Unbewußten. (Psychologische Abhandlungen VII) Rascher, Zürich 1950 [Ges. Werke IX/1].
– Das göttliche Kind. În: JUNG, C. G., și Karl KERÉNYI. Vezi mai jos.
– Symbole der Wandlung. Analyse des Vorspiels zu einer Schizophrenie. A patra ediție refăcută din «Wandlungen und Symbole der Libido» (1912). Rascher, Zürich 1952 [Ges. Werke XII].
– Mysterium Coniunctionis. Untersuchungen über die Trennung und Zusammensetzung der seelischen Gegensätze in der Alchemie. Cu colaborarea d-rei Marie-Louise von Franz. (Vezi mai sus) 2 (3) vol. Rascher, Zürich 1955. [vol. I și II ca Ges. Werke XIV/1 și 2 (1968).]
– și Karl KERÉNYI: Einführung in das Wesen der Mythologie. Das göttliche Kind / Das göttliche Mädchen. Rhein Verlag, Zürich 1951. [JUNGS Beiträge în: Ges. Werke IX/1.]
– Vezi WILHELM: Das Geheimnis der Goldenen Blüte.

KAUTZSCH, E.: Vezi Apokryphen, Die, și Pseudoepigraphen.

KERÉNYI, Karoly [Karl]: Die griechisch-orientalische Romanliteratur in religionsgeschichtlicher Beleuchtung. Tübingen 1927.
– Vezi JUNG.

KHUNRATH, Heinrich: Amphitheatrum sapientiae aeternae solius verae ș.a.m.d. Hanau 1609.
– Von hylealischen, das ist, pri-materialischen catholischen oder algemeinem natürlichen Chaos. Magdeburg 1597.

KNORR VON ROSENROTH, Christian [Ed.]: Kabbala denudata seu Doctrina Hebraeorum. 2 vol. Sulzbach și Frankfurt 1677/84.

KNUCHEL, Eduard Fritz: Die Umwandlung in Kult, Magie und Rechtsbrauch. (Schriften der Schweitz. Gesellschaft für Volkskunde XV) Basel 1919.

KOPP, Hermann: Die Alchemie in älterer und neuerer Zeit. 2 vol. Heidelberg 1886.
KORANUL, Tradus din limba arabă și prevăzut cu note lămuritoare de L. Ullmann. Ed. a IV-a Bielefeld 1857.
KRAMP, Josef: Die Opferanschauungen der römischen Meßliturgie. Regensburg 1924.
KTESIAS: Vezi CTESIAS.

LACTANTIUS FIRMIANUS: Opera omnia. Ed. de Samuel Brandt și Georg Laubmann. (Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum) 3 vol. Wien 1890-1897.
LANG, Joseph Bernhard: Hat ein Gott die Welt erschaffen? Francke, Bern 1942.
Légende, La, latine de S. Brandaines avec une traduction inédite en pose et en poésie romanes, publiée par Achille Jubinal, d'après les manuscripts de la bibliothèque du Roi, remontant aux XIe, XIIe et XIIIe siècles. Paris 1836.
LEISEGANG, Hans: Die Gnosis. Leipzig 1924.
– Der heilige Geist. Das Wesen und Werden der mystisch-intuitiven Erkenntnis in der Philosophie und Religion der Griechen. Leipzig 1919.
Lexikon, Ausführliches, der griechischen und römischen Mythologie. Ed. de W. H. Roscher ș. a. 11 vol. Leipzig 1884-1890.
LIBAVIUS, Andreas: Alchymia... recognita, emendata, et aucta. Frankfurt am Main 1606.
LIPPMANN, Edmund O. von: Entstehung und Ausbreitung der Alchemie. 3 vol. Berlin 1919-1954.
Liturgisches Handlexikon. Regensburg 1924.
LU-CH'IANG-WU: Vezi *Isis*
LÜDER, Heinrich: Die Sage von Rsyásrnga. În: *Nachrichten von der Königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, philosophisch-historische Klasse, aus dem Jahre* 1897/1 (Göttingen 1897) pp. 87-135.
LYDUS, Ioannes: De mensibus. Ed. de Richard Wünsch. Leipzig 1898.

MCCRINDLE, John Watson [Ed.]: The Christian Topography of Cosmas, an Egyptian Monk. London 1897.
MAJER, Michael(is): De circulo physico, quadrato, hoc est auro ș.a.m.d. Oppenheim 1616.
– Secretioris naturae secretorum scrutinium chymicum [*Scrutinium chymicum*]. Frankfurt a. M. 1687.
– Symbola aureae mensae duodecim nationum. Frankfurt a. M. 1617.
– Viatorium, hoc est, De montibus planetarum septem seu metallorum. Rouen 1651.
MAIURI, Amadeo: La Villa dei misteri. 2 vol. Rom 1931.
MANGET(US) Jo. Jacobus: Vezi (*A*) BIBLIOTHECA CHEMICA CURIOSA.
MASPERO, Gaston Camille Charles: Etudes de mythologie et d'archéologie égyptiennes. 7 vol. Paris 1893-1913.
MELITON DIN SARDES: Vezi CUMONT.
MEYRINK, Gustav: Der Golem. Roman. Leipzig 1915.
– [Ed.] Thomas Aquinas: Abhandlung über den Stein der Weisen. München 1925.
Midrasch Tehillim: Vezi BUBER.
MIGNE, JACQUES PAUL: Dictionnaire des sciences occultes. 2 vol. Paris 1846/48.
– [Ed.] Patrologiae cursus completus:
Patrologia Latina [P. L.]. 221 vol. Paris 1844-1864.
Patrologia Graeca [P. G.] 166 vol. Paris 1857-1866.
MYLIUS, Johann Daniel: Philosophia reformata continens libros binos. Frankfurt 1622.
Mystiker, Deutsche, des 14. Jahrhunderts. Ed. de Franz Pfeiffer. 2 vol. Leipzig 1845/57.
Mythology of all Races. Ed. de John Arnott McCulloch. Vol. VIII FERGUSON, John, and Masaharu ANESAKI: Chinese und Japanese Mythology. London și Boston 1928.

NAZARI, Giovanni Battista: Della Tramutazione metallica sogni tre. Brescia 1599.
NIERENSTEIN, M., și P. F. CHAPMAN: Enquiry into the Authorship of the *Ordinall of Alchemy*. În: *Isis* XVIII/3 (Bruges, Oktober 1932) pp. 290-321.

NIETZSCHE, Friedrich: Also srach Zarathustra. Ein Buch für Alle und Keinen Werke VI. Leipzig 1901.
Nilus (Sanctus): Anonymi vita S. Nili. Migne P. G. CXX col. 9-166.
NORTON, Thomas: The Ordinall of Alchemy. A facsimile reproduction of the Theatrum chemicum Britannicum with annotations by Elias Ashmole. Ed. de Eric John Holmyard. London 1928.

OPPENHEIM, Gustav: Fabula Josephi et Asenathae apokrypha ș.a.m.d. Berlin 1886.
ORIGENES: Homiliae in Ieremiam. Migne P. G. XIII col. 255-544.

Pahlavi Texts: Vezi WEST.
Pandora, das ist die edlest Grab Gottes ș.a.m.d. Ed. de H. Reusner. Basel [1588].
Papyri Graecae magicae. Die griechischen Zauberpapyri, editați și traduși de Karl Preisendanz ș. a., 2 vol. Berlin 1928/31.
PARACELSUS (Theophrastus Bombastus von Hohenheim): Bücher und Schrifften. Ed. de Iohannes Huser. 2 vol. Basel 1589/91.
– Sämtliche Werke. Ed. de Karl Sudhoff și Wilhelm Matthiesen. 15 vol. München și Berlin 1922-1935.
– Das Buch Azoth seu De ligno vitae. Huser II und Sudhoff XIV, p. 547 sqq.
– De vita longa. Sudhoff III, p. 247 sqq.
– Ein ander Erklärung der gantzen Astronomie. Huser II și Sudhoff XII, p. 447 sqq.
– Philosophia ad Athenienses. Sudhoff XIII, p. 387 sqq.
– Theoretica schemata seu Typi. Huser I, pp. 670-682.
PATRITIUS (Patrizi Francesco): Nova de universis philosophia. Veneția 1593. [PETRONIUS (TITUS ARBITER)]: Petronii satyrae et liber Priapeorum. Ed. de F. Buecheler. Berlin 1882.
PFEIFFER: Vezi mistici, germani.
PHILALETHES, Eirenaeus: Erklärung der Hermetisch poetischen Werke Herrn Georgii Riplaei. Traducere. Hamburg 1741
PHILO IUDAEUS (Alexandrinus): Opera quae supersunt. Ed. de Leop. Cohn și Paul Wendland. 7 vol. Berlin 1896-1926.
PHILOSTRATUS: In Honour of Apollonius of Tyana. Traducere. 2 vol. Oxford 1912.
PHOTIUS: Bibliotheca. Ed. de J. Bekker. 2 vol. 1824/25.
Physiologus: Vezi SBORDONE.
PICINELLUS (Picinello), Philippus: Mundus symbolicus. Köln 1681.
Pirkê de Rabbi Eliezer: Vezi ELIEZER BEN HYRCANUS.
Pistis Sophia. Ediție germană de Carl Schmidt. Leipzig 1925.
PITRA, Giovanni Battista [Ed.]: Analecta sacra spicilegio Solesmensi praeparata. 8 vol. Paris 1876-1891.
PLATO(N): Opere complete. Traducere de Hieronymus Müller, cu introduceri de Karl Steinhart. 8 vol. (VII 1,2) Leipzig 1850-1866. [«Phaidros» și «Philebos» Vol. IV, «Timaios» Vol. VI.]
PLATO (Pseud.): Vezi (A) THEATRUM CHEMICUM [V/XXVII].
PLINIUS, Secundus C.: Naturalis historiae libri XXXVII. Rec. Car. Mayhosqq. 6 vol. Leipzig 1875-1906. În limba germană: Istoria naturală. Ed. de G. C. Wittstein. 6 vol. Leipzig 1881/82.
PLOTINUS: Opera. Ed. de Paul Henry și Hans Rudolf Schwyzer. 2 vol. Paris 1951. [Vol. I: Porphyrii Vita Plotini]
PORPHYRIUS: Vezi PLOTINUS.
PREISENDANZ, Karl [Ed.]: Papyri Graecae magicae. Die griechischen Zauberpapyri. 2 vol. Leipzig 1928/31.
PREUSCHEN, Erwin [Ed.]: Antilegomena. Die Reste der außerkanonischen und urchristlichen Überlieferungen. Giessen 1901.
PRISCILLIANUS: [Opera] Priscilliani quae supersunt. Ed. de Georg Schepss. (Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum XVIII) Wien 1889.

PRZYWARA, Erich: Deus semper maior. Theologie der Exerzitien. 3 vol. Freiburg i. Br. 1938-1940.
PUECH, Henri-Charles: Der Begriff der Erlösung im Manichäismus. În: *Eranos Jahrbuch* 1936. Zürich 1937.

RABANUS MAURUS: Allegoriae in Sacram Scripturam. Migne P. L. XCII col. 849-1088.
REITZENSTEIN, Richard: Alchemistische Lehrschriften und Märchen bei den Arabern. (Religionsgeschichtliche Versuche und Vorarbeiten XIX/2) Giessen 1923.
– Die hellenistichen Mysterienreligionen. Ihre Grundgedanken und Wirkungen. Leipzig și Berlin 1910.
– Poimandres. Studien zur griechisch-ägyptischen und frühchristlichen Literatur. Leipzig 1904.
REUSNER, Hieronymus: Vezi Pandora.
Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche. Ed. de Albert Hauck. Ediția a III-a. 24. vol. Leipzig 1896-1913.
RHENANUS, Johannes: Solis e pueto emergentis sive dissertationis chymotechnicae libri tres. Frankfurt a. M. 1613.
– [Ed.] Harmoniae imperscrutabilis chymico-philosophicae decades duae. Frankfurt a. M. [Contine și un text din *Aurora consugens* în Decas II, p. 175 sqq.]
RIPLAEUS, Georgius (Sir George Ripley): Chymische Schriften. Erfurt 1624.
– Opera omnia chemica quotquot hactenus visa sunt. Kassel 1649.
– Vezi (*A*) BIBLIOTHECA CHEMICA CURIOSA.
– Vezi (*A*) THEATRUM CHEMICUM BRITANNICUM.
ROSCHER, Wilhelm Heinrich: Vezi Lexikon, Ausführliches.
– Hermes der Windgott. Leipzig 1878.
ROSENCREUTZ, Christian: Chymische Hochzeit. Srasßurg 1616.
RULAND(US), Martin: Lexicon alchemiae sive dictionarium alchemisticum. Frankfurt 1612.
RUPERTUS (Sanctus): De trinitate et operibus eius. Migne P. L. CLXVII col. 199-1828.
RUPESCISSA, Joannes de: La Vertu et la propriété de la quintessence. Lyon 1581.
RUSKA, Julius: Die siebzig Bücher des Gabir ibn Hajjan. În: Studien zur Geschichte der Chemie. Festgabe Edmund O. von Lippmann zum siebzigsten Geburtstage. Ed. de Julius Ruska. Berlin 1927.
– Tabula Smaragdina. Ein Beitrag zur Geschichte der hermetischen Literatur. Heidelberg 1926.
– Turba Philosophorum. Ein Beitrag zur Geschichte der Alchemie. Berlin 1931.
– Die Vision des Arisleus. În: Historische Studien und Skizzen zu Natur- und Heilwissenschaft. Festgabe Georg Sticker... zum siebzigsten Geburtstage. Ed. de Karl Sudhoff.

Sagen, Die, der Juden. Adunate și revăzute de M. J. bin Gorion. Traducere de R. Ramberg-Berdyczewski. Ed. de Rabel și Emanuel bin Gorion [R. și E. Berdycewski]. 5 vol. Frankfurt a. M. 1913-1927.
SALZER, Anselm: Die Sinnbilder und Beiworte Mariens in der deutschen Literatur und lateinischen Hymnen-Poesie des Mittelalters. Linz 1893.
SBORDONE, F. [Ed.]: Physiologus. Milano, Genova, Roma, Neapoli 1936.
SCHEFTELOWITZ, Isidor: Das Hörnermotiv in den Religionen. În: *Archiv für Religionswissenschaft* XV (Leipzig 1912) pp. 451-487.
SCHMIDT, Carl [Ed.]: Gnostische Schriften in koptischer Sprache aus dem Codex Brucianus herausgegeben. (Texte und Untersuchungen der altchristlichen Literatur VIII) Leipzig 1892.
SCHMIEDER, Karl Christoph: Geschichte der Alchemie. Halle 1832.
SCHRADER, Eberhard: Die Vorstellung vom μονόκερως und ihr Ursprung. În: *Sitzungsberichte der königlichen preussischen Akademie der Wissenschaften* (Berlin 1892) pp. 573-581

SCHULTZ, Wolfgang: Dokumente der Gnosis. Jena 1910.
SCOTT, Walter [Ed.]: Hermetica. Oxford 1924-1936.
[SENIOR (Zadith filius Hamuel)]: De chemia Senioris antiquissimi philosophi libellus. Tipar nedatat [Frankfurt a. M. 1566?]. Vezi și (*A*) BIBLIOTHECA CHEMICA CURIOSA, XI.
– Tabula chymica. În: Philosophiae chymicae IV. vetustissima scripta. Frankfurt a. M. 1605.
SENIOR ADOLPHUS: Azoth, sive occultae philosophorum ș.a.m.d. Frankfurt a. M. 1613.
Shatapatha-Brahmana. Part I, Books I and II. Edited and translated by Julius Eggeling. (Sacred Books of the East XII) Oxford 1882.
SILBERER, Herbert: Probleme der Mystik und ihrer Symbolik. Wien și Leipzig 1914.
SPITTELER, Carl: Prometheus und Epimetheus. Ein Gleichnis. Jena 1923.
Splendor Solis: Vezi (*A*) AUREUM VELLUS I (Trismosin).
STAPLETON, H. E., și M. Hidayat HUSAIN: Muhammad bin Umail: His Date, Writings and Place in Alchemical History. În: *Memoirs of the Asiatic Society of Bengal* XII (Calcutta 1933).
STEEB(US), Johan Christoph: Coelum Sephiroticum Hebraeorum. Mainz 1679.
STEINSCHNEIDER, Moritz: Die europäischen Übersetzungen aus dem Arabischen bis Mitte des 17. Jahrhunderts. În: *Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Klasse*, 149 și 151. 2 părți. Wien 1904/05.
STICKER, George: Vezi RUSKA.
Südseemärchen. Ed. de Paul Hambruch. (Märchen der Weltliteratur) Jena 1916.
Tabula Smaragdina: Vezi RUSKA.
Talmud, Der babylonische. Hebräisch und deutsch. Mit Einschluß der vollständigen Misnah ed. de Lazarus Goldschmidt. 9 vol. Leipzig și Den Haag 1899-1935.
TAYLOR, F. Sherwood: A Survey of Greek Alchemy. În: *Journal of Hellenic Studies* L (London 1930) pp. 109-139.
TERTULLIAN(US) Quintus Septimius Clemens: Apologeticus adversus Gentes pro Christianis. Migne P. L. I col. 257-536.
– De carne Christi. Migne P. L. II col. 151-792.
– Liber adversus Iudaeos. Migne P. L. II col. 595-642.
THOMAS AQUINAS: Vezi Aurora consurgens.
– Vezi MEYRINK.
Tractatus aureus: Vezi HERMES TRISMEGISTUS.
TRISMOSIN, Salomon: Vezi (*A*) AUREUM VELLUS.
Turba philosophorum: Vezi (*A*) THEATRUM CHEMICUM, XXIV, și ARTIS AURIFERAE, I, și BIBLIOTHECA CHEMICA CURIOSA, III.
– Vezi RUSKA.
Ts'i-yüan. (Chinesisches Lexikon) Ed. a 26-a. Shanghai 1930.

Upanishads, The. Parts I, II. Ed. de Max Müller. (Sacred Books of the East I, XV) Oxford 1879, 1884. [Cuprinde Brihadaranyaka und Chandogya Upanishaden.]

VALENTINUS, Basilius: Chymische Schriften all ș.a.m.d. Hamburg 1700.
VALLI, Luigi: Die Geheimsprache Dantes und der Fedeli d'Amore. În: *Europäische Revue* VI/1 (Berlin, Januar-Juni 1930) pp. 92-112.
Vedic Hymns. Part I: Hymns to Maruts. Part II: Hymns to Agni. Translated by F. Max Müller and Herman Oldenberg. (Sacred Books of the East XXXII, XLVI) Oxford 1891, 1987.
VENTURA, Laurentius: De ratione conficiendi lapidis philosophici. Basel 1571.
VERGIL (Publius Vergilius Maro): Aeneis Cântul VI. Cu lămuriri de Eduard Norden. Ediția a II-a. (Sammlung wissenschaftlicher Kommentare zu griechischen und römischen Schriftstellern) Leipzig-Berlin 1916.
VOLLERS, Karl: Chidher. În: *Archiv für Religionswissenschaft* XII (Leipzig 1909) pp. 234-284.

WAITE, Arthur Edward: The Secret Tradition in Alchemy. Its development and Records. London 1926.
Wasserstein der Weysen, das ist, Ein chymisch Tractätlein. Frankfurt a. M. 1619.
WEI PO-YANG: Vezi *Isis*.
WESSELY, Carl: Griechische Zauberpapyrus von Paris und London. În: *Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Classe* XXXVI (Wien 1888) 2, 27-208.
WEST, Edward William [Ed.]: Pahlavi Texts. (Sacred Books of the East V) Oxford 1880. (Cuprinde Bundahis.)
WILHELM, Richard: Das Geheimnis der Goldenen Blüte. Ein Chinesisches Lebensbusch. Mit einem europäischen Kommentar von C. G. Jung. Dorn Verlag, München. Ediție nouă Rascher, Zürich 1938. Tiraje noi în 1939, 1944, 1948 și 1957. [JUNGS Beitrag in Ges. Werke XI (1963)]
– Kung-Tse, Leben și Werk. (Frommanns Klassiker der Philosophie XXV) Stuttgart 1925.
WILKEN, Ulrich: Urkunden der Ptolemäerzeit. Berlin 1927.
WIRTH, Albrecht: Aus orientalischen Chroniken. Frankfurt a. M. 1894.
WOLFF, Toni. Einführung in die Grundlagen der komplexen Psychologie. În: Die kulturelle Bedeutung der komplexen Psychologie. Festschrift zum 60. Geburtstag von C. G. Jung. Berlin 1935.
WOLFRAM VON ESCHENBCH: Parsifal und Titurel. Ed. de Karl Bartsch. (Deutsche Classiker des Mittelalters IX-XI) 3 vol. Leipzig 1875-1877.
WOODROFFE, Sir John George: Shakti and Shakta. Madras 1920.

ZADITH SENIOR: Vezi [SENIOR].
ZELLER, Eduard: Die Philosophie der Griechen in ihrer geschichtlichen Entwicklung dargestellt. 3 vol. Tübingen 1856.
ZIMMER, Heinrich: Kunstform und Yoga im indischen Kultbild. Berlin 1926.
ZÖCKLER Otto: Probabilismus. Vezi Realencyklopädie [XVI p. 66 sqq.]
ZUNZ, Leopold: Die gottesdienstlichen Vorträge der Junden, historisch entwickelt. Berlin 1932. [Apărută pentru prima oară în 1832.]

INDEX DE PERSOANE

Având în vedere caracterul deosebit al acestei opere nu s-a făcut o distincție între persoanele atestate istoric și cele legendare, respectiv între numele încetățenite și pseudonime.

Abraham le Juif *vezi* Eleazar
Abu'l Qāsim 348, 388[1], 412
Ademarus 155[113]
Adolphus senior 75[30]
Aegidus de Vadis 118[41], 285[4], 289[25], 333[83]
Aelianus Claudius 395[20], 400[30]
Aenesidemos 266[25]
Agrippa von Nettesheim 280[5]
Alanus de Insulis 356[157]
Albertus Magnus 211*, 330, 337, 345[127], 357, 359[171], 399 sq.
Albertus Pictor 94*
Alexandru cel Mare 331[79]
Alexandros Polyhistor 266[25]
Alphidius 243[80], 315[11], 336[93] sq.
Allendy, René 184
Amann, Jost 390*
Ambrosius 277, 395
Anakreon 419 sq.
Anaxagoras 269[27], 289, 292[35]
Anaximandru 286[7]
Anaximenes 269[27], 286[7]
Antonius Egipteanul 30
Apollonios din Tyana 212[11]
Apuleius 54, 57
Archelaos 269[27], 292[35]
Archytas 289
Ariost 396*
Aristotel 237[59, 60], 355
Aristotel (Pseudo-) 112[29], 115[33], 116, 118[42, 43], 341, 351[150]
Arnaldus de Villanova 146[83], 282[65], 337, 345[127]
Arnobius 133[57]
Ashmole, Elias 82[42], 259[7], 377[192], 400, 427*
Augustinus 47, 372
Avalon, Arthur 92[3], 133[58], 164[128], 251[108]
Avantius, Josephus 227[15]

Baccius, Andreas 392[11]
Bach, Johan Sebastian 130
Balduinus, Christian A. 345*
Barchusen, Johann Conrad 215*, 224*, 228*, 245*, 323*
Bardesanes 297[41]
Barnaud(us), Nicolas 392[7]
Basilius 395, 400
Basilius Valentinus *vezi* Valentinus
Batiffol, Pierre 325[36]
Baynes, Charlotte 101[10], 104[12sqq], 332[81]
Beda 397[21]
Benvenuti, Giovanni Battista (Ortolano) 396*
Bernhard 150
Bernardus Trevisanus 257, 232
Bernardus à Portu *vezi* Penotus
Bernoulli, Jakob 195
Bernoulli, R. 206
Béroalde de Verville, François 40*, 53[4], 82[44], 215[20], 242, 301[48]
Berthelot, Marcelin 54[9], 61[17], 75[30], 112[30], 146[74sqq], 210[7], 212[11, 14], 213[15], 224[7], 229[17], 248[101], 261[11], 262[15], 264[16], 265[19], 266[21], 272[30, 34], 281[55], 283[1], 304[55], 321[20], 322[21], 324[34], 330[73], 332[80], 333[85], 346[128], 359[164], 388[5], 406[39], 410[54]
Bin Gorion *vezi* Gorion
Bischoff, Erich 184[140]
Blake, William 55*, 60*
Blemmides, Nikephoros 304[55]
Bock, Hieronymus 401*
Böhme, Jakob 150[95] sq., 205, 319, 320*, 355, 383, 385
Bonus, Petrus (*vezi și* Lacinius) 281[58], 334 sqq., 336[96]
Boschius, Jacobus 88*, 158*, 166*, 176*, 200*, 308*, 316*, 423*, 433*
Bousset Wilhelm 322[21], 324[24, 33], 326[47], 329[59], 332[81]
Brandt, Sebastian 372*
Braun, Joseph 317[12]
Brendanus 277[42]
Bruchmann, C.F.H. 123[47]
Bruno Herbipolensis [von Würzburg] 399
Buber, v. 415[72]
Budge, E. A. Wallis 62[18], 124[51], 185[146]

Cabasilas, Nicolaos 276, 280
Cartari, Vincenzo 123, 291*

Catelanus, Laurentius 392[11]
Caussin(us), Nicolas 377[186], 395, 399
Cellini, Benvenuto 259[8]
Champollion, Jean François 126*
Christianos 146[74], 281[55]
Christophorus din Paris 304 sq., 306[57]
Cienfuegos, Alvarez 277[41]
Clemens [din Alexandria] 104[15]
Clemens [din Roma] 339
Cremer, John 295[5]
Cristoforo 366*
Cumont, Franz 185[147], 340[109], 341[114]

Dante Alighieri 60*, 131*, 156, 157*, 185
– *vezi și Divina Commedia*
Darmstaedter, Ernst 243[85]
Dee, John 285[4]
Degenhardus 307[59]
Delacotte, Joseph 185[148]
Delacroix, Eugène 87*
Delphinas 297[42]
Democrit (Pseudo-) 219, 264
Deussen, Paul 101[9]
Didymos din Alexandria 398[22]
Diels, Hermann 292[36]
Dieterich, Albercht 53[3], 324[30]
Digulleville, Guillaume de, *vezi* Guillaume
Diodorus 330[74]
Diogenes Laertios 237[56]
Dioscorides 312*
Djabir [Djâber] 281[55], 333[85]
Dorn(eus) Gerard 207[4], 213[15, 16], 225, 229[22] sq., 234, 239, 241 sq., 285[2, 4] sq., 340
Dreyfus, J. 134[60]

Eckhart, Meister 19, 97[6], 110[25]
Eisenstein, J. David 415[73]
Eisler, Robert 130[53], 131[54]
Eleazar, Abraham (le Juif) 36[15], 52*, 97*, 325[36], 389*
Emerson, Ralph Waldo 308[61]
Empedokles 80[41], 289, 297[41]
Epiphanius 146, 340[110]
Escobar 26[8]
Espagnet Jean d' 302[52], 349[138]
Eucherius 338[104]
Eusebius [din Alexandria] 82[42]
Eusebius [din Caesarea] 325[34]
Evola, Julius 207, 319[1]

Fechner, G. Th. 239[61]
Ferguson, John 232[38], 334[87], 381[195]
Ficinius, Marsilius 160[119], 258, 381[195]
Fierz-David, Linda 82[43]
Figulus, Benedictus 250[104], 282[62, 63]
Firmicus, Maternus, Iulius 54
Flamel, Nicolas 247[100], 333[85]
Flaubert, Gustave 50
Fleischer, H. L. 80[41]
Fludd, Robert 48*, 75*, 102*
Förster, Max 198[159]
Foucart, Paul François 78[38]
Francastoro, Girolamo 382[201]
Franck, Adolphe 184
Franz, Marie-Louise von 210[6], 336[98]
Freud, Sigmund 61, 120
Frobenius, Leo 274[37], 302[53]

Gaugler, Ernst 274[35]
Geber 214*, 230[30], 243, 257, 280[49], 333[85], 345[127]
Gellone 185[146]
Gesner, Conrad 334[87]
Glanville, Bartholomew 124*
Goethe, Johann Wolfgang 67, 143 sq., 146, 148 sq., 161, 260[8], 423, 429
– *vezi și Faust*
Goldschmidt, Lazarus 412[61], 414[62sqq.]
Gorion, Bin Joseph 414[67]
Gourmont, Rémy de 357
Grasseus, Johannes 306, 307[59], 345[127], 391[6]
Grigore IX., papă 232[38]
Grigore XIV., papă 355
Grenfell, B. P., und Hunt 288[15]
Guilhelmus Tecenensis 345[127]
Guillaume de Digulleville 185, 187 sq., 191 sq., 377[191]

Hall, Manly Palmer 205[1]
Halm, Karl F. 330[78]
Hambruch, Paul 274[37]
Hammer-Purgstall, Joseph 133[57]
Händler, Otto 17[1]
Harnack, Adolf 27[8]
Hastings, James 297[41]
Hegemonius *vezi Acta Archelai*
Henning, Walter 332[81]
Heraklit 112, 132, 176, 207, 292[36]
Heracleios, împărat 262[12], 313[2]
Herodot 78
Herrad din Landsberg 74*, 105*
Herrmann, Paul 297[41]
Hesiod 326
Hesychius 324[34]
Hildegard din Bingen 223*, 327*

Hippolytos 185[145], 272[33], 330[75], 401 sq., 419 sq.
Hoghelande, Theobald de 214[19], 224 sq., 229[22, 32], 232, 281[57], 285[3]
Holmyard, E. J. 348[130]
Holtzmann, Adolf 408[52]
Honorius din Autun 398[23]
Horapollo 47*, 405
Hortulanus 153[109], 289[24, 26]
Huser(us) Iohannes 148[89], 149[90]

Iamblichos 324[30]
Ignatius de Loyola 118, 245[94]
Ilie 341, 343*
Irāqī *vezi* Abu'l Qāsim
Irenaeus 104[15]
Isidor din Sevilla 398[22], 400
Izquierdo, Sebastian 267*

Jabir ibn-Hayyan *vezi* Geber
Jamsthaler, Herbrandt 117*, 208*, 246*, 333*
Janet, Pierre 84
Johannes Rhenanus 337, 143[71]
Josephus Flavius 324[34]
Josephus Quercetanus 215
Iulian Apostolatul 73
Jung, Carl Gustav 32[12], 44[3], 54[8], 57[14], 69[27], 78[36], 80[40], 88[50], 90[1], 100[8], 101[10], 107[23], 116[34], 119[44], 123[45], 124[49, 50], 135[64], 139[67], 145[72], 151[101], 156[116], 173[134], 176[135, 138], 182[139], 193[154], 207[4], 210[5], 258[3], 272[33], 294[39], 302[51], 336[98], 350[139], 353[151], 401[31], 422[87], 432[2], 434*
– *vezi și* Kerényi; Wilhem
Jurain, Abtala 222[5]
Justinus Martirul 350[141], 395

Kalid (Calid, Kallid) 244, 280[45], 353[153]
Kant, Immanuel 165
Kautzsch, E. 176[137], 420[83]
Kelley, Edward 57*, 161*, 254*, 269*, 270*, 386*
Kerényi, Karl 151[101]
– și C. G. Jung 325[36]
Khunrath, Heinrich 116[37, 38], 146, 229[19, 26] sq., 247, 258[4], 260*, 279[43], 280[48], 285[4], 319, 336, 355, 421[84]
Klettenberg, Domnișoara de 67
Knorr din Rosenroth, Christian 184
Knuchel, Eduard Fritz 54[6]
Komarios 112[30], 283, 321, 345, 359
Kopp, Hermann 337[99], 381[195], 382[200], 383
Kosmas 400[30]
Kramp, Joseph 276[40]
Krates 224[7], 229, 248[101]
Ktesias (Ctesias) 400[30], 410

Lacinus Janus 148*, 334[87]
Lactantius 133[59], 237[58]
Ladislaus II., rege al Ungariei 355[156]
Lambsprinck 295*, 304[55], 306*, 308[64], 333[85], 391* sq.
Lang, Joseph Bernhard 28[9]
Laurentius Ventura 229, 343
Leisegang, Hans 146[77], 269[27]
Lessius 276
Libavius 252, 255*
Lingdam Gomchen 92
Lippmann, E. O. von 75[30], 244[87], 264[17], 353[153], 359[172]
Lombardus *vezi* Petrus
Lüders, Horstmann 408[52]
Ludovic II 355[156]
Lullius, Raymundus 225, 232, 265[18], 319, 321, 334[87], 337, 345[127], 359
Lydus, Johannes 325[35]

Mahomed 247[98]
Maier, Michael 79*, 80[41], 116[40], 120*, 147*, 153*, 180*, 219[3], 244, 248*, 257[1], 259*, 265[18], 280[47], 292[31, 38], 297[42], 298, 303, 308, 315[11], 330, 341 sq., 346*, 356[157], 364, 370, 382, 385[208], 386
Maiuri, Amedeo 130[53]
Manget(us) J. J. 73[28], 230[32], 381[195]
Maria Prophetissa 28, 30, 146, 147*, 212, 280[50], 359[169, 172]
Marius Victorinus 330[78]
Markion (Markos) 97, 297[41]
Marolles, Michael de 284*
Maspero, Sir Gaston 64
Maximilian, împărat 382[200]
Mazzuchelli, G. M. 334[87]
McCrindle, John W. 401[30]
Mehung (Mehun), Ioannes a (Jean de) 242[77]
Melchior, episcop de Brixen 355[156]
Melchior Cibinensis 313[10], 355 sqq., 362[174], 364
Meliton din Sardes 185[147]
Meyrink, Gustav 49, 77, 218[22]
Michelspacher, Stephan 175*
Muhammed ibn Umail 351[147]
Mylius Ioannes Danielis 64*, 76[30], 84*, 104[19], 203*, 206*, 214[20], 221*, 285, 287*, 315*, 335*, 340[113], 360*, 367*, 392[9]

Nabucodonosor 311
Nikomachos 270[28], 297[41]
Nierenstein, M., and Chapman, P. F. 259[7]
Nietzsche, Friedrich 78, 86, 132 sq., 142, 165, 265 sqq., 429 sqq.
Nikotheos 326, 332, 324[30]
Nilus 395
Norton, Samuel 217*, 352*, 365*
Norton(us), Thomas 259, 242[78]

Olympiodor(us) 212[4], 281[55], 283, 324[34]
Oppenheim Gustav 325[36]
Origenes 176[136], 187[150]
Orthelius 335[90], 383, 385[206]
Ortolano *vezi* Benvenuti
Ostanes 227, 264[16], 309, 317, 359, 410

Palingenius,, Marcellus 219[3]
Paracelsus 36[15], 37, 53, 67, 84, 108, 147[84] sq., 161, 215, 258[3], 272[33], 280[50], 285 sq., 313[6], 339, 353, 364, 382, 385[207], 388, 405, 408[51], 419*
Parmenides 232[40]
Patritius (Patrizi, Francesco) 355[155]
Paulus (apostol) 128, 274[36]
Penotus, Bernardus Georgius 364, 392
Peregrinus 331*
Petrarca 404*
Petroniu 152
Petrus Bonus 281[58], 334 sqq.
Petrus Lombardus 190*
Philalethes Eirenaeus 135
Philo 324[34]
Philolaos 289
Philostratus 400[30]
Photios 326[55]
Picinellus (Picinelli), Philippus 150[94], 397
Pico della Mirandola, Gianfrancesco 381[195]
Pitra, J. B. 398[22]
Platon 80[41], 324, 325[35]
Platon (Pseudo-) 336
Plinius 264, 324[30], 400[30]
Plotin(os) 332
Pommet, P. 407*
Porphyrius 213[15], 332
Porta, Giambattista della 143*
Portus, Bernardus à *vezi* Penotus
Preisendanz, Karl 123[46], 405[34], 406[38]
Preuschen, Erwin 176[136], 350[141]
Priscillian(us) 395
Przywara, Erich 31[11]
Puëch, Henri Charles 332[82]
Pythagoras 83[46], 300[47], 313[8] sq., 335, 347*

Quercetanus, Josephus 215

Rabanus Maurus 338[104]
Raymundus Lullius *vezi* Lullius
Reitzenstein, Richard 54[9], 92[4], 134[60], 207, 213[15], 244[87], 261[12], 270[28], 323[23], 324[24, 30], 325[35sqq], 326[41sqq], 329[57sqq], 330[78]
Rembrandt 109*
Reusner, Hieronymus 376*, 377[187], 378*
Rhenanus, Johannes 143[71], 337
Richardus Anglicus 232, 234
Ripley, Sir George (Riplaeus) 210[6], 214[17, 18], 252[112], 288 sq., 333[85], 340[112], 364, 367 sq., 372, 374[184], 377, 392, 415
Roscher, W. H. 349[131]
Rosencreutz, Christian 359[171], 389, 391[6]
Rosinus *vezi* Zosimos
Ruelle, Charles 324[21, 26], 325[36], 329[59, 60]
Ruland(us), Martin 215, 245 sq., 248 sq., 260, 283, 359[172], 377[188], 385[207]
Rupertus 399
Rupescissa, Johannes de 353[153]
Ruska, Julius 57[13], 75[30], 82[45], 140[70], 212[10, 11], 229[22, 23], 230[30, 31], 243[81], 247[101], 281[55], 286[8], 292[35, 37], 304[54], 313[23sqq], 322[21], 323[23], 324[24sqq], 325[36sqq], 326[41sqq], 329[65, 69], 330[71, 72], 349[137], 351[146], 359[168], 360[172]

Solomon, rege 307, 337, 338[105], 339, 348
Salzer, Anselm 101[11], 401[30]
Sbordone, F. 400[29]
Scaliger, Paulus 419*
Schedel, Hartmann 134*
Scheftelowitz, Isidor 422[86]
Schiller, Friedrich 142
Schmidt, Carl 146[77], 332[81], 334[86]
Schmieders, Karl C. 381[195], 382[200]
Schön, Erhard 186*
Schopenhauer, Arthur 108
Schrader, Eberhard 406[41]
Schultz, Wolfgang 270[28], 297[41]
Scott, Walter 266[24], 308[66], 313[9], 322[21], 324[29sqq], 325[36sqq], 326[46sqq], 329[59, 66], 330[70, 71]
Sendivogius, Michael 225[9], 229[19, 25], 281[61], 306[58], 385[206]
Senior (Zadith) 145[73], 210[6], 224[7], 225, 226*, 229, 243[84], 350[140], 351[147], 362, 383[205]
Shaw, Bernard (T) 128, 174
Silberer Herbert 69, 206

Simon Magus 319[14]
Spitteler, Carl 78, 115, 385
Steeb(us), Joannes Christophorus 388[5]
Stefano da Sant'Agnese 189*
Steinschneider, Moritz 83[47], 212[11]
Stephanus din Alexandria 146[74]
Sticker, Georg 247[101]
Stobaeus, J. 292[35]
Stolcius de Stolcenberg, Daniel 99*, 301*
Sudhoff, Karl 36[15], 148[88], 247[101], 286[9], 313[6], 339[108], 388[3]
Synesius 281[55]
Szebeni *vezi* Melchior Cibenensis

Taylor, F. Sherwood 261[10]
Tertullian(us) 21[5], 23, 26, 139, 393[17], 395, 400
Thales din Milet 403
Thenaud, Jean 46*, 140*
Theodoret 343[123]
Thölde, Johann 382
Thoma d'Aquino 218[22], 276, 337
Thomas (Pseudo-) 243
Thurneysser zum Thurn, L. 170*
Torquemada, cardinal 419
Tscharner, E. H. din 417[74]

Ulmannus 381[195]

Valentinus Basilius 259, 261*, 297[41], 302[50], 307, 311*, 382, 383[202]
Valli, Luigi 158[117]
Ventura *vezi* Laurentius
Vergilius 41, 225, 131*
Vollers, K. 112[27]
Vreeswyk, Goosen van 103*

Wagner, Richard (T) 174
Waite, Arthur Edward 280[50], 319[16], 321, 364
Waldkirch, Conrad 337, 368
Wei Po-Yang 319[15]
Wessely, Carl 324[30]
Wilhelm, Richard 93, 417[74]
– şi C. G. Jung 32[12], 43, 90[1], 119[44], 156[116], 193[154]
Wilken, Ulrich 325[36]
Wirth, Albrecht 69[25]
Wolff, Toni 44[3]
Wolfram din Eschenbach 421, 163[127]
Woodroffe, Sir John 133[58]

Zacharias, papă 317[12]
Zacharius, Dionysius 232
Zadith *vezi* Senior
Zeller, Eduard 266[25], 269[27], 270[28], 272[31, 32], 289[27, 28, 29], 297[41], 300[47], 313[8]
Zenon 237[56]
Zimmer, Heinrich 90[1]
Zöckler, Otto 26[8]
Zosimos 54[9], 61, 210[7], 229, 248[101], 262, 266, 269, 280[50], 322, 325[36], 326[55], 330[70], 334, 346, 388[5], 406[36]
Zunz, Leopold 414[66]

INDEX DE TITLURI

Acta Archelai 326[76], 340[110], 342[120]
Addam et processum etc. 355[156]
Aenigmata etc. vezi *Visio Arislei*
Allegoria de arcano lapidis (Merlinus) 302[49]
Allegoria sapientum 73[30], 113[30], 148[86], 76[30]
Allegoriae super librum Turbae 212[14], 289[30], 299[46], 313[6]
Apokryphen vezi Biblia
Aquarium sapientum 287, 353, 242[79], 252[111]
Arca arcani (Grasseus) 307[59], 391[6]
Arcanum hermeticae philosophiae vezi Espagnet
Ars chemica 76[30], 104[16], 112[28], 139[68], 146[82], 210[8], 230[30], 321[19]
Arte chemica, De 381, 336[95]
Artis auriferae 73[82], 76[31], 104[16, 20], 106*, 112[28sqq.], 115[32, 33], 140[70], 145[73], 146[76, 79], 152[104, 107], 161[122], 210[6sqq.], 214[17, 20], 219[2], 220[4], 227[16], 230[31], 232[36], 243[85, 86], 247[101], 258[2], 261[12, 13], 279[44], 280[50], 281[52, 55, 56], 286[7], 289[30], 292[34, 38], 298[44], 299[46], 301[49], 313[3sqq.], 333[84], 336[95], 339[107], 350[139], 351[143, 150], 353[153, 154], 359[169, 172], 362[174], 370[181], 381[194sqq.], 383[205, 208], 421[84]
Atharva-Veda 406
Aureum vellus 355[156], 405[35]
Aurora consurgens 76[30], 210[6], 214[17, 19], 243[80], 245, 258[2], 281[55], 287, 292[33], 307[59], 315[11], 336, 339, 353[152], 355, 359[171], 364[177], 383[205], 391[6]
Ave praeclara 357 sqq.

Bhagavadgîta 110
Biblia (Sfânta Scriptură) 20, 206, 325
- *Canticus canticorum (Cântarea cântărilor)* 292[33], 337, 338[106], 349
- *Daniel* 311
- *Deuteronomium (Deuteronomul)* 391[6], 393[7]
- *Ecclestiasticus (Iisus Sirah)* 337[102]
- *Exodul* 397[21]
- *Ezechiel* 150, 196*, 343
- *Habakuk* 338[104]
- *Iona* 292[33]
- *Iov* 184, 389, 397[21], 419[79]
- *Isaia* 13, 321[18]
- *Maleahi* 372
- *Micha* 287
- *Plângerile* 292[33]
- *Proverbia (Proverbele)* 337[101]
- *Psalmen (Psalmii)* 251[110], 292[33], 337[102], 341[116], 349[133], 351[144], 356, 391[6], 393[14sqq.], 397[21], 415[72]
- *Sapientia (Înțelepciunea lui Solomon)* 337[100], 348
- Vechiul Testament 125*, 198[159], 397, 415
- *Zacharia* 346
- Noul Testament:
- *Apocalipsa* 59[15], 101, 176, 332, 339
- *Corinteni* 351[145]
- *Efesieni* 243[82], 274[36]
- *Evrei* 349[135, 136]
- *Filipeni* 116[36]
- *Galateni* 326[45], 349[134]
- *Ioan* 110, 229[26], 275*, 287, 336, 368[180], 374[185], 389, 419[79]
- *Luca* 292[33], 338[105], 362[174]
- *Matei* 338[105], 351[149]
- *Petru* 53[3]
- Apocrife și pseudoepigrafe: *Esra* 49[1], 420; *Henoch* (și varianta slavă) 59[15, 16], 176, 198[159], 326[40], 330[76], 332[81]

Biblia moralizată 350*
Biblia pauperum 298*, 304*
Bibliotheca chemica curiosa vezi fiecare autor și scriere în parte (Bibl. *A*)
Brhadâranyaka-Upanishad 147
Bundahis 408, 410, 411[57], 415

Carmen (Villanova) 146[83]
Cântarea Cântărilor vezi Biblia (Canticus)
Codice și manuscrise:
- *Akhmim* 53[3]
- Aschaffenburg, *Evangeliar* 196*
- Berlin, *Berolinensis* 313[2, 3]
- Bingen, *Scivias* (Hildegard) 223*
- Chantilly, *Les Très Riches Heures* 271*
- Florenza, *Miscellanea d'alchimia* 231*, 240*
- Leiden, *Vossianus 29: De Alchimia* 51*, 58*, 63*, 89*, 168*, 183*, 227*, 253*, 268*, 338*, 393*

- Londra, *Cabala mineralis* 216*; *Emblematical Figures* 56*; *Historia animalium* (Harley 4751) 394*; *Ripley Scrowle* 76*, 172*, 289[21], 373*, 374[184], 403*, 411[57]; *Splendor Solis* (Trismosin) 81*, 178*, 238*, 293*, 361*, 405; *Theodore («Londoner») Psalter* 342*
- Lucca, *Liber divinorum operum* (Hildegard) 327*
- manuscrise în posesia autorului: *La Sagesse des anciens* 364*; *Figurarum aegyptiorum secretarum* 66*, 210[6], 247[100], 263*, 273*, 290*
- Milano, Ambrosiana *Codex I* 72*
- Modena, *Codex De Sphaera* 111*
- München, *Buch der hl. Dreifaltigkeit* (Germanicus 598) 369*, 377[193], 381[195]; *Perikopenbuch* 318*
- Oxford, Bodleian (*Brucianus*) 101[10*] *Bible moralisée* 350*
- Paris, Bibl. de l'Arsenal: *De summa medicinae sapientiae* 305*; *Trésor des trésor* 322*, 371*; *Traité de la cabale* 46*, 140*; *Trésor de sapience* 399*; *Traité d'alchimie* 209*; Bibl. Nationale: *Speculum humanae salvationis* (Lat. 511) 127*; (Lat. 512) 300*; *Turba philosophorum* 344*; *Grandes Heures du Duc de Berry* 278*; *Aurora consurgens* 76[30], 210[6], 243, 245, 287, 298, 336 sqq., 355; *Roman de Lancelot du Lac* 163*; *Les Triomphes de Pétrarque* 404*; *Livre des figures hiéroglyphiques* 358*; *Alchimie de Flamel («Pratique»)* 247[100]; *Recueil de figures astrologiques* 159*
- Reims, *Recueil des fausses décrétales* 347*
- Roma, Bibl. Angelica 113*
- Tübingen, Ms. 68*
- Vatican (Pal. Lat. 412) 138*, 181*, 424*; *Speculum humanae salvationis* (Pal. Lat. 413) 192*, 194*; *Speculum virginum* (Pal. Lat. 565) 331*; (Reg. Lat. 1458) 193*; (Urb. Lat. 365) 131*, 157*; (Urb. Lat. 899) 85*, 363*; Lombardus, *De scramentis* (Vat. Lat. 681) 190*, *Speculum veritatis* (Vat. Lat. 7286) 149*, 265*
- Venetia, *Marcianus* 261, 262*
- Viena, Nat. Bibl., Dioscorides, *De materia medica* 312*
- Zürich, Bibl. centrală, *Aurora consurgens* (Rhenovacensis *172*) 336
- Zwiefalten, mănăstirea, *Breviar* 122*

Codicillus (Lullius) 265[18], 321, 359[163]
Commentariolus, Commentarius (Hortulanus) 153[109], 289[24, 26]
Compendium (Lullius) 225[10]
Congeries (Dorneus) 213[16], 285[2]
Consilium coniugii 76[30], 146 sq., 210[8, 9], 214[17], 281[52], 283, 345[127], 406
Corpus Hermeticum 258 (vezi și Scott)
Correctorium alchymiae 234[44]
Correctorium fatuorum (Richardus Anglicus) 232

Das Buch der Chroniken (Schedel) 134*
De alchemia vezi numele autorilor și textelor în parte (Bibl. *B*)
De alchemiae difficultatibus (Hoghelande) 214[19], 224[7]
De chemia vezi Senior
De flavo et rubeo viro (Melchior din Brixen) 355[156]
De lapide philosophico figurae et emblemata vezi Lambsprinck
Demonstratio naturae (Mehung) 242[77]
De ratione conficiendi lapidis (Ventura) 229[20], 343[126]
De spagirico artificio (Dorn) 234[46], 285[4]
De sulphure (Sendivogius) 250, 289, 306[58]
Dialogus inter naturam et filium philosophiae (Aegidius de Vadis) 118[41], 285[4], 289[25], 333[83]
Dialogus Mercurii (Sendivogius) 65[20]
Divina Commedia 53[3]
- vezi și Dante Alighieri

Ein schöner newer Historischer Discurs s.a.m.d. 392[11]
Elucidarius (Christophorus Parisiensis) 306[57]
Emblematical Figures of the Philosophers' Stone 56*
Epilogus Orthelii (Sendivogius) 335[90], 385[206]
Epistola ad Hermannum 77[34], 212[14]

Faust (Goethe) 37 sq., 53[3], 67, 87*, 143 sqq., 149[91], 161, 423, 429
Fons chemicae philosophiae 214[19]

Geheime Figuren der Rosenkreuzer 69[22], 205[1]
Geheimnis der Goldenen Blüte, Das 32[12], 90[1], 119[44], 156[116], 193[154], 383
Genesis vezi Biblia
Gloria mundi 308[68], 333[85], 374[185]
Güldenen Tractat vom philosophischen Stein 69

Harmoniae imperscrutabilis s.a.m.d. (Rhenanus) 337[99]
Henoch (varianta slavă) vezi Biblia, Apocrife
Hermaphroditisches Sonn- und Mondskind 38*, 218*, 332*, 374*, 411*
Hermes Bird 427*
Hermetica vezi *Corpus Hermeticum* (Scott)
Hortus deliciarum (Herrad din Landsberg) 74*, 105*
Hypnerotomachia Poliphili (Colonna) vezi Béroalde de Verville

Instructio de arbore solari 229[27]
Introitus apertus (Philalethes) 169[131], 289[7], 246[96], 258[3], 342
In Turbam philosophorum exercitationes 210, 212[12], 214[17]

Jezirah 184

Kerasher-Papyrus vezi Papyrus
Khândogya-Upanishad 408[46]
Koran 110, 112, 130 (T)

Liber de alchemia (Bernardus Trevisanus) 232[40]
Liber de arte chimica 336[95], 381
Liber duodecim portarum (Ripley) 364
Liber patris sapientiae 12*
Liber perfecti magisterii (Geber) 243
Liber Platonis quartorum 83[47], 213[15], 234, 237, 239[62], 241, 285[4], 288, 388[5]
Liber trium verborum Kalid (Kallid) 353
Li-Ki 416
Lilium de spinis evulsum (Guilhelmus Tecenensis) 345[127]
Lilium inter spinas (Grasseus) 345[157]
Litania lauretanică 163[127], 167
Liturghier 276 sqq.

Mahabharatha 408
Măgarul de aur 57[12] (Apuleius)
Metallorum metamorphosis (Philalethes) 214[19], 333[83]
Midrasch Tehillium 415[72]
Miscellanea d'alchimia 231*, 240*
Monas hieroglyphica (Dee) 285[4]
Mundus symbolicus (Picinellus) 150[94], 397[22]
Musaeum hermeticum vezi numele fiecărui autor și text în parte (Bibl. *A*)
Mutus liber 15*, 65*, 205*, 220*, 233*, 235*, 257*, 283*, 354*, 387*, 432*

Novum lumen chemicum (Sendivogius) 225, 229[25]

Opusculum philosophiae naturalis (Zacharius) 234[43]
Ordinale, Ordinall of Alchemy (Norton) 259[7]
Orthelii Epilogus 335[90], 385[200]

Pandora vezi Reusner
Papyri Graecae Magicae (Preisendanz) 123, 405[34]
Papyrus din Hunefer 185[146], 188*
Papyrus din Kerasher 185[146]
Parabola (Sendivogius) 229[19], 281[61]
Phaidros (Platon) 324[31]
Philebos (Platon) 324[31]
Philosophia ad Athenienses (Paracelsus) 36[15], 286[9]
Philosophia chemica (Dorn) 234[47], 340[113]
Philosophia meditativa (Dorn) 230
Philosophia reformata vezi Mylius
Physica genesis (Dorn) 286[9]
Physica Trismegisti (Dorn) 213[15], 229[22]
Physiologus Graecus 398[22], 400, 418
Pirke Rabbi Eliezer 414
Pistis Sophia 146[77], 334[86]
Platonis liber etc. vezi *Liber*
Practica Mariae 146[76], 214[20], 280[50]
Pretiosa margarita novella (Bonus) 148*, 281[58], 334[87]
Psalmi vezi Biblia
Psaltirea Chludoff 303*, 398*

Ramayana 408
Recueil des fausses décrétales 347*
Recueil de figures atrologiques 159*
Recueil stéganographique vezi Béroalde de Verville
Rigveda 407
Ripley Scrowle 76*, 172*, 289[21], 328*, 373*, 374[184], 403*, 411[57], 413*
Rosario dela gloriosa vergine Maria 162*
Rosarium philosophorum 70*, 73[28], 76[31], 77[33], 104[16, 18], 106*, 112[29, 31], 115[33], 118, 137, 145, 152[104, 107], 155[113], 158[118], 161[122], 162*, 163[127], 210[6], 219[2, 4], 230[31], 232, 243[85, 86], 248, 258[3], 261[12], 262[13], 281[52sq.], 282[64, 65], 286, 294*, 296*, 298[44], 299[46], 301[49], 333[84], 339, 343, 345[127], 350[139], 351[150], 377, 380*, 384*, 388[5], 421[64], 430*
Rosarius minor 158[118]
Rosinus ad Sarratantam 333[84]

Sacred Books of the East 407[42, 43], 408[46, 49], 410[53, 55]
Sagesse des anciens, La 264*
Shatapatha-Brâhmana 407 sqq.
Sheng-Tsi-T'u 417 sqq.
Shri Chakra-Sambhara-Tantra 92
Songe de Poliphile, Le 40*, 43*, 53[4], 82, 83*, 227, 215[20], 224[7], 301[48], 406[37]
– vezi și Béroalde de Verville, Colonna, Fierz-David
Speculativa philosophia (Dorn) 225[11], 241[71]
Speculum humanae salvationis 127*, 192*, 194*, 300*, 348*
Speculum veritalis 149*, 265*
Splendor solis (Trismosin) 81*, 178*, 238*, 293*, 361*, 405
Sulphure, De 250, 289, 306[58]
Summa, De, et universalis medicinae sapientiae ș.a.m.d. 305*
Summa perfectionis (Geber) 230[30], 243[85], 280[49]
Summarium philosophorum (Flamel) vezi *Tractatus brevis*
Super arborem Aristotelis (Albertus Magnus) 332[79], 359[171]
Super Tabulam smaragdinam commentarius (Hortulanus) vezi *Commentariolus*

Tableau des riches inventions vezi *Songes de Poliphile*
Tabula chymica (Senior) 224[7], 350[140]
Tabula smaragdina 150[92], 161, 230[30], 243[81], 322[21], 333[84], 246*, 356*, 359[168], 398[23], 400[28] sqq.
Talmud 412[61] sqq., 414[68], 415[71]
Targum Pseudo-Jonathan 414, 415[71]
Testamentum (Cremer) 259[5]
Theatrum chemicum vezi fiecare autor și text în parte (Bibl. *A*).
Theatrum chemicum Britannicum 12*, 213*, 259[7]
– vezi și *Ordinall*
Timaios (Platon) 80[41], 325[135]
Toyson d'or, La (Trismosin) 202*
– vezi și *Aureum vellus*
Tractatus Aristotelis vezi și Aristotel (Pseudo-)
Tractatus aureus 78[35], 104[16, 18], 112[28], 116[33], 137[65], 139[66, 68], 152[107], 153[109], 243[86], 285[3], 321 sq., 336[96], 362[174]; (... *cum Scholiis Gnosii* 118[43], 212[13])
Tractatus brevis (Flamel) 333[85]
Tractatus Micreris 345[127]
Tractatus qui dicitur Thomae Aquinatis 51*, 58*, 63*, 89*, 168*, 183*, 227*, 253*, 268*, 338*, 393*
Tratatul lui Sophe 272[34]
Très riches Heures du Duc de Berry, Les 271*
Trésor de sapience, Le 399*
Trésor des trésors, Le 322*, 371*
Triga chemica (Barnaud) 392[7]
Triomphes de Pétrarque, Les 404*
Tripus aureus (Maier) 258, 259*
Ts'i-yüan 416[74]
Turba philosophorum 57[13], 75[30], 82[45], 115[32], 140[70], 210[8], 229[22, 23], 230[31], 232, 281[51], 286[8sqq.], 292[35, 37], 304[54], 313[2], 335 sq., 344*, 345[127], 349[137], 351[146], 360[172]
Turfan, fragment M 299a 332[81]

Upanishade (Upanishads) 101, 147[85], 319, 408[48]

Vedic Hymns 408[47, 50]
– vezi și *Atharva-Veda* și *Rigveda*
Visio Arislei 140[70], 227, 247, 248[101], 292[38], 296 sq., 313[3], 368, 370[181]
Von der Materi und Prattick des Steins 392

Wasserstein der Weysen 383

Yantra (Schrî-Yantra) 90*

INDEX

«abaissement du niveau mental» (= diminuarea nivelului mental) 84, 297
ablutio (spălare) 208
Abraham 184, 287, 414[65]
actor 167
Adam 108, 198[159], 222, 240, 292, 321, 324[34], 325, 326[46], 329[60], 330, 332, 351, 405, 412[58]
  al doilea 351
  ca prima materia 134, 231
  celest 351
  hemafrodit 139[66], 285[2]
adept 177, 221, 232, 245, 280[50], 353, 410
adevăr 22 sq., 31 sq., 37, 118, 132, 135[62], 137, 153[109], 166, 191, 219, 232, 234, 236[52], 241 sq., 258, 280, 322, 337, 353, 428, 430 sq.
a deveni una cu 336
aer 87*, 107, 124*, 161, 183, 207, 236 sq., 251, 254, 283, 306, 325, 351, 353
  domeniul – 237
  principiul – 260
  suflet eteric 117[40], 210[6]
  zeul – 347*
aerul vieții 252
alb(ire) 207 sq., 243
albedo – *vezi* albire
alchimie 29 sq., 36 sq., 38, 67, 257 sqq., 280 sqq., 309, 379, 422, 427 sq.
  arabă 239, 258, 348, 410, 412
  axioma 28
  bizantină 292[35]
  chineză 75, 383
  clasică 206
  creștină 30, 35, 330, 428
  dublul aspect al – 242, 258
  greacă 115[32], 212[14], 285, 353[154], 406
  medievală 35, 67, 423, 429
  occidentală 258
  păgână 415
  și psihologie 121 sq.
  și religie 13 sq.
  reprezentări ale scopului – 35, 210 sq.
  semnificația psihologică a – 28, 309
  simbolistica – 35 sq., 38, 210
  teologia – 334
  treptele – 37, 56*, 206*, 235*, 255*, 403*
alegorie 36, 75*, 101, 326, 336, 392, 396*
  alchimică 205, 247, 254*, 294*, 296
  creștină 58, 415
  eclesiastică 319, 393
  patristică 24 sq.
alexipharmakon – *vezi* antidot
Amitabha 92
Amon-Ra 126
analogie 36, 52, 73, 110, 112, 152, 164, 166, 169, 183*, 184, 197, 221, 227, 241, 251, 258, 269, 313, 317 sq., 321, 334, 336[92], 342, 346, 353[154], 364, 382, 389, 419[78], 420
androgin (androginie) 26, 28, 147, 297[41], 310*, 408, 415 sq., 417
anima (*vezi și* suflet) 27, 54, 57, 59, 69, 80, 82 sq., 88, 98, 100, 107, 108, 112[31], 117[40], 139, 142, 160, 163[6], 170, 191, 210, 219[1], 236[53], 243[81], 250[104], 252, 277, 279, 285[2], 328*, 340[110], 353, 377, 389
  arhetipul – 69[27], 139[66]
  aurea 308
  ca adoratoare a soarelui 83
  corporalis 251
  imaginea – 174
  Mercurii 208*, 273*
  mundi (*vezi și* sufletul lumii) 48*, 80[41], 83, 169, 170*, 211*, 272, 344*, 381, 403
  naturaliter christiana 21[5], 27
  rationalis 237, 241[70], 281[52], 388[5]
  simplex 239
  spiritualis 251
animal 57*, 86, 104[15], 105*, 119, 125, 132 sq., 137, 143, 160, 169, 170 sq., 185[146], 197, 224, 259[8], 277[42], 285, 289[15], 338, 368, 383, 390*, 392[11, 12], 398, 400, 406[41], 412[58], 415 sqq., 418*, 421
anotimpuri 171, 185, 341
Anthropos 101, 124, 125, 154, 167, 179, 211, 270, 285, 322, 328, 330, 351, 353, 354, 408
  gnostic 147, 210
antichitate 34, 54, 82, 86, 130[53], 145, 219[1], 265, 428
antidot (contraotravă, alexipharmakon) 405, 418
Antimimos 329, 334
antimoniu 292
antropoid 85, 86, 119, 128

apă (aqua) 12, 58, 69[24], 73, 76[30], 112, 113* sq., 117[40], 124, 130[53], 155, 173, 177, 183 sq., 197, 207, 210[8, 9], 212 sq., 214[19], 215[20], 222, 227, 228*, 236 sq., 241, 247, 254, 270, 276, 281[61], 282*, 283, 289[21, 25], 292, 296, 302[49], 325[40], 340[112], 348[130], 350*[141], 351[143], 353, 357, 371*, 397[24], 406[40], 410[53], 411[57], 414[63, 64], 418 sqq., 420[83]
adevărată 210[6]
compusă 212
divină 37, 210[6], 266, 321, 403, 406
eternă 69, 75[30], 115[32], 210[6], 212, 214[19], 216*, 229, 289, 322, 403
filosofică 210[6], 212, 281[61], 362
haos acvatic 237
lunară 213*
mercurială 146, 148[89], 212, 254, 268*, 341[142], 359
metalică 350
neagră 254
piatră 201, 362
primordială 237
sapientum 351
simbolistica apei 322
simplă 212
vie 351[141]
vietii 73, 115, 247, 357[158]
apocalipsă 59, 101, 176, 332
apokatastasis 274
Apollo 335
apostoli 110, 340
apoteoză 377
arbitrar 45, 47, 70
arbor philosophica 217*, 230[28], 230, 231*, 248, 365*, 374, 376* sq.
arbore ritual 316*
arborele vieții 366*, 422*
arcan, substanța arcanului (= misterului) 241, 281[52], 286[10], 345 sq., 359, 380
archeus 382, 385[207]
argint 89*, 208, 234[47], 254, 256, 285, 296, 419[80]
argint viu 30[10], 64, 69, 73, 77[32], 212, 234, 257, 260 sq., 262[13], 265 sq., 283, 308, 341, 348, 359[172]
arhaism 20, 73, 119, 125, 128, 300
arhetip 20, 22, 24 sq., 30 sqq., 43, 47, 69[27], 80, 115, 128, 133, 139[66], 151, 199, 252, 346, 421, 429, 431
care formează religia 32
colectiv 37, 199, 428
înviere a – 35
numinos 37
psihic 24, 28
Arisleus 227, 247 sqq., 292[35], 296, 298, 299, 311, 313, 368, 372, 374
armonie 193, 242, 347*, 383
supremă 182
artă 106, 140[70], 152[107], 185, 219[3], 220[40], 221, 230[30], 232, 241, 243 sq., 252, 261[12], 280[48, 49], 281[55], 282, 289[25], 290, 304, 309, 317, 321[17], 329 sq., 334 sqq., 351, 355, 359 sq., 385, 424
alchimică 294*, 356, 362
chimică 297[42], 357
divină 216, 244, 280 sq., 288, 292[35]
regală 252, 387
sacerdotală 322
sacră 286, 330, 355 sq.
secretul – 232, 250, 257
simbolul – 282*
testamentul – 357[162]
artifex (artist [= alchimist, laborant]) 17, 36 sqq., 58*, 38, 82, 107, 150, 179, 205, 215 sq., 219 sqq., 227, 229, 230[30], 233*, 242 sq., 245*, 246 sqq., 253*, 254*, 257 sq., 259*, 261, 269*, 279, 286[9], 317 sq., 346, 354*, 356* sq., 385, 387*, 392, 401, 420, 428 sq., 432*
asemănarea lui Dumnezeu 431
assumptio Beatae Mariae Virginis 377, 378*
astrologie 36, 67, 185, 222, 333, 400
astri 249
atitudine 18, 57, 164 sq., 243, 245, 274, 380
Attis 29, 274
aur 36, 64, 76, 77[32], 80[41], 84, 145 sq., 151, 154[111], 164, 170, 187, 191, 210, 219, 234[47], 242, 254, 256, 283, 290*, 296, 308 sq., 335, 337[188], 341 sq., 364, 382 sq., 392, 400[30], 406
alchimic 165
artificial 216
cer de – 185, 190, 381
cerc de – 187, 191
fântâna de – 89*
filosofic (aurum philosophicum) 36, 77, 116, 145, 153, 155, 210, 219, 432
floare de – 75[30], 76*[31], 77, 92 sq., 101, 119, 235*, 164[129]
lâna de – 145, 330
moneda de – (în vis) 77 sq.
pilula de – 164
producerea – 73[28], 115, 220, 282, 304[55], 386, 432
spiritual 343

sticlă de aur 210
și argint 254, 296
aurum 76, 234[43], 342[117]
aurae 345*
non vulgi 343, 364, 392
potabile 210
vulgi 219
autocritica 31
Autogenes 104
auto-incinerare 274[36], 341
auto-incubație 304
autoobservare 97, 135
autosugestie 197
Avolokiteshvara 92
Âtman 19, 22, 24, 101, 147
azteci 164

baia vieții 213*
baie 113*, 120, 238*, 268*, 359[170]
balaur 28, 65, 89, 97*, 106*, 116, 121*, 125, 138*, 146, 168*, 212, 213*
balena 298*, 300*, 302*, 303*, 304*
baptisma – *vezi* botez
barză 331, 332[79]
basilisc 125, 234, 334
basm 62
băiat 161, 336, 381, 429
bărbat 139[66], 191, 193, 197[156], 258, 311, 326[43]
inconștientul – 107, 139, 191
înaripat 307*
necunoscut (în vis) 77, 88, 98, 142, 160, 171
sălbatic 85*, 402*
și femeie 118, 139[68], 147, 297[41], 368
Behemoth 415
berbec 59[16]
beție 86, 120, 130[53], 132
Beya 140[70], 227, 292[37], 297 sq., 301[49], 311, 313, 372
Bhagavadgîta 110
Biblia 20, 286, 325
binele 24, 26 sq., 34, 244, 415
originea – 151
și răul 27, 34, 419[80]
și răul, antinomia dintre – 27
și răul, lupta între – 28, 167
și răul, unitatea între – 27
Biserica catolică 128
biserică 20, 24 sqq., 33 sqq., 70, 73, 92, 94*, 100, 104[15], 105*, 112, 114*, 118, 128, 130 sqq., 185, 187, 275*, 309*, 316 sq., 331*, 339, 348, 353, 355, 362, 380, 385
medievală 428
mijloace de grație ale – 31
unitatea – 277
blasfemie 19, 20, 132, 329, 368, 383
boală psihică 35, 52, 195
Bodhisattva 119
botez (rit de –) 208, 230[23], 266, 319, 322, 397[21]
brahman 101, 141*, 195*, 407 sq.
Brhadâranyaka-Upanishad 147
broască țestoasă 141*, 143*, 416
Buddha 24 sqq., 92, 101[11], 119, 184
buddhism 25, 92, 179

cabala 184, 229[19], 269[26], 274[35], 285[4]
cabiri 143 sqq., 144*, 170, 177, 182
caduceus 17, 66*, 263*, 291*
cal 342*, 368, 389, 400[30], 410[53], 416[74], 417
calcinatio 207, 215, 359
caliciu euharistic 419 sq.
cap 83, 101[10], 133, 164, 185[146], 213[15], 224, 240*, 254, 262, 309, 339, 340*, 342, 381[4], 406[36], 407[42], 410[53], 414
cap de aur 406
cap de femeie 80
cap de mort 80, 359[171]
capacitate de transformare 333[83], 388, 412
caracter complet 44
caracter întâmplător 45
carisma 33, 112
carnaval 132
Cartea Morților 124
casa adunării 174, 175*
castitate 243, 391[6], 404*
catolicism 19, 26, 33, 70, 128, 229, 279
causa efficiens 135, 276
cauză 16, 18, 22, 221, 242
prima – 18, 22
căderea în păcat 286
căință 33, 368
călătoria în infern 53[3], 299 sq., 304, 317, 330[75]
călătoria noaptea pe mare 296, 298*, 299*, 300*
călătorie (în vis) 49 sq., 61 sq., 77, 114 sq., 169
călătorie (peregrinatio) 330[77]
călătorie mare 180*
călugăr 259, 321, 382[200], 395
Cântarea Cântărilor 337
ceas (pendulă, ceas cosmic) 98 sq., 112, 164, 182 sqq., 193

cel care își devoră coada (*vezi și* Ouroboros) 53*, 97*, 116, 228*, 254, 334
centrare 43
centru (Zentrum) 32, 43, 79*, 92 sq., 98 sqq., 108, 112, 118[43], 134 sq., 137, 149 sq., 151, 155, 158, 161, 162[126], 163, 165, 167, 169 sq., 173, 182, 184 sq., 195, 197, 230, 289[25], 331*
cenușiu 410[53]
cer 12, 41, 58, 75, 80, 97*, 101, 107, 119, 130, 139[68], 140*, 149[91], 164, 171, 177, 185, 187, 190 sq., 193, 213[15], 222, 223, 239, 247[98], 254, 283, 285[2], 289[15], 296[41], 304, 306, 316[11], 325[36], 334 sq., 341[113, 116], 343*, 346, 357[161], 359, 368, 377, 391[6], 394, 397[21], 400[28], 405, 415, 420
cer cu stele 156, 192*, 223
cerb 135, 391*, 392, 398*, 416[74], 417, 418*
cerc 44[2], 49, 54, 78, 98, 100*, 103*, 112, 116, 117[40], 118[43], 142, 150, 152, 158, 160, 169, 171, 173[133], 182, 185, 187[50 sqq.], 190 sq., 212[13, 14], 261, 262, 289[21, 25], 332[79], 342 sq., 347, 364, 368, 381
  alergare în – 32
  captiv 54
  centrul – 98 sq., 101
  cvadratura – 92, 116, 117*, 118, 119[43], 120*, 151, 154
  împărțit în patru 137, 171, 177
  magic 90, 112, 136, 44[2]
ceremonii (în vis) 132, 137
cervus fugitivus 64, 135, 392
chimie 28, 36, 38, 205, 216, 218 sqq., 244, 250, 285[4], 380, 387
China 28, 296[41], 319, 416 sq.
chintesență 237, 249[103], 304, 385
Christos 18, 21, 34, 53[3], 116, 146, 163[127], 166 sq., 185, 187*, 264, 272, 275, 277, 279 sq., 298, 302, 316, 319, 321[17], 331* sq., 372, 377, 381, 393, 395[19], 399[26], 420
  alegorie 24 sq., 166*, 329, 415
  analogie 183*, 319, 382
  androginie 26, 28, 415
  ca Anthropos 124*
  și biserica 353
  botez 397[21]
  butucul de vie 353
  copacul lui – 364, 366*, 377
  copil 94*, 158*
  crucea lui – 374, 377
  gnostic 185
  imaginea dogmatică 24
  imago – 252[111, 112]
  înviat 379, 380*
  jertfa lui – 276[38] sq.
  jugul lui 27[8]
  – lapis, paralela 35, 309, 317, 319 sqq., 335[19] sqq., 381, 386, 389, 411*, 427
  Mercurius 392
  mireasa lui – 353
  moștenire (imitatio) 18, 27 sq., 34, 36, 317
  mysterium 278
  ca păstor 59*
  prezența lui – 279
  ca salvator (mântuitor) al sufletelor 309*
  scularea din mormânt 304*
  simbol al binelui 26
  simbolul lui – 25
  și soare 82
  ca sursă de foc 112, 114*
  ca șarpe 133
  în trandafir 101[11]
  viața 276
cifră pară/impară 28, 296[41]
cinci (cifra) 173[133]
cioc (în vis) 67, 69, 85 sq., 100, 149, 177
circulație 156, 167, 171 sqq., 177
circumambulare 101[11], 118, 119[42], 134, 136, 156, 162[126], 163, 170, 185
citrinitas – *vezi* îngălbenire (trecere la galben)
cocoș 92, 294*, 368
coitus 207, 297, 350[139], 359[170]
colectiv 30, 34 sq., 37, 49, 57[14], 59, 62, 69, 73, 78, 108, 110, 142, 149, 169, 199, 428 sq.
communio (comuniune) 277[42], 362, 372
comoară (ascunsă) 80, 110, 115, 145, 149, 155, 168, 286[10], 300, 304 sqq., 321, 360, 385, 420
compensare 29, 31, 45[4], 47, 50, 52, 54, 78, 112
complementaritate 29, 45[4]
complex 300
  autonom 269
concentrare (în vis) 170, 245
concepere 250 sq., 285[2], 308, 321, 336, 359, 395, 431
conceptul creștin despre Dumnezeu 73
concepție despre lume (Weltanshauung) 31, 50, 77, 337, 423
conflict 17, 26 sqq., 31, 34, 50, 141, 155 sq., 158, 166 sqq., 171, 372, 382
conflict de conștiință 28, 136 sq., 364

Confucius 417* sq.
coniugium 207, 118[43], 297[42]
coniunctio 205*, 207, 215, 262, 372*, 411[57], 429
a lui Mars cu Mercur 359[167]
a nous-ului cu physis 302
oppositorum 296, 400
a sufletului cu corpul 146, 277, 278*
solis et lunae 53*, 113*, 141*, 350[139], 429
spirituum 430*
consacrare 276 sq., 317[12], 362, 364, 401, 405, 397[21], 398[22]
consecratio 362
constrângere 31, 136, 334
constientizare (Bewußtmachung) 16, 21, 30 sq., 34, 43, 49, 62, 137, 140, 173
conștiență (Bewußtheit) 108, 160[120], 266
conștiință (Gewissen) 18 sq., 30, 35 sq., 44 sq., 49 sq., 57, 59, 61, 67, 82, 86, 88, 98, 107, 118, 128, 135, 137, 139, 141 sq., 155, 158, 160[120],165, 167, 173, 176, 179, 197 sqq., 205, 237, 250 sq., 266, 269, 272, 274, 294, 297, 300, 311, 318, 334[89], 364, 372, 387, 428 sqq.
arogantă 432
atitudinea rațională a – 57
atitudinile – 164 sq.
autonomia și autarhia – 128
centrul 43
colectivă 69
compensarea – 28 sq., 45, 47
conținut al – 164
dereglată 35
diferențierea – 52, 62
dizolvarea – 84
egocentrică 431
empirică 319[13]
evoluție a – 431
funcțiile – 100*
și inconștientul 16, 26, 29, 43, 45 sq., 49 sq., 52, 61, 67, 80, 82 sq., 100, 118, 125, 128, 133, 136 sq., 141, 151 sq., 160[120], 173 sq., 199, 269, 298, 300, 302, 318, 334[89], 370, 387, 431
individuală 429
infantilă 61
inflația – 191, 431
intelectuală 164
inteligență 87
matură 62
modernă 35, 52
modificarea – 118
schimbarea – înspre partea masculină 29
stingere (eclipsare) a – 297
contrarii (antiteză) 23, 25 sqq., 30, 37, 70, 139 sq., 168, 251, 284*, 292[38], 296, 302, 321[17], 334, 348, 415
interioare 307
pereche de – 210, 251, 263*, 282*, 370, 428
unirea – 17, 37 sq., 184, 205*, 207, 262, 263*, 282*, 294*, 313, 368, 371*, 428
universale 26
conținut 22, 24, 37, 45, 62, 142, 272, 380, 385, 432
conștient 16, 45, 155, 164, 294[39]
inconștient 20, 34 sq., 49[1], 118, 128, 137, 142, 145, 152, 158, 160[120], 165, 225, 233*, 252, 269, 288, 294[39], 298[43], 309, 318, 334[89], 370, 427 sq., 431
nou 37
obiectiv-psihic 44
proiectat 219, 239, 269, 294, 427, 431
psihic 219, 239, 270, 370, 428, 431
psihic autonom 269 sq., 283, 298[43]
copac (arbor) 32, 33[179], 54, 71*, 108, 151, 158, 178, 209*, 222, 240*, 313, 316*, 331, 332[79], 372, 377, 411[57 sq.], 412[58], 413*, 415, 422*
al lui Christos 364, 366*, 377
al filosofilor 217*, 230[28], 231*, 248, 315*, 365*, 374, 376*, 377
Gôkard 410
nemuritor – 313[5], 315, 317, 374
prețios 313
simbolistica – 377[190], 392
copac de coral în mare 312*, 313[6]
copil 61, 77, 94*, 100, 110[25], 120, 163[127], 170, 184, 222, 275*, 308, 356*
de aur 151
divin 151, 162*
copilărie 16, 58 sq., 61 sq., 108, 156, 158, 166, 170
corabie 180*
corb 152[108], 179, 254, 262
corn 390*, 393[15 sqq.], 394[17], 395, 397[21], 398[23] sq., 399[28], 400[30], 403, 405, 407[42, 44] sq., 410[53], 415, 416[74], 417*, 418*, 419[77] sq., 421*
coroană 49, 101[10], 112[29], 142, 149, 181*, 185, 187, 213[15], 256, 264*, 339, 340*
coroană împărătească 424*
corp 36, 38, 61, 115 sq., 117[40], 139[66], 145, 152[105], 154, 155[112], 161, 184, 191, 208, 213[15], 224, 244, 250, 252, 257, 263[53],

265 sq., 277, 289, 297, 299[46], 302, 307 sq., 315, 324[24], 325[38], 326[41], 333[84], 335 sq., 349, 353, 355, 357, 364, 368, 372, 377, 378*, 381 sq., 383, 385[207], 389[5], 397, 406, 418*, 431
celest 213[16]
de diamant 119, 383
și feminitate 384*
imperfect 152[107], 161, 279, 401, 405
metalic 381
omenesc 241, 280, 334
perfect (desăvârșit) 161, 212
și spirit 285[2], 328*, 383
spiritual 382, 383[205]
subtil 250, 277, 383
și suflet 80[41], 101[11], 230[30], 251 sq., 277, 285[2], 296, 313, 326, 328*, 385
transfigurarea – 369*, 383
uniunea – cu sufletul 277, 278*, 336, 385
corpus 117[40], 139[66], 249[102], 251, 262[13], 266[25], 272[33], 279, 314, 333[84], 377, 382, 406[37]
astrale 149
mysticum 353
subtile 250, 383
cosmogonie 30, 69[24], 289, 302
cosmos 135, 150, 212
fiul – 210
craniu 80[41], 141*, 240*, 241[69]
Creator 251, 327*
creatură 239, 251, 279, 286, 336, 401, 410[53]
creație 30, 96, 197, 212, 222, 223*, 251, 275, 286, 289, 297[41], 324[28], 336[94], 340, 349[138], 385
credință 20 sqq., 32, 34, 37, 94, 132, 137, 198, 242 sq., 274 sq., 351, 357[161], 368, 382, 431
creștină 287, 355 sq., 362
creier – 83, 184, 241, 292[38], 370[181], 388[5]
creștin 19 sqq., 23, 26 sqq., 31, 35 sqq., 59[15], 73, 80, 82[42], 107, 124, 131 sq., 137, 139, 152, 185, 207, 258, 272, 274, 279, 281[55], 287 sq., 307*, 313, 317 sqq., 321 sq., 323[23], 325[26], 326[55], 330, 335, 339*, 343[121], 349[133], 350[141], 355 sq., 362, 368, 374, 379*, 381 sq., 385, 398[22], 405, 415, 428
creștinare 21, 82
creștinism 17 sq., 20 sq., 23, 25 sqq., 34 sq., 59, 112, 119, 132, 137, 272, 274, 302*, 310*, 319, 330, 343*, 355, 429 sq.
creuzet 205, 212, 214*, 219, 222 sq.
cristal (în vis) 155, 185, 191, 197, 214[18], 254
cristal de munte 417*
cruce 73, 75, 94*, 122*, 137, 150, 152, 173[133], 183*, 274[36], 276, 320*, 330, 357[161], 374, 377, 389*, 395, 398[23], 418
cu patru brate 37
crucificare 297[41], 358*, 368
crucifix 74*, 131, 412
cuaternitate 30, 142, 207[4], 285[4], 320*, 330, 341, 378*, 379, 384*, 419
culori 30, 117[40], 145, 150, 152, 153[109], 168 sqq., 173 sq., 177, 182, 191, 200*, 207 sq., 225, 234, 262, 265, 277[42], 285[2], 324[34], 350[139], 400[30], 416[74], 417, 420
cult apolinic 132
cultura creștină 20 sq.
cupa oracol 419 sq.
curcubeu 57 sq., 61, 107, 169, 173, 179, 191, 256
cvadrat 185
cvadratură *vezi* cerc

dans ritual 120
dăruire 142, 245, 247, 280[48], 330[70]
dea mater 287
Degetel 62
Demeter 29
demiurg 97, 270, 272, 412
demon 24, 33[14], 50, 64, 67, 127*, 160[120], 270, 329, 334, 400, 408, 415
divin 270
triunus 412
demonstrarea existenței lui Dumnezeu 26
dereglarea echilibrului sufletesc 92
desăvârșire 145, 161, 174, 211*, 234, 237, 313, 354, 401, 405
deus creator 251
terrestris 210, 308, 343
unus 239
devoțiune 135, 245
dezmembrare 274[36], 341, 405
dezvoltare 18, 20, 33, 80, 179, 195, 370, 387
interioară 18, 161
în spirală 32
sufletească 16, 82, 97
diadă 271* sq., 297[41]
dialog (interior) 246
diamant 101[11], 119, 155, 167 sqq., 197, 383
diavol 20[3], 26, 33[14], 69, 86, 87*, 125, 132, 139, 149[91], 171, 356[157]
Dionysos 131 sq., 274[36]
misterele lui – 86, 130, 137
discernământ (aptitudinea de a discerne) 236

discriminare (deosebire) 237, 379, 431
distilare 116, 119[43], 161*
distincție 30, 148[86]
divinitate 19, 22, 28, 30, 80, 86, 119, 139, 150, 270[28], 272, 275, 278 sq., 287 sq., 297[41], 319, 377, 381, 385, 407, 412, 415
androgină 310*
contradicții în – 334
creștină 139
unitatea – 30
diviziune (separare) 59, 215, 236[51, 53], 349[159], 405
doctrina caracterelor 222
doctrina lui Anthropos 285, 322 sq., 351
doctrina spiritelor astrale 382
doctrină secretă 364
dogmatica creștină 28, 258, 368
lamaistă 92
dogmă 19[2], 21 sqq., 28, 31, 36 sq., 70, 166 sq., 198, 319, 377, 389
paradoxurile – 23
doi (cifra) 28, 146, 148[86], 302[49]
doisprezece (numărul) 173[133]
domnitor (în vis) 176
Dorje 92, 104[12]
dragon 259, 261 sq., 283, 285, 289[21], 297, 305, 314*, 316*, 321, 328*, 333* sq., 389, 392[12], 397, 405, 410, 415 sq., 418, 427*
cu cap / cu patru capete 254
dezmembrarea – 405
drama creștină 37, 139, 321
drama universală 27
dreapta-stânga 100, 116, 118, 155 sq., 158, 172 sq., 177, 185
dreptate 374
dreptunghi 172 sqq., 191
Dumnezeu (zeu) 18, 22 sq., 26, 27[8], 29, 33, 47, 48*, 73, 82[42], 87*, 96, 107, 133, 150, 157*, 184, 222, 225, 229, 237, 239, 242 sq., 245* sq., 251 sqq., 265[18], 266, 272, 274, 276, 279 sq., 288, 313[7], 317, 336, 342, 356, 360, 367, 388[5], 397, 415, 428, 430
act de creație al lui – 96, 289
ca arhetip 22
analogie – 336
asemănător cu – 8[2], 431
atotputernicia lui – 24
cel care operează 150, 335
cel cu totul altfel 20[4]
coborârea lui – către om 150
cuvântul lui – 362, 385
devenirea umană a lui – 166
devenit animal 86
dialog cu – 247
eliberarea lui – din materie 279
erou 275
esența lui – 101
existența lui – 22, 26
feminitatea lui – 139
Fiul lui – 23, 29, 37, 269, 274, 279, 323 sq., 326, 329 sq., 333 sq., 374, 397[21]
imaginație a lui – 250
imagine a lui – 20[4], 308
al Israelului 184
al iubirii 397
încarnarea lui – 19[2], 29
încredere în – 34
înțelepciunea lui – 151, 250, 337, 348
«maimuța» lui – 132, 144
mielul lui – 122*, 276
mânia lui – 151
Mântuitor 29, 32, 36, 119, 166, 194*, 222, 275, 317 sq., 321, 340, 374, 381, 385, 428
și om 266, 272
omul – 29, 274
puterea lui – 393, 395, 397[21]
reconciliere cu – 274
sacrament al lui – 349
spiritual 29
și suflet 19 sq., 250
Tată și Fiu 308
Tatăl 377, 382 sq.
teamă de – 191
terestru 343
ca trinitate 190*, 382
tronul lui – 251
unicorn 395[19]

educație 21, 31, 44
creștină 20
protestantă 26
religioasă 33
sufletească 17
efect salutar 266
Egipt 325[35 sq.]
elefant (în vis) 85
elemente 12*, 30[10], 80, 97, 116, 117[40], 118[43], 124*, 126*, 147[83], 151, 153[116], 154*[111], 175*, 179, 182 sq., 206* sq., 210, 211* sq., 213[15], 236[50, 54], 251, 254, 270, 272, 276 sq., 279[44], 285[2], 286[10], 289[25], 297[41], 304, 305*, 306[58], 311, 325[40] sq., 327*, 330, 340[112], 349[138 sq.], 351, 367, 382, 403, 405, 419 sq., 431

separarea – 207, 215, 236[51], 237, 262, 349, 405
elixir 155, 193*, 256
elixir de dragoste 370*
elixirul vieții (elixir vitae) 92, 162[126], 210, 300, 315, 353, 374, 406[40], 412[58]
Elohim 385
enantiodromie 80, 82
Epimetheus 78, 326, 329[69], 332, 385
epoca modernă 288, 428
erezie 36, 70, 107, 139
erou 49, 108, 145, 274, 298, 341[116], 408[50]
eter 219[9], 236[54], 237, 241 sq., 269[27], 381
eternitate 316[11], 335, 351, 382, 391[6]
etica creștină 21
etiopianul 254, 359[71] sq., 361* sq.
eu 18, 33[14], 43, 78, 93, 98, 100, 107, 110, 128, 160[120], 272, 304[55], 431
ancorarea în – 18
ca centru al conștiinței 43
conștient 431, 115
conștiința – 160[120], 173
empiric 100
și inconștientul 18
și non-eu 100, 110, 431
purtător al – 100
și sine 101, 319
și tu 17
Eva 139[66], 222, 285[2], 326
Evanghelia 21, 53[3], 357
evangheliști (simboluri) 104, 119, 122*, 183*, 185[146], 187*, 196*, 275*, 331*, 377
Evul Mediu 36, 50, 57, 64, 73, 76, 82, 118, 123, 133[57], 216, 288, 317, 319, 321, 334, 380, 389, 392, 427
exaltatio 215, 236 sq.
excomunicare 70, 119
exerciții 26, 118, 135, 171
experiență 21, 24, 26, 31, 37, 82, 165, 184, 197, 221 sq., 249, 258 sq., 281, 337, 362[174], 364, 380, 385, 387, 433
interioară 22, 152, 156, 364
psihologică 30, 429
religioasă 22
experiență originară 37
Ezechiel 150, 196*, 343[125]

falus 240*
fantezie 15, 32, 35, 177, 197, 249, 269
Faust 37 sq., 53[3], 67, 80, 86, 87*, 109*, 143 sq., 149, 161, 191, 423, 429 sq.
făptură (ființă) 210, 249, 270, 279, 285[2], 286[10], 308, 385, 403, 407, 410[53], 415, 417[74], 419
fabuloasă 29, 389
primordială 30, 147, 405
fântâna vieții 345*
fântână 71*, 89*, 110, 111* sq., 158*, 227
Fecioara 105*, 167, 191 sq.
atributele 167
Maria 162, 167, 274, 357, 359, 381
pământ 274, 400
purtătoare a Mântuitorului 194*
fecioară 23, 38*, 52, 89, 272, 300, 336, 342 sq., 357, 359, 362, 367 sq., 376* sq., 390, 392, 394*, 398* sq., 408, 421
albă 81*
masculină 343
seducătoare 53
femeia-păpușă (în vis) 100
femeie 57, 69[27], 80, 98, 100, 107, 118, 128, 130, 139[66, 68], 146, 170, 191, 193, 197[157], 297[41 sq.], 233*, 336, 368
imaginea – 174
întunecată (în vis) 142, 160, 177
necunoscută (în vis) 54, 59, 80, 88, 98, 100, 107 sq., 115, 150, 160, 169, 171
feminin(ul) 28 sqq., 38, 48*, 53 sq., 84, 101, 107, 139, 143, 146, 163[127], 167, 174, 184, 191, 207, 240*, 272, 285[2], 296, 297[41], 309, 310*, 325[30], 342[120], 343[122], 359[167], 362, 384*, 392, 421, 429
femininul chtonic 29
fermentatio 215, 234[47], 285[4], 430*
fierbere 179, 225, 313, 414[63]
fierbinte-rece 207, 296
figura femeii (în vis) 48*, 52, 54, 84, 143
învăluită 54, 57
nedeterminată 25
figuri religioase 25
fiică 29, 139, 147[83], 292[38], 339, 368, 370, 408, 414
ființa originară 29 sq.
ființă 177 sqq., 21, 24, 29 sq., 36, 58, 67, 70, 73, 78, 80, 112, 115, 119, 151, 182, 237[60], 243[82], 251, 272, 289, 324, 387 sqq., 405, 410, 428
filius 65*, 66*, 252[111], 296, 302, 377
macrocosmi 29, 210, 279, 381
philosophorum 29, 76*, 151, 213, 270, 349, 353, 380*, 405, 411[57], 429
unicornium 393, 395
unicus 405
filosofia naturii 36, 64, 422

filosofia vieții 16
filosofie 16, 29, 37, 70, 76 sq., 86, 101, 116, 121, 165, 177, 207, 210[6], 212, 219, 221, 232, 239, 241 sq., 251 sq., 269, 272, 281, 283, 288, 321, 335 sq., 360, 364, 388[1]
alchimică 28, 82, 121, 337, 427
antică 232, 239, 336
chineză 139
gnostică 37, 266
hermetică 32, 155, 205, 207, 258, 355
medievală 151
mistică 206, 266, 379
neoplatonică 80
structura cvadripartită a – 207
universală 232
fiu 23, 29 sq., 37, 49[1], 53*, 69[27], 86, 89*, 101, 104[16], 106 sq., 115[30], 139, 140[70], 148, 152[107], 155[112], 191, 210, 225, 243, 244[86], 247, 252[111], 259[8], 269*, 274, 279, 287*, 297[42], 302[50], 308, 311, 313[3], 321, 323, 324[26, 29], 326[54 sq.], 329[65 sq.], 332, 334, 336, 339, 340[110], 349, 353, 360, 367, 374, 378*, 380* sqq., 391[6], 395, 397[21], 400[28], 405, 408, 411[57], 414 sq., 417*
și fiică 29, 368, 370, 292[38]
fiul Omului 185, 272, 279
fiul regelui (moartea –) 148[89], 292, 295* sqq., 302[49], 306*, 308, 317, 321 sq., 374
fizică 219[1], 250, 285
fizicul 30 sq., 173[133], 206, 219, 241, 249, 309, 325[38], 379, 429
amestecarea – cu psihicul (combinarea) 249 sq.
floare 32, 75[30], 76* sq., 101, 141*, 156, 163[127], 164[129], 235, 242
albastră 76 sq., 98, 150 sq.
cu șapte petale 88*
împărțită în opt 158, 159*
foc 17, 23, 30, 80, 112[29], 113[31], 115, 117[40], 124*, 151, 169, 174, 176[136], 183, 207, 209, 210[6], 212, 213[15], 214[20], 223, 224* sq., 228*, 236[54] sq., 241 sq., 248*, 251 sq., 254, 259[8], 262[13], 283, 289[25], 297[14], 308, 313, 317[12], 321, 324[34], 325, 326[41], 340[112], 341 sq., 348, 351, 353, 357[161], 359, 362, 368, 383[205], 385, 400[30], 420, 421[84], 431
și apă 12*, 136*, 184, 210[6], 212, 214[19], 282*, 296, 420[83]
ascuns 304
Christos ca izvor al – 112, 114*, 317
consacrare a – 317
divin 355
elementar 289
infernal 289, 302, 317, 342
limbi de – 318*
magia – 176
al purgatoriului 308
ca sămânța spirituală 292, 342
foetus spagyricus 346*
formă 83, 116, 133 sq., 152, 174, 195, 212[14], 222, 234, 241, 252, 254, 262, 272, 285, 329, 343[125], 360, 392
Freud Sigmund 61, 120
fuga de viață 16
funcție 19, 47, 67, 98, 101, 131, 139 sqq., 143 sq., 152, 160[121], 173 sq., 177, 183, 232, 251, 276
a conștiinței 100*, 300
diferențiată 100, 107, 139, 141
intelectuală 118
interioară 30, 100* sq., 107 sq., 139, 174
natura feminină a – 107
personificarea – 67
psihică 67, 232
psihologia 139
religioasă 21
funcție duhovnicească 27

Gabricus 227, 292[37 sq.], 297[42], 301[49], 313, 372[182]
Gayomard 330
gândire 26[8], 31, 35, 100*, 144, 152, 165, 179, 239[68], 241[69], 251, 258, 260, 319, 385, 427, 429
primitivă 317
gâscă 332*[81], 431
genii 177
gestație în creier 370
ghețar (în vis) 162, 164
ghimpe în inimă 145
gibon (*vezi și* maimuță) 116, 119, 128, 132
gnosticism 28[9], 29, 35, 37, 97, 103*, 124, 146 sq., 185, 210, 266, 269[26], 280[50], 297, 309, 319, 330, 332, 334, 339, 340*, 362, 381, 385, 389, 401, 406*, 423
gnoză 29, 101, 272
cabalistică 274[35]
Golem 49, 77
Graal 162[126], 163*[127], 169
grație (milă) 31, 229[19], 274, 279, 290, 298[45], 336, 351, 428
grâu 229, 254*, 274[36], 277, 290, 364
greci 34, 64, 75[30], 115[32], 123*, 258, 264[16], 276, 322[21], 324[34], 329, 339, 406, 419
gumă 146, 161, 212, 359[169 sq.]

Hades 41, 53[3], 64*, 132, 266[25], 283
halucinație 50, 225, 227
Hamlet 80
haos 30, 40*, 67, 73, 86, 133[59], 179, 195, 207, 229, 234[47], 237, 254, 257, 269[27], 283, 284*, 285[2], 289[25], 304, 308, 349[138]
confusum 289
sferic 221*, 289, 290*, 333*
heimarmene 36, 323[22], 329 sq.
Helios 57, 73, 341, 342*, 372
Henoch 59[15 sq.], 176, 198[159], 326[40], 330[76], 332[81], 414
Herakles 86, 262[12], 274[36], 299*, 330, 341, 354*, 385
Heraklit 112, 132, 176, 207, 292[36]
hermafrodit 30, 63* sq., 66*, 77, 106*, 139[66], 179, 184, 209* sq., 218* sq., 221*, 262, 270[28], 285[2], 297[41], 309, 333* sq., 343, 368, 389, 400, 419 sq.
Hermes 30[10], 58*, 64, 77[33], 78[35], 97*, 104[16, 18], 106, 112, 121, 123* sq., 152[107], 153[109], 161, 177, 214[19 sq.], 224[7], 243[81], 244[86], 249, 266[25], 305*, 313[9], 321, 324[30], 325[35 sq.], 329, 331, 332[79], 335, 348[30], 350[140], 351[147], 354* sq., 388[5], 427*
egiptean 128, 332
înaripat 260
Kyllenios 420[81]
Mercur 216*, 306*
ca psihopomp 51*, 65, 66*
senex 378*
Trismegistos 107, 124, 225[7], 226, 295, 297[41], 308
ca zeu al vântului 347*, 349[131]
heros (erou) 341[117], 407[45]
hierosgamos (hierogamie) 38, 292[38]
Hiranyagarbha 24
homo maximus 125
homo philosophicus 351, 352*
homuncul 161, 177, 216*, 269*, 429
din metal 148
horoscop 185, 186*
Horus 185, 188*, 213[15], 280[50]
hotel (în vis) 142
hyle 212, 289, 292

Ibis 405
idee 28, 119, 131, 152, 173[133], 203, 207, 221, 241, 296[41], 308, 368
eternă 236[54]
mistică 214
platoniciană 237
primordială 237
identificare 30, 37 sq., 107 sq., 119 sq., 135, 288, 317, 319[13], 348, 359, 377, 407, 412, 429 sqq.
identitate 169, 185, 241 sq., 251, 288, 317, 355, 364, 392
Iehova 176, 412, 415
ierarhia Chakren 251
Ierusalismul ceresc 101
Ilie 341, 343*
iluminare (divină) 137, 266, 317, 424*
iluminism 23, 205
iluzie 45, 50, 58, 227[14], 232, 396*, 432
imaginație 92, 135, 151 sq., 225, 227, 230, 245, 248 sqq.
activă 92, 230, 311
imagine 18, 20 sqq., 24 sq., 29, 31, 35 sqq., 43, 57, 62, 69[27], 80[41], 82, 93, 101, 104, 112, 118 sqq., 124, 128, 133, 135, 147, 151 sq., 155, 164, 182, 191, 198[159] sq., 212, 214, 219[1] sq., 249, 251, 252[112], 254, 256, 265, 286[10], 288 sq., 317, 341, 346, 349, 351[142], 374, 379 sq., 392, 407, 428
arhetipală 20, 31, 43
interioară 22, 92
în vis 156, 170, 174, 184
mistică 62
mitică 29, 270, 274
în oglindă (reflecție) 155 sq., 165, 199, 270, 308, 423*
originară 29
primordială 433
proiectată 20, 346, 428
sfântă 20
spirituală 92
imaginea lui Dumnezeu 20[4], 308, 377
imaginea lui Trimurti 141*
imago 92, 124, 317, 346
imitare 18, 27, 34, 317
imitatio 34, 36, 275, 317
immolatio 276[38]
imortalitate (nemurire) 19, 92, 149, 164, 166, 274[36], 277, 325[36], 351, 383, 411[56 sq.]
imperfecțiune 107, 145, 152[107], 266[20, 25], 274 sq., 277, 279, 336, 382, 401, 405
incest 120, 292[38], 297[42], 368, 372, 400
incest frate-soră 140[70], 296 sq., 368
incinerare 256, 274[36], 341, 359[172]
inconștient(ul) 16 sqq., 20 sq., 24, 26, 29 sq., 32, 34, 36 sq., 43, 44[1] sq., 47, 49[1] sq., 52 sqq., 57, 61 sq., 67, 69[27], 73, 78[37], 80, 82 sqq., 86 sqq., 98 sqq., 107, 110, 112, 115, 118, 125, 128, 132, 135 sqq., 139 sq., 141 sqq., 149, 155, 158, 160[120], 161 sq.,

164 sq., 168 sqq., 173 sq., 177, 182 sq., 191, 193, 195, 197, 199, 206, 222, 225, 232, 233*, 241 sq., 245 sq., 249, 251, 269 sq., 288, 294[40] sq., 297 sq., 302, 309, 311, 317 sq., 334[89], 343[121], 346, 368, 370, 371* sq., 387 sq., 427 sqq, 431
activarea – 50
arhetipul 24, 34, 37, 199
aspectul htonic-feminin al – 29
autonomia 54, 166
colectiv 30, 35, 49, 57[14], 59, 62, 69, 169, 199
compensarea prin – 31, 47
confruntare cu – 16 sq., 140, 246
conținuturi ale – 30, 34 sq., 252, 298[43], 370
dominante ale – 222, 247
forțe arhaice ale – 300
fuga de – 54, 135
integrarea – 62, 120
«intențiile» – 182
înnăscut 133
întunericul – 139
manifestarea – 30, 32, 45, 195
masca – 29
natură paradoxală a – 388
necunoscut 288
numen al – 77
obscuritate (lumea obscură a –) 318, 295
ordonarea – 137
personal 34, 62, 160[120]
personificarea – 80, 160[120]
proces de transformare a – 343[121]
proiecție a – 220, 309
psihologie a – 24, 30, 38, 427
relativitatea spațio-temporală a – 128
scindarea – 128
supremația – 69
trăirea – 52, 54, 269
inconștientă, stare de – 19, 120, 294, 298, 428, 431
indestructibil(ul) 335, 351, 383[205]
India 139, 147, 400[30]
indieni Navajo 198
indigeni din Australia 119
indiscernabil 288
individualism 429
individuație 15, 36 sq., 43, 84, 108, 116, 166, 174, 195, 199, 311, 427, 432[2]
simboluri onirice ale – 35, 41, 43
inel 151, 167 sq., 177, 182
infantilism 59, 61 sq., 69, 108, 112, 120, 125, 170, 177
inferioritate 149, 160
inferiorul 28 sq., 125, 147*, 239, 119[43], 243[81]
infern 24, 37
Infern (lume inferioară) 41, 53[3], 131* 266[25], 267, 299 sq., 304, 308, 317, 330[75], 381
inflație 191[153], 272[29], 429, 431
inimă 33, 49[1], 96, 104, 110[25], 145, 169, 230, 242 sq., 247, 264*, 265[18], 288, 292[33], 306[62], 308, 316[11], 334[89], 346, 355, 357[161], 385, 407[42], 420 sq., 433[3]
inițiere 54, 62, 120, 130[53], 280[50], 401
inspirație 229[23], 282, 313, 334
instinct 58* sq., 70, 94, 114 sq., 119, 125, 128, 137, 143, 175*, 274[36]
pierderea – 59
intelect 22 sq., 50, 52, 61 sq., 67, 86, 88, 97, 100, 108, 119, 131, 234, 236[54], 241, 281[55], 319, 334 sq., 433
degradarea – 69
diferențierea – 62, 82
împotriva lui Dumnezeu 87*
modern 119
practic 131
superior 137
intelectualism 50, 118, 198
inteligență 234, 237, 239, 241[69], 281[55]
interior – exterior 17, 20 sq., 119[43], 152, 272, 232, 306[58], 324[29], 415
interiorul 16, 20 sqq., 27, 30 sq., 50, 64, 97, 119, 130, 150, 152, 245, 415
intuiție 107 sq., 110, 128, 150, 179, 365, 272, 311, 388
Iona 292[33], 298*, 300*, 302*, 303*, 304*
iosis (*vezi* înroșire)
irațional 23, 37, 49, 86, 252
Isis 78, 362, 146[78], 213[15], 292[38]
mistere 57
Islam 25
istoria mântuirii 399*
istoria religiilor 35, 387
istorie spirituală 82, 137
Isus 27, 37, 128, 275, 278, 321, 326, 330, 336, 362, 381 sqq., 419 sq., 247[100], 288[15], 326[55], 395[19]
iubire 28, 34, 115, 243 sqq., 270, 280[45], 302[49], 353, 397, 398[22]
spirituală 342
iubirea de Dumnezeu 27[8], 397
iudaism 274[35], 325[35], 412
izvorul vieții 61, 69, 70*, 78, 80, 112 sq., 115, 120, 125

împărat 106, 262[12], 313[2], 382[200], 417, 424*
împărăție cerească 18, 26, 119, 130, 289[15], 420
împărțire în patru 12*, 100, 110, 119[43], 137, 148[86], 171, 177, 207
înălțarea la cer a lui Ilie 341, 343*
încarnare 19[2], 29, 272, 275, 407
îndeplinire 230[30], 232, 234, 248, 274, 276, 277[42], 279 sqq., 313, 336, 341[113], 431
îngălbenire (citrinitas, trecere la galben) 170, 207 sq.
înger 149[91], 176 sq., 183*, 185, 187, 191, 213[15], 236[54], 246, 251, 323, 325[38], 339
  căzut 176, 414
înnoire 73, 112, 119 sq., 125, 128, 133, 137, 195, 243[82], 270*, 276, 293*, 309, 313, 346*, 360, 372, 411[56]
înroșire, roșeață (trecere la roșu) 117[40], 169 sq., 207[3] sq.
însoțitor de suflete (*vezi* psychopomp)
întregul, întreg 67, 150, 353
întrupare 272, 313[8], 325[38], 337, 364, 385, 409*, 432
întuneric 26, 28, 37, 61, 77[33], 104[18], 110, 132, 137, 139, 141, 145, 153*, 160, 164, 193, 205, 222, 292[33]
înțelegere 17, 26 sq., 35, 52, 57, 119, 135, 169, 174, 182, 193, 237, 242 sq., 247, 250, 304, 329[69], 334, 364, 388[1], 420, 432 sq.
înțelepciune 112, 115, 135, 151, 184, 230, 243, 247, 250, 274[36], 294, 307[59], 317, 321, 336, 337[101], 338*[105] sq., 348, 350[140], 353, 362, 377, 388[1], 420
  alchimică 200
  copacul 176
  hermetică 243, 380
înțelept(ul) 65, 77[33], 107, 110, 118[43], 146, 175*, 212, 224[7], 229 sq., 338* sq., 349, 351, 408[47], 417
  bătrânul – 88, 115, 171
înviere 208, 304*, 319, 322, 335 sq., 351, 392
  simbol al – 433*
  corp al – 383

Jaldabaoth 412
jertfă (ofrandă) 53[3], 276[38], 317, 360, 408[47], 431
  miel de – 276
  misterul – 279
  mortuară 53[3]
judecată de valoare 119
jungla (în vis) 85, 162, 164
Jupiter 43
justificare 34

K'i-lin (licorna) 416[74], 417*, 418*
Kiān 119, 121*
Koran 110, 112, 130
krater 266, 330
Krishna 110
Kundalini Yoga 133, 142
Kybele 29, 95*

laborator 36, 38, 218, 234, 242, 258, 259*, 260*, 280[48], 309
Lama(ism) 90, 92, 101, 117, 119, 164
lapis (piatră) 65, 73, 76[30], 77[32 sq.] sq., 92, 103*, 104[18], 110, 112[29, 31] sqq., 115[32], 116, 118[43], 145[73], 151, 152[105, 107], 153[110] sq., 155[113], 161, 162[126], 163[127], 164, 169, 171 sq., 179, 210[8], 212, 219[2 sq.], 223, 229, 232, 244, 258, 261[12], 262, 265 sq., 272, 279[44], 283, 285[4], 287 sqq., 309, 311, 317 sq., 321, 334, 335[90] sq., 343, 349[139], 350[139, 141], 353, 355, 360, 362, 364, 367, 374[185], 381, 382[199], 385, 388[5], 405, 421[84], 427
  aethereus 219
  albus 208
  al doilea Adam 330, 351
  angularis 36, 165, 300*, 317, 360, 383, 395[19]
  invisibilitatis 161, 164, 219[2]
  Mercurius 381
  miraculoasă 213, 219, 265, 432
  natura sferică a – 289, 362
  paralela – Christos (*vezi sub* Christos)
  philosophorum 53*, 65, 76, 118, 175*, 210, 242, 247, 360, 383
  prețioasă 77
  trinus et unus 311
lapte feciorelnic 364
lâna de aur 145
leac universal (panaceu) 279, 411[56], 432
lebădă 256, 308[65], 335*
leu 65, 125, 168*, 171, 227, 254, 297, 340*, 377[187], 391, 392[11], 393[16], 415[72], 416*
  de aur 256
  roșu 254
  verde 254, 296*, 367, 377[188], 392, 397, 398*
leukosis (*vezi* albire)
Leviathan 74*, 415
liber arbitru 431
libertate, pierderea libertății morale 110

libido 173, 195, 306[57]
licornă (unicorn, monocerus) 367[178], 377[187], 389, 390*, 391*, 392[11 sq.], 393*[17], 394*, 395*[19 sq.], 396*, 397*[21], 398*[22 sq.], 399*, 400[30], 401* sqq., 405, 406[41], 407* sq., 412, 414[62 sq.] sq., 416* sqq., 419*[77], 420* sq., 422* sq.
– cupă de – 419 sqq.
Lilith 413*
liturghia neagră 139
loc de exercitiu (în vis) 171
loc îngrădit 77, 98
logos 229[26], 272, 302, 317, 420
principiul – 297
lotus 101[11], 103*, 139, 141*, 163[127], 188*
lumânări (în vis) 174
lume originară matriarhală 28 sqq.
lumea inferioară 221
lumea masculină 29
lumen naturae 104[18], 229
novum 225, 262
lumină 21, 26, 37, 40*, 41, 49, 57, 76, 77[33], 80, 85, 87, 104[18], 132, 139, 145, 150, 164, 167 sqq., 175*, 185, 220, 222, 225, 229, 237[58], 242, 294*, 298, 308, 321, 324, 326[43], 329, 330[76], 338, 340[110], 359[172], 367, 421[84]
circulația – 156, 167
fecioară – 381
interioară 242, 288
întunecată 104
și întuneric 26, 28, 34, 61, 104[18], 139, 153*
scânetei de – 104
nouă 262
om – 324[28], 326, 329[61], 332
principiul – 297
și umbră 145
lună 65*, 66*, 72 sq., 81*, 89*, 113*, 117[40], 132, 175*, 179, 208, 221*, 223, 253*, 254*, 256, 283, 289[25], 294*, 296, 310*, 320, 332[79], 340[110], 343[122], 349, 350[139], 357[161], 359[167, 170], 362, 363*, 367*, 374[185], 394, 400[28], 429
copac – 209
cornul – 405, 419 sq.
cuptorul – 205*
discul – 340[110]
eclipsă de – 256
elixirul – 193*
ca principiu feminin 362
stadiu de – 208
lună plină 247, 362, 338[106]
lup 302[50], 303*
macrocosmos 29, 210, 279, 285[4], 327*, 346, 381
mactatio 276
maestru 104[20], 244, 274[36], 281, 313, 364, 414
magie 44[2], 54, 67, 75[30], 76, 86, 90, 94, 110, 112, 119, 133, 136 sq., 149, 156, 174, 176, 234, 285[4], 292, 324[30]
Mahayana 92, 117
maimuță 119, 121, 124 sq., 127* sq., 132, 139, 144, 162, 164
antropoidă (în vis) 85 sq.
reconstrucția – 119, 137
Maja 195*
mama originară 29
mamă 29, 69[27], 86, 101[10], 104, 110[25], 120, 137[65], 139, 150 sq., 214[19], 283, 286[10], 308, 338*, 342[120], 353, 362, 364, 368, 372, 374, 377, 417*
divină 287
fecioară – 23, 336, 357[161]
și fiică 29, 139
și fiu 69, 400[28]
incest – fiu 292[38], 297[42], 368, 372, 400
inconștientul 73
tată 61 sq., 69, 297[41]
(în vis) 61, 69, 108
mana 88, 412
mandala 31, 44[2], 49, 90, 92, 94*, 96, 100, 116 sq., 122*, 142, 158, 163[127] sqq., 174, 177, 182, 184 sq., 191, 199, 377, 398*, 422*
cu cinci raze 197
dereglată 173[133], 191
fapt psihic autonom 165
lamaistă 92, 95*, 101, 104[2], 117
medievală 119
motivul – 199[160]
simbolistica – 26, 43 sq., 90, 98, 151, 165, 185, 199
(în vis) 49, 90, 98 sq., 167 sq., 199[160]
Mandorla 187*
manicheism 340[111]
manneken piss 216*
Manu 407[45] sq.
mare 163[127], 187[150], 230[30], 254, 256, 283, 285, 289[15, 30], 292, 294, 296, 298*, 299*, 300*, 304[54], 341, 348[130], 350[140], 357[161], 362, 374[185], 377[192], 407*
apa – 254, 410[53]
de argint 254
copacul din – 312*, 313[6]
regele din – 140[70], 233*, 292, 293*, 311

(în vis) 49[1], 99, 110, 112, 143, 169[131], 177, 191
Maria 69, 71*, 101[11], 139, 146[78, 83], 163[127], 167, 274, 280[50], 342, 357[161] sq., 362[174], 369*, 377, 378*, 379*, 381, 397*, 398[22]
Maria Prophetissa 28, 30, 146, 147*, 212, 359[169, 172]
Mars 302[50], 359[166]
masă rotundă (în vis) 160[120], 168
masculin 28 sqq., 50, 139, 140[70], 285[2], 297, 302[49], 325[36], 343[123], 392, 421
masculin-feminin 28 sqq., 38, 146, 184, 207, 296, 297[41], 309, 310*, 325[36], 342[120], 359[167]
massa confusa 141*, 207, 237, 285[2], 289, 304, 411*
  informis 161
materia
  confusa 133, 289[25]
  globosa 84
  hypostatica 227[14]
  informis 133
  lapidis 116[37], 281, 333
  prima 28 sq., 65, 116, 134*, 145, 161, 168* sq., 179, 207, 210, 212, 227*, 229[25], 231*, 236[51], 240*, 248*, 254, 258, 262, 264*, 283*, 284* sqq., 287* sq., 289[25], 290, 303* sq., 306 sq., 309 sq., 346, 349[138], 362, 364, 377, 378*, 387, 388[1], 405, 410, 412, 427*
  vera 145, 232
materialism 173[33], 288, 386
materie 30, 36, 53*, 65, 134* sq., 169, 205 sq., 210, 220 sqq., 221, 227, 234, 237, 239, 241 sq., 250, 252, 261 sq., 265 sq., 269, 272, 274, 279, 283, 285 sq., 288, 300, 302, 313, 341, 346, 368, 374*, 385, 388, 392, 428, 432
  chimică 428
  filosofică 321
  misterul – 220, 337, 432
  neînsufletită 272
  primordială 210, 349[138], 338[1]
  proiecția unor conținuturi psihice în – 239, 269
  secretul – 239
  spirit în – 262, 297, 385
  taina – 265
  transformarea – 242, 368
măgar 389, 400[30], 410[53] sqq., 415
mântuire 21[6], 33, 73, 77, 138*, 142, 203, 274 sq., 279, 295[40], 317, 321, 374, 399*, 420, 428
  drama – 368
  a lumii 33, 355
  opera de – 274, 317, 319, 295[40], 336
  misterul – 274, 334, 368
  sufletească 295[40], 314
mântuitor (salvator) 29, 210, 247, 266, 274 sq., 295[40], 304, 309*, 317, 329[60, 64], 367 sq., 377, 385, 395, 405, 428
Mântuitorul 29, 32, 36, 166, 194*, 222, 275, 317 sq., 321, 340, 374, 381, 385, 405, 428
medic 16 sq., 26, 33 sqq., 44, 100, 107, 182, 199 sq., 199 sq., 215, 232, 382[201]
  și pacient 31
medicament (leac, remediu) 92, 241, 261[12], 262, 277, 279, 356, 357[158], 364, 407[42], 408[50], 411[56], 428, 431
medicina catholica 279
meditație 23, 135, 229, 232, 245 sq., 279, 230[30], 245[94]
Mefisto 67, 86, 100
melanosis (*vezi* înnegrire)
Melusina 52*, 53, 233*, 272[33], 411[57], 413*
Mercur 30, 63 sq., 121, 123, 231, 254, 256, 266, 268, 289, 296 sq., 330[77], 342, 359[167], 386, 431
  alchimic 333
  arzător 285
  astrologic 333
  balaur mercurial 106, 146, 285
  copil 356
  fântână mercurială 70, 227
  filosofic 212, 214, 266[20], 430
  penetrant 266
  spirit mercurial 65, 248, 273, 306, 392
  șarpe mercurial 28, 161, 228, 358, 389
  vulgar 212
Mercurius 30, 56, 65[20], 125, 135, 149, 161, 169[131], 214[19], 222, 254, 260, 263, 272[33], 285[2], 290 sq., 308 sq., 320, 323, 333[83, 85], 348, 352, 359[172], 378, 381, 383, 403, 412, 415
  ca anima mundi 169, 344, 381
  arzător 262
  astrologic 67
  Christos 389, 392, 415
  dublu, dubla natură a – 64, 254, 334, 383, 392
  ca fecioară 89, 343, 376, 381
  filosofic 121, 382, 405
  hermafrodit 64, 221, 270
  natura feminină a lui – 343[122], 392
  reînnoit 346
  senex 208, 238

ca simbol unificator 261
simbolistica lui – 389 sq., 405, 415
spirit mercurial 69, 289[21], 306, 411[57]
șarpele 30, 151, 227, 341, 405
transformările lui – 124, 216, 377, 413
tricefal 30, 57, 412
în vas 215
Messia, messianic 274, 374
metafizică 22, 32, 93[5], 99, 101, 119, 139, 164, 197, 219[1], 241, 252, 275, 380
metale 64, 76 sq., 145, 148, 222, 225, 243, 254, 260, 262, 266[20], 270*, 279, 285[2], 381, 385
sarea – 307, 391[6]
șapte – 222, 339, 364
metamorfoză 16, 43*, 57, 132, 133*, 141*, 212, 319, 336, 429, 431
microcosmos 29, 283, 285[2], 327, 351[47]
midrash 134, 414 sq., 325[36]
miel 101, 122*, 276, 277[42]
mijlocitor 18, 33, 119[43], 160[121], 139, 251
minereu 145, 212, 266, 280[45], 283
minte 29, 110, 135[61], 225, 229[23], 236, 241 sq., 250, 281
minune 113*, 135, 176, 234, 241 sq., 377
miracol 227, 288, 313, 335 sq., 350*, 360, 374, 382, 414, 420
arbore miraculos 377
piatră miraculoasă 213, 319, 323, 265, 432
miracolul izvorului 350*
mire 22, 349, 341[116], 353
mireasă 22, 339, 349[133], 353, 359
misiune creștină 21
mister 23, 26, 57, 78, 82, 86, 119, 130[53], 133, 137, 139, 220, 224[7], 241, 244, 258[3], 272, 274, 277, 279 sq., 282 sq., 286[7 sq.], 334, 336 sq., 342, 343[121], 345, 359 sq., 362, 364, 368, 380 sq., 386, 388, 395, 401, 405, 419, 420[81], 421, 427, 431 sq.
al regenerării 321
al transformării 78, 266, 274
mistică 137, 151, 206, 214, 266, 380, 385, 423
creștină 318, 385
hermetică 385
mit 29, 274[37], 297, 300, 302, 398[22]
al eroului 297, 300, 302
gnostic 29, 309
al lui Marduk 29
materialist 166
Mithras 132, 274, 306[57]
mitologem 29, 359[170]
mitologie 28[9], 35, 219, 283
moara ostiei 275*
moarte 27[8], 53[3], 116, 120, 133, 139, 207 sq., 230[30], 242, 266, 274 sqq., 296 sqq., 300, 302, 313, 317, 319, 321, 326, 337, 350[139], 351, 367*, 377, 382, 398[22], 410[53], 418*, 429 sq.
rituală 120
spirituală 78
Moise 110, 112, 135, 222, 224, 350*[140], 358*, 359[169], 389*, 393, 415
monadă 101[10], 104, 272, 285[4], 297[41], 346
monoceros (*vezi* licornă)
monodon 407*
Monogenes 101[10], 104, 112, 332
monstru 151, 225, 260, 389, 410, 411* sq., 415, 418*
hermafrodit 285[2], 400
morală 26[8], 27, 34, 110, 135, 139, 150, 166, 241
Morpheus 177
mortificatio 207, 240*, 277, 301*, 367*
moschee (în vis) 112, 130, 132, 247[98]
motiv(ul) 49, 54[10], 61 sq., 80, 108, 110, 116[40], 121, 148, 171, 174, 176, 199, 272[33], 330, 389, 392, 408
piticilor 141, 170
plantei 32
substituției 69
multitudine 19, 30, 32, 61, 86, 164, 241, 261[12], 277[42]
munte 78[35], 101, 146, 151, 175* sq., 244, 254, 345*, 383[104], 388[1], 392[12], 407[44], 410[53], 412, 414 sq., 417*
arzând 174, 176

naivitate 59, 383
narval 390*, 421*
naștere 40*, 76*, 101[11], 139, 140[70], 151, 161, 163[127], 319, 325[35], 336, 351[141], 388[1], 405, 417*, 429
natură (natural) 19 sq., 24, 28, 30, 33[13], 36 sq., 45, 47, 64, 77 sq., 97, 104, 106, 113, 115, 116[63], 119, 150 sqq., 161, 175*, 200[161], 205, 212, 213[15], 222, 225, 230[30], 236[53 sq.] sq., 239, 241 sq., 250, 252, 261[12], 266, 274, 277, 288, 297[42], 300, 304, 323[22], 334 sqq., 346, 359 sq., 364, 368, 381, 385[207], 415, 422, 431
lumina – 229
știința – 206, 219[1], 385

natură (calitate) 19, 21, 27, 43, 49, 53, 62, 64, 65*, 66*, 72[33], 76, 92 sq., 100, 104[18], 107, 118, 125, 144, 146 sq., 153[109], 154 sqq., 160, 165 sqq., 176, 191, 206, 219 sq., 222, 227, 236, 237[58], 239, 241, 249, 251, 260, 272, 274[36], 277, 285[2], 286, 288 sq., 295[40], 296[41], 302[49], 304, 309, 334 sq., 343[122], 368, 382, 383[205], 387 sq., 392, 400[30], 407[45], 412[58], 415, 431
divină 25, 279
filosofică 70, 177
umană 26, 29, 145, 279, 321
neasemănător, uniune a – 289
necunoscut(ul) 143, 205, 220, 272, 433
necuprinsul 23
negreală, înnegrire 37, 169, 207, 242 sq., 254, 290
negură 222
nekyia 53[3], 112, 131, 299
neopitagoreism 269, 266[25], 270[28], 272, 289, 297[41], 313[8]
Neptun 143, 233*
neștiință 17, 35
neunificabile unire 136*
nevroză 16
structura 35
nigredo (*vezi* negreală)
nimfe (în vis) 82, 84, 86
noapte 41, 53[3], 73, 80, 86, 132, 156, 165 sq., 237, 225, 271*, 397[21], 417*
non-ego 61, 100 sq., 107, 110, 118, 269, 431
nouă (cifra) 64, 80, 329, 347*, 353[154], 410[53]
noumena 165
nous 297[41], 302, 309, 317, 326[52], 329[60]
și physis 300, 302, 309, 385
nuci (în vis) 173, 177
număr par/impar 28, 296[41]
numărul zece 64
numele lui Dumnezeu 184, 252, 277[42]
numinos 174, 309, 428, 432
nuntă 349[133], 388[1], 411[57], 419
alchimică 146
chimică 38, 209
regească 368, 349[133]
sfântă (*vezi și* hierosgamos) 38
nuptiae chymicae 209

oaie 58, 59[16], 277[42], 410[53]
obiectivitate 23 sq., 31
oblatio 276 sq.
obscur 15, 36, 143, 176, 182, 205, 220, 222, 250, 257[1] sq., 292, 295, 298, 300, 304, 353, 380, 431 sq.
obscurantiști 257
offertorium 313, 360
officium divinum 276, 280, 428
Og 412, 414[65] sq.
oglinda (în vis) 107 sq., 110, 156 sq.
oglindire, imaginea în oglindă 29, 108, 135, 150, 155, 157, 165, 199, 205, 207, 270, 308, 341, 345*, 423*, 428
om 15, 17 sqq., 21[6], 25, 27, 29, 31, 33 sq., 48*, 49[1] sq., 62, 67, 69, 78, 80, 85 sq., 97 sq., 100, 104, 107 sq., 110, 113, 116[33], 119, 124 sq., 128, 132, 140*, 142, 147, 149 sqq., 156, 173[133], 174, 176, 179, 183*, 185[146], 199, 219[1], 222, 224[7] sq., 232, 234, 236[54], 237, 239, 241[69], 242, 244, 249, 266, 270, 271* sq., 274[36] sq., 277[42], 279, 281[55], 285[4], 288, 295[40], 299[46], 300, 308, 317, 319, 321, 323, 324[29], 326[50], 329, 334 sqq., 340[110], 351[141, 147], 353, 368, 382 sq., 386, 388, 390*, 395[19], 400, 406 sq., 415, 419 sq., 428 sqq.
condus de animal 57*
credincios 22
de cultură 52, 67, 164
devenirea – 29, 78, 116, 166, 336, 428
divin 210, 265, 324[32]
exterior/interior 326, 332, 353
filosofic 146, 351
matur 108, 110
mântuirea 29, 138*, 274, 428
metamorfoza animalului în 132 sq., 160
metamorfoza – într-un animal 43*, 170
modern 37, 50, 52, 132, 167, 319, 429
natural 78, 274
nou 243[82]
orbit 175*
al peșterii (în vis) 164
primitiv 50, 80[41], 108, 171
primordial 108, 210
primul – 324[32], 325[35], 330
spiritual 326, 329, 332
transformare a – 234
urcarea – spre Dumnezeu 150
omenie 27
omuleți 182
operatio 250, 257
operator 135, 241, 243, 335
operă (*vezi* opus)
opt (cifra) 67, 142 sqq., 145 sq., 148 sqq., 156, 158, 159*, 169, 171, 173
opus (alchymicum) 35, 37, 116, 135, 177, 239, 319, 349, 380

opus (operă) 38, 58*, 99*, 108, 150, 152, 155, 175, 234, 239, 242, 245, 249 sq., 254, 257, 258[3], 261 sq., 274, 276, 279 sq., 281, 289, 317, 321, 330, 334, 340, 341[113], 351[149], 353, 360, 362, 364, 423
alchimic 35, 37, 213[16], 219, 230[30], 248, 252, 345*, 428
alegorie a – 254*
divinum 276, 277[42], 295[40], 304[54], 349, 385
filosofic 336
operantis 428
raportarea spirituală la – 299 sq.
salvator (mântuitor) 274, 319, 428
secretul – 252, 428
simboluri ale – 38, 116, 315*
spagyric 234
structura psihologică a – 247
oratoriu 260*
ordine 31, 70, 155, 257
Orient 92, 118, 338 sq., 406
orizontal-vertical 173, 182, 191, 236 sq.
Orpheus 131, 274, 347*
Osiris 185, 188*, 274[36], 330, 341, 405 sq., 325[35], 359[171]
ostie 275*, 277
otravă 17, 33, 207[3], 212, 262, 266, 283, 333 sq., 397[21], 400[30], 410[53], 418
oțet 212, 244, 283
ou (filosofic) 65*, 177, 179, 181*, 195, 214[18 sq.], 234
Ouroboros 47*, 53*, 63*, 116, 195*, 262*, 309, 334, 368, 406*

pace 110[25], 119[43], 244, 397, 412[58]
pacient 16 sq., 31 sq., 34 sq., 96
Padma 101, 139, 163[127]
panaceu 210, 279, 309, 334, 411[56], 412, 432
Pandora 326, 376* sq.
Pantokrator 124
papă 130
cu licornă 419*
Paradis 122*, 185, 196*, 198[159], 222, 326[44], 336
copacul – 313[6]
pământ din – 291
râuri din – 197*
paradox 20[4], 23, 25 sqq., 135, 137, 145, 279, 388 sq., 431
parapsihologie 155[114]
pasăre 40*, 65*, 150, 175, 177, 179, 182, 191, 224[7], 256, 260, 288, 289[15], 374[184]
a lui Hermes 305*, 332[79], 427*
patru (cifra) 12*, 28, 30 sq., 36 sq., 80, 92, 97*, 100* sq., 104[12], 108, 110, 115 sq., 117*, 118[43], 119, 121*, 122*, 123, 124*, 126*, 133, 136* sq., 142, 146 sq., 148[86], 149 sqq., 153[109 sqq.], 154*, 168 sq., 171 sq., 173[133], 175*, 177, 182 sqq., 187*, 188*, 196*, 197, 206*, 207[4], 211*, 234, 236, 254, 262, 275*, 279[44], 289[25], 305*, 311, 325 sq., 330[76], 331*, 341, 342*, 343[125], 347*, 349[139], 353[154], 367, 398*, 405, 407[42], 416
patrulater 71*, 79*, 116, 117[40 sq.], 118[43], 123, 132 sq., 139, 155[112]
Paulus 116, 274
păcat, păcătos 18, 33[13] sq., 77, 110, 139, 151, 185, 286, 295[40], 297, 321, 334, 337[102], 351, 367 sq., 377, 381 sq., 397[21], 398[22], 414, 430
originar 26 sq., 33
păgân, păgânism 20 sq., 30, 77, 82, 132, 133*, 272, 279, 319, 334, 389, 401, 405, 415, 423
păianjen în plasă 195
pălărie (în vis) 49, 101, 167
pământ 28, 30, 54[7], 64, 75, 78, 79*, 80, 99, 107 sq., 112, 115, 117[40], 119, 124 sq., 139[68 sq.], 140*, 145 sq., 151 sq., 160[119], 171, 175*, 180*, 183, 185, 187, 191, 207, 210, 224[7], 227, 230, 236 sq., 252, 254, 266, 270, 283, 285[2], 287*, 289[15, 25], 292[33], 297[41], 307 sqq., 317, 324[34], 325[40], 330, 335, 340[112], 341[113], 349, 351[143], 356* sq., 368, 374[185], 377, 381, 385, 390*, 397[21], 400[28], 405, 410[53], 412[58], 420
alb 350[139], 357
fecioară 274, 400
negru 283, 290
roșu ca sângele / arzător (stacojiu) 324
părinți 61, 110, 185, 288
Părinții Bisericii 24, 92, 319, 331*, 348
păstor 58*, 59*, 133, 274[36]
pătrat 44[2], 101[11], 118[43], 116 sqq., 121, 123 sq., 132, 150, 156, 170 sq., 173[133] sq., 191, 296, 300[47]
păun (coadă de păun) 169, 191, 256, 262, 367, 374, 375*, 377
pâine și vin 276, 279, 316[11], 351
pelerinaj (peregrinatio) 180*, 330, 341, 386
pelican 119[43], 166, 332[79], 366*, 411*
percepție subliminală 128
pereche frate-soră 213*, 262, 296, 298, 370*
perfectio 317
«peril of the soul» 54, 297

perlă 121*, 242
perpetuum mobile 99, 164, 199
Persefona 29
Persia 329, 408
personalitate 49 sq., 57, 62, 108, 160[120], 195, 199, 275, 428 sqq., 432
  alterarea – 50
  aplatizarea – 174
  centrul – 43, 90, 100
  dezintegrarea – 108, 112, 300
  empirică 319[13]
  inconștientă 49, 83, 272
  înnoirea – 73, 133, 137
  jumătatea întunecată a – 34
  «mana» 88
  procesul de devenire a – 36
  sufocarea – 430
  totală 101
  totalitatea – 294
  umană 25, 80, 272, 319[13]
  unită 78, 108
personificare 28, 49, 54, 67, 80, 98, 107 sq., 139, 152, 160[120], 192*, 227*, 326[52], 348, 410, 415
peșteră 141, 167 sq., 300
pește 52*, 120, 130, 191, 274[36], 288, 289[15, 30], 339*, 377[192], 389, 407[47], 409*
petala de aur 101[11]
phönix 40*, 175*, 179, 256, 330[77], 331, 374[184], 377[186], 386, 416 sq., 433*
physis 179, 221, 270, 272, 297, 300, 302, 305*, 309, 385
piatră – *vezi* lapis
  prețioasă 77[33], 110, 167, 171 sq., 185, 242, 321, 367, 421
  unghiulară 36, 78, 165, 300*, 317, 360, 383, 395[19]
pierderea conștiinței (Unbewußtwerden) 30
pierderea sufletului 59, 108
piesă satirică 78, 86, 119
pilot (în vis) 107, 110
planete 30[10], 54, 63*, 75*, 103*, 118, 128, 148*, 150 sq., 155[112], 185, 186*, 222 sq., 243[81], 270*, 320*, 333*
  copiii – 264*
  munții – 345*
  scara – 54
  zeii – 36, 62, 64*, 66*
Platon 80[41], 147[83], 324, 325[35], 336
plăcere 78, 92, 110[25], 130, 156
Pleroma 101
plumb 283, 302[50], 306 sq., 391[6]
pneuma 237, 238*, 266[25], 269[27], 270, 272, 297[41], 317, 333, 350[141]
Poimandres 266, 313[9], 326[52], 330
porc 92
porumbel 293*, 305*, 377, 391[6]
  alb 238*, 307, 391[6]
posedare 67, 288, 431
potop 349, 412, 414[65], 431
preconștient 269, 387
prefigurare 167, 290, 399*
preot (sacerdotes) 17[1], 115, 130, 132 sq., 149, 219[3], 247[100], 276 sq., 279, 317, 325[36 sq.], 356*, 408
primitiv 50, 80[41], 84, 86, 108, 119, 139, 147, 161, 171, 274, 297, 310*, 317, 412
  psihologia – 35, 249
principii universale 92
principium 286
principiu masculin și feminin 29, 297, 309, 362, 384*
principiu rău 334, 341
probabilism 26[8] sqq., 33
proces de individuație 15, 36 sq., 41, 43, 84, 108, 166, 174, 195, 199, 311, 427, 432[2]
proces de transformare 61, 137, 236[55], 242, 343[12]
  alchimică 207, 279, 365*
profesiune de credință 16, 22, 166, 362
profeție 133, 374
proiectio 215, 266[20]
proiecție 19 sq., 32, 135, 160, 165[130], 184, 205, 215, 219, 221 sq., 225, 239, 241, 250 sq., 265, 269 sq., 272, 274, 283, 294, 309, 334[89], 427 sqq., 431 sq.
Prometheu 78, 115, 326[50], 329[69], 332, 385
protestantism 17[1], 18 sq., 26, 128, 279, 337, 385
psalmi 277[42], 337, 356, 393
psihic 15 sq., 19, 22, 24, 28 sq., 31 sq., 35 sq., 45, 50, 52, 54, 59, 61 sq., 67, 70, 86, 93, 97, 100, 118, 125, 128, 135, 156, 165 sqq., 193, 195, 197 sq., 206 sq., 219[1], 221, 229, 232, 237, 239[61], 241 sq., 249 sqq., 258, 265 sq., 269 sq., 274, 294*, 298, 300[47], 311, 370, 380, 387, 420[82], 428, 431 sq.
  autonom 52, 135, 165, 283
  colectiv 57, 78
  fundamentale ale – 35
  inconștient 47, 52, 82, 128
  individual 165
  infantil, despărțirea de – 16
  necunoscut 165, 387

obiectiv 44, 198
personal 195, 197
realitatea – 428, 432
straturile adânci ale – 83, 317
totalitatea – 43, 164
psihism 19
obiectiv 45, 47, 193, 197, 199
subiectiv 44
psiholog 18, 22, 30, 225, 246, 370, 429
psihologie 15 sq., 17[1], 19, 20[4] sq., 24 sqq., 28 sqq., 34 sq., 37, 45, 69, 93[5], 99, 118 sqq., 128, 131, 135, 139, 151, 156, 160[120], 164 sq., 174, 205 sq., 219 sq., 222, 227, 230, 232, 237, 239, 241 sqq., 247, 249 sqq., 258, 269, 288, 298[43], 300, 309, 334[89], 346, 380, 427 sqq., 432
a compartimentelor 17
complexă 15, 258, 270
modernă 38, 121, 251, 370
primitivă 35, 249
a religiei 13, 19, 32
ca știință experimentală 22
transcedentală 219[1]
psihologism 19, 21
psihopomp 51*, 59, 260, 266
psihoterapie 15, 35, 37
psihoză 137, 195
psyche 387
pucioasă (*vezi* sulf)
puer (*vezi* băiat)
punct central (*vezi* centru)
punctele cardinale 171, 177, 197, 325[40], 330, 341
Purusha 22, 24
puterea destinului 323, 329
putrefactio 99*, 207, 215, 254, 367*
puterile vitale 69, 112
Pythagoras 83[46], 300[47], 313[5], 335, 347*

rană în coastă 276, 367, 377, 392, 394*
ratio 236 sq.
raționalism 17, 35, 50, 431
rațiune 22, 25 sq., 27[8], 32, 34, 67, 69 sq., 99, 135, 199, 229 sq., 234, 236[54], 237, 304, 432 sq.
răspundere 17 sq.
răstignire 27, 105*
răul 19, 26 sqq., 30, 33 sq., 108, 139, 151, 167, 272, 334, 341, 400, 410[53], 411[57], 419[80]
puterea – 33, 393
realitatea – 24
război 141 sq., 158, 171, 321, 368, 431

realitate 15, 17, 19 sq., 22, 27, 36, 50, 52, 61, 88, 107, 115, 160, 167, 172, 177, 182, 191, 250, 252, 270, 306
realitate (adevăr) 24, 27 sq., 3s sq., 37, 69 sq., 83, 107, 118, 135[62], 137, 146[83], 153[109], 166 sq., 191, 219, 232, 234, 236[52], 241 sq., 258, 280, 285, 319[13], 322, 337, 353, 428, 430 sqq.
divină 132
paradoxală 23
religioasă 22
umană 31
Rebis 179, 219, 221*, 377, 389
Reforma 18, 337, 362
refulare 59
rege 51*, 104, 106, 148*, 184 sq., 233*, 244, 256, 270*, 280[45], 294, 298, 307, 311, 313[3], 321, 324[30], 348[130], 349[133], 351[143], 355[156], 362, 364, 367 sq., 370, 372, 374, 377, 408, 412, 414 sq., 417*[74], 419, 421[84]
bolnav 264*, 368, 374
și fiul regelui 148[89], 292, 295* sqq., 298, 302[49, 50, 55], 306*, 308, 317, 321 sq., 368, 374
înaripat 373*
mării 140[70], 292, 293*, 311
mort 303*
ca prima materia 295*
și regină 191, 209*, 322*
reînnoit 270*, 372
renașterea – 303*, 372
tată 297
uciderea – 301*
regină 82, 185, 191, 193, 209*, 256, 322*, 359[171]
Austri 338[150] sq., 348
a cerului 357[161], 377
misterele – 280
din Saba 307, 391[6]
regius filius 296, 302
regres 82, 84, 108, 112, 120, 131, 160, 164
reînnoirea vieții 309, 313
religie 17, 19 sqq., 23, 25, 32, 35, 50, 132, 174, 176, 368, 387, 389, 433
clasică 37
precreștină 29
Renaștere 82
reptile 133, 224[7], 392[12]
retortă 205, 212, 214, 219, 259, 348[130], 375*, 420, 429
revelație 20, 121, 227, 229[19], 260, 308, 334
rex marinus 292, 311
rinocer 394[17] sq., 397[21], 418

rit 36, 119 sq., 125, 128, 133*, 276, 317[12], 319, 362, 364
de adopțiune 372
de inițiere 54
roată 150 sq., 262, 340[110, 112] sqq., 343[125]
a lumii 91* sq.
a olarului (în vis) 171
cu opt spițe 142, 149* sq.
romantism 77
rosacrucieni 280[50], 386
rota (philosophica) 150[94], 262, 340 sqq., 343[125]
rotație 116, 118, 169, 182, 289, 308, 341, 346
rotund (rotundum) 49, 71*, 80[41], 83, 84*, 108, 117[41], 118, 123 sq., 154, 155[112], 160[120], 168, 171, 179, 185, 212, 213[15], 214, 222, 289[30], 290*, 291*, 293*, 296, 362
rouă 254, 283, 394
rubedo (*vezi* înroșire)
rugăciune 135, 279, 314, 356

sacrament 276[38], 349, 355, 381
sacrificiu 50, 274 sqq., 277[42], 279, 281, 377[187], 408[47]
liturgic 276, 316 sq.
sacrilegiu 132, 298, 330
salamandră 247, 248*, 260[8], 411[57]
salvare 272[34], 274[36], 280, 295, 316 sq., 340[110], 429
salvator (mântuitor) 29, 137, 143, 176[136], 210, 309*, 317, 334, 367, 385, 405, 428
sapientia 176, 230[33], 307[59], 336, 337[100], 338*[105] sq., 348, 350[140], 353, 362, 377, 378*, 413*
sare 230[33], 257, 283, 307, 391[6], 406, 412
Saturn 117[40], 238*, 268*, 283*, 302[50], 335*
sămânță (spermă) spirituală 342
sâmburii divini ai vieții 134
sânge 86, 143, 161, 165, 166*, 191, 234, 250 sq., 254, 276, 277[42], 283, 285, 289[21], 308[62], 315, 321[18], 324, 367, 374, 377, 381 sq., 388[1], 392
scară (în vis) 54[10], 61 sq., 158, 173
alchimică 354*
scarabeu 389, 405, 406[40]
scânteie 101, 104, 225, 269[26], 317
scânteie de suflet 346, 350[141]
schizofrenie 84, 300
scolastică 82
scop (îndepărtarea către –) 16, 18, 31 sq., 35, 54, 132, 135, 145, 147, 198, 207 sq., 210, 230[30], 234, 236[54], 241, 244, 285[4], 296, 300, 304, 330, 340, 353, 383, 385, 429
scorpion 334
secret 47, 50, 52, 70, 112, 116[37], 118[43], 146, 161, 199, 210[6], 214[19], 220, 225[7], 229, 230[32], 233*, 239, 247, 250, 252[112], 257, 280[50], 281[52], 297[42], 313, 317, 321, 329, 332, 334, 340[111], 348, 360, 362, 364, 385[207], 386, 415, 419, 432*
divin 280
hermetic 212
semnul crucii 276
sentiment 18, 22, 36, 98, 100*, 108, 128, 143 sq., 200
separatio 207, 215, 236[51, 53], 405
sferă 44[2], 80, 83, 98, 142, 150, 185[149], 206*, 212[14], 213[15], 221*, 252, 254, 256, 270, 289[21], 325
înaripată 333*, 345*
sfinți 50, 108, 189 sq., 227[42], 314, 337, 385, 397[22]
Sfinx 77
Sfânta Scriptură 251, 337, 353
Sfântul Duh 29, 115, 135, 139
Shakti 92
Shiva 92, 101[11], 119, 141* sq., 164
simbol 24 sq., 31 sq., 35 sqq., 41, 43, 47*, 49, 71*, 73, 78, 80, 92, 98, 108, 112, 118 sq., 121*, 125*, 128, 152, 156, 158, 162[126], 164 sq., 169, 171, 173[133], 177, 179, 183*, 185, 187*, 195, 200*, 203, 214, 240*, 252, 256 sq., 260, 262, 282*, 285[4], 305*, 319, 334 sq., 341, 350[139], 352, 354*, 364, 366*, 374*, 377, 380*, 383, 391* sq., 400, 405, 411*, 415, 418, 419*, 421, 424, 433*
alchimic 38*, 75, 116, 179, 261
cosmogonic 30
creștin 29, 31, 73, 374
al lui Lambsprinck 304[55], 392
psihologic 28
religios 92
al timpului 183*
unificator 261*, 262[14], 421, 428
simbolistica 26, 28, 31 sq., 35, 43, 44[2], 59[15], 73, 90, 98, 125, 133, 139, 151, 158, 164 sqq., 185, 199, 206, 322, 377[190], 380, 389, 405, 415, 422, 432
alchimică 35 sq., 38, 387, 400

cifrelor 184
gnostic-păgână 401
mitologică 219
peștelui 130, 274[36]
transformării 279
simetrizare (în vis) 155 sq., 173 sq.
simplu 83, 155[112], 236[54], 239[61], 274, 285[4]
simptome 31, 165
chinuitoare 16
nevrotice 16
simțuri (percepție) 22, 26, 37, 135, 182, 195*, 219[1], 230, 236 sq., 277[41], 298, 334, 380, 416*
sincretism 54, 82, 92, 132, 269[27]
Sinele 101, 108, 110, 112, 114, 116, 164, 167, 169, 171, 176, 179, 182, 185, 197, 199, 319
antinomia – 27
arhetipul – 25, 28, 30
contopirea contrariilor 25
entelehia – 165
esența totalității umane 25
noțiune limită 165
paradoxul – 25 sq.
simbolul – 25, 88, 169, 193, 319
a fi singur cu – său 31
unit în sine 28
unitatea – 80
valoarea – 19
singularitate 17, 49, 193
sirene 53, 143 sq., 199
soare 19, 49, 57[11], 64, 65*, 66*, 75 sqq., 80, 82[42] sqq., 89*, 113*, 117[40], 118, 120, 128, 132, 139[66], 152[107], 153*, 155[112], 169, 175*, 185, 189, 208 sq., 212, 213[15], 214[19], 222 sq., 227, 235*, 247, 253*, 256, 292[33], 294*, 296* sq., 308, 310*, 320*, 323*, 338[106], 340[110], 341[110], 342*, 349, 357[161], 357, 359[165, 167, 170], 367, 372, 374[185], 383, 394, 412, 421[84], 429, 430*
aripa – 364, 372, 374
brahmanic 141*
conjuncție – luna 72*, 179, 205*, 254*, 350[139], 367*, 429
copacul – 209*
cupa – 299*
cuptorul – 205*
eclipsă de – 256
fața – 308
hermafrodit soare-lună 221*
negru 104
rege – 148*
scarabeu, gândacul soarelui 405
simbol – 80, 374
stadiu de – 208
zeu solar 54, 341
societate secretă 280, 386
sofism 87, 200
sol – *vezi* soare
solificatio 57, 59, 62, 73, 77, 80
solutio 207, 215, 236[51], 355
somn de incubație 120
Sophia 130, 132, 139, 405
Sophia-Mater 139
soră 69[27], 80, 108, 140[70], 146, 212, 213*, 259[8], 262, 296, 298, 354*, 359[169], 368, 370*, 412[57], 432
soror mystica 253*, 354, 387*, 432*
spaimă (vis) 142
spațiu-timp 165, 171, 184, 197, 289
speranță 243, 314, 432
spinther (*vezi și* scânteie) 101, 104
spiridusi 64, 177
spirit 30[10], 36 sq., 57[11], 61, 64, 69 sq., 73, 77, 87*, 102*, 116, 117[40], 119[43], 126*, 131, 146, 151, 161, 184, 197, 205, 225, 230, 238*, 241 sqq., 247, 249 sqq., 254, 262, 265 sq., 270, 272, 279 sq., 283, 288 sq., 297[41], 298[45], 300, 302, 304, 307 sqq., 313, 317, 322, 324[28 sq.], 325[36], 326[51 sq.], 328*, 329[60], 333[84 sq.], 334, 335* sqq., 348 sq., 351, 353, 368, 382 sq., 385[207] sq., 388[5], 391*, 410[53], 415, 427 sq., 430* sq.
antic 36
ascuns în materie 241, 261, 309, 313, 385
coborâre a – în materie 297
creator 251, 261
divin 232
educativ 115
eliberat de physis 305*
înălțându-se din materie 374*
înnoirea – 73
întunericimi ale – 243, 245
mercurialis 65, 248*, 289[21], 306*, 378*, 392, 411[57]
mundi (al lumii) 385
primitiv 84
tradițional(ist) 50, 62, 69
uman 232, 234
vieții (vitae) 121, 196*, 250, 343, 368, 392, 403
spirite 151, 187, 225, 236[54], 339, 383, 412[58]
rele 411[57]
temă de – 298[43]

spiritual 23 sq., 28 sq., 31, 33, 50, 57, 62, 65*, 69, 78, 82, 92, 116, 140*, 150, 163[127], 166, 179, 195, 197, 199, 205, 219[1], 225, 229, 234, 237, 239, 243, 247, 249 sqq., 266, 269*, 280[50], 282, 295[40], 296 sq., 309, 319, 323, 325[38], 326, 329[69] sq., 332, 335, 341[113], 342, 343[125], 349[138], 368, 380, 382, 383[205], 389[5], 410[53], 415 sq., 419, 427 sq.
Spiritul Sfânt 115, 191, 222, 272, 279 sq., 293*, 307* sqq., 318*, 338, 342, 348 sq., 356[154], 378*, 381 sqq., 392, 419*, 427*
spiritus 117[40], 208*, 227*, 241, 251, 254, 279, 306*, 322, 328*, 333[84, 85], 335*, 343[125], 348, 353, 385[207], 388[5], 392, 403
spovedanie 16, 26[8], 27
starea de inconștiență (Unbewußtsein) 19, 92, 120, 294, 298, 428, 431
stânga-dreapta 100*, 116, 118, 131 sq., 149, 151, 155 sq., 158, 169, 171 sqq., 177, 185
stea (în vis) 156, 171, 173, 189
sterilitate spirituală 368
stigmate, apariție 318
stigmatizare 18, 67
strămoși (spirite) 119 sq., 125
Stupa 117 sq.
subconștient 251
subiectivitate 23, 44 sq., 47, 137, 197, 362[175], 429
sublimare 54, 116, 215, 236[54], 247, 303*, 330, 334, 335*, 340, 348, 383[205]
sublimatio 215, 274[36], 383[205]
substanță 38, 73, 75[30], 80, 104, 107, 137[65], 161, 191, 212, 225, 227, 229[19], 236[53], 237, 241 sq., 249, 257, 260, 265, 266[25], 269[27], 279 sqq., 280[45], 288, 292[33], 304, 317, 333, 336, 342, 345 sq., 359[169], 364, 377, 386, 388[5]
  consacrată 316
  incoruptibilă 38, 237
  metafizică 241
  mântuire a – 279
  necunoscută 272, 283
  simplă 351
  care se transformă 30[10], 116[37], 121, 124 sq., 135, 146, 150[92], 212, 276 sq., 279, 314, 333, 341, 346, 353, 362, 389, 405
  umedă 403
suferință 26 sqq., 41, 98, 145, 166, 244 sq., 274 sq., 313, 319, 323, 326, 379, 432
  morală 27
suflet 15 sqq., 19, 20[3 sq.] sq., 24, 31, 33, 38, 54, 59, 60* sq., 67, 70, 73, 78, 80, 82, 84, 86, 88, 92, 94, 96, 97*, 107 sq., 110[25], 113[31], 115 sq., 117[40], 150 sq., 161, 167, 169, 174, 176, 179, 194, 198, 205, 210, 212, 220, 236[53] sq., 239, 242, 243[81, 85], 247, 249* sq., 252, 254, 265, 266[25], 269, 272[34], 274, 277, 285, 288, 297[41], 300[47], 307, 308[62], 323 sq., 326[56], 329[60], 334, 336, 340, 346, 368, 381, 389[5], 391*, 407, 420, 431 sq.
  alb 334
  adâncimea – 18
  arhaic 20
  de aur 308
  capacitatea creatoare a – 166
  ca și conducător – 65
  și corp 80[41], 116, 117[40], 151, 197, 251 sq., 266[25], 285[2], 326, 328* sq., 340[110], 349, 368
  crestinarea – 21
  divin 21, 272, 279, 428
  și Dumnezeu 19 sq., 24, 250
  elevat 236, 252, 340, 407
  eliberarea – 179, 208, 279, 330, 381
  esența – 15, 17
  funcție religioasă a – 21
  golirea – 18
  inconștient 20, 36
  istoric 59, 67
  jumătatea întunecată a – 32
  mântuirea – 295[40], 314
  natura – 19, 27, 237[58]
  necunoscut 433
  neiluminat 151
  nemuritor 19, 368
  obiectivitatea – 31
  omenesc 20 sq., 96, 151
  originea – 22
  realitate a – 69
  salvarea – 269, 309*, 340[110]
  simplu 239
  structura – 24
  suferințe ale – 244 sq.
  totalitatea 145, 182
  uniunea – cu corpul 277, 278*, 335 sq., 353, 377, 385
sufletul lumii (anima mundi) 48*, 80[41], 83, 121, 169, 170*, 211*, 272, 289, 344*, 381, 403
sugestie 21, 31, 45, 198

sulf 151, 257, 283, 292[37], 296, 323*, 342 sq., 350[139], 360[172], 383[205], 412
superior/inferior 28 sq., 119[43], 125, 147*, 243[81]
superstiție 35, 62, 141
supraconștient 251
supraom 265 sq., 429 sq.
sus-jos 41, 61 sq., 73, 107 sq., 119[43], 133[57], 142, 145, 191, 213[15], 237, 272[33]

șapte (număr) 43*, 54, 62, 63*, 64* sq., 67, 73, 74*, 75*, 88*, 142 sq., 144 sqq., 148 sqq., 159*, 175* sq., 185, 222, 223*, 270, 329, 333*, 339*, 340*, 341*, 364, 397, 403*, 410[53]
șarpe 30, 54, 78, 92, 106*, 125, 132, 133*[57], 136 sq., 142 sq., 151, 161*, 195, 199, 207[4], 212, 222, 260, 272[33], 310*, 316*, 341* sq., 357[161], 358*, 389, 401, 403, 405, 411[57], 418
  Kundalini 164
  sacru 164
șase (senarius) 62, 63*, 66, 148*[89], 173[33], 222, 223*, 270*, 320*, 410[53]
șoim 184
șopârlă 259[8], 411[57]
știință 17, 22, 24 sq., 26[8], 28, 36, 44, 57, 67, 70, 77, 86 sq., 97, 99, 118 sq., 164 sq., 199 sq., 205 sq., 216, 219[1], 222, 239, 243 sq., 250, 281[155], 315[11], 339, 349, 351, 355, 362, 380, 385, 387, 431 sq.
  ascunsă 230*, 353, 362
  spirituală 219[1]

tablă de legi 33
tabu 54, 78, 142, 144, 174, 298
taină 30[10], 54, 70, 73[28], 77, 86, 115, 151, 184, 191, 199 sq., 220, 222, 230, 232, 250, 265, 326, 329[60]
Talmud 412, 414
Tantra 90, 92, 164, 251
Tao 22, 92, 164, 417[74], 418*
Taos-Pueblos 120
tată 62, 69 sq., 107, 114 sq., 191, 259[8], 274, 283, 297[41], 324, 336, 340[110], 351, 357[161], 377, 382 sq., 399[26], 401, 408[50]
  și fiu 29, 139, 308, 336, 349
  imaginea – 61, 104, 115
  lumea – 69
  și mama 61 sq., 108
  reprezentant al spiritului tradițional 69
taur 58*, 132 sq., 330[75], 393[17], 394* sq., 403, 408, 415[72]
tânăr 69, 297, 336, 393[13]
temenos 78, 79*, 100 sq., 110, 112, 119 sq., 130, 152, 167, 170
teologie 17[1], 21, 24 sq., 31, 165, 219[1], 281, 325[35], 334, 385
tetraktys 137, 152
tetralogie 234
tetramerie 148[86], 207
tetramorf 104[15], 105*, 125*
tetrapeză 104
textele piramidelor 62
Thabritius 292, 296 sq., 311, 313
Tho(y)th 124, 128, 266, 324[32 sq.] sqq., 332
Tiâmat 28, 30
tinctură 216, 247, 254, 265 sq., 309, 321, 329, 334, 351, 364, 382, 383[205]
  albă 208, 210
  roșie 116, 207[3], 210, 321
tipuri 22, 24, 29, 176, 199, 364, 368, 433
  psihice 22
totalitate 17[1] sq., 25, 30 sq., 33[14], 43, 80, 101, 108, 120*, 124, 133, 141* sqq., 147, 151, 158, 160, 164[120], 175* sq., 180*, 182, 191, 294
  armonioasă 193
  aspirația spre – 110
  experiența – 26
  realizarea – 115, 174
  simbol al – 108, 177, 200*
  sufletească 145
  umană 25
totul 49, 87, 97[6], 132, 141, 164, 169, 184, 199, 212, 236[54], 239, 261, 269, 285, 294[39], 323, 326, 368, 405
tragere la țintă 98, 99*
trandafir 53*, 75*, 76*, 101[11], 112, 156, 158, 167, 322*
transcendență 19, 25, 99, 164 sq., 179, 219[1], 279
transfer 16, 69, 241
transfigurare 133, 137, 143, 164, 277, 335 sq., 351, 368, 369*, 377, 379, 383
transformare 17 sq., 29, 30[10], 43, 61, 73, 75*, 76[30] sqq., 80, 116[37], 117[40], 121, 125, 133 sqq., 137, 145 sq., 149, 150[92], 160, 168, 170, 174, 183, 191, 216*, 234, 236[53 sqq], 241 sq., 249 sq., 265 sq., 274, 277, 279, 304, 306, 309, 321, 322*, 328*, 333[83], 340[110, 112], 341, 343[121], 346, 353, 364, 365*, 368, 377, 381, 383, 388 sq., 391, 397, 405, 412[58], 413*, 420, 428 sqq.
  chimică 36, 207, 432
  hermetică 352*

proprie 136
psihică 258, 266
spirituală 389[5]
transmutație (doctrina –) 206, 227, 242[75], 277, 362, 364
transsubstanțiere 276 sq., 279, 314, 362, 389
trăire 18 sq., 22, 26, 29, 31, 49 sq., 52, 61, 77, 86, 174, 269, 362, 433
trăire religioasă 19
trei (cifra) 12*, 23, 28, 30 sq., 92, 106*, 115 sq., 117*[40], 130, 141 sq., 144, 146, 147[83], 148[86], 149 sq., 152[107], 153[109], 161, 164, 173[133], 176, 182, 183*, 184 sq., 187, 237, 239, 254, 277[42], 324, 328*, 330[76], 349, 353[54], 359, 384*, 410[53], 412, 419, 420[82]
treime 73, 139, 184, 191, 349, 377, 379*, 382, 385
tren 49, 114
trezire 23, 27[8], 51*, 130, 142, 170, 191, 266, 351[141]
trifoi (în vis) 73, 150
trinitate 28, 30, 73, 154, 173[133], 184, 190* sq., 207[4], 311*, 348*, 349, 377, 382, 385
alchimică 306*, 308
cabalistică 184
chtoniană 412
creștină 152, 307*
triunghi 116, 117[40], 118, 141*, 155[112], 389[5]
triunus 412
tron (rotund) 185, 193, 251, 377
tulburare mentală 298

țara copilăriei 59
țara oilor (în vis) 58 sq.

ubicuitate 167, 288
ucidere (mortificație) 207, 240*, 276 sq., 301*, 313, 367*, 374[185], 394*
umanism 355, 380
umanitate, (conștientizare) 278 sq., 326[56], 428
umbră 32 sqq., 37, 49 sq., 88, 139[66], 145, 152[107], 153*, 160[120], 176, 225, 270, 283, 298
umed-uscat 139, 148[89], 207, 296, 403
umilință 150, 243 sq., 317, 393
unicorn – *vezi* licornă
unigenitus (*vezi și* monogenes) 37, 332, 395, 405
unire 37, 52, 104[16, 18], 136*, 146, 147*, 184, 205*, 207, 209*, 215, 254, 278*, 282*, 285[4], 297[41], 359[167], 371*, 417, 429, 430*
unitate 27 sq., 30, 36, 38, 78, 116, 148, 184, 191, 230, 241, 250, 262[12], 277, 285, 311*, 403*, 405
simbolul – 80
univers 141*, 169, 184, 346, 411[56]
împărțit în patru 12*
Unul 28, 73[28], 116, 130, 146, 148[86], 212[13], 230[30], 246 sq., 261, 351, 405
Upanishade 101, 147, 319, 408
ură 34, 92, 388[1]
urias 85, 133, 341, 359, 415
urină 212, 216*, 410[53]
uter 29, 162[126], 163[127], 213, 298, 301[49], 372[182], 381, 397[21], 399[24]

Vajramandala 95, 104[12]
vas 65*, 66*, 83, 119[43], 123*, 143[71], 161*, 162*[26], 163[127] sq., 168, 171, 179, 212[13, 14], 213[16], 214[17, 19 sq.], 215*, 222, 225, 241[69], 261[12], 314*, 357 sqq., 388[5]
bine închis 135, 152, 222
divin 266
al filosofilor 214[19]
Hermetis 163[127], 212, 214[20], 216*, 225, 247, 269*, 371*, 386*
mirabile 212, 213[15]
spagyric 212[15]
de transformare 141*, 241, 266
vâlcea 357
vânt 161, 251, 254, 266[25], 269[27], 346*, 347*, 348, 374[185], 431
de nord 356[157]
de sud 338, 348[130], 356[157]
vârtej de – 346
zeu al – 347, 349[131]
vârsta de aur 247, 408
Vede 406 sq.
Venus 82, 104[18], 283, 359[166]
verde 58, 142, 145, 150 sq., 158, 168, 173, 177, 191, 193, 207, 225, 332[79]
leul – 254, 296*, 367, 377[188], 392
vertical-orizontal 173 sq., 182, 191, 237, 274[36]
viață 16 sq., 20, 23, 27[8], 31, 33 sq., 37, 61, 67, 69[27], 70*, 71*, 77[32], 78[37], 80, 86, 110[25], 112 sq., 115 sq., 118, 120 sq., 125, 134 sq., 137, 142, 145, 150 sq., 161, 162[126], 163, 166 sq., 169, 174, 176, 185, 191, 193, 197, 199, 210[9], 213*, 232, 250, 252, 254*, 274, 276, 277[41], 286[10], 288, 298, 304, 307 sqq., 311, 313, 315, 316[11], 317, 330, 343, 345*, 351, 353, 357[158],

359, 364, 366*, 368, 374, 382[199] sq., 385 sqq., 392, 403, 420 sq., 422*, 427 sq.
eternă 277[42]
nouă 266
plenitudinea – 174
religioasă 19, 32
restaurarea – 296
victoria asupra morții 274 sq., 296, 300, 302, 321
vin 130, 214[20], 222, 274[36], 276 sq., 278 sq., 351, 385, 420
vină 110, 370, 429
fericită 33
viriditas (*vezi* verde)
virtute 28, 78, 82, 122*, 150, 227, 239, 243[81], 249[103], 258, 331*, 385
vis 18, 28, 31 sq., 35, 41, 43, 44[1] sqq., 216, 227[15], 229[19], 258, 269 sq., 279, 281[61], 311, 313, 357, 388[1]
compensarea conștiinței în – 28, 31
conținuturi ale – 35, 45
al lui Iacob 55*
inițial 44, 48 sqq.
interpretare – 35, 45, 258
mandala în – 49, 90, 98 sqq., 168, 174, 191, 199[160]
motivul – 121
psihologic 45
revelație 229
serie de – 46, 81, 90, 92, 98, 128, 199
simbolistica – 35, 73, 119, 158, 166
teoria – 44
trimis de Dumnezeu 20
Vishnu 141*, 407, 409*
viziune 49[1], 50, 54, 59[15], 80, 83 sq., 92, 134, 146, 165, 182, 185, 193, 224[7], 225, 227, 229, 247, 248[101], 259[8], 269, 311, 343, 368, 372, 374, 377[191], 385, 406
voce 50, 61, 82 sq., 85, 87, 133, 152, 153[109], 156, 174, 292[33], 337 sq.
voia lui Dumnezeu 19, 151, 229, 252
voință divină 33[14], 237
volatil(itate) 237, 247[97], 297, 343, 383[205], 392
vrajă (magie) 44[2], 54, 75[30], 76, 86, 90, 94, 110, 112, 119, 133, 136 sq., 149, 156, 174, 176, 234, 249*, 292, 419[77]
papirus magic 123, 324[30]
vrăjitoare 171, 177, 301[48]
vultur 49[1], 65, 125, 152[108], 153[109], 177, 179, 180*, 184, 212, 254, 256, 335*, 374*, 392, 410, 424*
dublu 63*, 181*

xanthosis 207

Yang și Yin 38, 296[41]
Yantra 90*
yoga 90, 94, 118, 133, 142, 151, 304

zână 53
zei 30[10], 36[15], 54, 58, 62, 66*, 101, 107, 119, 121, 124, 128, 132, 143 sq., 160[119], 163[127], 164, 179, 210, 222, 237[60], 270, 272, 274[36], 260, 270, 289, 308, 321, 330[70], 339, 341, 347*, 349[131], 407[45], 408[47], 431
alchimici 65
arhaici 20
babilonieni 64, 176
chtonieni 64, 144, 292[38]
comunitate a – 62
– copii 179*
Fiul al – 101, 311
greco-romani 64
pitici 143, 177
– al revelației 121, 260, 308
șapte – 64*, 176
zeița destinului 46*, 341*
Zeus 297[41], 326, 329
ziua de Apoi (Judecata) 295[40], 336, 351
zodiac 123, 150, 172*, 175*, 185, 186*, 188, 190* sq., 222, 271*, 320*, 339 sq., 364
Zosimos 54[9], 61, 210[7], 262, 266, 269, 280[50], 322, 325[38], 326[55], 330[70], 332, 334, 346, 388[5], 406[36]
viziuni ale lui – 54, 229, 248[101]

C.G. JUNG – OPERE COMPLETE

Sunt indicaţi anii de apariţie ai primelor ediţii în limba germană.

Volumul 1, 1966
STUDII PSIHIATRICE

Despre psihologia şi patologia aşanumitelor fenomene occulte. 1902
Kriptomnezia. 1905
Despre simularea tulburărilor mintale. 1903
ş.a.

Volumul 2, 1979
CERCETĂRI EXPERIMENTALE

STUDII ASUPRA ASOCIERILOR DE CUVINTE

Însemnătatea psihopatologică a experimentului de asociere. 1906
Despre tulburările de reproducere în experimentele de asociere. 1907/1909
Metoda asocierii. 1910
Constelaţia familiară. 1910
ş.a.

CERCETĂRI PSIHOFIZICE

Despre fenomenele psihofizice asociate în experimentul de asociere. 1907
Noi aspecte ale psihologiei criminale.1906
ş.a.

Volumul 3, 1968
PSIHOGENEZA BOLILOR MINTALE

Despre însemnătatea inconştientului în psihopatologie. 1914
Despre psihogeneza schizofreniei. 1939
Schizofrenia. 1958
ş.a.

Volumul 4, 1969
FREUD ŞI PSIHANALIZA

Teoria freudiană a histeriei. 1908
Analiza visurilor. 1909
Aspecte generale ale psihanalizei. 1913
Însemnătatea tatălui pentru destinul individului. 1909/1962
Contradicţia Freud – Jung. 1929/1969
ş.a.

Volumul 5, 1973
SIMBOLURI ALE TRANSFORMĂRII* 1952

Prima parte:
Introducere
Despre cele două feluri de gândire
Preistoria
Imnul creației

A doua parte:
Introducere
Despre conceptul de libido
Transformarea libidoului
Simbolul Mamei și al renașterii
Lupta pentru eliberarea de mamă
Jertfa
Epilog

Volumul 6, 1960
TIPURILE PSIHOLOGICE 1921/1950

Introducere
Problema tipurilor în istoria spirituală antică și medievală
Despre ideile lui Schiller cu privire la problema tipurilor
Apollinicul și dionisiacul
Problema tipurilor în filosofia modernă
Descrierea generală a tipurilor
Definiții
ș.a.

Volumul 7, 1964
DOUĂ SCRIERI DESPRE PSIHOLOGIA ANALITICĂ

Despre psihologia inconștientului. 1943/1966
Relațiile dintre eu și inconștient. 1928/1966
Anexă:
Noi căi în psihologie. 1912
Structura inconștientului. 1916

Volumul 8, 1967
DINAMICA INCONȘTIENTULUI

Despre energetica sufletului. 1928/1971
Funcția transcendentă. 1916/1958
Generalități despre teoria complexelor. 1934/1971
Instinct și inconștient. 1928/1971
Structura sufletului. 1928/1969
Considerații teoretice despre esența psihicului. 1947/1954
Fundamentele psihologice ale credinței în spirite. 1928/1971
Sincronicitatea ca principiu al raporturilor acauzale. 1952

---

* O refacere a volumului «Trasformări și simboluri ale libidoului ». 1912

Volumul 9, 1976

Partea I:

ARHETIPURILE ŞI INCONŞTIENTUL COLECTIV

Despre arhetipurile inconştientului colectiv. 1935/1954
Despre conceptul de inconştient colectiv. 1936
Despre arhetip cu specială referire la conceptul de anima. 1936/1954
Aspectele psihologice ale arhetipului mamei. 1939/1954
Despre renaştere. 1940/1950
Despre psihologia arhetipului infans. 1940/1950
Despre fenomenologia spiritului în poveşti. 1946/1948
Despre simbolistica mandalei. 1938/1950
ş.a.

Partea a II*:

AION 1951

CERCETĂRI CU PRIVIRE LA ISTORIA SIMBOLURILOR

Eul
Umbra
Syzygia: anima şi animus
Sinele
Christos, un simbol al Sinelui
Peştele în alchimie
Semnificaţia alchimică a peştelui
Simbolurile gnostice ale Sinelui
Structura şi dinamica Sinelui
ş.a.

Volumul 10, 1974

CIVILIZAŢIA ÎN TRANZIŢIE

Despre inconştient. 1918
Omul arhaic. 1931/1969
Wotan. 1936/1946
După catastrofă. 1945/1946
Problema umbrei. 1946/1947
Un mit modern. Despre obiectele care pot fi văzute pe cer. 1958/1964
Bine şi rău în psihologia analitică. 1959
Lumea onirică a Indiei. 1939
Ce ne poate învăţa India. 1939

Volumul 11, 1963

DESPRE PSIHOLOGIA RELIGIEI APUSENE ŞI RĂSĂRITENE

RELIGIA APUSEANĂ

Psihologie şi religie. 1940/1962
Simbolul trassubstanţierii în liturghie. 1942/1954
Răspuns la Iov. 1952/1967

RELIGIA RĂSĂRITEANĂ

Yoga şi occidentul.1936
Despre psihologia meditaţiei răsăritene. 1943/1948
Cuvânt înainte la «I Ging». 1950
ş.a.

Volumul 12, 1972

PSIHOLOGIE ŞI ALCHIMIE

Introducere în problematica psihologico-religioasă a alchimiei. 1943
Simboluri onirice ale procesului de individuaţie.1936
Reprezentări ale mântuirii în alchimie.1937
Epilog

Volumul 13, 1978

STUDII DESPRE REPREZENTĂRILE ALCHIMICE

Comentariu la «Secretul florii de aur». 1929/1965
Spiritul lui Mercurius. 1943/1948
Viziunile lui Zosimos. 1938/1954
Paracelsus ca fenomen spiritual. 1942
Arborele filosofic. 1945/1954

Volumul 14, 1968

MYSTERIUM CONIUNCTIONIS 1955/1956

Prima parte 14/I: 1968
Componentele conjuncţiei (coniunctio)
Paradoxurile
Personificările contrariilor:
Introducere – Sol – Sulphur – Luna – Sal

Partea a doua 14/II: 1968
Rex şi regina
Adam şi Eva
Conjuncţia

Volum complementar 14/III:1973
«Aurora consurgens»
(Editată şi comentată de M.-L. von Franz)

Volumul 15, 1971

DESPRE FENOMENUL SPIRITULUI ÎN ARTĂ ŞI ŞTIINŢĂ

Paracelsus. 1929/1969
Paracelsus ca medic. 1941/1942
Sigmund Freud. Un necrolog. 1939
Opera de artă. 1922/1969
Psihologie şi poezie. 1930/1950
Picasso. 1932/1969

Volumul 16, 1958

PRACTICA PSIHOTERAPIEI

PROBLEME GENERALE DE PSIHOTERAPIE

Ce este psihoterapia? 1935
Câteva aspecte ale psihoterapiei moderne. 1930
Scopurile psihoterapiei. 1929/1969
Medicină şi psihoterapie. 1945

PROBLEME SPECIALE ALE PSIHOTERAPIEI

Utilitatea practică a analizei visurilor. 1934/1969
Psihologia transferului. 1946
ş.a.

Volumul 17, 1972

DESPRE DEZVOLTAREA PERSONALITĂŢII

Despre conflictele sufletului infantil. 1910/1969
Despre dezvoltarea şi creşterea copilului. 1923
Însemnătatea inconştientului pentru educaţia individuală. 1928
Despre devenirea personalităţii. 1934/1969
Căsătoria ca relaţie psihologică. 1925/1969

Volumul 18, 1981

VIAŢA SIMBOLICĂ

SCRIERI DIFERITE

Primul volum 18/I
Fundamentele psihologiei analitice. 1935
Simbolurile şi interpretarea visurilor. 1961
Viaţa simbolică.1939
Completări la OC 1, 3, 4

Volumul al doilea 18/II
Completări la OC 5, 7-17

Volumul 19, 1983

BIBLIOGRAFIE

Opere originale şi traduceri
Operele complete ale lui C.G. Jung
Seminarii ale lui C.G. Jung

Volumul 20, 1994

INDEX GENERAL

Volume suplimentarii de seminarii

SCRISORI

în trei volume 1906 – 1961, 1972, 1990